830
M 20

Thomas
Mann

SCRISORI

CORESPONDENȚĂ
MEMORII
JURNALE

univers

CORESPONDENȚĂ
MEMORII
JURNALE

Coperta de *Péter Pusztai*

© Thomas Mann, BRIEFE, I, 1889—1936: S. Fischer Verlag (1962);
BRIEFE, II, 1937—1947; BRIEFE, III, 1948—1955 und Nachlese:
Katja Mann (1963, 1965)

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

THOMAS MANN

SCRISORI

Traducere, prefață și note
de
MARIANA ȘORA

1974
UNIVERS

INTRODUCERE

Scrierile de ordin intim — înţelegînd prin aceasta scrisorile şi jurnalele adevărate, nu literatura deghizată sub aceste forme — prezintă interes în funcţie de personalitatea căreia i se datorează. Iată un adevăr cît se poate de banal, deşi poate fi lesne contrazis. Il infirmă existenţa unor scrieri similare, prezentînd un interes documentar sau uman care le conferă o valoare neîndoioasă, fără să mai vorbim de cele considerate ulterior ca veritabile opere, cum ar fi jurnalul lui Pepys sau al lui Amiel, scrisorile doamnei de Sévigné, sau înseşi „eseurile“ lui Montaigne, ai căror autori au dobîndit notorietate şi glorie literară tocmai sau numai prin ele. Abstracţie făcînd de acestea din urmă, rămîne însă adevărat că scrisul ca mărturie ne captează interesul doar în măsura în care poartă girul unei personalităţi cunoscute şi promite să ne introducă în universul ei interior. Şi cine va nega că interesul nostru pentru destăinuirile epistolare este colorat de o curiozitate întrucîtva indiscretă ? Tot ce aflăm despre legăturile dintre „viaţă“ şi „operă“ este fără îndoială pasionant, aspectul documentar al faptelor consemnate este deosebit de util pentru istoria literară, dar atenţia noastră se îndreaptă involuntar spre omul ieşit din comun care dezvăluie în faţa noastră laturi inedite.

Răspunzînd unei vechi prietene, care se scuzase cu timiditate pentru lipsa ei de reţinere în emiterea unor aprecieri literare nu prea autorizate, Thomas Mann o asigură că n-are nici un motiv de temere : numai artistul — aşa cum îl concepe el — e dator să dovedească o necontenită stăpînire de sine, nefiind „omul care să se poată arăta, pur şi simplu, nestingherit“. Asemenea principilor, artistul duce „o existenţă reprezentativă“. Funcţia pe care în lumea princiară o îndeplineşte eticheta, o are pentru artist „înalta datorie a formei“.

Dacă acest pasaj, foarte caracteristic pentru Thomas Mann, ne-ar da de gîndit asupra îndreptăţirii de a arunca o privire în culise, ne putem îndată linişti cugetul. Prin lectura scrisorilor nu pătrundem prea adînc în acea sferă intimă pe care artistul n-o oferă privirii decît *desprinsă de eul său carnal și temporal, dar pe care de fapt o dă în vileag cu o adevărată voluptate a dezvăluirii ascunse după ce a prins „formă“, s-a obiectivat și s-a împlinit ca „operă“. Căci cine s-ar putea îndoi, chiar dacă scrisorile prezente nu ar conține numeroase indicații în acest sens, că o anumită stăruință asupra unui cerc tematic, cum o atestă opera lui Thomas Mann, și anume asupra a tot ce a fost denumit de critică — și de autointerpretările scriitorului — problematica „artistului“ (fiind de fapt complexul atitudinal și situarea în lume a oricărei ființe de excepție care se simte ca atare, dar nu se acceptă, sau nu în întregime), denotă trăirea reală a acelei experiențe, repetată și diversificată conform cu diferitele trepte ale existenței și cu concretizările posibile în întruchipări romanești oferite de împrejurări și de „inspirația“ momentului.*

Urgența autozugrăvirii ascunse în operă o dovedesc numeroasele ipostaze și metamorfoze ale unui ego *ce stă în relații mai „ciudate“ cu lumea, fie ca artist — aici evantaiul posibilităților e larg deschis: de la gradul zero, al veleitarului și ratatului, pînă la gradul suprem al unui spirit profund și original, stăpînit de demonia creației — sau ca „rudă săracă“ a artistului: cabotin, escroc, „vrăjitor“, fie ca ființă ieșită din comun: prinț de sînge, „ales“, sau cap luminat, chemat să devină un părinte neîncoronat al popoarelor. Urgența aceasta imperativă denotă un anumit grad de egolatrie, a cărei manifestare sublim-naivă Thomas Mann o admiră la Goethe ca gir al grandorii nescindate de îndoieli, dar o admiră numai îngemănată cu spiritul civic și umanist al supunerii voluntare a demoniei prin rațiune, al îndeplinirii misiunilor mari și mici. Un egotist deci, care însă arareori vorbește despre sine. Ar fi amuzant de cercetat de cîte ori evită să spună „eu“, utilizînd ca subterfugiu pentru a ocoli directețea vorbirii la persoana întîi, fie un pronume, fie un mod impersonal — lucru pe care limba sa îl facilitează — și reușind să ridice astfel asertiunea în sfera suprapersonalului.*

Această pudoare explică de ce corespondența nu e făcută să satisfacă o curiozitate de gust îndoielnic. „Ținuta“, însușire de frunte a omului de calitate și caracteristică principală a lui Thomas Buddenbrook, personaj în care poate fi recunoscut tatăl scriitorului, nu fără ingrediente filiale, acel amestec de demnitate, mîndrie, pudoare și oarecare răceală, împreună cu obișnuința bunelor maniere, pune stavile suficiente în calea confidențelor sau efuziunilor. Dar li se mai adaugă și un simț acut la Thomas Mann pentru tot ce e „problematic“ în firea sa — adică tocmai ceea ce formează nucleul tematicii amintite —, așa încît orice revărsare a subiectivității i se pare prezumțioasă. Cu

Între acestea, exprimarea nemijlocită, netrecută prin filtrul dens al criteriilor plăsmuirii artistice, uneori (în funcție de adresant) puțin îngrijită sub raport stilistic, cu adevărat spontană, trădează cu sau fără voie mult din țesătura sufletească a omului pe care-l surprindem în diverse dispoziții, chiar dacă obiectul scrisorii nu e comunicarea unor stări emoționale. Un portret moral se desprinde așadar cu ușurință din acest ansamblu, fie și redus, de manifestări epistolare.

Fără îndoială, viața intimă a lui Thomas Mann a stat sub legea de fier a necesității interioare de a fi „productiv“. Nu e deci de mirare că „esențialul“ — cum spune —, „munca“, stă în centrul preocupărilor oglindite în corespondență. Prevalența firească a acestui subiect comporta riscul ca selecția să ni-l prezinte pe Thomas Mann unilateral, ca scriitor care reflectează asupra scrisului său, după cum există și tentația de a deplasa accentele în altă manieră, alegînd scrisorile adresate unor personalități cunoscute, sau pe cele care prin finisaj stilistic și compozițional să figureze ca modele ale genului epistolar, cum ne spune Erika Mann în prefața ediției îngrijite de ea (3 vol., 1962—1965, Fischer Verlag, Frankfurt/Main) din care au fost selectate scrisorile din volumul de față. Alegînd din miile de scrisori păstrate și comunicate (15.000, după estimația Arhivei Thomas Mann de la Zürich), editoarea a fost vizibil ghidată de grija ca multiplele fațete ale acestui spirit mobil și complex — personajul reprezentativ, polemistul, luptătorul și gînditorul politic —, precum și aspectul său „omenesc“ — ca prieten, soț, frate, tată — să apară în proporția cuvenită în ansamblul portretistic ce se desprinde din corespondență.

După apariția, pînă în 1960, a unor culegeri de scrisori circumscrise tematic prin însuși faptul că reprezintă schimburi de vederi cu personalități culturale, ca Briefe an Paul Amann. 1915—1952, Thomas Mann an Ernst Bertram. Briefe aus den Jahren 1910 bis 1955 *și* Thomas Mann an Karl Kerényi. Gespräch in Briefen, *ediția în trei volume mai sus amintită a adus un aport binevenit, cuprinzînd, pe lîngă un număr mare de scrisori de interes general, literar și istoric, suficiente exteriorizări mai intime pentru a ne permite un contact întrucîtva nemijlocit cu „omul“ Thomas Mann. De semnalat rămîne corespondența deosebit de importantă între frații Mann, edificatoare nu numai în privința relațiilor complexe dintre ei* (Thomas Mann — Heinrich Mann. Briefwechsel 1900—1949, *ediția Academiei Artelor de la Berlin, Aufbau Verlag, 1965). Dar pînă în 1975, cînd se vor împlini douăzeci de ani de la moartea lui Thomas Mann și, conform dispozițiilor testamentare, se vor desigila jurnalele, așa încît ne putem aștepta la evenimentul editorial al publicării lor cel puțin parțiale, culegerea apărută* *sub îngrijirea fiicei scriitorului — cu toate insuficiențele ei în ceea ce privește aparatul informativ și în pofida pierderii unui număr mare de misive adresate copiilor, imputabilă peregrinărilor familiei în exil, precum și a scrisorilor către soție din anii 1905—1933 (teancuri întregi lăsate împreună cu o seamă de manuscrise la München și pierdute) — rămîne principala sursă pentru cunoașterea scriitorului „prin el însuși". Viața sa și universul său interior se desfășoară în fața noastră datorită gamei largi, din punct de vedere tematic și tonal, pe care se extind aceste scrisori — de la cele concepute pentru marele public pînă la cele afectuos glumețe către nepoți, de la cele pline de zbuciumul debutantului și de neliniștile încă adolescentine pînă la exprimarea matur echilibrată a unor concepții în dezbateri intelectuale și politice duse în modul cel mai urban, fie admirativ politicos, fie prietenește explicativ, cu ușoare tente de condescență și ironie, fie cu accente mai aprige, de reținută înverșunare sau indignare. Divers concepute, în genere croite anume pentru persoana căreia i se adresează — în acest sens se impune pînă la un anumit grad comparația cu corespondența lui Goethe —, ele au în comun o certă pecete personală, de neconfundat, recognoscibilă de la primul și pînă la ultimul rînd. Se poate spune prin urmare că ele semnifică pentru cititor înainte de toate o* prezență. *Prezența unui om viu, cu contradicțiile, greutățile și suferințele, cu bucuriile, succesele și îndoielile sale, ale unui om în luptă cu destinul său, rînd pe rînd, sau chiar concomitent absorbit de o operă în devenire, retras ca într-o găoace în lumea imaginară ce se cere închegată și alcătuită spre a dobîndi existență ca plăsmuire, și deschis spre lumea reală, într-o comunicare necontenită, o participare integrală la destinul ei, prins în dezbaterile actuale și în luptele ideologice și politice cu o pasiune egalată numai de luciditate. Pretutindeni îl regăsim însă același, nedezmințit.*

Ceea ce prezentăm în volumul de față e doar o selecție dintr-o selecție. Credem totuși că, și în această formă redusă, culegerea cuprinde date suficiente pentru a se putea urmări traiectoria unui mare spirit.

Diversitatea manifestărilor epistolare îndeamnă comentatorul spre mai multe căi posibile. Asistînd la desfășurarea scriitorului de-a lungul deceniilor, am putea fi tentați s-o retrasăm. Am putea opta pentru încercarea de a desprinde un portret moral. La fel de bine am putea culege date privitoare la geneza operelor, la relațiile dintre ele și modificările de optică datorate evenimentelor trăite, după cum am putea alcătui un compendiu al concepțiilor despre arta literară, formulate îndeosebi cu prilejul unor explicitări și considerații asupra propriilor opere, adesea în urma frecventelor răstălmăciri — din obtuzitate sau *intenție. Deasemenea ne-am putea concentra asupra modului în care Thomas Mann a receptat epoca (participarea sa la istoria ei politică și culturală, situarea sa față de tradiție și prefaceri) —, asupra „umanității“ sale în spirit umanist universal.*

Mărturiile epistolare constituie prin însăși frecvența lor — în măsura în care avem în vedere mai mult ediția originală decît antologia noastră — o adevărată cronică a vieții în care se oglindește, mai ales în perioada exilului, istoria epocii. Aspectul autobiografic al corespondenței e cu atît mai prețios cu cît vasta bibliografie Thoman Mann nu cuprinde încă un studiu biografic amplu și cuprinzător. În lunga traiectorie parcursă și reflectată în corespondența ce se întinde peste aproape șapte decenii se poate distinge fără îndoială o evoluție — care dealtfel vădește un anumit paralelism cu tendințele epocii, chiar dacă, în anumite momente cruciale, prin opoziție față de el. Un debut în plin fin de siècle, *cînd nietzscheanul trecut prin școala naturalistă compune (prin povestea unui ratat :* Der Bajazzo) *un mic preludiu la marea suită de variațiuni pe tema problematicii existenței de artist, e încoronat de romanul decăderii unei familii, pricinuită de conlucrarea factorilor social-economici cu un morb spiritual, urmat numaidecît de* Tonio Kröger, *întruchiparea cea mai fățiș autobiografică a unei existențe definite prin dificultatea de a împăca „menirea artistică“ cu „viața“. Din aceeași perioadă (1901) datează exclamațiile „literatura blestemată“, „Ah, literatura e moarte!“ într-o scrisoare către fratele său Heinrich, în care se plînge de „pustiirea și artificializarea egoistă“, tot de atunci îndoiala, ce se perpetuează la a doua ediție a* Casei Buddenbrook, *că voluminosul roman ar putea avea cîndva succes, și încercările de a justifica față de logodnica sa (1903—1904) un comportament „ciudat“, bizareria unui om interiorizat, „care nu se poate face numai iubit pur și simplu“, în care timiditatea se aliază cu un secret orgoliu : conștiința de a fi „deosebit“. Perioada de tinerețe, care ar putea fi desemnată la fel de bine, sau la fel de prost, prin eticheta de „naturalistă“ ca și prin cea de „neoromantică“ (dezbinare interioară și atracția morții), culminează în sumbru-strălucitul triumf al morbului destrămării din* Moartea la Veneția *(aici motivarea naturalistă a procesului de descompunere se aliază pentru prima oară cu o simbolizare mitică), și se încheie printr-o întorsătură neașteptată; descinderea în arenă, în 1914 prin articolul* Gedanken im Kriege *și prin* Friedrich und die grosse Koalition *în 1915. Atacat fiind de fratele său Heinrich, în luptă deschisă cu acesta întru apărarea valorilor „interiorității“ și ale profunzimii spirituale, pe care Thoman Mann le identifica pe atunci* *cu cauza culturii şi totodată a Germaniei, toată energia sa intelectuală a fost canalizată, timp de trei ani, cu delăsarea completă a literaturii, spre travaliul îndelung, executat printre chinuri morale şi osteneli, cristalizat în* Consideraţiile unui apolitic.

Marile etape ale existenţei scriitorului s-ar putea delimita prin cezurile determinate în curgerea continuă a timpului şi a creaţiei literare întîi de primul război mondial, cînd necesitatea de a-şi clarifica poziţia duce la ampla dezbatere eseistică amintită, apoi de înstăpînirea regimului hitlerist, în 1933, cînd părăseşte Germania (fără a bănui la început că va urma o lungă perioadă de exil) şi cînd necesitatea imperioasă de a lua atitudine duce la deplina desfăşurare a forţelor sale polemice şi a caracterului său „reprezentativ“ în lupta înverşunată pentru „salvarea onoarei germane“ în mijlocul dezastrului moral, spiritual şi existenţial.

Între aceste două date se petrece un proces de democratizare amplu comentat. Thomas Mann însuşi a revenit asupra opiniilor sale din tinereţe, retractînd ceea ce era aristocratic retrograd şi naţionalist în Consideraţiile unui apolitic *şi aducînd la o vîrstă înaintată omagii admirative fratelui său pentru trezirea sa mult mai timpurie la adevăruri din sfera umanistă şi politică. Şi cum creaţia literară demnă de acest nume îşi trage seva din adîncurile fiinţei de care ţin şi convingerile, aceste modificări de viziune se semnalează şi în sensurile operelor din cea de a doua perioadă de creaţie.*

Pe măsură ce maturitatea, aliată cu certitudinile dobîndite nu în ultimă instanţă prin aprecierea şi popularitatea tot mai largă, vindecă în bună parte ceea ce în anumite cazuri s-ar putea considera doar o boală de copilărie sau obsesia unui introvertit, problemele cele mai personale, ca antagonismul viaţă-artă — care fusese însă în acelaşi timp o temă a epocii —, încep să se împletească şi să se amalgameze cu problemele generale. Nimeni n-ar fi dispus să ia drept o pură coincidenţă faptul că primii ani postbelici, cînd Thomas Mann concepe scrieri eseistice ca : Goethe und Tolstoi. Fragmente zum Problem der Humanität *(1922) şi* Von deutscher Republik *(1922), care vădesc mult amintita sa întorsătură de la apolitism la afirmarea necesităţii primordiale de a participa la constituirea unei mentalităţi republican-democratice în statul weimarean, lipsit de adevărata adeziune a maselor, sînt şi anii de elaborare a* Bildungsroman-*ului* Muntele vrăjit. *Trezirea spiritului civic, sau, mai bine zis, noua lui orientare, e concomitentă şi solidară cu crearea personajului Settembrini, iar discuţiile dintre acesta şi Naphta reflectă fără îndoială dezbaterile interne ale autorului, care-şi descoperă menirea de gînditor politic. „Politicul* e întotdeauna legat de spiritual", cum avea să scrie mai tîrziu (către Slochower, 1.IX.1935). Muntele vrăjit înseamnă într-adevăr o amplificare a problematicii viață-moarte, circumscrisă pînă atunci de sfera individualității; mai precis, ridicarea ei pe planul umanității. Luarea de poziție în favoarea rațiunii ce combate puterile obscure, demonice (tot ce vrea să sugereze Thomas Mann citind cuvintele lui Nietzsche „Kreuz, Tod und Gruft", adică romantica îndrăgostire de moarte și morbid) coincide cu sensurile ultime înglobate în Muntele vrăjit : Hans Castorp, un „Sorgenkind" al vieții, și ca atare o nouă ipostază de „artist" în germene, găsește, cum explică autorul într-o scrisoare (către Ponten, 5. II. 1925), că „omul e o ființă prea distinsă pentru viață... Dar e mai cu seamă prea distinsă pentru moarte, de aceea e bine să fie liber și bun în cugetul său... Autorul lui, identic cu cel care din însăși substanța romanului a redactat apelul Despre Republica Germană... nu e un Settembrini. Dar vrea să fie liber, rațional și bun în gîndurile sale. Asta e ceea ce aș numi bunăvoință și ceea ce nu-mi place să fie numit dușmănie față de viață".

Cum se știe, accentuarea frecventă a atitudinii afirmative față de viață e străină de vitalismul irațonalist, fiind o prietenească acceptare și integrare a ei în uman, îmbogățită de cunoașterea domeniului morții. În treacăt fie spus, răstălmăcirile frecvente își urmează cursul, după cum reiese și din răspunsul mai sus citat ; asistăm la un spectacol dezolant și totodată plin de învățăminte văzînd cîtă energie, bunăvoință, trudă și răbdare a trebuit să cheltuiască un mare creator pentru a se război cu obtuzitatea, adesea chiar a binevoitorilor, pentru a se apăra de defăimări și acuzații contradictorii : „germanitate lipsită de orizont european" sau „internaționalism străin de popor", decadentism și estetism „fanatic" sau „inovație distrugătoare a formei romanești", etc. În corespondență, această bătălie dusă pentru a se justifica ocupă un loc destul de însemnat ; îl vedem pe autor luînd de cîteva ori hotărîrea de a pune capăt încercărilor de a se face înțeles cu adevărat, apoi îl surprindem dînd totuși noi explicații — iar în cele din urmă, ele ne pot bucura ca jaloane pentru mai buna înțelegere a concepțiile și intențiilor sale.

Reluînd firul desfășurării în timp, constatăm un nou sincronism : creșterea valului reacționar și distanțarea scriitorului de manifestările acestuia — grăitor atestate de scrieri ca Pariser Rechenschaft (1926, în favoarea bunelor relații cu Franța), Deutsche Ansprache. Ein Appell an die Vernunft (1930) și eseurile despre Goethe în anul jubiliar 1932, îndeosebi Goethe als Repräsentant des bürgerlichen Zeitalters, precum şi de scrisorile în care-l vedem distanţîndu-se, ironic sau iritat, de confraţi ca Ponten, de „entuziasmantele“ rituri neopăgîne practicate de tineret — coincid cu elaborarea primelor părţi ale tetralogiei Iosif şi fraţii săi. Mai mult decît o vie actualizare a legendelor biblice, realizată prin dezvoltarea detaliilor din text mult amplificate prin imaginaţie, romanul reprezintă o inovaţie notabilă : Iosif, „visătorul“ jucăuş, vanitosul care se ştie un privilegiat, îşi urmează vocaţia de „ales“ nu în sensul autoafirmării egotiste, ci spre folosul obştesc, utilizîndu-şi capacităţile pentru ţeluri practice, devenind astfel personificarea eroului mitic, dar de coloratură umanistă şi de anvergură universală. Expunînd concis intenţiile încorporate în această operă (către Louise Servicen, 23.V.1935), Thomas Mann vorbeşte despre „noul interes pentru soarta omului în genere“ prin care a ajuns la tratarea „tipicului şi miticului“ şi a păşit astfel „pe o altă treaptă“ a creaţiei literare ; iar într-un răspuns la o interpretare psihanalistă, cam trasă de păr, cum reiese din context (către Slochower, 19.VI.1942), găsim laconica precizare în sensul mai sus arătat : „singurul lucru care mă face să fiu cam încrezut din pricina cărţii este că prin ea mitul a fost smuls din mîinile fasciştilor şi, cum a spus Ernst Bloch, refuncţionalizat“.

Această perioadă, care culminează pe planul consacrării prin acordarea Premiului Nobel în 1929, se încheie în 1933 odată cu stabilirea temporară a scriitorului în Elveţia.

Expatrierea e urmată de trei ani de sfîşiere (răstimp în care oficinele de cultură şi propagandă ale Reichului întreprind demersuri directe şi indirecte de a-l capta pe Thomas Mann şi a-l convinge să se întoarcă în patrie) ; dureroasele reflecţii de atunci au fost notate în jurnalul publicat sub titlul Leiden an Deutschland. Dorinţa firească de a păstra, fie şi cu preţul tăcerii, un oarecare contact cu cititorii din Germania (v. îndeosebi scrisoarea către Einstein, mai 1933), îl împiedică să facă pasul decisiv de a intra în acţiune, pînă ce atacurile menite să-i discrediteze în bloc pe scriitorii emigraţi îl determină să se exprime cu intransigenţă în scrisoarea deschisă către Korrodi (3.II.1936, apărută în Neue Zürcher Zeitung), ştiind bine că aceasta va avea drept consecinţă retragerea cetăţeniei germane. Măsura luată a atras după sine încă una : retragerea titlului de doctor honoris causa al Universităţii din Bonn. Răspunsul lui Thomas Mann, publicat şi ca text separat, e una din cele mai elocvente şi demne expuneri de vederi asupra celui de-al treilea Reich în ceea ce priveşte prigonirea spiritului şi jugularea oricărei libertăţi. Cele două mărturisiri de credinţă inaugurează epoca de viaţă în care, văzîndu-şi împlinite cele mai negre previziuni, Thomas Mann se aruncă în luptă — cu o înverşunare *și o ură de care suferă încontinuu —, militînd pentru cauza cea mai urgentă, victoria asupra „corupătorilor“ a tot ce e omenie și cultură. Lunga perioadă de emigrație e însă surprinzător și nesperat de fertilă, atît în domeniul creației literare cît și în cel al gîndirii politice. Odată cu prestanța sa în lume crește și volumul corespondenței. În special după mutarea în Statele Unite (1938), aceasta ia o amploare uriașă, din pricina multiplelor solicitări de ordin privat și public, tot mai numeroase pe măsură ce platforma cultural-socială a scriitorului implică obligații diverse și relații tot mai extinse cu personalități din lumea nouă și cea veche, pe măsură ce comunitatea de destin a emigranților strînge legăturile dintre ei și-i dictează celui aflat într-o situație privilegiată nenumărate gesturi de ajutorare și intervenții în favoarea altora, mai năpăstuiți. Thomas Mann se simte chemat să-și asume rolul de reprezentant al poporului său, de purtător de cuvînt al valorilor și tradițiilor sale pozitive, cu ambiția „să se poată spune cîndva că noi (emigranții) am fost în aceste vremuri adevărata Germanie“ (către Schickele, 16.V.1934), neadmițînd nici condamnarea în bloc a poporului german, nici discriminarea simplificatoare între o Germanie „bună“ și una „rea“, ci analizînd, nu fără patimă și ieșiri violente, dar cu o implacabilă luciditate, rădăcinile adînci ale morbului nazist în anumite spirite, reprezentative și ele, ca Luther, Fichte, Wagner (v. îndeosebi scrisoarea către contele Sforza, 14. VIII. 1941).*

Întrepătrunderea strînsă a demoniei cu spiritul formează una din temele principale în Doctorul Faustus, *rod al zbuciumului pricinuit de Germania și de germanitate, de „amok“-ul declanșat din orbire, din sfidarea deșănțată a valorilor numite rațiune, civilizație, dreptul omului și al omenirii.*

Imboldul de a alcătui o operă a cărei acțiune să ilustreze cum Germania „cea rea“ a ieșit din „cea bună“, zugrăvind tragedia germanității atît în datele ei istorice reale cît și în implicațiile ei spirituale și metafizice, toată împletirea dintre culpă și destin, pînă la sfîrșitul ei apocaliptic, a pornit firește dintr-o adîncă participare (deși în scrisori găsim mai mult ecouri ale preocupărilor formale, reflecții despre compoziția muzicală, despre tehnica de „montaj“). Cu cîtă intensitate ia parte la destinul țării sale se cunoaște încă din întristatul răspuns (30.VII.1934) către Ernst Bertram, acest intelectual de elită prins în mrejele ideologiei hitleriste, care-l invitase cu insistență să se întoarcă în țară; în încheiere se află ideea, mai puțin surprinzătoare decît pare la prima vedere, dar neîntrecută ca expresie a trăirii tragice: „Nefericit, nefericit popor! De mult am ajuns pînă acolo încît să mă rog de spiritul universal să-l elibereze de politică, să-l des-

trame şi să-l risipească într-o nouă lume, asemenea evreilor, de care-l leagă atîta înrudire întru tragism". Dar abia după ce a fost decepţionat în speranţa de a vedea realizîndu-se ceea ce era de fapt un vis: ca germanii să se dezică de hitlerism înainte de înfrîngere şi să se scuture din coşmar prin propriile lor forţe, Thomas Mann dintr-o solidaritate superioară cu poporul de care se desolidarizase aparent, concepe proiectul de a lega istorisirea unui destin faustic de cronica prăbuşirii Germaniei demonice.

După peregrinările spirituale care-l purtaseră pe tărîmurile umanist-universale: Lotte la Weimar *(1939),* Iosif Hrănitorul *(1943) şi marea nuvelă* Legea *(1944) — unde tema deasemenea biblică, e magistral actualizată spre a pleda pentru prestigiul legii, ca factor civilizator, şi pentru respectul legalităţii călcate în picioare de nazişti —, reluarea tematicii tradiţionale a „faimosului vrăjitor" cu toate implicaţiile ei reprezintă o „întoarcere acasă", în sfera gotic-medieval-romantică.*

Astfel, lunga traiectorie parcursă se încheie ca un cerc. Operele ce urmează apoi — Alesul, *nuvela* Înşelata *şi, în sfîrşit,* Mărturisirile escrocului Felix Krull *— au fost considerate de autor ca nişte „postludii". Rodul ultimilor ani de viaţă e totuşi îmbelşugat, în pofida scăderii productivităţii de care-l vedem plîngîndu-se frecvent în această ultimă perioadă, cînd, împovărat de ani şi ostenit de atîtea noi solicitări şi onoruri, rămîne în esenţă acelaşi, mucalit dar sincer în autopersiflaj, acuzîndu-se de preocupări necuvenite la vîrsta lui: acele „glume", echivoce într-un sens superior, care sînt episoadele din aventuroasa carieră a lui Felix Krull (aluzie la expresia lui Goethe* „diese sehr ernsten Scherze", *referitoare la partea a doua din* Faust*). Se mai adaugă eseurile mature, decantate şi totuşi vioaie, prezente, actuale, cum sînt noile încercări despre Goethe în anul jubiliar 1949 — cu acest prilej reia pentru prima oară după război contactul nemijlocit cu Germania (cu ambele Germanii), unde e primit triumfal —, eseul despre Cehov, conferinţele şi marele studiu despre Schiller, dus la bun sfîrşit cu atîta osteneală la vîrsta de aproape 80 de ani, cu puţin timp înainte de a muri. Sînt scrieri de mare pondere intelectuală, în care admiraţia generoasă se aliază cu gîndirea nuanţată, pătrunzătoare şi larg înţelegătoare.*

Dar Thomas Mann n-a aşteptat înţelepciunea bătrîneţii pentru a fi un spirit ponderat şi echilibrat. Acest lucru explică de fapt aparentele lui oscilări: „Sînt un om al echilibrului. Mă aplec instinctiv spre stînga cînd barca ameninţă să se răstoarne spre dreapta — şi invers", citim într-o scrisoare (către Marck, 19.IV.1941). Tot acolo găsim o *aserţiune şi mai edificatoare. Apărîndu-se de imputarea de a fi devenit un „literat al civilizaţiei“, tipul scriitorului pe care, în* Consideraţiile unui apolitic *îl condamnase în numele „profunzimii“, se pronunţă despre aceasta într-o tiradă vehementă: „De profunzimea germană deocamdată ne-am săturat. Această profunzime, pe care spiritul german a opus-o pragmatismului, raţionalismului, eudomonismului occidental... a fost atît de terfelită, pervertită... şi privată de orice relaţie cu ideea umanităţii“, încît „cuvîntul ar trebui interzis timp de vreo 50 de ani“... „Dar — adaugă apoi — aşteptaţi numai să se instaureze în Europa dominaţia rectitudinii anglo-saxone, şi o să vedeţi cum îmi voi aduce aminte de* Consideraţiile unui apolitic!“ *Cuvinte extrem de revelatoare, ca şi o altă ieşire mai timpurie: „Nu reneg nimic!“ Prin urmare, nu e vorba atît de treceri de la o atitudine la alta, denotînd tendinţa de a restabili un echilibru periclitat al „bărcii“ ideologice, şi nici de un progres unilinear al vederilor, de o deplasare de 'a dreapta spre stînga — decît faţă de anii tinereţii, în care, desigur, orba de mai tîrziu despre „antibolşevismul, cea mai mare stupiditate epocii“ ar fi fost de neconceput —, ci mai mult de o deplasare a ccentului înlăuntrul unor reflecţii nuanţate, cuprinzînd, neexplicitate, i elemente asupra cărora accentul urmează să cadă în alte împrejurări.*

Desigur că se poate distinge în cursul vieţii lui Thomas Mann o inie evolutivă, mai ales în concepţiile politice, în sensul unei înaintări rogresive spre un umanism militant şi totodată complex. De la apărarea apolitismului la afirmarea, prin cuvînt şi prin exemplul statuat, a necesităţii şi obligaţiei — îndeosebi pentru artistul care e altceva decît un „jucător de popice“ în ale artei — de a lua atitudine şi a lupta de pe baricade umaniste, de la Gedanken im Kriege *(1914) pînă la apelurile radiodifuzate în 1945 e într-adevăr o cale lungă. Ea îl conduce mai departe, la o atitudine pe care fratele său Heinrich o numeşte „mai radicală“ decît a sa; apoi, nesimţindu-se la largul său în America momentului McCarthy şi al războiului rece în aceeaşi măsură în care fusese atras de America lui Roosevelt, ea îl conduce chiar înapoi în Europa — tot o „întoarcere acasă“ —, în 1952, cînd se hotărăşte să se stabilească din nou pe pămîntul ferit de vărsări de sînge al Elveţiei. De fapt, însă, întorsătura decisivă în concepţiile sale politice nici nu se lăsase aşteptată pînă la instaurarea hitlerismului, — deşi chiar în 1933 încă mai era o dovadă de lăudabilă clarviziune de a considera că această monstruoasă abjecţie va fi dăunătoare în primul rînd pentru Germania, şi de a fi respins de la bun început identificarea stăpînitorilor vremelnici ai Germaniei cu poporul german. Procesul de democratizare a început, cum am văzut, îndată după consti-*

tuirea Republicii de la Weimar, cînd Thomas Mann se pronunță net în favoarea acelui „lamentabil stat fără cetățeni" („o republică fără republicani", avea să spună Heinrich Mann în memoriile sale), căruia dorește să-i „insufle... spirit vital" (către Liefmann, 7.XII.1922) și care merita, cu toate insuficiențele sale, să fie apărat. În 1925, Thomas Mann are curajul și luciditatea de a-și ridica glasul împotriva candidaturii lui Hindenburg la președinția republicii — în 1933, cînd bătrînul războinic îl aduce pe Hitler la putere, a putut avea trista satisfacție de a-și vedea împlinite funestele previziuni.

De la individualismul concretizat în temele primelor scrieri pînă la concepțiile universaliste și tendința de a cuprinde în țesătura operelor de maturitate marile probleme spirituale și temporale ale omenirii e deasemenea o cale lungă. Și totuși, ce admirabilă continuitate și consecvență!

Tînărul Hanno Buddenbrook care piere din fragilitate romantică și sensibilitate excesivă, lăsîndu-se dus „dincolo" de chemările unduitor muzicale ale morții e doar un caz particular, deși reprezentativ în felul său; compozitorul Adrian Leverkühn, Faustul modern care încheie pactul cu diavolul din aprigă sete de creativitate — deci din motive profund spirituale, dar condamnabile ca dezicere de uman (prețul e „răceala") — e un caz care condensează întreaga dramă germană. Cu toate acestea, sînt rude apropiate. Ambii pier prin forța ademenitoare și demonică a muzicii, au în comun daruri „neleguite", străine de viață, și se lasă cuceriți de apelul morții sau de promisiuni diavolicești, căile trupești prin care răul se instăpînește paralel cu cele spirituale sînt aceleași — o boală sau alta, „e indiferent", citim în capitolul despre moartea lui Hanno, — și la amîndoi pierzania are de-a face cu erosul. În opera de bătrînețe, evident, motivul e reluat pe o nouă treaptă, lărgit prin interferențe multiple ale tradiției literare — „goticul", ideea faustică, problematica protestantă — și ale realității istorice, obsedantă prin forța împrejurărilor. În pofida extremei complexități dobîndite prin întrețeserea atîtor planuri, cu tot apelul la o capacitate de înțelegere condiționată de cultură și cunoștințe pe care îl implică abordarea problematicii crizei spirituale a secolului — secătuirea și intelectualizarea artei, în special abstractizarea muzicii, care culminează prin „retractarea" cîntului bucuriei din Simfonia a noua *(căci ceea ce se impune în întregul context, al operei și al epocii, e cîntul tristeții) —, cu toată subtilitatea și complicația sa compozițională, romanul* Doctorul Faustus *a fost înțeles în esența și în intenția lui: de a ilustra printr-o tragedie simbolic-semnificativă tragedia germană și universală, de a fi* *o replică la* Faust, *înfăţişînd degenerescenţa spiritului faustic în fascism, urmată de damnare în loc de mîntuire.*

Poate că momentul istoric a maturizat lumea făcînd-o aptă de a recepta opera în plenitudinea sensurilor ei, pe cînd, în scrierile mai timpurii, fascinaţia muzicii şi a morţii, a disoluţiei şi a misterelor carnale păreau să aibă în ochii contemporanilor sensul unor invitaţii de a ceda tentaţiilor „duşmane vieţii“. Această neînţelegere fundamentală a fost fără îndoială temelia repetatelor răstălmăciri, urmate de rectificările întotdeauna convingătoare pe care le găsim într-o seamă de scrieri eseistice, precum şi în corespondenţa de faţă. Cînd de pildă Thomas Mann scrie (către Carl Maria Weber, 4.VII.1920) despre Moartea la Veneţia : *„constituţia deloc «elină», ci protestant-puritană («burgheză») nu e numai a eroilor puşi să trăiască întîmplarea, ci şi a mea, cu alte cuvinte : faptul că avem o atitudine fundamental bănuitoare, fundamental pesimistă faţă de pasiune“ (şi am adăuga că, înlocuind „pasiune“ prin „viaţă“ afirmaţia e valabilă şi pentru eroii din* Casa Buddenbrook, *pentru Tonio Kröger, pentru cei din* Muntele vrăjit *etc.), ne dăm seama că ne aflăm în fond mereu în acel Kaisersaschern bîntuit de spiritul lui Luther şi al lui Nietzsche, ne dăm seama mai ales de continuitatea unui etos. Acesta constă întîi în a trece peste mefienţa de vital, precum şi de raţional, fără a uita că, ferită de atingeri cu domeniile teologiei şi demonologiei, străină de adîncurile obscure ca şi de metafizic, raţiunea stăpîneşte numai suprafaţa existenţei, a recunoaşte puterea ei binefăcătoare şi a trece prin urmare şi peste ostilitatea faţă de „civilizaţie“ şi „politică“ în virtutea datoriei ; deci în esenţă o mentalitate protestantă, întruchipată în mare măsură de Thomas Buddenbrook. Dar acest etos constă şi în a include şi a incorpora, într-o viziune înseninată de dragoste de om, afirmarea a tot ce fusese rînd pe rînd negat : adîncime şi metafizic, viaţă şi raţiune, profunzime şi civilizaţie, inclusiv politică, la nevoie combativă. Aceasta înţelege Thomas Mann prin umanism. „Concepţia că boala şi moartea sînt treceri necesare spre cunoaştere, sănătate şi viaţă fac din* Muntele vrăjit *un roman iniţiatic“ avea să spună în 1939* (Introducere în Muntele vrăjit). *Fără a cuprinde ceea ce e „dizolvant“ şi obscur, spiritul rămîne cricumscris într-un umanism de suprafaţă. Încă din 1906 (către Martens, 28.III), autorul protestează : „Nu e admisibil să spui despre* Casa Buddenbrook *că e o carte dizolvantă“,... iar în* Tonio Kröger *e înscrisă o mărturisire de dragoste cărte viaţă atît de expresă, încît merge pînă la inestetic“. Pentru Thomas Mann, dialectica grandorii e o pendulare între slăbiciune şi tărie ; aceasta trebuie s-o învingă pe cea dintîi pentru a fi cu adevărat tărie : „Nu cred că Cezar ar fi* *devenit Cezar fără debilitatea lui şi fără crizele sale de epilepsie“. Atrăgînd atenţia (în aceeaşi lungă scrisoare de explicaţii) asupra a ceea ce e eroic în comportamentul lui Thomas Buddenbrook, adaugă: „Beethoven-ul lui Klinger, mic şi sfrijit, concentrîndu-se cu pumnii strînşi, — iată un erou“. Desigur că apărarea omului delicat, cu nervii iritabili, supus unor intemperii interne — ca Goethe — poate fi luat ca o pledoarie* pro domo. *Dar o frază ca autocitatul din* Fiorenza *(în aceeaşi scrisoare): „Cel ferit de osteneală nu devine mare“ e departe de a fi doar un aforism menit să-şi justifice autorul, fie şi în proprii săi ochi. Copleşit de răstălmăcirile intenţiilor sale, Thomas Mann a admis, nu fără ironie, că istoriseşte mereu „decadenţe“* („Verfallsgeschichten“) *şi că majoritatea personajelor sale se debilitează şi se destramă prin sensibilitate, pentru a le apăra apoi, declarînd că „fără cîte un «decadent», un mic Hanno, omenirea şi societatea n-ar fi înaintat măcar cu un pas din vremuri diluviale“. O revalorificare a decadentismului? Nu. O explicitare, menită să pună în lumină valoarea sensibilităţii şi puterea inovatoare ce zace în sufletele fragile.*

Cum această valorificare şi „refuncţionalizare“ a fragilităţii se întîlneşte atît în tinereţe cît şi la o vîrstă foarte înaintată, sîntem îndreptăţiţi să constatăm în evoluţia acestui spirit o mare consecvenţă, desfăşurată însă dialectic, în alternanţe de pro *şi* contra. *Căci epocile pe care le-am distins destul de net prezintă atîtea interferenţe — şi oare* Alteţă regală, *de exemplu, n-a reprezentat încă din 1909 o deschidere a unghiului de vedere şi o orientare spre democratism?*

„Viaţa are şi ea leitmotivele ei“, ne spune Thomas Mann (Introducere în Muntele vrăjit). *Un astfel de leitmotiv a fost în viaţa sa necesitatea de a lua poziţie, prilejul fiind de două ori o catastrofă mondială care l-a răscolit cu violenţă. Astfel, bătălia dusă cu sine însuşi pentru mărturisirile „apoliticului“ şi ale umanistului militant au aceeaşi funcţie, şi, în măsura în care lăsăm la o parte ceea ce pluteşte la suprafaţă în* Consideraţii *— identificarea eronată a valorilor spirituale cu un conservatorism cultural şi politic —, putem accepta afirmaţia repetată a lui Thomas Mann că atitudinea sa republicană şi umanistă descinde „în linie directă“ din concepţiile dezvoltate în numele profunzimii şi al tradiţiilor.*

Continuitatea o vădeşte şi tenacitatea extraordinară cu care rămîne fidel unor planuri odată concepute, chiar dacă unele proiecte trec prin metamorfoze neaşteptate. De pildă, ideea de a da o formă nuvelistică rizibil-emoţionantului episod din viaţa lui Goethe, nefericita dragoste pentru tînăra Ulrike, a generat Moartea la Veneţia, *dar l-a urmărit* *timp de decenii, pînă ce s-a înfiripat, deşi cu o răsturnare completă a situaţiei, în* Lotte la Weimar, *această nouă prefacere a unui „cînt al beţiei“ în „fabulă morală“. Povestea escrocului Felix Krull, începută în 1910, amînată pentru a scrie în anul următor* Moartea la Veneţia, *apoi pentru* Muntele vrăjit, *travaliu întrerupt la rîndul lui pentru toată cazna „apoliticului“, a fost reluată după 40 de ani, şi anume continuînd tocmai rîndul început din manuscris (cum relatează Erika Mann). Deşi se ştia că ideea de a scrie un roman care să înfăţişeze destinul unui artist după datele biografiei lui Nietzsche a fost concepută din 1904, abia corespondenţa ne destăinuie că cel puţin un episod datează, ca material brut, încă din 1902, cînd Thomas Mann cere detalii cît mai ample (către Hilde Distel, 14. III) asupra unei crime din gelozie petrecute în tramvai, şi întrebările puse ne arată cît de minuţios a urmărit informaţiile, după vreo 42 de ani, în scena din* Doctorul Faustus *în care Ines Institoris îl împuşcă pe violonistul Rudi Schwertfeger. Comentînd lunga maturare a temelor la Goethe* (Goethe als Repräsentant des bürgerlichen Zeitalters, *1932), Thomas Mann era desigur departe de a bănui că acest act de uimitoare constanţă şi consecvenţă se va repeta la el însuşi întocmai.*

Nimic n-a fost abandonat, ci ţinut în expectativă, păstrat cu „mînă fermă“ („die festhaltende Hand“ : Alesul), *apoi elaborat cu îndelungată răbdare. Ani lungi pentru fiecare dintre romanele de suflu larg : 16 ani pentru tetralogie — fireşte, cu frecvente întreruperi care nu îngăduie evaluări exacte. „Firea mea..., prin ritmul ei lent, e constituită în vederea răbdării, a perseverenţei, a unui drum lung, ca să nu zic în vederea împlinirii“ (către Agnes E. Meyer, 7.X.1941). Vorbind despre geneza* Muntelui vrăjit (Lebensabriss, *1930), Thomas Mann îşi aminteşte cum, trudind şi nemaiisprăvind, acumulînd şi dezvoltînd detaliile în virtutea a ceea ce numeşte „pedanterie epică“, „ţesînd la uriaşul covor al cîntului său“, ca Firdusi în poemul lui Heine, se consola cu un alt citat, din Goethe : „Că nu ştii să pui capăt, asta te face mare“* (Divanul occidental-oriental).

Căci „stavila e cea mai adevărată prietenă a voinţei“, scrie Thomas Mann (către Martens, 28.III.1906) — idee nu tocmai originală, dar cu atît mai fertilă, aşa cum o aplică de pildă Toynbee în explicarea genezei civilizaţiilor prin stimulii constituiţi de obstacole diverse. În legătură cu truda scrisului, e cunoscută butada pe care Thomas Mann o propune odată ca una din puţinele „maxime“ ce se pot culege din proza sa : „scriitorul e un om căruia îi vine mai greu să scrie decît altora“. Altădată îşi asumă, nu fără intenţie umoristică însă, vorba spusă de asemenea pe jumătate în glumă de Goethe : „Solche Mühe hat Gott dem Menschen gegeben!" *(Cîtă osteneală a hărăzit* Dumnezeu *omului!) Totodată insistă asupra caracterului ludic al artei, și-i place să repete replica disprețuitoare dată de Goethe unui poet nefericit: „În artă nici vorbă nu poate fi de suferință".*

În orice caz, Thomas Mann n-a fost fecund din facilitate („la mine niciodată n-a «curs» ca din izvor" — către Katja); vasta operă s-a înfiripat, cum și din Geneza Doctorului Faustus, *printr-un efort susținut. Și totuși, cîtă strălucire, vervă și ușurință chiar și în scrisori, adesea aruncate pe hîrtie în fuga condeiului! Iar dacă luăm în considerație volumul operei, punînd la socoteală toată publicistica și uriașa corespondență, trebuie să presupunem că scrisul înainta rapid. Dar tenacitatea era necesară pentru acel* „Fertigmachen" *(a duce lucrul întreprins pînă la capăt și totodată a-l finisa), lege a eticii sale artistice și trăsătură pe care în memoriile sale Heinrich Mann o scoate în relief în frumosul portret al fratelui său, după ce acesta o glorificase la Goethe.*

Oare Faust, *partea a doua, ar exista fără obstinația aprigă a octogenarului care-și strînge toate puterile în declin pentru munca adesea istovitoare, fără acel imperativ al ducerii pînă la capăt și al finisării? Întrebare retorică pe care o găsim în eseul consacrat virtuților „cetățenești" ale poetului* (Goethe als Repräsentant des bürgerlichen Zeitalters, *1932). Arătînd cum spiritul de ordine, disciplină și rigoare, inculcat lui Goethe în copilărie de tatăl său cu o severitate uneori absurdă, a fost „un corectiv necesar pentru firea sa fatigabilă, neliniștită și la multe rîvnitoare", Thomas Mann stabilește o secretă paralelă între autorul lui* Faust *și sine însuși. Referirile lui Goethe, atît de frecvente, denotă mai mult decît o familiarizare neobișnuită: „o intimitate al cărei caracter șocant e îndulcit de conștiința incomensurabilității", ne spune în același eseu. Într-adevăr, citatele sînt însușite, în sensul cel mai strict al cuvîntului, chiar atunci cînd, date ca atare, sînt fidele; cu atît mai mult cînd sînt întrețesute în discurs, ca și cum ar fi înseși vorbele lui Thomas Mann, și adesea modificate după necesități; iar în compoziția romanului* Lotte la Weimar, *utilizarea citatelor, fidele și infidele, devine sistem mergînd pînă la mistificare prin inventarea unor vorbe „goetheene" pe care de fapt marele poet nu le-a spus niciodată, dar „le-ar fi putut spune", cum mărturisește autorul, amuzat și totodată șocat că unii recenzenți le citează ca autentice. Confuzia e posibilă și pentru un bun cunoscător al lui Goethe, într-atît de bine a funcționat imaginația mimetică.*

În corespondență îl vedem pe Thomas Mann invocînd adesea autoritatea marelui om, uneori pentru a se justifica și a respinge acuzații, îndeosebi cea de „a nu fi german". Trimitem mai ales la scrisoarea către Ponten din 21.I.1925, cu pasajele: „Goethe nu e un patriot german?... Dacă cineva a scris Gotz, Faust, Hermann și Dorothea... el este și rămîne o izbucnire de grandios germanism. Dacă cineva a scris Casa Buddenbrook, Tonio Kröger... Muntele vrăjit, o carte decît care mai germană nu se poate imagina, acela... are destulă «fire» germană pentru a avea dreptul de a pleda puțintel în favoarea spiritului". Nu lipsesc scuzele pentru acest paralelism, pe care și-l permite „doar într-o scrisoare privată". Alteori se mîngîie de multiplele atacuri prin gîndul că pînă și marele poet a fost mult hulit, și scrie parcă oftînd: „Un scriitor german — un martir german". O spusese Goethe.

Paralela culminează, cel puțin pe plan intim, cu găsirea unei serii întregi de coincidențe, înșirate cînd e solicitat să traseze un autoportret (către Agnes E. Meyer, 29.VI.1939): proveniența și mediul burgheze, partea de moștenire paternă și maternă în firea sa, rolul „reprezentativ" — toate formînd o condensare a numeroaselor asemuiri risipite în eseuri și conferințe.

Pe de altă parte preia de la Goethe cînd o modalitate stilistică (în sensul nu numai formal al cuvîntului), ca în Das Lied vom Kindchen, care are ca model Hermann și Dorothea, cînd o intenție literară: Muntele vrăjit urmează să fie „un Bildungsroman și o Wilhelm-Meisteriadă", care conduce eroul, croit după chipul „insignifiantului fiu de burghez" al lui Goethe, prin experiența bolii și a morții „spre ideea de om și de stat" (către Schnitzler, 4.IX.1922), fără să mai amintim ideea unui Faust („scriu la Faust-ul meu... Cum sună aceste cuvinte!" exclamă o dată, jenat parcă de această prezumție).

Dar infinit mai mult decît un model literar, Goethe e o prezență constantă în viața sa începînd din prima maturitate, devenind treptat nu numai un ghid spiritual, ci și un arhetip mitic (în context freudist: „meine Vater-Imago"), după care se orientează într-un fel de autoajustare mimetică. Orientare tot mai conștientă și voită, definită ca „mythische Nachfolge und Spurengängerei" (către Käte Hamburger, 10.IX.1932) sau ca „imitatorische Jüngerschaft" (Goethe și democrația, 1949) așa încît s-ar putea alcătui o întreagă biografie spirituală a lui Thomas Mann care să se intituleze „Imitatio Goethei". Sugestii în acest sens emană chiar de la autor, cînd propune de pildă (într-o scrisoare, neinclusă aici, către Fritz Kaufmann, din 3.II.1943) ca titlu de eseu: „Die Nachfolge — oder das Fortleben — Goethes im Werk Thomas Mann's" (un titlu asemănător nu lipsește din bibliografie). Tot acolo îl vedem constatînd „cu un zîmbet de satisfacție, în ce măsură am izbutit cu timpul să trezesc asociația de idei cu Goethe și să fac pe alții să *vadă în viața și opera mea o contribuție, marcată de o pecete personală, la nemurirea sa“.*

E semnificativ că Thomas Mann înțelege să reliefeze în numeroasele sale referiri la Goethe și în scrierile despre el nu atît profunzimea poetică, demonia, genialitatea, ci să aducă elogii, cu titlu de contrapondere la proslăvirea acestora, aspectului său „european“, raționalist și practic, civic și pedagogic, într-un cuvînt, umanismului său universal. Străduințele imitatorice sînt și ele îndreptate spre aceste componente care constituie acel democratism superior, desemnat prin „guter Wille“ *(„bunăvoință“ — tălmăcire fatalmente inadecvată, care trebuie înțeleasă în sensul unei „strădanii spre bine“ colorate afectiv). Această dorință de bine își află concretizarea în acte săvîrșite în slujba oamenilor, în înseși operele literare care au avut darul de „a-i ajuta pe oameni să trăiască“ (către Heinrich Mann, 3.I.1919) precum și în diferitele luări de atitudine în probleme de cultură și de politică, pe care Thomas Mann le-a resimțit întotdeauna ca pe niște „cerințe ale zilei“. Un astfel de act e mai ales „renunțarea“ goetheană, subordonarea eului unor țeluri suprapersonale. Iată ce determină hotărîrea de a porni în exil și într-o lungă și grea bătălie, cu toate că se simțea mult mai degrabă făcut pentru rolul de „reprezentant“ decît pentru cel de „martir“, cum citim în memorabila scrisoare către Einstein (din 15.V.1933). O renunțare la sine larg compensată și recompensată, în virtutea unei justiții imanente.*

Simțul răspunderii e „un geniu al căii de mijloc, în care cred ca fiind destinul meu, la mijloc între demonie și civism...“ (către Stefan Zweig, 26.VII.1925). Într-adevăr, Thomas Mann ține cumpăna dreaptă între aceste două extreme. Existența sa se identifică pînă la un punct cu creația, nu însă în același grad ca a celor „posedați“ de demonul ei — pentru asta avea prea mult umor, prea multă autoironie, precum și conștiința, deasemenea goetheană, că „omul, și mai ales artistul e mult mai puțin individualizat decît speră, sau se teme că ar putea fi“ — dar suficient pentru a avea în comun cu ei patima muncii, răbdarea de benedictin, vajnica perseverență și senzația de gol care se instalează curînd după isprăvirea unei lucrări. E o formulă la antipodul celei romantice, a izbucnirii vulcanice. Să nu ne mire că Thomas Mann se declară totuși uneori „un romantic“, „un liric în fond“. E vorba de tipul de artist tinzînd spre autoexprimare, al egotistului, dacă vrem, corespunzînd poetului „sentimental“, opus, după cunoscuta clasificare a lui Schiller, celui „naiv“, care tinde spre redarea obiectivă. Confesiunea lui Thomas Mann, cu referire implicită la datele tezaurului cul-

tural cu care își afirmă de atîtea ori legătura indisolubilă și a cărui cunoaștere aprofundată e evidentă în toate scrierile sale, trebuie luată desigur cum grano salis, *deși în cazul unui scriitor intelectualizat, versat în disciplinele umaniste, nu e surprinzător că reflecția asupra artei sale și a relațiilor ei genetice și stilistice să dovedească destulă distanțare critică pentru ca autodelimitările sale să poată fi primite* tale quale. *Însăși corespondența, care în cazul altora rămîne material documentar, oferind doar puncte de pornire și jaloane, aduce în cazul lui Thomas Mann unele interpretări acceptabile, ca să zicem așa, de-a gata. Și, desigur, nu poate fi vorba în cazul lui de o reflectare „naivă" a realității, în sensul mai sus indicat, prin însăși răsfrîngerea ironică în care se prezintă realitatea în arta „tîrzie", „parodică". Îl credem deci, dar nu numai pe cuvînt, cînd se pretinde de descendență romantică, și numai în aceeași măsură în care se poate da crezare afirmației lui Goethe, că întreaga sa operă e „o singură mare confesiune", în timp ce alții au văzut în el un „plăsmuitor" obiectiv, de tip homeric. Contradicția e dealtfel doar aparentă. La Thomas Mann, exteriorizarea subiectivității e o formulă artistică ce aparține mai mult tinereții, căci „egoismului visării, al complezenței față de sine, trebuie să i se opună impulsuri sociale", iar acestea, cum am văzut, cîștigă teren cu timpul. Și totuși,* Doctorul Faustus *și ultimul fragment din* Mărturisirile escrocului Felix Krull *conțin destule elemente de problematică personală pentru ca să vorbim din nou mai degrabă de desfășurarea treptată a diverselor componente dialectic-antagonice decît de o evoluție lineară. În această privință, deosebit de interesant de urmărit sînt reacțiile autorului în funcție de ecourile trezite : ele îl pun în situația de a explicita, cînd dintr-un unghi de vedere cînd din altul, sensurile și intențiile scrierilor sale.*

Un aspect pitoresc au destăinuirile cu privire la caracterul portretistic al unor personaje. Asemenea lui Goethe, la care fragmentele de realitate și de viață proprie găsesc o largă întrebuințare în transpunerile literare („N-am fost omul care să ia lucrurile din aer", notează Eckermann), și, firește, nu numai ca acesta, Thomas Mann are nevoie de adjuvante ale imaginației — fragmente de realitate „copiate după natură" sau primite prin informație, ajungînd pe această cale la tehnica montajului ; alteori vedem cum întîlnirea cu un om, o veste (ca moartea lui Gustav Mahler) duc la cristalizarea unei figuri, sau cum un vers, o carte îl scufundă în atmosfera căutată. Savuroase și întrucîtva întristătoare sînt disculpările, cînd pline de umilitate, cînd mucalite, că portretul trasat de fapt nu e portret — departe de el să ia în derîdere un poet național ca Gerhart Hauptmann, pe care-l iubește și-l *admiră! —, urmate de pasaje amuzante prin bucuria copilărească cu care se mîndreşte cu performanța de a-l fi nimerit cu fidelitate, sau, de fapt, în mai bine, sub forma personajului Peeperkorn. Nemuritoarea prostie prinde glas în toată seria de reproşuri: de a-şi fi „murdărit" familia şi oraşul natal în* Casa Buddenbrook, *de a face „literatură de colportaj", de a-şi bate joc de valori naționale etc., pînă la polemica rizibilă dusă de Schoenberg, învinuindu-l pe Thomas Mann că şi-a însuşit în mod ilicit invenția muzicii dodecafonice. Dar acestor acuzații le datorăm cîteva pasaje prețioase referitoare la opera sa şi la arta romanului în genere, privit ca întrepătrundere dintre real şi imaginar, propriu şi împrumutat. „Opera de artă nu poate fi redusă la o formulă, ci reprezintă o țesătură deasă de intenții şi relații, care are ceva organic şi deci în esență multivoc" (către E. Zimmer, 6.IX.1915). Cum să nu fie deci oțios să destrami pînza în firele din care a fost țesută! Totuşi, Thomas Mann acceptă uneori să procedeze la această operație — odioasă şi lui Goethe —, de dragul unor admiratori naivi, cum constatăm (către Hoerth, 12.VI.1930) cînd relatează geneza nuvelei* Mario şi vrăjitorul *din elemente veridice şi inventate.*

Spre a combate concepția eronată că romanul e un gen inferior, iar romancierul doar un „scriitor", nu şi un adevărat creator, deci tot din necesități polemice a fost conceput eseul Goethes Laufbahn als Schriftsteller *(1932), şi au ieşit unele reflecții generale despre „spiritul dionisiac al liricii" şi „cel apolinic al epicii" (către Carl Maria Weber, 4.VII.1920), despre „epopeea modernă în proză" care tocmai prin „calitățile sale prozaice, conştiința şi criticismul, bogăția mijloacelor, maniera sa liberă de a mînui plăsmuirea şi analiza, muzica şi cunoaşterea, mitul şi ştiința, prin larga cuprindere a omenescului, prin obiectivitatea şi ironia sa... e genul literar reprezentativ şi predominant al secolului" (către Korrodi, 3.II.1936).*

După numeroase indicații fugare privitoare la concepția sa despre caracterul parodistic al artei în epoca tîrzie a unei culturi, Thomas Mann formulează şi în această privință o constatare generală: absența adevăratei naivități în tratarea modernă a unui gen literar desuet cum e idila; iar de aici deduce „o lege sau o precizare", şi anume: „dragostea pentru spiritul unei arte pe care n-o mai crezi posibilă generează parodia" (către Rupprechtspresse, *25.III.1921).*

Deşi corespondența abundă în reflecții legate de „secrete de fabricație" pasionante, cum ar fi proliferarea temelor — teoretizată încă din 1900 ca „umor epic", constînd din acumularea detaliilor —, metamorfozarea motivelor pe parcurs, sau: literatura concepută ca „o muzică transpusă" (dintre toate operele sale, Thomas Mann găseşte că Muntele vrăjit *are „cel mai mult caracterul unei partituri“) —, toate acestea se găsesc mai amplu dezvoltate şi mai decantat exprimate în eseistica sa, de mare strălucire. Ea are calitatea pe care Thoman Mann o admiră în eseistica franceză: „îmbinarea dintre seriozitate şi eleganţă“ (cum spune într-o scrisoare către Charles Du Bos din 3.V.1929, care nu figurează în antologia noastră). În schimb, corespondenţa e mai bogată în informaţii şi destăinuiri asupra relaţiilor dintre opere şi surse, tradiţii, lecturi şi trăiri.*

„Relaţie — îmi place acest cuvînt“, spune într-un loc. De fapt, există puţine opere care să trimită spre atîtea altele — şi spre atîtea elemente din istoria spiritului — ca opera lui Thomas Mann, plină de implicaţii şi aluzii prin însăşi coloratura ei parodizantă. La fel de multiple sînt legăturile autorului cu contemporaneitatea şi tradiţia, aşa încît corespondenţa oferă o imagine vie a cîtorva decenii de viaţă culturală europeană cuprinsă de o minte alertă, de un om nu numai „la curent“, ci şi situat în mijlocul curentului vieţii literare, în contact cu personalităţile cele mai diverse şi mai notabile ale epocii. Universul relaţional al lui Thomas Mann, aşa cum se desenează prin mijlocirea scrisorilor, ar putea forma obiectul unui studiu aparte.

Dar, cum am spus, corespondenţa ne mijloceşte în primul şi în ultimul rînd o prezenţă. Dintre toate faţetele sub care ni se arată aici Thomas Mann, apropierea cea mai vie — o iluzie desăvîrşită de prezenţă — o creează parcă umorul. Nimic mai emoţionant în fond decît să izbucneşti în rîs citind o vorbă de duh, sau o frază sclipitoare de talent prin care cineva — şi nu oricine — face haz de situaţii sau de spusele altora pe care la rîndul lui le-a găsit comice, şi să-ţi aminteşti apoi că cel care se amuză aici în faţa ta, aducînd cuvintele atît de bine din condei, de mult nu mai este. Şi ce rar e geniul umorului! Nu ne putem împiedica să vedem dealtfel o foarte nobilă trăsătură de caracter în dorinţa perpetuă a lui Thomas Mann de a „înveseli“ prin invenţiile sale epice. Nimic nu-l fericea mai mult în cursul lecturilor din manuscris decît rîsetele la pasajele menite să le provoace, iar argumentul invocat adesea în favoarea scrierilor sale, că sînt făcute să aducă o înseninare prin însăşi seninătatea superioară a artei („le gai savoir“), *este un semn al „bunăvoinţei“ şi, mai mult decît atît, al necesităţii, neaşteptate la omul definit în genere prin intelectualitate lucidă şi rece, de a se face iubit. Îl surprindem adesea îndurerat de defăimări, indignat de judecăţi nedrepte, dar urmîndu-şi calea fără ca aceste reacţii emotive să-l tulbure adînc; în schimb îl vedem profund ulcerat de afirmaţia că e un scriitor „neiubit“. „Kafka* l-a iubit *pe* Tonio Kröger“ *exclamă (către Adorno, 11.VII.1950) printre frazele ce trădează aceeaşi amără-*

ciune cu care, cu cîțiva ani înainte de triumful hitlerismului, exclamase: „E îngrozitor cum se urăște azi în Germania“. Iar vechea pasiune, nuanțată de ironie, a lui Tonio Kröger pentru ființele banale, neîmpovărate de duh, se perpetuează în sufletul scriitorului, care nu se mulțumește cu buna opinie a deștepților: „Îi vreau și pe cei proști!“ Dorința de auditoriu larg și setea de a fi înțeles și iubit își găsesc corespondentul în afectuoasa admirație pe care el însuși o resimte și o cultivă față de valorile certe, omagiate fără preget.

„Bewunderung (ist) des Menschen bestes Teil“ *(„Admirația e ce are omul mai bun“ scrie el către Félix Bertaux, 23.XII.1924), modificînd citatul din Goethe (unde e vorba de „înfiorare“). Capacitatea de a admira, care conferă și eseisticii sale literare un farmec deosebit prin faptul că spiritul critic și pătrunderea servesc spre a reliefa valori și frumuseți — temele sînt astfel alese —, este dispoziția sufletească pe care o invocă atunci cînd i se contestă orice credință: generozitate funciară, admirația înseamnă pentru Thomas Mann o adevărată credință în om, în artă, în frumos, în bine. Așa ne explicăm că, adresîndu-se unor persoane față de care resimte o stimă justificată și reală, urbanitatea amintită se manifestă printr-o modestie aproape excesivă, și asistăm atunci la o desfășurare de amabilități măgulitoare. În frumoasele scrisori către Bruno Walter și Hermann Hesse, singurii de care-l leagă pînă la urmă o profundă afecțiune, neîntinată de divergențe politice sau decepții, se strecoară o notă aproape duioasă, neașteptată la acest om care și față de ai săi își manifestă afecțiunea mai întotdeauna voalată de tonul glumeț, la acest maestru al ironiei pe care o revarsă asupra altor adresanți într-o ploaie de săgeți subțiri — cele mai fine, strecurate pe neobservate, fiind cele mai perfide. Ironia înseamnă însă și o distanțare înțeleaptă, ea face posibil să se evite orice emfază și orice orgoliu, în virtutea ei Thomas Mann relativizează și propria sa artă și, ridicîndu-se deasupra pasiunii creatoare, poate scrie pentru a ajuta pe cineva (un medic cu ambiții literare) într-un moment de îndoială și de grea cumpănă: „În definitiv, e indiferent dacă facem oale sau crătiți, dacă scriem romane sau vindecăm bolnavi“.*

Gentilețea, serviabilitatea ce ne vorbește din atîtea scrisori dovedește o inimă vibrantă, care nu intră în intimitate ci într-o complexă relație de căldură și răceală, apropiere și distanță, în același timp în care înseși registrele numeroase ale corespondenței denotă intensitatea nevoii de comunicare.

Toate acestea ne aduc deasemenea mai înspre centrul cercului său de vrajă. „Sînt o personalitate magnetică“, spunea uneori, avînd grijă *să semnaleze bine cu privirea și cu zîmbetul că e vorba de autopersiflaj.*

Ce derizorii apar în perspectiva timpului îndoielile și temerile, ce ridicole și meschine atacurile și contestările, ce inutile eforturile de autojustificare! Dar acele îndoieli, temeri, atacuri și strădanii, nu opera singură, fac parte din el însuși așa cum a fost, așa cum „eternitatea în sine însuși l-a schimbat", cu omenescul și preaomenescul, rîsul și doliul, îndoielile, luptele, încercările, truda, de care nici geniul, nici gloria nu absolvă — un om și o viață cu al ei zbucium. Dar o existență în mai multe sensuri „exemplară".

MARIANA ȘORA

SCRISORI ● 1901—1955

Către HEINRICH MANN

München, 13.II.1901

Dragă Heinrich,

sper că ai primit albumul de artă ; ți-l trimite Holitscher [1], cu salutări și cele mai bune urări pentru propășirea „Ducesei“ [2]. Din păcate încă nu pot să-ți dau nici acum vreo lămurire în legătură cu acele cărți franceze, și anume din motivul că deocamdată nu-mi vine să mă arăt la librăria Rieger. Iată de ce : am comandat acolo, fie ce-o fi și oricît ar costa, un Vasari [3] în versiune germană, și am aflat abia după aceea, de la Grautoff [4], că e o operă în atîtea și atîtea volume, în valoare de sute de mărci, și pe deasupra mai e și foarte plictisitoare. După care, bineînţeles, nu m-am mai arătat pe la Rieger. Sper că ai să afli pe altă cale cele ce-ţi sînt necesare, iar eu trebuie să mă uit prin Vasari la Biblioteca de Stat, dacă mai simt nevoia.

---

[1] Arthur Holitscher (1869—1941), ziarist și romancier, începînd din 1897 redactor al cunoscutei reviste *Simplizissimus* din München, la care a lucrat și Th. M. cîtva timp ; a publicat numeroase relatări de călătorie, fiind unul dintre primii autori de reportaje despre Uniunea Sovietică. Dintre romanele sale, numai *Golem* (1908) s-a bucurat de succes, și anume în urma ecranizării (1920). De menționat mai e una din scrierile sale autobiografice, *Lebensgeschichte eines Rebellen* (1924), în care relatează printre altele că în anii petrecuți la München obișnuia să-l acompanieze la pian pe Th. M. care cînta la vioară.

[2] Ducesa de Assy, eroina trilogiei *Die Göttinnen*, la care Heinrich Mann începuse să lucreze în vremea aceea, în Italia.

[3] Giorgio Vasari, pictor și arhitect italian din secolul al XVI-lea, cunoscut îndeosebi prin opera : *Vite dei più eccelenti pittori, scultori ed architetti* (1550).

[4] Otto Grautoff (1876—1937), fost coleg de clasă cu Th. M., istoric al artelor, cunoscut mai ales printr-o lucrare despre Poussin.

Îţi merge bine ? Mie, foarte amestecat. Cînd s-o împrimăvăra, o să am în urma mea o iarnă de nemaipomenită agitaţie interioară. Momente de depresiune într-adevăr gravă, cu proiecte de autoabolire, cumpănite cu toată seriozitatea, au alternat cu clipe de fericire, de nedescris, pură şi nesperată, trăiri care nu se pot povesti ; dîndu-ţi să înţelegi ce au însemnat, par, fireşte, un lăudăros. Ele mi-au dovedit însă un lucru, aceste trăiri foarte neliterare, foarte simple şi vii, şi anume că mai există în mine totuşi ceva cinstit, cald şi bun, nu numai „ironie“, că literatura asta blestemată n-a secătuit totuşi, n-a artificializat şi n-a corodat încă tot ce aveam în mine. Ah, literatura e moartea ! N-am să pricep niciodată cum poţi fi dominat de ea *fără* s-o urăşti cumplit ! Ultima şi suprema învăţătură pe care mi-o poate da e asta : să concepi moartea ca o posibilitate de a ajunge la contrariul ei, la *viaţă*. Mi-e groază de ziua, şi va veni în curînd, în care voi fi din nou închis între patru pereţi, singur cu ea, şi mă tem că atunci secăciunea egoistă şi artificializarea vor face progrese rapide... Ajunge ! În mijlocul acestor stări alternative de ardere şi îngheţ, de înaripare înălţătoare şi de scîrbă mortală, a picat, ca o bombă, o scrisoare de la S. Fischer [1], în care mă înştiinţează că vrea să editeze, curînd, la primăvară, un al doilea volumaş de nuvele de-ale mele [2], iar în octombrie, *Casa Buddenbrook*, integral [3], probabil în trei volume.

---

[1] Samuel Fischer (1859—1934) a condus cu mare abilitate renumita editură S. Fischer din Berlin, pe care o întemeiase în 1886 şi care a jucat un rol însemnat în viaţa literară germană, Fischer ştiind să descopere condeiele de valoare. Th. M. a scris în repetate rînduri despre meritele sale, între altele a publicat un vibrant necrolog.

[2] Prima culegere de povestiri apăruse în 1898 sub titlul *Micul domn Friedemann.*

[3] După cum relatează Th. M. în *Lebensabriss* (1930), Fischer îşi exprimase reticenţele faţă de volumul manuscrisului, cu foile umplute pe ambele feţe cu rînduri dese, arătîndu-se dispus să-l publice într-o formă mai concisă, dar îndoielile sale „justificate“ au fost risipite, în bună parte desigur în urma unei scrisori a autorului, în care acesta

O să mă duc la fotograf să-mi fac o poză cu mîna dreaptă în jiletca fracului și cu stînga sprijinită pe cele trei volume ; după care, în fond, pot să cobor liniștit în mormînt. — Nu zău, e bine că va ieși totuși la lumină cartea asta ! Există în ea atîtea lucruri concludente în ce mă privește încît abia prin ea îmi voi cîștiga un profil, cel puțin pentru onorata tagmă a confraților. Dealtfel, nu știu încă nimic despre condițiile oferite de Fischer ; ele vor consta probabil în clauze prudente cu privire la onorariu. — În ceea ce privește volumul de nuvele, o să fie doar o nimica toată, ceva subțirel, care o să-mi aducă deocamdată numai o împrospătare a numelui în memoria oamenilor și ceva bani în buzunar. Cuprinsul va consta din : 1) *Drumul spre cimitir* (povestire care va da titlul volumului), 2) *Luischen* ; 3) *Dulapul de haine* ; 4) *Răzbunat* ; 5) o burlescă la care lucrez acum și care se va intitula probabil *Tristan*. (Iată ceva într-adevăr autentic : o burlescă, și-i zice *Tristan !*) Și poate și : 6) o nuvelă de mult plănuită, cu titlul lipsit de frumusețe, dar captivant de *Literatură*[1] (*Illae lacrimae !*)

Deocamdată a rămas cum știam : că în 15 martie voi pleca la Florența. Un singur lucru e decisiv : dacă voi isprăvi pînă atunci cu ceea ce mai am de făcut, căci banii strict necesari mi-i voi procura desigur, mai ales de cînd am în mînă asigurarea expresă a lui Fischer că „nu e deloc dispus“ să mă „lase baltă“. O să-ți mai dau de veste, firește. Mai scrie și tu cîte ceva despre tine.

Cu drag

Al tău T.

---

exprima ideea că dezvoltarea amănunțită e „o însușire esențială și intangibilă a cărții“. E regretabil că nu ni s-a păstrat această primă teoretizare a importanței detaliului și a lungimii epice, aruncată pe hîrtie cu creionul, la spitalul unde fusese internat în timpul serviciului militar.

[1] Titlul „lipsit de frumusețe“ și „captivant“, fără îndoială doar pentru o minoritate infimă de cititori, a fost schimbat în *Tonio Kröger*.

Către PAUL RACHÉ[1]

München, 2.XII.1902
Konrad strasse 11

Mult stimate domn,

primiţi expresia recunoştinţei mele pentru prietenoasele dumneavoastră cuvinte, cele scrise de mînă şi cele tipărite.[2] Aveţi perfectă dreptate în ceea ce spuneţi despre haina exterioară a *Casei Buddenbrook*. Însuşi domnul Fischer m-a asigurat cu prilejul ultimei noastre convorbiri că romanul ar fi ajuns acum fără îndoială la a cincea sau a şasea ediţie dacă ar fi pe jumătate mai ieftin. A exprimat şi intenţia de a publica ediţia a doua, pe cît posibil, într-un singur volum. Dar că numita *Casă Buddenbrook*, fie şi încredinţat unui editor şi mai abil decît S. Fischer, ar putea cunoaşte vreodată un succes de mase de genul celui obţinut de admirabilul *Jörn Uhl* al lui Frenssen[3], asta probabil că n-o credeţi nici dumneavoastră. O carte care poartă de la bun început subtitlul de „Decăderea unei familii“ şi tratează problema decadenţei, avînd ca atmosferă de fond un fel de lipsă de speranţă hazlie, nu poate fi „gustată“ — ca să nu zic „înţeleasă“ — de „cercurile cele mai largi“. Luaţi de pildă finalul şi încheierea celor două cărţi, pe de o parte înţelepciunea simpatică şi uşor accesibilă: „... dar nu fi prea deştept, Jörn. Tot n-o putem ghici“, pe de alta cuvintele pline de o comică convingere ale doamnei Sesemi Weichbrodt: „Aşa este!“ Nu e oare clar, de ce *Jörn Uhl* a ieşit victorios? — Dealtfel n-am nici un motiv de descurajare. Lucrasem timp de trei ani de zile la acest roman rostogolindu-l înainte ca pe un pietroi, şi la urmă eram atît de sătul de toată treaba asta, încît abia mai puteam stîrni în mine puţină credinţă în soarta lui. Şi acum, de-a lungul acestui an, am avut parte de atîtea laude, mulțumiri, aplauze și de atîta căutare, că sînt aproape amețit de așteptările înalte pe care se pare că le-am trezit cu acest roman. Ei, numai sănătatea mea, cam șovăielnică, să nu-mi joace feste, atunci cred că vă pot promite, dumneavoastră și celorlalți prieteni ai mei, încă tot soiul de lucruri curioase.

---

[1] Paul Raché (1869—1938), scriitor şi critic literar, redactor la diverse reviste din Hamburg şi Berlin.

[2] Recenzia la *Casa Buddenbrook*, în *Hamburger Fremdenblatt*.

[3] Gustav Frenssen (1863—1945), romancier, fost pastor, autor popular, astăzi uitat. *Jörn Uhl* (1901) e un roman ţărănesc, cu zugrăviri simple, plăcute, uneori moralizatoare.

Cu deosebită considerație, stimate domnule Raché,

al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către MARTHA HARTMANN[1]

München, 23.IV.1903
Konradstrasse 11

Stimată doamnă,

vă sînt sincer recunoscător pentru rîndurile dumneavoastră amabile. Vestea că există și în orașul meu natal oameni care nu găsesc că viața și năzuințele mele sînt întru totul de disprețuit îmi este plăcută și prețioasă. Un oraș despre care scrii o carte groasă de vreo mie și o sută de pagini nu-ți poate fi în fond cu totul indiferent. Aș dori ca cetățenii din Lübeck să se gîndească și ei o dată la acest lucru. Atitudinea mea față de ei, față de locul meu de baștină și față de originea mea am încercat s-o exprim într-o nuvelă care a apărut în *Neue Deutsche Rundschau* sub titlul *Tonio Kröger* și care a fost inclusă și în volumul intitulat *Tristan.* Aș vrea să fie citită la Lübeck. Poate că atunci lumea și-ar face o imagine mai puțin respingătoare despre mine decît a fost cazul pînă acum.

Dealtfel posed destul simț al umorului pentru a găsi delicioasă anecdota despre domnul cu lista. Mi se mai întîmplă uneori să aud din astea. Nu de mult, un cetățean din Lübeck, întrebat unde sînt şi ce am devenit, se pare că a răspuns textual: „Oh, n-a ieşit mare lucru, stă şi el, aşa, pe la München." — „Stă şi el, aşa" e fără seamăn! Sînt suficient de artist ca să preţuiesc perfecţiunea sub orice formă. Şi prostia e frumoasă cînd e perfectă.

---

[1] Martha Hartmann (n. Sommer, 1877—1957), traducătoare din olandeză și suedeză, romancieră.

Încă o dată, vii mulţumiri.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către S. FISCHER

München, 29.X.1903

Dragă domnule Fischer:

azi mi-au parvenit trei noutăţi editoriale; multe mulţumiri! Mă folosesc de acest prilej ca să vă mulţumesc încă o dată din inimă, dumneavoastră şi doamnei, pentru amabilitatea cu care m-aţi primit şi de data aceasta. Vă sînt deosebit de recunoscător că mi-aţi oferit prilejul să-l cunosc pe Gerhart Hauptmann. Întîlnirea cu el a fost pentru mine un eveniment de rangul întîi, aş dori numai să-i fi putut oferi o imagine ceva mai fericită despre mine decît cea pe care şi-a format-o probabil. El, victoriosul, va fi primit o impresie de confuzie, luptă, crispare şi grave oboseli — şi asta ar cam corespunde realităţii. Poate a intuit însă şi ce e bun; căci fondul fiinţei sale e bunătatea. Ceilalţi, care se aşteptau să facă cunoştinţă cu mine nutrind oarecare curiozitate faţă de persoana mea, vor fi fost pur şi simplu amarnic decepţionaţi. Fie şi aşa. Poate că am să-i despăgubesc şi de acum înainte prin sîrguincios făurite simboluri ale vieţii mele, care e mai puţin neinteresantă decît mustăcioasa mea persoană.

Al dumneavoastră cordialmente devotat

Thomas Mann

Către KATJA[1]

(mijlocul lunii mai 1904)

...îmi dau seama bine că nu sînt omul care să trezească simţiri simple şi de o nemijlocită certitudine. Astăzi adaug că nu consider asta de-a dreptul o obiecţie împotriva mea. A trezi sentimente amestecate, a pricinui „nedumerire", e un semn de — iartă-mă ! — personalitate. Cine nu suscită niciodată îndoieli, niciodată uimire, niciodată, *sit venia verbo*[2], un pic de *groază*, cine se face mereu numai iubit, pur şi simplu, acela e un tont, o făptură „luminoasă", un personaj creat cu ironie. N-am nici o ambiţie în acest sens...

Către SAMUEL LUBLINSKI[3]

München, 23 mai 1904
Konradstrasse 11

Stimate domn,

primiţi mulţumirile mele cele mai călduroase pentru cărţile trimise şi pentru amabila dedicaţie.

Am parcurs întîi — lucru scuzabil — paginile în care e vorba despre mine[4], şi vă pot spune că le-am citit cu o bucurie apropiată de spaimă. Observaţiile dumneavoastră despre relaţia dintre mine şi Thomas Buddenbrook, despre „ţinută", „răbdare" şi „rezistenţă" sînt cele mai bune, cele mai *esenţiale* din tot ce s-a spus în legătură cu modestul subiect. Iată o pătrundere, imposibilă fără o simpatie firească ! Nu mai puţin recunoscător vă sînt şi pentru că-mi luaţi apărarea împotriva acuzaţiei mereu repetate de „răceală şi artificiu". Ştiu prea bine că prin sinceritatea mea radicală şi lipsită de diplomație am făcut totul pentru a crea confuzie în mintea oamenilor. După conversația despre artă din *Tonio Kröger* nu mai pot pretinde ca domnul Carl Busse[1] să se lămurească asupra mea. Există în Germania poate cinci-șase oameni, nu mai mulți, care știu ce e în fond ironia ; neghiobilor nu le dă în gînd că ea nu înseamnă neapărat o simplă „răceală a inimii“, ci doar un fel de severitate spirituală, disciplină, „ținută“, demnitate artistică (și cîteva lucruri în plus). Iar în ce privește „artificiul“, la noi încă nu s-a întîmplat ca cineva care a învățat să dea expresiei un ascuțiș și să-și utilizeze mijloacele judicios să nu devină suspect în ochii bravilor oameni și proști muzicanți, care au superioritatea numerică. Mă miră foarte mult că Richard Wagner n-a fost etichetat ca un abil meșteșugar rece ca gheața, pentru că a așezat moartea din dragoste[2] la sfîrșitul actului...

---

[1] Katja Pringsheim (n. 1883), fiica lui Alfred Pringsheim, profesor de matematică la Universitatea din München, din 1905 soţia lui Th. M.

[2] Fie iertat cuvîntul (lat.).

[3] Samuel Lublinski (1868—1910), eseist şi critic literar, primul dintre recenzenţii *Casei Buddenbrook* care şi-a dat seama de valoarea romanului afirmînd că e o operă durabilă.

[4] În cartea lui Lublinski : *Bilanz der Moderne* (1904).

De atunci am răsfoit mai departe cartea dumneavoastră cuprinzătoare și am citit cu admirație expunerile despre Wagner și Schopenhauer. Acum mă bucur dinainte că le voi recepta pe toate în succesiunea lor.

Încă o dată, cele mai bune mulțumiri, stimate domn,
al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către KATJA

(începutul lunii iunie 1904)

...și cînd ochii dumitale mai și sclipesc atît de șăgalnic... ce risipă de timp, o risipă aproape nelegiuită de timp înseamnă aceste mici distracții care umplu seara, atunci cînd am avea să ne spunem — dumneata și cu mine — atîtea lucruri mai importante ; nu se poate să nu știi, să nu-ți dai seama privindu-mă, cît de intens îmi reapare între timp în conștiință mereu din nou acest gînd, și cît mă apasă. De-am ultima dată. Ai perfectă dreptate în privința celor sugerate printre rîndurile de felicitare: a fost cît se poate de urît din partea mea că nu ți-am mai dat vești în ultimul timp, lăsînd în seama Famei să-ți aducă știrea despre acel lucru nou și aproape de necrezut care a intervenit în viața mea ciudată. Dar dacă ți-ai putea închipui cît de neîntrerupte au fost solicitările la care am fost obligat să răspund în ultimele săptămîni, m-ai ierta poate. În ansamblu mă simt ca un om căruia i se dictează mult prea repede și care nu reușește nici pe departe să scrie în ritmul cerut. Și în timpul acestui prestissimo de evenimente interioare și exterioare, sînt obligat să termin o lucrare mai mare și dificilă, care trebuie neapărat să fie gata la sfîrșitul acestei luni, cînd îmi voi ține lecturile la Berlin și la Lübeck. Nu te superi dacă mă prezint și astăzi doar pe scurt și în grabă? Artistul care pe deasupra mai e și în relații de dragoste cu „viața" e cel mai solicitat om din lume! Nu știi încă cine e „ea"? Iată: e Katja Pringsheim, fiica profesorului universitar de aici, dr. Pringsheim, o ființă minunată. Povestea nu datează de ieri; a început încă de pe la sfîrșitul iernii trecute, și a ajuns acum la o încheiere care e încoronarea vieții mele și fără de care tot ce am realizat poate ar fi lipsit de valoare pentru mine.

---

[1] Carl Busse (1872—1918), poet de inspirație neoromantică, autor de romane istorice.

[2] Moartea Isoldei în *Tristan și Isolda.*

Atîta o fi de ajuns, și chiar ajunge, căci ce ar mai fi de spus în clipa de față? Îți strîng mîna cu prietenie și rămîn al dumitale

Thomas Mann

Către KURT MARTENS [1]

München. 28. III. 1906
Franz-Joseph-Str. 2

Dragă Martens:

îți mulțumesc din inimă că mi-ai trimis eseul tău.[2] E un frumos portret dublu care face cinste priceperii tale critice. Desigur că include mici deformări, exagerări, interpretări greșite, constatări pripite — dar, la urma urmei, e bine să facem afirmații hotărîte, și apoi: ce importă „asemănarea“. Totul e văzut într-un mod interesant, e spus într-un mod interesant, și asta e principalul.

---

[1] Kurt Martens (1870—1945), scriitor și ziarist din München; după Erika Mann a fost timp de vreo cinci ani cel mai intim prieten al lui Th. M.

[2] Eseul: *Die Gebrüder Mann,* apărut în *Leipziger Tageblatt,* nr. 151 din 1906.

Cu toate acestea, aș vrea să-ți atrag atenția, personal, asupra cîtorva puncte care m-au făcut să clatin din cap. Nu e admisibil să mi se atribuie „o mizantropie glacială“ și o „lipsă de simpatie față de tot ce e carne și sînge“, „înlocuită“ prin fanatism pentru artă. *Tonio Kröger* precum și *Fiorenza* sînt pline de ironie la adresa elementului artistic, iar în *Tonio Kröger* e înscrisă o mărturisire de dragoste față de viață, atît de expresă și de directă, încît merge pînă la inartistic. Oare mărturisirea aceasta nu e demnă de crezare? E doar retorică? Nu e admisibil să afirmi despre *Casa Buddenbrook* că e o carte „dizolvantă“. „Critică“ și „ironică“ — poate. Dar „dizolvantă“ nu merge. E mult prea pozitiv-artistică, prea tihnit-plastică, și, în străfunduri, prea senină, pentru a se putea spune așa ceva. Trebuie oare să scrii ditirambic pentru a trece drept un om care afirmă viața? Orice carte bună scrisă împotriva vieții e de fapt o ispitire la viață... Simt aproape o părere de rău că trebuie să te derutez, dar chestiunea e mai puțin simplă decît o prezinți. E lăudabil să atragi atenția că *Buddenbrooks* nu e tocmai artă poporanist-provincială, dar nu merge s-o califici drept carte esențialmente negermană. Cît Wagner, cît Schopenhauer, ba chiar cît Fritz Reuter [1] e în această carte! Întreabă-te mai bine în ce altă atmosferă națională afară de cea germană ar fi putut fi scrisă. Va trebui să recunoști: în nici una. Pe urmă gîndește-te dacă ai dreptul să spui că mă simt un fără de țară în mijlocul poporului meu.

Nu e admisibil să spui că „tind să identific valoarea fanteziei creatoare cu invenția prin colportaj“. Afirm că nu consider drept criteriu al creativității darul de a inventa figuri și intrigi. Orice poet liric care nu se pricepe la altceva decît să-și exprime propriul suflet dovedește că am dreptate. Iar eu sînt un liric (în esență). Afirm că cine n-ar poseda decît „inventivitate“, n-ar fi prea departe de literatura ascund că, personal, nu mi-e prea simpatică antiteza violentă dintre „creator“ şi „scriitor“. În ţara lui Wagner, în ţara distanţei şi a duşmăniei faţă de literatură, unde se ocăreşte orice „literat“ care nu se bîlbîie ci scrie, şi unde orice adaos de intelectualitate e înfierat ca apoetic, accentuarea acestei antiteze care nu stă în picioare întotdeauna, are mai degrabă efectul de a isca confuzii decît de a duce spre vreo propăşire. Îmi veţi ierta această obiecţie, care nu scade, fireşte, din bucuria pricinuită de strălucita dumneavoastră operă.

---

[1] Fritz Reuter (1810—1874), povestitor și poet cu mult umor, care a scris în dialectul din nordul Germaniei.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann.

Către HERMANN HESSE

München, 1.IV.1910
Franz-Joseph-Strasse 2

Mult stimate domnule Hesse,

sănătatea mea lasă mult de dorit în ultima vreme, şi numai această stare e de vină că n-am apucat pînă astăzi să vă mulţumesc pentru amabila dumneavoastră scrisoare din 24 martie ; regret întîrzierea cu atît mai mult cu cît în acest caz ar fi putut duce chiar la o neînţelegere. De aceea nu mai zăbovesc să vă spun că mi-aţi făcut o reală bucurie cu rîndurile dumneavoastră şi îndeosebi că vă nedreptăţiţi recenzia despre *Alteţă regală* din *März,*[1] spunînd că e „cusurgie“. Nu era cusurgie, dar era critică, iar eu sînt în relaţii mult prea prieteneşti cu tot ce se cheamă (şi este !) critică şi pătrundere pentru a fi putut simţi în timpul lecturii altceva decît interes şi plăcere. Recenzia din *Propyläen* e desigur mai uşor de înghiţit, îţi curge prin gîtlej ca un vin care se lasă băut, dar o prefer pe a dumneavoastră, iar cealaltă dovedește doar vorba dumneavoastră, că sînt două feluri de oameni, sau oameni de tot felul care se aleg cu ceva din ce fac eu. Asta poate fi considerat la fel de bine ca o gravă obiecție sau ca un merit deosebit, așa că cel mai bine e s-o iei ca simplu fapt. Observațiile dumneavoastră fine și ușor bănuitoare au fost un prilej ca să reflectez din nou asupra chestiunii, și pot să vă asigur că nu e la mijloc nimic calculat, nici o cochetărie conștientă cu publicul. Elementele populare din *Alteță regală* de pildă au o obîrșie la fel de onestă și instinctivă ca și cele artistice, după cît îmi pot da seama. Adesea mă gîndesc că ceea ce numiți „incitări ale publicului“ se trage din entuziasmul meu critic-pasional păstrat vreme îndelungată pentru arta lui Richard Wagner — această artă pe cît de demagogică, pe atît de exclusivă, care mi-a influențat, ca să nu zic: mi-a corupt idealul și exigențele, poate pentru totdeauna. Nietzsche vorbește într-un loc despre „optica alternantă“ a lui Wagner: cînd în vederea pretențiilor celor mai grosolane, cînd în vederea celor mai rafinate. Iată influența la care mă refeream, și nu știu dacă voi fi cîndva în stare de suficientă voință pentru a mă dezbăra de ea complet. Am fost întotdeauna înclinat să-i desconsider pe artiștii care țin să facă efect numai într-un cenaclu. Un asemenea efect nu m-ar mulțumi. *Doresc să-i am alături și pe proști.* Dar asta e o constatare psihologică ulterioară. În timp ce lucrez, sînt nevinovat și fără alte pretenții decît să mă mulțumesc pe mine.

---

[1] Recenzia lui Hesse : *Gute neue Bücher. Thomas Mann's „Königliche Hoheit“,* în *März,* semestrial din München, nr. 1, 1910.

De mult doresc să-i ofer ceva revistei *März*. Dar sînt atît de lent și adesea prea puțin viguros! Concentrarea asupra cîtorva obiective principale mi se impune din ce în ce mai mult ca o datorie. Sper totuși că dorința mea se va realiza cît de curînd. Resimt ca o cinste că dumneavoastră o împărtășiți.

Cu expresia sincerei mele prețuiri, rămîn, scumpe domnule Hesse,

al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către MAXIMILIAN HARDEN[1]

Bad Tölz, 30.VIII.1910
Vila Thomas Mann

Stimate domnule Harden :

sînt de-a dreptul speriat de scrisoarea dumneavoastră, la care răspund abia azi, fiindcă am fost la München, la o premieră a lui Reinhardt[2]. E cu putinţă să fii atît de aspru cu bătrînul amic ? Nu bănuiam cîtuşi de puţin că v-aţi schimbat atitudinea faţă de el, — altfel cum v-aş fi pretins să publicaţi acest eseu[3] în care l-am luat prea în serios desigur ca *spirit* (nu şi ca artist), lucru de care mi-am dat seama în timp ce scriam. Trebuie să aveţi răbdare cu mine dacă nu înţeleg încă în întregime schimbarea dumneavoastră de atitudine. Oare numai scrisorile lui[4] sînt de vină ? Dar l-aţi cunoscut doar ! Aţi ştiut şi mai înainte că a fost limbut, schimbăcios în principii şi sceptic în aşa măsură încît nu te poţi bizui pe el deloc. Şi de ce să nu fi fost aşa ? „Falsitate“ e un cuvînt aspru pentru nişte însuşiri care la urma urmei au fost ţărîna bogată în substanţe ce i-a hrănit creativitatea blîndă, tăcută şi înţeleaptă, şi nu cunosc un al doilea caz în care o lipsă de caracter omenească — sau o slăbiciune de caracter — să fi produs atîta caracter artistic, un ton atît de propriu și o fizionomie atît de caracteristică. Spre a-ți da seama cu o reală gratitudine de ceea ce a făcut pentru romanul german, probabil că trebuie să fii romancier — și anume unul cu necesități de felul celor care nu sînt frecvente în Germania și care se iscă poate numai prin amestecul de sînge din Fontane, aproape același ca la mine[1]. *Effi Briest*[2] rămîne pentru mine și astăzi cel mai bun roman german de la *Afinitățile elective*[3] încoace. Ce a mai existat și ce mai există afară de el? Heyse[4]? Fontane s-a exprimat adesea despre „Paul“ în fraze pline de încîntare și tandrețe; nu e oare de iertat că pînă la urmă intervenea și oarecare ironie în judecățile lui despre epigonul senin și de o fertilitate aproape indecentă, care a eșuat atît de complet în fața noului și mai vituperează și azi ca un neghiob împotriva lui Wagner și Ibsen? Ca și cum aș avea căderea să vă contrazic! Trebuie să mă justific însă întrucîtva, de vreme ce am îndrăznit să vă trimit articolul. Îl nedreptățiți desigur pe Fontane calificînd atitudinea sa față de Bismarck drept falsă și mincinoasă. Spunea adevărul cînd își atribuia un simț pentru grandoare, cultivat din tinerețe; știa, simțea bine, că Bismarck face parte din cei 4, 5 oameni cu totul mari care au existat vreodată pe pămînt, și imnurile îi veneau fără îndoială din inimă. În schimb, pasajele din scrisori îi veneau din rațiune, din a sa *ratio* latină, și sînt expresia îndrăznelii de a se arăta sceptic și clevetitor față de măreție, o îndrăzneală care uimește neapărat în Germania, unde obiceiul pămîntului e un fel de umilință de sclav în fața geniului. Resortul principal al acelei îndrăzneli e o înclinare spre picanterie. E cu totul caracteristic cum povestește, cu o evidentă plăcere, că în timp ce prințul[1] vorbea în Reichstag adresîndu-se lumii și determinînd soarta Europei, persoana sa fizică era cît se poate de dărîmată, așa încît a fost silit să pronunțe trei sferturi din discursul său șezînd. Asta îl încîntă. Tot în acest sens îl face pe Bismarck trișor. De acord, asta nu prea e ceva german. Dar oare e o obiecție într-adevăr cu totul zdrobitoare să spui despre cineva că nu a fost în întregime german ? Atitudinea lui Fontane față de Bismarck, ambiguă doar la prima vedere, îmi este — nu vă fie cu supărare — simpatică ; căci găsesc că grandoarea nu e numai demnă de respect ci și, înainte de toate, interesantă, mai găsesc că poți iubi, respecta, și te poți totodată *îndoi*, ba chiar că acest soi de iubire și de respect sînt cele mai adînci. Din pamflete bune înveți mai mult despre un spirit, cred, decît din imnuri. Ce s-ar ști azi în Germania despre Wagner dacă n-ar fi fost Nietzsche ?[2] Într-adevăr, atitudinea intelectualității germane față de Wagner e astăzi cu totul asemănătoare celei a lui Fontane față de Bismarck... Dar, în fond, pe cine vreau eu să-l lămuresc despre toate acestea !

---

[1] Maximilian Harden (1861—1927), în prima tinereţe actor, a întemeiat apoi, împreună cu Otto Brahm şi P. Schlenther, asociaţia *Freie Bühne* şi a editat începînd din 1892 săptămînalul *Die Zukunft,* cîtva timp cea mai influentă revistă politică, literară şi artistică germană, pe care a condus-o pînă în 1922, exercitînd o influenţă marcantă prin publicistica sa plină de vervă şi prin pasiunea cu care a îmbrăţişat diverse cauze politice şi literare (îndeosebi naturalismul, împotriva căruia a susţinut mai tîrziu neoromantismul). Apreciat ca maestru al portretului literar (*Köpfe,* patru volume) şi al eseului (*Krieg und Frieden*).

[2] Max Reinhardt (1873—1943), cunoscutul regizor, directorul teatrelor Deutsches Theater şi Berliner Kammerspiele, întemeietor, împreună cu Hofmannsthal, al festivalelor de la Salzburg, activ apoi la Viena şi în cele din urmă în Statele Unite, cîştigînd prin subtilitatea invenţiilor sale regizorale şi apoi prin spectacolele de mare fast scenic o binemeritată faimă mondială.

[3] Eseul *Der alte Fontane,* apărut totuşi în *Die Zukunft* din 1 oct. 1910.

[4] În acelaşi an (1910) apăruse în două volume o bună parte din corespondenţa lui Fontane : *Briefe an seine Freunde.*

---

[1] Tatăl lui Fontane era descendentul unei familii de hughenoți. Aportul de sînge latin, existînd și în familia Mann prin bunica lor din partea mamei, ambii frați scriitori îl considerau un factor important în configurația lor psihică și artistică.

[2] Cel mai de seamă roman al lui Fontane, apărut în 1895, în care arta prozatorului, finețea psihologiei sale, își ating punctul culminant.

[3] Romanul lui Goethe (1809) în care subtilitatea analizei psihologice se îmbină cu complexitatea sensurilor simbolice, era una din cărțile de căpătîi ale lui Th. M.

[4] Paul Heyse (1830—1914), poet și romancier de orientare academică, șeful „școlii poetice müncheneze“. Foarte apreciat spre sfîrșitul secolului trecut (e primul autor german distins cu premiul Nobel, în 1910), a fost în realitate un epigon fără profunzime.

În fond voiam să spun un singur lucru : nu-i așa, dacă aveți de gînd să-i faceți articolului meu tare insignifiant cinstea de a-l publica în *Die Zukunft*, să n-o faceți din cine știe ce menajemente față de mine ! Și dacă vă incomodează fie și cît de puțin, trimiteți-mi-l înapoi ! Asigurările mele că mă aștept să-l primesc înapoi, acceptînd acest lucru fără nici un resentiment, spre că nu le-ați luat drept cochetărie ? Am spus-o cu toată seriozitatea. Am toate motivele să mă tem că nu mă voi înfățișa prea strălucit înaintea publicului revistei cu această slabă lucrare ocazională, și cum pe deasupra vă mai și repugnă substanța lui și mai e și prea lung — cum aș putea spera, și cu atît mai puțin insista să-l acceptați ! Dacă o faceți totuși, pot fi încredințat, nu-i așa, că o faceți de dragul cititorilor dumneavoastră, și nu de dragul meu !

---

[1] Titlu nobiliar conferit lui Bismarck în 1871.

[2] Th. M. se referă la atacurile vehemente ale lui Nietzsche împotriva lui Wagner, pe care-l admirase și care-l decepționase încă din 1876, din pamfletele *Der Fall Wagner* și *Nietzsche contra Wagner* (1888).

Cu cele mai amabile salutări, și din partea soției mele, mult stimate domnule Harden

al dumneavoastră Thomas Mann

Către JULIUS BAB

Bad Tölz, 31 Aug. 1910
Vila Thomas Mann

Mult stimate domnule Bab :

m-am bucurat sincer primind ilustrata dumneavoastră din Lübeck, dar și mai tare citind frumosul articol din *Rundschau* [1], pe care mi-l anunțaseră rîndurile dumneavoastră. Mai multe dintre cele spuse acolo m-au cutremurat, așa cum te cutremuri numai cînd auzi deodată pe altcineva rostind ceea ce a constituit multă vreme o parte integrantă din străfundurile mute ale propriei tale acțiuni și gîndiri. Asta m-a făcut să mă gîndesc la Lorenzo al meu : „E atît de dulce să te auzi pe tine însuți fără nici un efort.“ Că viața lui Thomas Buddenbrook este, așa cum dați să se înțeleagă, o viață de erou modern, n-a priceput-o pînă acum decît un singur critic : urîtul și micuțul Lublinski. Și, hai s-o mărturisesc, numai și numai din recunoștință pentru acest lucru am pus mîna deunăzi pe spada polemicii în favoarea lui, duelîndu-mă cu sucitul de Lessing [2], acest cap sec. Cea mai frumoasă formulare din articolul dumneavoastră e cea despre

---

[1] *Die Neue Rundschau,* una din cele mai însemnate reviste literare germane, începînd din epoca naturalistă. Bab publicase în sept. 1910 sub titlul *Verfall einer Familie* (Subtitlul *Casei Buddenbrook*) un articol despre un roman de Gustav Wied, comparîndu-l cu opera lui Th. M., pe care o analizează cu acest prilej spre satisfacția autorului.

[2] Theodor Lessing (1872—1933), gînditor și matematician. „Suceala“ lui e dovedită de un pamflet împotriva teoriei relativității lui Einstein. Din alte scrisori ale lui Th. M. reiese că l-a atacat violent

„tensiunile spirituale educate în sens social". Plasticitatea e bună. Dar oare *cuvîntul* critic nu are ceva superb? Mi-aş dori să scrieţi o dată, mai tîrziu, despre toată opera mea, despre tipul meu de erou „încordat", toate personajele ca Thomas B., Lorenzo de'Medici, Savonarola, Klaus Heinrich şi cel pe care-l port acuma în lesă (un escroc) fiind doar diversele lui individuaţiuni.

Vă mulţumesc mult.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către JULIUS BAB

Bad Tölz, 14.IX. 1911
Vila Thomas Mann

Mult stimate domnule Bab:

vă mulţumesc din inimă. Aveţi de trei ori dreptate: Goethe ar fi găsit fără doar şi poate că Wagner e un fenomen profund respingător. E drept că era moralmente foarte tolerant faţă de fapte şi efecte mari, şi mă întreb uneori dacă nu ne-ar fi răspuns: „Omul acesta e prea mare pentru voi."[1] Dar asta ar fi treaba lui. Ar trebui ca Germanii să fie puşi în faţa alternativei: Goethe sau Wagner. Ambii laolaltă nu merg. Mă tem însă că ar zice: „Wagner". Sau poate totuşi nu? Nu cumva *ştie* totuşi fiecare german în străfundurile sufletului său că Goethe e un conducător şi un erou naţional

---

pe Lublinski şi a publicat o broşură agresivă la adresa scriitorului, plină de afirmaţii injurioase privind şi unele doamne din familia Mann. Profesor de filozofie la Hanovra, a fost concediat în 1926 din pricina unor glose despre Hindenburg. Mai tîrziu a dat în vileag unele informaţii despre înarmarea secretă a Germaniei. În 1933 a emigrat în Cehoslovacia, unde a fost asasinat în acelaşi an de o organizaţie de răzbunare hitleristă.

[1] Vorbele acestea ale lui Goethe se refereau la Napoleon, în care nu vedea cotropitorul ci geniul, neputînd împărtăşi ura germanilor împotriva lui.

incomparabil mai demn de respect și de încredere decît acest gnom din Saxonia cu talentul lui de un efect bombă, și cu caracterul lui infam ? *Quaeritur.* [1]

Cu bine

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HUGO VON HOFMANNSTHAL [2]

München, 9.I.1913
Mauerkircherstr. 13 [3]

Dragă domnule von Hofmannsthal :

veți găsi că mulțumirile mele pentru darul [4] dumneavoastră amabil vin cam tîrziu — dar am fost la Berlin într-o chestiune de teatru : biata mea *Fiorenza* a fost reprezentată, această odraslă care mi-a pricinuit atîta îngrijorare și care nu poate nici să moară nici să trăiască. Oricum, reprezentația (la Kammerspiele [5]) nu era potrivită, în privința asta toată lumea e de acord, așa încît dacă piesa a păstrat totuși o oarecare ținută și publicul a rămas în sală timp de trei ore și jumătate urmărind-o cu cea mai mare atenție, îmi e îngăduit să mă fălesc cît de cît cu acest rezultat. Reinhardt, care nu se ocupase de această chestiune, avusese înțelepciunea să plece în Tatra. Dar cu toate decepțiile, enervările sterile și jignirile pe care teatrul le rezervă unora ca mine, rămîne o trăire neasemuit de ciudată, chiar îmbătătoare pentru romancierul singuratic, să-şi vadă închipuirile luînd astfel fiinţă în carne şi oase — ceva de natură cu totul solidă, în pofida tuturor scăderilor. Culmea a fost însă Kerr [1], a treia zi, în *Der Tag*. Ştiusem cam ce va urma, dar a întrecut toate aşteptările. Un persiflaj plin de venin, în care nu se poate ca cititorul, fie şi cel mai puţin avizat, să nu distingă pofta de a asasina. Ce caracter! De fapt, prea puţini ştiu în ce măsură asemenea exteriorizări se datorează *caracterului* său... Dar vă plictisesc.

---

[1] Iată întrebarea (lat.).

[2] Hugo von Hofmannsthal (1874—1929), poet liric și dramatic austriac, autorul mult reprezentatei drame *Jedermann,* creată după modelul moralității medievale engleze *Everyman* și al unor valoroase librete pentru opere, în special ale lui R. Strauss (*Cavalerul Rozelor* etc.). A fost stimat și iubit ca un prieten de Th. M., care i-a consacrat și un eseu.

[3] Schimbarea de adresă semnifică mutarea familiei Mann într-o casă mai încăpătoare, încă din iarna 1911—12, după nașterea celui de-al patrulea copil.

[4] Apreciat și ca nuvelist și eseist, Hofmannsthal mai are meritul de a fi editat valoroase antologii de proză și poezie. Darul menționat e culegerea *Deutsche Erzähler* (1912) îngrijită de Hofmannsthal.

[5] Teatru din Berlin.

Selecţia dumneavoastră e excelentă! Aţi ales cu un simţ delicat ceea ce prezintă un interes durabil, ceea ce e autentic ca povestire, iar mica prefaţă mi-a permis să admir din nou tonalitatea dulce, muzica spirituală a prozei dumneavoastră. — Cît mă bucur că voi putea citi propria dumneavoastră povestire, nu vă mai spun. Am auzit că o va publica *Die Rundschau*. Cînd?

Rămîneţi cu bine! Sărutări de mîini doamnei.

Al dumneavoastră Thomas Mann.

Către ALEXANDER ELIASBERG [2]

München, 5.VI.1914
Poschingerstr. 1

Mult stimate domnule Eliasberg:

calde mulţumiri pentru frumosul cadou [3] pe care mi l-a înmînat ieri domnul Hoffmann! Unele bucăţi din acest volumaş sînt cu desăvîrşire noi pentru mine, de pildă excelenta povestire *Cîinele*. Ultima, *Un vis*, dă impresia unei lucrări de tinereţe, mi se pare cam prea de tot romantică.

---

[1] Alfred Kerr (1862—1948), critic teatral influent la începutul secolului; a jucat un rol pozitiv impunîndu-l pe Ibsen şi Hauptmann şi desfiinţînd naturalismul de conjunctură al lui Sudermann.

[2] Alexander Eliasberg (1878—1924), istoric literar, traducător din limba rusă.

[3] Cadoul era un volum intitulat *Visionen und andere phantastische Erzählungen* traduse de Eliasberg.

Îl citesc acum pe Turgheniev cu același zel și cu aceeași încîntare ca acum 20 de ani. Dealtfel visez să scriu cîndva, mai curînd sau mai tîrziu, un eseu[1] mai mare despre el — mai ales pentru că mi se pare că pentru moment e subestimat în modul cel mai ingrat și necuvenit, ba chiar disprețuit, în favoarea lui Dostoievski. Mă bucur dinainte să-i iau apărarea. Poate că o voi face cînd voi fi terminat cu povestirea mea nouă.
Cu cele mai bune salutări

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către ELISABETH ZIMMER[2]

Bad Tölz, 6.IX.15

Mult stimată domnișoară :

primiți cele mai călduroase mulțumiri pentru amabila dumneavoastră scrisoare din 2 ale lunii curente. Desigur, am citit critica profesorului Heilborn[3] la vremea ei, și am citit-o cu plăcere. Nu epuiza desigur subiectul, nici în sensul pozitiv, nici în cel negativ, dar probabil că nici o critică nu e exhaustivă. Fiecare critic vede doar anumite laturi ale unui lucru, anumite intenții ale autorului, și imaginea pe care o dă va avea mereu nevoie de completare. Lucrurile nu s-ar petrece însă altfel nici dacă autorul însuși ar încerca să scrie o critică a operei sale — cel puțin dacă opera și-a luat zborul în lume de cîtăva vreme și și-a cîștigat, ca să zicem așa, autonomia.

Acum nu prea sînt un interpret competent al povestirii *Moartea la Veneția*[4], i-am uitat aproape compoziția. Desimai e nimic nou în comunitatea noastră. Mie nu mi-a plăcut viața asta. O detest. Trebuie s-o trăim pînă la capăt cum putem.

---

[1] Proiectul de a scrie despre Turgheniev nu a fost realizat, în schimb Th. M. îl amintește adesea în treacăt, ca pe unul din autorii săi preferați, în eseurile sale despre Tolstoi, Dostoievski, Cehov, în recenzii la traduceri din autori ruși.

[2] Elisabeth Zimmer (n. 1892), căsătorită mai tîrziu cu criticul de artă Heinrich Jacobi.

[3] Ernst Heilborn (1867—1941), scriitor și critic, editor de reviste.

[4] Nuvela apăruse în 1912.

Rămîi cu bine.

T.

Către KARL STRECKER [1]

München, 18.IV.19.
Poschingerstr. 1

Mult stimate domnule Strecker :

mi-a parvenit astăzi — probabil cu mare întîrziere — revista cu recenzia dumneavoastră despre *Considerațiile* mele, și mă grăbesc să vă mulțumesc. Am citit frumoasa dumneavoastră analiză a cărții cu toată plăcerea la care mă așteptasem de cînd fusese anunțată, și trebuie să prețuiesc și să admir rezultatul amabilei dumneavoastră străduinți, pline de simpatie, depuse în favoarea lucrării mele, cu atît mai mult cu cît îmi dau perfect seama cît e de greu să prezinți această carte cu totul ciudată, oferind cu mijloacele criticii măcar și o idee de ansamblu despre ea. Este neîndoios că însăși luarea de atitudine în această publicație, din partea cuiva cu pondere, va fi de un folos incomensurabil pentru răspîndirea cărții, și vă sînt profund îndatorat și în această privință.

Articolul comportă un aspect care nu mă scutește de a mă simți rușinat și de a mă obliga să trec la dezvoltarea acelor obiecții prin care această jenă își găsește exteriorizarea. Dumneavoastră emiteți judecăți de valoare pe care le întemeiați pe o comparație între fratele meu și mine, considerînd pe unul din noi superior celuilalt. E dreptul dumneavoastră inalienabil, dreptul criticului. Dar dorința mea și intenția cărții nu e asta, și însuși antagonismul mi se pare prea important şi prea simbolic pentru ca examinarea problemei valorii şi a rangului fiecăruia să-mi poată fi binevenită. Sincer vorbind, nu cred în superioritatea mea ca valoare şi rang, cred numai în deosebiri de temperament, de afectivitate, de etică, de mod de a trăi experienţa lumii, deosebiri care au dus la un antagonism reprezentativ şi la o duşmănie „însemnată“ în sensul goethean[1] — pe temeiul fraternităţii foarte intens resimţite. La mine prevalează elementul nordic-protestant, la fratele meu, cel romanic-catolic. La mine există deci mai multe probleme de conştiinţă, la el mai multă voinţă orientată spre activism. Eu sînt un individualist etic, el e un socialist — în felul acesta şi în multe alte feluri s-ar mai putea circumscrie şi denumi opoziţia care se manifestă pe plan spiritual, artistic, politic, într-un cuvînt : în toate privinţele. Problema valorii şi a rangului fiecăruia în comparaţie cu celălalt nu poate fi soluţionată decît cu totul subiectiv, după afinitatea şi simpatia personală a celui care şi-o pune, ba aş spune chiar că în cele din urmă caut să ies bine declarînd că problema comparaţiei e obiectiv insolubilă.

---

[1] Karl Strecker (1862—1933), critic literar și teatral, eseist.

Încă o dată multe mulţumiri şi cele mai bune salutări.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către CARL MARIA WEBER[2]

München, 4.VII.20
Poschingerstr. 1

Mult stimate domnule Weber :

mijlocirii amabile a lui W. Seidel[3] îi datorez primirea scrisorii dumneavoastră atît de emoţionate şi emoţionante, precum și a cadoului poetic atît de frumos pe care mi l-ați trimis — ambele au însemnat pentru mine o bucurie și pentru ambele vă mulțumesc din suflet.

---

[1] *Bedeutend,* cuvînt cu dublu sens : „important“, dar şi „semnificativ“, aşa cum îl folosea Goethe păstrîndu-i sensul plin etimologic.

[2] Carl Maria Weber (n. 1880), profesor, poet şi eseist.

[3] Willy Seidel (1887—1934), romancier.

Am răsfoit îndelung culegerea, citind multe dintre poeziile cuprinse, și am găsit numeroase prilejuri de simpatie și chiar de admirație. Nu e desigur întîmplător că din punct de vedere artistic atingeți cea mai fericită realizare acolo unde simțirea își atinge gradul maxim de libertate și spontaneitate, ca de pildă în *Înotătorii*, care conține mult din umanitatea tinerei generații, și în *Voluptatea cuvintelor*, o poezie de o frumusețe neîndoielnică. Spun acestea deși am scris *Moartea la Veneția*, căreia îi dedicați în scrisoarea dumneavoastră vorbe atît de amabile, întru apărarea ei împotriva unor obiecții și reproșuri cu care s-ar putea ca și dumneavoastră să fi făcut amplă cunoștință. Mi-ar fi părut bine dacă ați fi luat parte și dumneavoastră la convorbirea pe care am avut-o despre aceste teme nu de mult, într-o seară mult prelungită, cu Willy Seidel și cu un alt tovarăș întru artă, Kurt Martens; căci aș regreta dacă ați rămîne — ca și alții — cu impresia că aș fi vrut să neg un fel de a simți pe care-l stimez, pentru că are *duh* aproape în mod necesar — în orice caz, cu mai multă necesitate decît felul de a simți „normal“ — sau că aș fi vrut să-l reneg, în măsura în care îmi e accesibil — și-mi pot permite să spun că îmi este, într-un mod nu tocmai indirect.

Motivul *artistic* pentru care lucrurile au putut lua această aparență, l-ați înțeles cu pătrundere și claritate. El constă în deosebirea dintre spiritul dionisiac al lirismului, care se revarsă într-un chip individualist și lipsit de răspundere, și cel apolinic, al epicii, silită să țină seamă de factori obiectivi, plină de răspundere etic-socială. Țelul spre care tindeam era un echilibru între senzualitate și moralitate, așa cum l-am găsit atins în mod ideal în *Afinitățile elective* pe care le-am recitit, în timp ce lucram la *M. la V.*, de cinci ori, dacă-mi amintesc bine. Dar că nuvela este în miezul ei de natură imnică, și chiar de origine imnică, asta desigur nu v-a putut scăpa. Durerosul proces al obiectivării care trebuia să se îndeplinească pornind de la necesitățile firii mele, e zugrăvit în introducerea la *Cîntecul despre copilaș*[1] încolo ratat.

Weisst du noch? Höherer Rausch, ein ausserordentlich Fühlen
Kam auch wohl über dich einmal und warf dich darnieder,
Dass du lagst, die Stirn in den Händen. Hymnisch erhob sich
Da deine Seele, es drängte der ringende Geist zum Gesange
Unter Thränen sich hin. Doch leider blieb alles beim Alten.
Denn ein versachlichend Mühen begann da, ein kältend Bemeistern,
Siehe, es ward dir das trunkne Lied *zur* sittlichen Fabel.[2]

Dar motivul artistic care prilejuiește neînțelegerea nu e decît unul dintre mai multe, cele de ordin pur spiritual sînt chiar mai importante: de pildă atitudinea *naturalistă* a generației mele, atît de străină vouă, tinerilor; ea m-a silit să privesc „cazul“ și sub aspect patologic și să înfățișez și acest motiv (climacteriul) într-o continuă alternanță cu cel simbolic (Tadzio ca Hermes psihopompos). S-a mai adăugat ceva de natură încă și mai spirituală, pentru că mai personală: constituția deloc „elină“ ci protestant-puritană („burgheză“) nu numai a eroilor puși să trăiască întîmplarea, ci și a mea; sau, cu alte cuvinte: faptul că avem o atitudine fundamental bănuitoare, fundamental pesimistă față de pasiunea însăși, față de pasiune în genere. Hans Blüher[3], ale cărui scrieri mă captivează — ideea din lucrarea sa *Rolul erotismului etc.* e neîndoielnic mare și profund germană — a definit o dată erosul ca „aprobare a unui om, făcînd abstracție de valoarea lui“. Puși în fața acestei definiții, care cuprinde toată ironia erosului, trebuie să declarăm, dacă ne situăm în punctul de vedere al moralistului — un punct de vedere care bineînțeles nu poate fi nici el adoptat altfel decît cu ironie — : „Frumoasă aprobare, dacă face abstracție de valoare. Vă foarte mulțumesc !“ — Dar vorbind mai serios : subiectul fabulei mele era de fapt pasiunea ca rătăcire și înjosire — ceea ce voiam să povestesc nu era la origine nicidecum ceva legat de homoerotism ; era povestea — văzută sub aspect grotesc — a bătrînului Goethe la Marienbad, cu fetița aceea pe care voia zor-nevoie s-o ia de soție, cu consimțirea mămicii ei ambițioase și de aceea cam codoașe, și cu toată împotrivirea îngrozită a propriei sale familii ; numai că mititica nu era nicidecum de acord... această poveste, cu toate situațiile ei fioros-comice, hiper-compromițătoare, făcute să stîrnească rîsete respectuoase, această poveste penibilă, emoționantă, măreață, pe care poate că am s-o scriu totuși într-o bună zi. Ce s-a mai adăugat pe vremea aceea a fost o experiență liric-personală trăită în cursul unei călătorii, o trăire care m-a determinat să dau lucrurilor un ascuțiș extrem introducînd motivul dragostei „nepermise“.

---

[1] După nașterea fetei sale Elisabeth în 1918 (al cincilea copil), Th. M. s-a simțit inspirat să scrie un lung poem pe tema fericirii casnice: *Gesang vom Kindchen*, 1919.

[2] Ții minte? O beție mai naltă, o simțire aprinsă /Te-a cuprins și pe tine o dată și te-a doborît / De-ai zăcut cu fruntea-n palme. Se-nălță atunci într-un imn / Al tău suflet, duhul muncit te-mboldea spre un cînt / Printre lacrimi. Dar, vai, totul rămase ca mai de mult. / Căci începu a plăsmuirii trudă, răcind ardoarea / Și iată, cîntul beției în fabulă ți s-a schimbat.

[3] Hans Blüher (1888—1955), scriitor și eseist de orientare nietzscheană cu oarecare influență asupra intelectualității vremii. Titlul cărții amintite de Th. M. e *Die Rolle der Erotik in der männlichen Gesellschaft* (1917—1919).

A trebuit să întrerup scrisoarea și s-o las să zacă multă vreme. N-am vrut s-o închei fără să vă mai fi spus încă ceva despre atitudinea mea față de acea orientare a simțirii în general. N-o să-mi cereți s-o așez absolut deasupra celei curente. Spre a o așeza absolut *sub* nivelul acesteia nu există decît un singur motiv : „nefirescul“ ei, un motiv pe care l-a respins încă Goethe, cu argumente concludente. Se vede că legea polarității nu e valabilă necondiționat, elementul masculin nu e în mod necesar atras de cel feminin, experiența infirmă teoria că trebuie neapărat să intervină „efeminarea“ pentru ca un bărbat să se simtă atras de același sex. Tot experiența ne învață însă, ce-i drept, că adesea acel fenomen își poate avea cauza, și chiar și-o are, în denaturare, hermafroditism, în hibriditatea unor ființe ce reprezintă trepte intermediare, pe scurt în ceva respingător de patologic. Iată sfera medicinei ; ea intră în considerație cel mult din punct de vedere umanitar, nu și din cel spiritual și cultural. Pe de altă parte nu poate fi vorba de așa ceva, în sensul că de pildă Michelangelo, Frederic cel Mare, Winckelmann [1], Platen [2], George [3], ar fi fost bărbaţi nevirili sau feminini. Aici observăm că polaritatea pur şi simplu nu funcţionează, ci ni se înfăţişează o masculinitate de o atare speţă sau chiar de un atare *grad*, încît numai sfera masculinului prezintă pentru ea interes şi însemnătate, pînă şi în domeniul erotic. Pe mine nu mă miră nici o clipă că o lege a naturii (cum e polaritatea) se suspendă pe un tărîm care, în pofida caracterului lui senzorial-senzual, are prea puţin de-a face cu natura, ci mult mai degrabă cu spiritul. Că virilitatea matură înclină cu afecţiune spre cea gingaşă şi frumoasă, iar aceasta întinde braţele spre cea dintîi, nu găsesc într-asta ceva nefiresc, ci mult sens educativ, multă umanitate elevată. Dealtfel, sub raport cultural, iubirea de acelaşi sex e în mod evident la fel de neutră ca şi cealaltă : în ambele, totul depinde de cazul individual, ele pot genera vulgaritate şi producţii de prost gust, după cum ambele sînt în măsură să ducă la cele mai înălţătoare trăiri. Ludovic al II-lea de Bavaria [4] e desigur un caz tipic, dar tipicitatea instinctelor sale mi se pare amplu contrabalansată de austeritatea şi demnitatea unei apariţii ca St. George.

---

[1] Johann Joachim Winckelmann (1717—1768), promotorul studiului artei greco-romane, a exercitat o influenţă decisivă asupra clasicismului german prin concepţia sa despre arta antică, propusă drept model ca expresia echilibrului şi a perfecţiunii.

[2] August von Platen-Hallermünde (1796—1835), poet german excelînd prin puritatea severă a versurilor sale, maestru al formelor fixe ca sonetul, gazelul, oda pindarică : perfecţiunea clasică şi plasticitatea marmoreană a poeziei sale revelează o intensă trăire tragică a existenţei.

[3] Stefan George (1868—1933), apărător al „artei pentru artă“, a exercitat o înrîurire notabilă, opunînd naturalismului inform un cult al perfecţiunii formale şi un aristocratism auster şi dominator în spirit nietzschean. Preamărind eroismul şi miticul, profetizînd un „nou Reich“, pe care-l concepea asemenea lui Hölderlin, ca o renaştere a Eladei antice, George a dat loc unor neînţelegeri cu privire la atitudinea sa faţă de fascism. Aceasta s-a lămurit abia în 1933 cînd a emigrat în Elveţia, unde a murit în acelaşi an, lăsînd dispoziţia testamentară să fie înmormîntat acolo.

[4] Ludovic al II-lea (1845—1886), din 1864 rege al Bavariei, a semnat actul de încorporare a Bavariei în Imperiul German făurit de Bismarck, deşi în 1866 luase parte la războiul împotriva Prusiei. Pasionat de muzica lui Wagner, l-a adus pe acesta la München şi a contribuit la faima lui. Corespondenţa lor, editată în 1936—1937,

În ce mă privește personal, interesul meu e oarecum împărțit între cele două principii sociale, așa cum le definește Blüher: principiul familiei și al asociațiilor între bărbați. Sînt fiu de familie și tată de familie din instinct și din convingere. Îmi iubesc copiii, și cu o duioșie deosebită o fetiță care seamănă mult cu nevastă-mea, un francez ar spune c-o ador — iată-l pe „bunul cetățean". Dacă e vorba însă de sfera erotică, necetățenească, de aventura spiritual-senzuală, atunci lucrurile se prezintă totuși nițel altfel. Problema eroticului, ba chiar problema frumuseții mi se pare cuprinsă în relația de tensiune dintre viață și spirit. Am pomenit cîte ceva despre acestea într-un loc în care nu era de așteptat s-o fac. „Relația dintre viață și spirit", ziceam în *Considerațiile unui apolitic*, „e o relație extrem de delicată, dificilă, pasionantă, dureroasă, *încărcată de ironie și erotism*..." Iar mai departe vorbeam de un dor amestecat cu oarecare „viclenie" [1], constituind poate relația, în fond filozofică și poetică, pe care o are spiritul cu viața. „Căci dorul aleargă mereu de la spirit spre viață și înapoi. Viața duce și ea dorul spiritului. Sînt două lumi a căror relație e de natură erotică, *fără ca în această relație polaritatea sexelor să se afirme limpede*, fără ca una din aceste lumi să reprezinte principiul masculin, iar cealaltă principiul feminin: iată ce sînt viața și spiritul. *De aceea nu există între ele unire, ci doar o scurtă, îmbătătoare iluzie a unirii și înțelegerii, o tensiune veșnică, fără rezolvare... Iar problema frumuseții este* că spiritul resimte viața drept „frumusețe", pe cînd viața resimte spiritul drept atare... Spiritul care iubește nu e fanatic; el e spiritual, e politic, el solicită ca un curtezan, și această solicitare de favoruri e ironia erotică..."

Spuneți-mi dacă e cu putință să te „trădezi" mai bine. Ideea mea despre erotic, *trăirea* lui din partea mea, se găsește aici perfect exprimată. La urma urmei însă cele expuse

---

cuprinde patru volume. Amator de artă și de lux, a construit o serie de castele în munți, cheltuind sume fabuloase. Datoriile și alte acte nesăbuite au dat în vileag un dezechilibru mental tot mai grav, așa încît sub regența unchiului său a fost dus într-un castel de pe malul lacului Starnberg, unde s-a sinucis prin înec, pricinuind și moartea alienistului care-l îngrijea.

[1] Prin aceasta — *eine „verschlagene" Sehnsucht* — Th. M. înțelege o duplicitate care constă în a iubi viața și a o privi cu ironie.

nu sînt decît traducerea în limbaj critic-prozaic a uneia dintre cele mai frumoase poezii de dragoste din lume, a poeziei a cărei strofă de încheiere începe astfel :

„*Wer das Tiefste* gedacht, *liebt das* Lebendigste“ [1]

Această poezie minunată conţine toată justificarea acelei orientări a simţirii despre care e vorba, şi toată explicaţia ei, aceeaşi pe care i-o dau şi eu. George a spus, ce-i drept, că în *M. la V.* lucrurile cele mai înalte sînt coborîte în sfera decăderii — şi are dreptate ; nu am trecut prin şcoala naturalistă scăpînd nepedepsit. Dar o renegare, o înjosire a celor înalte ? Asta nu.

Mă bucur să aflu că Hiller [2] îndrăgeşte povestirea, căci îl stimez ; ascuţimea sa intelectualistă e lipsită de insolenţă, nu e răutăcios, atacurile sale împotriva mea au rămas oneste. Se vede că acea tendinţă erotică specială e la fel de neutră în materie de concepţii generale despre lume ca şi în sfera estetic-culturală — aşa că poate să dea loc la cele mai diverse atitudini. Activismul umanitarist pe care Hiller îl scoate din rădăcinile sexualităţii sale mi-e străin, adesea odios. Nu conţine nici pe departe atîta vulgaritate abjectă ca groaznicul „Comitet“ al doctorului Hirschfeld [3], dar are totuşi ceva din ea. Rezultatele la care ajunge Blüher îmi sînt mult mai simpatice, şi mi se par şi mult mai interesante. Fără să mai vorbim de figura lui George şi de distincţia firii sale de conducător. Duşmănia lui Hiller faţă de mine e aceeaşi ca a iluminismului împotriva romantismului. „Conservatorism ca ironie erotică a spiritului“ — iată într-adevăr o formulă insolent romantică.

Am fost silit să scriu în fugă, insuficient şi dezordonat. Acceptaţi acestea aşa cum sînt. Pentru a corespunde subiectului, ar fi trebuit să scriu un tratat, şi, ce-i drept, ar fi momentul ca un asemenea tratat să fie scris.

---

[1] „Cine a pătruns *cu gîndul* adîncurile, iubeşte ceea ce e *mai plin de viaţă*“, vers din poezia lui Hölderlin : *Sokrates und Alkibiades.*

[2] Kurt Hiller (1885—1972), ziarist şi scriitor, ideologul unui curent „activist“ de stînga ; autor de portrete ale unor personalităţi contemporane.

[3] Magnus Hirschfeld (1868—1935), medic, întemeietor al Institutului de cercetări sexuale la Berlin, a luptat pentru abolirea legislaţiei împotriva homosexualităţii.

Cu cele mai prietenoase salutări
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către STEFAN ZWEIG

München, 28.VII.20
Poschingerstr. 1

Stimate domnule Stefan Zweig :

vă mulţumesc din inimă pentru frumosul şi valorosul dumneavoastră dar, această carte [1] pe care am aşteptat-o bucurîndu-mă dinainte şi pe care o ţin acum în mînă, recunoscător şi mîndru de simpatia pe care mi-o exprimă dedicaţia. Satisfacţia de a fi obiectul acelei simpatii a fost din belşug alimentată de lectura cărţii. Faptul că autorul acestor capodopere ale criticii, cu totul strălucite, îmi stimează viaţa şi scrisul, trebuie într-adevăr să mă bucure. Oamenii de felul meu definesc valoarea oricărei analize şi scrieri critice după cît sînt de rodnice, adică după efectul lor entuziasmant, tonic, dătător de bună dispoziţie. Mărturisesc că marea critică produce acest efect asupra mea aproape mai cu putere, cel puţin uneori mai cu putere decît producţia primară [2]. În cazul cărţii dumneavoastră magistrale îl resimt în cel mai înalt grad. *Dostoievski* al dumneavoastră este cu siguranţă cea mai îndrăzneaţă şi mai ştiutoare dintre toate „încercările“ dedicate de la Merejkovski încoace acestui mare fiu al secolului al XIX-lea (acest secol al XIX-lea, astăzi adesea dispreţuit cu atîta impertinenţă). Mă veţi înţelege dacă spun că Tolstoi e mai apropiat de idealul meu epic. (Vorbiţi la p. 173 despre „marea taină“ a acestui ideal şi a acestei tradiţii.) Tolstoi, vizionarul a tot ce ţine de trup, se află pe linia care descinde din Homer, un șir de strămoși spre care modernitatea mea firavă privește în urmă cu adînc respect, dar cu o oarecare — iertați-mi cuvîntul — familiaritate. În Dostoievski n-am putut zări niciodată altceva decît un eveniment cu totul extraordinar, sălbatic, monstruos și imens, situat în afara oricărei tradiții epice — ceea ce nu m-a împiedicat, firește, să recunosc în el un moralist incomparabil mai adînc și mai experimentat, în comparație cu Tolstoi. „Experiență în ale creștinismului", această vorbă mi-a rămas de pe vremea studiilor mele despre Savonarola [1]. Nietzsche, care poseda această experiență, împărtășind-o pe a lui Pascal, lucru de care era conștient, o iubea în Dostoievski. Asta e o lume cu totul diferită de cea plastic-epică; Tolstoi, al cărui moralism mai are ceva chiar copilărește legat de lumea simțurilor, nu prea o cunoștea. O, Doamne, nu, n-a fost un mare păcătos, cu toată pocăința prin care încerca să se convingă că fusese. Dostoievski în schimb a fost. Cred că am să văd în el întotdeauna mai degrabă un mare păcătos decît un mare artist. A fost în orice caz mare, ceva înspăimîntător și cutremurător de mare, și pentru faptul că eseul dumneavoastră m-a făcut să simt din nou această grandoare — și atît de intens cum rareori am simțit-o — vă mulțumesc, cuprins de sinceră admirație.

---

[1] *Drei Meister (Balzac, Dickens, Dostojewski)*, 1920.

[2] Adică producţia propriu-zis literară, belestristică.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către PAUL STEEGEMANN [2]

Garmisch, 18. Aug. 20
Fürstenhof

Mult stimate domn!

poeziile lui Verlaine pe care ați avut amabilitatea să mi le trimiteți, le-am citit — atît *Femmes* cît și spalturile din

---

[1] Savonarola, călugărul și predicatorul înflăcărat, ars pe rug pentru erezie în 1498, apare ca protagonist în drama lui Th. M. *Fiorenza.*

[2] Paul Steegemann (1894—1956), editor.

Hombres[1], care sînt şi mai şi. Menţionez înainte de toate că găsesc traducerea lui Kurt Moreck cu totul demnă de stimă. Adaug că destrăbălarea din aceste poezii m-a cutremurat. Căci acesta e efectul pe care-l au de obicei asupra mea destrăbălarea şi voluptatea, cînd îşi revelează adîncurile. Reacţia de a chicoti mi se pare stupidă şi de neînţeles, la fel ca şi „indignarea morală". În ce anume constă morala, în ce moralitatea — în puritate şi în a te păstra intact, sau în a te dărui, adică a te lăsa în voia păcatului, a ceea ce e dăunător şi mistuitor, iată o problemă care m-a preocupat de timpuriu. Marii moralişti au fost în genere şi mari păcătoşi. Despre Dostoievski se spune că a fost un pedofil. Afară de asta mai era epileptic, şi azi s-a ajuns să se considere această boală mistică drept o formă de desfrîu. În orice caz, în operele acestui om religios se deschid la tot pasul abisurile voluptăţii. Lucrul acesta se întîmplă în multe opere mari, elevate şi intangibile, în faţa cărora prostia, chiar dacă ar remarca ceva, n-ar îndrăzni să chicotească şi nici să se indigneze. *Tristan* al lui Wagner e o operă profund imorală. Nietzsche, în *Ecce Homo*[2], întrebuinţează în legătură cu ea expresia „voluptatea iadului" şi adaugă că, în acest caz, aplicarea unei formule mistice nu e doar permisă ci chiar se impune. E demn de a fi relevat că anumite întorsături din textul lui *Tristan* provin dintr-o carte rău famată, din *Lucinde* de Schlegel.[3] Alte pasaje din el provin din *Imnu-*

---

[1] *Femei* şi (în spaniolă) *Bărbaţi*, două culegeri de versuri licenţioase, apărute în Franţa în 1891 şi (postum) 1903, interzise şi vîndute pe sub mînă.

[2] În mărturisirile şi consideraţiile despre sine însuşi cuprinse sub acest titlu, Nietzsche revine şi asupra fascinaţiei „impure" a muzicii wagneriene, aşa cum avea s-o resimtă şi Th. M., adoptînd formulări similare spre a desemna amestecul de sublim şi „nelegiuit".

[3] Singurul roman, neterminat, al lui Friedrich Schlegel (1772—1829), important mai ales prin scrierile teoretice şi critice, prin care a fost, împreună cu fratele său August Wilhelm, unul din iniţiatorii romantismului german. În romanul său, tipic romantic prin ignorarea convenţiilor — artistice şi sociale — Schlegel punea accentul pe trăirea erotică, declanşînd împotriva sa un val de indignare în perioada de reacţiune care a urmat Revoluţiei franceze.

rile către noapte ale lui Novalis[1], sau în orice caz din această zonă a romantismului care e de asemenea, fără ca filistinul s-o „remarce“, eminamente o zonă a voluptății.

Stumpfsinnige, was wähnt ihr rein zu sein? Ich hörte,
Dass keine Schuld so sehr als solch ein Sinn entweihe![2]

Iată-l pe contele August von Platen, un spirit foarte sever, care însă, de n-ar fi decît pentru că îl atrăgeau numai bărbații tineri, se pricepea în mai multe feluri la secretele cărnii decît numai pe plan „moral“. *Abgründe*“, spune el.

Abgründe liegen im Gemüte,
Die tiefer als die Hölle sind.[3]

Domeniul moralității e larg, el cuprinde și pe cel al imoralității. Marii moraliști, oamenii trăirii de largă extindere, îl parcurg în întregime. Verlaine, care a știut să simtă ce e mai gingaș și să exprime ce e mai sublim, ne dă în aceste versuri „imagini ale desfrîului și scene blestemate“. Iată cum caracterizează el însuși acele poezii, cu un accent care nu e nicidecum al unui păgîn, ci al unui moralist. Ar fi ridicul să negăm caracterul imoral al acelor pagini, ar fi ridicul să vrem să scuzăm acest caracter, ca niște experți liberali în ale artei, prin „forma atrăgătoare“. Vă certific fără înconjur că aceste poezii sînt cutremurător de destrăbălate. Poate că ceea ce ați dorit să vă spun nu a fost asta, dar v-o spun într-un sens care vă dă dreptate împotriva celor care vor să vă discrediteze din pricina publicării acestor intimități.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] Friederich von Hardenberg, zis Novalis (1772—1801), cel mai de seamă poet liric al romantismului german, renumit îndeosebi prin *Imnuri către noapte,* în care se exprimă deznădejdea pricinuită de moartea logodnicei sale, dorul de moarte și credințe mistice.

[2] „Nătîngilor! Vă credeți puri? Nici un păcat / Nu pîngărește atît ca astă semeție!“

[3] „Abisuri se cască-n suflet, / Mai adînci decît ghehena.“

Către WOLFGANG BORN [1]

München, 18. martie 1921

Dragă domnule Born :

privesc cu plăcere fanteziile dumneavoastră grafice la povestirea mea *Moartea la Veneția*. E o experiență întotdeauna măgulitoare și emoționantă pentru un scriitor să vadă o producție a spiritului său preluată, redată, sărbătorită, glorificată printr-o artă care vorbește mai nemijlocit simțurilor, arta plastică sau eventual teatrul. În acest caz însă concretizarea senzorială mi se pare în același timp, și chiar mai degrabă, o spiritualizare a obiectului ei, sau în orice caz o accentuare și reliefare puternică a elementelor lui spirituale — și cu aceasta am spus fără îndoială tot ce poate fi mai fericit ca reușită care poate fi atribuită unei ilustrații, ca și unei reprezentări scenice. Ar fi într-adevăr o dovadă de ingratitudine dacă m-aș plînge de interesul de care s-a bucurat și se mai bucură și astăzi povestirea mea din partea publicului german. Și totuși am fost adesea mîhnit de nuanța de senzațional care a colorat acel interes, și care era legată de caracterul patologic al subiectului. Nu neg că, pe plan spiritual, patologicul exercită asupra mea o puternică atracție și că m-a atras dintotdeauna. Dar întotdeauna am simțit o vie neplăcere cînd, în judecarea lucrărilor mele, critica se cramponа de acest aspect, privind lucrurile prea unilateral, numai din acest unghi de vedere ; așa cum am citit încă și ieri, *Casa Buddenbrook* a mea ar fi de fapt povestea unei diateze uremice trecînd prin patru generații — ceea ce e totuși cam tare ! Tocmai pentru că atracția pe care morbidul a exercitat-o asupra mea era de natură spirituală, am avut grijă, din instinct, să-l spiritualizez, știind bine că numai naturalismul de proastă calitate cultivă patologicul de dragul lui, și că acesta nu poate pătrunde pe planul creației literare decît numai ca mijloc spre scopuri spirituale, poetice, simbolice. Iar acum, în opera dumneavoastră ilustrativă, resimt înainte de toate ca o binefacere faptul că scoate nuvela întrutotul din perspectiva naturalistă, o purifică de aspectul patologic-senzațional al tematicii și-i păstrează numai elementul poetic. Aceasta se petrece din capul locului prin alegerea spirituală a situațiilor sau momentelor sufletești — de pildă, nu orice „ilustrator“ s-ar fi gîndit să consacre o pagină aparte figurii grațioase a martirului[1], care apare în povestire doar în urma unei asociații de idei aparent fugitive. Dar relatarea aspectului poetic se efectuează și printr-o anumită ținută spirituală și simbolică a imaginilor înseși, prin ceva ce ține de atmosferă, ceva ce-mi pot permite să consider bun și potrivit, lăsînd apoi în seama experților să judece critic valoarea artistică a gravurilor.

---

[1] Wolfgang Born (1894—1949), pictor, grafician, a ilustrat *Moartea la Veneția,* apărută în 1921 într-o ediție bibliofilă, cu nouă litografii în culori și cu scrisoarea de față drept cuvînt înainte. Mai tîrziu Born a fost profesor de istoria artelor în Statele Unite, unde a publicat numeroase scrieri despre artele plastice.

Încă un cuvînt despre ultima ilustrație, intitulată *Moartea*, unde o anumită asemănare mă impresionează ca un lucru ciudat și misterios. În concepția povestirii mele a avut un oarecare amestec vestea, la începutul verii lui 1911, despre moartea lui Gustav Mahler[2], pe care îmi fusese dat să-l cunosc mai de mult, la München, și a cărui mistuitor de intensă personalitate mă impresionase puternic. Pe insula Brioni, unde mă aflam cînd a murit, urmărisem în presa vieneză buletinele, întocmite în stilul celor princiare, despre ultimele sale ceasuri, și cum aceste emoții s-au amestecat apoi cu impresiile și ideile din care a ieșit nuvela, i-am dat eroului meu, pradă a destrămării ogiastice, nu numai prenumele marelui muzician, dar în descrierea trăsăturilor sale exterioare i-am împrumutat și masca lui Mahler — putînd avea certitudinea că, legătura dintre personajul meu și Mahler fiind atît de laxă și de ascunsă, nici nu va putea fi vorba ca publicul cititor să-l recunoască. Nici din partea dumneavoastră, a ilustratorului, nu putea fi vorba de așa ceva. Căci pe de o parte nici nu l-ați cunoscut pe Mahler, pe de alta nici nu v-am destăinuit nimic despre legătura aceea secretă dintre el și personaj. Cu toate acestea — și iată ceea ce la prima vedere aproape că m-a speriat — capul lui Aschenbach de pe desenul dumneavoastră redă indiscutabil tipul mahlerian. E totuși ciudat. Nu se spune oare (așa spune Goethe) că limba nu poate exprima nicidecum individualul și specificul, și că din această pricină nu e cu putință să te faci înțeles dacă cel cu care vorbești n-are și el aceeași intuiție? Acesta, așa se spune, trebuie să-și îndrepte atenția mai mult spre introiecția[1] celui care vorbește decît să-i asculte cuvintele. Dar de vreme ce dumneavoastră, ca artist, ați nimerit individualul pe temeiul cuvintelor mele, înseamnă că limba poate pune în funcțiune o putere de „introiecție“, o putere sugestivă care să mijlocească transmiterea intuiției, și asta nu numai prin acțiune directă de la om la om, ci și prin mijlocirea artei literare. Acest lucru mi se pare atît de interesant încît n-aș fi vrut să-l trec sub tăcere cu acest prilej. Și cu asta, urez succes operei dumneavoastră pe calea ei, și-mi exprim gratitudinea pentru înalta străduință pe care ați depus-o în folosul operei mele!

---

[1] Un scurt pasaj din nuvelă spune doar atît : eroul de predilecție al personajului Gustav von Aschenbach, el însuși scriitor, e acel tip de tînăr care rabdă liniștit, din mîndrie și pudoare, să fie străpuns de spade și lancii. Ilustratorul reprezentase martiriul Sfîntului Sebastian.

[2] Gustav Mahler (1860—1911), mare compozitor și șef de orchestră austriac, cîtva timp directorul operei de la Viena, autorul a zece simfonii ; mult apreciat de Th. M.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către RUPPRECHTSPRESSE [2]

München, 25. III. 1921

Mult stimate domn!

Ceea ce am de spus în legătură cu *Cîntecul despre copilaș* se rezumă la puțin. Calea pe care am ajuns la această mică încercare a fost idila în proză *Stăpînul și cîinele*, în al cărei limbaj pătrunsese pe alocurea cîte ceva din spiritul hexametrului, ba chiar din cadența lui. Ambiția mea în materie de metrică nu a mers mult mai departe nici în cazul idilei în versuri. Țineam mai degrabă să marchez hexametrul și să fac în așa fel încît să i se simtă spiritul, care era și spiritul subiectului, decît să scriu versuri corecte după bunele reguli ; se pot găsi dealtfel în poem și versuri de acest soi, într-un număr nu prea redus, primite cu un bun venit cînd se iveau cu ușurință și ca din întîmplare. Lipsa de cursivitate a versurilor, mult menționată de critică, e doar aparentă, după părerea mea mai autorizată. Dacă sînt citite nu ca hexametri ci ca ritmuri libere, ele se citesc cursiv, cum mi-au confirmat unele persoane cu un simț fin al limbii. Încolo însă îmi place să-mi amintesc în legătură cu acestea cum îl rugase Goethe pe bătrînul Voss[1] să-i sublinieze hexametrii greșiți din *Hermann și Dorothea*, și cum îi răspunsese acesta că-i pare rău, dar ar trebui să-i sublinieze pe toți.

---

[1] *Intration,* imaginea interioară sau reprezentarea despre lucruri și concepții.

[2] Numele unei edituri bibliofile din München, unde a apărut, în 1920, *Cîntec despre copilaș* în 200 de exemplare numerotate. Scrisoarea de față a fost publicată în almanahul aceleiași edituri pe anul 1920—1921.

Hermann și Dorothea, cel mai cald, simplu și onest, cel mai nobil, mai naiv și mai moral dintre poemele lui Goethe, cum a spus Friedrich Schlegel, adăugînd pentru mai amplă caracterizare calificativul de „patriotic“ spre a-i aduce o laudă, astăzi probabil imposibilă, iată marele model la care mi-era gîndul în timp ce-mi improvizam poemul ; cu acesta are în comun fundalul de mari întîmplări și răsturnări istorice, de război și iureș al popoarelor, și aș fi vrut să-l imit și în privința modului „liberal“ — spre a mai întrebuința o dată o vorbă a lui Schlegel — de a considera acele evenimente. Niște încercări de a face primii pași în ale artei după lunga perioadă de abstractizare a *Considerațiilor unui apolitic*, iată ce sînt ambele idile, cea despre copilaș ca și cea despre cîine și peisaj ; ele au ieșit dintr-o profundă nevoie de a-mi întoarce fața de la cele precedente, o sete de pace, de voioșie, de iubire și de caldă umanitate, care, în intenția mea, nu avea nimic de-a face cu „iubirea“ şi „umanitarismul“ pe atunci în vogă pe plan literar, — dintr-o nevoie de ceva durabil, intangibil, anistoric, sacru, şi în măsura în care căutam scufundarea în acest element, am luat într-adevăr în serios ideea de idilă şi spiritul hexametrului. Cu toate acestea nu cred să fi avut cineva impresia că în aceste idile *credinţa* în posibilitatea actuală de existenţă a idilei ar sta ferm pe picioare, şi dacă în legătură cu *Hermann şi Dorothea* Schlegel era de părere încă pe vremea lui că pînă şi acolo unde poemul pare mai homeric şi mai naiv, se poate observa „o conştiinţă“, o „autolimitare“ cu totul nehomerică — atunci, în cazul meu foarte tardiv, această conştiinţă capătă de-a dreptul caracterul de persiflaj, lucru care devine deosebit de limpede într-un emistih hexametric ca „hiperoxid de hidrogen“ sau în întorsături ca cea despre „tînărul prescris“ [1]. Pe scurt, lipsa adevăratei naivităţi se manifestă ca înclinaţie spre parodie — şi astfel s-ar putea deduce din acest mic incident poetic cel puţin o lege sau o precizare, şi anume că dragostea pentru un spirit al artei pe care nu-l mai crezi posibil generează parodia.

---

[1] Johann Heinrich Voss (1751—1826), poet fecund, notabil prin idilele sale rustice și îndeosebi prin traducerea epopeilor homerice care au făcut epocă prin respectarea fidelă a metrului antic precum și prin plasticitatea și culoarea limbii. Meritul lui Voss este de a fi încetățenit în Germania și alți poeți antici ca Ovidiu, Horațiu, Virgiliu, Aristofan și, spre sfîrșitul vieții, pe Shakespeare, însă în traduceri mai puțin fericite.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către ANDRÉ GIDE

München, 21 ian. 22
Poschingerstr. 1

Stimate domn :

întors numai de cîteva ore dintr-una din acele călătorii artistice care sînt la modă de cîţiva ani în „Europa centrală“, îmi pot permite în sfîrşit să vă mulţumesc pentru frumosul, îmbelşugatul dar al cărţii dumneavoastră [2], care mi-a parvenit acum trei săptămîni, în ziua plecării mele spre

---

[1] *„Der verordnete Jüngling“*, expresie al cărei haz e intraductibil prin polisemia cuvîntului *verordnet*.

[2] *Prétextes.*

Austro-Ungaria. A fost pentru mine o mare și plăcută surpriză s-o primesc, s-o primesc chiar de la dumneavoastră, iar recunoștința, ba chiar admirația îmi sînt suscitate înainte de toate de fapta frumoasă, de manifestarea omenească pe care o reprezintă această dedicație — și abia în al doilea rînd de marile merite ale cărții înseși, de rara plăcere spirituală pe care mi-a prilejuit-o răsfoirea și lectura ei.

Volumul e aproape inepuizabil ; nu pot spune că l-am asimilat de pe acum în întregime, încă n-am avut tihna necesară. Dar am găsit în el îndată ceea ce îmi e mai apropiat și mai important : înainte de toate uimitoarea scrisoare despre Nietzsche, această capodoperă de mică dimensiune, cu vederi pătrunzătoare care te fac să-ți amintești că spre rușinea noastră și despre Wagner lucrurile pe departe cele mai inteligente au fost spuse în Franța. O critică germană a lui Wagner există, dar una singură : la Nietzsche. Restul e vorbărie. Unde se practică acum critica lui Nietzsche ? La Paris, după cît se pare (vă atrag însă atenția asupra cărții despre Nietzsche apărute la Bondi, Berlin, scrisă de prietenul meu Ernst Bertram [1], prieten dealtfel și cu domnul E. R. Curtius [2], cu care ați avut de curînd o convorbire literară atît de interesantă despre relațiile franco-germane.)

Spuneți lucruri emoționante în acea scrisoare, și am suficient sînge latin pentru a aprecia cu încîntare unele formulări ca de pildă următoarea : *„L'important, c'est que ces choses-là soient dites ; car maintenant, il n'est plus besoin*

---

[1] Ernst Bertram (1884—1957), poet, eseist, istoric literar. Opera sa de căpetenie e *Nietzsche, Versuch einer Mythologie* (1918), o profundă analiză simpatetică, dar care, în același timp, prin importanța acordată mitului, prin înclinația spre iraționalism, dovedește o concepție apropiată de ideologia fascistă, prevestind evoluția ulterioară a autorului. Th. M. l-a cunoscut personal, după doi ani de corespondență intensă, încă înainte de primul război mondial. Prietenia lor, bazată pe unele afinități spirituale și alimentată de pasiunea muzicii (obișnuiau să cînte împreună, Th. M. la vioară), a ajuns la ruptură cînd Bertram a aderat la hitlerism. Scrisorile lui Th. M. către el (1910—1955) au apărut în 1960.

[2] Ernst Robert Curtius (1886—1956), valoros eseist, critic și istoric literar, profesor de romanistică la Marburg, Heidelberg și Bonn. Dintre operele sale principale cităm : *Französischer Geist im 20. Jahrhundert, Die Wegbereiter des neuen Frankreich, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, Kritische Essays zur europäischen Literatur.*

d'être fou pour les penser." [1] De asemenea opţiunea : *„Je préfère dire que Nietzsche s'est fait fou"* [2] m-a făcut să mă cutremur de bucurie, iar cuvîntul *„dévouement"* [3], mi se pare, în acest context, un exemplu mai frumos de „înţelegere" franco-germană decît oricare progres politic în această direcţie : scrisesem tocmai de curînd, într-un articol care pornea de la convorbirea dumneavoastră cu Curtius şi pe care l-a publicat *Der neue Merkur* în numărul din ianuarie [4], că viaţa lui Nietzsche e „un spectacol sacru al *jertfei*".

La acest eseu, pe care s-a nimerit poate să vă aruncaţi ochii (o doresc şi în acelaşi timp mă tem), a trebuit să mă gîndesc în timp ce citeam cu un intens interes capitolul „Reflecţii despre Germania", urmărindu-le aproape în tot locul cu aprobare : în fond, ele nu sînt în mai mică măsură reflecţii despre Franţa şi despre situaţia ei spirituală de azi. E o observaţie foarte fină că marele instrument al culturii e „desenul" şi nu „muzica", şi că lipsa celui dintîi a făcut să eşueze cultura germană. Într-adevăr — (sfîrşitul scrisorii lipseşte)

Către ARTHUR SCHNITZLER

München, 4. IX. 22

Stimate domnule dr. Schnitzler [5],

vă mai datorez încă mulţumiri pentru rîndurile pline de bunătate pe care mi le-a înmînat din partea dumneavoastră Mr. Thayer [6], un tînăr într-adevăr foarte simpatic. Această cunoştinţă a avut drept urmare unele învoieli de afaceri care nu pot fi decît extrem de binevenite unui tată de familie ce sînt în cel mai înalt grad.[1]

---

[1] Important e ca aceste lucruri să fie spuse ; căci acum nu mai e necesar să fii nebun pentru a le gîndi (fr.).

[2] Prefer să spun că Nietzsche s-a făcut singur nebun (fr.).

[3] Devotament (fr.).

[4] Articol intitulat : *Das Problem der deutsch-französischen Beziehungen,* care dezbate în special probleme ridicate de comentariile criticii franceze la *Consideraţiile unui apolitic.*

[5] Arthur Schnitzler (1862—1931), cunoscutul nuvelist şi dramaturg austriac era de profesie medic.

[6] Redactor al revistei lunare americane *The Dial*, care a publicat apoi diverse contribuţii ale lui Th. M.

A fost o mare bucurie pentru mine să pot depune o mărturie, prilejuită de a 60-a dumneavoastră aniversare, despre dragostea pe care o port fermecătoarei dumneavoastră opere de o viaţă. Citesc tocmai *Întoarcerea lui Casanova* — în mod ciudat, această nuvelă îmi era necunoscută pînă acum — şi nu am cuvinte spre a descrie satisfacţia adîncă cu care mă las purtat de arta dumneavoastră a naraţiei. În numărul de octombrie din *Neue Rundschau* veţi găsi o contribuţie de-a mea mai mare, un eseu intitulat *Despre Republica Germană*[2], care va trebui dat în continuare poate chiar în două numere. Admonestez acolo partea mai îndărătnică a tineretului nostru şi a burgheziei noastre, sfătuindu-i să se pună în sfîrşit fără reticenţe în serviciul republicii şi al umanităţii — o tendinţă de care poate o să vă miraţi. Dar tocmai ca autor al *Consideraţiilor unui apolitic* am crezut că sînt dator să ofer ţării mele în acest moment un asemenea manifest. Iar în ceea ce priveşte adevărata îndrăgostire de ideea de umanitate, pe care o constat de cîtva timp la mine, poate că e legată întrucîtva de romanul la care lucrez, chiar de prea multă vreme, un soi de poveste a unei formaţii sau de Wilhelm Meisteriadă[3], în care un tînăr trece (înainte de război) prin experienţa bolii şi a morţii şi e condus spre ideea de om şi de stat. — Iertaţi aceste mărturisiri intime necerute!

În octombrie voi păşi pe urmele dumneavoastră prin Olanda. În ianuarie e vorba să revăd Viena şi, odată cu ea, să vă revăd pe dumneavoastră, aşa sper. Mă bucur mult dinainte.

---

[1] În acei ani de inflaţie, onorariile în dolari îşi aveau fireşte importanţa pentru familia Mann: ultimul dintre cei şase copii se născuse în 1919.

[2] *Von deutscher Republik*, luare de poziţie în favoarea republicii (destul de boicotate), întîi sub formă de cuvîntare rostită în luna octombrie a aceluiaşi an la Berlin, apoi publicată în *Neue Rundschau*.

[3] Th. M. a conceput *Muntele vrăjit* — căci despre acesta e vorba — ca un „Bildungsroman", romanul formaţiei tînărului erou, trecut prin diverse experienţe de viaţă, după modelul goethean, romanul *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*.

Salutîndu-vă cu cea mai sinceră stimă, sînt, dragă domnule dr. Schnitzler, al dumneavoastră prea devotat

Thomas Mann

Către IDA BOY-ED [1]

München, 5. XII. 22

Scumpă şi stimată doamnă,

vă mulţumesc pentru scrisoarea dumneavoastră ; grija şi solicitudinea din ea îmi apar demne de profundă stimă. Dar îmi e cu neputinţă să alung gîndul că şi dumneavoastră aţi fi citit eseul cu alţi ochi, dacă nu l-ar fi precedat ştirile din ziare redactate de nişte cîrpaci. Tendenţioasa agenţie Wolff a anunţat că aş fi declarat pur şi simplu că republica nu e un rezultat al ruşinii şi înfrîngerii, ci al înălţării şi onoarei, punct. — Cu aceasta, m-aş fi declarat pentru revoluţie. Cele spuse într-adevăr de mine, le-aţi citit. Am considerat drept dată a instaurării republicii nu anul 1918, ci 1914. Atunci, în ceasul onoarei şi al iureşului, cînd tineretul era gata să-şi sacrifice viaţa, atunci, zic eu, s-a instalat în pieptul lui republica. Spunînd acestea, am făcut un pas spre *definirea* republicii cum o înţeleg eu — de altfel, nu m-am apucat să strig trăiască republica, înainte de a o fi definit. Şi cum anume ! Oarecum drept ceva diametral opus stărilor de lucruri existente azi. Dar tocmai de aceea : încercarea de a insufla ceva ce seamănă a idee, suflet, spirit vital acestui lamentabil stat lipsit de cetăţeni [2], nu mi se părea o acţiune reprobabilă, ba îmi apărea chiar ca o faptă bună! Iar dumneavoastră îmi sînteți atît de apropiată în cîteva puncte din această scrisoare, încît într-adevăr nu pot înțelege cu totul mîhnirea ce v-a cuprins. Vedeți bine ce cale am urmat, căci vorbiți despre o identificare dintre conceptul de umanitate și cel de democrație. Denumiți democrația mea „idealul tuturor oamenilor maturi, încrezători în viitor și creativi". Și totuși apar cuvintele: dezertare, trădare de sine, frîngerea rectitudinii de caracter, renegare a propriilor mele fapte! Nu reneg nimic. Acest eseu e continuarea directă a liniei din *Considerațiile*, credeți-mă! M-am opus revoluției, cînd se pregătea, în numele umanismului german. Din aceeași pornire mă opun valului reacționar astăzi, cînd trece peste Europa (căci nu mă gîndesc numai la Germania) ca în urma războaielor napoleoniene; acest val nu mi se pare mai îmbucurător acolo, unde talazurile se lovesc de țărm într-o fierbere fascist-expresionistă. Simt că pentru o umanitate obosită de relativism și dornică de absolut, marea primejdie și fascinație o reprezintă obscurantismul sub orice formă (vezi succesele bisericii romano-catolice), iar eu urmez exemplul marilor maeștri ai Germaniei, Goethe și Nietzsche, care au știut să fie antiliberali fără a face nici cea mai mică concesie vreunui obscurantism și fără a ceda ceva din rațiunea și demnitatea umană. Vedeți dar că nu-i întorc spatele lui Nietzsche, chiar dacă nu dau doi bani pe domnul Spengler, maimuțoiul savant, care-l imită. Repetata mea situare în opoziție față de tendința vremii ar trebui să ducă însă, așa găsesc eu, mai degrabă la concluzia că am o anumită statornicie imperturbabilă din instinct și o independență de cuget, decît că cedez ușor „influențelor" și „mediului".

---

[1] Ida Boy-Ed (1852—1928), autoare de povestiri originară din Lübeck, oraşul natal al lui Th. M.

[2] „Stat lipsit de cetăţeni" înseamnă în contextul reflecţiilor politice ale lui Th. M. Republica de la Weimar, care nu avea adeziunea reală a germanilor, noua formă de stat fiind considerată de mulţi ca un „produs al înfrîngerii". Aceeaşi idee o regăsim la Heinrich Mann, exprimată în formula : „O republică fără republicani."

Acceptați-le așa cum sînt: această încercare prea fragmentară a unei justificări și pe mine în genere!

Al dumneavoastră Th. M.

Către FÉLIX BERTAUX [1]

München, 1. III. 23

Mult stimate domn,

mă grăbesc să vă mulțumesc pentru amabila dumneavoastră scrisoare care mi-a făcut multă plăcere. Într-adevăr, n-ar mai fi de trăit în această Europă a craselor neînțelegeri dintre popoare dacă nu s-ar păstra o sferă individuală și spirituală de simpatie, de schimburi de idei și de acord camaraderesc.

Cele împărtășite, atît de diverse cum sînt, nu m-au „speriat“, ci dimpotrivă, m-au făcut să mă bucur din inimă, iar pentru interesul față de lucrarea mea pe care-l exprimă, vă sînt sincer recunoscător. *Moartea la Veneția* are noroc în lumea largă. De curînd a apărut în limba poloneză, după ce fusese tradusă în maghiară, rusă, suedeză și, cred, și în italiană. Va fi o satisfacție cu totul deosebită pentru mine s-o am în fața mea acum și în limba lui Flaubert. Povestea asta e de fapt încă o dată *Tonio Kröger*, refăcut pe o treaptă mai înaltă a vieții. Dacă cel dintîi are avantajul unei mai mari prospețimi, al simțirii tinerești, în schimb *Moartea la Veneția* e fără îndoială o mai matură operă de artă și o mai izbutită compoziție. Nu uit nici acum sentimentul de satisfacție, ca să nu zic : de fericire, care mă apuca pe vremea aceea din cînd în cînd, în timp ce scriam. Deodată totul se acorda, se precipita, iar cristalul era pur.

Ceea ce doriți din partea mea sînt cîteva date biografice, care vă sînt necesare pentru portretul din *Revue Européenne*. Dorința dumneavoastră se poate împlini îndată, căci pînă acum, adică pînă la vîrsta de 47 de ani, viața mea a urmat un curs liniștit, — nu destul de liniștit, bineînțeles, pentru gustul meu, neliniștit și plin de distrageri într-o măsură crescîndă prin absorbantele solicitări ale lumii, cărora încerc să le răspund dintr-un soi de sentiment pedant al datoriei, în timp ce adevărata mea nevoie sufletească e orientată întrutotul spre concentrare și nicidecum spre risipire.

---

[1] Félix Bertaux (1881—1948), germanist francez, profesor și publicist, autor de dicționare și al unei *Panorama de la littérature allemande*, excelentă prezentare rezumativă a principalelor personalități literare germane contemporane. A tradus *Moartea la Veneția* în 1925 și *Leiden und Grösse Richard Wagners* în 1933.

Proveniența mea e redată cu excesivă precizie în *Casa Buddenbrook*, iar *Tonio Kröger* este într-o oarecare măsură continuarea ei autobiografică. M-am născut la Lübeck în anul 1875, fiind al doilea fiu al unui senator al orașului autonom, moștenitor al unei vechi firme comerciale care a fost lichidată la moartea sa. Mama mea, încă în viață, e originară din Rio de Janeiro; tatăl ei a fost însă german, numai mama ei era băștinașă. Există deci la noi un aport de sînge latin care iese mult mai tare în evidență în arta fratelui meu mai mare, Heinrich, dar care se poate observa fără îndoială și la mine: motiv suficient pentru teutonii noștri literari ca să mă recuze. Oricum, elementul nordic e mai accentuat la mine, în așa măsură încît în fond nu am devenit sufletește un autohton la München, unde am fost transplantat cu frații mei, pe cînd eram încă un copilandru. Sfera catolic-neaoșă nu e a mea. Lumea mea e, socialmente vorbind, cea a burgheziei patriciene, iar pe plan spiritual, cea a unui individualism al interiorizării de „tip protestant, o lume care oferea odinioară un teren propice pentru înflorirea *„Bildungsroman“*-ului. Am vorbit pe larg despre aceste lucruri în *Considerațiile unui apolitic*, un produs al războiului, cu o seamă de reflecții periferice care nu se mai pot susține, cum mi se pare chiar mie astăzi; dar umanismul apolitic exprimat în această scriere a putut fi răstălmăcit și luat drept reacționarism politic numai printr-o lipsă grosolană de înțelegere. O anumită tendință antiliberală vădită în această scriere cu caracter de mărturisire se explică prin legăturile mele cu Goethe și cu Nietzsche, în care văd pe maeștrii mei supremi — dacă nu e o impertinență să te declari emulul unor astfel de ființe. Despre concepția mea de umanitate încerc să dau seamă în eseul *Despre Republica Germană*, care mi-a fost luat în nume de rău ca renegare a germanității și ca atitudine în contradicție cu *Considerațiile*, cînd de fapt el constituie tocmai continuarea lor rectilinie. Pe scurt deci, în ce privește existența mea civică, am prins rădăcini în *Münchenul* baroc, țărănesc-senzual, m-am însurat aici, pe cînd eram încă destul de tînăr, mi-am clădit aici o casă pe malul Isarului, al cărui clipocit îmi ține loc de vuietul Mării Baltice, sînt înconjurat de surprinzător de mulți copii, șase la număr, și e probabil că aici o să-mi închei viața. Un mic punct culminant destul de frumușel al acestei vieți a fost atins anul trecut, la Lübeck, cînd, în mijlocul concetățenilor mei și primit solemn de oficialitățile orașului, am inaugurat librăria numită „Buddenbrook“, instalată în holul bătrînei noastre case părintești. Căci s-a observat vrînd nevrînd că străinii întreabă de casa asta, și pe cînd în tinerețe treceam drept un vlăstar nereușit al obștei atît de respectabile, astăzi am avansat la rangul de „fiu al municipiului“. E comic, iar faptul că totuși îmi ține cald e semnificativ pentru relațiile mai adînci prin care voi rămîne întotdeauna legat de această sferă.

Prea adesea mă abat de la lucrările mele literare majore turneele de conferințe și improvizațiile eseistice pe care mi le impune vremea noastră. Începusem să scriu încă înainte de război două romane: unul, cel pe care acum, după lungi întreruperi, caut să-l isprăvesc întîi, o vastă compoziție cu multiple digresiuni politice, filozofice și pedagogice, intitulată *Muntele vrăjit*, reprezintă o încercare de a reînnoi *„Bildungsroman“*-ul. Celălalt reprezintă amintirile unui escroc și hoț de hotel, persiflînd autobiografia de tip rousseauist și goethean.

L-am rugat pe editorul meu să vă trimită un *Tonio Kröger*. Personal adaug un exemplar din eseul *Despre republica germană* care a apărut acum în formă de broșură, și pe care l-am prevăzut pentru această ediție cu un cuvînt înainte.

Aveți amabilitatea, stimate domn, să-mi arătați și mie ce le spuneți concetățenilor dumneavoastră despre mine și țineți-mă la curent în ce privește *Moartea la Veneția* franceză.

Cu expresia deosebitei mele stime rămîn
al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către ERNST HEIMERAN [1]

München, 10.VII.23
Poschingerstr. 1

Mult stimate domn,

am aflat cu plăcere despre proiectul dumneavoastră de a pregăti o ediție populară bilingvă a autorilor antici în format de buzunar, și vă doresc succes deplin. Acțiunea de a pune accentul pe marile tradiții umane și umaniste ale Germaniei și de a face ca poporul să fie conștient de ele n-a fost niciodată mai binevenită decît acum, cînd pături largi găsesc în fel de fel de serbări ale solstițiului de iarnă și în slujbe religioase în cinstea lui Odin [2] o delectare care justifică într-un mod supărător îngîmfarea francezilor în materie de civilizație și străduința lor extravagantă de a întinde de-a lungul Rinului un *limes* [3] al lumii civilizate de ascendență antică întărit împotriva barbarilor.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către DESIDER KOSZTOLÁNYI [4]

München
Poschingerstr. 1, 16.III.24

Dragă domnule Kosztolányi !

Vă mulțumesc pentru amabila dumneavoastră scrisoare și vă felicit cu ocazia apariției romanului dumneavoastră în ediție germană ! Văd că ziarele noastre, în loc să publice recenzii, retipăresc pur și simplu scrisoarea mea — prefață [1]. Asta nu strică desigur, deși e un procedeu cam comod.

---

[1] Ernst Heimeran (1902—1955), editor din München, mai tîrziu și scriitor, cu care Th. M. a întreținut relații cordiale.

[2] Solstițiile, îndeosebi cel de iarnă, erau principalele sărbători ale vechilor germani. Începuse cultul păgînismului străvechi și al mitologiei germanice, concomitent cu naționalismul de tip fascist.

[3] Granița Imperiului Roman întărită împotriva barbarilor.

[4] Desideriu (Dezső) Kosztolányi (1885—1936), poet și romancier ungur, a tradus mai multe opere ale lui Th. M. în limba maghiară.

Dealtfel, n-am primit încă nici un exemplar. Dați-i, vă rog, editorului o indicație în acest sens ! M-ar bucura de asemenea să primesc un exemplar din numărul lui *Pesti Hírlap* [2] cu scrisoarea mea, din păcate destul de insignifiantă. Nici nu știam măcar ce devenise.

E îmbucurător că traducerea maghiară a *Muntelui vrăjit* progresează. Tot mă mai îndeletnicesc cu sfîrșitul romanului și o să mai am de lucru la el în lunile viitoare. Stilul cărții e digresiv — sub aspect exterior ca și sub cel interior. Între noi fie vorba, nu e cu totul exclus ca volumul 2 să trebuiască să fie împărțit la rîndul lui, așa încît romanul să apară în trei volume. Nu e sigur, dar nici imposibil. Deocamdată nu e nevoie ca Genius [3] s-o știe. Mi-am propus ca termen de apariție toamna acestui an.

Vreți să vă informați ocazional la Dante [4] cum stau lucrurile cu ediția maghiară a *Alteței Regale* ? Se traduce cartea din nou ? Eu îmi închipuisem că Dante o scoate numaidecît. Dar volumul de nuvele pe care Genius s-a obligat să-l editeze în cazul că primește *Muntele vrăjit* ? N-am nici o veste despre el. Vreți să faceți o dată un mic sondaj și cu privire la chestiunea aceasta ?

La începutul lui mai plec, probabil cu soția mea, la Amsterdam și la Londra, ca invitat al lui „Letterkundige Kring“ [5] și al PEN-Clubului al cărui președinte e John Galsworthy. Aștept călătoria asta cu multă curiozitate.
Cu cele mai cordiale gînduri pentru dumneavoastră și stimata soție !

Al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] Romanul lui Kosztolányi, *Nero, poetul sîngeros* a apărut în același an în traducere germană cu o scrisoare-prefață de Th. M.

[2] Ziar din Budapesta.

[3] Editura din Budapesta care a scos traducerea maghiară a *Muntelui vrăjit.*

[4] Editură din Budapesta.

[5] Asociație de scriitori din Olanda.

Către ANDRÉ GIDE [1]

Ahlbeck, Marea Baltică,
22. VIII. 24

Scumpe domn

Darurile dumneavoastră atît de remarcabile mi-au parvenit cu întîrziere, de aceea vă mulţumesc şi eu cu întîrziere, dat fiind că mi-am schimbat adresa de cîteva ori între timp. Vă rog să mă scuzaţi şi să fiţi încredinţat că am primit şi am studiat cu o plăcere extremă cărţile dumneavoastră [2]: apologia spirituală a unei zone de sentimente, care nici după părerea mea nu poate fi dispreţuită şi condamnată decît de barbari şi de ignoranţi, şi acel admirabil volum de studii politice şi literare dintre care citisem cîteva mai de mult, în franceză sau în germană, ca de pildă *Reflecţiile despre Germania* şi prefaţa la *Armance.* [3] E o adevărată bucurie pentru mine să posed aceste scrieri excelente, reunite într-un singur volum cu altele de aceeaşi valoare. În curînd, cam în noiembrie, voi fi poate în situaţia de a mă revanşa, trimiţîndu-vă în schimbul darurilor dumneavoastră noul roman pe care sînt pe cale să-l termin şi care se cheamă *Der Zauberberg*. Dar vă asigur încă de pe acum că nu mă aştept cîtuşi de puţin să-l citiţi. E o lucrare atît de problematică şi de „germană" şi de dimensiuni atît de monstruoase, încît trebuie să nutresc convingerea că e inacceptabilă pe plan european.

Vă rog să primiţi, stimate domn, expresia sentimentelor mele cele mai distinse.

Thomas Mann

---

[1] Această scrisoare figurează în culegere aşa cum a fost concepută de Th. M. : în limba franceză.

[2] Cele două cărţi sînt : *Corydon* şi *Incidences,* apărute în acelaşi an.

[3] Gide prefaţează în 1921 o ediţie a romanului *Armance* de Stendhal.

Către FÉLIX BERTAUX

München, 28.XII.24
Poschingerstr. 1

Dragă domnule Bertaux,

vă mulțumesc mult pentru scrisoarea din 7, la care răspund cu atîta întîrziere pentru că am primit-o în timpul unei călătorii în străinătate din care m-am întors abia de sărbători.

Am copiat pentru dumneavoastră cîteva rînduri din *Moartea la Veneția* spre tipărirea unui facsimil. Sper că „oglinda“ paginii e destul de îngustă. Cred că nu ar ieși bine ca aspect dacă ar fi și mai îngustă.

I-am cerut lui Fischer să vă trimită un exemplar din *Casa Buddenbrook*. Autorizația de a retipări unele fragmente în antologiile dumneavoastră v-o dau de asemenea cu plăcere.

Răspunsul meu către *Journal littéraire* este :

Cum să nu consider că un schimb rodnic între scriitori francezi și germani e cu putință și de dorit ? Simt din ce în ce mai mult că *admirația* e darul cel mai de preț de care a avut parte omul ; și așa cum în viața individuală nimic nu e mai firesc și mai omenesc decît ca unul să admire la celălalt ceea ce el însuși nu este, nu poate și nu are, la fel ar trebui să fie în viața popoarelor. O admirație reciprocă formînd pathosul fundamental al vieții internaționale — : lucrurile ar arăta altfel în lume decît acum ! Nu mă apuc să examinez pe larg cîte au de învățat mințile germane de la cele franceze și viceversa. Amestecul de umilitate și lăudăroșenie care rezultă adesea din astfel de dezbateri nu-mi este agreabil. Dar știu teoretic și în genere că abia prin completarea reciprocă a tot ce e eterogen se iscă umanul ; și știu din experiența cea mai personală și practică cît este de profitabil să absorbi ceea ce ți-e străin și, admirîndu-l, să înveți din el.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către HERBERT EULENBERG[1]

München, 6 ianuarie 1925

Stimate domnule Eulenberg,

ce vreţi să faceţi : să scrieţi despre cazul Peeperkorn ?[2] Să bateţi toba ? Să vîrîţi toată povestea sub nasul publicului ? Să provocaţi un scandal ? Spre folosul cui ? Spre a face plăcere lui Hauptmann ? Cu neputinţă ! Spre a face plăcere opiniei publice ? Dar îi oferiţi doar ceva senzaţional, o senzaţie revoltătoare, şi aş fi silit să protestez cu indignare că prin figura olandezului aş fi trasat portretul lui G. Hauptmann. Nu este adevărat ! Declarînd însă că nu e adevărat, sînt desigur dispus să dau onorurile cuvenite adevărului. Pe vremea cînd figura a devenit actuală, la Bozen[3], în toamna trecută s-a împlinit un an de atunci, mă aflam sub impresia pe care mi-a lăsat-o personalitatea puternică şi emoţionantă a scriitorului. Această experienţă de viaţă şi-a avut înrîurirea asupra plăsmuirii lui Peeperkorn în ceea ce priveşte unele trăsături exterioare. Nu pot şi nu vreau s-o neg. Dar nu fac nici un pas mai departe în sensul concesiilor. Şi într-adevăr, dincolo de cele spuse, ce ar avea de-a face existenţa lui Hauptmann cu cea a fostului negustor de cafea din Iava, care vine la Davos cu malaria lui şi cu aventuroasa sa iubită şi, în chip de abdicare, se omoară cu droguri asiatice ? Nimic, şi nu e cu putinţă să se întîmple altceva decît ca unele amintiri legate de Hauptmann şi trezite eventual, la începutul episodului, în mintea celor iniţiaţi, să se şteargă şi să se piardă cu cît înaintează lectura. Pînă acum, romanul a fost citit poate de 50 000 de oameni. Dintre aceştia, cel mult vreo două duzini de persoane sînt în situaţia de a putea simţi trezindu-se o vagă amintire, pentru că au în comun cu mine acea experienţă. Ceilalţi n-au de ce să bănuiască ceva, aşa că totul e în ordine. Şi vreţi să-i lămuriţi ? Vă rog din inimă şi cu insistenţă să renunţaţi la această intenţie !

---

[1] Herbert Eulenberg (1876—1949), autor de numeroase romane, piese de teatru, eseuri, povestiri istorice.

[2] Mynheer Peeperkorn, personaj din *Muntele vrăjit,* în care se recunosc unele trăsături ale lui G. Hauptmann. Ca de atîtea ori, Th. M. expune ideea că romancierul utilizează modele reale nu spre a face „roman cu cheie", ci sprijinindu-şi imaginaţia creatoare pe elemente împrumutate realităţii.

[3] Bolzano, în Italia de nord.

Nu de mult am citit în faţa publicului, la Stuttgart, aşa cum făcusem şi în alte oraşe, începutul episodului cu Peeperkorn numai cîteva zile după ce trecuse Hauptmann pe acolo. Despre public nici nu mai vorbesc ; dar chiar dintre cei care după conferinţa maestrului luaseră parte la întrunirea amicală cu el, n-a fost unul care să clipească măcar din ochi — era evident că nu s-a trezit în nici unul vreo umbră de reminiscenţă. Cunoştinţe apropiate şi prieteni de-ai lui H., ca Loerke [1], Reisiger [2], Chapiro, care e Eckermann-ul lui [3] şi care a scris o recenzie aproape entuziastă despre *Muntele vrăjit*, dr. Eloesser [4], căruia îi sînt de asemenea îndatorat pentru recenzia sa extraordinar de laudativă, au ascultat, dacă nu fără să li se trezească vreo amintire, dar în orice caz fără nici o obiecţie interioară, lăsîndu-se cu toată receptivitatea în voia impresiei produse de personaj. Wassermann, care de asemenea îl cunoaşte personal pe H., mi-a scris despre personajul meu aşa : „Cînd vocile ce-şi încrucişează argumentele în orchestra dumneavoastră înalţă în cele din urmă în faţa noastră o figură ca Peeperkorn (imagine văzută şi redată într-un fel de invidiat), atunci ne pomenim deodată în faţa iraţionalului şi a producţiei de mare stil a fanteziei“ — da, asta e : e producţie a fanteziei care a primit, involuntar şi în mod pe jumătate inconştient, o anumită coloratură prin contaminare cu o realitate intens trăită. O figură care, *în ce priveşte ideea şi*

---

[1] Oskar Loerke (1884—1941), poet şi eseist, promotorul unui nou curent de lirică naturistă, a fost redactor al editurii S. Fischer.

[2] Hans Reisiger (1884—1968), poet şi scriitor cu care Th. M. a întreţinut relaţii de reală prietenie ; i-a consacrat două articole, unul lăudîndu-i tălmăcirea din Whitman şi unul retrospectiv, cu ocazia împlinirii a 70 de ani.

[3] Joseph Chapiro (n. 1893), publicist ; a notat şi a editat *Convorbiri cu Gerhart Hauptmann,* ca Eckermann *Convorbiri cu Goethe.*

[4] Arthur Eloesser (1870—1937), critic literar şi teatral, a publicat în 1925, cînd Th. M. împlinea 50 de ani, o mică monografie despre el. Opera sa de căpetenie e *Die deutsche Literatur vom Barock bis zur Gegenwart,* în două volume.

trăsăturile esențiale, ca imagine contrastantă cu „palavragiii" ce devin pitici în comparație cu ea, era constituită, firește, cu mult înainte de a-l fi întîlnit pe Hauptmann, și care datorează acestei întîlniri — o conviețuire de două săptămîni — unele trăsături mai vii. Și asta înseamnă că l-am lezat pe poetul de frunte al Germaniei caricaturizîndu-l ? Oare nu cunoașteți, ca poet, procesul creativ de care vorbesc ? Oare G. H. nu-l cunoaște ? Michael Kramer a existat, așa se zice. „Colegul Crampton", bețivul, a existat. Povestea lui Gabriel Schilling[1] e o poveste „adevărată". Povestea lui Pieter Peeperkorn *nu* este însă o poveste adevărată și s-a ales din partea realității cu cîteva riduri pe frunte.

E inutil să mai spun că nici una din numeroasele recenzii din presă nu conține nici cea mai vagă nuanță a unei aluzii. Din discreție ? Nu. Din motivul că nimeni nu are habar de nimic, și a vrea să zgîndări această neștiință ar fi un act cu repercusiuni dăunătoare în toate direcțiile. Nu cu totul inutilă este însă constatarea că nu există o singură expunere de vederi tipărită sau epistolară în care acest Peeperkorn să nu fie recunoscut ca cea mai reușită și cea mai atașantă figură din carte, pe lîngă Joachim Ziemssen. „El", continuă Wassermann, „el, Peeperkorn, posedă de fapt iubirea dumneavoastră secretă". — Iubirea mea secretă ! N-aș fi crezut că e chiar atît de secretă. Și acum iată-mă silit să mă apăr împotriva acuzației de trădare perfidă !

Credeți-mă, dragă domnule Eulenberg, că ar fi pentru mine, omenește vorbind, o lovitură aspră dacă gîndul trădării, al iscodirii răutăcioase, al exploatării fără pietate — un germene nutrit din afară, cum sînt silit să bănui — ar fi prins rădăcini în sufletul lui Hauptmann. Oricum, ar fi un caz de rezolvat între el și mine — și n-ar fi un caz disperat, îndrăznesc să cred : grandoarea, bunătatea și seninătatea lui mă fac încrezător într-o bună înțelegere între noi. Dar vă rog încă o dată, în numele lui Dumnezeu : nu „scrieți" despre asta ! Scrieți-i lui, scrieți-mi mie, cum v-o dictează inima ! Dar nu stricați totul, tîrînd chestiunea în fața unui public despre care trebuie să știți la fel de bine ca și mine că nu e în stare s-o judece și nu e demn de ea!

---

[1] Michael Kramer și „colegul" Crampton sînt eroii dramelor cu același titlu de G. Hauptmann. Al treilea erou amintit e cel din drama sa intitulată *Fuga lui Gabriel Schilling.*

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către JOSEF PONTEN [1]

München 21.I.25
Poschingerstr. 1

Dragă Ponten,

îți mulțumesc pentru scrisoarea dumitale pe care am citit-o cu atenție, și pentru frumoasa relatare a lui Binding [2] pe care mi-ai trimis-o. Sînt aproape sigur că aș fi fost la fel de zguduit ca el de sărbătoarea morții și a vieții organizată de bravii băieți. Dacă e adevărat că antipatia lor s-a fixat asupra mea, atunci e trist pentru ambele părți. Dar tocmai pentru că e trist pentru ambele părți, nu consider situația drept definitivă.

Propunerile dumitale trebuie să le resping. Nu simt nici un îndemn să închei prin explicații împăciuitoare conflictul pitoresc pe care pesemne ai simțit nevoia irezistibilă să-l deschizi între noi făcîndu-l public. [3] Dacă te simți cumva corectat în aprecieri prin apariția *Muntelui vrăjit;* dacă în afară de aceasta mai găsești că lumea îți denaturează afirmațiile și le folosește abuziv, e treaba dumitale să te explici. Eu n-am nimic de spus, nimic pe cale publică. Cine a citit *Considerațiile unui apolitic* știe că lucrarea dumitale polemică nu conține nici o revelație zdrobitoare pentru mine. Cine cunoaște dialectica muzicală a *Muntelui vrăjit*, știe de asemenea acest lucru și mai știe că m-aș pricepe să-ți răspund. Orice om cu judecată înțelege că mi se pare indicat, și de ce mi se pare indicat, să-mi arunc cuvîntul — ca să păstrez terminologia pe care ai preluat-o din convorbirile noastre — în acel talger al balanței unde se află „spiritul", fără să fiu cîtuși de puțin îngrijorat că acesta va trage vreodată mai greu la cîntar în Germania noastră și că „natura" de pe celălalt talger s-ar putea volatiliza în văzduh. Deși prietenia dumitale plină de zel a reușit să mobilizeze tot tineretul naționalist împotriva mea, ei bine, încă de pe acum, noul meu roman a trezit, cum am aflat, în multe inimi tinere un sentiment de rușine și nevoia de a-mi cere scuze, și dealtfel sînt atît de obișnuit să apar într-o lumină falsă, reflectoarele îndreptate asupra mea s-au schimbat de atîtea ori, încît am renunțat la cazna ingrată și puțin demnă de mine de a mă autoapăra și explicita, hotărîndu-mă să las totul în seama timpului și a acțiunii liniștite, desfășurată în timp, a ființei mele.

---

[1] Josef Ponten (1883—1940), scriitor cu tendințe de preamărire a elementului neaoș, mai tîrziu național-socialist. Legat de Th. M. printr-o admirație sinceră, oarecum naivă, n-a reușit să pătrundă substratul dialectic al atitudinii ironice din *Muntele vrăjit*. Intrînd cu Th. M. într-o polemică unilaterală, Ponten reflectă lipsa de comprehensiune a tineretului de dreapta pentru problematica reală, de anvergură istorică, din opera lui Th. M.

[2] Rudolf G. Binding (1867—1938), poet, romancier și eseist de orientare naționalistă; prin cultul eroismului, preamărirea experienței războiului, mitizarea elementului neaoș a contribuit la dezvoltarea ideologiei naziste.

[3] Ponten publicase în *Deutsche Rundschau* o „scrisoare deschisă" *(Offener Brief an Thomas Mann)* în care-l ataca violent pentru atitudinea luată în articolul *Zum sechzigsten Geburtstag Ricarda Huchs*: celebrînd romanciera și autoarea cunoscutului studiu despre romantismul german, Th. M. condamnase cu aprigă indignare un loc comun al

Acestea fiind zise, aș putea de fapt încheia răspunsul la scrisoarea dumitale, dar ca să nu mă consideri prea de tot comod, am să merg ceva mai departe.

Cunoști vorbele frumoase, pline de vigoare, pe care le-a scris Varnhagen von Ense[1] în 1813, cînd Goethe izbutise

---

criticii germane, pretinsa antiteză dintre *„Dichter"* și *„Schriftsteller"*, creatorul adevărat și mînuitorul de condei, cel dintîi fiind investit de criticii de dreapta cu demnitatea de a fi pur german, cel din urmă stigmatizat ca înstrăinat de poporul său.

[1] Karl August Varnhagen von Ense (1785—1858), distins om de litere, de orientare liberală, deși ofițer, apoi diplomat prusac, autor de scrieri îndeosebi biografice și istorice, mare admirator al lui Goethe, mai tîrziu prieten cu Heine. Salonul soției sale Rahel, despre care a scris o carte de amintiri după moartea ei, a fost un centru de cultură, unde se întîlneau scriitorii și savanții din epoca romantismului tardiv, la Berlin.

să treacă drept un ins fără de patrie? Am să le transcriu aici, fie că le cunoşti, fie că nu. „Goethe nu-i un patriot german?“ exclama Varnhagen. „În pieptul lui se adunase de timpuriu toată libertatea Germaniei, şi a devenit acolo, spre binele nostru al tuturor, de care niciodată nu ne-am dat seama suficient, pilda, modelul, trunchiul culturii noastre. În umbra acestui copac umblăm cu toţii. Niciodată alte rădăcini n-au pătruns mai ferm şi mai adînc în solul patriei noastre, niciodată alte vine n-au supt cu mai multă putere şi sîrguinţă din miezul lui substanţial. Tineretul nostru bucuros de a pune mîna pe arme şi duhul nobil care a acţionat în el sînt într-adevăr legaţi prin relaţii mai multiple de acest spirit decît de atîţia alţii care pretind că au avut o acţiune deosebit de hotărîtoare asupra lor.“

Cuvinte frumoase, pline de vigoare. Ele exprimă acelaşi adevăr pe care îmi place să-l susţin public, că în chestiuni naţionale importă prea puţin părerile şi vorbele unui om, hotărîtoare în schimb sînt fiinţa sa, acţiunea sa. Dacă cineva a scris *Goetz*, *Faust*, *Sprüche in Reimen* şi *Hermann şi Dorothea*, un poem pe care Schlegel l-a onorat cu epitetul de „patriotic“, atunci acel cineva poate să fie un umanist cît de mare, să-şi permită o atitudine cît de dubioasă arătîndu-se prieten al civilizaţiei cosmopolite [1], el este şi rămîne o izbucnire de germanitate grandioasă. Dacă cineva a scris în tinereţe — iartă apropierea făcută doar într-o scrisoare privată — *Casa Buddenbrook* şi *Tonio Kröger*, iar la vîrsta maturităţii *Muntele vrăjit*, o carte cum nu se poate scrie decît în Germania, decît care mai germană nu se poate imagina, acela e suficient de veritabil german, are destulă „fire“ naţională pentru a avea dreptul de a pleda puţintel, cu intenţie bună, bine cugetată şi bine determinată, în favoarea „spiritului“, fără a se expune primejdiei de a cădea în nefiinţă pierzîndu-şi caracterul specific, în genul literaţilor vorbăriei goale; şi scumpul nostru tineret al Rhönului [2] e poate legat prin relaţii mai multiple de un asemenea spirit decît îşi închipuie azi, în supărarea sa.

---

[1] Aluzie la antiteza, curentă în gîndirea germană, între cultură (spiritualitate profundă) şi civilizaţie (tehnică şi materială).

[2] Rhön, masiv muntos între Bavaria şi Turingia, era locul serbărilor neo-păgîne la care face aluzie scrisoarea către E. Heimeran.

Să mai zăbovim încă o clipă la Goethe! Ştii bine că bătrînul umanist nu putea să sufere „crucea". Totuşi a făcut concesii arătînd faţă de ideea creştină un respect frecvent şi expresiv manifestat. „Înălţimea spirituală şi *cultura etică* a creştinismului", zicea, „aşa cum sclipeşte şi străluceşte în evanghelii, spiritul omenesc nu le va putea depăşi." Cuvintele acestea ne lasă să ghicim o simpatie, un sentiment de a fi legat printr-o alianţă, asupra cărora merită să reflectăm. Goethe se înclină în faţa „culturii etice" a creştinismului, adică în faţa umanităţii lui, a tendinţei lui civilizatorii şi antibarbare. Era şi tendinţa lui; şi apoi asemenea omagii ocazionale izvorăsc fără îndoială din înţelegerea înrudirii dintre misiunea creştinismului în mijlocul lumii neaoş germane (care, fie spus pe cale epistolar-privată, e mereu numai la trei paşi de barbarie, dacă nu e chiar înglodită în mijlocul ei) şi propria sa misiune. În faptul că şi-a văzut sarcina, chemarea naţională, ca fiind în esenţă civilizatorie, în acest fapt zace sensul cel mai adînc şi cel mai german al „renunţării" sale. Căci te îndoieşti oare că existau în Goethe posibilităţi de grandoare — mai sălbatică, mai luxuriantă, mai primejdioasă, mai „naturală" decît cea pe care instinctul său de a se înfrîna i-a permis să desfăşoare, decît acea grandoare care înconjoară astăzi, în ochii noştri, imaginea în cel mai înalt grad pedagogică a personalităţii sale? În *Ifigenia* sa, ideea de umanitate, concepută în contrast cu barbaria, se îmbogăţeşte primind caracteristicile ideii de civilizaţie — nu în sensul polemic şi oarecum politic în care se obişnuieşte astăzi să se întrebuinţeze cuvîntul civilizaţie, ci în cel de „cultură etică". Un francez, şi anume Maurice Barrès [1] a spus despre *Ifigenia* că e „o operă civilizatorie". Expresia se potriveşte şi mai bine celeilalte opere a autoeducării şi autoconstrîngerii, ba chiar a mortificării, dramei *Tasso*, adesea dispreţuită din pricina atmosferei ei de cultură, de curte princiară şi de gingăşie. Acestea sînt opere ale „renunţării", opere ale unei deziceri germanic-pedagogice de avantajele barbariei, de care extrem de voluptuosul Richard Wagner îşi permitea să se folosească cu atîta efect, ceea ce a avut drept urmare — şi pedeapsă ineluctacrezut că am dreptul să primesc, orbit de convingerea entuziastă, de previziunea, de certitudinea că în transpunerea mea (căci nu e vorba, fireşte, de viaţă, ci de o transpunere şi stilizare în esenţă străină de realitatea vie sub aspectul ei interior, iar sub cel exterior abia înrudită cu ea), se va înjgheba din aceste elemente figura în veci cea mai remarcabilă a unei cărţi — nu mă mai îndoiesc de asta — remarcabile.

---

[1] Maurice Barrès (1862—1923), scriitor francez, exprimă în romanele sale un egotism exacerbat, mai tîrziu de orientare şovină.

N-a fost o iluzie deşartă, aveam dreptate. N-am făptuit aşa cum e drept, dar am avut dreptate. Nu zic că rezultatul scuză mijloacele. Dar aceste mijloace, dar *spiritul* în care m-am folosit de acele aspecte omeneşti exterioare — erau ele oare infame, răutăcioase, lipsite de iubire, de veneraţie ? Scumpe, mult stimate Gerhart Hauptmann, nu erau ! Dacă am comis o trădare, n-am trădat nicidecum sentimentele mele faţă de dumneavoastră, care se manifestă clar şi precis pînă şi în felul meu de a trata uriaşa marionetă, lăuntric străină de realitate şi faţă de care toţi limbuţii apar ca nişte pitici ; ele se manifestă pînă şi în faptul că-mi situez din prima clipă odrasla, pe micul Hans Castorp, într-o relaţie de respect faţă de cel măreţ şi impunător, care posedă femeia iubită de tînărul meu şi care îl eclipsează în ochii ei. Nici un om înzestrat cu sensibilitate nu se lasă înşelat în această privinţă de mijloacele artistice — să zicem — ironice şi groteşti de care obişnuiesc să mă folosesc. Trec peste cele ce ştiţi : că nimeni nu „prinde“ chiar nimic dacă nu vă cunoaşte bine şi de aproape ; că, într-un cuvînt, chestiunea nu e de ordin public. Aceasta nu serveşte spre disculparea mea. Am ştiut şi am spus întotdeauna că asta e o chestiune între dumneavoastră şi mine. Dar prietenii, discipolii, admiratorii dumneavoastră cei mai apropiaţi, ca Reisiger, Chapiro, Loerke, Heimann[1], Eulenberg, care puteau în orice caz să-şi „dea seama“ de ceva şi chiar şi-au dat seama — oare au fost jigniţi de acest personaj în sentimentele lor ? I-a supărat şi i-a indignat ? E un fapt că nu a fost cazul, în parte s-a întîmplat exact contrariul, şi acest fenomen remarcabil ar trebui, cred eu, să dea de gîndit şi mîniei dumneavoastră.

---

[1] Moritz Heimann (1868—1925), scriitor, dramaturg şi critic literar, redactor la editura S. Fischer.

Scump şi venerat bărbat! Să fie uitate oare din pricina unei pozne proaste, a unui păcat de artist, tot ce am spus despre dumneavoastră, atunci cînd era vorba într-adevăr de dumneavoastră şi nu de o mască grandioasă: în acel eseu de pildă, care mi-a cîştigat prietenia dumneavoastră şi în care vă declaram regele poporului? Fiind la strîmtoare, am voie să vi-l amintesc. Şi mai severa dumneavoastră soţie să-şi aducă de asemenea aminte de el — îndrăznesc de pe acum să vă rog să puneţi o vorbă bună pentru mine; într-atît cred de pe acum în propria dumneavoastră iertare.[1]

Fiţi asigurat că n-am să ridic pretenţii exagerate solicitîndu-vă bunătatea atunci cînd viaţa ne va mai aduna o dată laolaltă — lucru pentru care perspectivele sînt desigur date. Îmi dau seama că pozna mea a făcut ca multe lucruri din cele care altfel ar fi fost posibile, să fie — cel puţin cîtva timp — cu neputinţă. Dar atunci cînd va veni clipa, să nu-mi refuzaţi, vă rog, mîna pe care îndrăznesc să v-o strîng în gînd cu toată simţirea adevărată care n-a încetat niciodată, în nici un ceas al vieţii şi al muncii mele, în societatea dumneavoastră sau din depărtare, să fie vie în sufletul meu!

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către JULIUS BAB

München, 23. IV. 1925
Poschingerstr. 1

Dragă domnule Bab,

cele mai cordiale mulţumiri le am de exprimat pentru eseul dumneavoastră grandios. L-am citit cu emoţie. Că socialul e latura mea slabă — de acest lucru îmi dau seama perfect și mai știu și că din pricina asta mă aflu într-o anumită contradicție cu însuși genul meu literar, romanul, care cere socialul și-l implică. Dar *atracția* — mă exprim cu totul frivol — individualului, a metafizicului, e incomparabil mai mare pentru mine, n-am încotro. Desigur că *M. vr.* a devenit, pînă la un anumit grad, cu totul de la sine un roman, adică un roman social. O oarecare critică a capitalismului antebelic s-a strecurat desigur în el. Dar, bineînțeles, „restul", împletitura de gînduri despre viață și moarte, muzica, aveau mult mai multă importanță pentru mine. Sînt german — să nu credeți că întrebuințez cuvîntul în sensul unei necondiționate laude de sine și fără îndoială de sine din punct de vedere național. Elementul zolaesc din mine e slab, iar ideea că ar fi trebuit să aduc vorba despre ziua de 8 ore mi se pare aproape o parodie a punctului de vedere social. Dar acum avem în schimb *Capul.*[1] Abia acum mă apuc de el, presupun însă că și aici e respectat principiul diviziunii muncii între noi, frații.

---

[1] După moartea lui G. Hauptmann, doamna Margarete Hauptmann a afirmat într-o convorbire cu Th. M. că pasajele cu Mynheer Peeperkorn reprezintă cel mai frumos monument literar ridicat în cinstea răposatului.

Dealtfel aveți perfectă dreptate: Hans Castorp e pînă la urmă un pre-tip și un precursor, unul care anticipează, un mic german antebelic care e împins la anticipare prin „potențare". Acest lucru e spus în mod expres în alocuția de concediere, iar în timp ce lucram spuneam mereu: „Scriu despre un tînăr german care depășește războiul încă înainte de război."

Candidatura lui Hindenburg e *„teiul"*[2] — ca să nu spun o vorbă mai tare. Am scris în *Neue Freie Presse* împotriva rușinoasei exploatări a instinctelor romantice ale poporului german, spunînd între altele că „voi fi mîndru de disciplina politică şi de instinctul vital al poporului nostru, de al său simţ al viitorului, dacă va renunţa duminică să aleagă drept conducător un viteaz al timpurilor de odinioară. Micul Hans a ajuns pînă acolo !

---

[1] *Der Kopf,* roman de Heinrich Mann, sfîrșitul trilogiei începute cu *Supusul* și continuate cu *Săracii,* toate satire ale imperiului wilhelmian, al treilea volum avînd drept obiect critica conducătorilor statului. „Diviziunea muncii dintre frați" de care vorbește Th. M. e o aluzie la faptul că fratele mai mare, mult mai net orientat spre social, admirator al lui Zola dealtfel, include în opera sa, în mod conștient și voit, acele elemente de critică pe care la Th. M. le găsim mai mult implicite, și a căror lipsă i-a fost imputată de autorul eseului mai sus amintit.

[2] Aluzie la pasajul din *Muntele vrăjit* unde Hans Castorp, ascultînd la patefon *Teiul,* cunoscutul lied de Schubert, își dă seama că melodia nostalgică și textul plin de o prea dulce melancolie au un farmec ce trezește dorul de moarte. Apoi, în încheierea romanului, cînd „eroul atît de puțin făcut să fie erou" e prins în vîrtejul exploziilor,

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HANS PFITZNER [1]

München, 23. VI. 25
Poschingerstr. 1

Scumpe maestre,

tăcerea dumneavoastră din acele zile nu mi s-a părut o atitudine plină de generozitate şi bunătate, cu atît mai generoasă şi frumoasă mi se pare acum scrisoarea dumneavoastră, şi vă mulţumesc din inimă pentru felicitările şi mărturisirile făcute cu bărbăţie.

Mi-am dat seama prea bine, fireşte, că noile mele luări de poziţie intelectuală trebuie să vă displacă. Credeţi, vă rog, cel puţin că ele izvorăsc dintr-o bună intenţie — şi din sentimentul unei răspunderi care s-ar putea să fie mai strictă decît cea impusă unui muzician. „*Du folgtest selig der Liebe Macht*“ [2]... Nu oricui îi e îngăduit să facă aşa pur şi simplu, şi există cazuri de autodisciplinare conştientă şi nu tocmai indoloră, care aduc celui ce o practică renumele de Iuda. Piesa noastră, scumpe maestre, în ce are măreţ şi reprezen-

---

el înaintează în neştire cu frînturi din acelaşi cîntec pe buze. *Teiul* devine astfel pe plan politic simbolul unui sentimentalism paseist după care s-ar putea să urmeze catastrofa ; o previziune sumbră a lui Th. M. care s-a împlinit.

[1] Hans Pfitzner (1869—1949), compozitor postromantic, influenţat de Wagner, Schumann şi Brahms, de orientare naţionalistă. Scrisoarea care urmează, răspuns la felicitările compozitorului cu prilejul aniversării lui Th. M., a fost publicată de Pfitzner în 1933 (după venirea la putere a lui Hitler) fără autorizaţia lui Th. M., spre a-l defăima.

[2] „Ferice-ai urmat puterea iubirii“, cuvintele lui Wotan către Brunhilda, în *Walkiria* de Wagner, III, 3.

tativ, s-a jucat de mult pe scena istoriei culturii ; noi, cei de azi, sîntem doar o reluare jurnalistic-actuală a cazului Nietzsche contra Wagner. Nietzsche, la fel ca şi Wagner, de care s-a desprins prin judecata conştiinţei sale, pe care l-a iubit însă pînă la moarte, era ca provenienţă spirituală un fiu tardiv al romantismului. Faptul însă că Wagner a fost un om al autoproslăvirii şi al autoîmplinirii neasemuit de norocos, pe cînd Nietzsche a fost un om revoluţionar care s-a învins pe sine însuşi şi „a devenit un Iuda“, acest fapt face ca cel dintîi să fi rămas numai ultimul proslăvitor al unei epoci pe care a împlinit-o într-un chip infinit de fermecător, pe cînd cestălalt să fi devenit un vizionar şi un ghid spre un nou viitor al omului.

Modestul erou al ultimului meu roman e definit pe alocurea ca un „copil dătător de griji“ [1] al vieţii. Copii de acest fel ai vieţii sîntem noi, artiştii, cu toţii, totuşi copii ai vieţii ; şi oricum ar sta lucrurile în ce priveşte licenţele romantice ale unui muzician : un artist în ale literaturii care, într-un moment european ca cel de faţă, nu s-ar situa de partea vieţii şi a viitorului împotriva fascinaţiei morţii, ar fi într-adevăr o slugă netrebnică.

Iată ce am înţeles prin „bună intenţie“ şi deasemenea prin „răspundere“. Ceea ce m-a cutremurat însă cel mai adînc în scrisoarea dumneavoastră e aluzia la singurătatea dumneavoastră în plină glorie, şi că, în pofida roiului de admiratori, nu aveţi de pierdut mulţi prieteni adevăraţi şi de calitate. Nu, într-adevăr, nu aveţi, şi nici eu nu am. Cunoaştem amîndoi solemna neînţelegere, înşelătoria gloriei, platitudinea celor care ne-o mijlocesc. Ceea ce se interpune între noi, ceea ce e pendinte între noi, ne şi uneşte, cel puţin tot atît pe cît ne desparte. Pentru multe lucruri din cîte am scris nu poate exista un cititor mai bun ca dumneavoastră, şi invers, eseul meu despre *Palestrina* [2] — hai să spunem adevărul — e singurul aproximativ demn de obiectul lui, orice ar zice proştii dintre prietenii dumneavoastră, de pildă

---

[1] *Sorgenkind,* expresie curentă, însemnînd un copil care dă loc la tot felul de îngrijorări, prin beteşuguri, temperament sau caracter.

[2] *Palestrina,* operă de Pfitzner, poate compoziţia sa cea mai valoroasă, a cărei premieră, în 1917, sub bagheta lui Bruno Walter, l-a impresionat profund pe Th. M.

Ehlers[1]. Situarea noastră în timp, a amîndurora, prezintă înrudiri curioase. Avem toată latitudinea să ne dușmănim; dar nu vom putea împiedica vremurile viitoare să ne pomenească numele adesea în aceeași frază. Poate că ar trebui să privim deci relațiile dintre noi puțintel *sub specie aeterni* și să recunoaștem, dincolo de toate antagonismele în păreri, o fraternitate de care posteritatea nu prea ne va dispensa.

Cu mulțumiri repetate pentru frumoasa ținută a scrisorii dumneavoastră,

al dumneavoastră Thomas Mann

Către STEFAN ZWEIG

München, 26. VII. 25
Poschingerstr. 1

Iubite și stimate Stefan Zweig!

Pentru frumoasa și elevata dumneavoastră felicitare din numărul de iunie din *Rundschau* nu voiam să vă mulțumesc atîta vreme cît acest lucru nu se putea face decît în mod rutinier, cu grămada, și „între altele". Acum cînd, har Domnului, avem iar zile liniștite, dați-mi voie să vă spun cu ce bucurie am citit proza imnică în care celebrați un geniu mult venerat într-adevăr de mine[2], fără să-mi închipui că fac față înaintea lui. Dar îl iubesc cu adevărat. El e cu adevărat un geniu al cumpănei drepte, iar eu cred în linia de mijloc ca fiind destinul meu; al cumpănei drepte între demonie și civism, între faptă și conștiință. Nu e o regiune proastă, această zonă de mijloc, și viața mea pare să-mi aducă dovada că din acel tărîm poate răsări o artă spre care omenescul se apleacă cu prietenie. Am fost foarte mișcat și bucuros că manifestările de simpatie mi-au parvenit din sfere spirituale atît de diverse, din partea bătrînilor Bahr și Hauptmann și Schnitzler ca și din partea celor mai tineri, de la care mă așteptam mai degrabă să-mi fie străini și să mă recuze. Iar declarația dumneavoastră remarcabilă și solemnă, dragă domnule Zweig, face parte dintre cele pe care le-am resimțit ca o înaltă cinste și o reală confirmare, și vă mulțumesc din suflet.

---

[1] Paul Ehlers (1881—1942), muzicolog.

[2] Articol intitulat: *An den Genius der Verantwortung: Thomas Mann gewidmet* (Către geniul răspunderii: omagiu lui Thomas Mann).

Soția mea și cu mine avem de gînd să ne ducem în august, cam pe la 20 ale lunii, pentru cîteva zile la Salzburg, la festival. O să fiți acolo în perioada aceea ? M-ar bucura foarte mult să vă întîlnesc din nou.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către ROBERT FAESI [1]

München, 21. XI. 25
Poschingerstr. 1

Stimate domnule profesor,

primiți multe mulțumiri pentru frumosul articol ! [2] Într-adevăr, dacă nu se ridica și glasul dumneavoastră, i-aș fi resimțit absența. Alăturarea de Hesse, de care mă simt aproape tocmai în personajul „vilegiaturistului", îmi surîde cu totul. Spuneți multe lucruri înțelepte și pătrunzătoare despre *Muntele vrăjit*. Obiecțiile nu vreau și nu pot să le combat. Țin doar să fac o afirmație de ansamblu (și am făcut-o și public) ; că nu-mi place să mă văd considerat drept un relativist și un nihilist. Deși tratează despre moarte, romanul e o carte „prietenă a vieții", o calitate interioară care se exteriorizează prin umor. E poate singurul roman umoristic al zilelor noastre — o vorbă orgolioasă, dacă ne gîndim ce legătură intimă există între factorul umoristic și epicul însuși ; dar e, cred, adevărată.

---

[1] Robert Faesi (n. 1883), istoric literar, între 1934 și 1952 profesor la Universitatea din Zürich, autorul unei monografii despre Rilke și al unui studiu :*Thomas Mann ein Meister der Erzählkunst.*

[2] Articolul intitulat *Kurgäste* (Vilegiaturiști) a apărut în 8 și 15 noiembrie 1925 în *Basler Nachrichten.*

Hans Castorp e o victimă, un mărunt precursor, ivit de timpuriu. Etica lui e experimentul. El „nu se împotrivește răului“. Dar pe această cale el învață, înainte de a fi luat de vîltoarea războiului, să presimtă întrucîtva „adevărul“, cîte ceva din umanismul viitorului.

Cordial

al dumneavoastră Thomas Mann

Către FRITZ ENDRES[1]

München, 17. IV. 26
Poschingerstr. 1

Dragă domnule dr. Endres,

iertați-mă că v-am lăsat să așteptați ! N-am știut că într-adevăr așteptați. Înainte de toate : e materialmente imposibil să iau parte la serbarea de la Berlin. N-am să fiu în țară. Soția mea e suferindă, trebuie să plec cu ea peste cîteva zile, probabil undeva pe malul lacului Geneva, și vom fi înaintat din plin în luna mai pînă să mă întorc. Apoi urmează Lübeckul. Ați așteptat să aflați și titlul conferinței mele ? Mărturisesc deschis, nu-l știu încă nici eu, după cum în genere încă n-am nici cea mai vagă idee ce am să spun. În orice caz o să mă conformez dorinței care mi s-a transmis și am să vorbesc despre Lübeck, și anume într-un mod personal, deci ca fiu al orașului, prezentînd deci amintiri, mărturisiri și idei despre ce înseamnă să fii din Lübeck și să fii scriitor. Lübeck ca formă și destin, ca formă spirituală și ca destin scriitoricesc.[2] Cam așa ceva îmi umblă prin cap, dar

---

[1] Fritz Endres (1886—1945), pe vremea aceea profesor la liceul Johanneum din Lübeck, eseist, între altele autor al unei scrieri despre Th. M.

[2] Conferința, intitulată în cele din urmă *Lübeck als geistige Lebensform (Lübeck ca formă de viață spirituală)*, ținută în 5 iunie 1926 cu prilejul celei de-a 700-a aniversări a orașului, reprezintă una dintre cele mai caracteristice luări de atitudine ale lui Th. M. cu privire la spiritul civic în corelația sa cu destinul de artist.

Către ANDRÉ GIDE

München, 20.I.30
Poschingerstr. 1

Iubite şi stimate domnule Gide :

da, desigur, am primit amabila şi măgulitoarea dumneavoastră scrisoare din 5 decembrie şi de atunci mă simt într-atît în culpă faţă de dumneavoastră încît a doua epistolă, cea din 13 ianuarie, m-a ruşinat la fel de mult pe cît m-a bucurat. Îmi dau seama acum că ar fi trebuit să vă trimit numărul din *Die Literatur* cu articolul meu [1].

Dar puteam oare să bănuiesc că nici editorul, nici traducătorul dumneavoastră n-au s-o facă ? Am omis să mă înfăţişez în faţa ochilor dumneavoastră prin micul meu studiu, căci nu eram deloc sigur că-l veţi agrea ; eram îndoit, nu din pricina micilor mustrări pe care mi le permisesem şi care, în pofida primirii conciliante din partea dumneavoastră, rămîn atacabile, ci pentru că eu însumi nu eram deloc satisfăcut de el, şi de vreme ce vorbeam pentru prima dată despre dumneavoastră în public, ar fi trebuit de fapt să mă extind mai mult şi să pătrund mai adînc.

Nu mică mi-e mîndria citind spiritualele amabilităţi pe care mi le spuneţi despre *Muntele vrăjit.* Dincolo de satisfacţia pe care mi-o pricinuieşte autorul *Falsificatorilor* [2] arătîndu-se receptiv faţă de această carte, receptivitatea sa îmi dovedeşte că nu greşesc crezînd că romanul meu poate stîrni interes tocmai în Franţa, de aceea am şi aşteptat cu nerăbdare momentul traducerii lui în franceză. Acum va fi realizată în sfîrşit. Fayard et Co s-au hotărît să scoată o ediţie integrală în două volume, şi sînt grozav de curios ce ecou va avea. E ciudat ce mi s-a întîmplat cu această carte. Ca de obicei, am legat puţine speranţe de ea cu privire la primirea ei de către publicul cititor, şi am fost cu totul surprins de simpatia caldă, dovedită şi prin tiraje mari, cu care a fost întîmpinată în Germania și apoi în America. Pe de altă parte mi-e dat să aud mereu judecăți de condamnare totală, care se rezumă în majoritate în reproșul că nu e roman, nu e o creație literară, ci un produs al minții și al criticii. Cel mai amuzant lucru însă este că domnul Bök, profesor de istorie literară și critic din Stockholm, care are o influență decisivă asupra distribuirii premiului Nobel, a declarat pe vremea aceea[1] în public că e o monstruozitate artistică, și că am primit premiul exclusiv, sau în orice caz în mod cu totul preponderent, pentru romanul meu de tinerețe *Casa Buddenbrook*. Asta e cel puțin concepția Academiei, dar e în mod cu totul evident eronată. Numai *Casa Buddenbrook* nu mi-ar fi adus niciodată o apreciere care să-i ofere Academiei putința de a-mi acorda premiul și care s-o determine să mi-l acorde. Această situație a mea în lume a fost creată abia prin romanul înfierat, ale cărui calități pur narative le țin în cumpănă pe cele analitice, după părerea mea, cel puțin într-o măsură suficentă pentru a face ca întregul să reziste în privința compoziției și ca operă de artă.

---

[1] Articolul despre *Si le grain ne meurt,* apărut în numărul de decembrie 1929 al revistei *Die Literatur.*

[2] *Les Faux-monnayeurs,* roman, una din scrierile cele mai de seamă ale lui André Gide.

Vorbesc prea mult despre mine. Încă o dată : mi-ar fi făcut plăcere să intru în mai multe amănunte în legătură cu cartea vieții și cu opera vieții dumneavoastră în genere, dar am dat curs unui apel al redacției într-o epocă de mare agitație și n-am avut răgazul să dau ceva mai bun. Autobiografia dumneavoastră m-a impresionat adînc, prin ce întreprinde, prin intenții, prin realizare ca operă, și cred că această impresie va da roade în propria mea viață. Pe un anumit tip de scriitor nu-l satisface pînă la urmă mărturisirea stilizată și îmbrăcată într-o haină simbolică, și de lectura cărții dumneavoastră încoace visez cu mai multă hotărîre decît pînă acum să scriu povestea propriei mele vieți.

Doresc foarte mult să vă întîlnesc o dată personal. Fratele meu, precum și fiul meu Klaus vă cunosc, iar eu nu. O oarecare sfială îmi pricinuiește mai ales lipsa mea de exercițiu în conversația franceză, dar dumneavoastră înțelegeți germana, așa că ar merge. Pentru moment n-am nici o perspectivă de a veni la Paris, dar sper că ne vom întîlni, fie acolo, fie aici, dacă mai aveţi cumva drum prin Germania, şi mă bucur dinainte.

---

[1] Thomas Mann a primit premiul Nobel în 1929 (*Muntele vrăjit* apăruse în 1924).

Cu sentimente cordiale şi deosebită stimă, al dumneavoastră

Thomas Mann

Către OTTO HOERTH[1]

München, 12.VI.30
Poschingerstr. 1

Mult stimate, dragă domnule Hoerth,

vă mulţumesc din inimă pentru susţinuta atenţie simpatetică pe care aţi îndreptat-o asupra micii mele lucrări[2], şi care şi-a găsit expresia în bineplăsmuita *convorbire în larg*. Deşi aţi împărţit rolurile, din replicile ambilor conlocutori grăieşte aceeaşi subtilitate, aceeaşi sensibilitate — a dumneavoastră —, care m-a desfătat la lectură.

Deosebit de recunoscător vă sînt pentru faptul că-mi recunoaşteţi intenţia fermă de a judeca drept şi nu găsiţi în povestirea mea nici o duşmănie faţă de Italia şi faţă de felul de a fi italian. E adevărat că, în cursul povestirii, întîmplarea, iniţial insignifiantă şi de domeniul vieţii particulare, s-a amplificat devenind ceva de natură critic-teoretică, moral-politică, ceva ce lasă să se întrevadă o oarecare antipatie, conferind atmosferei, care la început e doar iritantă, însuşirea ei neliniştitoare, explozivă. De vreme ce vă interesează, iată : „vrăjitorul" — a existat şi s-a comportat exact aşa cum l-am zugrăvit. Doar sfîrşitul prin deces e inventat ; în realitate, Mario a fugit după sărutare, cuprins de o comică ruşine, iar a doua zi, cînd ne-a servit din nou ceaiul, era cît se poate de bine dispus şi plin de o admirație obiectivă pentru performanța profesională a lui „Cipolla“. În viață, lucrurile s-au petrecut fără îndoială mai puțin pasional decît pe urmă, la mine. Mario nu era îndrăgostit cu adevărat, iar tînărul combativ din stal nu era fericitul său rival. Împușcăturile în schimb nu sînt nici măcar inventate de mine. Cînd am povestit acasă ce se petrecuse în seara aceea, fiica mea mai mare a spus: „Nu m-aș fi mirat dacă l-ar fi împușcat.“ Abia din clipa aceea lucrurile trăite au devenit o nuvelă, și pentru a o realiza concret aveam nevoie de detaliile anecdotice premergătoare, creatoare de atmosferă — altfel nu aș fi simțit imboldul să povestesc acele întîmplări, și dacă spuneți: în cazul în care n-ar fi existat hotelierul, l-aș fi lăsat pe Cipolla în viață, adevărul e de fapt tocmai pe dos: pentru a-l putea omorî pe Cipolla, aveam nevoie de hotelier — și aveam nevoie de celelalte supărări pregătitoare. Altfel nici Fuggiero, nici domnul mînios de pe plajă, nici ducesa nu ar fi văzut lumina literaturii.

---

[1] Otto Hoerth (n. 1879) directorul unei şcoli particulare din Freiburg im Breisgau, scriitor şi eseist.

[2] *Mario şi vrăjitorul,* publicată în 1930.

Ziceți că ar fi trebuit să-mi dau în vileag identitatea, la hotel? Dar în ce fel, dincolo de cel uzual? Doar intrasem în corespondență cu direcția, completasem foaia de evidență, numele meu era cunoscut. La ce mi-ar fi servit să-l folosesc ca atu cu tot dinadinsul și fără tact? N-aveam nici un motiv să pun mîna pe arme de apărare. Eram nemulțumiți de mîncare și de tot sistemul de favoritism aristocratic, și găseam că pensiunea Regina e mult mai distinsă și simpatică. La ce bun să-mi dezvălui „blazonul“, cu riscul ca măgarul să întrebe: „ei, și?“

Sînt cîteva pasaje cu care nu pot fi de acord. Încolo ar fi desigur plăcut dacă elegantul eseu s-ar tipări. Singura încercare care ar promite să aibă cît de cît sorți de izbîndă ar fi la Velhagen und Klasing. Dar și acolo mi se pare îndoielnic. Oricum, nici nuvela nu era plasată acolo tocmai la locul cel mai nimerit, și rămîne de văzut dacă redacția va fi dispusă să mai pretindă cititorilor să accepte pe deasupra și o analiză atît de aprofundată a cazului. Presupun că răspunsul lor va suna așa: „Contribuția nu se încadrează între limitele revistei noastre.“

În persoana mea ați avut în orice caz un cititor care v-a apreciat cu recunoștință. Nimic nu putea fi mai remarcabil pentru mine decît acest reflex al povestirii mele din partea cuiva atît de inițiat.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către WALTHER REHM[1]

München 27, 26.VI.30
Poschingerstr. 1

Mult stimate domnule dr. Rehm,

primiți mulțumirile mele cordiale pentru frumosul dar al cărții dumneavoastră atît de demnă de a fi îndrăgită! Acest portret al lui Burckhardt[2] are într-adevăr mărimea originalului și e plăsmuit întru totul din natura nobilă a subiectului: spiritul umanismului care-mi grăiește din el, îmi flatează pornirile cele mai adînci; e ca și cum aș veni în atingere cu țărîna-mamă, aici mai sînt și eu acasă, aici, adică în secolul al XIX-lea, deși intrase în plină decadență cînd m-am născut și începuse să-și consterneze fiii cei mai buni în felul în care l-a consternat și pe B. vremea sa. Azi lumea lui e cu totul opusă — ceea ce nu trebuie să ne împiedice s-o iubim, noi cei care am mai aflat ceva decisiv despre ea datorită lui Schopenhauer, lui B. însuși și lui Nietzsche. Astăzi vedem că ideea de artă, și cea a pesimismului tragic, și cea din versul goethean: *„Wenn im Unendlichen dasselbe..."*[3] — toate acestea vedem că au încăput astăzi pe mîna burtăverzimii răuintenționate și a militariștilor, care, vorbind de „suflet“, se gîndesc la războiul cu gaze și sînt profund supărați dacă nu ne lăsăm păcăliți de această substituire. Cele mai frumoase lucruri de odinioară sînt terfelite, umanismul e înjosit sau mort. Consecința e: *trebuie întemeiat altul.* Iar opera dumneavoastră, mult stimate domnule profesor, e o încurajare în acest sens.

---

[1] Walther Rehm (n. 1901), profesor de istoria literaturii germane la Universitatea din Freiburg im Breisgau, eseist. Printre operele sale principale: *Der Todesgedanke in der deutschen Dichtung vom Mittelalter bis zur Romantik; Griechentum und Goethezeit.*

[2] Jacob Burckhardt (1818—1897), cunoscutul istoric al artelor elvețian, a cărui operă de căpetenie e renumita *Cultura Renașterii în Italia.*

[3] „Cînd mereu același lucru în nesfîrșire se repetă": poezia lui Goethe din *Sprüche* care începe astfel, exprimă o idee oarecum quietistă: toată agitația lumii fiind „liniște eternă" în dumnezeire.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către JEAN SCHLUMBERGER [1]

München 27, 18.IX.31
Poschingerstr. 1

Mult stimate domnule Jean Schlumberger:

amabila dumneavoastră scrisoare m-a emoționat și m-a bucurat mult. Înainte de toate admir germana firească și pură în care știți să vă exprimați. Ar fi rîndul meu să vă răspund acum într-o franceză clasică, dar, *hélas,* [2] nu mi-o pot permite.

Vă sînt profund recunoscător pentru că v-ați ocupat cu atîta pătrundere de lucrările mele, iar ceea ce-mi spuneți despre ele m-a impresionat adînc. Experiența pe care ați avut-o cu *Casa Buddenbrook* îmi confirmă din nou că această operă de tinerețe familiarizează cititorii într-adevăr, și cu efect durabil, cu o mică lume burgheză și cu oamenii ei. Este și va rămîne cea mai populară dintre cărțile mele, dar în fundul sufletului sînt și eu mai atașat de nuvela numai cu puțin ulterioară *Tonio Kröger.* În genere, prin însăși regulile ei de compoziție mai strictă, care o apropie mai mult de dramă, nuvela ca gen literar are față de roman unele avantaje care, cred eu, o fac să reziste mai bine scurgerii timpului. Apoi cărticica aceea a fost cîndva expresia dispoziției sufletești a unei întregi generații, și asemenea cărți, scrise parcă în calitate de mandatar, supraviețuiesc în mod uimitor schimbărilor de generați și de stări sufletești.

---

[1] Jean Schlumberger (1877—1968), scriitor și eseist francez, printre întemeietorii revistei *Nouvelle Revue Française* și ca atare prieten intim al lui Valéry, Gide și alții, a avut un rol notabil în viața literară franceză.

[2] Vai (fr.).

Scrisoarea dumneavoastră a fost atît de îmbucurătoare și de importantă pentru mine tocmai pentru că în ultima vreme primisem din Franța unele impresii mai puțin fericite, chiar dezamăgitoare: luarea de atitudine din *Comoedia* față de *Sang réservé*[1], pălăvrăgeala domnului Lobstein din *Nouvelles Littéraires* și o recenzie despre *Montagne magique* în *Notre temps* care dădea dovadă de multă obtuzitate. Eram extraordinar de curios să văd ce ecou va stîrni acest roman în Franța și m-am simțit decepționat; dar acestea au fost remediate prin cîteva recenzii foarte inteligente, apărute între timp.

Nu știu dacă v-am mai spus-o, mult stimate domnule Schlumberger, dacă nu, v-o spun acum, că a fost o mare bucurie pentru mine să vă pot cunoaște personal. Căci sînt un sincer admirator al artei dumneavoastră și-mi dau seama bine că pentru autorul unei opere ca *Ochii de optsprezece ani*[2], aspectul propriu-zis poetic pe care-l scoateți în evidență vorbind despre *Tonio Kröger* este fără îndoială criteriul suprem.

Spre bucuria noastră, André Gide a fost cîteva zile la München și am avut prilejul să simt mult mai adînc decît a fost posibil la Paris efectul produs de personalitatea sa plină de farmec și profund remarcabilă. Am făcut *en famille* o excursie plăcută la Starnberger See[3], și a avut chiar gentilețea să asiste la lectura unui fragment din romanul meu biblic, ținută într-o seară la universitate. Mi-a spus despre acel pasaj lucruri uimitor de frapante, care mi-au dovedit ce intuiție are. Căci nu se poate să-i fi venit chiar prea ușor să urmărească lectura făcută în limba germană. Ar fi frumos dacă v-am putea primi o dată și pe dumneavoastră în orașul nostru și la noi acasă. Dați-mi voie să închei păstrînd această speranță, și primiți încă o dată mulțumirile mele și cele mai cordiale salutări !

---

[1] Titlul francez al nuvelei *Wälsungenblut,* avînd ca temă un incest între frați, apărute pînă atunci în Germania doar în ediție de lux, stîrnind chiar și în acest tiraj redus atacuri înverșunate.

[2] *Les yeux de dix-huit ans,* titlul unei culegeri de povestiri în formă de monolog, apărute în 1928.

[3] Lac din Alpii bavarezi, în apropiere de München.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către UN NECUNOSCUT

8.I.32

Mult stimate domn :

am primit textul anchetei dumneavoastră și m-am bucurat constatînd precizia plină de grație cu care ați caracterizat situația literară și perspectivele pe care eventual le oferă. Aerul unor lucruri de mult familiare pe care-l au pentru mine cele dezvoltate de dumneavoastră, și aprobarea imediată pe care au suscitat-o în mine mă fac să resimt din plin cît de puțin înseamnă azi în viața spirituală granițele dintre state și în ce măsură Europa formează încă de pe acum o unitate spirituală.

V-ați formulat întrebarea pe larg, într-un mod cu totul explicit, care nu îngăduie alt răspuns decît simpla aprobare. În completare ar mai fi de spus cam cele ce urmează :

Suferințele și aventurile prin care a trecut în ultima vreme omenirea europeană a stîrnit un nou interes, de o intensitate specială, pentru problema omului în sine, a ființei sale, a situației sale cosmice, pentru trecutul și pentru viitorul său, un interes care nu exista înainte cu această urgență omnilaterală și care s-a manifestat pînă acum mai puternic și mai net într-o formă științifică. Există, poate îndeosebi la noi în Germania, o nouă antropologie inspirată de acest interes, o regenerare deosebită în domeniul arheologiei, al istoriei miturilor și religiilor, încercări notabile de a pătrunde în adîncul preistoriei omenirii, încercări în care speculația și știința exactă se îmbină cu pasiunea, și care nu sînt lipsite de legături cu cercetarea psihanalitică a vieții primitive. Caracterologia, fizionomistica, studiul modalităţilor de exprimare au cunoscut o nouă înviorare, cu totul tipică.

Opere ca cea a lui Max Scheler, care a fost smuls vieţii prea timpuriu şi din păcate nu şi-a putut isprăvi marea carte [1], atît de utilă vremii noastre, sînt deosebit de semnificative în privinţa acestui nou interes uman, care constituie, după cît mi se pare, principala orientare spirituală a epocii noastre. Calific acest interes drept uman, pentru că în acest soi de cercetări cred că se află germenii unui nou umanism în sensul cuvintelor goetheene: „Adevăratul obiect de studiu al omenirii este omul“, şi nu mă îndoiesc că această tendinţă neoumanistă a vremii se va manifesta şi pe planul artei, unde, aşa cum menţionaţi foarte just, umanul va trebui să-şi afirme relaţiile sufleteşti fireşti cu clasicul. Consider că ne putem aştepta la o întorsătură în creaţia literară care va abandona probabil tot ce e extrem, aventurist, exotic, senzaţional sub raport tematic şi se va orienta înspre ceea ce e omeneşte originar şi simplu, tinzînd spre miturile primordiale ale omului, spre ceea ce e pur, deci spre o nouă clasicitate, care va reveni pe o altă treaptă, tîrzie, şi care va avea o altă înfăţişare decît pe o treaptă mai timpurie a vieţii, de vreme ce arta a trecut între timp prin multe peripeţii. Vorbesc acum întrucîtva din experienţă, căci dacă încerc să desluşesc instinctul fundamental care a acţionat atunci cînd mi-am conceput romanul biblic-mitologic, obiectul preocupărilor mele de atîţia ani, văd limpede legătura dintre această concepţie şi tendinţele generale pe care căutam să le definesc mai sus, şi îmi dau seama iarăşi că omul şi mai ales artistul e mult mai puţin individualizat decît speră sau se teme că este.

Vă rog, mult stimate domn, să acceptaţi acestea aşa cum sînt ca un răspuns, care în fond nu e decît o aprobare puţin amplificată a cuvintelor dumneavoastră, şi vă mai rog să primiţi urările mele cele mai sincere de succes pentru revista de curînd înfiinţată.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] E vorba de opera lui Max Scheler intitulată *Philosophische Anthropologie.*

Către B. FUČIK[1]

15.IV.1932

Stimate domnule dr. Fučik :

primiți cele mai călduroase mulțumiri pentru amabila dumneavoastră scrisoare.

A sosit și frumosul și îmbelșugatul dar de cărți pe care mi l-ați trimis și mă bucur nespus că sînt în posesia acestor ediții prezentate cu gust. În același timp mi-au parvenit și colile de tipar, și voi trece la semnarea lor îndată ce voi avea puțin timp.

Nu am alt mijloc de a mă arăta receptiv și recunoscător pentru cuvintele dumneavoastră prietenoase și pentru frumoasele daruri, decît răspunzînd la întrebările puse, cît pot de bine.

1) O mărturisire de credință în favoarea gîndirii și simțirii europene îți aduce cu ușurință, în ziua de azi, reproșul trivial de a fi un ins fără de patrie. De aceea poate e mai bine că mă simt un mai bun german decît mi se par a fi mulți dintre cei care mă ocărăsc pentru europenismul meu. Știu bine ce datorez tradiției spirituale germane și cît de înrădăcinat sînt în ea, lucru care, de altfel, nu va scăpa nici unui om cît de cît perspicace. Credința mea într-o unitate superioară a culturii occidentale e însă mai puțin o credință, ci mai degrabă o înțelegere clară și simplă a lucrurilor. Cele două elemente fundamentale ale culturii occidentale sînt antichitatea și creștinismul. Tocmai acum, cînd se celebrează amintirea unui mare occidental, al lui Goethe, aceste două elemente au ieșit din nou în relief devenind evidente prin studiile festive consacrate operei vieții sale. Sînt întrutotul de părerea lui Ortega y Gasset care, în cartea sa *Răscoala maselor*[2], spune : „Dacă încercăm să ne în-

---

[1] B. Fučik (n. 1900), la data scrisorii, directorul unei edituri din Praga care a publicat operele lui Th. M. în traducere cehă. Această scrisoare a apărut sub formă de interviu în numărul de aprilie 1936 al revistei *Noving* la care colabora B. Fučik.

[2] José Ortega y Gasset (1883—1955), gînditor spaniol, renumit îndeosebi prin cartea citată, apărută în 1931, în care, deși de orientare vitalistă (influențat de Gobineau și Nietzsche), pledează cauza individualității, împotriva contopirii în mase.

chipuim trăind numai cu ceea ce e «natural» pentru noi, dacă, de pildă, încercăm să-l dezbărăm pe germanul mediu de toate laturile, ideile, simțirile preluate din alte țări ale globului, vom fi uimiți cît de imposibilă este o asemenea existență ; patru cincimi din avutul nostru sînt bunuri comune ale Europei." De altfel, unitatea lumii occidentale e ușor constatabilă experimental în alte lumi ale omenirii. N-avem decît să ne ducem în Asia sau în Africa, și îndată vom simți nemijlocit un frate în orice european, fie el german, francez, ceh, sau de orice altă națiune.

2) În tinerețe mi-am asimilat mult din lumea spirituală și artistică a Răsăritului rusesc și n-am rămas neatins de influența covîrșitoare pe care a exercitat-o Dostoievski asupra întregii Europe. Înclinația mea personală însă m-a făcut să mă apropiu și aici mai mult de spiritele influențate de Occident, ca Tolstoi și Turgheniev ; și de n-ar fi decît prin puținul aport de sînge latin din partea mamei, e lesne de înțeles că forma romanică, a spiritului de fapt în mai mare măsură o „formă" decît oricare alta, m-a atras întotdeauna prin afinitate, și, pe măsură ce trec anii, mă atrage poate chiar mai tare, printr-o afinitate crescîndă. Nu împărtășesc cîtuși de puțin credința în declinul Occidentului european, care a produs destul de recent un fenomen de anvergura artistic-literară a unui Marcel Proust, și n-am încetat niciodată să primesc cele mai puternice și fericite imbolduri de la realizările spirituale ale Vestului romanic-celtic.

3) Nu m-aș încumeta să definesc elementul slav în ansamblul lui ca anarhic și dizolvant, de n-ar fi decît din pricina că noțiunea de disoluție e foarte nedeterminată și cuprinde o nuanță de timorare burgheză căreia nu ne e îngăduit să-i acordăm valabilitate pe plan spiritual. Foarte adesea ceea ce se consideră drept dizolvant nu e orientat împotriva vieții, ci reprezintă dimpotrivă o împrospătare și înnoire a vieții. Tendința lui Goethe spre ordine, spre măsură și spre formă era o expresie a voinței sale de a-și stăpîni firea, a cărei vigoare era la origine atît de năvalnică încît avea ceva primejdios și demonic ; această voință a sa a avut, după cum se știe și după cum era și în intenția lui Goethe, o mare însemnătate educativă pentru națiune ; dar

dacă vrem să întrezărim cumva elementul dizolvant în spiritul critic, trebuie să recunoaştem că firea germană îl posedă desigur în exact aceeaşi măsură ca orice altă rasă, ca exemplu celebru putînd servi în acest sens opera „zdrobitoare“ a lui Kant, şi se ştie pe de altă parte cîtă substanţă liric-personală a incorporat Goethe în figura lui Mefistofel, o adevărată personificare a principiului raţionalist-dizolvant, realizată în felul cel mai grandios şi mai amuzant.

4) Consider arta ca un fenomen originar care nu poate dispărea din lume oricare ar fi împrejurările, iar forma de viaţă a artistului o consider nemuritoare. Dacă mă examinez pe mine însumi, constat că reprezentarea artistică e pentru mine o manifestare a vieţii atît de firească şi indispensabilă, încît nu pot crede că societatea, fie ea cea mai utilizată şi mecanizată, ar putea lăsa să piară cîndva tipul de om pe care-l reprezint în felul meu. A existat o vreme cînd un om mare, şi anume Schiller, putea spune: „omul abia atunci e cu totul om cînd se joacă“. Iată o frază care sună frivol în timpuri atît de serioase şi bîntuite de primejdii ca ale noastre, şi totuşi am certitudinea că jocul sfînt şi eliberator care se numeşte artă va fi întotdeauna indispensabil omului pentru ca să se simtă cu adevărat om.

5) Nici un artist, cred, nu are o privire globală anticipativă asupra planului vieţii sale şi nu cunoaşte temele pe care le va trata în decursul timpului. În cele mai multe cazuri însă va putea constata o legătură între producţiile sale izolate, va observa că întotdeauna există germeni ai operei următoare în cea precedentă, şi-şi va da seama din ce în ce mai bine că fiecare lucrare se trage dintr-un nucleu personal, şi că în cele din urmă toate la un loc formează de la sine o unitate firească.

6) Motivul pentru care am declarat în interviul apărut în franţuzeşte că dintre operele mele *Tonio Kröger* şi *Moartea la Veneţia* sînt cele în care cred mai mult, este că nuvela, prin forma ei închegată şi pregnantă, are, presupun eu, mai multe perspective de durată decît romanul, o formă de artă laxă şi extinsă. Cartea mea cea mai populară în Germania e fără îndoială *Casa Buddenbrook*, şi s-ar putea ca în ţara mea numele să-mi rămînă mereu legat mai ales de această operă. În America, de pildă, *Muntele vrăjit* a

avut un efect mult mai puternic, datorită problematicii sale moderne. În ceea ce privește *Mario și vrăjitorul*, nu-mi face plăcere cînd văd că această povestire e considerată ca o satiră politică. Privind-o astfel, i se atribuie apartenența la o sferă de care ține, ce-i drept, deși numai printr-o mică parte din esența ei. Nu vreau să neg că i-au fost încorporate mici efecte de lumină care fac să apară sfera politicului și unele aluzii la actualitate, dar politicul e un concept larg, cu treceri în domeniul eticului, fără o graniță precisă între ele, și sînt înclinat să văd totuși semnificația istorioarei, dacă facem abstracție de aspectul ei artistic, mai degrabă în domeniul etic decît în cel politic.

7) Cred că trăirile din copilărie, care sînt în general atît de decisive pentru tonalitatea interioară a unui om, joacă un rol deosebit de important în orice viață de artist și furnizează pînă tîrziu motive și impresii pentru opera vieții sale, mai ales în cazul unui scriitor. Faptul se confirmă întru totul în ce mă privește — dacă se simte cineva îndemnat să-l cerceteze. În autobiografii și romane autobiografice, tot copilăria e de obicei, în mod semnificativ, partea cea mai proaspătă și cea mai densă sub aspect poetic. — Muzica am iubit-o întotdeauna cu pasiune și o consider întrucîtva o paradigmă a tot ce e artă. Mi-am privit talentul întotdeauna ca pe un fel de vocație muzicală transpusă, iar forma de artă a romanului găsesc că e un soi de simfonie, o țesătură de idei și o construcție muzicală. În acest sens, probabil că *Muntele vrăjit* este, dintre cărțile mele, cea care are mai mult caracterul unei partituri. În muzică, elementul german-romantic mi-a fost întotdeauna cel mai apropiat, am avut însă o dragoste timpurie și mereu confirmată pentru Chopin și păstrez deasemenea o veche și hotărîtă simpatie pentru slavul Ceaikovski, de la care pornește în ochii mei o linie clară spre un fenomen atît de modern ca Stravinski, a cărui artă mă interesează intens.

8) În ceea ce privește cultura națională cehă, trebuie să mărturisesc deschis că am venit în contact cu ea doar printr-un singur muzician, Smetana, care aparține de fapt tezaurului culturii europene, iar pe plan literar, prin cîteva figuri literare recente, ca Hašek, renumitul autor al lui

Şveik, apoi prin Karel Čapek[1] a cărui proză o apreciez mult, şi prin dramaturgul Langer, ale cărui piese sînt des reprezentate în Germania. E cam puţin, dar din păcate limba formează o barieră prea puternică pentru ca să mă fi putut apropia mai mult de realizările culturii cehe.

9) Cu atît mai multiple şi vii sînt relaţiile mele cu literatura de limba germană din Boemia, al cărei reprezentant principal îl consideraţi pe Rilke, pe care şi eu îl recunosc drept un poet liric de cel mai înalt rang. Nota specific pragheză din proza modernă a exercitat întotdeauna o extraordinară atracţie asupra mea. N-am decît să pomenesc nume ca Werfel, Franz Kafka, Max Brod, Hermann Ungar, Ludwig Winder pentru a sugera însemnătatea lor în întreaga proză modernă.

10) Noua lucrare care mă preocupă de ani de zile şi-mi va mai cere un timp îndelungat e un roman biblic-mitologic intitulat: *Iosif şi fraţii săi.* Mai de mult n-aş fi crezut că ceea ce ţine de istoria religiilor şi chiar de teologie va dobîndi un asemenea interes în ochii mei. Această înclinaţie pare să fie un produs al anilor, şi îi cedez bucuros, cu toată solicitudinea cu care se cuvine să primeşti orice fapt adus în mod organic de viaţă.

(Sfîrşitul scrisorii lipseşte)

Către KÄTE HAMBURGER[2]

München, 10.IX.32

Mult stimată domnişoară,

nu vă pot mulţumi decît neîndestulător pentru darul trimis: studiul dumneavoastră despre relaţiile mele cu romantismul, dar vă asigur că mi-aţi făcut o mare bucurie. Ultima încercare de acest gen care mi-a căzut sub ochi a fost o lucrare pe care și dumneavoastră o pomeniți cu oarecare neplăcere, cea a lui Hans Kasdorff (în fond, cine vrea să mă înjure, n-ar trebui să poarte un astfel de nume[1]), cu incontestabile calități filologice, diminuate însă printr-un anumit nazism în concepție. I-am scris tînărului autor, spunîndu-i că, în pofida acelor calități, n-a reușit să explice cum se face că dintr-o operă atît de „ocolită de viață" au emanat totuși efecte certe asupra vieții. Înțelegeam prin asta efecte etice asupra vieții, depășind sfera pur „literară" ; și-mi pot îngădui să afirm că aceste efecte au existat, m-am convins de existența lor, care înseamnă un mare har. Lucrarea dumneavoastră e mult mai aptă de a mijloci înțelegerea unui astfel de har decît cea a predecesorului dumneavoastră — cu această constatare îmi rezum impresiile și includ în ea și emoția resimțită văzînd o cunoaștere atît de cuprinzătoare a exteriorizărilor mele și o pătrundere atît de simpatetică a ființei mele spirituale. Deosebit de notabil și de îmbucurător am găsit faptul că ați observat interesul meu pentru istoria spiritului. Această preocupare e legată de un anumit instinct aristocratic pe care Goethe îl caracterizează și-l pretinde oricărui artist cînd spune : „Un artist e dator să știe de unde se trage." *Goethe* — notați pe bună dreptate apartenența mea la tipul opus, zis „sentimental". Și totuși — dați-mi voie s-o mărturisesc între patru ochi unui spirit critic care mi-e prieten : sentimentul înrudirii cu el, conștiința unei asemănări structurale, a unei anumite imitații mitice preluîndu-i moștenirea și umblînd pe urmele sale sînt foarte vii în mine și și-au găsit expresia intim-ascunsă în discursurile ținute în acest an jubiliar. E imposibil să dau loc unor neînțelegeri. „Nu sînt un Goethe, dar sînt din familia lui", a scris Stifter.

---

[1] Karel Čapek (1890—1938), scriitor şi dramaturg ceh, fidel politicii lui Masaryk şi Beneš; între Th. M. şi el s-au înfiripat relaţii de prietenie.

[2] Käte Hamburger (n. 1896), germanistă, în emigraţie profesoară la Universitatea din Göteborg, apoi la Stuttgart; autoare a mai multor eseuri despre Th. M. ca: *Thomas Mann und die Romantik, Thomas Manns Roman Joseph und seine Brüder.*

Dați-mi voie să vă mai spun, impersonal, că lucrarea dumneavoastră îmi apare ca dovada unei înzestrări notabile pentru critică, și sînt convins că acest talent se va afirma cîndva în tratarea temelor celor mai demne.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] Nume, oricum de rezonanță ușor comică, foarte asemănător cu cel de Hans Castorp.

Către WALTER OPITZ[1]

München 27, 20.I.33
Poschingerstrasse 1

Dragă domnule Opitz :

m-am bucurat mult primind scrisoarea dumneavoastră şi vă mulţumesc din inimă !

Am fost silit să refuz participarea la întrunirea organizată de Asociaţia culturală socialistă, fiindcă sănătatea mea lasă într-adevăr mult de dorit în momentul de faţă şi fiindcă, în pofida acestei stări, sînt împovărat de o lucrare legată de apropiata comemorare a lui Wagner la a cincizecea aniversare a morţii sale[2]. Conform unei înţelegeri mai vechi, trebuie să ţin cuvîntarea festivă din 13 februarie la comemorarea de la Amsterdam, şi apoi s-o repet în limba franceză la Bruxelles şi la Paris. Mă înţelegeţi că a fost din capul locului primejdios să abordez tema Wagner, dat fiind că există, mai ales pentru mine, atîtea de spus în legătură cu el, şi e o performanţă să nu scriu o carte întreagă. În aceste împrejurări mi-a fost imposibil să iau asupra mea şi un voiaj politic, aşa că a trebuit să renunţ la întrunirea organizată la care aş fi participat într-adevăr cu plăcere pentru a-mi afirma convingerile, aşa cum am făcut-o de cîteva ori oral şi în publicistică. Din scrisoarea dumneavoastră, domnule Opitz, reiese că împărtăşim aceleaşi convingeri şi sentimente, ceea ce m-a bucurat. Valoarea simpatiei şi a înţelegerii a crescut mult azi, cînd e atîta ură şi dezbinare în jurul nostru ; adesea te simţi tare stingher, dar asta poate fi desigur o impresie eronată, căci Germania e mare, iar simţul libertăţii şi al raţiunii e în fond mult mai răspîndit și mai puternic decît ne fac să credem țipetele brutelor și ale obscurantiștilor. Serbarea Kyffhäuser din Palatul Sporturilor [1] trebuie să fi fost nemaipomenit de fermecătoare. N-am ascultat-o, pentru că la asemenea manifestări sînt bolnav de amărăciune și dezgust. Da, lucrurile stau prost în Germania, dar, repet, desigur nu chiar atît de prost pe cît se pare.

---

[1] Walter Opitz (n. 1879), scriitor minor care a făcut parte în tinereţe din cercul lui Martens, al fraţilor Ehrenberg, frecventîndu-l şi pe Th. M.

[2] *Leiden und Grösse Richard Wagners* (Suferinţele şi grandoarea lui R. Wagner), conferinţă ţinută la 10 febr. 1933 în Auditorium maximum al Universităţii din München, repetată la Amsterdam, Bruxelles şi Paris, de unde Th. M. nu s-a mai întors în Germania decît după război.

Mulțumind încă o dată, cu salutări cordiale, rămîn, dragă domnule Opitz, al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către Editura PAUL ZSOLNAY [2]

Arosa, Neues Waldhotel
4.III.1933

Stimați domni,

vă sînt deosebit de recunoscător pentru colile de autor din *Cazul Dreyfus* de Wilhelm Herzog [3] pe care mi le-ați trimis. Citesc cartea — am ajuns aproape la capăt — cu o cutremurare pe care nu mi-ar fi pricinuit-o în timpul apoliticei mele tinereţi germano-burgheze. Tocmai în acest sens mă simt un reprezentant al milioanelor de germani care au parcurs acelaşi drum ca şi mine şi care la această lectură vor fi profund cutremuraţi de sentimentul că *„tua res agitur“* [1]. *„Tua res“*, asta înseamnă şi cauza poporului tău, a ţării tale, a conştiinţei tale de om. Menţionaţi că prin drama lui Dreyfus autorul oglindeşte simbolic împrejurările actuale din Germania. Dar asta e aproape prea mult spus. Nici nu mai e nevoie de o stilizare spre a lăsa să se înţeleagă implicaţiile actuale, şi o asemenea stilizare nici nu se face simţită. Simbolica eternă, valabilitatea generală, se află în însăşi povestea grandioasă ; nu e nevoie decît să fie povestită — atît de măreţ şi cu participarea inimii, cum o face Herzog ; e destul ca anumite pasaje, ba întregi aliniate din articolele polemice ale lui Zola să fie citate, pentru a produce un efect de actualitate arzătoare.

---

[1] Unul dintre uriașele mitinguri organizate de partidul național-socialist în Palatul Sporturilor de la Berlin. Ironia amară a epitetului „fermecătoare" face aluzie la dezlănțuirile zgomotoase de ură în discursurile ținute cu asemenea prilejuri și în manifestările provocate de ele. În dorința lor de a exploata demagogic tradițiile poporului german, național-socialiștii au dat acestei serbări, organizată cu puțin înainte de venirea la putere a lui Hitler, numele de „Kyffhäuser", un munte din Turingia, unde împărații germani avuseseră o cetate, distrusă în secolul al XII-lea, și unde se află, din 1896, un monument al lui Frederic al II-lea Barbarossa și o statuie ecvestră a împăratului Wilhelm I. Legenda spune că în acest munte doarme împăratul Frederic Barbarossa, care se va trezi într-o zi spre a reface imperiul și a-i reda vechea strălucire și glorie.

[2] Paul Zsolnay (1895—1961), întemeietorul cunoscutei edituri de la Viena. În emigrație, Zsolnay a continuat munca editorială la Londra și la Paris, revenind după terminarea războiului la Viena.

[3] Wilhelm Herzog (1884—1960), scriitor și publicist de orientare socialistă și pacifistă, prieten intim cu Heinrich Mann ; apoi, în emigrație, prieten și cu Th. M.

Şi, vai, ce ruşine, ce *invidie* ne apucă citindu-le ! Căci la noi asemenea ieşiri sînt în modul cel mai ruşinos cu neputinţă. Erau cu neputinţă în Germania tinereţii mele din motive civic-spirituale, sînt cu neputinţă astăzi, fiindcă forţa sugrumă cuvîntul, iar limba germană e interzisă. Ei, da, „denn alle Schuld rächt sich auf Erden“ [2].

Oricum ar fi stat lucrurile cu Franţa de atunci, cu tineretul ei, cu burghezia ei, — iată în ce fel se putea vorbi, scrie, lupta pentru adevăr, pentru onoarea spirituală. Exista această libertate. Nu exista încă tăcerea sufocantă a dictaturii, în care nici un caracter nu-şi poate da măsura, nici un curaj nu se poate afirma, în care viaţa morală e înăbuşită. Toată etica abjectă a oprimării se face simţită la lectura acestei cărţi care, împreună cu tot ce am trăit nemijlocit, ne poate învăţa din nou, pe noi, germanii, ce este libertatea, ne poate învăţa că a fost o înfumurare prostească şi urîtă a spiritului să ne batem joc de ea.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Cauza care se judecă e cauza ta (lat.).

[2] „Orice vină se plăteşte pe pămînt“, citat din *Cîntecul harpistului* de Goethe.

Către LAVINIA MAZZUCCHETTI[1]

Arosa, Neues Waldhotel
13.III.33

Dragă domnişoară Mazzucchetti,

vă mulţumesc din inimă pentru rîndurile din 3 ale lunii, simpatia exprimată mi-a făcut bine, căci într-adevăr mîhnirea îmi apasă inima, şi groaza şi scîrba mă copleşesc.

Pe cînd îmi scriaţi, mai erau zile de speranţe în comparaţie cu cele de acum. Abia după aceea s-au petrecut nenorocirile cele mai grave, şi viitorul meu şi alor mei pluteşte într-o desăvîrşită incertitudine.

Mă aflu în străinătate din pură întîmplare. În 10 februarie am plecat cu soţia mea la Amsterdam, pentru sărbătorirea lui Wagner, şi de acolo, conform programului stabilit, la Bruxelles şi la Paris. Conferinţele au fost legate de multe obligaţii sociale, şi cum lucrasem pînă atunci foarte încordat, am găsit că ar fi bine să venim de la Paris aici, pentru cîteva săptămîni de odihnă. Apoi a venit şi Medi[1] aici la noi, ca să schieze.

Ei bine, din odihnă nu s-a ales nimic, sau contrariul ei, iar şederea noastră se prelungeşte prin forţa împrejurărilor. Contasem pe Bavaria, aşteptîndu-ne ca acolo totul să rămînă în orice caz aşa cum a fost, datorită puternicului partid popular catolic. Chiar oamenilor celor mai bine informaţi nici în vis nu le-ar fi trecut prin cap că alegerile ar putea ieşi pînă şi acolo, şi de fapt tocmai acolo, aşa cum au ieşit. Vestea ne-a afectat ca o catastrofă absurdă. Ne-am văzut înşelaţi în încrederea noastră, dar tocmai neliniştea interioară ne îndeamnă să plecăm acasă, şi valizele erau făcute. Atunci ne-au parvenit din toate părţile sfaturi şi avertismente prieteneşti să nu facem acest pas şi să nu ne expunem primejdiei ; îmi scriau că securitatea mea personală nu e deloc garantată la ora actuală, şi că aş face bine să mai aştept neapărat cîteva săptămîni, rămînînd acolo unde sînt din fericire.

---

[1] Lavinia Mazzucchetti (n. 1889), eseistă italiană, traducătoare a lui Th. M. şi îngrijitoarea ediţiei italiene a operelor sale (Mondadori, Milano, prima ediţie completă în altă limbă), autoarea unui studiu de istorie literară : *Il novecento in Germania,* şi a mai multor scrieri despre Th. M. ca : *Thomas Mann e Goethe ; Thomas Mann, i medici e la medicina* etc.

[2] Medi i se spunea în familie Elisabethei (n. 1918), cea mai mică dintre cele trei fiice ale lui Th. M.

Am mai rămas deci, vrînd-nevrînd. Atîta vreme cît mai continuă în toată ţara acţiunile teroriste izolate pe care stăpînitorii trebuie să le îngăduie pesemne oamenilor lor într-o măsură oarecare după cîte promisiuni le-au făcut, ar fi într-adevăr o nerozie să ne întoarcem acasă, căci presa găştii victorioase a aţîţat opinia din răsputeri împotriva mea, şi figurez pe lista celor care s-au făcut vinovaţi de „excese pacifiste", de „înaltă trădare intelectuală". S-ar putea totuşi să se stabilească, întîi în Bavaria şi chiar în curînd, un fel de securitate garantată prin lege, o formă de viaţă cît de cît acceptabilă, aşa încît să mă pot întoarce cu ai mei. Dacă teroarea se mai prelungeşte, trebuie să rămîn, cel puţin eu, în străinătate, — nu ştiu încă unde ; poate în Tirol sau la Zürich.

Dealtfel se pune întrebarea dacă în genere va mai fi loc în Germania pentru oameni de felul meu, dacă atmosfera din ţară va mai fi respirabilă pentru mine. Sînt prea bun german, prea intim legat de tradiţiile culturale şi de limba ţării mele, pentru ca gîndul unui exil timp de ani de zile sau poate pe viaţă să nu aibă pentru mine însemnătatea unei lovituri grave, funeste. Cu toate acestea, constrînşi de împrejurări, am început să ne ocupăm de căutarea unei baze de existenţă, pe cît posibil totuşi măcar în aria limbii germane. La vîrsta de 57 de ani, o *asemenea* pierdere a situaţiei orînduite, cu care eşti organic deprins şi în care ai început să te şi anchilozezi puţin, nu este o nimica toată. Dar mă gîndesc că vocaţia de artist mi-a menţinut elasticitatea suficient pentru ca s-o iau de la început pe baze cu totul schimbate ; şi atîta vreme cît curajoasa mea soţie e alături de mine, nu mă tem de nimic. Trebuie numai să avem grijă să nu ne despartă cumva printr-o manevră, de pildă reţinînd-o în ţară în timp ce eu sînt în străinătate.

Copiii noştri mai mari au de gînd să vină mîine la noi pentru cîteva zile. Sînt multe de discutat.

Rămîneţi cu bine ! Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Vă rog, atestaţi-mi primirea acestor rînduri !

Către ALBERT EINSTEIN

Bandol (Var)[1]*, 15. V. 33*
Grand Hôtel

Stimate domnule profesor,

repetate schimbări de domiciliu poartă vina pentru faptul că am amînat pînă azi să vă mulţumesc pentru scrisoarea dumneavoastră plină de bunătate.

Această scrisoare a fost cea mai însemnată cinstire de care am avut parte nu numai în aceste luni grele, dar poate chiar în întreaga mea viaţă ; ea mă laudă însă pentru un comportament care mi-era firesc şi deci nu prea merită laude. Prea puţin firească e în schimb situaţia în care am ajuns în urma lui ; căci în fond sînt un prea bun german pentru ca ideea unui exil de durată să nu poarte pentru mine un accent deosebit de grav, şi ruptura cu ţara mea, aproape inevitabilă, mă apasă şi mă înfricoşează mult — un semn tocmai al nepotrivirii dintre această situaţie şi firea mea, care e definită mai mult prin elemente reprezentative în sensul tradiţiei goetheene, aşa încît nu se prea simţea făcută în fond şi prin menire pentru martiraj. Desigur că a trebuit să se întîmple ceva din cale afară de greşit şi rău pentru ca să fiu împins spre asumarea acestui rol, şi într-adevăr greşită şi rea e, după adînca mea convingere, toată această „revoluţie germană". Îi lipsesc toate însuşirile care au cîştigat adevăratelor revoluţii, cît ar fi fost de sîngeroase, simpatia lumii. În esenţa ei, nu e o „răscoală", orice ar spune şi ar urla cei care o săvîrşesc, ci ură, răzbunare, poftă josnică de a ucide și meschinărie sufletească mic-burgheză. Nimic bun nu poate izvorî din asta, nici pentru Germania, nici pentru lume, n-am să cred asta nici în ruptul capului, și faptul de a fi denunțat din răsputeri forțele care au adus asupra noastră acest dezastru moral și spiritual va fi cîndva fără îndoială un titlu de cinste pentru noi, cei care s-ar putea să pierim acum din pricina lui.

---

[1] Localitate şi departament din sudul Franţei.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către RUDOLF KAYSER [1]

Küsnacht lîngă Zürich [2], *1.XI.33*

Dragă domnule dr. Kayser,

sincere, cordiale mulțumiri! Firește că m-am bucurat oricum să primesc un semn de viață de la dumneavoastră, în plus însă scrisoarea îmi aduce acest frumos și serios studiu despre cartea mea [3] — e mult! E cu atît mai mult cu cît nu sînt răsfățat, mai ales nu prin cele ce se tipăresc în Germania. [...] Oamenii n-au nici un pic de receptivitate pentru natura politic-jucăușă a acestui element iscoditor, de cercetare, care e o critică exercitată asupra basmului, asupra irealului, și care ține întru totul de concepția artistică a cărții. Nu mă exprim în mod satisfăcător, dar îmi vine mereu în minte oftatul lui Goethe: „Ai putea fără îndoială amuza oamenii, numai de-ar fi amuzabili!“ Nu e un roman? Ei bine, nu e, în schimb e o carte de citire și de povești despre om. — Gîndindu-mă că inteligentul dumneavoastră comentariu va apare în revistele americane, mă bucur zilnic de cînd am manuscrisul în mînă.

---

[1] Rudolf Kayser (n. 1889), scriitor și eseist, ginerele lui Einstein, a emigrat în S.U.A., autorul unor studii despre Stendhal, Spinoza ș.a. Între anii 1922 și 1932 redactor la *Neue Rundschau*.

[2] Din toamna anului 1933 Th. M. s-a stabilit la Küsnacht, unde a locuit pînă în vara anului 1939.

[3] *Die Geschichten Jaakobs* (1933), primul volum al tetralogiei *Iosif și frații săi*.

Singura tehnică de viață posibilă în ziua de azi e să dai la o parte grija viitorului. Toți improvizăm, și mulțumirea de a nu fi închiși laolaltă cu nefericitul popor ținut în neștiință înăbușitoare și într-o spaimă nedefinită trage mai greu în cumpănă decît tot ce e greu de suportat. Mă bucur că vă știu lucrînd la o nouă operă. Adîncirea într-o creație spirituală senină și funciar nevinovată e unicul lucru care ne poate ajuta să trecem peste toată oroarea. De cîte ori, în aceste ultime opt luni, a mai fost citat fără îndoială versul : *„Denk ich an Deutschland in der Nacht...“* [1] Acest proces la Leipzig [2] — ce mocirlă ! Și nu numai acesta.

Din călătoria mea în Olanda, probabil că nu se va alege nimic. Beneficiile n-ar corespunde uriașei cheltuieli de energie. Sper însă că vom reuși totuși să ne revedem într-un timp nu prea îndepărtat ; aș pune mare preț pe un schimb de păreri în care să ne spunem ce avem pe suflet.

Încă o dată mulțumiri, multe urări de bine și salutări !

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către STEFAN ZWEIG

Küsnacht b/Zürich, 8.XI.33

Dragă domnule Stefan Zweig,

primiți călduroase mulțumiri pentru a vă fi amintit de mine ! Desigur că ați procedat bine ; am auzit și din alte părți ce efect binefăcător are acum atmosfera din Anglia. Iar lucrarea dumneavoastră [3] e fără îndoială cea mai fericită din cîte își poate alege acum cineva ca ocupație : scriind-o consemnați oarecum mitul existenței noastre (căci tot ce e tipic și se repetă mereu e și mitic) și justificați totodată aparenta duplicitate de care suferim și care mi-a atras cel puțin mie aproape tot atîta ură printre emigranți ca și printre cei din „interior“.

---

[1] „Cînd noaptea gîndu-mi spre Germania zboară“ : începutul unei faimoase poezii de Heine, intitulată *Nachtgedanken*, al doilea vers fiind : *„So bin ich um den Schlaf gebracht“* („atunci îmi piere somnul“).

[2] Faimosul proces de la Leipzig intentat lui G. Dimitrov, Ernst Torgler și altor comuniști, acuzați de a fi incendiat Reichstagul, act comis de naziști, cum se știe.

[3] *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam* (1934).

Romanul meu ? Probabil că n-ar fi trebuit să-i zic așa, ca să nu favorizez aplicarea unor criterii false. E mai degrabă o carte de citire și de povești despre om, este imagine și cercetare, alternativ și concomitent, și așa cum e, vreau să duc la capăt treaba întreprinsă care a luat o neașteptată și ciudată extindere, dacă evenimentele mă lasă să lucrez. Sper să ne mai vedem în curînd, aici sau într-alt loc.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către RENÉ SCHICKELE [1]

Küsnacht-Zch. 8.I.34

Dragă René Schickele,

bietul Wassermann avea o înfățișare care-i trăda starea fără nici un echivoc încă de pe vremea ultimei noastre întîlniri, acum trei săptămîni, aici, la hotelul Baur au Lac, cînd s-a întors din călătoria lui absurdă în Olanda, așa încît nu-i mai dădeam nici o jumătate de an de trăit. Iată că lucrurile au evoluat și mai rapid — a sucombat în urma unui atac de cord în dimineața de anul nou.

Suferea de ani de zile de o boală de nutriție, și tocmai diabeticii suportă cel mai greu agitația. El însă nu mai scăpa de enervări : certurile cu prima lui soție [...] și cele pățite în Germania au contribuit la progresul rapid al bolii, cu care, în anumite împrejurări, poţi s-o duci înainte pînă-n adînci bătrîneţi. Inima îi era însă tare obosită; fusese tratat încă în toamnă la un spital din Viena, în urma unui atac grav de angină pectorală; apoi, împins de nevoia de bani, a întreprins totuşi călătoria în Olanda, unde, ca să-şi economisească cheltuielile de hotel, a stat noaptea într-un garaj neîncălzit, înrăutăţindu-şi astfel starea. Atacul de cord l-a salvat, aşa trebuie să spunem, în ultimul moment, ferindu-l de falimentul total. [...] E o pieire adînc melancolică după o ascensiune foarte strălucită din mizerie şi obscuritate.

---

[1] René Schickele (1883—1940), scriitor german originar din Alsacia. În timpul primului război mondial a editat în Elveția revista pacifistă *Weisse Blätter*, unde au publicat și Romain Rolland, Heinrich Mann și alții. În 1933 a plecat în exil voluntar în Franța unde a murit. A fost în relații cordiale cu Th. M., care a scris în mai multe rînduri despre el.

Opera lui m-a făcut adesea să zîmbesc fără voie, din pricina stilului cam pompos şi găunos şi a vorbăriei solemne, deşi recunoşteam că are o vînă mai autentică de povestitor decît mine. Apoi îi cunoşteam şi profunda seriozitate, viziunea sa despre o mare operă (nu opera îi era „vizionară", găseam eu, ci modelul ei imaginar la care visa cu pasiune, precum şi voinţa lui) şi-i apreciam prietenia personală ca o cinste. Vestea morţii sale a fost pentru mine, fără să-mi fi dat seama pe moment, un asemenea şoc, încît nici acum nu mi-am revenit: au cedat nervii şi stomacul, şi am zăcut cîteva zile în pat. La această stare şi-a avut partea de contribuţie şi felul cum a fost primită vestea în Germania. *Berliner Börsencourier* scria: „W. a fost unul dintre scriitorii cei mai notorii ai Germaniei de noiembrie[1]. Cu literatura germană nu avea aproape nimic comun." Să nu te bage în mormînt această idioţie împuţită? Priviţi-o bine: e necrologul german care ne aşteaptă pe toţi.

[...]

Multe salutări scumpei dumneavoastră soţii, şi transmiteţi-i urări de însănătoşire din partea noastră a tuturor.

Ilustrata dumneavoastră mi-a trezit nostalgia de Sanary, de mica mea terasă de piatră, unde stăteam seara uitîndu-mă la stelele căzătoare. Iată că şi asta aparţine trecutului îndepărtat. Nu mai e mult pînă la aniversarea zilei cînd am părăsit Münchenul (12 februarie). Doamne, e totuşi ciudat.

Cordial

al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] „Germania de noiembrie" era termenul peiorativ al presei de dreapta, pentru Republica germană instaurată după înfrîngerea din noiembrie 1918.

Către KARL KERÉNYI[1]

Küsnacht-Zch, 20.II.34.

Mult stimate domnule profesor,

a fost o deosebită bucurie pentru mine și un stimulent înviorător să primesc notabila dumneavoastră scrisoare și odată cu ea cele două scrieri remarcabile. Acum, cînd am făcut cunoștință cu aceste mostre de mai mică amploare ale intuiției dumneavoastră în materie de istoria religiilor și de mitologie, îmi propun să studiez, îndată ce voi putea, marea dumneavoastră operă despre literatura romanescă greco-orientală. Rămîne de văzut dacă voi dispune de suficientă receptivitate pentru a-i face față. Mă va face probabil să resimt cu rușine ce limite strîmte au deocamdată cunoștințele mele pozitive în acest domeniu frumos și profund. Cred însă că există în mine unele premise care îmi vor permite să le lărgesc, și mă încurajează în această credință afirmația dumneavoastră că *Muntele vrăjit* și *Poveștile lui Iacov* „v-au spus ceva", că ele au putut avea pentru un cercetător ca dumneavoastră însemnătatea unei confirmări. În același timp, faptul acesta îmi dovedește — sau îmi reamintește — că, începînd încă de la *Muntele vrăjit,* unde tematica de prim plan a fost singura de care lumea s-a ocupat, s-au întrețesut în substanța epică preocupări și motive care au devenit apoi în romanul lui Iosif obiectul expres al narațiunii ; cu alte cuvinte : că „romanul de sanatoriu" constituie tocmai veriga mijlocitoare între opera realistă de tinerețe, *Casa Buddenbrook,* și opera fățiș mitologică a vîrstei mele de aproape șaizeci de ani.

În cazul meu, interesul crescînd pentru mitic și pentru ceea ce ține de istoria religiilor este într-adevăr un „simptom de îmbătrînire", el corespunde unui gust care a evoluat în cursul anilor de la individual-civic înspre tipic, general şi aparţinînd omenirii. E cu desăvîrşire exclus ca în tinereţe să-mi fi fost pe plac o scenă ca cea pomenită de dumneavoastră : Iacov visîndu-l pe Anup [1], — sau o replică în genul celei a „capului de şacal" : „O să scap eu de capul meu". Asta sună ca o glumă, peste care se trece la lectură fără a o lua în seamă. Dar e vorba de cariera unui zeu. Acest Anup, în acel moment încă pe jumătate animalic şi asemenea unui satir, e de fapt viitorul Hermes-Psihopompos. Aţi observat că l-am pus să şadă pe piatra lui exact în poziţia Hermesului lui Lisip de la Neapole ? Îmi place mult de tot această statuie, după care există o copie foarte frumoasă în Muzeul de antichităţi de la Berlin, iar pasajul acela e un omagiu secret. Dintre scriitorii englezi pe care-i indicaţi cunosc bine pe doi. În arta lui Huxley, în special în eseistica sa, admir o foarte aleasă floare a spiritului vesteuropean. Îl prefer lui D. H. Lawrence, fără îndoială un fenomen însemnat şi caracteristic al vremii noastre, dar a cărui senzualitate febrilă nu-mi surîde. Asupra lui Powys [2] mi-a atras atenţia concomitent cu scrisoarea dumneavoastră, un articol din *Neue Zürcher Zeitung*, care se ocupa de cărţile sale *Defense of Sensuality* şi *The Meaning of Culture*, şi anume sub titlul : „Înapoi la ihtiosaurus". Desigur că e un titlu cam grosolan şi conţine o simplificare grosolană, dar ironia din el nu e lipsită de justificare. Există în literatura europeană contemporană un fel de ranchiună împotriva dezvoltării creierului mare al omului, pe care niciodată n-am putut-o privi altfel decît ca o formă snoabă şi prostească a autorenegării. Dar, permiteţi-mi să vă mărturisesc că nu sînt un prieten al mişcării antiintelectualiste şi duşmane spiritului, reprezentată în Germania în special de Klages. [3] M-am temut de ea şi am combătut-o de timpuriu, pentru că am pătruns-o cu privirea dîndu-mi seama de toate consecinţele ei brutal antiumane înainte ca acestea să devină evidente... Acea „întoarcere a spiritului european la realităţile supreme, mitice", despre care vorbiţi într-un mod atît de impresionant, e într-adevăr o cauză bună şi mare pe planul istoriei spiritului, şi mă pot făli că în opera mea am adus o oarecare contribuţie în favoarea ei. Dar mă bizui pe înţelegerea dumneavoastră spunînd că *moda* „iraţionalului" merge adesea mînă-n mînă cu sacrificarea şi aruncarea peste bord într-o manieră huliganică a unor cuceriri şi principii care fac nu numai ca europeanul să fie european, dar chiar şi ca omul să fie om. E vorba aici de o „întoarcere la natură", de o calitate omenească cu mult mai puţin nobilă decît cea care a pregătit Revoluţia franceză... Ajunge ! Mă veţi înţelege din puţine cuvinte. Sînt un om al echilibrului. Mă aplec instinctiv spre stînga cînd barca ameninţă să se răstoarne spre dreapa — şi invers. —

---

[1] Karl Kerényi (1897—1973), filolog și istoric al religiilor maghiar, a scris între altele : *Apollon, Die antike Religion, Mythologie der Grechen.* Corespondența, începută cu prilejul apariției primului volum al tetralogiei biblice, cum reiese din scrisoarea de față, a fost continuată, Th. M. consultîndu-l spre o mai amplă informare asupra credințelor și istoriei Orientului Apropiat, și editată la Zürich în 1960 sub titlul : *Thomas Mann an Karl Kerényi. Ein Gespräch in Briefen.*

---

[1] Anup sau Anubis, zeitate cu cap de şacal, avînd ca şi Hermes la greci rolul de călăuză a sufletelor spre împărăţia morţii.

[2] John Cowper Powys (1872—1963), romancier şi eseist englez.

[3] Ludwig Klages (1872—1956), gînditor german, autorul unor studii notabile de caracterologie, grafologie şi ştiinţa expresivităţii, ca *Prinzipien der Charakterologie* (1910), *Zur Ausdrucksbewegung und Gestaltungskraft* (1913), *Handschrift und Charakter* (1916), al unor lucrări de psihologie filozofică ca *Vom Wesen des Bewusstseins* (1921),

După această digresiune nu poate fi decît binevenit să mai amintesc o dată farmecul de nedescris pe care l-a avut pentru mine studiul dumneavoastră despre micul Telesphoros cu al său „*cucullus*" [1] şi sulul de manuscris în mînă. Ce figură fermecătoare, această mică divinitate a morţilor ! Şi mai ales : ce farmec emană din povestea mantalei cu glugă de-a lungul mileniilor. Ciudat ! N-aveam nici cea mai vagă idee despre acestea, şi totuşi l-am înzestrat pe Iosif al meu, după învierea sa din fîntînă, cînd ismaeliţii îl conduc spre Egipt, cu o manta prevăzută cu glugă şi cu un sul manuscris. Iată nişte jocuri misterioase ale spiritului, care dovedesc că intuiţia simpatetică poate suplini pînă la un punct cunoştinţele savante.

Cu salutări respectuoase rămîn, mult stimate domnule profesor, al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

al unor studii despre Goethe şi Nietzsche. Cea mai cunoscută lucrare a sa, exploatată de ideologia nazistă, e *Der Geist als Widersacher der Seele* (1929—1932), în care expune teza că spiritul e duşman sufletului, conceput ca o entelehie vitală. Potrivit acestei teze, evoluţia spirituală ar merge în detrimentul vitalităţii şi al vigorii sufleteşti.

[1] Glugă (lat.).

Către RENÉ SCHICKELE

Küsnacht, 16.V.34.

Dragă René Schickele,

vă mulțumesc din inimă pentru cuvintele pline de bunătate despre *Iosif* și pentru atenția acordată cărții ocupîndu-vă de ea cu atîta exactitate și delicatețe. Credeți-mă, sînt profund emoționat și consider că nu e o mică binefacere și încurajare să aflu despre această operă problematică gîndurile cuiva care *contează*, exprimate în asemenea termeni. Bucuria pricinuită de scrisoarea aceasta o datorez de fapt sensibilității dumneavoastră franceze pentru proză ; căci trebuie să ne fie limpede că pentru urechile nemțești tot ce notați și citați cu prietenoasă apreciere sînt numai niște vorbe-n vînt : ei nu percep nimic din toate astea, iar ca să aibă urechi de auzit în genere, pentru toată cartea, îi împiedică pe germanii de astăzi (cu excepția evreilor germani, a căror bucurie și gratitudine e emoționantă) însăși tematica mediteraneană și uman-universalistă. Nu vor să știe de ea, n-au altceva în cap decît „poporul german“ — la momentul nepotrivit, ca de obicei, iar faptul că în aceste condiții aprecierea romanului meu în interiorul Germaniei rămîne de pagubă e într-adevăr cel mai neînsemnat lucru. Mai sînt atîtea alte lucruri de altă însemnătate care rămîn de pagubă, ne putem aștepta însă ca în primul rînd și în cele din urmă să iasă cu pagubă germanii.

Mă bucură îndeosebi că relevați atît de energic aspectul pitoresc-imagistic al cărții. S-a spus că e de o concepție grandioasă, ce-i drept, dar prea abstractă, că lipsește elementul senzorial care s-o contrabalanseze. Oare nu e totuși cumva prezent — în expresie, în felul de a aborda lucrurile, în tot ce ține de atmosferă, chiar și în oamenii care, cred, sînt tridimensionali, în pofida apartenenței lor stricte la un tip ? Trebuie să sper că e așa, — și să sper înainte de toate că voi izbuti volumul al treilea, căci am ambiție pentru noi, cei de peste granițe. Dumneavoastră și eu și fratele meu, de al cărui *Henric al IV-lea* leg mari așteptări, trebuie să facem față foarte bine, pentru ca să se poată spune cîndva că noi am fost în aceste vremuri adevărata Germanie.

Excelentă vorba dumneavoastră despre roman ca operă de artă integrală. E de mult o idee de-a mea preferată. Noțiunea wagneriană despre arta totală era rizibil de mecanicistă.

Vă spun adio: mîine plecăm spre Paris, poimîine la Boulogne, acolo ne îmbarcăm pentru America. E doar o scurtă vizită: am acceptat o invitație a lui Knopf[1] care ține să fiu de față și de ajutor la sărbătorirea apariției *Poveștilor lui Iacov* în engleză. Vor avea loc un *public dinner*[2] și alte întruniri și manifestări, timp de zece zile, ceea ce nu va fi chiar de glumă. Dar în timpul traversării te mai poți întrema, presupunînd că oceanul va fi prietenos, lucru la care ne putem aștepta în acest anotimp. Spre mijlocul lui iunie vom fi din nou aici, iar în toamnă sperăm să vă vedem. Ne gîndim la o ședere în sudul Franței în acea perioadă.

Salutări cordiale întregii familii! A fost tare îmbucurător să aflu că vă merge bine, că astma a dispărut și faceți plimbări.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către ERNST BERTRAM

30.VII.34

Dragă Bertram,

din dedicația cărții dumitale *Figuri germane* îmi dau seama cu întristare că încă cu săptămîni în urmă l-ai pierdut pe bunul dumitale prieten[3]. Nu aflasem vestea, și nimic din cîte s-au interpus între noi ca extrem de serioase divergențe de păreri și de concepții nu trebuie și nu poate să mă împiedice să-ți exprim participarea mea sufletească la durerea amară pe care ți-a pricinuit-o fără îndoială această despărțire. Consolările hinduse la care face aluzie o altă dedicație din carte, firea mea nu le prea acceptă. În spiritul pesimismului curajos, o trăsătură de caracter a secolului al XIX-lea pe care o prețuiesc, adopt cuvintele lui Storm[1] : *„So wirst du niemals wieder werden — So wie du niemals warst zuvor“*[2]. Dar prietenul va supraviețui în inima dumitale iubitor păstrătoare, ca și în mintea tuturor cărora le-a fost dat să-și întipărească imaginea sa tinerească pură și nobilă.

---

[1] Alfred Knopf (n. 1892), editor proeminent din Statele Unite care a obținut în exclusivitate dreptul de a-l edita pe Th. M. și l-a popularizat în America.

[2] Masă oficială, banchet (engl.).

[3] Ernst Glöckner, caligraf, în special maestru al scrierii gotice, din cercul lui Stefan George.

Citesc eseurile dumitale cu aceeași simpatie pe care a trezit-o în mine întotdeauna germanitatea dumitale credincioasă și meditativ-spirituală. Că ești capabil să confunzi această germanitate cu travestirea ei de cea mai joasă calitate și să iei pe cel mai respingător măscărici din cîți a produs istoria omenirii drept „mîntuitorul“ despre care cîntă poetul dumitale — iată pentru mine un motiv de constantă mîhnire, o mîhnire adesea pe cale de a se schimba brusc într-un sentiment diametral opus celui de care în fond dă dovadă. Nu iau un aer exagerat de solemn pentru a-ți atrage atenția că dacă ți-aș fi urmat sfatul, conceput ca un act de prietenie, și aș fi cedat insistențelor dumitale, atunci, cu atîta probabilitate încît se poate spune : cu certitudine, astăzi n-aș mai fi în viață. Ce ar conta, vei zice, față de actul în curs de realizare de a „face istorie“ ! Desigur, n-ar conta. Și totuși mă gîndesc uneori că prin însăși natura ei, această certitudine ar trebui să aibă puterea de a-ți modifica întrucîtva atitudinea de slujitor credincios față de forțele de a căror intervenție brutală m-a ferit o soartă clementă.

„Vom vedea“, ți-am scris o dată, cu ani în urmă, și mi-ai răspuns îndîrjit : „Sigur, vom vedea !“ Ai început să vezi ? Nu, căci mîinile lor pline de sînge îți țin ochii închiși, și accepți cu complezență această „protecție“. Intelectualii germani — scuză cuvîntul întrebuințat în sensul lui pur obiectiv[3] — vor fi chiar ultimii care o să înceapă să vadă, căci s-au angajat prea adînc și s-au expus într-un mod prea rușinos.

---

[1] Theodor Storm (1817—1888), poet și povestitor, autorul binecunoscutelor nuvele *Iezerul albinelor, Pole păpușarul* și *Călărețul din negură ;* a fost din tinerețe unul dintre autorii preferați ai lui Th. M.

[2] „Așa nu vei mai fi nicicînd — așa cum n-ai fost niciodată“.

[3] Adică fără a lega de termenul de „intelectual“ conotațiile peiorative cu care-l înzestrase mentalitatea prefascistă și fascistă.

Nefericit, nefericit popor! De mult am ajuns aşa de departe încît să mă rog de spiritul universal să-l elibereze de politică, să-l ducă la disoluţie şi să-l răspîndească într-o lume nouă, asemenea evreilor cu care-l uneşte atîta înrudire întru tragism.[1]

Îţi întorc salutările, şi, cu sinceritate, şi bunele urări.

Al dumitale Thomas Mann.

Către KARL KERÉNYI

Küsnacht/Zch, 4.VIII.34
Schiedhaldenstrasse 33

Mult stimate domnule profesor,

mă munceşte gîndul că nu v-am mulţumit încă pentru ultima dumneavoastră lucrare de critică pe care mi-aţi trimis-o, şi aş vrea s-o fac acum de bine de rău. În ultimul timp, am fost neglijent în corespondenţă nu numai faţă de dumneavoastră, ci faţă de toată lumea. Motivul principal îl cunoaşteţi: călătoria noastră în America, din pricina căreia am pierdut o lună de zile şi s-au ivit oarecare încurcături în mica mea economie internă. Şi în fond toată povestea a fost o grandioasă glumă — pentru a exprima într-un cuvînt aspectul impresionant şi totodată inutilitatea întregii afaceri. Nu zic că-mi pare rău de escapadă, căci îşi are latura frumoasă şi omeneşte justificată să recoltezi o simpatie semănată şi răsărită în cursul anilor, mai ales cînd în patrie recolta a fost nimicită de grindină.

Mai rău a fost că îndată după întoarcere, cînd abia începusem să reiau o activitate ordonată, a urmat o nouă călătorie, şi anume la Veneţia, la un Congres internaţional de artă, de altfel cam de prisos. Cîştigul a fost revederea orașului mult iubit dintotdeauna, din motive adînci și complexe, și a stațiunii balneare din insula ce ține de el, unde se petrece o anumită poveste, acum veche de 20 de ani.[1] Jumătate din acest răstimp a trecut fără să mai fi fost acolo, dar această vizită întîmplătoare a spart gheața, și sper ca în primăvara viitoare, dacă mai trăim și dacă situația din Europa ne-o permite, să petrecem acolo cîteva săptămîni fără vorbărie infructuoasă despre niște teme ca „*L'art et l'état*" sau „*L'art et la réalité*".

---

[1] Această concepţie, care se amplifică obsedant în anii războiului (cuvîntările radiodifuzate *Deutsche Hörer!)* e anticipată în esenţă de către Goethe în *Anii de peregrinări ai lui Wilhelm Meister,* unde apare ideea unei diseminări a purtătorilor de cultură. În ciuda tuturor peripeţiilor, ciclul *Iosif şi fraţii săi* urmăreşte un filon similar.

Pomenind acea „situație" problematică și plină de atîtea probleme ale viitorului, am ajuns însă la principalul factor deranjant de care suferă liniștea mea, seninătatea mea, nevoia mea de concentrare, sănătatea mea sufletească și chiar fizică, într-un cuvînt : productivitatea mea. Nu știu cum vă situați dumneavoastră, savantul, față de actualitățile zilei, față de evenimentele politice, față de istoria mondială, cum se zice, presupun însă că știți să păstrați o libertate interioară mai mare decît izbutesc eu — spre rușinea mea, ar trebui să adaug probabil, dacă n-aș avea scuza că principala scenă a acestor evenimente este acum patria mea, din care sînt eliminat, și că sînt prin urmare într-o relație necesarmente mult mai directă cu întîmplările și, folosind cuvîntul în accepțiunea lui Goethe, mult mai „patologică"[2] decît a dumneavoastră. În toată perioada aceasta de un an și jumătate am încercat, cu un succes instabil, dar cu cinstită sforțare, să birui mîhnirea pricinuită necontenit de soarta țării mele — această soartă care amenință să devină într-adevăr un fatum pentru întregul continent — ducîndu-mi mai departe activitatea și împlinindu-mi misiunile personale. Dar n-am cuvinte să spun cît m-au obsedat atrocitățile din 30 iunie[3], grozăviile din Austria[4] și apoi lovitura de stat a acelui individ, înălțarea lui suplementară [1], care înseamnă fără îndoială o nouă întărire a regimului său ce începuse să se clatine ; cît mă răscolesc toate acestea și mă înstrăinează de ceea ce ar trebui să consider probabil, dacă inima mi-ar fi mai fermă și mai rece, drept singurul lucru important și potrivit pentru mine. Ce mă privește „istoria mondială“, ar trebui probabil să-mi spun, atîta vreme cît mă lasă să trăiesc și să lucrez ? Dar nu pot gîndi în felul acesta. Conștiința mea etic-critică se află într-o stare de continuă iritare, și mi-e din ce în ce mai cu neputință să-mi văd de jocul, poate sublim, al muncii la romanul meu, atîta vreme cît n-am dat „socoteală“ [2] descărcîndu-mi inima prin scris de tot ce o apasă, de toată povara de griji, de clarviziune, de trăire chinuitoare, precum și de ură și dispreț.

---

[1] Insula Lido, unde se petrece acțiunea din *Moartea la Veneția.*

[2] În sens etimologic, adică „legat de suferință", „ținînd de pătimire" și în același timp „pătimaș".

[3] 30 iunie, ziua în care Hitler i-a ucis pe cei mai vechi adepți ai săi, ca Röhm, și a ordonat un măcel ale cărei victime au fost și o seamă de persoane străine de mișcarea nazistă, și anume cîteva personalități din opoziția conservatoare, ca von Schleicher ș.a.

[4] În februarie 1934 au avut loc ciocniri sîngeroase între guvernul Dollfuss și social-democrații austriaci ; în 25 iulie a urmat asasinatul cancelarului austriac de către naziști, fără ca lovitura de stat pusă la cale de aceștia să reușească.

Așadar voi trece probabil de la narațiune la elaborarea unei scrieri de genul unei profesiuni de credință, ca pe vremea *Considerațiilor unui apolitic*, iar terminarea volumului III va fi amînată pentru vremuri și mai îndepărtate. Fie și așa. Un om, un scriitor, nu poate face decît ceea ce i se impune cu o urgență arzătoare ; e normal ca criza mondială să devină și pentru mine o criză în viață și în muncă, și ar trebui să zăresc în asta un semn de vitalitate. Vremea mi se pare coaptă pentru o exteriorizare de felul celei pe care o plănuiesc, și s-ar putea să sosească în curînd clipa în care m-aș căi dacă mi-aș fi prelungit tăcerea în expectativă peste termenul acordat în acest scop.

Iată ce voiam să vă spun pentru a vă lămuri în privința mea. Mulțumiri, încă o dată, pentru scrierea trimisă. Cîte corelații noi și nebănuite mi-ați revelat iarăși ! Pe tăcute voi păstra vie în mine — de acest lucru puteți fi sigur — lumea de preocupări care ne e comună.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] Uzurparea de către Hitler a președinției Reichului.

[2] Aluzie la titlul unei culegeri de articole și eseuri : *Rede und Antwort* (1922), titlu menit să indice că Th. M. și-a conceput scrierile despre probleme politice și de actualitate ca o obligație de a lua poziție și a „da socoteală“.

Către KARL VOSSLER[1]

Küsnacht, 4.V.35

Scumpe, stimate domnule consilier,

m-a bucurat mult scrisoarea dumneavoastră şi interesul amical şi plin de duh pe care-l manifestaţi pentru acele eseuri[2]. Aveţi dreptate, nu prea mă simt făcut să fiu un satiric şi un raţionalist, deşi această sferă aridă are pentru mine adesea ceva înviorător şi binefăcător. Dar recunosc că pe măsură ce trec anii mă simt tot mai mult de tip apolinic şi că elementul dionisiac mi se pare din ce în ce mai puţin îmbietor. Priviţi de pildă pe R. Wagner ca spirit şi ca om. Confuz, neajutorat şi dezorientat, mînat de dorinţi în toate direcţiile, spre viaţă şi spre moarte, oribil în fond. Pentru gustul meu, prea de tot *obiect* al vieţii. Ea îl împresoară şi-i stoarce opere ca nişte băşici uriaşe. Dar aţi citit vreodată un singur cuvînt de el care să ni-l arate ca pe un stăpîn al vieţii dominînd-o prin spirit ? La Goethe nu ne putem încumeta să ne gîndim. Dar tocmai la el îmi place să mă gîndesc, pentru că a preamărit raţiunea ca atribut al maiestăţii umane, şi totuşi a scris poezia : *„Sagt es niemand, nur den Weisen..."*[3].

Storm e o dragoste a mea din tinereţe. Şi pentru mine prea e un german de nord, dar e un poet liric extrem de interiorizat. Despre Platen mi-ar fi plăcut să scriu mai pe larg. Am impresia că Benedetto Croce[4] pomeneşte de acest eseu în cartea poştală pe care mi-a trimis-o. Manifestările sale epistolare îmi pricinuiesc de fiecare dată chinuri ca ale lui Tantal — îmi vorbește cineva, și cel care îmi vorbește e Croce, iar eu nu descifrez un singur cuvînt. Vreți să-mi transcrieți aceste rînduri ?

---

[1] Karl Vossler (1872—1949), romanist, profesor la Heidelberg, Würzburg şi München, autorul unor studii despre literatura şi cultura franceză, despre autori francezi, spanioli, italieni, şi traducător al operelor lor.

[2] Volumul *Leiden und Grösse der Meister* (1935).

[3] „Nu spuneţi nimănui, doar înţelepţilor" : vers din *Selige Sehnsucht*, poezie din *Divanul occidental-oriental*, care se încheie cu faimosul apel de a muri mereu pentru a renaşte (*„Stirb und werde"*).

[4] Benedetto Croce (1866—1952), cunoscutul filozof şi estetician italian, neohegelian, în politică liberal şi antifascist, trăind sub regimul lui Mussolini în „exil intern".

Pentru moment, bătrînii părinți ai soției mele, care au venit să stea cîtva timp cu noi, sînt aici. După plecarea lor, cam peste 8 zile, vrem să întreprindem o călătorie de vacanță cu mașinuța la Nisa, ca să-l vedem pe fratele meu și pe prietenii instalați de asemenea pe acel litoral. La mijlocul lui iulie trebuie să plec din nou, ca anul trecut, în America. E vorba de o cinstire academică [1] pe care nu puteam și nu voiam s-o refuz, de n-ar fi decît de dragul patriei.

Melancolie ? Nu cunosc decît groaza. „Nu e bine și nici nu va mai fi", spune Hamlet.

Cu salutări cordiale de la toți ai casei către toți ai casei,

al dumneavoastră Thomas Mann

Către LOUISE SERVICEN [2]

Küsnacht-Zürich
23.V.35

Mult stimată doamnă,

amabila dumneavoastră scrisoare din 16 am primit-o încă la Nisa, din păcate răspund cu întîrziere, fiindcă acolo numeroasele obligații personale m-au silit să-mi neglijez corespondența. Nădăjduiesc și doresc mult ca precizările următoare să nu vă parvină prea tîrziu.

Eram încă la Nisa cînd am primit primele exemplare din *Histoires de Jacob* [3]; de atunci am consultat de multe ori traducerea și de fiecare dată am fost foarte plăcut impresionat. Dacă nu mă înșel întrutotul, ați rezolvat dificila problemă a traducerii cu un tact extraordinar, izbutind uimitor de bine ; ceea ce-mi îngăduie să sper că veți primi din partea opiniei și publicisticii franceze recunoștința cuvenită. Eu personal vă sînt în orice caz sincer și cordial recunoscător pentru marea abnegație cu care ați îndeplinit această misiune complicată și dificilă, știind să prețuiesc din plin gradul de dăruire necesar. Ca un mic semn de recunoștință, îmi permit să vă trimit o fotografie a mea, cu rugămintea de a o păstra în amintirea muncii frumoase și utile depuse în favoarea operei mele.

---

[1] Th. M. a fost numit doctor honoris causa al Universității din Harvard în 20 iunie 1935.

[2] Louise Servicen (n. 1896), traducătoare a unor romane ale lui Th. M. în limba franceză.

[3] *Poveștile lui Iacov,* în traducerea franceză, proaspăt apărută.

Aflu cu plăcere despre intenția domnului Maurice Noël de a scrie un studiu despre romanul meu pentru *Figaro*. Îmi spuneți că dorește să-i dau unele precizări despre geneza și intențiile cărții. Mă văd însă silit să le formulez concis, căci o relatare cît de cît exhaustivă a condițiilor interioare care generează o asemenea operă m-ar duce desigur foarte departe și ar cere mult spațiu și timp. S-au îmbinat diferite tendințe și dispoziții sufletești spre a da naștere ciudatei ei concepții. Rădăcinile ei pur tematice în viața mea spirituală sînt destul de adînci și de vechi, căci îmi amintesc că viața orientului antic, mai ales a vechiului Egipt, mă interesa mult pe cînd mai eram încă un copilandru, și că citeam cărți din acest domeniu. Cu mulți ani mai tîrziu mi s-a trezit *interesul pentru istoria religiilor și psihologia religioasă* ; acest interes, pe care nici în vis nu mi-l închipuisem în tinerețe, a fost unul din impulsurile determinante de a întreprinde lucrarea. În genere, am pășit cu acest roman pe o nouă treaptă a vieții mele literare, întrucît prin el m-am detașat, cel puțin de astă dată, de tematica individuală și burgheză, trecînd la *tipic și mitic*. În fond, la temelia întregii opere se află vizunea identității acestor două noțiuni : tipicul și miticul. De aceasta se leagă simțul pentru ceea ce ține de omenire, care a fost unul din izvoarele plăcerii mele de a scrie această poveste atît de amplă. În fond e vorba din nou, ca pe vremuri în *Casa Buddenbrook*, de povestea evoluției unei familii, într-un anumit sens chiar de povestea unei destrămări și afinări — după cum tînărul Iosif, o fire de *artist* vieţuind în sfera religiosului, se află faţă de părinţi şi strămoşi într-o relaţie asemănătoare cu a lui Hanno Buddenbrook faţă de ai săi, numai că, aşa cum am spus, în această carte mitică, elementul burghez-familial e ridicat la treapta general-umanului, şi că opera îşi are oarecum temeiul în ambiţia de a da *o istorie prescurtată a omenirii*. Aluzii la asemenea intenţii se află în ampla prefaţă intitulată *Coborîre în infern*, care precede volumul întîi, dar care, fireşte, nu-i serveşte drept preludiu numai acestuia, ci întregului.

Simţul pentru ceea ce e al omenirii de care vorbeam mai intervine în operă şi în alt mod. Mi se pare că, graţie experienţelor grave şi răscolitoare prin care a trecut în ultimele decenii cel puţin omul occidental, s-a trezit un interes cu totul nou pentru soarta omului în genere, pentru originea sa, situaţia sa în cosmos, pentru viitorul său, un nou *interes uman*, aş zice, pe care-l simt ştiind că nu sînt singur, căci e fără îndoială viu astăzi în multe spirite şi a acţionat în mine făcîndu-mă să concep această operă. Faptul că lucrarea extravagantă e primită cu simpatie mi-l explic tocmai printr-o asemenea întîlnire dintre sentimentele mele şi ale celor cu care vieţuiesc şi sufăr laolaltă.

Cred că am indicat în aceste cîteva observaţii motivele esenţiale care au dus şi mai duc încă la înfiriparea operei. M-ar bucura să fi pus astfel la dispoziţia criticului de la *Figaro* puţin material psihologic utilizabil. Vă rog să-i transmiteţi domnului Noël salutările mele şi recunoştinţa mea pentru viul său interes, şi trimit alăturat o poză pentru domnia sa.

Cu cele mai cordiale complimente şi cu speranţa de a vă cunoaşte cîndva personal la Paris, rămîn, mult stimată doamnă,

al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către HARRY SLOCHOWER [1]

Küsnacht-Zürich
1.IX.35.

Mult stimate domnule Slochower :

mă simt ruşinat că manuscrisul dumneavoastră a zăcut atîta vreme la mine, şi mă văd obligat să apelez la indulgenţa dumneavoastră. [...] Capitolul amplu din *Three Ways of Modern Man* [2] l-am studiat cu un interes lesne de înţeles. După impresiile mele, sînt convins că întreaga lucrare va constitui o analiză deosebit de interesantă a situaţiei omului modern, şi sînt mîndru că opera mea v-a putut fi de folos pentru a preciza această situaţie. E fireşte ceva emoţionant pentru un autor să se vadă astfel integrat unei critici a epocii şi a dezvoltării ei, iar modul înţelept şi informat în care aţi procedat mi-a făcut o reală plăcere.

În caracterizarea operei mele de o viaţă, aşa cum o faceţi, există totuşi un element care m-a surprins desigur, şi, hai s-o mărturisesc, m-a întristat. E vorba de faptul că suscitaţi imaginea unei oarecare indecizii liberale a fiinţei mele intelectuale. Cum vă daţi seama desigur, am în vedere mai ales ultimele pagini ale manuscrisului din faţa mea, unde această concepţie se reliefează cel mai cras. Mi se atribuie acolo un liberalism incapabil de a se opune făţiş iraţionalului şi antispiritualului şi se folosesc oarecum abuziv unele afirmaţii luate din „Fragmente referitoare la problema umanităţii [3], *Goethe şi Tolstoi.* Nu mi-a dat niciodată în gînd că rezerva ironică despre care vorbesc acolo, antipatia pentru o decizie pripită în favoarea fie a naturii, fie a spiritului ar putea fi interpretată ca anemie şi slăbiciune liberalistă. Gîndul meu e aici în serviciul ideii însăşi de umanitate aşa cum o înţeleg eu, adică a ideii că esenţa omului cuprinde în acelaşi timp ceea ce ţine de fire şi ceea ce ţine de spirit, împlinindu-se numai în ambele reunite. Ideea pe care o apăr e cea a echilibrului, ea îmi determină luarea de poziţie şi atitudinea, aş zice tactică, faţă de problemele epocii. În ultimul deceniu, am avut în eseistică şi în critica culturii o atitudine pronunţat raţionalistă şi idealistă, dar am ajuns la ea abia în urma presiunii iraţionalismului şi antiumanismului politic care s-a răspîndit în Europa şi îndeosebi în Germania şi care-şi bate joc de orice echilibru uman. O cunoaşteţi pe Antigona ? Această tînără cinsteşte la început deopotrivă ambele soiuri de manifestare ale Dumnezeirii, cele subpămîntene şi cele luminoase, dar prin plata supraestimare a puterilor de sus, pe care o vădeşte antagonistul ei, Creon, ea e împinsă spre accentuarea excesivă a cinstirii puterilor din Hades. Cazul meu e invers şi totuşi înrudit. E însă caracteristic că principiul umanitar, raţional-idealist, se manifestă aproape exclusiv în scrierile mele critice, eseistice, polemice, dar prea puţin în opera mea beletristică, unde firea mea originară, care doreşte echilibrul în cele omeneşti, ajunge să se exprime mult mai net.

---

[1] Harry Slochower (n. 1900), istoric literar şi sociolog, şi-a început cariera în Germania cu o lucrare despre Dehmel, a primit apoi o catedră la Universitatea din Brooklyn. A publicat între altele studiul *Thomas Mann's Joseph Story* (New York, 1938), o interpretare psihanalitică.

[2] Capitolul menţionat tratează despre „Liberalismul burghez : *Muntele vrăjit* de Thomas Mann".

[3] *Fragmente zum Problem der Humanität* e subtitlul eseului *Goethe und Tolstoi* (1922).

Am luptat din răsputeri, aproape singur printre scriitorii germani, împotriva a ceea ce urca de ani de zile în Germania şi a ajuns acum la puterea absolută ; iar exilul meu de azi, pe jumătate voluntar, pe jumătate involuntar, cum o fi, reprezintă tocmai consecinţa acestei lupte. Am sacrificat două treimi din avutul meu pămîntesc pentru a putea trăi în libertate, în afara graniţelor Germaniei ; şi chiar dacă nu mă dezlănţui în diatribe polemice împotriva celui de-al treilea Reich, însăşi prezenţa mea înafara graniţelor lui e o perpetuă manifestaţie împotriva celor ce se petrec azi în Germania şi spre dauna Germaniei. Am ţinut să rămîn în contact cu publicul meu cititor german care prin natura şi formaţia sa se află azi în opoziţie şi din care se poate ridica într-o zi o mişcare potrivnică regimului ce deţine azi puterea ; şi acest contact ar fi fost rupt, adică s-ar fi procedat îndată la interzicerea cărţilor mele, care deocamdată mai pot fi citite, dacă aş fi trecut la un atac mai făţiş şi mai violent decît am făcut-o de fapt în multe declaraţii ale mele din ultimii ani. A deduce din această înfrînare și stăpînire de sine conștientă și bine chibzuită că n-aș avea puterea morală de a spune lucrurilor pe nume, numind infamia o infamie și condamnînd ceea ce e condamnabil, înseamnă a-mi aduce o critică jignitoare care, din partea unui spirit altminteri atît de simpatizant ca al dumneavoastră, m-a mîhnit, o repet.

A trebuit să mă pronunț despre acestea, și o fac cu speranța că vă mai veți decide poate să vă retușați cartea în această privință. Dacă ați face-o, n-ar fi decît pentru a respecta adevărul, căci nu cer nicidecum să-mi fie menajate slăbiciunile reale.

Încă o dată, mă bucură sincer de pe acum întreaga operă și vă trimit cele mai bune urări de spor la fericita ei încheiere. Cu multe salutări și cu speranța de a vă mai întîlni cîndva,

al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către RENÉ SCHICKELE

Küsnacht, 31.X.35

Dragă Schickele,

mulțumesc pentru amabila dumitale scrisoare trimițîndu-ți alăturat textul pe care l-am adresat nu de mult Comitetului pentru Premiul Păcii de la Oslo [1]. Îți va face poate plăcere. Nu prea sînt în stare să fac mai mult decît atît în momentul de față — sînt tare diminuat de o criză de stomac pricinuită probabil (se recurge la o motivare cît se poate de benignă) de vremea rea ce persistă de cîteva zile, de cînd bîntuie foehnul. Dar asta nu-mi poate strica bucuria de a ști că ești pe calea convalescenței, scrisoarea dumitale atît de vioaie fiind un frumos semn de însănătoșire. Felicitări cordiale, şi mereu aşa înainte! Cine a putut arunca pe hîrtie două pagini ca acestea, are destulă poftă de muncă şi va naviga în curînd cu toate pînzele sus.

---

[1] În scrisoarea sa către Comitetul pentru acordarea Premiului Nobel din Oslo, Th. M. cerea să se atribuie Premiul Nobel pentru pace publicistului Carl von Ossietzky, victimă a hitlerismului. Premiul i-a fost într-adevăr acordat în același an.

Călătorii? Afară de excursia la Salzburg, o adevărată desfătare şi sărbătoare, n-am mai fost nicăieri de la voiajul în America încoace, abstracţie făcînd de micile deplasări din Elveţia dintr-un oraş într-altul. A fost îmbucurător să fii martorul imensului succes al stagiunii de la Salzburg, îmbucurător sub aspect politic, căci în Germania furia cauzată e mare şi *Völkischer Beobachter*[1] susţine că guvernul austriac a închiriat 300 de automobile pe care le pune să circule cu numere străine. Dar se înşală amarnic. Nu numai Salzburgul, toată Austria a avut într-adevăr un sezon minunat, şi avea şi nevoie. Lucrurile stau aşa: tot ce se cheamă fericire şi prosperitate aduce numaidecît grele daune nazismului. Trebuie să fie noapte acolo unde strălucesc stelele lui Hitler. Am fost la spectacolele cu *Faust*, *Fidelio*, *Don Giovanni*, *Falstaff* şi la două concerte, dovedind o rezistenţă juvenilă, de s-a mirat toată lumea. Cea mai frumoasă reprezentaţie a fost a lui *Fidelio*, sub bagheta lui Toscanini şi cu Lotte Lehmann. Astăzi lumea gustă mult această operă, şi noi toţi am găsit că e parcă anume creată pentru a fi o operă festivă destinată unei anumite zile. Am dat o seară de lectură la Mozarteum[2], citind un fragment din volumul III, cu moartea unui personaj; ce să fac, asta-i latura mea forte. Dar cum nu se prezintă zilnic prilejul de a săvîrşi asemenea fapte, înaintez foarte încet, şi totuşi înaintez mereu cîte puţin. În numărul de decembrie al revistei *Neue Rundschau* e vorba să apară un mare dialog între Putifar şi soţia sa, o scenă unde se petrece ceva care parcă nu-i lucru curat. Deocamdată biata doamnă are mult de pătimit, părîndu-mi cam influenţată psihologic de Proust, care mă fascinează acum dintr-o dată. E fantastic de oţios, asta e ceea ce mă uimeşte şi mă atrage. Apoi, unele fragmente ca „moartea bunicii" din *Ducesa de Guermantes*[3], cu lipitorile prin păr, sînt într-adevăr de neuitat.

---

[1] Oficiosul partidului naţional-socialist.

[2] Fundaţie internaţională care cuprinde un conservator de muzică şi organizează concerte.

[3] *Du côté de Guermantes*: parte din *În căutarea timpului pierdut*, romanul fluviu al lui Proust.

Cu toată stima pentru Franța, nu sînt totuși de părerea dumitale în privința englezilor și a chestiunii abisiniene. Oricare ar fi greșelile comise de ei și oricît *cant* [1] clasic ar fi dovedit (nimeni nu-și poate ieși din piele), englezii au avut buna intenție de a-l răsturna pe Mussolini și de a mătura fascismul, ceea ce ar fi fost lucru mare, ba chiar lucrul esențial. Berlinezii nu mai voiau să aibă nimic de-a face cu fascismul. Numai Laval [2] e de vină că acesta s-a menținut neclintit în Europa, acest tip cu totul infam, un fascist în germene, care tratează cu Berlinul și care a mai dat acum și un decret întru protecția șefilor de stat și de guvern străini. Atunci îl prefer pe bătrînul Churchill, cu vorbele lui de aur din *Strand-Magazine.* O adevărată geană de lumină.

Pentru romanul lui Heinrich am cea mai vie admirație [3]. Nu încape nici o îndoială că ține de marea literatură, Europa nu prea oferă astăzi ceva care s-o întreacă, ca să nu mai vorbim despre înălțimea la care se ridică peste mediocritatea producțiilor din interiorul Germaniei. Nu i-am ascuns nici eu în scrisoarea mea că frecventa stilizare a evenimentelor istorice spre a le da actualitate frizează maniera jurnalistică. Dar, în definitiv, de ce nu ? Ca un păstrător al creației pure, îți apari în propriii tăi ochi aproape lamentabil și în orice caz prea de tot „german". Dealtfel, nici aspectul acesta nu-i lipsește : nu mă gîndesc numai la capitolul : „Moartea și doica", ci la toată înțelepciunea, ironia, frumusețea și simplitatea morală care străbat toată cartea ; ea mă emoționează ca o sinteză a darurilor autorului, ca o grandioasă îmbinare a recentului cu vechiul, precum și ca rezumat spiritual al epocii dintre Montaigne și Goethe (vezi micile citate din *Faust* răspîndite în text). Sinteza dintre spiritul german și cel francez nu e cu nimic mai prejos decît cea faustică dintre Germania şi Grecia; probabil că în esenţă e chiar aceeaşi, şi micile „moralités" [1], despre care Bertaux declară că sînt scrise într-o franceză clasică, şi-ar avea rostul, bun şi frumos, de n-ar fi decît ca un omagiu adus acelei sfere de cultură iubite, căreia Heinrich îşi datorează în bună parte formaţia şi care, la rîndul ei, ar trebui să se arate mai recunoscătoare faţă de el. Omul ăsta ar trebui să fie de mult în posesiunea Legiunii de onoare, şi nu întîi a panglicii ci de-a dreptul a rozetei — în loc să se războiască, la fel ca orice emigrant de rînd, cu oficialităţile de la Nisa — şi pe deasupra, spre a mai îngreuna totul, îşi trimite din păcate iubita ca să le solicite.

---

[1] Jargon special, limbajul ipocriziei, sau verbiaj politic (engl.).

[2] Pierre Laval (1883—1945), om politic francez ; ca ministru de externe (1934—1936) a împiedicat aplicarea sancțiunilor împotriva Italiei, votate de Societatea Națiunilor din pricina războiului abisinian. Președinte al Consiliului de Miniștri în mai multe rînduri, între altele sub Pétain, a fost condamnat la moarte și executat pentru colaborare cu inamicul.

[3] Romanul lui Heinrich Mann *Tinerețea regelui Henric al IV-lea,* apărut la Amsterdam în 1935.

Ei vezi, a ieşit totuşi ceva ce seamănă a scrisoare! Înapoiază-mi, te rog, copia dactilografiată, *cînd vei găsi un prilej*, salută-ţi nevasta şi copiii din partea mea şi aminteşte-ţi cu prietenie de

al dumitale Thomas Mann

Către RENÉ SCHICKELE

Küsnacht-Zch, 16.XII.35

Dragă Schickele,

aş vrea să-ţi mulţumesc numaidecît pentru scrisoarea dumitale prietenească. „Scrisori trimise în tenebre" e un titlu frumos, pe care te rog să-mi dai voie să-l reţin.

Cazul Hamsun, sau, dacă vrem, căderea lui Hamsun [2] m-a atins mult şi pe mine. Ce incomprehensibilă grosolănie! Prin acest pas nefericit îşi dăunează fără nici o îndoială în ochii contemporaneităţii şi ai posterităţii. Simpatia lui pentru regimul de azi putea să se întemeieze în parte pe confuzia dintre acesta şi Germania în genere, căreia îi datorează recunoștință, ca toți marii scandinavi. Dincolo de asta însă îi cunoaștem firește atitudinea politică dintotdeauna, care a fost consecința poziției sale de apostat față de liberalism. Încă din *Mistere l-a batjocorit pe Gladstone*[1], iar despre Victor Hugo a spus că-i seamănă condeiul cu „o șuncă grasă din care curge ceva roșu aprins", o comparație proastă, o imagine urîtă și pe deasupra stupidă. Manierei sale, influențate totuși puternic și de Paris, i s-a adăugat mai tîrziu elementul neaoșist, „de sînge și țărînă"[2], antiliterar, anticivilizatoriu, iar azi a ajuns la camaraderia cu naziștii. Am fost foarte tentat să-i scriu, căci s-a arătat întotdeauna prietenos față de mine și m-a și felicitat de ziua mea. Mă credeam dator să-i adresez un avertisment ; dar asta ar duce prea departe, am renunțat, și mă liniștește întrucîtva că în propria sa țară, după cîte-mi spui, a avut de înghițit destule adevăruri spuse pe șleau.

---

[1] „Moralităţile" concepute în limba franceză care încheie marile capitole ale romanului amintit.

[2] Knut Hamsun (1859—1952), romancierul norvegian (Premiul Nobel în 1920) faţă de care Th. M. avusese la început o sinceră admiraţie, se raliase mişcării naziste din Norvegia, condusă de Quisling.

Critica despre *Henric al IV-lea* din *„Züri Zitig"*[3] ? a fost o poznă cu totul tipică, se potrivea de minune cu ziarul. Ai ghicit aproape exact cine-i e autorul : numai că nu e Hermann Kesser tatăl, ci feciorașul său, Armin Kesser. I-am scris domnului Korrodi[4] că după această performanță nu mai vreau să-l văd pe tînărul care se avea bine cu Klaus al meu și pe care-l primisem și la noi în casă.

M-a emoționat profund că ai acordat atenție numaidecît capitolului publicat în *Neue Rundschau*. Acum sînt ca și hotărît să scot la primăvară un nou volum. Nu va merge încă pînă la încheiere, ci cuprinde doar șederea lui Iosif în Egipt pînă la catastrofa cu femeia lui Putifar și a doua descindere în groapă. A devenit evident că un singur volum nu e suficient pentru romanul din Egipt, și de vreme ce materialul nou ajunge ca să umple un volum, voi face bine să mă achit printr-o tranşă şi să-mi creez astfel mai mult răgaz pentru partea finală.

---

[1] William Gladstone (1809—1898), om de stat britanic, de mai multe ori prim-ministru, capul partidului liberal și, ca atare, adversar al lui Disraeli.

[2] *„Blut und Boden"* expresie care desemna în dreptul medieval german legarea proprietății funciare de familie și care a devenit mai tîrziu, în literatură ca și în politică, un cuvînt de ordine al naționalismului.

[3] În dialect elvețian : *[Neue] Zürcher Zeitung.*

[4] Eduard Korrodi (1885—1955), istoric literar și critic elvețian, redactor responsabil al paginii literare din *Neue Zürcher Zeitung* între anii 1914 și 1950.

Cînd a sosit scrisoarea dumitale, Bermann[1] tocmai plecase. A mai dus tratative pe aici căutînd să obţină o autorizaţie de muncă, dar o duce greu, aici ca şi la Berlin. Căci se poate prevedea cum va decurge vînzarea, numai el îşi face iluzii mereu. La Strassburg nu m-am gîndit încă pînă acum. Dar dacă s-ar stabili acolo, oare n-ar pierde definitiv piaţa literară din Germania, pe care Bermann tot mai contează ? În orice caz, am să-i vorbesc o dată despre această propunere. Din pricina dificultăţilor pe care le întîmpină aici, el se gîndeşte acum mai ales la Viena. Îmbîcseala clericală e totuşi ceva mai bună decît ciuma nazistă, dar cine ştie cît se va mai menţine şi asta ?

Cu cele mai bune salutări pentru dumneata şi familie, din partea alor mei

al dumitale Thomas Mann

Către ANDRÉ GIDE[2]

Küsnacht-Zürich, 21.XII.35
Schiedhaldenstrasse 35

Scumpe André Gide,

am terminat chiar acum lectura *Noilor Fructe*[3] şi nu sînt în stare să vă spun cît de mult admir această mică minune care seamănă cu o casetă de bijuterii. În nici una din operele dumneavoastră principale n-aţi fost mai mare şi mai demn de dragoste decît vă arătaţi în această mică lucrare. „Aici inima îşi povesteşte viaţa" — o inimă mare, iubitoare şi înţeleaptă, suferindă şi veselă în acelaşi timp. E atîta poezie în acest volumaş, o recunoştinţă dureroasă faţă de viaţă, o bunătate glumeață care e de o extraordinară profunzime umană. Ne amuzăm adesea în familie, la masă, amintindu-ne de acea mamă care-și găsește copilul „insuportabil" și căreia îi răspundeți: „Ah! madame, nu în aceeași măsură ca dumneata". Ce simplicitate frumoasă și viguroasă în sfaturile morale de pe ultima pagină! Ar fi ceva indicat pentru tinerii noștri! — Îmi dau seama că mă exprim foarte prost. Dar citindu-vă, am fost apucat de ambiția de a vă aduce un omagiu al recunoștinței în limba acestei cărticele fermecătoare.

---

[1] Gottfried Bermann Fischer (n. 1897), medic, ginerele lui S. Fischer, a lucrat în editura acestuia şi a preluat-o după moartea socrului său, în 1934. După emigraţie, a redeschis editura Fischer în 1950 la Frankfurt.

[2] Scrisoare redactată în limba franceză.

[3] *Nouvelles Nourritures,* urmare la *Nourritures terrestres.*

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către EDUARD KORRODI [1]

Küsnacht-Zürich, 3.II.1936.

Stimate domnule Korrodi,

articolul dumneavoastră: *Literatura germană în oglinda emigrației*, apărut în a doua ediție de duminică a ziarului *N.Z.Z.* din 26 ianuarie, a fost mult remarcat, mult discutat, citat în presa de orientări diverse, ca să nu zic: mult exploatat. Pe de altă parte, el vădea o oarecare legătură, chiar dacă laxă, cu declarația pe care, împreună cu cîțiva prieteni, am crezut că sînt dator s-o dau în favoarea vechiului nostru cămin literar, a editurii S. Fischer. Îmi permiteți să mai leg de el astăzi cîteva observații, și să ridic poate și unele obiecții împotriva lui?

Aveți dreptate: editorul lui *Das Neue Tagebuch* a comis o netă greșeală polemică afirmînd că toată literatura contemporană, sau aproape toată, a părăsit Germania și a fost, cum se exprimă dînsul, „transferată în străinătate". Înțeleg perfect că o asemenea exagerare inconsistentă era făcută să provoace mînia unui neutru cum sînteți dumneavoastră. Domnul

---

[1] Această scrisoare a fost publicată ca „scrisoare deschisă" în *Neue Zürcher Zeitung* ca răspuns la articolul lui Korrodi, *Deutsche Literatur im Emigrantenspiegel*, și a avut drept urmare că statul nazist i-a retras lui Th. M. cetățenia germană.

Leopold Schwarzschild[1] e un publicist strălucit în domeniul politic, un om care știe să urască, un maestru în mînuirea spadei stilistice ; dar literatura nu e domeniul lui, și presupun că în împrejurările de azi consideră, poate pe drept cuvînt, că lupta politică e mult mai importantă, mai meritorie și mai decisivă decît tot ce-i poezie. În orice caz, lipsa de perspectivă și de echitate în judecarea artei de care a dat dovadă prin afirmația sa trebuia să incite pe un critic literar ca dumneavoastră la o luare de atitudine potrivnică, și cele cîteva nume de autori rămași în Germania, pe care le invocați, îl dezmint categoric.

Evident, mai rămîne să ne întrebăm dacă unul sau altul dintre purtătorii acestor nume n-ar prefera să fie și el undeva în străinătate, în cazul că s-ar ivi vreo posibilitate să plece. Nu vreau să atrag atenția Gestapo-ului asupra nimănui, dar în multe cazuri s-ar putea ca motivele determinante să fie mai degrabă de natură fizică decît spirituală, așa că nu e ușor de trasat o limită între literatura germană emigrată și cea neemigrată : ea nu coincide, pe plan spiritual vorbind, cu granițele Reichului. Scriitorii germani care trăiesc în afara acelor granițe n-ar trebui, după părerea mea, să se uite de sus, cu un dispreț prea nediferențiat, la cei care au vrut sau au fost siliți să rămînă acasă, și nici să-și lege judecata de valoare estetică de prezența cuiva în țară sau în afara ei. Cei din emigrație suferă ; dar cei din interior suferă și ei, așa că ar trebui să se ferească de acel orgoliu prezumțios care izvorăște atît de des din suferință. De pildă, colegii de breaslă care, de dragul convingerilor lor de buni europeni precum și de dragul ideii pe care și-o fac despre germanitate, au renunțat la cămin și la patrie, la onoruri și avere ; cei care — nelăsîndu-se ademeniți de prea fățișe aluzii la faptul că în țară ar putea fi bine văzuți în fond și că, avînd în vedere prestigiul lor mondial, de neînțeles dar existent de bine de rău, regimul va închide ochii și-i va lăsa în apele lor — au rămas unde se aflau și au preferat să aștepte în libertate înflorirea și decăderea celui de-al treilea Reich, fără a rupe totuși toate punțile spre țara lor, și nevrînd să le rupă în nici un caz, nici dacă stăpînirea actuală s-ar menține, nici în cazul că s-ar prăbuşi, nedorind să-şi taie orice putinţă de a acţiona asupra opiniei din interior : — pe unul din aceştia, zic eu, scriitorii din emigraţie n-ar trebui să-l acuze numaidecît de trădare şi de dezicere de destinul lor comun îndată ce nu e de aceeaşi părere cu ei — şi poate din motive pertinente, dar care lor le scapă — în chestiuni ce privesc transplantarea a ceea ce ţine de spiritul german.

---

[1] Leopold Schwarzschild (1891—1950), publicist, pe vremea aceea editor al revistei săptămînale din Berlin *Das Tagebuch*. În exil a editat la Paris *Das Neue Tagebuch*.

Dar să lăsăm asta. Identificarea literaturii din emigraţie cu literatura germană e cu neputinţă, de n-ar fi decît din motivul că literatura austriacă şi cea elveţiană fac de asemenea parte din cea germană. Personal îndrăgesc îndeosebi doi dintre autorii de limbă germană în viaţă : Pe Hermann Hesse şi pe Franz Werfel — amîndoi romancieri şi totodată poeţi lirici demni de admiraţie. Nu sînt emigranţi, căci unul e elveţian, iar celălalt un evreu din Boemia. — Dar neutralitatea rămîne o artă dificilă chiar cînd ai exersat-o îndelung în cursul istoriei, aşa cum aţi făcut voi, elveţienii ! Ce uşor e ca neutrul, respingînd o nedreptate, să cadă într-alta ! Din clipa în care protestaţi împotriva identificării literaturii din emigraţie cu cea germană în genere, procedaţi la o altă identificare, la fel de inconsistentă ; căci, lucru ciudat, nu eroarea însăşi vă supără, ci faptul că ea a fost comisă de un scriitor evreu ; şi trăgînd din acest fapt concluzia că aici s-a făcut din nou o confuzie între literatura de provenienţă evreiască şi cea germană — confirmînd astfel un vechi reproş naţionalist —, confundaţi dumneavoastră înşuşi literatura din emigraţie cu cea a scriitorilor evrei de limbă germană.

Trebuie să mai şi spun că asta nu se poate ? Fratele meu Heinrich şi cu mine nu sîntem evrei ; Leonhard Frank [1], René Schickele, Fritz von Unruh [2], militar de carieră, O. M. Graf [3], băştinaş din Bavaria, Annette Kolb [1], A. M. Frey [2], iar dintre talentele mai tinere, de pildă, Gustav Regler [3], Bernard von Brentano [4] şi Ernst Glaeser [5] — nu sînt nici ei. Că în toată emigraţia elementul evreiesc e important prin preponderenţă numerică, asta e în firea lucrurilor : e un fapt care rezultă din înalta rigoare a filozofiei rasiste naţional-socialiste şi, pe de altă parte, dintr-o oroare de anumite manifestări statale din zilele noastre, resimţită cu deosebită intensitate de spiritualitatea şi etica evreiască. Dar lista mea, care nu are pretenţia să fie completă, la fel de puţin ca şi lista dumneavoastră a scriitorilor din interiorul Germaniei, şi pe care nu mi-ar fi dat în gînd s-o întocmesc fără a fi incitat din afară, această listă arată că nu se poate vorbi de caracterul total, sau măcar preponderent evreiesc al literaturii din emigraţie.

---

[1] **Leonhard Frank** (1882—1961), romancier şi dramaturg, autorul volumului de nuvele *Der Mensch ist gut*, al romanelor *Die Räuberbande, Das Ochsenfurter Männerquartett* şi al amintirilor : *Links, wo das Herz ist*, majoritatea traduse în limba română. A emigrat în 1933 în America şi s-a întors în patrie în 1950.

[2] Fritz von Unruh (1885—1970), originar dintr-o veche familie prusiană, ofiţeri din generaţie în generaţie ; devenit pacifist după primul război mondial, a emigrat în 1932 în Franţa, apoi în 1940 în America. A scris îndeosebi drame istorice.

[3] Oskar Maria Graf (1894—1967), povestitor profund ancorat în pămîntul natal, dar cu concepţii revoluţionare ; a scris îndeosebi poveşti cu ţărani pline de umor ; a emigrat în 1933.

Mai adaug două nume : Bert Brecht [6] şi Johannes R. Becher [7], poeţi lirici — pentru că spuneţi că nu cunoaşteţi un singur poet care să fi emigrat. Cum puteţi afirma aşa ceva, de vreme ce știu că stimați în persoana Elsei Lasker-Schüler [1] o poetă autentică ? A emigrat, spuneți, înainte de toate „industria romanului“ și „cîțiva autori cu adevărat pricepuți, capabili să construiască un roman“. Ei bine, industrie înseamnă sîrguință, și într-adevăr, oamenii aceștia dezrădăcinați, pretutindeni abia tolerați de o lume obsedată de temeri economice și limitată în generozitatea ei, trebuie fără îndoială să fie industrioși dacă vor să-și cîștige viața ; ar fi cam dur să le-o reproșăm. Dar e destul de dur chiar și să-i întrebăm dacă nu cumva își închipuie că ei constituie patrimoniul național al literaturii germane. Nu, această idee nu-i dă în cap nimănui dintre noi, nici industriașilor, nici autorilor capabili. Dar să nu uităm că există o deosebire între tezaurul literaturii naționale germane, care ne e scump tuturor și pe care prea puține dintre toate cîte se creează azi vor fi judecate demne să-l îmbogățească, — și această producție contemporană însăși, realizată de oameni care trăiesc acum, o producție care, în linii mari și în comparație cu epocile mai vechi, nu vădește, la noi ca și pretutindeni în lume, o anvergură deosebită, dar în care, de asemenea ca pretutindeni în lume, romanul joacă un rol preponderent, ba chiar dominant — un rol pe care nu prea îl apreciați la justa lui valoare cînd spuneți că n-a emigrat creația poetică, ci cel mult proza, romanul. Faptul în sine n-ar fi de mirare. Poezia pură — pură în măsura în care se ferește binișor de problemele sociale și politice, ceea ce n-a făcut toată lirica întotdeauna — e supusă altor legi vitale decît epopeea modernă în proză, adică romanul ; acesta, cu spiritul lui analitic, cu atitudinea lui conștientă, cu criticismul lui congenital, e silit să fugă de condiții sociale și statale în care poezia mai poate înflori retrasă pe la margini, nestingherită, într-o dulce uitare de ale lumii. Dar tocmai acele însușiri prozaistice ale romanului, conștiința și criticismul, împreună cu bogăția mijloacelor sale, putința lui de a mînui cu libertate și mobilitate plăsmuirea și analiza, muzica și cunoașterea, mitul și știința, lărgimea lui în cuprinderea umanului, obiectivitatea și ironia lui îl fac să fie ceea ce este pe treapta actuală a istoriei : opera de artă literară reprezentativă și predominantă. În comparație cu romanul, drama și lirica sînt forme arhaice. Peste tot, în Europa și în America, romanul e în frunte. La fel se întîmplă de cîtva timp și în Germania. Și de aceea, stimate domnule doctor, n-ați fost tocmai prudent afirmînd că romanul german a emigrat. Dacă ar fi așa — nu eu sînt cel care susține asta — atunci politicianul Schwarzschild ar avea pînă la urmă dreptate, în mod ciudat, împotriva dumneavoastră, istoricul literar, atunci într-adevăr centrul de greutate al vieții literare germane s-ar fi deplasat din țară în străinătate.

---

[1] Annette Kolb (1875—1967), romancieră şi eseistă, pe jumătate franţuzoaică, prietenă a familiei Pringsheim şi apoi a familiei Mann, a emigrat în 1933 la Paris, apoi în Statele Unite şi s-a întors în 1945 la Paris.

[2] A. M. Frey (1881—1957), a scris îndeosebi povestiri hazlii şi fantastice. Emigrat în 1933 în Elveţia, a rămas acolo pînă la sfîrşitul vieţii.

[3] Gustav Regler (n. 1898), scriitor. Emigrat în 1933, a luptat în Spania, în Brigada internaţională, refugiat apoi în Mexic.

[4] Bernard von Brentano (1901—1964), strănepot al poetului Clemens Brentano, romancier şi eseist, emigrat în 1933 în Elveţia.

[5] Ernst Glaeser (1902—1963), ziarist şi romancier. Emigrat în 1933 în Elveţia, s-a întors în 1939 în Germania unde a lucrat la un ziar al armatei, justificîndu-şi după război atitudinea drept „emigraţie internă" şi publicînd o serie de scrieri în care încearcă să explice critic evenimentele contemporane.

[6] Bertolt Brecht (1898—1956), poet şi dramaturg de renume mondial. A emigrat în 1933 întîi în Danemarca şi Suedia, apoi în Statele Unite şi s-a întors în 1945 mai întîi în Elveţia, apoi la Berlin (R.D.G.), unde a funcţionat ca regizor la *Berliner Ensemble.*

[7] Johannes R. Becher (1891—1958), poet şi activist comunist. A emigrat în 1933 întîi în Franţa, apoi în U.R.S.S., unde a activat ca redactor responsabil al revistei *Internationale Literatur, Deutsche Blätter* din Moscova. Întors în patrie în 1945, a fost ministru al culturii în R.D.G.

---

[1] Else Lasker-Schüler (1876—1945), poetă reprezentativă a generației expresioniste. Distinsă în 1932 cu Premiul Kleist „pentru valoarea perenă a creațiilor ei“, poeta a emigrat în Elveția, apoi în Israel, unde a murit.

Nu de mult, cu prilejul apariției biografiei lui Wassermann de Marta Karlweis [1], ați tratat cu pătrunderea și subtilitatea dumneavoastră obișnuită despre europenizarea romanului german. Ați vorbit despre modificarea produsă în tipul romancierului german, pricinuită de o înzestrare ca a lui Jakob Wassermann, și ați observat că romanul german a devenit internațional datorită componentei internaționale din firea evreului. Numai că, vedeți, la această „modificare", această „internaționalizare", fratele meu și cu mine n-am contribuit mai puțin decît Wassermann, iar noi nu eram evrei. Poate că picătura de latinitate din sîngele nostru (și de helvetism, printr-o bunică) ne-a dat capacitatea s-o facem. Componenta „internațională" a evreimii e însăși componenta ei mediteranean-europeană, iar aceasta e totodată și *germană ;* fără ea, germanitatea nu ar fi germanitate, ci un fel de a fi din codru [2], inutilizabil pe plan mondial. E componenta pe care astăzi biserica catolică, încolțită într-atît, încît redevine eminamente respectabilă chiar și în ochii unui om format de cultura protestantă, încearcă s-o apere azi în Germania, cînd declară că germanii au intrat în rîndul principalelor popoare de cultură abia prin adoptarea creștinismului. Nimeni nu e german prin simpla etnicitate. Ura de evrei a germanilor însă, sau mai bine zis a deținătorilor puterii din Germania, nu se îndreaptă, pe plan spiritual, de fapt împotriva evreilor sau nu numai împotriva lor: ea se îndreaptă împotriva Europei și a însăși oricărei germanități superioare; ea se îndreaptă, după cum se dovedește tot mai limpede, împotriva temeliilor creștine și antice ale civilizației occidentale: e o încercare (simbolizată de ieșirea din Societatea Națiunilor) de a se descotorosi de relații și angajamente civilizatorii, o tentativă care amenință să producă o ruptură, îngrozitoare și plină de consecințe nefaste, între țara lui Goethe și restul lumii.

---

[1] Marta Karlweis (n. 1889) a doua soție a lui J. Wassermann, scriitoare și psihanalistă, a publicat o biografie a lui Wassermann.

[2] *„Bärenhäuterei",* aluzie la un personaj de basm care încheie un pact cu diavolul, angajîndu-se să nu-și taie părul și unghiile și să nu se spele timp de șapte ani.

Convingerea adîncă, zilnic confirmată și alimentată de mii de observații și impresii răzlețe de natură umană, estetică și morală, că regimul actual din Germania nu *poate* aduce nimic bun, nici pentru Germania, nici pentru lume, — această convingere m-a făcut să rămîn departe de țară, deși sînt mai profund înrădăcinat în tradițiile ei spirituale decît cei care ezită de trei ani de zile întrebîndu-se dacă e cazul să îndrăznească să-mi conteste în fața lumii întregi germanitatea. Și sînt pătruns pînă-n străfundurile conștinței mele de certitudinea că am făcut bine în ochii contemporaneității și ai posterității luînd poziție alături de cei pentru care rămîn actuale cuvintele unui poet german cu adevărat nobil[1]:

Doch wer aus voller Seele hasst das Schlechte,
Auch aus der Heimat wird es ihn verjagen,
Wenn dort verehrt es wird vom Volk der Knechte.
Weit klüger ist's, dem Vaterland entsagen,
Als unter einem kindischen Geschlechte
Das Joch des blinden Pöbelhasses tragen.[2]

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] August von Platen. Un eseu al lui Th. M. despre acest poet e cuprins în volumul *Adel des Geistes*, 1945.

[2] Iar cine aprig, din adînc urăște răul,/ Atunci cînd un popor de slugi i se închină,/ Din propria sa țară va fi izgonit./ Mai înțelept e patria s-o părăsești,/ Decît, pierdut în al tău neam, copil la minte,/ Să gemi sub jugul urei oarbe, mojicești.

Către ARNOLD HEINZ EICHMANN [1]

Küsnacht-Zürich 17.X.36
Schiedhaldenstrasse 33

Mult stimate domnule Eichmann,

nu e de mirare, mi se pare, că oameni de vîrsta dumneavoastră, care mai știu să se bucure de lucruri ce țin de cultură, spirit, artă, morală, se simt atrași mai degrabă de producțiile generației mele și ale altor generații și mai vîrstnice decît de cele datorate oamenilor de propria lor vîrstă, căci acestea nu prea sînt mare lucru. Energiile tinerei generații s-au canalizat spre cu totul alte domenii, în genere epoca nu prea vrea să știe de spirit, ci e de partea trupului, a sîngelui, a instinctelor. Neînfrînate de spirit și dezlegate de autoritatea sa spre voioșia lor, acestea pot să dezlănțuie o mare demență, și o vor și face desigur ; dar privite în sine, ele sînt foarte bune, un artist nu poate avea nimic împotriva lor, iar atitudinea mea față de tineret nu e deloc negativă, înveninată de amărăciune. „Vechiul — spune Goethe — e perimat, iar noul încă nu e format, totuși au început să se iște multe ce ar putea deveni îmbucurătoare peste cîțiva ani."

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către A. M. FREY

Küsnacht-Zürich 10.XI.36
Schiedhaldenstrasse 33

Dragă domnule Frey,

ce scrisoare magnifică mi-ați scris despre Iosif ! Deși esențialul e să posed *eu* aceste cuvinte liniștitoare, ba chiar înălțătoare, îmi pare totuși nespus de rău că n-ați vorbit, că nu veți vorbi în public — de n-ar fi decît din motive de economie, și tot îmi pare rău, doar știu bine ce lux înseamnă pentru un scriitor de meserie să compună o asemenea scrisoare. /.../

---

[1] Arnold Heinz Eichmann (n. 1907), muzician și muzicolog, a emigrat în 1936 în Elveția.

Știu prea bine că romanul e încărcat de lungimi pedante, pe care întregul probabil că de-abia, la limită, le suportă și le antrenează în fluxul lui. N-avem încotro, o asemenea operă trebuie dusă înainte trecînd prin cele mai diverse stări, și prin cele de lîncezeală ; iar în ce mă privește, sînt în așa fel făcut că nu-mi vine apoi să le dezavuez. Desigur, șterg și eu multe, adesea tocmai ce am scris ieri mai la urmă, dîndu-mi seama azi că e greșit. Dar în ansamblu sînt omul care spune : *scripsi,* și port în mine un fel de pietate față de rodul muncii cotidiene, produs în anumite condiții personale ; de unde rezultă tendința probabil foarte inartistică de a vedea într-o asemenea carte mai puțin o operă de artă obiectivă, care trebuie dusă pînă la cea mai mare perfecțiune posibilă, cît mai degrabă o urmă lăsată de viața trăită, așa încît mi s-ar părea aproape o înșelătorie s-o retușez. Iată o explicație, chiar dacă nu e o scuză. N-aș vrea să credeți pe de altă parte că sînt lipsit de năzuința spre perfecțiune. Fac întotdeauna tot ce pot. Dar tocmai fiindcă știu acest lucru, mai las neșterse unele pasaje care nu sînt dintre cele mai bune.

Mulțumiri și salutări !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către ANNA JACOBSON [1]

Küsnacht-Zürich 13.XI.36
Schiedhaldenstrasse 33

Dragă domnișoară Jacobson,

primiți vii mulțumiri pentru scrisoarea dumneavoastră ! Citați atîtea lucrări pe care ar fi fost poate bine și util să le citesc, dar care pe de altă parte poate m-ar fi dezorientat! Nici una din ele nu mi-e cunoscută. În genere, oamenii își zic mereu: cîte n-a citit omul ăsta! De fapt nu e nici pe departe atît de grav. Întregul *Iosif*, și îndeosebi volumul III, se trage mult mai mult din născocire decît din studii. Acceptați-l așa! Tocmai am primit din nou cîteva exemplare și vă dedic unul cu deosebită plăcere. Să nu vă decepționeze prea tare că volumul, deși nu s-ar putea spune că e prea subțirel, merge numai pînă la a doua cădere în groapă, adică pînă la catastrofa cu femeia lui Putifar. Felul meu de a trata subiectul a făcut să devină necesar un al patrulea volum, pentru care am în rezervă multe lucruri frumoase de istorisit. E drept că înainte de a mă apuca de el, încerc ceva cu totul diferit: o povestire a cărei acțiune se petrece la Weimar în 1816, și în care îmi ofer bucuria fantastică de a-l pune pe picioare pe însuși Goethe.[1] E o îndrăzneală, nu-i așa? Dar după ce am renunțat s-o fac la 40 de ani (cînd am scris *Moartea la Veneția*, ieșită de fapt din povestea cu Ulrike[2] la care visam), vreau să-mi îngădui această plăcere la 60 de ani, într-un stil de comedie. [...]

---

[1] Anna Jacobson (n. 1888), germanistă, la data scrisorii docentă la catedra de lingvistică și teorie literară de la Hunter College, New York ; autoare a mai multor eseuri și studii despre literatura germană (Wagner, Stefan George, Wefel, Hauptmann, Hesse și Th. M.

Cu cele mai bune urări și salutări ale devotatului dumneavoastră

Thomas Mann

Către SIGMUND FREUD

Küsnacht-Zürich 13.XII.36
Schiedhaldenstrasse 33

Stimate domnule profesor,

cu amabila și minunata dumneavoastră scrisoare mi-ați făcut o reală bucurie, deosebit de binefăcătoare în aceste zile pe care ucazul de proscriere de la Berlin mi le-a cam întunecat — deși e cu totul nerezonabilă această reacție din partea mea. Cu cîtă vioiciune mi-a evocat scrisoarea una din cele mai frumoase amintiri din viaţa mea, după-amiaza aceea petrecută la dumneavoastră, cînd mi-a fost dat să vă mai citesc o dată în cerc intim cuvîntarea festivă pe care o ţinusem. Fiica dumneavoastră are dreptate : îndată după citirea ei, aţi dezvoltat în faţa mea şi a invitaţilor acele gînduri remarcabile, ba chiar fascinante despre Napoleon şi despre fixaţiile inconştiente ale vieţii sale, pe care le aşterneţi pe hîrtie în această misivă memorabilă. [1] Aceste idei nu-mi erau deci necunoscute, dar şi-au păstrat caracterul surprinzător şi verosimilitatea izbitoare, faţă de care întrebarea dacă efectiv corespund realităţii de odinioară mi se pare de ordin secundar. În orice caz, această scrisoare e un exemplu răscolitor al flerului genial pe care-l aveţi în tot ce priveşte viaţa sufletească inconştientă şi efectele ei ce răzbat din adînc ; şi nu mi-e mică mîndria că mi-a fost adresată mie.

---

[1] Povestire care avea să devină romanul *Lotte la Weimar*, 1939.
[2] Cf. p. 33, nr. 1.

Soţia mea şi cu mine avem perspective de a putea fi o dată din nou la Viena pe la mijlocul lunii ianuarie şi legăm de această vizită speranţa de a vă revedea, stimate domn. Vă rugăm să transmiteţi soţiei şi copiilor dumneavoastră salutările noastre cele mai cordiale.

Al dumneavoastră sincer devotat

Thomas Mann

Către KONRAD ENGELMANN [2]

Küsnacht-Zürich 15.XII.36
Schiedhaldenstrasse 33

Mult stimate domnule Engelmann,

vii mulţumiri pentru vorbele bune primite ! În fond îmi merge destul de bine, trăiesc şi lucrez ca şi mai înainte şi n-am într-adevăr nici un motiv să-i invidiez pe cei rămași acasă. Cei mai buni dintre ei o duc fără îndoială mai greu. Dar mînia din pricina atîtor mîhniri și suferințe de care s-au făcut vinovați și continuă să se facă vinovați josnicii uzurpatori ai puterii mi-a smuls vorbe și fapte care au avut drept urmare că mi s-a retras cetățenia. Să fiu un ticălos, la fel ca autorii acelui ucaz, dacă regret cîtuși de puțin ce am făcut! Dumnezeu mi-e martor că nu e în firea mea să urăsc, dar pe acești corupători de oameni, pe acești nebuni sîngeroși îi urăsc din străfundurile sufletului meu și le doresc din inimă sfîrșitul groaznic care li se cuvine.

---

[1] Freud exprima acolo ideea că viaţa biblicului Iosif fusese pentru Napoleon un soi de „model mitic“, „aşa încît povestea fantastică a lui Iosif poate fi întrevăzută prin imaginea complexă a vieţii sale (a lui Napoleon) ca secretul ei motor demonic“ (Freud către Th. Mann, 29.XI. 36, în Sigmund Freud, *Briefe 1873—1939,* S. Fischer, Frankfurt am Main, 1960).

[2] Konrad Engelmann (n. 1892), economist, din 1936 în exil voluntar, întîi în Turcia, apoi stabilit la New York.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către DECANUL FACULTĂȚII DE FILOZOFIE A UNIVERSITĂȚII DIN BONN

Küsnacht-Zürich
De anul nou 1937

Mult stimate domnule Decan,

am primit trista înștiințare pe care mi-ați adresat-o la data de 19 decembrie. Permiteți-mi să vă răspund prin următoarele: Grava complicitate la toată nefericirea prezentă pe care au asumat-o universitățile germane acceptînd, dintr-o cumplită eroare de interpretare a momentului istoric, să devină pepiniere ale forțelor abjecte care devastează Germania pe plan moral, cultural și economic, — această complicitate mi-a stricat de mult bucuria de a poseda demnitatea academică ce mi s-a conferit pe vremuri și m-a împiedicat să mai uzez de ea într-un fel oarecare. Titlul de onoare de doctor în filozofie îl posed și acum, de vreme ce mi-a fost conferit din nou de către Universitatea Harvard, și anume cu o motivare de a cărei cunoștință n-aș vrea să vă lipsesc, domnule Decan.

Tradus din latină, documentul sună astfel:

„... noi, rectorul și senatul, cu aprobarea onorabililor inspectori ai Universității, întruniți în ședință festivă, l-am numit și proclamat pe scriitorul de reputație mondială Thomas Mann, care tălmăcindu-le multora dintre concetățenii noștri viața, *păstrează împreună cu un număr infim de contemporani, înalta demnitate a culturii germane*, doctor honoris causa în filozofie, conferindu-i toate drepturile și onorurile legate de acest titlu.“

Iată în ce mod surprinzător de opus actualei concepții germane se conturează imaginea existenței mele în capetele unor oameni liberi și cultivați de peste ocean — și, îmi pot permite să adaug, nu numai de acolo. Niciodată nu mi-ar fi dat în gînd să mă fălesc cu textul acestui document ; azi însă, și în acest loc, pot, ba chiar trebuie să-l citez ; iar dacă dumneavoastră, domnule Decan, ați dispus ca textul comunicării pe care mi-ați adresat-o să fie expus pe afișierul Universității (nu cunosc obiceiurile), atunci mă văd silit să doresc ca și acest răspuns al meu să aibă parte de aceeași cinste : poate că, în urma acestei lecturi, care ar echivala cu o privire fugară, aruncată înspre lumea libertății spirituale, din mijlocul izolării și al ignoranței impuse cu rea-credință, nu puțini dintre membrii instituției academice, studenți sau profesori, ar fi puși pe gînduri, cuprinși de nedumerire, de o spaimă plină de presimțiri, pe care și-ar înăbuși-o desigur în grabă.

Aici aș putea să închei. Și totuși, unele explicații în plus mi se par în clipa de față de dorit sau cel puțin la locul lor. În pofida unor invitații de a mă pronunța în legătură cu măsura „de drept statal“ de a mi se retrage cetățenia, am tăcut ; măsura academică o pot considera în schimb drept prilej potrivit pentru o scurtă mărturisire personală, — iar dumneavoastră, domnule decan, pe care nu vă cunosc nici măcar nominal, binevoiți a vă considera doar ca adresantul întîmplător al acestei declarații, numai tangențial destinată dumneavoastră.

În acești patru ani de exil — pe care numai vrînd să înfrumusețăm lucrurile l-am putea califica drept voluntar, de vreme ce, dacă aș fi rămas în Germania, sau dacă m-aș fi întors acolo, prababil că n-aș mai fi în viață — n-a încetat să mă preocupe ciudata eroare de destin pe care o comportă situația mea. Nici în vis nu mi-ar fi trecut prin minte, și nimeni nu s-ar fi gîndit să-mi prezică pe vremuri, că o să-mi trăiesc zilele vîrstei înaintate ca emigrant, expropriat și ostracizat în țara mea, dedat protestului politic profund necesar. De cînd am intrat în viața intelectuală, m-am simțit într-un acord fericit cu dispozițiile sufletești ale națiunii mele, la adăpost cert în mijlocul tradițiilor ei spirituale. Sînt mult mai degrabă făcut să fiu un reprezentant decît un martir, mult mai degrabă chemat să comunic lumii un pic de seninătate voioasă decît să întrețin lupta și ura. A trebuit să se întîmple ceva cu totul greșit pentru ca viața mea să ia această întorsătură atît de falsă, atît de nefirească. Am încercat, în măsura slabelor mele puteri, să opun stavile acestui lucru înfiorător de greșit — și tocmai astfel mi-am pregătit soarta pe care acum trebuie să învăț s-o pun în acord cu firea mea în fond străină de ea.

Desigur, am provocat furia acestor potentați, și nu abia în ultimii patru ani, prin rămînerea mea în străinătate, prin manifestările aversiunii mele, care nu se puteau reprima. O provocasem cu mult înainte, și nu se putea să n-o fac, fiindcă am văzut mai de timpuriu decît burghezia germană, astăzi disperată, cine și ce se afla în ascensiune. Atunci cînd Germania a încăput într-adevăr pe mîinile acestea, mi-am cîștigat dreptul la o tăcere, care îmi va da posibilitatea să păstrez ceva ce avea pentru mine o mare importanță afectivă: contactul cu publicul meu din interiorul Germaniei. Cărțile mele, mi-am zis, sînt scrise pentru germani, pentru ei în primul rînd; „lumea“ și interesul ei pentru opera mea le-am privit întotdeauna ca un îmbucurător lucru accidental. Aceste cărți sînt produsul unei relații educative reciproce dintre națiune și autor, ele contează pe unele premise la crearea cărora în Germania am contribuit și eu însumi. Relațiile acestea sînt gingașe și demne de a fi păzite, și nu trebuie să permitem ca politica să le rupă cu brutalitate. Dacă există acasă persoane nerăbdătoare, care, ele însele cu călușul la gură, ar lua în nume de rău tăcerea celui ce trăiește în libertate, desigur că marea majoritate îmi va înțelege reticența, așa îndrăzneam să sper, ba poate îmi va purta recunoștință pentru ea.

Acestea mi-au fost proiectele. Dar ele s-au dovedit a fi inaplicabile. N-aș fi putut trăi, n-aș fi putut lucra, m-aș fi sufocat dacă din cînd în cînd nu m-aș fi apucat „să-mi spăl inima“, cum spuneau popoarele de pe vremuri, dacă nu mi-aș fi exprimat uneori pe șleau scîrba nemărginită de cele ce se întîmplau acasă prin vorbe abjecte și fapte și mai abjecte. Pe meritate sau pe nemeritate, numele meu se asociase în ochii lumii cu noțiunea unei germanități pe care o îndrăgește și o stimează; să mă opun fățiș prin cuvîntul meu falsificării deșănțate suferite de această germanitate, tocmai eu, era un imperativ neliniștitor distonant cu visurile de artă liberă în care mi-ar fi plăcut să zăbovesc. Un imperativ greu de respins de către cineva căruia i-a fost dat dintotdeauna să se exprime, să se elibereze prin cuvînt, pentru care trăirea a fost întotdeauna una și aceeași cu păstrarea ei prin limba purificatoare.

Misterul limbii e mare; răspunderea pentru ea și pentru puritatea ei e de natură simbolică și spirituală, și nu are doar un rost estetic, ci unul etic, general, ea e răspunderea însăși, răspunderea omenească prin excelență, precum și răspunderea pentru propriul tău popor, păstrarea neîntinată a imaginii sale în ochii omenirii; prin ea trăim unitatea omenescului, totalitatea problemei umane, care nu permite nimănui, azi mai puțin ca oricînd, să despartă ceea ce e spiritual-artistic de social-politic și să se izoleze de acesta din urmă închizîndu-se în domeniul distins — „cultural", această adevărată totalitate care e omenirea însăși și împotriva căreia ar păcătui în chip criminal cel care s-ar apuca să „totalizeze" un sector din domeniul omenescului, de pildă politica, sau statul.

Un scriitor german, învățat cu răspunderea datorită limbii; un german al cărui patriotism se exteriorizează — poate în chip naiv — prin credința în *neasemuita însemnătate morală* a celor ce se întîmplă în Germania, — iată ce sînt, și asta fiind, să tac cumva, să trec complet sub tăcere tot răul de neispășit care se comite zilnic în țara mea împotriva trupurilor, sufletelor și spiritelor, împotriva dreptului și adevărului, împotriva oamenilor și împotriva omului? Să trec sub tăcere îngrozitoarea primejdie pe care o reprezintă pentru întregul continent acest regim care depravează oamenii și care trăiește într-o ignoranță indicibilă a ceea ce îi e sortit în această clipă a istoriei lumii? A fost cu neputință. Și astfel s-au ivit, în pofida programului trasat, declarațiile, gesturile prin care inevitabil luam atitudine, și care au dus la actul absurd și lamentabil al excomunicării mele naționale.

Simplul gînd: cine sînt oamenii cărora le e dată puterea întîmplătoare, lamentabil de exterioară, de a-mi contesta germanitatea, numai gîndul în sine ajunge pentru ca acest act să apară în tot ridicolul lui. Mi se impută că, declarîndu-mă împotriva *lor*, aş fi adus injurii ţării, Germaniei însăşi. Au îndrăzneala de necrezut să se confunde cu Germania! Atunci cînd poate nu e departe momentul în care poporul german va ţine cu tot dinadinsul să nu fie confundat cu ei.

Pînă unde au adus Germania în mai puţin de patru ani? Ruinată, stoarsă sufleteşte şi trupeşte de o înarmare prin care ameninţă lumea întreagă, ea ţine pe loc lumea întreagă şi o împiedică să-şi îndeplinească adevăratele sarcini, sarcinile uriaşe şi urgente ale *păcii*; neiubită de nimeni, privită cu teamă şi antipatie rece de toţi, aflîndu-se la un pas de catastrofa economică, iar „duşmanii" ei întind speriaţi mîinile spre ea, pentru a smulge un membru atît de însemnat al viitoarei comunităţi a popoarelor de pe malul prăpastiei, pentru a-l ajuta, numai să accepte să-şi revină din demenţă şi să facă faţă necesităţilor reale ale momentului istoric, în loc să inventeze o părelnic sfîntă necesitate legendară. Da, cei ameninţaţi şi ţinuţi pe loc de Germania trebuie s-o mai şi ajute, pentru ca să nu antreneze tot continentul în urma ei şi să nu declanşeze poate chiar un război, spre care tot îşi mai îndreaptă ochii ca spre *ultima ratio* a sa. Statele mature şi cultivate — şi înţeleg prin „cultură" cunoaşterea faptului fundamental că *războiul nu mai e permis* — tratează această ţară mare, periclitată şi periclitînd totul, sau mai degrabă îi tratează pe conducătorii imposibili pe a căror mînă a încăput, aşa cum tratează medicii un bolnav: cu multă indulgenţă şi precauţie, cu o răbdare inepuizabilă, chiar dacă nu tocmai demnă de stimă; iar aceştia se cred îndreptăţiţi să ducă împotriva acelor state o „politică" de forţă şi de hegemonie. E un joc inegal. Dacă cineva face „politică" pe cînd ceilalţi nu se mai gîndesc la politică, ci *la pace*, atunci îi revin anumite avantaje trecătoare. A ignora în chip anacronic că războiul nu mai e permis aduce, bineînţeles, „succese" cîtva timp, în dauna celor care nu ignoră acest lucru. Dar vai de poporul care, pînă la urmă, nemaiştiind cum s-o scoată la capăt, ar căuta într-adevăr o ieşire prin ororile războiului urîte de oameni şi de Dumnezeu!

Acel popor ar fi pierdut. Va fi zdrobit, așa fel încît să nu se mai ridice niciodată.

Sensul și scopul sistemului de stat național-socialist nu este și nu poate fi decît numai și numai acesta: de a pregăti poporul german, prin excluderea, oprimarea, exterminarea nemiloasă a oricărei mișcări de împotrivire, pentru „războiul ce avea să vină", de a face din el un instrument de război de o docilitate fără margini, netulburat de nici o urmă de gîndire critică, menținut într-o ignoranță oarbă și fanatică. Alt sens și alt scop, altă *scuză* nu poate avea acest sistem; toate sacrificiile: jertfirea libertății, a dreptului, a fericirii omenești, inclusiv crimele secrete și cele fățișe pe care și le-a asumat fără scrupule, se justifică numai prin ideea călirii absolute în vederea războiului. Din clipa în care gîndul războiului ar cădea în părăsire, sistemul ca scop în sine n-ar mai fi decît cazna și schingiuire zadarnică, — ar fi lipsit de orice rost și absolut de prisos.

Ca să spunem adevărul: *este* și una și alta; fără rost și de prisos, nu numai pentru că nu i se va îngădui să declanșeze un război, ci pentru că pînă și în vederea realizării ideii sale conducătoare, a călirii absolute și „totale" pentru război, el obține rezultatul diametral opus scopului vizat. Nici un popor din lume nu e azi atît de puțin în stare, atît de complet incapabil să suporte un război cum e acest popor. Că nu va avea nici un aliat în lumea întreagă, nici măcar unul, e primul impediment, dar cel mai neînsemnat. Germania, chiar singură, încă ar mai fi înfricoșătoare desigur, chiar și părăsită de toți; numai că această izolare ar fi și mai înfricoșătoare, căci ea ar fi părăsită de sine însăși! Redusă și înjosită spiritualicește, golită moralmente, dezbinată lăuntric, muncită de adîncă neîncredere în conducătorii ei și în tot ce au comis și au făcut din ea în cursul anilor, stranie și neliniștitoare chiar pentru ea însăși, neștiutoare și totuși plină de presimțiri funeste, — așa ar intra în acest război, nu în starea din 1914, ci, pînă și din punct de vedere fizic, în cea din 1917 și 1918. Cei zece la sută de profitori direcți ai regimului, și ei pe jumătate renegați încă de pe acum, n-ar fi de ajuns pentru a cîștiga un război în care majoritatea celorlalți ar vedea doar un prilej de a scutura apăsarea rușinoasă îndurată atîta vreme — un război deci, care din clipa primei înfrîngeri s-ar transforma într-un război civil.

Nu, acest război nu e cu putință. Germania nu-l poate purta, și dacă potentații ei sînt cît de cît întregi la minte, atunci asigurările pe care le dau despre intențiile lor pașnice nu sînt ceea ce pretind ei în fața adepților lor, făcîndu-le cu ochiul, adică niște minciuni tactice, ci izvorăsc din temerile legate de conștiința acestei imposibilități. Iar dacă nu poate și nu trebuie să urmeze un război, atunci de ce ar mai fi nevoie de bandiți și de ucigași ? Ce rost au izolarea, dușmănia lumii, încălcarea dreptului, tutelarea intelectuală, bezna culturală și toate privațiunile ? De ce să nu preferăm întoarcerea Germaniei în Europa, împăcarea ei cu continentul, încadrarea ei liber consimțită, salutată de tot globul pămîntesc cu chiote de bucurie și dangăt de clopote, în sistemul de pace european cu toate accesoriile lui inerente : libertate, drepturi, bunăstare și omenie ? De ce nu ? Numai pentru că un regim care neagă cu vorba și cu fapta orice drept al omului, care vrea să rămînă la putere și nimic altceva, s-ar nega și s-ar anula pe sine însuși dacă, neputînd duce un război, ar face într-adevăr pace ? Dar oare acesta e un motiv ?
Am uitat de-a binelea, domnule decan, că tot mă mai adresez dumneavoastră. Fără îndoială mă pot mîngîia cu gîndul că de mult ați încetat să continuați lectura, îngrozit de un limbaj de care, în Germania, lumea s-a dezvățat de mult, speriat de faptul că cineva are îndrăzneala de a mai mînui cuvîntul german cu vechea libertate. — Vai, n-am vorbit din îngîmfare neobrăzată, ci dintr-o îngrijorare și un zbucium de care uzurpatorii puterii nu m-au putut dezlega atunci cînd au decretat că nu mai sînt german ; dintr-un chin sufletesc și intelectual, de care nici un ceas al vieții mele n-a fost scutit de patru ani încoace și cu care am fost nevoit să mă lupt zi de zi spre a-mi putea duce înainte munca artistică. Sîntem la mare strîmtoare. Și așa cum un om, căruia din pudoare religioasă îi vine de obicei greu să rostească numele suprem, cu atît mai mult să-l traseze cu condeiul pe hîrtie, n-ar vrea totuși să se lipsească de invocarea acestui nume, în clipe de cutremurare adîncă, de dragul exprimării de ultimă tărie, la fel să-mi fie și mie îngăduit să închei acest răspuns — de vreme ce oricum nu

se poate spune totul — cu o rugăciune izbucnită din suflet: Dumnezeu să ajute țara noastră învăluită în bezna și batjocorită, și s-o învețe să-și facă pacea cu lumea și cu sine însăși!

Thomas Mann

Către UNIUNEA SCRIITORILOR SOVIETICI

Küsnacht, 5.IV.37

Domnilor mult stimați,

invitînd „scriitorii lumii“ să vă trimeată colaborări la o culegere pe care doriți s-o scoateți cu prilejul celei de a 20-a aniversări a existenței Uniunii Sovietice, probabil că nu vă dați seama cu totul limpede ce îndrăzneală primejdioasă ne pretindeți nouă, colegilor dumneavoastră din Occident. A lăsa să se întrezărească simpatii pentru comunism, ce zic, pentru un fel oarecare de socialism, înseamnă azi, în Europa, să devii de-a dreptul un martir; înseamnă să dezlănțui o ură, o poftă de a ucide și o furie a persecuției de care cu greu vă puteți face o idee, —altfel nu ați fi avut cruzimea naivă de a-mi adresa și mie invitația dumneavoastră, mie, unui scriitor care totuși mai are de pierdut cîte ceva în privința reputației sale de burghez conservator.

Ce-i drept, mă situez față de această reputație oarecum ca Goethe față de titlul de „prieten al orînduirii stabilite“, împotriva căreia nu pregeta să protesteze uneori, cît se poate de nepoliticos, în cursul unor conversații. „Dacă orînduirea existentă ar fi excelentă, dreaptă și bună, — spunea Goethe — desigur că n-aș avea nimic de obiectat împotriva ei; dar de vreme ce comportă pe lîngă multe lucruri bune multe altele proaste, nedrepte și imperfecte, a fi prieten al orînduirii existente nu înseamnă de obicei altceva decît a fi prietenul a tot ce e desuet și rău.“ — Găsesc că aceste cuvinte sînt foarte juste. Pe de altă parte, nu m-am putut convinge niciodată în întregime că socialismul rusesc ar nutri o duşmănie radicală faţă de tradiţie şi că ar avea de gînd „să distrugă cultura noastră occidentală“, cu care de fapt spiritul rusesc are legături atît de strînse prin mai mulţi reprezentanţi de ai lui însemnaţi. Cordialitatea naţională cu care a fost sărbătorită recent în Rusia amintirea lui Aleksandr Puşkin nu aducea — sau nu mai aducea — vreo dovadă a unei duşmănii faţă de tradiţie, ea nu avea un aspect „bolşevic“ în sensul spiritului de aprigă distrugere care se mai asociază şi azi în Occident cu acest cuvînt.

„Figura lui Puşkin — scriam cu acel prilej — europenismul formei sale, clasicitatea sa dobîndesc o actualitate superioară în acest moment cînd Rusia se aliază ca o putere a Ligii Naţiunilor cu puterile păcii din Occident şi cînd se stabilesc pe plan intelectual noi relaţii de toleranţă, de atenţie şi de prietenie între socialismul Uniunii Sovietice şi umanismul Europei încă burgheze. Numele lui Aleksandr Sergheevici Puşkin, al clasicului rus, ar putea deveni un simbol pentru multe ce vor veni.“

Ceea ce spuneam acolo despre relaţiile noi de toleranţă şi prietenie între socialismul din Răsărit şi umanismul din Apus, relaţii prin care mi se pare a-şi face drum o sinteză a viitorului, nu provenea numai din observarea generală a situaţiei mondiale, ci şi din experienţa mea proprie, cea mai personală. Aceste rînduri fac însă parte dintre declaraţiile care mi-au adus pe ici pe colo în Occidentul meu natal titlul de scriitor comunist. „Scriitorul comunist Th. M.“ — am văzut cu ochii mei negru pe alb această denumire concepută ca un denunţ ucigător, şi am citit-o cu un amestec de veselie şi spaimă pe care dumneavoastră, colegii mei sovietici, sper că mi-l iertaţi ; căci într-adevăr nu sînt un scriitor comunist, nici vreun alt soi de -ist ; sînt doar un scriitor, pur şi simplu, adică un om care priveşte lucrurile dintr-un punct de vedere intelectual şi liber, şi care are o înclinaţie mai puţin morală şi patetică, mai degrabă voios-pasională pentru *adevăr* — înclinaţie care m-a adus bineînţeles într-o contradicţie iremediabilă cu lumea de minciună a naţionalismului fascist — rămîne de văzut dacă asta ajunge ca să facă dintr-un scriitor pur şi simplu un scriitor *comunist.*

După părerea mea, nu ajunge. Sînt nevoit să refuz această denumire, de n-ar fi decît pentru motivul că dacă pe acest pămînt mi-ar fi fost hărăzită, afară de misiunea mea artistică, şi o misiune politică, aceasta nu poate fi alta decît să contribui la deschiderea drumului pentru ceea ce va urma într-o bună zi în ţara mea, în Germania, după grozăvia actuală, pentru ceea ce azi e jinduit cu un dor adînc şi dureros de poporul german pus sub tutelă şi spiritualiceşte înjosit [...]

Să nu mă înţelegeţi greşit! Pentru mine nu orice dictatură e neapărat egală cu altă dictatură. În forul meu interior ştiu să le disting. Se poate concepe prea bine o dictatură exercitată în numele omului şi al viitorului, în numele libertăţii, al dreptăţii şi al adevărului — în locul uneia a minciunii şi a crimei. Personalitatea politică a americanului Franklin D. Roosevelt, pe care-l admir foarte mult, vădeşte şi ea unele trăsături dictatoriale, cu toate acestea el este un sincer slujitor al democraţiei. Probabil că libertatea nu mai e posibilă şi imaginabilă pe pămînt fără trăsături şi ingrediente dictatoriale. Duşmanii de moarte ai libertăţii au izgonit din ea „liberalismul" ; în viitor, libertatea va trebui să ştie bine ce vrea, va trebui să dovedească, în interesul viabilităţii ei, o cantitate absolut necesară de intoleranţă şi hotărîre, spre a se putea afirma, — ar însemna că nu s-a învăţat nimic în ultimii douăzeci de ani, dacă nu s-ar fi învăţat măcar atît. Şi totuşi ar trebui să mă tem că mi-aş îndeplini datoria politică cu prea multă neîndemînare [...] În ţara în care la fiecare reprezentaţie a lui *Don Carlos* de Schiller publicul reacţionează prin aplauze frenetice la cuvintele prin care marchizul Posa cere libertatea de gîndire, nu se poate obţine nimic prin lozinci potrivnice — fie şi numai aparent, măcar şi în mod provizoriu — setei sale nemaiîntîlnite de libertate, de garanţia drepturilor şi de protecţie juridică, de demnitate individuală ; căci tocmai acestea, libertatea, dreptatea, umanitatea sînt principiile care singure vor putea servi drept temelie viitorului stat german.

Chiar dacă atitudinea mea faţă de lumea sovietelor e determinată de înţelegerea acestor adevăruri, aceasta nu schimbă întru nimic stima mea față de colosalul experiment social pe care-l reprezintă Revoluția rusească, o stimă care, pe drept cuvînt, nu e lipsită de o înfiorare. „Cruzimile Revoluției — a spus Goethe 30 de ani după 1789 — erau prea apropiate de mine ; ele mi-au provocat indignarea în fiecare zi și în fiece oră a zilei, de vreme ce nu puteam cuprinde încă cu privirea urmările binefăcătoare ale Revoluției." — Oare noi, contemporanii Revoluției rusești, nu vom fi cîndva în situația de a ne disculpa într-un fel asemănător ? De pe acum e în afara oricărei îndoieli că ea a realizat lucruri mari și continuă să realizeze mult pentru ridicarea culturală a poporului rus, și s-ar putea ca efectul ei de transformare a oamenilor nu va fi considerat cîndva mai puțin însemnat decît cel pe care l-a avut Revoluția franceză. De altfel, cu toată spaima pe care i-a inspirat-o, omenirea a privit-o de la bun început cu mult mai multă simpatie decît a resimțit vreodată pentru pseudorevoluțiile fasciste care, dintr-o știință și o conștiință a ei mai adîncă, i-au apărut întotdeauna demne de dispreț. Tentațiile josnice care emană din ele se află pe calea dispariției, putem spune fără un optimism exagerat. De pe acum, tineretul intelectual al lumii refuză să urmeze moda fascistă. Tineri intelectuali din toate țările luptă pe frontul spaniol guvernamental ; „stînga" înregistrează pretutindeni o ascensiune morală ; un nou umanism e resimțit de spiritele cele mai alese drept ceea ce va veni și va trebui elaborat, iar evanghelia negativă despre sfîrșitul libertății cu care ne-au împuiat urechile timp de zece ani și mai bine profeții care nu erau altceva decît niște literați pervertiți, a început să se dovedească a fi vorbărie goală.

Nici o idee nu are astăzi atîta prospețime tinerească, atîta farmec atrăgător, nici una nu e atît de plină de viitor ca ideea libertății. Dar cele ce vor trebui să se înstăpînească sînt o libertate înțeleptită, pătrunsă de demnitatea ei, un umanism care se afirmă și se apără bărbătește — acea democrație socială și puternică pe care o schițează tînăra constituție sovietică ; fie ca poporul rus și toate popoarele să izbutească s-o realizeze !

Thomas Mann

Către JOSEPH ANGELL [1]

Küsnacht-Zürich
Schiedhaldenstrasse 33
11.V.37

Scumpe şi mult stimate domnule profesor,

am primit scrisoarea dumneavoastră atît de amabilă şi prietenească din 29 aprilie şi vă mulţumesc din inimă pentru ea. Ne spuneţi, mie şi soţiei mele, lucruri atît de călduroase despre întîlnirea noastră încît ne bucurăm realmente. Nu vă pot răspunde altfel decît spunînd că sîntem încîntaţi de a vă fi cunoscut personal. Întîlnindu-vă, am făcut cunoştinţă cu o personalitate cu adevărat cuceritoare, cu tipul de elită al intelectualului şi savantului american, simplu şi distins, devotat cu inima curată spiritului şi culturii.

Voi face cu plăcere tot ce-mi stă în putere pentru a promova proiectul dumneavoastră [2] care mă onorează şi mă bucură, şi pentru a contribui la realizarea lui. Vă promit că am să vă trimit cît de curînd, chiar zilele acestea, o seamă de manuscrise mai mici care pot servi măcar ca nucleu documentar al unei colecţii cum e cea plănuită. Apoi am să-l rog pe editorul meu german, pe Bermann Fischer, să vă trimită operele mele în diferite ediţii ; deasemenea voi adresa o circulară editorilor mei în limbi străine cu rugămintea să vă pună la dispoziţie pentru arhiva dumneavoastră cărţile mele apărute în limbi europene.

Cu asta începutul ar fi făcut, şi e relativ uşor de făcut. Nu la fel de simplu e să vă împlinesc dorinţa cu privire la cărţile care m-au impresionat de-a lungul vieţii, au constituit hrana mea spirituală şi au servit ca material pentru lucrările mele, în special pentru *Muntele vrăjit*. Aveţi fireşte dreptate spunînd că enumerarea scrierilor beletristice şi teoretice care au contribuit la formarea mea literară ne-ar duce în nelimitat. Unele precizіuni le puteţi împrumuta din cărticica intitulată *Schiţă biografică*[1], apărută şi în limba engleză, în ediţie de lux, la Harrison of Paris, octombrie 1930, sub titlul *A Sketch of my Life*, în traducerea doamnei Lowe-Porter. Acolo precizam că pe vremea cînd scriam *Casa Buddenbrook*, maeştrii mei erau îndeosebi marii povestitori ruşi şi scandinavi, *Kielland*, *Lie*, *Jacobsen*, *Hamsun*, *Tolstoi*, *Turgheniev*, *Puşkin*, *Gogol*, mai puţin Dostoievski. O impresie copleşitoare mi-a lăsat în tinereţe arta lui Richard *Wagner*, cu un efect ale cărui urme se pot găsi, cred, de-a lungul întregii mele opere. Cam la fel stau lucrurile cu dramaturgia lui Ibsen. Înrîurirea romantismului german, de pildă a lui *Chamisso*, vă este cunoscută. Şi proza lui *Tieck* şi *Hoffmann*, a lui *Schlegel* şi *Novalis* au jucat un rol. Dintre prozatorii germani moderni, a tras mai mult la cîntar *Fontane*. Stilul lui e singurul din epoca dintre romantism şi Nietzsche, cu excepţia poate a stilului lui Gotfried *Keller*, care a satisfăcut exigenţele mele artistice înnăscute. Să nu-l uităm fireşte pe *Nietzsche*. Critica sa a culturii şi măestria artistică a stilului său a fost o experienţă de prim rang în viaţa mea, la fel ca şi contactul cu geniul metafizic şi eseistica într-adevăr de rang european a lui *Schopenhauer*.

---

[1] Joseph W. Angell (n. 1908), anglist şi specialist în istoria militară, între 1936 şi 1939 profesor la Universitatea Yale, apoi în California şi în cele din urmă la Facultatea de aviaţie militară.

[2] Proiectul despre care e vorba în scrisoare e înfiinţarea unei colecţii muzeale Thomas Mann, realizată într-adevăr la Universitatea Yale. Afară de cîteva articole despre această colecţie, Angell a publicat şi cartea *The Thomas Mann Reader* (1950).

Mai departe nu pot merge în enumerarea unor impresii determinante, dar cred că le-am numit pe cele mai însemnate. În ce priveşte materialul ştiinţific auxiliar, în cazul *Casei Buddenbrook* nu prea putea fi vorba despre aşa ceva. Am lucrat cu ajutorul actelor familiei şi a informaţiilor negustoreşti pe care mi le-am procurat din oraşul meu natal. Pentru *Muntele vrăjit* am citit ce-i drept o mulţime de lucrări, dar e o particularitate a spiritului meu că uit uimitor de repede materialul auxiliar, ba chiar şi cunoştinţele pe care mi le-a mijlocit. După ce şi-au îndeplinit menirea, după ce au fost integrate într-o lucrare, topite în ea şi unite cu plămada ei, ele îmi pier din minte, ba le pierd şi din ochi, totul se petrece aproape ca şi cum n-aş mai *vrea* să ştiu de ele şi le-aş alunga din memorie. Aşadar efectiv nu prea sînt în stare astăzi să citez titlul uneia din cărţile din care-mi alimentam fanteziile biologice pe vremea *Muntelui vrăjit*. La aceasta se adaugă faptul că, plecînd din Germania, am pierdut grosul bibliotecii mele, şi împreună cu el au dispărut şi cărţile acelea. Îmi aduc aminte, ce-i drept, de o lucrare de biologie pe care am studiat-o pe vremea aceea, dar nu pot spune nici numele autorului, nici titlul operei. Deasemenea îmi amintesc bine că mi-a parvenit atunci, fără să ştiu de unde, o scrisoare despre francmasonerie, pe care am utilizat-o pentru convorbirile masonice dintre Naphta şi Settembrini, dar şi aici am un gol în memorie în ceea ce priveşte titlul şi autorul. Apoi mai ţin minte că am citit o carte despre Evul Mediu, care a jucat un rol în elaborarea ideilor desfăşurate de Naphta, dar nici această carte n-o mai pot identifica, oricîtă silinţă mi-aş da.

---

[1] *Lebensabriss*. Ca orice laureat al Premiului Nobel, Th. M. a trebuit să întocmească o scurtă autobiografie, care a apărut în anul următor, 1930, în numărul din iunie al revistei *Neue Rundschau*.

Vedeţi deci ce incapacitate lamentabilă vădesc în cazul acesta. În cazul unei scrieri mai vechi, al dialogurilor din vremea Renaşterii intitulate *Fiorenza*, vă pot indica cel puţin principala lucrare de care m-am servit. E biografia lui Savonarola de Pasquale Villari, apărută în germană la Brockhaus, Leipzig, în 1868. Lucrarea se mai află în biblioteca mea de aici şi e prevăzută cu o mulţime de semne marginale trasate cu creionul.

Deasemenea mai prielnic se prezintă lucrurile în cazul romanului lui Iosif, căci mica bibliotecă de care m-am folosit ca material şi sursă de informaţie îmi e încă la îndemînă aproape în totalitatea ei, şi vă pot cita piesele ei principale. În afară de albumele de reproduceri şi lucrările ilustrate despre arta şi cultura egipteană, e vorba în special de următoarele opere :

Erman-Ranke : *Ägypten* (Egiptul), I. C. Mohr, Tübingen, 1923 ;

A. S. Yahuda : *Die Sprache des Pentateuch in ihren Beziehungen zum Ägyptischen* (Limba *Pentateuhului* în relaţiile ei cu egipteana), Walter de Gruyter & Co., Berlin-Leipzig, 1929 ;

A. M. Blackman : *Das hundert-torige Theben* (Teba cea cu o sută de porţi), în germană de Roeder, Hinrich'sche Buchhandlung. Leipzig, 1926 ;

Arthur Weigall: *Echnaton, König von Ägypten, und seine Zeit* (Ehnaton, rege al Egiptului și vremea sa), Benno Schwabe & Co., Basel;

Ägyptische Erzählungen und Märchen (Povestiri și basme egiptene), alese și traduse de Günther Roeder, Eugen Diederichs, Jena;

Bruno Meissner: *Babylonien und Assyrien* (Babilonul și Asiria), Karl Winters Universitäts-Buchhandlung, Heidelberg, 1920;

A. Wiedemann: *Das alte Ägypten* (Vechiul Egipt), ibidem;

Benzinger: *Hebräische Archäologie* (Arheologie ebraică), Eduard Pfeiffer, Leipzig;

Die Sagen der Juden (Legendele Evreilor), trei volume, adunate și prelucrate de Micha Josef bin Gorion, Rütten und Loening, Frankfurt.

Nu pot să mă extind aici citînd surse a căror influență a fost mai degrabă pur spirituală decît informativă, ca de pildă *Urreligionen und antike Symbole* (Religii originare și simboluri străvechi) a lui Bachofen[1]. Ca operă informativă și sursă de primă importanță mai trebuie însă luată în considerație și cartea lui Alfred Jeremias: *Das Alte Testament im Lichte des alten Orients* (Vechiul Testament în lumina Orientului antic), o carte care mi-a stimulat mult imaginația. A apărut la Hinrich'sche Buchhandlung, Leipzig, în 1916.

Mulțumiți-vă, vă rog, cu aceste date, care nu mă satisfac nici pe mine, dar pe care pentru moment n-am cum să le completez. Înainte de toate am făcut demersuri spre a obține manuscrisul *Muntelui vrăjit* din Germania, fie că-l iau în primire eu însumi, aici, fie că se va trimite printr-un curier sigur direct în America.

Vă rog deci să mă țineți și mai departe la curent cu evoluția unei idei atît de îmbucurătoare și de interesante pentru mine, şi primiţi cele mai bune salutări din partea mea şi a soţiei mele.

---

[1] Johann Jakob Bachofen (1815—1887), gînditor elvețian, întemeietorul dreptului comparat, cercetător al miturilor și simbolurilor. Lucrările sale s-au bucurat de un interes sporit între anii 1920 și 1930 (în parte datorită lui Klages; v. în această privință scrisoarea lui Th. Mann către J. Lesser, 31 ianuarie 1939), cînd au fost reeditate în selecții, dintre care cea mai răspîndită e *Mutterrecht und Urreligion* (1927).

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către FRITZ STRICH [1]

Küsnacht-Zürich
Schiedhaldenstrasse 33
9.I.38

Dragă profesore Strich,

mă munceşte o întrebare poate cu totul prostească: oare „clasicii"(Goethe şi Schiller) şi-au zis ei înşişi clasici, sau „clasicism" şi „clasici" sînt caracterizări *ulterioare, istorice?* Cu alte cuvinte: clasacismul a fost oare o *şcoală* literară conştientă şi programatică, şi care s-a denumit singură aşa, după cum a făcut romantismul, iar mai tîrziu naturalismul şi expresionismul nostru? Denumirea de *Sturm und Drang* [2] pentru mişcarea premergătoare clasicismului nu e nici ea o expresie creată de istoricii literari, după cîte ştiu, ci autorii epocii şi-au zis aşa, au numit astfel orientarea lor şi sentimentul existenţei care-i anima, pornind de la titlul piesei lui Klinger [3]. Cum stau deci lucrurile cu „clasicismul"? Reprezentanţii autonomiei esteticului şi al acelei ştiute rigori formale sub raport uman şi ideal, aliate cu o anumită indiferență etică (care-l revolta de pildă pe Herder) și-au denumit orientarea încă de pe atunci „clasicism“ în sensul unei școli ? Goethe (dar abia în *Convorbirile cu Eckermann*) definește în treacăt noțiunile de „clasic“ și „romantic“. Dar în scrierile estetice ale lui Schiller (în *Despre poezia naivă și sentimentală*, în recenzia poeziilor lui Bürger), termenul nu apare, după cîte știu, așa cum Schiller nu-i spune lui Bürger nici că, de pildă, ar fi rămas împotmolit în *„Strum und Drang“*. Mi se pare că nici Goethe nu vorbește în *Poezie și adevăr* despre „Sturm und Drang“, ci doar despre o „epocă revendicativă“. Iar „clasicismul“ ? Putem concepe ca un contemporan să fi vorbit, în sens aprobativ sau negativ, despre o „școală clasică“ așa cum se vorbea după război despre cea expresionistă sau pe la 1900 despre cea naturalistă ? Lucrul acesta e foarte important în dialog, căci cuvîntul are un aspect tare umoristic dacă e întrebuințat ca o expresie actuală.

---

[1] Fritz Strich (1882—1963), istoric literar elveţian, profesor la München, apoi la Berna. Dintre lucrările sale mai importante amintim: *Deutsche Klassik und Romantik* (1922), *Goethe und die Weltliteratur* (1946), *Kunst und Leben* (1960), culegere care cuprinde printre altele trei eseuri despre Th. M.

[2] Mişcare literară germană între 1770 şi 1780, caracterizată prin revolta împotriva regulilor, prin preponderenţa acordată pasiunii împotriva raţiunii. Acestei orientări îi aparţin primele drame ale lui Goethe şi Schiller.

[3] *Sturm und Drang* a fost întîi titlul unei drame de Friedrich Maximilian Klinger (1752—1831), caracteristică pentru întreaga mişcare.

Fiți așa de amabil și scrieți-mi îndată cîteva rînduri adresate la Arosa, unde mă duc mîine.

Doresc ca anul nou născut să vă fie favorabil !

Al dumneavoastră Thomas Mann

(ADRESANT NECUNOSCUT)

The Bedford
118 East 40 th Street,
New York
21.V.38

Mult stimată doamnă,

nu vă pot mulțumi decît în puține rînduri pentru scrisoarea dumneavoastră, pe care am citit-o cu o emoție plină de înțelegere. Cît de mult m-a impresionat acțiunea mîrșavă împotriva Austriei, faptul că a fost posibilă, că a fost tolerată, o puteți deduce din hotărîrea mea de a nu mă întoarce deocamdată în Europa după această călătorie în America, începută în februarie cu scopul de a ține aici o serie de conferințe. Îmi desfac căminul din Elveția și am de gînd să mă stabilesc într-un oraş universitar din estul Statelor Unite. Sînt deci silit să mă adaptez unor condiţii de viaţă cu totul noi la o vîrstă destul de înaintată şi pe cît posibil ducîndu-mi mai departe munca intelectuală ; ceea ce înseamnă să-mi supun puterile unei încordări notabile. A formula răspunsuri cît de cît satisfăcătoare la întrebările dumneavoastră m-ar antrena prea departe. Aş vrea să vă dau un singur sfat : fiţi bucuroasă că vă e dat să trăiţi într-o ţară încă liberă, nefascistă, aparţinîndu-i prin căsnicie, şi feriţi-vă să vă exprimaţi în mod agitatoric dorinţa prea comprehensibilă de a vedea ispăşite mîrşăviile, de a determina intervenţia militară a puterilor democratice, de acel *„écraser l'infâme"*.[1] Emigranţii austrieci vor avea parte de aceleaşi experienţe pe care cei germani le-au făcut de mult : că lumii nu-i place să primească asemenea sfaturi şi intervenţii din partea noastră şi că le întîmpină luîndu-le în nume de rău sau dînd din umeri cu indiferenţă. Răbdarea lumii, atît de chinuitoare pentru noi, şi străduinţa ei de a se aranja cu fascismul îşi au totuşi motivele îndreptăţite sau cel puţin bine întemeiate, a căror analiză m-ar duce însă, cum spuneam, prea departe. Pe scurt spus : naţional-socialismul şi fascismul sînt nişte expediente împotriva revoluţiei sociale care ameninţă pretutindeni, mijloace de a o înăbuşi, întîrzia, acoperi cu o spoială, de a-i pune stavilă, prin realizarea unei părţi a ei într-un spirit fals, spre a înşela lumea — deci nişte panacee grosolane, însă lumea burgheză are o secretă slăbiciune pentru ele în pofida antipatiei sale pentru tot ce le însoţeşte ; ceea ce explică de ce se lasă atît de greu pusă în mişcare împotriva lor şi consideră avertismentele noastre ca o aţîţare dictată de egoism. În ce mă priveşte, nici nu mai doresc altceva decît să duc la capăt opera vieţii mele la adăpostul unei societăţi care încă mai îndrăgeşte şi respectă ceea ce eu mai mult sînt şi reprezint, decît propovăduiesc. Dacă mi-aţi cere sfatul, v-aş recomanda o atitudine asemănătoare, lăuntric fermă, dar calmă şi încrezătoare în viitor.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] *„Ecrasez l'infâme"*, deviza lui Voltaire împotriva intoleranţei şi fanatismului religios.

Către BOLKO VON HAHN [1]

Küsnacht-Zürich
Schiedhaldenstrasse 33
24.VII.38

Mult stimate domnule von Hahn,

scrisoarea dumneavoastră face parte din documentele pe care un scriitor le adaugă cu un sentiment de caldă satisfacție micului său tezaur de trofee adunate într-o viață, pentru că un astfel de document îl face să-și dea seama mai bine de acțiunea vie a muncii sale decît orice critică tipărită. Vă mulțumesc foarte mult.

S-ar părea că umanitatea zilelor noastre cuprinde mai mult decît în alte perioade, elementul spiritual ca un accesoriu al ei de la sine înțeles, în loc să-l lase să ducă o existență aparte, în chip de literatură, alături de realitate și de viața activă, așa cum se făcea în epoca părinților noștri. De aceea mă bucur atunci cînd cărțile mele spun ceva unor bărbați care duc o viață curajoasă și de largă anvergură practică, cum sînteți dumneavoastră, cînd ele își au partea de contribuție în felul lor la formarea și împlinirea unei astfel de vieți.

Concepția dumneavoastră despre evenimentele din Spania, diferită de a mea, nu-mi poate scădea din bucurie. Mă uimește doar, n-am încotro, că-mi aprobați afirmațiile politice celelalte, făcînd o excepție tocmai în chestiunea spaniolă. Mi se pare că există între ele o legătură necesară, logică și etică. Credeți-mă, declanșarea și tărăgănarea acestui război civil e una dintre cele mai mari crime ale istoriei. Dacă ați lupta acolo — ce nonsens ar fi să nu luptați de partea poporului care-și apără de doi ani libertatea cu o asemenea vitejie de leu ! Copiii mei mai mari s-au întors de curînd de acolo. Sînt plini de admirație pentru moralul trupelor republicane, superior moralului părții adverse, mult mai bine echipate — și au fost surprinși de propriul lor curaj în tranșee și în timpul bombardamentelor pe care le-au trăit. Și-l explică prin satisfacția de nedescris pe care o resimți aflîndu-te în singurul loc din lume unde *se trage* asupra pacostei ce nenorocește lumea, fascismul. [...]

---

[1] Bolko von Hahn (n. 1904) comerciant, stabilit între 1925 și 1958 în America de Sud, apoi în Statele Unite ca manager al firmei sale, a dus și o activitate jurnalistică și a publicat studii de istorie sud-americană sub titlul : *Das Herz des Gaucho.*

Cu mulțumiri reiterate și cele mai bune urări
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către KARL KERÉNYI

Princeton, 6 decembrie 1938

Dragă domnule profesor,

ieri, în trenul care mă ducea spre New York, am citit frumosul dumneavoastră eseu despre nașterea Elenei. Nu vă pot spune cît de mult m-a interesat, m-a îmbogățit și m-a mișcat și această lucrare a dumneavoastră. Lumea studiilor dumneavoastră exercită asupra mea o putere de atracție magică, iar relațiile pe care le dezvăluiți, această misterioasă unitate dintre Elena, Nemesis și Afrodita, mă preocupă și mă amuză în felul cel mai spiritual de cînd mi-ați deschis o perspectivă asupra ei. După o asemenea lectură doresc mereu să mă întorc cît mai repede la *Iosif*, pentru care ea ar putea deveni mult mai direct fructuoasă decît pentru activitatea mea actuală. Dar în cele din urmă nu pot garanta că citirea eseului dumneavoastră nu se va face simțită și în romanul meu despre Goethe, care pînă la urmă nici el nu va putea să se lipsească de Elena[1]. Iată o misiune potrivită pentru dumneavoastră : să scrieți despre plăsmuirea goetheană a Elenei ; însuși modul în care se amalgamează în ea elementul antic cu cel rococo și galant este ceva cu totul unic și fermecător de nepermis, ceva ce, după cîte știu, n-a fost încă analizat niciodată cu mijloacele care vă stau la dispoziție.

---

[1] Episodul cu Elena, din *Faust* II, act. III, la a cărui elaborare Goethe a lucrat îndelung și l-a publicat și ca fragment, e încărcat de multiple semnificații simbolice, ca însăși figura Elenei, și are așadar aceeași importanță în conturarea figurii spirituale a poetului pe care a avut-o pentru el ca preocupare.

În timp ce citeam eseul, mi-am adus aminte de întîlnirile lui Goethe cu confratele dumneavoastră de altădată, mitologul Creuzer, relatate în *Convorbirile* lui Biedermann[1]. La Heidelberg, în 1815, Creuzer a avut o convorbire cu Goethe despre interpretarea simbolică a figurilor și povestirilor mitologice grecești, și în cursul discuției interesul adînc al lui Goethe pentru aceste chestiuni pare să se fi manifestat în cel mai înalt grad. Elementul mitologic la Goethe, în deosebi în „Noaptea valpurgică clasică“[2] înseamnă pentru mine întotdeauna o punte spre Wagner, care a îndrăgit îndeosebi această parte din Faust și care, în ultimii săi ani de viață, la Veneția, dădea citire, înconjurat de ai săi, unor pasaje de acolo, însoțind adesea lectura cu exclamații admirative.

Ne-am aclimatizat bine în noul mediu. Condițiile exterioare au fost favorabile, cele interioare grele, căci nu mai e nevoie s-o spun, evenimentele din Europa au însemnat o mare îngreunare și o povară. Despre aceste lucruri nu vreau să intru în amănunte, mi-am vărsat focul într-o mică scriere intitulată : *Această pace*[3], care a apărut și în engleză și s-a și răspîndit pe aici în multe mii de exemplare. Situația din Ungaria îmi e prea puțin cunoscută ca s-o judec. Pot să vă rog să-mi vorbiți despre ea, măcar aluziv ? Cînd o să ne revedem ? Calea spre Budapesta mi-e tăiată, calea spre Europa în genere sper că nu, deocamdată ; terenul de întîlnire cel mai potrivit ar fi Elveția, la vară, presupunînd că nu aveți de făcut un drum peste ocean, care să vă aducă pînă aici.

Rămîneți cu bine, vă mulțumesc încă o dată pentru bucuria spirituală pe care v-o datorez, și nu neglijați să mă țineți la curent și de acum încolo cu activitatea dumneavoastră.

Cu sincer devotament

Thomas Mann

---

[1] F. von Biedermann, autorul celei mai importante ediții de convorbiri cu Goethe, apărută în îngrijirea sa la Leipzig, în 1929.

[2] *Faust II*, act. II.

[3] *Dieser Friede*, publicat ca eseu de sine stătător, cu mici modificări, sub titlul : *Die Höhe des Augenblicks*, ca prefață la culegerea de eseuri *Achtung Europa!* apărut în același an (1938).

P. S. Nu de mult mi-am ținut aici primele două prelegeri [1], care au fost publicate. Au avut ca subiect *Faust*-ul lui Goethe și mi-au adus multe vorbe prietenoase de la tineri și bătrîni.

Către ERIKA *și* KLAUS MANN

[Decembrie 1938]

Dragi copii,

cartea asta [2] pe care ați scris-o voi, cei doi mai mari ai mei, e concepută cu totul în acord cu vederile mele, o știți prea bine; căci știți că am contracarat încercarea de a mă izola de emigrația germană și de a-mi repartiza un loc special cam ambiguu în mijlocul ei, și m-am solidarizat în mod expres cu ea — sînt ani de atunci. Am făcut-o pentru că nu voiam ca potentații din Germania să mai șovăie pînă să-mi retragă cetățenia, așa cum v-au retras-o vouă și fratelui meu. Și n-au mai șovăit.

Cartea voastră e o carte a solidarității, acea solidaritate asupra căreia am insistat și eu pe atunci; să nu vedem în ea numai o solidaritate întru mîndrie și suferință, ci și întru vinovăție. Libertatea germană, statul de la Weimar a pierit nu fără complicitatea noastră a tuturor — chiar dacă putem considera pe drept cuvînt că nu împărtășim nicidecum răspunderea pentru imensitatea decăderii și josniciei care au urmat apoi. Dar s-au comis greșeli, greșeli și omisiuni, să nu o negăm; conducerea intelectuală a Republicii n-a fost poate deficitară sub latura intelectuală, dar a avut lipsuri sub latura conducerii și a conștiinței răspunderii, libertatea a fost uneori compromisă, a fost adesea tratată fără seriozitatea și grija care ar fi fost deosebit de necesare în condițiile și împrejurările existente în Germania — cine să se mai mire de acest lucru ? Libertatea e un lucru mai complicat și mai delicat decît puterea ; e mai puțin simplu să trăiești în libertate decît sub dominație, iar noi, intelectualii germani, eram foarte tineri în materie de libertate, politicește foarte tineri și neexperimentați — într-o măsură la fel de mare pe cît erați voi pe vremea aceea în privința anilor.

---

[1] Invitat să conferențieze la Universitatea din Princeton, Th. M. abordează teme ca *Faust* al lui Goethe, *Introducere la Muntele vrăjit Arta romanului* ș.a., elaborînd eseuri valoroase, publicate apoi în diverse culegeri.

[2] *Escape to Life*, 1939.

De ce n-aș recunoaște că sînt tată într-o măsură suficientă pentru a vedea în dezvoltarea voastră din ultimii șase ani un simbol și un exemplu al faptului că libertatea se poate maturiza în exil ? Așa cum pentru mine, care cunoșteam fondul de bunătate al ființei voastre, ura bestială a brutelor în ascensiune împotriva voastră, a copiilor mei, mi s-a părut întotdeauna un semn deosebit (dacă mai era nevoie de un asemenea semn) al răutății lor descreierate, tot așa în clipa de față întărirea voastră ca oameni, progresele voastre pe planul voinței, al putinței și al realizării sînt pentru mine un simbol și o garanție a propășirii social-politice a spiritului german datorită exilării sale.

Pe de altă parte e cert că acest proces își are echivalentul exact în țara noastră. Poporul german trece astăzi printr-o experiență dură, de multă vreme nu tocmai nemeritată, și această experiență îl învață fără îndoială un lucru, l-a și învățat dacă nu ne înșală toate semnele, și anume : ce înseamnă libertatea. Niciodată n-a știut-o. Dar dacă, într-o bună zi, prin bunătatea iertătoare a lui Dumnezeu libertatea îi va fi redată, atunci, într-adevăr, cred, eu, va ști s-o păzească !

Cartea voastră despre emigrația germană apare într-un moment favorabil : atunci cînd starea sufletească a poporului nostru, dorul lui de pace, de libertate și dreptate au fost revelate lumii întregi printr-o criză al cărei singur aspect avantajos e tocmai acesta. Faptul a determinat lumea atît de periclitată să privească viața internă, neoficială a poporului german cu o atenție mărită și a schimbat totodată atitudinea ei față de emigrația germană, privită acum cu mai mult interes și mai multă simpatie. A început să-și croiască drum presupunerea că avertismentele noastre poate nu pornesc totuși dintr-un resentiment care ne-ar determina să ațîțăm spiritele, ci din mai buna cunoaștere a groaznicului soi de oameni care a pus stăpînire pe Germania, și că am fi putut într-adevăr lămuri lumea la timp asupra oamenilor de teapa asta, dacă lămuririle noastre ar fi fost cît de cît bine primite. Cartea voastră înfățișează consistența bogată a emigrației germane prin portrete individuale foarte reușite. Cred că va fi binevenită.

Al vostru tată

Către JONAS LESSER [1]

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
31.I.39

Dragă domnule Lesser,

cu scrisoarea dumneavoastră, cu observațiile amabile despre ultimii născuți dintre copiii mei spirituali, dintre care eseul despre Schopenhauer mi-e cel mai drag (căci lucrările pe teme politice nu aduc decît chinuri, și o dată ce le-am isprăvit, nu mă mai uit niciodată la ele), — dar în special cu studiul dumneavoastră atît de competent și de just despre Bachofen mi-ați dat o bucurie pentru care țin să vă mulțumesc îndată după isprăvirea lecturii. Polemica dumneavoastră împotriva adepților lui Klages [2] e cu totul îndreptățită și necesară — ei l-au exploatat și l-au proslăvit pe B. într-un spirit care nu era al său, nefiind al vremii sale ; acel spirit pur și simplu nu îngăduia excese antiintelectuale și antiumane de felul celor pe care le-a adus secolul al XX-lea. De altfel, intrepreții n-ar trebui să-l despartă de vremea sa, să-i atribuie „gînduri ascunse în fundul inimii“ potrivnice vremii sale, și nici să aibă prezumția de a-l înțelege mai bine decît el însuşi. Pe de altă parte însă, cei care-l exploatează după noua modă au şi ei un pic de dreptate, căci recunoscînd religia lui Zeus şi în genere elementul spiritual, pare să facă o reverenţă — bineînţeles perfect sinceră — în faţa secolului său liberal şi umanist, pe cînd *iubirea* sa (lucru pe care-l dovedeşte întreaga sa concepţie) aparţine de fapt tenebrelor, mormîntului, elementului matern, deşi această dragoste era ţinută în frîu prin spiritul epocii, încă încrezătoare în raţiune şi în om ; în această privinţă seamănă cu Schopenhauer, care a fost de asemenea mistic şi umanist în acelaşi timp. Nicidecum mistic e de pildă Freud — prin el ne putem da seama de deosebire. Bachofen şi Freud sînt amîndoi exploratori ai nocturnului, dar cel din urmă ca medic, cel dintîi ca poet — iar poeţii sînt fiinţe pe care nu te poţi bizui din punct de vedere moral.

---

[1] Jonas Lesser (n. 1896), filolog și scriitor vienez, emigrat, după anexarea Austriei, la Londra. A scris numeroase eseuri despre Thomas Mann, cel mai important fiind : *Thomas Mann in der Epoche seiner Vollendung,* München, 1952.

[2] În original : *„die Klages-Weiber“* — joc de cuvinte intraductibil, *Klageweiber* însemnînd : bocitoare.

Citind recapitularea pe care o faceţi, mi-am dat seama retrospectiv cît de mult se sprijină pe Bachofen comicul capitol Huij şi Tuij din partea a treia a romanului lui Iosif. Cu prilejul unor lecturi ca a scrierii pe care mi-aţi trimis-o, regret de fiecare dată că nu sînt încă scufundat din nou în munca la *Iosif* care e silit să mă aştepte atîta vreme în groapa lui. Dar trebuie să-mi acord un răgaz (sperînd că-mi şi pot îngădui s-o fac) pentru povestea cu Lotte, care este şi ea destul de ciudată în felul ei şi pe care o port prin timp cu o perseverenţă încăpăţînată, un timp preţuit doar ca element, încolo însă dispreţuit.

Mă bucur că vă ştiu la adăpost într-o ţară liberă — în măsura în care se mai poate vorbi azi de libertate şi de adăpost. Dar observ că m-am ocupat puţin mai pe îndelete de partea de lux, ca să zic aşa, a scrisorii dumneavoastră, văzîndu-mă silit în cele din urmă să mărturisesc că nu ştiu să răspund mai nimic la întrebările din ea privitoare la chestiuni vitale. Tare aş vrea să vă pot fi cumva de ajutor, dumneavoastră şi soţiei, dar traducerea engleză a cărţilor mele e încredinţată unor mîini ferme, iar la Londra n-am nici o relaţie personală de cînd a murit Galsworthy. Dacă n-ar exista cele două nume de editori, Warburg şi Secker, mai de mult asociaţi, acum mi se pare despărţiţi, mi-aş bate capul absolut în zadar întrebîndu-mă cui să mă adresez în favoarea dumneavoastră. Vă trimit alăturat cîteva rînduri către ei, numai spre prezentare. Să sperăm că veţi găsi astfel un punct de legătură de la care să puteţi porni pentru a vă croi drum mai departe.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către KARL KERÉNYI

Princeton, 16.II.39

Dragă profesore Kerényi,

scrisoarea dumneavoastră din prima zi de Crăciun am primit-o de două ori, iar eseul dumneavoastră despre sărbătoare [1] l-am citit de două ori — sînteţi mulţumit ? Nu mai e nevoie să spun, şi nici n-aş şti cum, cît de mult mă simt la mine acasă în atmosfera acestei lucrări pe care o socot printre cele mai frumoase din cîte aţi scris vreodată — poate că i-aş acorda laurii printre toate, sedus fiind de legătura foarte strînsă pe care o are cu toate lucrurile cu ajutorul cărora mă refac şi mă împrospătez după lamentabilele prostii şi mîrşăvii ale momentului public. Judecata mea are prin urmare o coloratură subiectivă, cred însă într-adevăr că, prin calităţile sale scriitoriceşti şi prin graţia spirituală a desfăşurării ideilor, acest eseu merită o evidenţiere deosebită printre toate cîte ne-aţi oferit, şi că reprezintă o treaptă mai înaltă, unde vă mişcaţi cu mai mare libertate. Lucrul acesta e probabil legat de acea „răzbire“ într-o sferă ştiinţifică mai înaltă, mai largă de care vorbiţi, eu însă nu găsesc că aţi „răzbit“, fiindcă vă consider de mult ca un spirit aparţinînd mai mult sau mai puţin conştient acelei sfere în care îmi desfăşor, cu oarecare intuiţie artistică, încercările diletantistice.

Vă puteţi închipui de cîte ori a trebuit să mă gîndesc la „Iosif“ în timp ce vă citeam. Serbarea în sens de ceremonie mitică şi de repetare senin-gravă a unei întîmplări originare s-ar putea spune că e însuşi motivul de bază al romanului meu, o dată eroul poartă chiar numele de „Iosif *em heb*“

---

[1] Eseul *Vom Wesen des Festes,* în revista *Paideuma,* 1938. Reluat în cartea lui Kerényi *Die antike Religion* (1940), cap. II.

— „Iosif în sărbătoare". M-a apucat un fel de nostalgie după cartea mea, ca de atîtea ori cînd citesc ceva legat de tematica ei. Dar nici nu era nevoie de vreo nostalgie, căci în eseul dumneavoastră nu o dată se iveşte cîte o idee care aparţine cercului meu actual de preocupări, romanului despre Goethe. Te pomeneşti că şi acesta e într-un fel „mitologie" ? Oricum, observaţiile despre scăderea de forţă vitală a vieţii prin repetare, despre existenţa unui rest de creativitate în repetare, apoi afirmarea hotărîtă că viaţa şi spiritul, vitalul şi spiritualul se pot concilia — toate acestea m-au impresionat ca fiindu-mi ciudat de familiare. Repetarea vieţii, *intensificată prin spirit*, deşi cu o vitalitate mai scăzută, e una din temele principale în *Lotte la Weimar*, căci o repetare de acest fel a trăirii din timpul episodului cu Lotte reprezintă de fapt dragostea lui Goethe-Hatem faţă de Marianne Willemer. Pe deasupra se mai chema şi Jung[1]. Iubita e întotdeauna tînără ; dar ceea ce produce o uşoară confuzie mentală este că pe lîngă cea fără de vreme mai există şi Lotte cea îmbătrînită şi-şi face din nou apariţia. — Cam aşa se petrec lucrurile.

Tare aş vrea să vă pot fi de ajutor în împlinirea dorinţei de a veni în America, să vă pot procura o invitaţie. Dacă mi-aţi sugera unde să mă adresez, aş încerca s-o fac. Vorbiţi englezeşte ? Cele mai bune urări dumneavoastră şi soţiei.

Thomas Mann

Către ALBERT EINSTEIN

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
21.II.39

Iubite profesore Einstein,

a fost foarte emoţionant pentru mine că mi-aţi scris anume ca să vă scuzaţi pentru absenţa dumneavoastră bineîntemeiată de la conferinţa mea[1] — s-ar fi cuvenit să vă mulţumesc îndată pentru această amabilitate, dar au intervenit atîtea vizite şi treburi de rezolvat.

---

[1] Marianne von Willemer, născută Jung, inspiratoarea poeziilor lirice din *Divanul occidental-oriental* scrise de Goethe la vîrsta de 65—67 de ani.

Pentru prelegerea mea în engleză am folosit în linii mari discursul pe care l-am ţinut acum trei ani la Viena, la a 80-a aniversare a lui Freud. Vi-l trimit, de vreme ce exprimaţi dorinţa de a primi ceva tipărit. Marţi seara, în 28 ale lunii, recitatorul Ludwig *Hardt*, care trăieşte acum la New York, va da cîteva probe ale artei sale aici, la noi, în faţa unui mic cerc de conoscuţi care înţeleg germana. Recită foarte bine din Heine, din Goethe şi din autori moderni. Vreţi să ne faceţi plăcerea, şi să-i faceţi lui Hardt onoarea de a fi prezent ? Va fi o reuniune cu totul neconvenţională. Pe la ora 7 luăm o gustare şi apoi îl ascultăm pe Hardt cam o oră .

Cu toată cordialitatea

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER[2]

Princeton N. J.
65 Stockton Street
20.V.39.

Stimată prietenă,

de cînd mi-au parvenit rîndurile dumneavoastră pline de bunătate, din 15 ale lunii, am mai parcurs cîteva etape ale calvarului meu: ceremonia doctoratului[1] a fost foarte solemnă şi frumoasă, cuvintele mele de mulţumire au fost bine primite şi mi-au pornit din inimă, căci îmi face într-adevăr bine să mă pot înrădăcina în acest pămînt, şi fiecare nouă apartenenţă de acest soi îmi confirmă gîndul: eşti acasă. Trebuie să mă bucur de acest lucru, dat fiind că Europa, care în ultimele săptămîni luase o înfăţişare mai dătătoare de speranţe, pare să se afle din nou în plin marasm. Nu cumva se pregăteşte un nou München ?[2] Dar să lăsăm asta. — A trecut şi serbarea liberarilor; noi am legat participarea la ea de o vizită la *World Fair*[3] cu prilejul deschiderii pavilionului rusesc. Ieri am conferenţiat aici, în capelă, împreună cu Einstein, pentru teologi, şi cu asta seria obligaţiilor se apropie de sfîrşit. Va mai trebui să ţin o alocuţiune către *American Writers*[4] în 2 iunie, şi înainte de asta, în 29 ale lunii, mai am un *„degree"* cu *„lecture"*[5] la un colegiu, cam departe de aici, drum de o noapte. Pe cînd termenul era încă îndepărtat, am promis să mă duc, şi acolo cel puţin voi lua un onorariu. După aceea astea toate vor lua sfîrşit, iar la anul o să-mi comand cărţi de vizită cu menţiunea că sînt scriitor şi că trebuie să scriu.

---

[1] Conferinţă ţinută la Universitatea din Princeton în 13 februarie 1939, reluare a discursului ţinut la a 80-a aniversare a lui Freud (8 mai 1936) : *Freud und die Zukunft.*

[2] Agnes E. Meyer (n. 1887), ziaristă americană de origine germană, veche admiratoare a lui Th. M. Ca soţie a influentului bancher, editor şi proprietar de ziar Eugene Meyer, personalitate marcantă cu rol însemnat în viaţa publică, era legată prin obligaţii sociale de capitală, unde desfăşura şi o importantă operă filantropică. Astfel, prietenia care s-a înfiripat între ea şi Th. M. a dat naştere unei corespondenţe ample — vreo trei sute de scrisori din partea scriitorului —, donată de Mrs. Meyer „Colecţiei Thomas Mann“ a Universităţii din Yale, reprezentînd o întreagă cronică a vieţii sale din acei ani.

O însărcinare de care-mi pare bine e de a scrie, la dorinţa celor de la Random House, o prefaţă la *Anna Karenina*, care va fi scoasă într-o ediţie mare, ilustrată. Asta o să-mi facă plăcere. Apoi mi se cere şi o prefaţă la reeditarea lui *Royal Highness*[6], dar aş prefera să v-o încredinţez dumneavoastră. Apoi preşedintele Dodds[7], care într-o cuvîntare ținută aici, recent, mi-a lăudat mult activitatea academică, mi-a adresat o invitație de a primi un angajament la Princeton University pentru *a doua jumătate* a iernii viitoare. Rockefeller pare să aibă dificultăți... Dar există posibilitatea unei angajări la Flexner Institute [1], care s-o completeze pe cea dintîi. Cred că am să primesc. Ce părere aveți ?

---

[1] Universitatea din Princeton i-a conferit lui Th. M. titlul de doctor honoris causa. Ceremonia avusese loc cu două zile înainte, în 18 mai.

[2] Adică un nou eşec diplomatic, ca la conferinţa din München, în septembrie 1938, cînd guvernele britanic, francez şi italian au încheiat un acord impunînd Cehoslovaciei cedarea teritoriului Sudeţilor, integrat celui de al III-lea Reich.

[3] Expoziţia mondială de la New York.

[4] Conferinţă la „League of American Writers".

[5] Decernarea unui titlu onorific, urmată de o conferinţă.

[6] Romanul *Alteţă regală* (1909) în versiune engleză.

[7] Harold Dodds (n. 1889), profesor de economie politică la Universitatea din Princeton, apoi rectorul Universităţii; a publicat numeroase studii de specialitate.

Deocamdată se arată la orizont niște vacanțe promițătoare în Europa — sper că însoțite de muncă copioasă ; întîi în Elveția, apoi într-o localitate balneară din Suedia. „Ile de France" pornește în 6 iunie, tocmai de ziua mea, și ne vom îmbarca, așa cum pare să fie ferm stabilit, împreună cu Erika. Înainte de asta vom putea oare să ne mai vedem și să stăm de vorbă ? Din păcate există motive să ne îndoim. Și ce mult mi-ar plăcea totuși să vă povestesc despre părinții mei, ca să nu neglijez nimic din ce vă poate fi de folos pentru lucrarea întreprinsă [2]. Atît vă pot spune cu certitudine : cu excepția zilelor de 2 iunie și, înainte de asta, de 28 și 29 mai, sînt aici.

La Zürich vom avea de discutat despre continuarea publicării revistei *Mass und Wert* [3]. Situația e următoarea : dacă putem conta pe un tiraj mărit cu 2000 de exemplare, atunci costul tipăririi a 6 numere s-ar ridica la circa 12 000 de franci elv. Redacția ne-ar costa, rotunjind cifra, 3 000 de franci pe an. Ar fi indicat să nu reducem onorariile pentru colaborări, dacă e cumva cu putință — în ce mă privește, am renunțat la orice onorariu pentru colaborările mele. Poate că o să se mai găsească autori care să-mi urmeze exemplul ; în acest caz, am putea conta cu un onorar mediu de 6 franci pagina, adică de 1 000 de franci la un număr, deci 6 000 de franci pe an. Adăugînd încă vreo 3 000 de franci pentru cheltuieli neprevăzute, costul se ridică la aproximativ 24 000 de franci elv. pentru anul următor, și presupunînd că jumătate din această sumă va fi acoperită prin vînzare, rămîne un deficit de 12 000 de franci, asta face aproximativ 3 000 de dolari, — De 2 000 m-am angajat să fac rost eu, pe aici, și în acest caz restul de 1 000 va proveni, după toate prevederile, din subvenții europene, îndeosebi elvețiene. — Întrebare : Acel suflet generos în care dumneavoastră și stimatul dumneavoastră soț m-ați încurajat să-mi pun speranțele, este oare dispus să-mi înmîneze cecul salvator de 2000 de dolari. ca să-l pot duce cu mine în Europa ? Bilanțul curățel și precis, așa cum l-am făcut, nu se poate să nu-i placă acelui suflet generos.

---

[1] Simon Flexner (1863—1946), profesor de medicină, a condus un laborator de cercetare în cadrul Institutului Rockefeller.

[2] Agnes E. Meyer, autoarea mai multor cărți eseistice, lucra la o monografie Th. M., care a rămas însă fragmentară.

[3] Revistă bilunară de cultură germană, editată de Th. M. împreună cu Konrad Falke la Zürich între anii 1937 și 1940. Redactori : Ferdinand Lion în primii doi ani, Golo Mann și Emil Oprecht în al treilea an de apariție.

Dealtfel, nici n-aș putea să-mi închei mai bine scrisoarea decît pomenindu-l. Cele mai calde salutări dumneavoastră și întregii familii

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către FRANZ WERFEL

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
26 mai 1939

Scumpe Franz Werfel,

în mijlocul tumultului și al nesiguranței, în mijlocul amenințărilor de război și al primejdiei unui nou *„appeasement"*, un lucru devine tot mai limpede și prinde contururi tot mai precise : decizia trebuie să pornească și va porni din Germania. Atîta vreme cît poporul german nu se va fi eliberat de această „conducere", nu va exista o pace mondială durabilă. Noi o știm de mult, iar lumea largă începe s-o priceapă. Mai știm și că germanii își urăsc în fond regimul și că numai de război se tem și mai mult decît de Hitler. Aversiunea profundă, bănuitoare, înfricoșată a poporului german față de regimul nazist nu e de natură *primar* „politică". Ceea ce dă fiori de groază celor mai buni dintre germani e prăpastia morală în care sînt amenințați să se cufunde — dezgustătoarea decadență pe plan moral și cultural. E un fapt cert că în ultima jumătate de an un număr considerabil de germani care nu puteau fi considerați ca „suspecți“ nici din punct de vedere politic, nici din cel rasial, și-au părăsit țara, pur și simplu fiindcă pogromurile din noiembrie sau propaganda de ațîțare împotriva Cehoslovaciei le-au depășit limitele răbdării. Cei scăpați de acolo relatează cu ce aviditate neînfricată de nici o primejdie își procurau scrierile și declarațiile venite din afară, din libertate, își istorisesc setea chinuitoare nu numai de adevăr, ci înainte de toate de ținută, de demnitate, de calmă chibzuință ; vorbesc despre dorul lor de glasurile spiritului și ale moravurilor civilizate. Și în timp ce cărțile autorilor premiați de stat nu mai găsesc cititori în Germania, cu toată zarva propagandistică, traducerile se vînd ca pîinea caldă — adică lucrările celor cîțiva autori străini „permiși“ pe care germanii le devoră. Dar cît de dornici, cît de ahtiați sînt prietenii noștri din Germania să primească ceva de la noi ! În cursul campaniei împotriva intelectualității, acum cîteva săptămîni, *Das Schwarze Corps* [1] a pornit un atac împotriva librarilor : dacă ar merge cum vor ei, n-ar mai vinde nimic toată ziulica decît literatura emigranților. Avem toate motivele să dăm crezare lui *Das Schwarze Corps* în privința acestei afirmații.

E o necesitate pentru germanii din interiorul țării și pentru noi, reprezentanții din afară a Germaniei intelectuale, să stabilim relații între noi. Trebuie să se pună capăt situației nefirești ca noi, cei care ar trebui să-i ajutăm pe germani să-și regăsească ființa mai bună, să fim lipsiți de orice contact cu ei. Glasurile noastre vor fi auzite acasă dacă le vom ridica cu destulă insistență. Iată planul meu :

Timp de vreo 12 luni aș vrea să fac să parvină în țară vreo 24 de broșuri scrise *pentru germani* de reprezentanți ai spiritului german. Această serie de scrieri nu trebuie să aibă nicidecum un caracter pur politic, ci să facă apel la instinctele mai bune ale concetățenilor noștri, pe cînd Hitler nu știe să le trezească decît pe cele mai primejdioase. Un comitet de prieteni americani (condus de dr. Frank Kingdon, președintele Universității Newark) va lua asupra sa finanțarea proiectului, iar eu voi lua contact, în cursul anului, cu vreo 24 de scriitori, savanți, teologi și artiști germani, propunîndu-le colaborări. Deocamdată vă rog să-mi dați doar adeziunea dumneavoastră de principiu. Aș vrea să mă autorizați să adaug pe lista comitetului meu de germani numele dumneavoastră, care are greutate și putere de atracție în Germania și în lume. După ce-mi veți fi răspuns afirmativ, vă voi da foarte curînd amănunte mai precise.

---

[1] *Das Schwarze Corps*, revista săptămînală a formației hitleriste SS.

Concomitent cu aceste rînduri adresez scrisori asemănătoare următorilor prieteni și confrați: Wilhelm Dieterle[1], dr. Bruno Frank[2], prof. James Franck[3], Leonhard Frank, Lotte Lehmann[4], Heinrich Mann, dr. Hermann Rauschning[5], prof. Max Reinhardt, Ludwig Renn[6], René Schickele, prof.

---

[1] Wilhelm Dieterle (n. 1893), actor și regizor de teatru și de film, a trăit din 1932 în Statele Unite și s-a întors după război în Germania.

[2] Bruno Frank (1887—1945), poet și scriitor, prieten intim cu Th. M., emigrat în 1933 în Elveția, apoi la Londra și în cele din urmă în California.

[3] James Franck (1882—1964), fizician din Berlin, a emigrat în 1935 în Statele Unite, unde a fost profesor la Universitatea din Baltimore, apoi la cea din Chicago. Premiul Nobel în 1925. Contribuții la fizica atomică, la aplicarea fenomenelor de fotosinteză, la construirea bombei atomice. S-a pronunțat împotriva folosirii armelor nucleare.

[4] Lotte Lehmann (n. 1888), soprană celebră, a emigrat în Statele Unite, unde și-a urmat cariera cu succes, angajată cîtva timp la Metropolitan Opera.

[5] Hermann Rauschning (n. 1887), președinte al senatului din Danzig (vechiul oraș hanseatic era din nou „oraș liber“ prin Pacea de la Versailles) pînă în 1933, cînd național-socialiștii obțin majoritatea în parlamentul orășenesc. În 1936 fuge prin Polonia în Elveția, apoi în Franța, Anglia și S.U.A. unde se stabilește. A publicat cărți în care demască hitlerismul și care au cunoscut o largă răspîndire: *Die Revolution des Nihilismus* (Zürich, 1938), *Gespräche mit Hitler* (Zürich, 1940), *Die Ziet des Deliriums* (1947). A colaborat la revista *Mass und Wert*.

[6] Ludwig Renn (n. 1889), scriitor comunist, autorul romanelor antimilitariste *Krieg* (1928) și *Nachkrieg* (1930). Arestat în noaptea incendierii Reichstagului, a fost condamnat la doi ani și jumătate pentru înaltă trădare; în 1933 fuge în Elveția, luptă în Spania ca șef al

Erwin Schrödinger[1], prof. Paul Tillich[2], Fritz von Unruh, Stefan Zweig.

Eu însumi mă apuc în săptămînile următoare de o lucrare destinată anume germanilor.

În ceea ce priveşte modalităţile de difuzare, acestea există — chiar şi poşta e o cale. Contăm pe difuzarea a cel puţin 5 000 de exemplare din fiecare broşură, şi evident fiecare exemplar va fi citit de multe persoane. Lucrările vor fi retribuite, modest, cam între limitele onorariilor pe care le aduc colaborările de aceleaşi proporţii la săptămînalele americane (*Nation, New Republic*).

Daţi-mi voie să rezum, dragă Franz Werfel : Pe lîngă îndatoririle noastre cele mai personale, pe lîngă „cerinţa zilei" [3] şi dincolo de ea, mai avem datoria şi sarcina de a face uz de influenţa noastră asupra germanilor. Războiul poate fi evitat numai dacă germanii sfîrşesc cu Hitler. Iar dacă nu va putea fi evitat, putem spera să se facă o pace care să nu conţină germenii unui nou război numai dacă germanii refuză acestui regim obedienţa încă *înainte de înfrîngere*. Germanii trebuie convinşi să-şi bage minţile-n cap, şi cine s-o facă atîta vreme cît noi păstrăm tăcere ?

Daţi-mi de veste cît mai curînd şi primiţi cele mai bune salutări.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Batalionului Thälmann din Brigada Internaţională (*Der spanische Krieg*, 1955), apoi emigrează în Mexic unde e profesor de istorie modernă europeană la Universitatea din Morelia şi preşedinte al mişcării „Freies Deutschland". Întors după război în R.D.G., publică alte romane şi scrieri pentru tineret.

[1] Erwin Schrödinger (1887—1961), fizician, profesor universitar la Stuttgart, Breslau, Zürich, Berlin, unde a fost urmaşul lui Planck la catedră. A emigrat în 1933 la Oxford, apoi la Dublin, după război a trăit la Viena. Premiul Nobel 1933.

[2] Paul Tillich (n. 1886), teolog şi filozof, profesor universitar întîi în Germania, apoi la New York şi la Universitatea Harvard.

[3] *Die Forderung des Tages* (1930), culegere de eseuri „ocazionale" (conferinţe, prefeţe, discursuri comemorative, scrisori deschise etc.) izvorîte din sentimentul datoriei de a se pronunţa, cum indică şi titlul, preluat dintr-un dicton de Goethe : „Care ne e datoria ? — Cerinţa zilei."

Către RUDOLF OLDEN [1]

Princeton NJ
65 Stockton Street
1. VI. 39

Mult stimate domnule Rudolf Olden,

am auzit că PEN-Clubul englez plănuieşte să întreprindă o acţiune în favoarea marelui nostru confrate Robert Musil [2]. Iată o veste bună, frumoasă, binevenită, făcută de-a dreptul să-mi ia o piatră de pe inimă ; căci de mult îmi fac griji pentru acest om extraordinar şi pentru opera sa nepreţuită, şi respir uşurat văzînd că lumea începe să-şi dea seama de necesitatea de a interveni corectînd greşelile unei epoci care uită într-atît să fie mîndră de maeştrii ei spirituali şi e lipsită de sentimentul răspunderii pentru soarta lor.

Simt îndemnul de a vă spune cît de mult preţuiesc opera lui Musil, pentru ca să vă puteţi folosi de mărturia mea în chipul care vi se va părea folositor în Anglia, unde această operă este probabil încă puţin cunoscută azi. În cazul nici unei alte opere din toată producţia germană contemporană nu am o certitudine la fel de mare cu privire la judecata posterităţii ca în cazul acesta. *Omul fără însuşiri* este fără îndoială o proză de rangul cel mai înalt, care îşi are locul printre cele mai nobile opere din cîte a avut de oferit toată epoca noastră : e o carte care va dăinui peste decenii şi va avea parte de cea mai mare preţuire în viitor. Cînd a apărut al doilea volum, am declarat că : „ e o creaţie literară a cărei valoare excepţională, a cărei importanţă decisivă pentru dezvoltarea, înălţarea, spiritualizarea romanului german e în afara oricărei îndoieli.“ Îmi permit să citez astăzi aceste cuvinte ca o mărturie.

---

[1] Rudolf Olden (1885—1940), scriitor, redactor la *Berliner Tageblatt*, emigrat la Londra. A pierit în drum spre Canada, cu vaporul englez „City of Benares“, care ducea copii evacuaţi din Londra şi care a fost torpilat de nemţi. Scrieri mai de seamă : *Hitler, der Agent der Macht* (1935), *The History of Liberty in Germany* (1939), *Is Germany a hopeless case ?* (1940).

[2] Musil, care cunoscuse şi înainte perioade de mari dificultăţi financiare, trăia pe atunci în Elveţia fără alte venituri decît ajutoarele primite.

Opera unei spiritualităţi plăsmuitoare cum e aceasta înseamnă nici mai mult nici mai puţin decît salvarea onoarei epocii noastre, încolo amplu compromisă. Dacă, în pofida caracterului ei abstract şi a faptului că e de un acces dificil din pricina multor împrejurări, s-ar trezi în Anglia vreun sentiment în favoarea ei şi s-ar manifesta dorinţa ca acest sentiment să se traducă în fapte, ar fi spre cinstea Angliei. Vă rog să spuneţi lucrul acesta din partea mea oricui e dispus să audă !

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Noordwijk aan Zee
Kurhaus Huis ter Duin
29.VI.39

Stimată prietenă,

cu dragă inimă v-aş fi dat un semn de viaţă şi de aducere aminte din partea noastră, dar clima se arată foarte agresivă în regiunea primei etape a şederii noastre în Europa, e un fel de Engadin[1] maritim care, înainte de toate, îţi scade puterea de muncă într-un chip ruşinos. Apoi sîntem într-o situaţie de expectativă : prezenţa noastră în Elveţia nu e recomandabilă în săptămînile următoare din pricina intrării iminente a socrilor mei pe teritoriu elveţian. Dar şederea noastră aici prezintă unele avantaje atît de mari, încît o putem considera de-a binelea ca un scop în sine. Marea e grandioasă şi hotelul excelent — întotdeauna am ştiut să apreciez asocierea dintre elementar şi confortabil. Numai că organismul pe cale de îmbătrînire dovedeşte oarecare îndărătnicie faţă de noile exigenţe, sporite, pe care i le impune adaptarea la ceva nou, după ce și-a îndeplinit — nu fără osteneală și nu fără a protesta prin *shingle*[1] — adaptarea la condițiile americane.

---

[1] Regiune în sud-estul Elveţiei cu o climă ferită de ceţuri.

Pînă acum am fost în trei, dar Erika ne părăsește azi. O petrecem pînă la Amsterdam, de unde pleacă mai departe spre Paris și în Elveția. În schimb ne așteptăm la tot felul de vizitatori, îndeosebi editori: Oprecht din Zürich, Bermann de la Stockholm și Querido din Amsterdam.

Scrisoarea dumneavoastră din 4 m-a însoțit. Dați-mi voie să dau răspunsurile cerute, cît pot de bine — și de prost — în scris, mai ales în litere latine. Moștenirea mea părintească se împarte exact după modelul goethean: *„vom Vater die Statur“* sau în orice caz o bună parte din ea, și *„des Lebens ernstes Führen“*, de la *„Mütterchen“* tot ce G. rezumă în chip general și simbolic în cuvintele *„Frohnatur“* și *„Lust zu fabulieren“*[2], însușiri care la ea aveau firește cu totul alte forme. Firea ei senzorial-pre-artistică se manifesta prin muzicalitate, cînta la pian cu gust și cu o pricepere cultivată în limite burgheze, mai practica cu finețe și arta cîntecului, fapt căruia îi datorez o bună cunoaștere a liedului german. Fusese transplantată la Lübeck în fragedă tinerețe, și atîta timp cît a dirijat gospodăria noastră vastă s-a comportat întru totul ca un vlăstar adaptat al orașului și al elitei lui sociale. Pesemne însă au existat dintotdeauna în ea tendințe subiacente spre „sud“, spre artă, ba chiar spre boemă; ele s-au afirmat după moartea soțului și schimbarea împrejurărilor noastre de viață, ceea ce explică mutarea promptă la München. În tinerețe fusese foarte frumoasă, în genul spaniol, și îmbătrînirea o făcea să sufere vizibil — în figura marei ducese din *Alteță regală* se găsește o reminiscență în acest sens. Îmbătrînirea și ofilirea au contribuit s-o facă tot mai dornică de recluziune, de simplificare a vieții, de singurătate; dar mai juca un rol în această tendință o anumită *răceală* a caracterului ei, manifestată de pildă prin preferința pentru prietene afectuoase — și poate în genere pentru oameni, în măsura în care în afecțiune nu se amesteca nimic senzual. Dar, puternic înzestrată ca femeie, —

---

[1] Zona zoster (engl.).

[2] „De la tatăl (am) statura și seriozitatea de a-mi duce viața, de la mămica firea veselă și pofta de a fabula“.

cele cinci nașteri pe care le-a avut au fost toate ușoare, făcute cum s-ar zice cu talent — a trăit dragostea maternă cu intensitate, deși cu diferențieri, și moartea tragică a fiicei mai mici i-a frînt cu timpul inima. Cei mai străini îi erau parcă fiul cel dintîi și fiica mai mare. Cred că eu, al doilea fiu, am fost cel mai apropiat de inima ei. Așa cum era obiceiul, îngrijirea copiilor fusese încredințată unor *„Fräulein“* și bone, dar relațiile noastre cu *„maman“* erau mult mai familiare și intime decît cele cu „papa“, care era o persoană respectabilă, destul de depărtată, chiar și temută, colosal de ocupată, impresionîndu-ne în schimb mai puternic sub raport educativ. Un lucru memorabil a fost, la bătrînețe, cultul acestei femei singuratice pentru Goethe, lucru atestat de statuete, poze și pasaje din opere transcrise de mînă. A fost probabil o ultimă dragoste, spiritualizată. Mai păstrez cîteva foi de hîrtie cu citate pe care le copiase găsind că se aplică la viața și simțirea ei.

Acceptați, vă rog, deocamdată, aceste note, pe care le voi completa cu plăcere oral, la prima ocazie.

Golo mai e la Princeton, din păcate. Spre a obține pentru el un permis de ședere în Franța, de care era nevoie pentru permisul elvețian, ne-am adresat prin intermediul directorului ziarului *Paris-Soir* lui Bonnet[1]. Primul număr al anului III din *Mass und Wert* mai urmează să fie pregătit de Lion[2]. Va cuprinde acea parte a monologului din *Lotte* pe care v-am citit-o. Ați citit în numărul 6 eseul lui Rauschning despre *Rezistența pasivă*? Pe mine m-a impresionat. Greva generală a națiunii e o idee fascinantă, deși utopică. Am aflat de la autor, care mai are relații în țară, că starea mintală a lui Hitler e înfiorătoare, de-a dreptul clinică. Gîndul că pacea lumii e în mîinile acestei ființe nenorocite e înspăimîntător, dar în și mai mare măsură rușinos.

---

[1] Într-o notă a ediției originale, Erika Mann presupune că e vorba de Henri Bonnet, profesor de istorie, activ în secretariatul Societății Națiunilor, cunoscut lui Th. M. de la ședințele ținute de „Comité permanent des Lettres et des Arts“, sau de Jean Bonnet, pe vremea aceea director la „Institut de Coopération intellectuelle“. Ni se pare mai plauzibil ca Th. M. să se fi adresat în această chestiune — indirect — lui Georges Bonnet, ministrul de interne al Franței.

[2] Ferdinand Lion (1883—1965), scriitor și eseist alsacian de limbă germană. Dintre scrierile sale amintim: *Cardillac,* libret de operă (1926, muzica de Hindemith), *Romantik als deutsches Schicksal* (1947), *Thomas Mann, Leben und Werk* (1947), *Der französische Roman im 19. Jahrhundert* (1950), *Geburt der Aphrodite* (1957). Redactor al revistei *Mass und Wert.*

Rămîneți cu bine și transmiteți salutări tuturor celor dragi !

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către HEINRICH MANN

Princeton, 3 martie 1940

Dragă Heinrich,

frumoasa ta scrisoare din 17 ianuarie am primit-o undeva în Texas, într-o călătorie de conferințe despre care ți-am scris, mi se pare, că e iminentă. Înainte de a ne întoarce la New York, un drum de 40 de ore, am avut cîteva zile de odihnă la St. Antonio, aproape de Golful Mexicului, unde totul avea o înfățișare văratică. Populația de acolo vădește un amestec pronunțat de sînge mexican, oamenii sînt de un tip adesea foarte atrăgător, ceea ce te recreează după veșnicul tip de iancheu. Afară de asta există pe acolo clădiri splendide, ale misionarilor spanioli din secolul al XVII-lea, cele mai pitorești din cîte mi-a fost dat să văd în America.

M-a emoționat mult că ai mai revenit o dată cu atîta căldură asupra romanului meu și sînt fericit că a putut să te captiveze și să te miște. Nu știu dacă e cel mai frumos din cîte am scris, dar mi-e cel mai drag, pentru că include mai multă dragoste și unire din dragoste, în pofida tuturor răutăților și verismelor ironice în care se învăluie această dragoste. De aceeea îi văd deosebit de limpede slăbiciunile și pedanteriile. Nici n-ar fi un roman, ci un soi de monografie dialogată, dacă n-ar avea un element de neliniște, care face parte din concepție și care pare să se fi păstrat în cursul elaborării. Firește, acel element are ceva de-a face cu realiza-

---

[1] *Lotte la Weimar.*

rea mitului, iar în această privință am dobîndit oarecare exercițiu datorită lui *Iosif*. Cititorul are iluzia că află cu exactitate cum era *el*[1] în realitate, și crede că asistă la cele ce s-au întîmplat. E o aventură, și așa se face că cineva a putut scrie, într-o revistă elvețiană, că a înghițit cartea cum înghițea poveștile cu piei roșii în copilărie. — Ceea ce-mi spui despre ultimul capitol îmi arată și mai clar decît o știam și pînă acum că am făcut bine să-l inventez. În realitate n-a avut loc o a doua întrevedere, așa că am ieșit din încurcătură punînd-o pe buna Lotte, animată cum e de teatrul iambic, s-o inventeze singură. E unica scenă într-adevăr ireală, deși convorbirile celelalte sînt și ele destul de platonice.

Iată-ne acum, după zilele de vară din San Antonio, din nou înconjurați de zăpezi. Am mult de lucru, trebuie să pregătesc *lectures* pentru *the boys* despre *The Art of the Novel*[2], știind că trebuie să-mi dau îndeosebi silința de a nu le face prea bune. Mă întreb adesea cu ce te ocupi, ce scrii acum ? Nu prea îmi vine să cred în atitudinea ta de spectator de care vorbești, pentru că eu însumi sînt foarte departe de ea, trebuie s-o mărturisesc, fiind adesea muncit de ură și de setea de a-i vedea ispășind. În cursul acestei călătorii am făcut iarăși agitație pînă la limita trasată de principiul „neutralității“ și am scris și un pendant la *This Peace*[3], și anume : *This War*[4], care apare în curînd la Londra și urmează să fie transmis prin radio pentru Germania !

Rămîi cu bine ! Golo își vede de treabă la Zürich făcînd față foarte bine[5]. Poți să-i dai și tu o dată o colaborare ?

T.

---

[1] Goethe.

[2] Prelegeri pentru „băieți“, despre *Arta romanului* (engl.).

[3] *Dieser Friede,* tipărit ca prefață la volumul de apeluri radiodifuzate *Achtung Europa,* apăruse ca eseu separat la Stockholm, în 1938.

[4] Eseu apărut întîi în limba engleză la Londra și New York, în 1940. Ediția germană *(Dieser Krieg),* tipărită în Olanda, a fost sechestrată și distrusă de trupele germane la ocuparea Olandei.

[5] Golo Mann, al treilea copil al lui Th. M. (n. 1909). În timpul exilului, profesor de istorie la Universitatea din Rennes, mai tîrziu la universități americane, iar după război la Stuttgart și Köln. Azi istoric și eseist apreciat. Printre lucrările principale : *Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts.*

Către GERHART SEGER [1]

Princeton
4 iunie 1940

Dragă domnule Seger,

am fost de-a dreptul uimit de simpozionul de aniversare [2] care l-ați organizat cu atîta amabilitate în revista dumneavoastră. Nu mă așteptam cîtuși de puțin în clipa de față la o asemenea sărbătorire care ar putea părea multora oarecum fantomatică. Chiar și mie ar putea să-mi apară astfel, căci totul are un aer ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, și dacă printre toate aceste colaborări frumoase, formulate cu îngrijire și semnate de nume importante, cunoscute în lumea intelectuală, nu s-ar afla și unele datorate Universității din Princeton precum și acelei. „*University in Exile*", care caracterizează noua situație, aș putea să cred că am în fața ochilor un supliment festiv al ziarelor *Vossische Zeitung* sau *Frankfurter Zeitung* dintr-o Germanie liberă.

Astăzi există o mai mare severitate între noi, dar „între noi" am fost de fapt întotdeauna ; am fost înconjurați întotdeauna de multă ură, de mult refuz sarcastic, iar spiritul german e un flăcău călit, obișnuit de cînd lumea cu de toate, și pentru care noua situație nu e în fond chiar atît de nouă. O sărbătorire literară, însă, ca asta — indiferent de prilejul care i-a dat naștere — e o mărturie despre tenacitatea „lumii vechi", care se dovedește, în pofida pregătirii insuficiente, chiar și pe cîmpul de bătălie — poate fiindcă în genere e o ficțiune stupidă să identifici lupta înverșunată de acum cu conflictul dintre tinerețe și bătrînețe — ca și cum criminalitatea motorizată, ale cărei succese le admiră numai vlăguiții și maniacii performanțelor sportive, ar purta semnele tinereții și vieții pe fruntea ei îngustă, ca și cum omenia ar însemna moartea.

---

[1] Gerhart Seger (n. 1896), ziarist, publicist, deputat social-democrat în Reichstag pînă în 1933. Arestat după incendierea Reichstagului, scapă încă în același an dintr-un lagăr și emigrează în Statele Unite, unde editează un săptămînal german.

[2] În 6 iunie, Th. M. împlinea 65 de ani.

Ceea ce ne unește e credința în unele lucruri care n-au nimic de-a face cu vîrsta, și care nu mai pot fi denumite prin cuvîntul de „cultură“, mult prea palid astăzi și comportînd o nuanță estetizantă. Este credința în elementul spiritual și divin din om, a cărui renegare și siluire poate desigur duce la victorii, dar nu la victorie. Chiar dacă principiul divin nu e deasupra noastră, — în noi, în om, el există de netăgăduit, de neînstrăinat, de neînfrînt. Adevărul, libertatea și dreptatea nu sînt „idei ale păturii de mijloc“, nu sînt produse istorice muritoare, care se vestejesc și care ar putea fi înlocuite cu asemenea creații pline de prospețimea tinereții cum sînt minciuna, sclavia și silnicia. Ele sînt realități omenești făcute din materia cea mai dură, împotriva cărora nu s-a inventat încă nici un tanc, nici o bombă, iar „lumea nouă“ o să vadă cu uimire ce o să mai pățească din pricina tenacității lor.

Vă rog, dragă domnule Seger, să acordați un loc modest în revista dumneavoastră[1] mulțumirilor mele pentru toate părerile bune și urările de bine pe care le-ați strîns în favoarea mea. Mulțumirile mele se adresează fiecăruia în parte dintre cei care și-au dat contribuția.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Los Angeles-Brentwood
441 N.Rockingham
27.VII.1940

Dragă prietenă,

mi-ați procurat o foarte plăcută oră-de-lectură-în-grădină cu scrisoarea și cu articolul dumneavoastră; acesta m-a făcut să-mi dau seama ce atent v-am ascultat cînd ni l-ați citit, căci am recunoscut fiecare cuvînt. Prin cele adăugate, adică prin comparația cu Tolstoi, articolul a dobîndit fără îndoială un orizont critic mai larg; dar ar însemna că nu mă cunoașteți dacă n-ați fi știut dinainte că asemuirea cu o figură atît de mare din trecut va fi ceva neliniștitor și jenant pentru modestia mea, pentru respectul meu, simțul ierarhiei și al deosebirilor imense de anvergură. În fața unei asemenea alăturări se cuvine să nu uit că lui Tolstoi (pe care-l recitesc mereu) nu-i ajung nici pînă la degetul cel mic. Dar asta nu exclude ca asemuirea pe care o faceți să-și aibă justificarea istoric-psihologică și există unele „avantaje ce țin de epocă“ cum ar spune Goethe, care n-au nimic de-a face cu anvergura personală de creator. Aseară, după un concert al lui Bruno Walter la „Bowl“ [1] în Hollywood, am stat de vorbă cu un violonist rus care se pare că e un artist excelent și care mi-a spus că înainte vreme idealul său literar era Tolstoi, iar acum e *Iosif!* N-am putut face altceva decît să rîd și să-i răspund apoi în sensul celor de mai sus. Iată în orice caz o persoană care nu va „găsi nimic“ citindu-vă expunerea, și poate mai există și alte ființe bizare de acest soi.

---

[1] Săptămînalul german *Neue Volkszeitung* din New York.

Analiza *Lottei* din scrisoarea dumneavoastră [2] e o mică lucrare de-a dreptul fermecătoare și strălucită. Va fi admirată în sine, de dragul ei, și folosul pe care-l va aduce cărții *in this country* [3] e incomensurabil. Nimic în afară de mai sus pomenitele reacții ale modestiei tulburate nu m-ar putea deci reține să vă încurajez cu privire la intenția de a scrie articolul prevăzut cu acel îndrăzneț titlu trinitar [4]. Simțiți imboldul de a-l scrie — iată dovada că aveți ceva interesant de spus, că vă va face să progresați și totodată să promovați viitoarea carte. Pe de altă parte aveți perfectă dreptate în sentimentul dumneavoastră că temporalul, actualul pe plan moral, precum și clarificarea lui, pătrunderea lui în conștiințe au acum o importanță primordială. E bine să facem ceea ce ne promite bucurii ; e foarte probabil că va aduce bucurii şi lumii.

---

[1] Imensă arenă pentru concerte în aer liber.

[2] Articolul: *A New Novel by Thomas Mann: The Beloved returns (The Beloved returns* — „Iubita reapare“ fiind titlul traducerii engleze a romanului *Lotte la Weimar),* apărut în *Washington Post* și *New York Times* în 25.VIII.1940.

[3] În această țară (engl.).

[4] Articolul urma să se intituleze: *Tolstoi, Dostoievski and Thomas Mann.*

Sinuzita mea se vindecă foarte încet. Clima de aici subţiază sîngele, cum mi s-a spus, şi te oboseşte la început foarte tare, aşa-mi explic truda disproporţionată pe care mi-o dă sfîrşitul povestirii *Capetele schimbate.* Acum o dau gata în grabă ; n-are nici un rost să fac atîta caz de această glumă. Transcrierea textului se va mai tărăgăna apoi puţin, dar n-aveţi nici un motiv de nerăbdare şi nici n-aveţi neapărată nevoie de povestea asta pentru scopurile dumneavoastră. Nu e un lucru de importanţă capitală şi mondială, ci un divertisment şi un intermezzo.

Despre Golo v-a scris Katja. Mîine dăm aici la noi, pentru al nostru Emergency Rescue Committee [1] un ceai mare, la care Frank Kingdon de la Universitatea din Newark va ţine o alocuţiune.

Rămîneţi cu bine şi transmiteţi salutări celor dragi ! Aştept cu o bucurie copilărească apariţia articolului dumneavoastră. Un exemplar din *The Beloved* vi s-a expediat. Ar fi bine dacă m-aţi putea consola de traducere ! Oare critica dumneavoastră n-ar trebui s-o menţioneze în cîteva cuvinte ?

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HARRY SLOCHOWER

Brentwood, 6.IX.40

Dragă domnule Slochower,

vă sînt foarte recunoscător pentru cele două eseuri [2] şi mă bucur de pe acum de apariţia lor. Mi-e greu să spun pe care-l prefer, ambele au darul să trezească interesul pentru carte, — şi, în fond, asta e esenţialul. În ansamblu, am impresia că prea sînt crezut pe cuvînt. Ceea ce numiţi „identificare“ — şi pe bună dreptate, căci acel joc-de-a Iosif e fără îndoială un element ce se face simţit cu putere în carte — nu exclude totuşi o bună doză de critică colorată de scepticism la adresa „marelui om“, care apare ca un miracol şi totodată ca o „calamitate publică“. O delectare aristocratică se îmbină cu o bucurie democratică, dar aceasta nu intervine în fiece clipă ca o chezăşie în favoarea omului fenomenal. Să nu uităm că e vorba de un „mare om“ german — şi aceştia sînt cei mai problematici. Critica se află în parte inclusă în sentimentul de afinitate şi de solidaritate, fiind astfel un soi de autocritică potenţată. În parte însă ea se situează în afara acestor sentimente şi se distrează cu toată obiectivitatea pe seama personajului, aşa că încetează orice răspundere personală pentru aspectele luate în derîdere. Desigur că graniţa e estompată ; recunosc că e greu să-i dai de capăt acestei cărţi. Pentru bunăvoinţa şi pentru tendinţa de a o scuza şi justifica cu care aţi încercat să-i daţi de capăt vă sînt în orice caz — iarăşi ! — îndatorat.

---

[1] Comitet pentru ajutorarea şi salvarea oamenilor de cultură întemeiat în Franţa îndată după instaurarea regimului de la Vichy, mutat apoi în Statele Unite, sub egida preşedintelui Roosevelt.

[2] Cele două eseuri sînt : *Thomas Mann and Universal Culture : An Interpretation of his Joseph Cycle (Southern Review,* aprilie 1939) şi *Goethe as Mann's Nourisher (New Republic,* 14.X.1940).

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către JAMES LAUGHLIN[1]

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
4 noiembrie 1940

Scumpe domnule Laughlin,

trebuie să-mi cer scuze pentru faptul că scrisoarea care urmează e scrisă în limba germană, de vreme ce mi-ar cere prea mult timp ca s-o scriu în engleză. Mă văd silit deci să vă adresez rugămintea de a dispune să fie tradusă pentru dumneavoastră.[1]

---

[1] James Laughlin (n. 1914), editor din New York, care s-a străduit să popularizeze literaturile europene contemporane. Romanul *America* de Kafka a apărut în editura sa în 1940 cu o prefaţă de Klaus Mann.

Vestea că editura dumneavoastră e pe cale de a publica romanul lui Franz Kafka despre America în limba engleză a însemnat pentru mine o mare bucurie și satisfacție. Hotărîrea aceasta dovedește mult idealism și un sentiment al datoriei față de literatură, din partea editorilor americani, de vreme ce două din operele de căpetenie ale unui scriitor de o asemenea strălucită impopularitate apar aproape concomitent: la Knopf, o reeditare a *Castelului*, iar la dumneavoastră, viziunea copilăresc-genială a Lumii Noi.

Pentru mine, opera acestui evreu din Boemia, smulsă unei vieți scurte și pline de durere, face parte de mult dintre cele mai fascinante fenomene din domeniul prozei artistice. Într-adevăr, nimic nu se poate compara cu ea. Prin comicul lor încîlcit și apăsător, aceste invenții poetice care imită visul, prin armonicele de esență religioasă, ce le însoțesc acordurile, prin amestecul de grotesc și de adîncă seriozitate etică, desigur că ele pot părea la prima vedere stranii și absconse unui public cititor obișnuit cu divertismente mai comode. Dar Kafka se bucură azi de o foarte mare vază artistică în Europa, și renumele lui s-a răspîndit în păturile superioare ale intelectualității din toate țările. Poetul elvețian Hermann Hesse l-a numit odată„ regele tainic al prozei germane". Influența sa e evidentă în scrierile mai tîrzii ale lui Julien Green[2], de pildă în *Minuit*. Pe un scriitor de talia lui Huxley l-am auzit vorbind cu o admirație nețărmurită despre cărțile lui Kafka. Cred că nici în America nu mai e un necunoscut în cercurile care formează elita gustului și a unei curiozități superioare. Cei ce aparțin acestei elite vor fi primii care vor nutri recunoștință față de dumneavoastră pentru curajul de a scoate ciudata sa carte, *America*. Dar cu timpul li se vor asocia mai mulți amatori de neobișnuit, și dacă o felicitare din partea mea pentru meritul cultural pe care-l dobîndiți prin această ediție poate mări numărul celor care doresc să cunoască arta singulară a lui Kafka, vă rog s-o considerați exprimată aici cu toată căldura.

---

[1] Începutul scrisorii pînă la acest punct e scris în limba engleză.

[2] Julien Green (n. 1900), scriitor francez de origine americană. Scrierile sale cele mai de seamă sînt romanele *Adrienne Mesurat* (1927), *Léviathan* (1929), *Minuit* (1936), *Journal*, (5 volume, 1938—1951).

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
3.XII.40

Dragă Mrs. Agnes,

copilașul așteptat la Chicago s-a născut, e o fetiță, Angelica.[1] Nașterea a fost ușoară, rapidă, s-a petrecut bine, nici două zile după ce pierdusem răbdarea. În prezența noastră a domnit pesemne un anumit *embarrassment*[2] care a frînat lucrurile, așa că am făcut bine, se vede, să le întoarcem spatele cu discreție. Bebelușul e voinic, și micuța mamă se simte bine. Ea însăși e încă extraordinar de copilăroasă, chiar dacă într-un chip inteligent ; ultima dată cînd am condus-o la plimbare, așa cu burtica mare, m-a întrebat : „Oare Mrs. Meyer o să-mi facă un cadou de Crăciun ?“ Am răspuns că nu cred, fiindcă de unde și pînă unde Mrs Meyer ți-ar face cadouri. Dacă i-ați trimite totuși ceva acum, s-ar bucura ca un copil.

Critica lui Hutchins[3] am citit-o savurînd-o și aprobînd-o. Adler[4] este, evident, un spirit rebel, deși cu intenția vizibilă de a fi senzațional și de a scandaliza. Dar teoriile și revendicările acestor oameni, așa simt și eu, au ceva primejdios și sînt în fond mai apropiate de un fascism spiritual decît de democrație ; în această privință perfidia lui

---

[1] Angelica Borgese, primul copil al Elisabethei Mann Borgese.

[2] Jenă, încurcătură (engl.).

[3] Robert M. Hutchins (n. 1899), profesor de pedagogie american, din 1929 rector al Universității din Chicago. A publicat mai multe cărți despre educație și învățămînt.

[4] Mortimer J. Adler (n. 1902), gînditor american, din 1930 profesor la Universitatea din Chicago. A publicat lucrări eseistice, printre care *How to Read a Book* a fost un best-seller în 1940.

Adler față de Dewey[1] e simptomatică. Autoritatea e un lucru bun și e necesară pentru viitor și pentru o lume mai bună — mă gîndesc la o autoritate ultimă, absolută, prin care noțiunea suferă mai mult o restricție decît o intensificare. Totuși nu putem să ne întoarcem în Evul Mediu, și nici nu trebuie s-o facem, iar acea autoritate ultimă și necesară nu prea mai poate fi de natură transcendentă, ci trebuie să se integreze omenescului însuși și să se întemeieze pe simțul pentru omenesc, pe excelența, dificultatea, demnitatea și enigma omului. În orice caz, prima și ultima misiune a educației ar fi să inculce tineretului acest simț, și o dată cu el simțul pierdut al ținutei, al *bunei-cuviințe.*

Citeam mult din Tolstoi pe cînd scriam *Casa Buddenbrook*, am și povestit cu diverse prilejuri ce sprijin și ce întărire a forțelor mele firave au însemnat pe vremea aceea *Anna Karenina* și *Război și pace*. Tocmai *Copilărie și adolescență* e însă o carte pe care cred că n-o cunoșteam pe atunci, am citit-o mai tîrziu. Dar nu asta are importanță, căci Tolstoi e Tolstoi, și splendida operă de tinerețe e cuprinsă în operele monumentale de mai tîrziu, după cum și acestea fuseseră cuprinse în cea dintîi.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către JOSEPH CAMPBELL[2]

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
6.1.1941

Dragă Mr. Campbell,

ați avut amabilitatea de a-mi trimite alocuțiunea dumneavoastră *Permanent Human Values*; vă mulțumesc călduros pentru această atenție. Bineînțeles, am citit conferința cu atenție ; iată cam ce aș avea de spus în legătură cu ea :

---

[1] John Dewey (1859—1951), filozof american, întemeietorul „școlii de la Chicago". Influențat de Auguste Comte, continuă pragmatismul lui William James în sensul unui „instrumentalism" : consideră gîndirea ca mijloc de adaptare, ca „organ", rostul filozofiei nefiind atît cunoașterea, cît o modalitate de stăpînire a lumii ; cu aceste vederi, Dewey îmbină o orientare democratică.

[2] Joseph Campbell (n. 1904), eseist, critic și istoric literar american.

Ca american, sînteți desigur mai în măsură decît mine să judecați dacă în această țară, care se ridică la înțelegerea situației și a necesității tocmai acum, încet, încet, întîmpinînd grele și puternice rezistențe, să sperăm nu prea tîrziu, — dacă aici și acum e oportun să i se recomande tineretului indiferența politică.

Întrebarea care se pune, așa cum o văd eu, e următoarea : ce devin cele cinci lucruri bune pe care le apărați, sau credeți că le apărați, ce devin obiectivitatea critică a sociologului, libertatea omului de știință și a istoricului, independența literaturii și artei, religia și educația umanistă în cazul că Hitler învinge. Eu știu precis, din experiență, ce ar deveni toate acestea pretutindeni în lume timp de cîteva generații, dar sînt mulți americani care n-o știu încă, de aceea se cred datori să apere aceste bunuri în modul și în spiritul în care o faceți dumneavoastră.

E ciudat : sînteți un prieten al cărților mele, prin urmare, după părerea dumneavoastră, ele se vede că trebuie să aibă totuși ceva în comun cu acele *permanent human values*. Ei bine, aceste cărți sînt interzise în Germania și în toate țările stăpînite azi de Germania, și cine le citește, cine le comercializează eventual, cine ar merge poate chiar așa de departe încît să-mi pomenească laudativ numele în public, ar ajunge într-un lagăr de concentrare, unde i s-ar rupe dinții și i s-ar disloca rinichii în bătăi. Dumneavoastră propovăduiți că nu trebuie să ne agităm din pricina asta, ci să avem grijă de păstrarea valorilor umane permanente. Repet : e ciudat.

Nu mă-ndoiesc că ați avut un mare succes cu această conferință. Cred că n-ar trebui să vă faceți iluzii asupra acestui succes. Ați vorbit unui tineret care oricum înclină spre indiferența morală, spunîndu-i cu bună știință sau în neștiință de cauză, ceea ce-i place să audă, dar aceasta nu e întotdeauna lucrul de care are nevoie.

Știu că sînteți bine intenționat și vreți numai binele. Dacă aceste bune intenții sînt în același timp cele juste, dacă astfel de cuvîntări nu servesc tocmai răul, iată o chestiune asupra căreia n-aș vrea să ne certăm.

Cu mulţumiri reiterate şi sincere urări,
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

The Bedford
118 East 40 th Street
New York
24.I.41

Dragă prietenă,

vă spun aşa cu un accent deosebit, căci faptul că aţi suferit atît de mult din pricina conferinţei mele din sala primăriei [1], lucru de care mi-am dat seama bine abia ulterior, a fost tocmai un semn de prietenie, de solidaritate şi de solicitudine faţă de mine, ceea ce mă bucură şi-mi face bine, deşi mă doare totodată că v-am supus acestor chinuri.

Am repetat apoi conferinţa încă de două ori, la Atlanta şi Athens (numai cei de la Duke University din Durham au fost destul de înţelepţi pentru a mă pune să vorbesc despre Magic Mountain), şi de fiecare dată am avut parte de mult succes şi mari onoruri. Dar nu m-am putut bucura de ele, şi oricum vi s-ar părea acest fapt : conferinţa mi-a devenit nesuferită fiindcă v-a făcut să suferiţi, şi dacă aş putea regreta că nu v-am rugat să nu participaţi la ea (dar asta mi-era cu neputinţă), aş regreta. Ştiam dinainte ce se va întîmpla, eram însă silit să las lucrurile să-şi urmeze cursul — o situaţie nu prea rară în viaţa omului. Rezultatul e că nu voi mai repeta conferinţa în forma aceasta. Nu-mi mai place şi am s-o modific. De aş putea măcar să exclud îndoiala că printr-o transformare oarecare poate ieşi ceva care să vă fie pe plac ! Nu avem aceleași sentimente în acest punct care e pentru mine o chestiune de viață și de suferință, iar pentru dumneavoastră e doar „politică" ; și, cu multă bunătate, considerați că e păcat de mine să fac politică. *Je fais la guerre*[1] — iar dumneavoastră, din bunătate, vreți să mă vedeți *au dessus de la mêlée*[2]. Numai că această *mêlée* e o bătălie decisivă a omenirii, prin ea se decide totul, chiar și soarta operei mele de o viață, care cel puțin timp de decenii nu se va putea întoarce în Germania, în tradiția unde-și are locul, dacă învinge pleava mîrșavă pe care o lume trîndavă, lașă, neștiutoare a ajutat-o timp de opt ani să culeagă victorie după victorie. Dumneavoastră nu știți cît am suferit în acești opt ani, că unica și suprema mea dorință e să piară josnicia cea mai dezgustătoare care a făcut vreodată „istorie" — și să mai apuc și eu să am această satisfacție. Mi-am pierdut oare ținuta în acești ani, și am lăsat ca ura să mă degradeze și să mă paralizeze ? Am scris *Iosif în Egipt*, *Lotte la Weimar* și *Capetele schimbate*, opere ale libertății și seninătății și, dacă vreți, ale superiorității. Sînt nițel mîndru de faptul că am izbutit să săvîrșesc ceva în loc să mă număr printre cei bolnavi de depresiune și melancolie, și cred că prietenii mei ar trebui să vadă un semn de tărie, nu de slăbiciune și înjosire în faptul că pe lîngă asta mai și lupt. Participarea la opera mea liberă nu e perfectă și nu mă poate ferici în întregime dacă nu e determinată și de această apreciere și împărtășire a sentimentelor mele. Știți vorba : „Cine nu e cu mine e împotriva mea". Iar cine nu e împotriva răului, cu pasiune și cu tot sufletul, *acela e mai mult sau mai puțin de partea lui.* Ferească Dumnezeu ca suferința prietenească pe care v-a pricinuit-o conferința mea să aibă cîtuși de puțin de-a face cu așa ceva ! Rămîne însă cum am spus : n-am s-o mai repet. —

---

[1] *„Town Hall lecture"*, probabil o versiune a cuvîntării *War and democracy* (Războiul şi democraţia), ţinută la Claremont în 3 octombrie 40 şi tipărită în acelaşi an, în care Th. M. afirmă necesitatea de a include politicul în atitudinea umanistă şi de a apăra democraţia la nevoie pe calea armelor.

Ce zile fermecătoare ne-ați prilejuit din nou la Washington, și ce recunoscător vă sînt pentru că sînteți atît de sensibilă față de snoavele mele epice ! Restul călătoriei noastre a fost interesant și obositor — interesant, firește, mai ales în etapa următoare, în care am fost primiți cu onoruri uimitoare.[1] Punctul culminant, la înălțimi amețitoare, a fost cocktailul din camera de lucru — în timp ce oaspeții ceilalți la dineu n-aveau decît să binevoiască să aștepte în sălile de la parter. Asta, deși luasem și micul dejun cu „el". Persoana lui mi-a făcut din nou o impresie puternică, sau în orice caz mi-a stîrnit din nou interesul plin de simpatie: acest amestec de șiretenie, de caracter însorit, de răsfăț, sete de a plăcea și credință cinstită e greu de caracterizat, dar plutește peste el ceva ca o binecuvîntare, și-i sînt devotat ca unuia menit din naștere, după cît mi se pare, să fie adversarul a ceea ce trebuie să piară. Iată în sfîrșit un îmblînzitor al maselor de stil modern, care vrea binele, sau cel puțin maibinele, și care ține cu noi, poate ca nimeni altul în lume. Cum să nu țin și eu cu el? Am plecat de la el cu forțe noi. Să sperăm că are mai multă putere asupra poporului decît aviatorul Lindbergh cu *Stalemate*-ul și *Unbeatable*-ul lui[2]. „De-ar exista mulți americani ca el!" strigă presa nazistă. Ei bine, sînt mulți; tocmai în asta constă acel război civil mondial de care vorbeam.[3]

---

[1] Port război (fr.), vorbă celebră a lui Clémenceau, interpelat în timpul războiului mondial asupra acțiunilor guvernului său.

[2] Mai presus de încăierare (fr.), expresia prin care Romain Rolland își definea atitudinea pacifistă în timpul primului război mondial.

Rîndurile acestea aveau de fapt menirea să vă anunțe că am sosit cu bine acasă. Apoi a trebuit s-o pornim din nou la drum ca să venim aici, la acest *„Federal-Union-Dinner"*, unde aveam de ținut o cuvîntare.[4] Asta a fost alaltăieri. Ieri am rămas să auzim concertul la care Walter[5] a executat *Cîntecul despre pămînt*[1] — o operă care continuă *să crească*, după cît mi se pare, pe cînd atîtea altele din aceeaşi epocă sînt pe cale de a păli şi de a apune. Astăzi, pe la prînz, ne întoarcem la Princeton. Iosif se duce acum la curte, însoţit de un sol care a venit într-un suflet ca să-l cheme.

---

[1] Etapa următoare a constat din cîteva zile petrecute cu soția și fiica mai mare, Erika, la Casa Albă, ca oaspeți personali ai președintelui și ai doamnei Roosevelt.

[2] Charles A. Lindbergh (1902—1974): aviatorul american care în 1927 a traversat pentru prima oară Atlanticul fără escală și-a folosit marea popularitate în scopuri politice filonaziste, sprijinind tendințele izolaționiste, de nonintervenție în războiul din Europa și cerînd să se refuze orice ajutor aliaților. *Stalemate* și *Unbeatable* — numele avioanelor sale ultraperfecționate după criteriile de atunci.

[3] *„Welt-Bürgerkrieg"*, expresie ce figurează în cuvîntarea amintită (cf. nota 1, p. 199).

[4] Dineu dat de Federal Union, Organizație întemeiată în 1939 pentru colaborarea strînsă dintre America și Marea Britanie. La acest dineu, Th. M. a vorbit despre *Renașterea democrației.*

[5] Marele șef de orchestră Bruno Walter (1876—1962), prieten apropiat al lui Th. M., încă de la München. Din 1933, directorul Operei din Viena, în 1940 a emigrat în Statele Unite. A scris eseuri de muzicologie și autobiografia *Thema und Variationen* (1947).

Salutări lui Eugene!

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către FRITZ KAUFMANN[2]

Princeton, N. J.
65 Stockton Street
17.II.41

Mult stimate domnule Kaufmann,

desigur că am găsit timp ca să vă citesc manuscrisul, numai cu comentariul stau cam prost; nu mă simt bine, sînt copleşit de treburi şi nu pot scrie scrisori lungi. Şi apoi, ce aş avea de spus? E vorba de observaţiile dumneavoastră despre existenţa mea şi despre propria mea percepere a acestei existenţe — observaţii foarte inteligente, iar motivul central al „caracterului reprezentativ“ mi se pare scos în relief cu eleganţă şi profunzime. Asta m-a făcut să-mi amintesc de pasajul din scrisoarea mea către Universitatea din Bonn, unde întrebuinţez şi eu o dată expresia spunînd că „mă simt mult mai degrabă menit să fiu un reprezentant decît un martir“. Diferenţierea aceasta conţine de fapt *in nuce* tot antagonismul dintre artă şi morală, dintre artă şi mărturie, luptă, credinţă. Şi totuşi şed în exil... E drept că-i o formă de exil de un soi nou, esențial diferită de cea de altădată în privința sensului ei ; are o legătură directă cu disoluția națiunilor și unificarea lumii. Pur și simplu „însemn“ mai mult decît proștii rămași în Germania care mă consideră un om cu existența ratată.

---

[1] *Das Lied von der Erde* de Gustav Mahler.

[2] Fritz Kaufmann (1891—1958), gînditor, elev al lui Husserl, profesor universitar la Berlin, apoi, în emigraţie, la Evanston (Illinois) şi Buffalo (New York). Printre operele sale: ***Geschichtsphilosophie. Die Philosophie des 20. Jahrhunderts*** (1959); ***Das Reich des Schönen, Bausteine zu einer Philosophie der Kunst*** (1960).

Cu toate acestea, s-ar părea că am oarecare înclinație și dispoziție pentru „suferința de dragul binelui“, cu precizarea că opusul binelui nu consider a fi atît răul cît abjecția cea mai infamă, iar a fi scîrbit de ea într-un grad care să te dispună să aduci sacrificii este, după părerea mea, ceva cu totul cuvenit oricărui artist. Dealtfel, un scriitor e întotdeauna altceva și ceva mai mult decît numai un artist, și am nutrit întotdeauna un ușor dispreț pentru răsfățații artei, iresponsabilii jucători de popice ca Richard Strauss, un dispreț din care am scos o întreagă piesă. Se cheamă *Fiorenza*. Dar faptul că acolo mă arăt a fi de partea criticului ascetic, împotriva voluptăților vesele ale condiției artistice nu trebuie să inducă în eroare cu privire la credința mea în puterea artei de a călăuzi omenirea, o credință pe care am exprimat-o mai recent într-o prefață la *Anna Karenina*, unde spun despre artă că e „cel mai frumos, cel mai sever, cel mai senin și mai evlavios simbol al oricărei năzuințe omenești suprarationale spre bine, spre adevăr și spre desăvîrșire.“ Asta se cheamă oare moralism sau estetism ? Las în seama dumneavoastră să decideți.

Să sperăm că eseul dumneavoastră[1] o să apară și în limba germană. Mai există doar reviste de germanistică și alte asemenea publicații. În mod corect ar trebui să se indice la trimiteri și ediția folosită. Ar fi păcat de unele note la pagină în care se dau citate frumoase și importante.

Cu multe mulțumiri și cele mai bune urări,

al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] Eseul : *The World as Will and Representation : Thomas Mann's Philosophical Novels*, publicat abia în 1957, Th. M. citindu-l în manuscris. Titlul sugerează o identificare a viziunii scriitorului cu cea a lui Schopenhauer, lucru asupra căruia Th. M. nu se pronunță, în mod surprinzător, prin nici un comentariu.

Către contele CARLO SFORZA [1]

Pacific Palisades, California [2]
740 Amalfi Drive
13 august 1941

Iubite conte [3],

am citit cu intensă plăcere cartea dumneavoastră despre Italia şi italieni. Vă mulţumesc din inimă că mi-aţi trimis-o, şi încă prevăzută cu o dedicaţie atît de măgulitoare. Nici că s-ar putea trata cu mai mult spirit, mai multă înţelegere, eleganţă şi autoritate un subiect asupra căruia lumea nu va putea fi niciodată suficient lămurită — şi pe care e atît de dornică să-l cunoască.

Sînteţi fericit ! Puteţi afirma că pentru ţara dumneavoastră fascismul e ceva străin şi contrar firii. Ar fi greu de dovedit că naţional-socialismul joacă acelaşi rol în Germania. Paginile dumneavoastră despre Luther sînt profunde şi juste. Nu de mult am afirmat şi eu într-un eseu că *„the good old Germany of culture and learning“* [4] este mai mult sau mai puţin o ficţiune americană şi că nimeni n-ar putea spune cît de departe ar trebui să ne întoarcem în urmă de-a lungul cursului istoriei germane pentru a nu descoperi spiritul care, ajuns astăzi la ultimul grad de înjosire, ameninţă să barbarizeze şi să aservească lumea. Cel puţin pînă în evul mediu ; căci Luther, spuneam întocmai ca şi dumneavoastră, avea încă de pe atunci unele trăsături naziste. Şi ce orori se pot găsi la Fichte ! Ce lucruri ameninţătoare în muzica şi, mai mult încă, în scrierile lui Wagner ! Ce amestec de lumină şi de tenebre la Schopenhauer şi la Nietzsche !

---

[1] Contele Carlo Sforza (1873—1952), om de stat italian, ministru de externe în 1920—1921, apoi unul dintre liderii opoziţiei democrate, a emigrat în 1926 în Belgia, în Anglia şi în Statele Unite. Întors în Italia din 1943, a fost preşedinte al Adunării consultative, între 1947 şi 1951, din nou ministru de externe. A scris mai multe cărţi cu reflecţii istorico-politice ; cea despre care e vorba în scrisoare e : *Les italiens tels qu'il sont,* Montreal, 1941.

[2] Th. M. s-a mutat în California la începutul anului 1941.

[3] Scrisoare redactată în limba franceză.

[4] Buna veche Germanie a culturii şi a studiilor (engl.).

Convingerea dumneavoastră că „lunga formaţie istorică a italienilor le va permite să fie pregătiţi pentru cadrul mai larg pe care viitorul îl va făuri pentru toate popoarele Europei“ e mult mai bine întemeiată decît speranţele analoge pe care ni le pot inspira nouă ţara noastră şi poporul nostru. Şi totuşi ne este poate permis să credem că Germania lui Dürer, a lui Bach, Kant şi Goethe, Germania care a creat *Ifigenia*, pe *Fidelio* şi *Simfonia a noua*, are un suflu istoric care va dăinui dincolo de nazism şi de rasism. În cele din urmă s-ar putea spune chiar că poporul german aşa cum e, în esenţă apolitic, este într-un fel predestinat pentru lumea unificată şi depolitizată care trebuie să se înfiripe după abolirea autonomiilor naţionale şi că, într-o asemenea situaţie, va avea prilejul să-şi desfăşoare calităţile majore.

Primiţi expresia sentimentelor mele cele mai cordiale

Thomas Mann

Către SIEGFRIED MARCK [1]

Pacific Palisades, California
740 Amalfi Drive
19 septembrie 1941

Dragă domnule profesor,

vă rog să primiţi multe mulţumiri pentru modul serios şi amplu în care v-aţi ocupat de articolul meu despre Germania, apărut întîi în englezeşte sub titlul *Germany's Guilt and Mission* [2] în *Decision*, revista fiului meu [3]. Afirmaţiile dumneavoastră îmi amintesc puţin, ce-i drept, reproşul care mi s-a făcut în timpul ultimilor zece ani trăiţi în Germania, şi anume că aş fi trecut cu totul de partea domnului Settembrini. Nu este chiar aşa. Îmi dau seama cu toată luciditatea de comicul lui, chiar dacă îl prefer obscurantismului malign al antagonistului său. Înainte de toate însă sînt un om al echilibrului, care într-o barcă înclinată într-o parte se aşază instinctiv pe banca din partea ridicată. Nu trebuie să uitaţi că ieşirile mele politice nu sînt concepute, ca scrierile dumneavoastră, din punctul de vedere al filozofiei absolute, ci reprezintă un soi de propagandă superioară avînd un caracter polemic-pedagogic.

---

[1] Siegfried Marck (1889—1957), filozof, istoric, sociolog ; a emigrat în 1933 în Franţa, apoi în Statele Unite, unde a fost profesor la Roosevelt College, Chicago. Printre operele sale figurează volumul *Grosse Menschen unserer Zeit* (1954), cuprinzînd între altele eseul *Die deutsche und europäische Krise im Spiegel des Lebenswerkes von Thomas Mann.*

[2] Vinovăţia şi misiunea Germaniei (engl.).

[3] *Decision, A review of Free Culture,* editată de Klaus Mann la New York în 1941—1942, patronată de o seamă de scriitori mari de diferite naţionalităţi.

Deocamdată sîntem sătui de profunzimea germană. Această profunzime, pe care spiritul german o opunea pragmatismului, raţionalismului, eudemonismului occidental, a fost atît de terfelită şi pervertită în cursul unei dezvoltări de un tragism lamentabil, i s-a răpit într-atît orice legătură cu ideea de umanitate, încît astăzi, datorită acestei profunzimi, Germania se vede în postura de duşmană a omenirii — nu-i vine să-şi creadă ochii. Goethe a spus odată că ar trebui să se interzică germanilor timp de cincizeci de ani să mai pronunţe cuvîntul *„Gemüt“* [1]. Timp de cincizeci de ani, zic eu, ar trebui să se interzică germanilor să mai vorbească de profunzime. Înainte de a recîştiga dreptul de a fi profunzi trebuie să dobîndească altceva, un lucru care le-a dispărut pe sub mînă, şi anume *decency* [2], bunăcuviinţă. Numai atunci poetul şi scriitorul german va avea şi el din nou dreptul să ia apărarea profunzimii germane împotriva raţionalismului occidental. Eu am făcut-o cîndva, şi pot spune că sînt nerăbdător s-o pot face din nou. Aşteptaţi numai să se instaureze dominaţia decenţei anglo-saxone pe continentul european, să vedeţi numai cum îmi voi aduce aminte de *Consideraţiile unui apolitic!*

Încă o dată, multe mulţumiri şi salutări cordiale,
al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] Cuvînt greu traductibil (eventual prin „suflet“), însemnînd profunzime a simţirii şi bunătate înţelegătoare, o îmbinare pe care germanii o consideră specific germană.

[2] *Decency* (engl.), ca şi corespondentul german *Anständigkeit*, înseamnă ceva mai mult decît decenţă, adică şi cumsecădenie, bunăcuviinţă, onorabilitate.

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, California
740 Amalfi Drive
7 oct. 41

Scumpă prietenă,

desigur că între timp veți fi primit scrisoarea în care comentam amintirile dumneavoastră despre Rilke. Mi-e teamă că amîndoi vom face figură proastă în fața posterității din pricina mărturisirilor noastre critice, căci autorul *Elegiilor* a fost fără îndoială un fel de geniu liric și a avut asupra unui anumit tineret o mare influență artistică și religios-spirituală (aici repet mai mult papagalicește ce se spune decît să pretind că aș pricepe mare lucru din intuițiile sale). Ei bine, nu sîntem obligați să fim așa de deștepți ca posteritatea, iar aceasta va avea oarecare înțelegere pentru iritabilitatea noastră, a contemporanilor, provocată de slăbiciunile lui — nu ca persoană, ci ca personalitate — ; mă gîndesc la partea ei de snobism și prețiozitate care m-a deranjat întotdeauna și a stat în calea unei adevărate simpatii. Dealtfel nu știți probabil că Rilke a scris una din primele și cele mai bune recenzii despre *Casa Buddenbrook*. Rîndul trecut am uitat să pomenesc acest lucru. Pe vremea aceea scria adesea recenzii pentru o revistă din Bremen, dacă nu mă înșel, și a publicat despre romanul meu o notiță mai amplă, în care acorda o deosebită importanță diferitelor decese din carte : — puteți vedea în asta componenta sa religioasă, simțul pentru „cruce, moarte și cavou" care ne era comun pe vremea aceea. Dar la mine toate acestea sînt, mi se pare, mai bărbătești și totodată mai muzicale, deși nu sînt Tom, făcătorul de rime...

Între timp, dragă prietenă, a sosit și scrisoarea dumneavoastră următoare, cea „irațională", și am fost uluit, ba chiar zguduit de aceste gînduri, psihic foarte ciudate, pe care vi le inspiră grija pentru binele meu personal, și care se strecoară într-un mod îngrijorător printre preocupările dumneavoastră de existența mea. Pot spune : conștiința mi-e curată, căci veți atesta că n-am spus niciodată măcar un singur cuvînt care să deschidă vreo portiță ca să pătrundă acești intruși cenușii. Nici chiar în răspunsul meu la ceea ce-mi relatați și la întrebarea pe care mi-o puneți nu sînt dispus să acord realitate acestor stafii. *To begin with*[1]: Spuneți că viața mea e dură, dar eu nu pot s-o resimt ca atare. În principiu, o resimt cu recunoștință ca pe o viață *fericită, binecuvîntată,* — zic: în principiu; căci nu asta contează, ca într-o astfel de viață să nu intervină între altele, în mod firesc, o sumedenie de suferințe, de întunecări, de primejdii; hotărîtor este ca substratul ei să fie senin, să zicem însorit — și la urma urmei tot ce e determinant pornește de acolo. Adesea admir cu totul obiectiv, pur și simplu ca pe un fenomen, faptul că o individualitate înclinată spre bunăvoință se poate afirma pînă și împotriva celor mai nefavorabile împrejurări exterioare, știind chiar să le ia în modul cel mai profitabil pentru ea. Pe la începutul noului volum din *Iosif* scriu într-un loc: „Într-adevăr, aceste două lucruri, eul său și lumea, erau făcute să se potrivească, după cîte-și dădea seama, și într-un anumit sens formau una, astfel că lumea nu era pur și simplu lume, cu totul pentru sine, ci tocmai lumea *lui*, și de aceea era susceptibilă de modelare înspre bine și înspre prietenos. Împrejurările aveau o putere mare; Iosif însă credea în aptitudinea lor de a fi modelate de elementul personal, în ponderea mai mare a determinării individuale față de puterea determinantă generală a împrejurărilor. Cînd își zicea un 'om-durere-bucurie', ca Ghilgameș, atunci o făcea în sensul că deși știa ce vulnerabilă și expusă multor dureri îi este firea alcătuită pentru bucurie, nu credea totuși, pe de altă parte, în vreo durere care să se dovedească destul de neagră și de opacă pentru a nu lăsa să străbată nicidecum lumina lui cu totul proprie, sau lumina lui Dumnezeu din el."

Iată ce ne destăinuie o privire aruncată în sufletul unuia născut sub o zodie fericită, și de bună seamă este la mijloc puțintică trăire subiectivă, cum își va da seama probabil stimatul cititor. Într-adevăr, dacă iau în considerație cantitatea de sînge și de lacrimi, de mizerie și pieire care domnește azi în lume, am toate motivele să fiu recunoscător destinului meu pentru chipul just și favorabil și potrivit mie, în care m-a condus mereu vrînd să mă scoată la liman. Acestea sînt de luat într-un sens relativ ; n-aș vrea să par euforic. Firește că am avut și eu parte de multe pierderi, zguduiri, încercări grele de adaptare. Dar opera mea a înaintat nestingherită, s-au ivit pentru mine noi posibilități de a mă pune în serviciul umanului, multă încredere în mine și multă cinstire mi-au fost păstrate cu fidelitate, iar în modul meu de viață n-am suferit înjosiri perceptibile. Situația mea în această țară e de așa natură încît n-ar trebui să am decît o singură grijă : să *n*-o pierd cu ușurătate prin vreo imprudență. Oare e puțin lucru că am găsit în străinătate (care însă nu mi-e mai străină în fond decît mi-a fost lumea de la bun început) o prietenă și o susținătoare a cauzei mele, cum sînteți dumneavoastră, care vede în munca mea ceea ce vedeți dumneavoastră în ea ? De asta n-am prea avut parte în Germania.

---

[1] Să începem cu (engl.).

O viață dură ? Sînt artist ; adică : un om care vrea să se desfăteze — iată ceva ce nu trebuie să ne incite să facem o mină solemnă. E drept că — și iată un nou citat din *Iosif* — totul depinde de nivelul atins în desfătare : cu cît e mai înalt, cu atît povestea devine mai absorbantă. În artă avem de-a face cu absolutul, și asta nu e de joacă. Și totuși, pe de altă parte, este o joacă de copii, și nu pierd niciodată din vedere cuvintele iritate ale lui Goethe : „În artă nici nu poate fi vorba de suferință.“ Retrospectiv a spus mai tîrziu așa : „A fost o veșnică rostogolire a unui pietroi care se cerea mereu din nou ridicat.“ E bine observat. Dar ia să ne scape cineva de pietroiul blestemat, ce dor ne-ar apuca de el ! Nu, de suferință nu poate fi vorba în artă. Cine și-a ales o treabă care în fondul ei cel mai adînc e atît de distractivă, să nu facă pe martirul în fața oamenilor serioși !

Politica ? Chinuitoarea și rușinoasa istorie mondială ? Ei da, ne apasă pieptul ca o povară de tone ; dar pe de altă parte e interesantă și fascinantă, iar dacă faptul de a fi avut dreptate te-ar putea ferici, ar trebui să fiu foarte fericit, căci în privința celor ce ne va aduce național-socialismul am avut perfectă dreptate, împotriva concetățenilor mei ca şi împotriva unei lumi de împăciuitori, şi după toate previziunile omeneşte posibile, voi avea dreptate şi în ce priveşte sfîrşitul naţional-socialismului. Sînt convins pînă-n fundul sufletului că soarta lui Hitler e pecetluită şi că va pieri — oricît de ocolite ar fi căile şi oricît de numeroase vor fi inutilele complicaţii pînă să se ajungă acolo...

Mă întrebaţi şi de sănătate — e mereu vechiul, binecunoscutul cîntec, întrucîtva ambiguu. Starea mea de sănătate nu cunoaşte o adevărată senzaţie de bine, dar nici vreo boală într-adevăr serioasă ; organismul e în ordine, şi în fond cred că prin ritmul ei, prin tot caracterul ei, firea mea e constituită în vederea răbdării, a perseverenţei, în vederea unui drum lung, a ducerii pînă la capăt a lucrurilor, ca să nu zic : în vederea împlinirii. Din acest instinct se explică de fapt şi năzuinţa de a mă stabili din nou, de a clădi o casă, — ispravă cam îndrăzneaţă, cam încăpăţînată la vîrsta mea, în împrejurările prezente şi în condiţiile mele actuale de viaţă ; dar acest instinct îşi are temeiul în obiceiurile, în necesităţile, exigenţele mele, în *stilul* firesc al vieţii mele, şi, dacă mi-e permis s-o mărturisesc, m-am întrebat uneori, de ce o lume atît de dispusă să-ţi aducă onoruri care nu costă nimic (mă gîndesc la cele 7 pelerine de doctor din acelea care ţi se pun pe umeri în ţara asta) nu se sinchiseşte deloc de asemenea lucruri exterioare care au totuşi o legătură cu productivitatea, de ce nu-i vine nimic în gînd în această privinţă. În definitiv, se mai întîmplă şi contrariul. În Elveţia s-a găsit un Mecena din familia Bodmer, care a construit pentru prietenul meu, poetul Hermann Hesse, o casă frumoasă la Montagnola, în Tessin, unde l-am vizitat adesea. În cumsecădenia lui, Hesse nici măcar n-a acceptat să devină proprietarul ei, ca să scape de obligaţiile legate de asta ; casa rămîne a celui care a construit-o, iar Hesse e doar locatar pe viaţă împreună cu soţia sa. — De ce nu i-a dat în gînd nici unui oraş, nici unei universităţi din această ţară să-mi ofere ceva de acest gen, de n-ar fi decît din vanitate, spre a putea spune : *„We have him, he is ours“* ?[1] Pentru că odinioară cîştigam mulţi bani şi am primit Premiul Nobel — pe care, firește, l-au înghițit naziștii, pe lîngă tot restul, afară de o mică sumă depusă întîmplător în Elveția, sumă căreia îi datorez libertatea ? Trebuie să fie la mijloc închipuirea că „unui asemenea om“ nu-i nevoie să-i vii în ajutor — sau poate pura lipsă de imaginație. Aceeași lipsă de imaginație și chibzuință care se manifestă în faptul că se contează mereu pe idealismul meu și mi se pretind sarcini de onoare fără onorarii, pentru că „un asemenea om“ doar n-are voie să se gîndească la bani. Ar fi în orice caz lucru mai drept și mai demn dacă n-ar trebui să se gîndească la bani.

---

[1] Îl avem, e al nostru (engl.).

Casa mi-o construiesc așadar singur, firește, nu chiar într-un chip ușuratic. O să-mi ajungă cît am ; altfel cei de la Federal Loan [1] n-ar fi făcut mutre amabile — deși le-au făcut avînd în vedere mai mult poziția mea în genere decît situația mea actuală. Și pe drept cuvînt, căci deosebirea nu e neglijabilă. Se înțelege de la sine că veniturile mele au scăzut mult prin pierderea pieții germane și europene. Chiar și cele din țara asta s-au cam topit de la achiziția terenului încoace, căci *Lotte la Weimar* n-a prea fost decît un succes de stimă, iar *Capetele schimbate* au fost pe drept cuvînt considerate ca ceva ușurel. De griji și privațiuni nu se poate vorbi, în schimb de incomoditate, de strîmtorare, de necesitatea de a chibzui bine, da, așa încît mobilînd casa, trebuie să ne uităm bine la fiecare scaun — nu dacă ne place, dar dacă nu e prea costisitor. Și totuși aceste lucruri nu corespund întru totul realității, — vreau să spun : existenței mele de ansamblu, în opoziție cu situația de moment. Războiului îi mai dau doi, trei, hai să zicem patru ani — mai mult nu poate dura acest *mess* [2]. Victoria cauzei libertății ar înălța fără îndoială în mod notabil poziția celor care, știind să vadă de la început că iadul e iad, i-au spus pe nume și l-au combătut în măsura puterilor lor. [...] Dar să lăsăm războiul și pacea. Să așteptăm numai ca Iosif, la care muncesc cu sîrg, să fie gata. Atunci se vor scoate ediții integrale ale operei[1] în limba germană și engleză; e de prevăzut că încheierea va stimula interesul pentru întregul roman, și e ca și sigur că, afară de cazul că împrejurările vor zdruncina prea tare viața publică, se va face din carte un film de stil mare, — cel puțin așa spun cu multă convingere unii oameni de meserie ca Dieterle; iată un lucru care va aduce bărcuța iar pe linia de plutire, dacă se poate spune așa despre o bărcuță care nici în clipa de față nu e de fapt împotmolită.

---

[1] Împrumut de stat (engl.).

[2] Încurcătură, prăpăd (engl.).

Într-un cuvînt, „eu" sînt o întreprindere care e de considerat drept vrednică de a fi finanțată și care n-ar trebui lăsată pînă una alta într-o jenă financiară deprimantă. Atribuiți-o spiritului comercial hermetic[2], pe care-l personifică acum Iosif, că vorbesc așa — nițel spre propria mea uimire. Uneori chiar *gîndesc* așa, iar scrisoarea dumneavoastră, inspirată de intuiție feminină, a dezlegat limba gîndurilor mele — asta era și intenția ei, nu-i așa?

Nu mai recitesc ce am scris, cred că merge așa. Ar trebui să se fi petrecut ceva ciudat dacă rîndurile acestea ar fi ieșit plîngărețe sau dacă ar fi lipsite de dezinvoltură. Pe de altă parte cred că oferă întrutotul posibilitatea de a nu se extrage din ele decît gînduri liniștitoare.

Ați citit că s-a oprit acum orice activitate în domeniul construcțiilor particulare? Am apucat să intrăm, chiar înainte de a se închide poarta! Dealtfel, căsuța progresează acum frumușel; multă vreme nu s-au găsit cercevele de oțel pentru uși și ferestre, uneori lipseau și brațele de muncă. În cel mai bun caz, ne vom putea muta pe la mijlocul lui decembrie, dar arhitectul ne sfătuiește să nu ne bizuim pe asta. Ei, răbdarea e latura mea forte. Supărător e doar că între timp avem de plătit, cum s-ar zice, două chirii.

De la Eugene am primit o telegramă din Lisabona, în care ne dă vești într-un ton vesel despre întîlnirea lui cu Erika. Îmi vine să cred că s-au îmbarcat astăzi împreună.

---

[1] Tetralogia apăruse treptat, pe măsură ce fusese elaborată, de-a lungul anilor, între 1933 (*Povestirile lui Iacov*) și 1944 (*Iosif hrănitorul*).

[2] Spiritul comercial inspirat de Hermes, zeul negustorilor și, în tetralogia lui Th. M., patronul lui Iosif.

Ați mai întrebat de termenul previzibil al încheierii lui *Iosif*. Socotesc că va fi prin mai, iunie. În orice caz, dacă rămîn zdravăn, trebuie să pot duce treaba pînă la capăt în cursul verii.

Al dumneavoastră T.M.

Către HERMANN HESSE

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
15 martie 42

Dragă domnule Hesse,

După o lungă privațiune, biblioteca mea, în măsura în care mai există și în măsura în care e din nou constituită, se află din nou adunată în jurul meu, într-un fel suficient de ordonat spre a-mi permite s-o parcurg cu privirea, acum, cînd sîntem în noua noastră casă, în care ne-am mutat de cîteva săptămîni ; așa se face că mi-a căzut în mînă o cărticică pe care ați semnat-o ca editor cu 16 ani în urmă : viața și opiniile lui Schubart[1]. Această lectură delicioasă, însoțită de postfața dumneavoastră, mă silește, cum s-ar exprima Schubart, să pun mîna pe pană, adică pe *desk-fountain-pen*[2]-ul uzual în țara asta, și-mi servește drept prilej pentru a vă trimite în sfîrșit din nou cîteva cuvinte de aducere aminte și a vă cere cu prietenie vești despre dumneavoastră. Sînt obligat să citesc englezește atît de mult (și o fac, ce-i drept, cu multă plăcere), încît am savurat nespus germana exuberantă în care omul ăsta își povestește viața de artist aiurită și pocăită. Aseară am dat chiar citire cîtorva pasaje pentru ai mei, și am rîs cu lacrimi — deși asta nu prea era în intențiile autorului. Dar ce caracteristice și instructive sînt totuși pe de altă parte aceste mărturisiri, cu cîtă vioiciune reiese din ele toată epoca, și ce perspective deschid asupra vieții orășenești și de curte din Germania de pe vremea aceea, asupra agitației din lumea științifică, asupra vieții artistice semifranțuzite, deasupra căreia planau totuși Klopstock („un înger care-și zice astfel sieși") și Joh. Seb. Bach, „Arionul[1] german". Într-un cuvînt, vă sînt foarte îndatorat chiar și retrospectiv pentru darul de atunci.

---

[1] Christian David Friedrich Schubart (1739—1791), poet și publicist aparținînd mișcării *„Sturm und Drang“*, încarcerat pentru activitatea sa instigatoare la revoluție.

[2] Stilou de birou (engl.).

Motive de a vă mulțumi și îndemnuri de a vă scrie au existat și înainte, că doar mi-ați trimis delicioasa cărticică tipărită pentru prieteni, cuprinzînd scrisori și proze mărunte; aflați măcar că mi-a parvenit și că am primit-o și citit-o cu bucurie. Ultimele resturi ale germanei de acest stil, format în spiritul clasicismului și al romantismului, sînt acum pe cale de dispariție, iar simțul pentru limba asta — un simț dealtfel și el oarecum colorat de ironie — se va cantona în cercuri foarte restrînse ale emigrației externe și interne. — E adevărat că și cărțile dumneavoastră sînt interzise acum în Reich? Așa se spune pe aici. O fi doar un fel de mîngîiere de emigrant, dar nu m-ar mira să fie adevărat ca, în pofida rezervei pe care v-ați impus-o, să nu se fi putut ascunde pentru o vreme mai îndelungată o anumită incompatibilitate între ființa dumneavoastră și a „lor", și ca această incompatibilitate să fi devenit de nesuportat pentru totalitari. Probabil că indivizii sîngeroși își dau și ei seama de caracterul foarte provizoriu al acestei „eliminări din viața națională", iar dumneavoastră personal o veți suporta, nici vorbă; Elveția nu vă va lăsa să suferiți lipsuri — în măsura în care ea însăși nu le va avea de suferit.

Pentru volumul al patrulea din *Iosif*, la care lucrez cu tot mai multă plăcere pe măsură ce mă apropiu de sfîrșit, sînt hotărît să renunț deocamdată și la rămășițele „pieții" europene. În starea actuală a mijloacelor de comunicare e cu neputință să dai la tipar dincolo de ocean o carte cît de cît dificilă. Lucrul acesta s-a dovedit cu prilejul apariției noului roman al lui Werfel, povestea de la Lourdes[2], pentru care dealtfel l-am dojenit aspru, din pricina catolicismului snob și al credinței dezgustătoare în minuni. Cartea e plină de greșeli de tipar care o desfigurează — firește, de vreme ce n-a putut citi corecturile. Nu-i dau acordul meu lui Bermann pentru o treabă ca asta. Se va publica aici o ediție germană pe lîngă cea engleză, pentru ca să existe totuși originalul — și pace. Numai să nu meargă lucrurile atît de departe încît germanii să fie siliți într-o zi să traducă toate scrierile acestea din engleză.

---

[1] Arion, poet și muzician grec din Lesbos (sec. VII. î.e.n.) despre care legenda spune că, aruncîndu-se în mare ca să scape de niște corăbieri ce-i puseseră gînd rău, a fost salvat de un delfin care fusese fermecat auzindu-i cîntecul divin.

[2] Romanul *Das Lied von Bernadette* (1941).

Oare ne vom revedea cîndva, dragă domnule Hesse? *Quaeritur*[1]. Oare am să revăd Europa? *Dubito*[2]. Și în ce stare ar urma s-o revedem — după acest război, al cărui sfîrșit îmi pare de neînchipuit, irațional și de nerealizat. Dar să nu vorbim despre asta de la un continent la altul! Între timp ducem la capăt, cu o năstrușnică perseverență, fiecare pe ale sale, nu-i așa? — ținînd seamă de probabilitatea că lucrul făcut „va fi aruncat de valuri pe țărm, va zăcea ca o epavă și va fi îngropat deocamdată sub dunele vînturate de timp" (ultima scrisoare către Humboldt)[3]. Așa îmi duc munca, în împrejurări pentru a căror favoare nu pot fi suficient de recunoscător — în cea mai frumoasă cameră de lucru din cîte am avut vreodată. Peisajul din jurul casei noastre, cu o priveliște spre Ocean — ar trebui să-l vedeți; grădina cu palmieri, măslini, arbuști de piper, lămîi, portocali, eucalipți, cu o multitudine luxuriantă de flori, cu un gazon care s-a putut tunde cîteva zile după ce fusese semănat. Percepții senzoriale senine nu sînt puțin lucru în vremuri ca acestea, și aici cerul e senin aproape întotdeauna, în cursul întregului an, și împrăștie o lumină incomparabilă, care înfrumusețează totul. Golo și sărmana Moni[4] sînt la noi, o așteptăm însă și pe Erika, care înviorează întotdeauna totul, un copil care ne e foarte drag, cu ceva amuzant pe un fond foarte serios; iar cei mai mici ne vor aduce nepoţeii de la Chicago şi San Francisco. Vă trimit alăturat o poză a lui Fridolin, băieţelul lui Bibi[1] şi a micuţei elveţience.

---

[1] Se pune întrebarea (lat.).

[2] Mă îndoiesc (lat.).

[3] Citat din ultima scrisoare a lui Goethe, din 17 martie 1832, către W. von Humboldt.

[4] Monika Mann fusese căsătorită cu istoricul de artă Jenő Lányi, care a pierit în 1940 pe vaporul „City of Benares", cufundat de germani. Mai tîrziu a publicat o carte autobiografică și un volum de proză (*Vergangenes und Gegenwärtiges,* 1956; *Tupfen im All,* 1963).

Daţi-mi cît mai curînd veşti bune despre starea sănătăţii dumneavoastră şi transmiteţi doamnei Ninon calde salutări din partea noastră, a mea şi a soţiei mele !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HARRY SLOCHOWER

Pacific Palisades, California
19 iunie 42

Mult stimate domnule profesor,

îmi pare rău că v-aţi simţit jignit de articolul lui Spann[2] — lucru pe care ar fi trebuit să-l prevăd, ţinînd seama de cele cîteva săgeţi strecurate în el împotriva interpretării dumneavoastră a lui *Iosif*[3]. Trebuie să mărturisesc că nu am acordat multă atenţie acestei polemici savante cu un uşor iz de gelozie, ci mai degrabă m-am bucurat cu nevinovăţie de multiplele observaţii, constatări şi paralele drăguţe pe care le conţin fără îndoială consideraţiile lui Spann. Nu mi-am dat seama că ar exista dedesubturi fasciste — poate fiindcă nu cunoşteam eseul despre Lessing pe care-l citaţi şi care pare să conţină nişte lucruri urîte ; dr. Spann a avut înţelepciunea să nu mi-l pomenească. Dar nu l-a depăşit oare ? Căci în eseul lui nu e vorba despre „violență“ ; visul din zăpezi în *Muntele vrăjit* îl duce la concluzia că „iubirea și bunătatea“ vor veni în sprijinul dinamicii spiritului pentru a face din Iosif un hrănitor al popoarelor. Și de vreme ce aprobă cuvîntul introductiv la *Mass und Wert*, nu văd de ce să mă sfădesc cu el.

---

[1] Michael Mann (n. 1919), ultimul dintre cei şase copii ai lui Th. M., violonist şi violist, a dat concerte în America, Europa şi Extremul Orient, apoi a studiat germanistica şi a fost profesor la Universitatea din Berkeley, California. S-a ocupat şi el de opera tatălui său, editînd o culegere de eseuri, recenzii şi bibliografie sub titlul *Betrachtungen und Überblicke,* Aufbau, Berlin, 1966.

[2] Meno Spann (n. 1903), germanist ; invitat în Statele Unite spre a ţine prelegeri, a rămas acolo după instaurarea hitlerismului ca profesor la Universitatea din Evanston, Illinois. A publicat numeroase eseuri despre scriitori germani. Eseul amintit în scrisoare : *Der Josephroman in Thomas Manns Gesamtwerk* (1942).

[3] *Thomas Mann's Joseph Story. An Introduction with a Biographical and Bibliographical Appendix,* New York, 1938.

Că se sfădește cu dumneavoastră e inutil, și mă simt cam ridicol ca obiect al certei dintre doi savanți. Exegeza lui *Iosif*, așa cum o faceți, este poate o interpretare întrucîtva exagerată în sens analitic, lucru pe care l-am recunoscut în treacăt în cursul unei convorbiri. Dar analiza — în sensul special al cuvîntului — ca metodă critică în judecarea romanului, e un procedeu la care eu însumi am îndreptățit pe oricine, prin mărturisirile mele despre Freud și despre relațiile dintre Iosif și lumea sa, iar dacă dr. Spann găsește că adevăratul mediu e mai degrabă romantismul german, nu văd nici o contradicție, căci eseul meu principal despre Freud[1] putea fi citit aproape ca un studiu despre romantismul german, și, într-adevăr, cuvintele lui Fr. Schlegel, citate de Spann, s-ar putea folosi ca *motto* pentru *Iosif* la fel de bine ca de pildă o frază din grandiosul tratat despre *Totem și tabu*[2].

Bachofen a fost răstălmăcit și exploatat abuziv de cercul din jurul lui Klages, iar Bäumler[3] pur și simplu mă oripilează — cred că nu mai e nevoie să v-o spun și nici domnului Spann, așa sper. Cine ar vrea să dea poveștii lui Iosif o interpretare fascistă ar cam avea de furcă cu mine, căci tot ce mă face să fiu cam încrezut din pricina cărții este că prin ea mitul a fost smuls din mîinile fasciștilor și, cum a spus Ernst Bloch[4] „refuncționalizat“.

---

[1] *Die Stellung Freuds in der modernen Geistesgeschichte*, conferință ținută la Universitatea din München în 1929.

[2] Opera cea mai importantă a lui Freud.

[3] Alfred Bäumler (n. 1887), gînditor, simpatizant al nazismului, promovat de regimul nazist datorită interpretării date de el gîndirii nietzscheene în sens fascist în *Nietzsche, der Philosoph und Politiker* (1931), carte atacată de Thomas Mann, în *Leiden an Deutschland* (Suferințe din pricina Germaniei, 1946) ca o răstălmăcire ce desfigurează imaginea filozofului poet.

[4] Ernst Bloch (n. 1885), gînditor de seamă de formație marxistă. În 1933 a emigrat în Elveția, apoi în Cehoslovacia, în cele din urmă în Statele Unite. După război, profesor de filozofie la Leipzig, apoi la

Volumul de încheiere a ajuns la ultimul sfert, sau poate chiar la ultima cincime. [...]

În acelaşi timp mă ocup de redactarea volumului meu de *„political essays and speeches“* care va apărea probabil înaintea romanului. L-am prevăzut cu o prefaţă care o să vă placă mai mult decît domnului Spann.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, California
12 iulie 1942

Dragă prietenă,

bucuria pe care v-a făcut-o colosala scrisoare a bunului Lesser mă bucură acum pe mine şi mă inspiră să vă trimit din nou ceva ce v-ar putea da cîte o sugestie, şi anume o mostră de filologie germano-americană aplicată la *Iosif*, pe care am primit-o recent şi în care am remarcat cîteva observaţii şi paralele inteligente. Psihanalistul marxist Slochower, atacat în mod inutil în această scriere, a replicat viguros în altă parte. [...]

Vă dăruiesc cu plăcere manuscrisul lui Lesser şi în plus broşura din seria *„Publications of the Modern Language Association“* care urmează să plece ca imprimat odată cu aceste rînduri.

Ieri după masă, după ce mi-am dictat scrisorile, am scris sfîrşitul capitolului „Serah“, pasajul unde Iacov află că Iosif trăieşte. Rămîne întrebarea dacă am reuşit — îmi ajunge că s-a găsit din nou o soluţie, bună-rea, pentru una din probleme şi că întregul a fost dus cu un pas mai departe, înspre sfîrşit. A fost ceva asemănător cu nefericirea lui Iacov pricinuită de copilul său sfîşiat. Asemenea lucruri nu se pot da cu greuta-

---

Heidelberg. Printre operele sale : *Geist der Utopie* (1918), *Erbschaft dieser Zeit* (1935), *Das Prinzip Hoffnung* (3 vol., 1954—1956). A colaborat la *Mass und Wert.*

tea lor deplină, reală, ci numai într-un soi de stilizare care să le facă mai ușoare ; o stilizare care s-ar putea să însemne evitarea unor dificultăți, dar care e îndreptățită, ba chiar necesară din punct de vedere artistic și uman. Observații și experiențe de această natură ți le prilejuiește adesea o lucrare care, prin volumul ei exterior și, într-o măsură oarecare, chiar și prin cel interior, face parte dintre operele „mari“ și care ridică față de capacitatea de a inventa expediente variate toate exigențele caracteristice unei opere „mari“. În același timp nu-l consider deloc pe *Iosif* o operă cu adevărat mare, ci doar un mijloc personal de a împărtăși pînă la un anumit grad experiențele oamenilor mari. Dumneavoastră, dragă prietenă, puteți să vedeți în mine și în lucrările mele tot ce vreți și tot ce trebuie să vedeți ! Eu îl recunosc în mine mereu numai pe băiețelul de odinioară care zile de-a rîndul se juca imaginîndu-și că este un prinț. Ceea ce fac eu e un fel de escrocherie nevinovată care-mi servește să încerc, ca să zic așa, practic cum e să fii un om mare și să mă aducă într-un contact de cunoaștere intimă cu măreția. Iată o distracție de o viață, care e și o înălțare și o potențare a vieții, dacă vrem, în orice caz însă ceva ce ține de viață și de subiect, și mă feresc să iau cumplit în serios tot ce iese din asta pe plan obiectiv. — Oricum — hai să vă consolez — poate că tocmai prin această atitudine și în acest mod sînt un - creator.

Aseară a fost sindrofie la Bruno Walter, cu soții Werfel, cu familia Korngold[1], și Walter, care în clipa de față e complet scufundat în *Patimile după Matei*, pe care urmează să le cînte în curînd, ne-a arătat la pian uimitoarea elasticitate și neobosita inventivitate în ce privește mijloacele de expresie variate și captivante cu care și-a înzestrat moșul uriașa operă. Ei da, mi-am zis, cam așa faci și tu la tine acasă. Nu iese ceva la fel de bun, dar măcar grija asta o ai și tu !

Cu ce dragoste și admirație îl citesc acum din nou pe *Faust*, și anume îndeosebi partea a II-a, nici nu vă pot spune. Doamne, ce excelent e ! Ce precizie a viziunii, ce completă cuprindere a naturii ! Să luăm o parte de o abundență debordantă, cum sînt, după moartea lui Euphorion și întoarcerea Elenei în Orcus, acele cîntece cu care slujitoarele ei elementare se topesc în diferitele zone ale firii ! Și apoi, după atîtea lucruri magistrale, se mai adaugă, ca o improvizație, încă o capodoperă cum e descrierea viticulturii, a serbării culesului și a cortegiului lui Bacchus. E o voluptate — și mi-a redeschis pofta să mai scriu totuși cîndva un adevărat eseu mare despre *Faust*, în vederea căruia prelegerea de la Princeton n-a fost decît un început de elan, îngrădit de diverse considerente.

---

[1] Erich Wolfgang Korngold (1897—1957), compozitor austriac ; primul succes notabil cu opera *Die tote Stadt* (1920) ; în 1938 a emigrat în Statele Unite, unde a compus îndeosebi muzică pentru filme.

Vai, ce idei nepractice, bune de ceva poate doar într-un al patrulea Reich, de a cărui zidire sîntem parcă mai departe ca oricînd, dar nicidecum valabile în America din prezent, unde e în vigoare legea atît de justificată : *Hic Rhodus, hic salta !* În aceste condiții îl felicit sincer pe colegul meu Franz Werfel. De-abia și-a vîndut pentru filmare abilul roman de mistificare despre Bernadette (350 000 de exemplare !) pentru 100 000 de dolari, și iată că a și închegat din nou un *film-story* care îi va aduce probabil alți asemenea bani de buzunar. Să vezi o astfel de înflorire printre atîtea calamități ale emigranților e o binefacere — chiar dacă oarecum rușinoasă.

Cordial

Al dumneavoastră T. M.

Către FRIDERIKE ZWEIG [1]

Pacific Palisades, California
15.IX.1942

Mult stimată doamnă,

Fiica mea mi-a vorbit despre scrisoarea pe care i-ați adresat-o acum cîteva zile. E dureros pentru mine să aflu că ați avut impresia că la moartea lui Stefan Zweig n-aş fi dat dovada unei ţinute corespunzătoare marei pierderi suferite de întreaga lume cultivată prin dispariţia acestui bărbat eminent. Înţeleg că ceea ce a produs această impresie a fost laconismul meu, adică faptul că am limitat expresia publică a cutremurării mele la o scurtă contribuţie în numărul de doliu al lui *Aufbau*[1]. În măsura în care acest lucru nu era doar un simptom de oboseală şi o dovadă că sînt prea împovărat, ci se explică prin efectul descurajant pe care l-a avut decizia tragică a marelui scriitor şi care cel puţin în ce mă priveşte, a fost defavorabil activităţii literare depuse în cinstea decedatului. Să scrii despre o operă de o viaţă cum e cea creată de Stefan Zweig nu e un lucru mărunt, e o misiune pe care o îndeplineşti dînd ce ai mai bun. Eu nu eram în dispoziţia sufletească necesară ca s-o fac.

---

[1] Friderike Zweig (n. Winternitz, 1882), prima soție a lui Stefan Zweig, scriitoare și traducătoare, a emigrat în 1938 în Franța, apoi în America. A publicat o biografie a lui Pasteur, o carte de amintiri despre Zweig, corespondența dintre ei și numeroase traduceri din autori francezi.

Răposatul a fost un om cu înclinaţii şi convingeri pacifiste absolute şi radicale. În războiul actual, pe care am fost obligaţi să-l dorim, şi care n-a putut fi amînat decît printr-o mîrşăvie ca cea de la München, în acest război care se poartă împotriva puterilor celor mai infernale şi mai incapabile de pace din cîte au încercat vreodată să imprime vieţii omeneşti propriul lor chip, — el n-a văzut niciodată altceva decît doar un război, o nenorocire sîngeroasă şi o negare a fiinţei sale proprii. A lăudat Franţa pentru că nu voise să lupte şi prin asta „salvase Parisul". Nu voia să trăiască în nici o ţară beligerantă ; a părăsit Anglia, cetăţean britanic fiind, şi s-a mutat în Statele Unite, de acolo a plecat în Brazilia, unde i s-au adus cele mai mari onoruri. Şi cînd s-a văzut că şi această ţară va fi antrenată în război, a plecat din viaţă.

Există aici o consecvenţă care se sustrage oricărei critici. Mai mult decît să-ţi pecetluieşti firea şi convingerea prin moarte nu poţi face. Moartea e un argument care doboară orice argument potrivnic ; nu comportă altă replică decît o respectuoasă amuţire. Zic : amuţire. Aşa că nu-mi venea şi nu-mi vine să înşir multe cuvinte.

Relataţi (un lucru pe care nu-l ştiam) că soţia sa suferea de o boală incurabilă, ceea ce a contribuit mult la decizia lor de a-şi pune capăt zilelor împreună. De ce n-a spus-o, în loc să afirme cu limbă de moarte că motivul faptei sale a fost disperarea în fața vremii şi a viitorului ? Nu a fost conştient de nici o îndatorire față de sutele de mii de oameni printre care numele său avea mare pondere şi asupra cărora demisia sa urma să aibă un efect adînc deprimant ? Față de nenumăratele persoane din lumea largă părtaşe la acelaşi destin, pentru care pîinea exilului e neasemuit mai amară decît a fost pentru el, cel sărbătorit şi ferit de griji materiale ? Îşi considera oare viața ca o chestiune pur privată, spunîndu-şi doar atît : „Sufăr prea mult. Vedeți voi cum vă descurcați. Eu plec“ ? Avea oare dreptul să-i procure duşmanului nostru de moarte gloria de a putea spune că iar s-a mai găsit unul dintre noi care în fața „uriaşei sale reînnoiri a lumii“ a capitulat, a dat faliment şi s-a omorît ? Iată care a fost previzibila interpretare a faptei sale din partea duşmanului şi valoarea sa în ochii lui. Zweig a fost suficient de individualist ca să nu-i pese.

---

[1] Săptămînal de limbă germană, înfiinţat la New York în 1938.

Vă rog să înțelegeți de ce am tăcut sau aproape că am tăcut. În persoana domnului Wittkowski, care m-a invitat să dau o contribuție la cartea sa colectivă, nu am văzut pe mandatarul chemat să îngrijească moştenirea lăsată de Stefan Zweig, ci pe literatul amabil-familiar şi aferat ce sînt obişnuit să văd în el de atîția ani cu o reală neplăcere, şi căruia i-a plăcut să adune în jurul său, sprijinindu-se pe gloria celui dispărut, marile nume ale literaturii universale.

Credeți-mă, stimată doamnă, că sînt sincer îndoliat din pricina omului extraordinar al cărui nume îl purtați, cel puțin la fel de sincer ca oricare dintre cei ce dau glas prin ziare durerii sau admirației lor. Am citit toate aceste elogii cu o reală satisfacție şi m-am bucurat în plină mîhnire de onorurile oficiale demonstrative care i-au fost aduse decedatului de țara care i-a fost un ultim azil. Odihnească în pace, şi fie ca numele şi opera sa să trăiască în mijlocul nostru !

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către JULES ROMAINS [1]

(*concept*) [2]

[Crăciun 1942]

Scumpe Jules Romains,

Vă sînt cît se poate de recunoscător că mi-aţi trimis vestitele dumneavoastră *Mystères* [3] cu o dedicaţie atît de amabilă. Geniul analitic al Franţei, graţia şi luciditatea exprimării franceze celebrează aici o adevărată sărbătoare ; în această privinţă, lectura cărţii a fost pentru mine, se înţelege de la sine, o pură voluptate. Nu vă poate surprinde însă prea mult că la fiecare pagină am simţit cu toate acestea o oarecare neplăcere, că am fost silit adesea să clatin din cap, şi în fond nici n-ar mai fi nevoie să v-o spun. Şi totuşi ! Vizita dumneavoastră în Germania în anul 1934, în Germania lagărelor de tortură, în ţara în care noi, scriitorii germani, de mult nu mai puteam intra fără să ne aştepte moartea, unde cărţile noastre au fost arse şi proscrise, şi unde v-aţi pretat totuşi să contribuiţi activ, printr-o scrisoare către canalia de Goebbels, la editarea traducerii uneia dintre capodoperele dumneavoastră ; faptul că l-aţi frecventat pe Abetz, pe Ribbentrop şi toată această pleavă ; promptitudinea cu care aţi activat pentru o cauză botezată „înţelegere franco-germană“ într-un moment în care era de mult vorba de o înţelegere cu distrugătorii Germaniei şi Europei, adică cu regimul nazist ; — toate acestea le ştiam, ce-i drept, şi le acceptasem, fiindcă nu sînt obişnuit să critic faptele oamenilor pe care-i stimez. Dar că după lucrurile îngrozitoare petrecute de atunci încoace v-aţi putut complace în a mai şi povesti amănunţit despre toate acestea cu atîta senină voioşie, acest fapt are — pentru mine — ceva uimitor, nu tocmai în sensul pozitiv al cuvîntului.

---

[1] Jules Romains (1885—1972), poet, dramaturg şi romancier francez, creatorul unei formule literare pe care a denumit-o „unanimism“ ; opera sa principală e romanul-fluviu *Les Hommes de bonne volonté* (28 de volume, 1932—1947). În pofida actelor incriminate în această scrisoare, pornite probabil dintr-o reală, deşi utopică, credinţă în posibilitatea unei înţelegeri cu Germania, J. R. a sprijinit cu mult zel victimele nazismului care au găsit azil în Franţa.

[2] Editoarea scrisorilor, Erika Mann, precizează în introducere că scrisorile care poartă menţiunea de „concept“ sînt originalele acelor scrisori care au fost apoi traduse în engleză sau franceză (de Erika, resp. de doamna Katja Mann), fie că aceste traduceri au fost efectuate şi trimise destinatarilor, fie că au rămas doar proiecte.

[3] *Sept Mystères du destin de l'Europe,* eseuri, 1940.

Nu vă supăraţi pe mine din pricina acestei mărturisiri ! M-am crezut dator să v-o fac, iar sentimentele neplăcute de care am pomenit nu mă împiedică nicidecum să păstrez convingerea că această carte, opera unui martor ocular spiritual, mult umblat şi iniţiat în multe, va rămîne un document important pentru istoria crasă a vremurilor noastre.

Cu cele mai bune urări de sărbători din partea noastră a amîndurora, pentru dumneavoastră şi stimata soţie.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către HARRY SLOCHOWER

Pacific Palisades
9 ian. 43

Mult stimate domnule Slochower,

vii mulţumiri pentru *Accent* şi *Negro Quarterly.* Cele două articole sînt foarte interesante.[1] Dat fiind că am văzut *Native Son*[2] ca piesă, la New York, prezentarea pe care o faceţi cărţii mi s-a părut deosebit de remarcabilă. Pe atunci m-a impresionat primirea demonstrativ pozitivă de care s-a bucurat această pledoarie scenică din partea publicului.

Pe Hauptmann să-l trataţi cu blîndeţe. Asta se impune, în pofida micilor josnicii personale de care s-a făcut amplu vinovat. În operele pe care le-a scris în cadrul Camerei de cultură a Reich-ului, există nişte dovezi de neadaptare care sînt totuşi demne de a fi luate în seamă.

---

[1] Articolele lui Slochower : *Uncoordinated Writers of Nazi Germany,* în rev. *Accent,* 1942 şi *In the Fascist Styx : The Fate of Native Sons form Toller and Stefan Zweig to Richard Wright,* în rev. *Negro Quarterly,* 1942.

[2] *Native Son,* romanul scriitorului negru Richard Wright (1940), tratează despre tragismul problemei rasiale în Statele Unite.

Dealtfel, am citit cu atenţie şi articolul lui Weiskopf[1]. Jünger[2] îşi exprimă acum dispreţul faţă de „călăi şi slugile lor". Dar el însuşi a făcut oficii similare şi s-a răsfăţat în inumanitate cu o plăcere nemaipomenită. Totuşi e îmbucurător că naziştii nu mai au acum nici măcar acest singur talent, Ernst Jünger, de partea lor.

Ca semn de gratitudine vă trimit conferinţa mea de la Washington despre *Iosif*.

Prietenoase salutări !

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, California
12. ian. 43

Dragă prietenă,

mai frumoasă decît scrisoarea dumneavoastră pe care am primit-o ieri nu putea fi nici cea pe care n-aţi mai trimis-o. Sînt pe deplin conştient ce favoare din partea vieţii, ca să nu zic : ce binecuvîntare înseamnă să primeşti astfel de scrisori. Deşi vă rog să mă credeţi cînd spun aşa, înţeleg prea bine sentimentele şi gîndurile care v-au determinat s-o distrugeţi pe cea precedentă, adică înţeleg că vă este greu să credeţi în posibilitatea prieteniei cu mine. Ştiu ce răceală descurajantă emană din mine, şi cînd v-am scris rîndul trecut, m-am exprimat cu duritate despre mine — poate că am vorbit prea dur. Știți, firește, că atmosfera stranie în care l-am învăluit pe Goethe în romanul despre el, împingînd lucrurile pînă la comic, era o autoflagelare și autoironie. E totuși o trăsătură umană că pot rîde de mine, nu-i așa? Ș mai sînt conștient de altceva: mă știu înzestrat cu o capacitate chiar foarte mare și vie de a simți recunoștință. Lăsați-mi credința că se poate întemeia o prietenie pe aceste două însușiri! Pe Goethe, care reprezintă pentru mine imaginea[1] de tată, l-am încondeiat rău, rău de tot. Dar știu că-i plăcea să citeze cuvintele biblice cum că un om poate vorbi cu limbi îngerești, dar dacă nu are iubire în suflet, e doar „aramă sunătoare". Ar trebui să disper dacă aș fi silit să-mi spun că sînt lipsit de iubire. Și de vreme ce nu deznădăjduiesc — trebuie oare, sau s-ar putea oare să vă pierdeți dumneavoastră nădejdea în mine? Credeți oare că măcar și un pic de grație, ceva cuceritor, înveselitor, ceva ce-ți ține cald, pe scurt: ceva demn de a fi iubit poate fi produs de un om care „n-are iubire în suflet"? Iar dacă nu credeți acest lucru — atunci, vă rog să credeți!

---

[1] Franz C. Weiskopf (1900—1955), scriitor de limbă germană din Praga, cunoscut prin povestirile sale, a scris şi eseuri legate de problemele vremii.

[2] Ernst Jünger (n. 1895), la începutul anilor treizeci adept al unui „nihilism eroic", a publicat în 1939 romanul *Pe falezele de marmură* în care dă o imagine alegorică a terorii naziste. Schimbarea de atitudine la care se referă Th. M. a devenit mai vizibilă în jurnalul *Gärten und Strassen* (1942). În 1944 a participat la „complotul generalilor" împotriva lui Hitler.

Da, făceam muzică adesea cu mama mea, am cîntat împreună sonate de Beethoven și altele. — Liedul despre tei[2] l-am ales din același motiv ca și celelalte *records*[3] preferate ale lui Hans[4]: pentru că le aveam din întîmplare și mi le puneam mereu din nou pe aparatul meu, vai, încă foarte primitiv. De aici descrierea minuțioasă, dealtfel în armonie cu stilul epic al întregii cărți. La fel de minuțios am descris și termometrul, sau sîngele. Pe discul meu, *Teiul* era cîntat de Tauber[5], foarte muzical și cu gust. Cîntecul acesta a devenit pentru mine un simbol a tot ce se cere iubit, a tot ce e seducător și conține un tainic germene de disoluție. Elementul romantic e mult mai atrăgător, chiar mai spiritual decît elementul umanist. Dar simțeam încă de pe atunci că spiritul nu are dreptul să se lase sedus de acest element atrăgător, atunci cînd e în joc *omul* într-o atare măsură ca azi

---

[1] „Imago" în sens freudist, de reprezentare-tip.
[2] Liedul lui Schubert care joacă un anumit rol în *Muntele vrăjit*.
[3] Discuri (engl.).
[4] Discurile preferate ale lui Hans Castorp din *Muntele vrăjit*.
[5] Richard Tauber (1892—1948), tenor liric austriac.

— pentru mine încă de pe atunci era „azi“, iar pentru Nietzsche, atunci cînd și l-a smuls din inimă pe Wagner, „azi“ era încă de pe vremea aceea.

Doamne, nefericita dumneavoastră prietenă! Cîtă durere va aduce și asupra acestei țări războiul, care ar fi putut fi evitat! Căci înainte de a pieri, naziștii se vor dezlănțui lovind în toate direcțiile într-un fel pe care ne e greu să ni-l închipuim, în pofida atîtor lucruri neverosimile pe care le-au făcut să fie reale. De altfel au și anunțat-o. Goebbels a scris: „Dacă vom fi siliți cîndva să părăsim scena istoriei, vom trînti ușa după noi în așa fel încît omenirea să-și amintească în veci.“ Și iată că împotriva acestor fii ai infernului apucați de amoc trebuie să se trimeată pe front niște oameni cumsecade, buni și valoroși ca Bill al dumneavoastră! — Am auzit recent că au deportat-o în Polonia pe văduva lui Max Liebermann[1], de 86 de ani, deși Suedia a intervenit insistent pentru ea, declarîndu-se gata să primească femeia bătrînă! O să mai facă ei altele și mai și, dacă apucă. Blestemați să fie oamenii de stat cretini și criminali care au permis ca așa ceva să ia amploare! — Ce putem face decît să dorim din suflet să treacă de la dumneavoastră acest pahar.

Al dumneavoastră T. M.

Către REINHOLD NIEBUHR[2]

Pacific Palisades, California
19.II. 1943

Stimate domnule Niebuhr,

presupunînd că citiți germana fără dificultăți, și nefiind încă în stare să exprim lucruri mai delicate într-o engleză acceptabilă, îmi permit să vă adresez rîndurile de mai jos în limba mea. Nu mi-ar plăcea să se interpună un translator între noi.[1]

---

[1] Max Liebermann (1847—1935), pictor, pînă la instaurarea hitlerismului președinte al Academiei Prusiene a Artelor, a desenat mai multe portrete ale lui Th. M. care a scris despre Liebermann, cînd acesta împlinea 80 de ani, exprimîndu-și calda prețuire.

[2] Reinhold Niebuhr (n. 1892), profesor la seminarul teologic din New York. Dintre cărțile sale citām: *Moral Man and Immoral Society* (1932), *An interpretation of Christian Ethics* (1935), *The Nature and Destiny of Man* (2 vol., 1941—1943).

Dați-mi voie să vă mulțumesc pentru atenția pe care ați acordat-o ultimelor mele cărți, într-o revistă pe care o apreciez și o citesc cu regularitate, nu în ultimă instanță pentru contribuțiile dumneavoastră. Recenzia dumneavoastră amplă despre *Order of the day*[2] a fost singura pe care s-o fi văzut, dar nu mă îndoiesc că, dintre toate cîte s-au scris, e cea mai frumoasă, cea mai importantă și cea care a pătruns mai adînc în miezul cărții. M-a mișcat și m-a încîntat, abstracție făcînd de faptul că adevărurile pe care le spuneți sînt în parte și adevăruri grave, pătrunzătoare, critice despre mine însumi — sau poate tocmai de aceea. Pe atunci mă gîndeam să vă scriu o lungă scrisoare, intenționînd să discut amănunțit punctele principale ale caracterizării pe care o dați culturii și tradiției germane, o caracterizare care în fond mi se aplică și mie, și să vă mulțumesc pentru formularea magistrală a relației de discordanță cu restul lumii pe care a atras-o după sine, cu timpul, într-un chip tragic pentru germanitate, această tradiție a ei specifică. În acea scrisoare mai aveam de gînd să vorbesc și despre *infidelitatea* care constă poate pentru un scriitor german, așa cum dați să se înțeleagă sau să se strävadă prin cele ce scrieți, în încercarea de a se desprinde din această relație discordantă, de a renega participarea la ea și de a o corecta pedagogic — o infidelitate, o încercare, care, firește, nu e nici ea lipsită de precedente în istoria spiritului german, avîndu-și în ea marile modele tradiționale, așa că această încercare și infidelitate este mereu scuzată mai mult sau mai puțin prin invocarea faptului că, cu toată aparenta prezumție pedagogică, e vorba de autoeducare, de autoîndreptare, deci de ceva moralmente totuși bun.

---

[1] Primul aliniat al scrisorii e redactat în limba engleză.

[2] Versiunea engleză a volumului *Die Forderung des Tages*, lărgită prin înglobarea unor discursuri și articole politice mai recente, în speță a celor apărute sub titlul *Achtung, Europa* (1942). Despre recenzia lui Niebuhr *Mann's Political Essays*, în rev. *The Nation* din 28 nov. 1942, Th. M. se pronunță foarte laudativ într-o scrisoare precedentă către Agnes E. Meyer.

Şi apoi nu s-a ales nimic din toate proiectele epistolare! Am fost prea leneş, prea ocupat, prea obosit — mai ştiu şi eu — ca să le realizez. Cei 68 de ani ai mei, — cu care oricum nu te joci, sau nu tocmai uşor — încep să se cam facă simţiţi pe ici pe colo. Uneori e un faliment, o incapacitate, mai ales în corespondenţă. Astfel am lăsat să treacă luni de zile fără să vă dau vreun semn al recunoştinţei mele, care exista totuşi din belşug. Am vorbit cu bucurie şi gratitudine despre acest articol cu toţi oamenii pe care i-am întîlnit, numai cu autorul lui nu. A fost într-adevăr o omisiune destul de gravă, şi nu prea are rost să vă cer scuze pentru ea, de vreme ce eu însumi nu mi-o voi putea ierta decît cu greu.

În legătură cu eseurile acelea şi cu observaţiile dumneavoastră pasionant de spirituale aş vrea acum să spun doar următoarele. Preistoria fenomenului pe care-l numiţi *my conversion to the importance of politics*[1], deci a democratismului meu actual, s-a petrecut în Germania în văzul tuturor, în faţa publicului. Am plătit-o prin toată ura şi tot oprobriul pe care le-am avut de suportat în Germania naţionalistă, şi mă simt liber să-mi susţin opiniile actuale fără nici o jenă. Ştiu că e vorba pur şi simplu de o creştere organică, numai lăturalnic manifestă în domeniul politic, în schimb mult mai evidentă în principalele trei monumente artistice ale vieţii mele, în romanele *Casa Buddenbrook*, *Muntele vrăjit*, şi în povestirile despre Iosif. Nu sînt însă dispus să admit că a fost necesară acea „conversiune" pentru a mă face să văd în nazism ceea ce este: o oroare. Dacă m-aş fi oprit pe treapta *Consideraţiilor unui apolitic*, o carte care la urma urmei nu era tocmai antiumană, aş fi luat poziţie împotriva acestei orori cu aceeaşi furie şi *cu tot atîta îndreptăţire* ca şi acum, ca „democrat", *sit venia verbo*.

Să păstrăm tăcere despre *Listen, Germany*[2]. A fost o nenorocire că v-a căzut în mînă şi această cărticică — şi încă în traducere engleză, inevitabil deformantă. În germană (există şi o ediţie germană, şi ar fi trebuit să mă limitez la ea), totul are o coloratură mai luminoasă şi mai captivantă, şi chiar şi aspectele prea personale apar mai mult în lumina unui lirism polemic, care ţine şi el întrucîtva de tradiţia germană. Tot ce aş putea invoca însă împotriva obiecţiilor dumneavoastră s-ar putea referi numai la emisiunile radiofonice ca atare, nu la carte, căci a fost o greşeală s-o alcătuiesc. Este pur şi simplu *„de trop“* [1]. După volumul de eseuri politice ar fi trebuit să urmeze volumul al patrulea din *Iosif*, şi nu întîi aceste servicii prestate, supuse politicii, care s-ar putea să încînte inimile emigranţilor, dar care desigur că mai degrabă indispun pe americani, mai ales dacă se pricep la problema germană, ca dumneavoastră, şi cunosc prea bine petele de pe virtuţile noastre democratice, pe care sînt obligat să le trec sub tăcere în aceste discursuri, ţinîndu-mi gura cu înţelepciune.

---

[1] Conversiunea mea la importanţa politicii (engl.).

[2] Sub acest titlu au apărut primele 25 de mesaje radiofonice ale lui Th. M. către poporul german în limba engleză în 1943, după ce apăruseră la Stockholm, în 1942, în limba germană sub titlul *Deutsche Hörer!*

Cu sinceră simpatie şi admiraţie,
Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către BRUNO WALTER

Pacific Palisades, California,
6 mai 43

Dragă Bruno Walter,

scrisoarea dumneavoastră plină de bunătate a fost o recompensă disproporţionată faţă de micul dar al discursurilor radiodifuzate. Pentru discursul de la Washington, pe care l-am trimis apoi, numai pentru că ţine de acelaşi întreg, orice cuvînt de mulţumire ar fi chiar de prisos. E adevărat însă că prea s-a prelungit tăcerea între New York şi Pacific Palisades — am resimţit-o adesea ca nepotrivită şi întristătoare în timp ce zilele treceau pline de ocupaţii diverse, şi mă bucur că această cărticică germană şi frumosul dumitale răspuns au spart din nou gheaţa. În parte, întreruperea contactului dintre noi s-a datorat faptului că ne-am încrezut în posibilitatea unei prompte revederi. Era vorba să veniți iarna, și apoi n-ați mai venit. A fost o decepție. Dealtfel sînteți mereu printre noi prin ce e mai al dumneavoastră. Raionul Walter al discotecii noastre e în orice caz destul de important. Și nu de mult, în acea după-amiază memorabilă (la noi era dimineață), s-a petrecut o abolire într-adevăr prețioasă a distanței dintre noi : aparatul nostru excelent ne-a adus totul aici, în cameră, inclusiv zgomotele făcute de cor cînd se ridica și cînd se așeza la loc, și timp de 55 de minute — atît a durat legătura — am fost ca și prezenți, tot ce era de auzit a devenit al nostru, și cum dumneavoastră dirijați, după cum se știe, exact la fel cum aș dirija eu dacă aș fi dirijor, mi-am putut închipui cu cea mai mare ușurință acest accesoriu vizual, nici el nu tocmai neglijabil. Coralurile ne-au parvenit cu o finețe și o puritate emoționantă pînă la lacrimi.[1]

---

[1] De prisos (fr.).

Trăim printre proprii noștri palmieri și *lemon trees*[2], petrecînd mereu aceleași zile de sală de așteptare, văzîndu-ne pe rînd cu soții Frank, Werfel, Dieterle, Neumann, mereu aceleași figuri, și chiar dacă uneori cu americani, totul e ciudat de searbăd și amabil-stereotip, încît ne ajunge apoi pentru multă vreme. Acum însă, dat fiind că micuța noastră noră elvețiană și-a luat un *defence job*[3], (este *tank cleaner*[4]), îi avem pentru cîteva săptămîni pe băiețașii noștri din San Francisco aici la noi — e cam obositor pentru soția mea, mai ales că negresa noastră vine să ne facă menajul cu totul sporadic, dar copiii ne aduc atîta viață și veselie în casă. Tonio, cel mai mic dintre ei, e încă insignifiant ca personalitate, dar fermecătorul Frido, care s-a făcut și mai frumos de cînd nu l-am mai văzut, e o încîntare zilnică pentru mine. Acum învață să vorbească rostind cuvintele cu neîndemînare și spune, arătînd cu mîna părțile respective : „ochii, nasi, gulă — și bălbie". Cînd s-a săturat de ceva sau cînd vrea să se consoleze că s-a isprăvit cu ceva, spune : „avut". Găsesc că e minunat. Cînd am să mor, am să spun și eu : „avut". Ca să-și ia rămas bun, spune la orice oră din zi: „Noapte bună!“ Cu muzica are relaţii cu totul aparte şi foarte intense. Îi zice: „ici“, şi cînd e muzică la radio, e complet absorbit, stă liniştit şi ascultă. Apoi vine şi raportează cu ochii lucind: „Avut ici“. Hotărît lucru, trebuie să scriu despre el, o să-l introduc poate în romanul meu următor; căci am decis să-i mai acord războiului timpul necesar pentru încă un roman, aşa încît Bermann să poată intra apoi în triumf prin Brandenburger Tor[1] cu 4 romane necunoscute de ale mele. Pe *Iosif* l-am terminat de mult, prin ianuarie. După aceea am scris o nuvelă mai lungă despre Moise[2], o fantezie cu Muntele Sinai, pentru o antologie interesantă la care-şi dau contribuţia Sigrid Undset[3], Werfel, Rebecca West[4] şi alţii, în aşa fel încît fiecare povestire va trata despre una dintre cele zece porunci şi despre încălcarea lor de către Hitler. Cartea a trezit un interes anticipat şi va apare concomitent în engleză (la New York şi la Londra), în germană şi suedeză (la Stockholm), în franceză (în Canada) şi în spaniolă (în America de Sud). Povestirea mea despre Moise constituie introducerea. Werfel i-a găsit o denumire simpatică: un preludiu pentru orgă.

---

[1] Bruno Walter a dirijat în ziua aceea la New York *Patimile după Matei* de Bach.

[2] Lămîi (engl.).

[3] Slujbă în apărarea pasivă (engl.).

[4] Curățătoare de rezervoare de benzină (engl.).

Cu totul altceva îmi umblă acum prin cap ca o nălucire, un lucru cam dătător de fiori şi apropiat de domeniul teologico-demonologic [...], romanul unei inspiraţii patologic-ilegitime, al cărui erou va fi dealtfel de astă dată într-adevăr un muzician (compozitor). Am s-o risc — dar prevăd că va trebui să-ţi cer din cînd în cînd un sfat şi o informaţie de specialitate, de pildă, de la bun început, în legătură cu calea de parcurs în pregătirea tehnică a unui muzician creator. Probabil că există diverse căi, şi că pregătirea nu se petrece neapărat la conservator? Se pare că Hugo Wolf n-a urmat niciodată cursurile unei astfel de instituţii. Nici Strawinsky, care relatează că armonia l-a plictisit îngrozitor, în schimb l-a atras mult de tot contrapunctul. El a parcurs etapele formației sale timpurii sub supravegherea lui Rimski-Korsakov. Ar fi indicat oare să citesc un tratat de compoziție ? Aveți cumva unul ? Dealtfel, am de gînd să-i cer un sfat lui Schoenberg. [1]

---

[1] Arcul de triumf din Berlin.

[2] *Das Gesetz,* apărută la Pacific Press (ediţii bibliofile în limba germană) în 1944.

[3] Sigrid Undset (1882—1949), romancieră norvegiană, autoarea trilogiei *Christin Lavransdatter,* Premiul Nobel în 1928. A emigrat după ocuparea Norvegiei de către armatele naziste.

[4] Rebecca West, de fapt, Cecily Isabel Fairfield (n. 1892), scriitoare engleză, cunoscută sub acest pseudonim pe care l-a adoptat după ce jucase rolul personajului din *Rosmersholm* de Ibsen; autoare a numeroase romane şi eseuri.

Că Erika e în drum spre Europa, Anglia, Suedia, pe cît posibil și Rusia — asta știi. [...] Un alt punct vulnerabil e sergentul Klaus [2] care ne-a scris cu săptămîni în urmă că va trebui să întreprindă în curînd „o călătorie lungă“ (firește, în Africa). De atunci nu mai avem nici o veste de la el ; se vede că a plecat. Golo, care mai e încă la colegiul lui, va veni în iunie, ca să se supună aici unei intervenții chirurgicale ușoare, de hernie. Susține că moare de invidie pe fratesău, și nici el nu are alt gînd decît : *to join the army* [3].

Rămîneți cu bine ! Mii de vorbe galante pentru doamne !

Al dumitale Thomas Mann

Către ALFRED DÖBLIN [4]

Pacific Palisades, California
de 14 august 1943

Stimate Alfred Döblin,

ziua cinstirii dumneavoastră e și penru mine o zi de aducere aminte : evoc numeroasele ceasuri extraordinar de pline pe care le datorez operei dumneavoastră ; şi pentru mine, prilejul acesta e plăcut şi solemn binevenit ca să vă exprim toată admiraţia din sufletul meu pentru atîta contribuţie îndrăzneaţă, nouă, înviorătoare, făcută să ducă înainte, cu care aţi îmbogăţit proza germană, fiind totodată printre cei care au determinat în modul cel mai personal destinul recent al romanului occidental în genere. Acest lucru a fost cu putinţă datorită îmbinării unor elemente arhaice cu altele foarte înaintate, dintre cele mai actuale, din care se compune personalitatea dumneavoastră artistică : prin faptul că n-aţi fost un romancier după o schemă uzată, ci un rapsod în sensul etern-epic al cuvîntului, înzestrat pe deasupra cu o mare inteligenţă provocatoare şi o ascuţită înţelegere a intelectualităţii sociale de astăzi. Cum se aliază în zugrăvirea firii omeneşti obiectivitatea nezdruncinată, reportajul rapsodic, cu elementul răscolitor, revendicativ, aţîţător la revoltă, poetic-revoluţionar — iată un lucru care poate fi studiat poate cel mai bine în contact cu opera dumneavoastră, şi oricît ar fi de adevărat că această operă este simptomatică pentru criza prin care trece în zilele noastre romanul ca gen artistic, ea este o năvalnică izbucnire de fantezie şi totodată o visare liberă, şi ca atare dovedeşte cît de pripită e proclamaţia că romanul şi-a trăit traiul şi că documentul nud, despre care se susţine că ar fi mult mai sezisant decît orice invenţie poetică, e chemat să-i ia locul.

---

[1] Arnold Schoenberg (1874—1951), compozitor austriac, adept al muzicii atonale, apoi creator al muzicii dodecafonice. Emigrat din 1933, Schoenberg s-a stabilit și el în California, unde s-a împrietenit cu Th. M. În urma publicării romanului *Doctorul Faustus* i-a luat în nume de rău lui Th. M. că a descris amplu sistemul dodecafonic fără a-l numi ; de aceea Th. M. a prevăzut a doua ediție cu un postscriptum în care precizează că paternitatea invenției îi aparține lui Schoenberg și nu fictivului Adrian Leverkühn.

[2] Klaus Mann se înrolase în armata americană.

[3] Să se înroleze în armată (engl.).

[4] Alfred Döblin (1878—1957), autorul cunoscutului roman *Berlin Alexanderplatz* (1929), unul dintre întemeietorii mișcării expresioniste și ai revistei *Der Sturm*, emigrase și el în 1933. Data scrisorii, adică „ziua cinstirii“ despre care e vorba în scrisoare, era a 65-a aniversare a nașterii sale.

Opera dumneavoastră de povestitor, bogată în elemente vizionare şi pe deasupra produsă în plină activitate profesională cotidian-gravă[1] „la spitalul de urgenţă în timpul gărzilor de noapte, între două consultaţii, pe trepte, în drum spre un bolnav", cum aţi spus odată, a fost recompensată de patria noastră ciudată prin ostracizarea dumneavoastră. Aţi ştiut să vă suportaţi cu o demnitate perfectă soarta de exilat — de om smuls din temeliile fireşti ale existenţei sale, de om căruia îi sînt interzise toate posibilităţile de a se desfăşura — precum şi toate privaţiunile materiale şi morale legate de această soartă. Privirea fermă asupra grozăviilor şi asprimilor vieţii omeneşti, pe care o cunoaştem din cărţile dumneavoastră, a rămas aceeaşi în faţa destinului personal şi a întîmplărilor demente care l-au determinat, şi nimeni nu v-a auzit vreodată rostind un cuvînt pentru a vă jelui. Cu toate acestea ştim prea bine că aţi suferit mai mult, că aţi pierdut mai mult decît cei mai mulţi dintre noi, că şi astăzi vă apasă temerile pentru viaţa celor mai dragi, şi admiraţia noastră pentru opera produsă e adîncită de participarea la durerea dumneavoastră, o participare la care ne dispune de fapt pe toţi propria noastră experienţă. Nu lipseşte mult pentru ca a 65-a aniversare a naşterii dumneavoastră să poată fi serbată liber, în Germania eliberată de groază. Dar nu se poate încă. Cu atît mai răspicată să ne fie mărturia, aici, în străinătate, despre ceea ce însemnaţi pentru viaţa spirituală a Germaniei, pentru vremea noastră şi pentru viitor.

---

[1] Döblin a fost medic şi a continuat să practice multă vreme şi după ce se afirmase ca scriitor.

Thomas Mann

Către BERTOLT BRECHT

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
10.XII.43.

Mult stimate domnule Brecht,

am citit scrisoarea dumneavoastră cu atenţie. Daţi-mi voie să răspund după cum urmează.

La mijlocul lunii noiembrie, am ţinut o conferinţă politică la Columbia University din New York [1]. M-au ascultat o mie de persoane, dar, lucru nespus de ciudat şi probabil tipic german, nici unul dintre domnii cu care pe vremea aceea ar fi urmat să mă sfătuiesc, cu titlu de încercare, în legătură cu o acţiune comună a antihitleriştilor germani în exil nu a fost de faţă. S-ar fi putut presupune că unul sau altul dintre ei va arăta interes pentru ideile politice expuse în public ale unui om pe care-l consideră chemat, şi chiar singurul chemat să realizeze unitatea de acţiune dorită. Nici unul n-a avut atîta curiozitate. Dacă însă ar fi asistat măcar unul, atunci nu s-ar fi putut ivi îndoieli asupra convingerilor mele, de felul celor exprimate în scrisoarea dumneavoastră.

---

[1] Conferinţa *The new Humanism* din 16 nov. 1943.

În această conferință am admis, ce-i drept, că nu se poate respinge întrutotul ideea unei anumite răspunderi colective pentru cele întîmplate și cele ce se vor mai întîmpla. Căci, într-un fel, omul, deasemenea și un popor, poartă răspunderea pentru ceea ce este și ceea ce face. Dar apoi, nu numai că am adus toate argumentele care pledează împotriva identificării dintre german și nazist, întocmai cele invocate în scrisoarea dumneavoastră, ci am și declarat că se impune ca adversarul învins să fie tratat cu înțelepciune, de n-ar fi decît din pricina gravei complicități a democrațiilor mari ale lumii la ivirea dictaturii fasciste, la creșterea puterii ei și la întregul dezastru care s-a abătut asupra Europei și lumii. Despre această complicitate a democrațiilor capitaliste m-am exprimat în termeni destul de drastici, așa încît nu prea mă așteptam să fie acceptați cu toleranță, cu atît mai puțin să fie primiți, așa cum a fost cazul, cu aplauze furtunoase. Am luat în derîdere chiar și panica stupidă a lumii burgheze în fața comunismului, nu numai la New York, dar și înainte, la Washington, în conferința ținută sub oblăduire oficială, în Library of Congress [1]. Am spus că nu se cuvine ca noi, emigranții, să dăm sfaturi învingătorilor de mîine cu privire la modul în care urmează să fie tratată Germania, dar am făcut apel la liberalismul american și am dat glas speranței că măsurile luate de puterile victorioase nu vor greva prea mult viitorul comun al tuturor. Nu Germania și poporul german urmează să fie nimicite și sterilizate, ci combinația dintre puterea iuncherilor, a militarilor și a marilor industriași, încărcată de vinovăție și răspunzătoare de declanșarea a două războaie mondiale. Am spus că toată nădejdea își are temeiul într-o revoluție germană autentică și purificatoare, pe care învingătorii n-ar trebui s-o împiedice, ci s-o favorizeze și s-o promoveze.

Cam acesta e cuprinsul acelei conferințe, și sper că dumneavoastră și prietenii dumneavoastră veți înțelege din aceste precizări că nu mă folosesc nicidecum de influența pe care o am în America spre a mări îndoielile cu privire la „existența unor puternice forțe democratice în Germania“. Toate acestea nu au nimic de-a face cu întrebarea care m-a muncit săptămîni de-a rîndul, și anume, dacă a venit momentul sau nu de a se constitui un *Free Germany Committee* [1] în America. Am ajuns la convingerea că formarea unei asemenea corporații ar fi prematură, nu numai pentru că unii reprezentanți ai *State Department* [2]-ului o consideră prematură și nu doresc ca ea să se constituie acum, ci și pentru că propriile mele reflecții și experiențe m-au dus la această concluzie. E un fapt, și dacă-mi amintesc bine, a fost chiar exprimat cu prilejul ultimei noastre întîlniri, că, îndată ce unele zvonuri despre o asemenea asociație germană ajung de domeniul public, se produce o neliniște și o neîncredere în cercurile exponenților diferitelor națiuni europene și se răspîndește îndată cuvîntul de ordine că cercul de solidaritate germană care e pe cale să se formeze trebuie dinamitat. Într-adevăr, nu e numai o primejdie probabilă, ci putem conta fără umbră de îndoială cu faptul că unirea noastră va fi interpretată ca o încercare pur patriotică de a feri Germania de consecințele faptelor ei monstruoase. Prin scuzarea și apărarea Germaniei și prin exigența de a avea „o puternică democrație germană“ ne-am situa în clipa de față într-un primejdios antagonism cu sentimentele popoarelor care gem sub jugul nazist și se află la un pas de pieire. Nu e încă momentul să ridicăm pretenții pentru Germania și să facem apel la sentimentele lumii față de o putere care încă mai domină Europa și a cărei capacitate de a săvîrși crime încă nu a fost frîntă. Se mai pot întîmpla, și se mai vor întîmpla probabil lucruri îngrozitoare, care vor suscita din nou groaza întregii lumi de acest popor, și cum să facem față, dacă luăm asupra noastră prea de timpuriu chezășia pentru victoria a ceea ce e mai bun și mai înalt în el ? Așteptați să se împlinească înfrîngerea militară a Germaniei, așteptați să se îndeplinească o maturizare firească pînă ce va veni ceasul care să permită germanilor să-și încheie socotelile cu corupătorii, atît de temeinic, atît de nemilos cum lumea nici nu îndrăznește s-o spere din partea unui popor nerevoluționar ca al nostru, atunci va fi sosit clipa și pentru noi, cei de aici, din afara granițelor țării, să aducem mărturia: Germania e liberă, Germania s-a purificat într-adevăr, Germania trebuie să trăiască.

---

[1] Biblioteca Congresului, unde Th. M. a ținut în 13 oct. 1943 conferința *The War and The Future.*

---

[1] Comitetul Germaniei Libere (engl.).

[2] Departamentul de Stat american.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către C. B. BOUTELL[1]

(concept)

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
21 ianuarie 1944

Dear Mr. Boutell,

îmi pare rău că denunțul stupid al acelui domn Araquistain[2] v-a făcut o impresie atît de puternică. Pe mine m-ar fi lăsat cu totul nepăsător, și nu m-aș fi simțit cîtuși de puțin îndemnat să scriu o replică, dacă nu mi-ați fi adresat un apel, aproape o amenințare, ca să mă justific, să mă explic, să mă scuz. Dacă domnul Araquistain nu vede cu ochi buni devenirea și dezvoltarea mea, desfășurarea mea morală și spirituală, viața mea, acesta e un motiv de supărare pentru el, nu pentru mine. Cît despre mine, trăiesc, sper să ajung și mai departe decît am ajuns pînă acum, mă bucur de calea parcursă și nu reneg nici una din etapele ei, pentru că sînt pătruns de adevărul vorbei lui Goethe:

Jeder Weg zum rechten Zwecke
Ist auch recht in jeder Strecke.[3]

---

[1] Clarence B. Boutell (n. 1908), ziarist american, autorul unei serii de articole foarte populare în anii 1943—47, intitulată *Authors are like People* („Autorii sînt ca toată lumea").

[2] Atacul lui Boutell împotriva lui Th. M. a apărut în seria de articole amintită în nota precedentă, în urma scrisorii deschise a numitului Araquistain.

[3] „Orice drum spre scopul drept se-arată / Drept mereu, bucată cu bucată."

Ceea ce în engleză ar suna cam aşa :

. . . .

Mă îndoiesc că e rezonabil să sileşti un om care se străduieşte din toate puterile sale nu tocmai juvenile să facă faţă în mijlocul marii bătălii a omenirii pe care o trăim actualmente şi să împace zilnic îndatoririle sale de cetăţean al lumii cu munca de a-şi duce mai departe şi de a-şi împlini opera vieţii, o operă personală poate nu tocmai lipsită de orice valoare — mă îndoiesc dacă are sens să sileşti un asemenea om să revină asupra unor afirmaţii făcute într-o fază cu totul diferită a istoriei şi a vieţii sale şi din pricina lor să-l obligi să se justifice. Dar de vreme ce consideraţi binevenit să vă ocupaţi cititorii numeroşi cu elucubraţiile autorului scrisorii deschise din *Times*, s-ar putea să fie indicat să nu vă lipsesc de o mică contribuţie de-a mea la această discuţie, şi vă răspund cu plăcere la întrebarea pe care mi-o puneţi, dacă-mi daţi voie să nu o fac prea amănunţit.

Nu pot să-mi asum cu toată certitudinea răspunderea pentru exactitatea citatelor domnului Araquistain, presupun însă că zelul său servil de a furniza „vansittartismului“ [1] argumente împotriva presupunerii că s-ar putea să existe o „altă“ Germanie, „mai bună“, nu l-au dus atît de departe încît să falsifice citatele. Fără îndoială, am spus toate lucrurile acelea, şi astăzi ele au într-adevăr un aspect destul de grav. Pe vremea aceea s-au spus multe lucruri grave şi excesive în Europa — nu numai în Germania, unde Hauptmann, Dehmel şi Hofmannsthal, Harden [2] şi Rathenau [3] au avut, ca şi mine o atitudine afirmativă faţă de războiul naţional, ci şi în străinătate, unde multe spirite, alte dăţi foarte luminate, s-au arătat la fel de belicoase, iar isprăvile mele dialectice din 1914 se explică în parte ca reacţie la o mulţime de insulte aprige, proferate pe vremea aceea la adresa filozofiei şi culturii germane de care eram legat în mod firesc şi vital. Înainte de toate însă ele se explică prin totala nevinovăţie şi ignoranţă politică a unei intelectualităţi germane înrădăcinate în luteranism şi romantism, intelectualitate care, luată prin surprindere de acel război, n-a ştiut să vadă în el multă vreme altceva decît o luptă îndreptăţită întru apărarea unor valori pe care, spre nedumerirea şi uimirea ei, le vedea deodată împroşcate de un şuvoi întreg de injurii. Ceea ce produsesem pînă atunci îşi avea baştina în acea sferă de valori, la ele mă gîndeam cînd spuneam „Germania", şi am intrat în arenă pentru ele.

---

[1] *„Vansittartism“* — duşmănie radicală faţă de Germania, fără a face deosebiri între germani ; expresie derivată din numele omului de stat englez Lord Robert Vansittart (1881—1957), subsecretar de stat la Foreign Office şi, în timpul războiului, prim consilier al ministrului de externe.

[2] Bismarckian şi duşman al împăratului Wilhelm al II-lea, Harden (v. p. 25, n. 1) s-a manifestat ca patriot pasionat în timpul primului război mondial, apoi a fost pacifist pasionat, prieten cu Rathenau.

[3] Walter Rathenau (1867—1922), industriaş, politician şi om de stat, a jucat un rol mare în organizarea industriei de război în primul război mondial. În perioada postbelică, ministru al reconstrucţiei, apoi ministru de externe. În 1922 a fost victima unui atentat organizat de naţionalişti.

Detractorul meu subliniază, iar dumneavoastră vă vedeţi obligat să-l aprobaţi, că aveam pe atunci 40 de ani, opiniile mele erau deci ale unui om matur. Ei bine, maturitatea e un concept foarte relativ, şi un om menit s-o ducă mult printr-o răbdare vitală, şi să parcurgă un drum lung, poate că nu e deloc matur la 40 de ani. Nici nu ştiu dacă sînt matur acum. Poate că pentru a deveni matur e nevoie de viaţa toată, şi poate că a fi matur înseamnă a fi copt pentru moarte. Ca artist, se pare că am fost extraordinar de prematur, de vreme ce am scris la 23 de ani o carte care mai e vie şi azi şi s-ar putea să supravieţuiască tuturor scrierilor mele ulterioare. În materie de politică se poate constata la mine (şi s-ar putea ca asta să fie o trăsătură naţională germană) o maturizare foarte lentă, şi într-adevăr, abia izbucnirea războiului din 1914, care m-a zdruncinat pînă-n temelii, m-a adus cu de-a sila în atingere cu probleme faţă de care înainte nu dezvoltasem nici un simţ.

„Politics is a part of morals" [1], a spus cardinalul Manning. [2] Nu vreau să mă ponegresc susţinînd că în tinereţe şi la vîrsta de bărbat „matur" n-aş fi avut nimic de-a face cu etica. Eram legat de o etică protestantă a cărei chintesenţă era un „totuşi", curajul, dîrzenia de a persevera în condiţii

---

[1] Politica e o parte din morală (engl.).

[2] Henry Manning (1808—1892), cardinal englez, arhiepiscop de Westminster.

grele, iar Germania era în ochii mei o țară care o duce greu, așa cum o duce greu un artist. M-am identificat cu această țară — iată forma și sensul patriotismului meu din război. Am pledat pentru mentalitatea prusacă, pentru ținuta prusacă, pentru militarismul prusac — bietul domn Araquistain se îngrozește chiar și după 30 de ani de excentricitatea cu care făceam acest lucru. Asta-mi amintește de un eseu apărut recent în *Internationale Literatur* de la Moscova, avînd drept subiect prusianismul în creația literară germană. Autorul, Georg Lukács, un cărturar în literatură de orientare comunistă, vorbește la un moment dat despre afirmațiile mele din timpul primului război mondial, și declară că atitudinea mea pro-fredericiană de atunci, apologia mea a ținutei prusace, nu se pot judeca psihologic just dacă *nu* sînt privite laolaltă cu povestirea mea apărută înainte de război, *Moartea la Veneția,* în care îi hărăzesc etosului prusac o pieire de un tragism ironic. — La ce înălțime se situează această observație față de cîrcoteala trivială a patriotului englez din străinătate !

Nu se va putea spune că aș fi avut mare grijă să-mi menajez avantajele personale, că m-am întors după cum bătea vîntul. *Considerațiile unui apolitic,* această scriere conservatoare încă, a apărut în momentul prăbușirii, în 1918. Nici măcar adepților partidului Deutsch-National nu le mai spunea nimic. Aceștia au nutrit întotdeauna o mefiență justificată, din punctul lor de vedere, față de ceea ce ține de spiritual, chiar și față de spiritualitatea conservatoare. Apoi, cînd fluxul naționalist a început să crească din nou, ajunsesem în stadiul de a mă avînta să-i țin piept și am ieșit în arenă cu discursul *Despre Republica Germană,* adresat tineretului. Pur și simplu învățasem ceva din experiență, — lucru pe care mulți alții nu-l făcuseră. Timp de un deceniu, în mijlocul celor mai veninoase dușmănii, jertfind mereu din liniștea mea și din tihna vieții, am încercat să îndepărtez catastrofa pe care o vedeam venind. Căci vederea mi se ascuțise, înțelegeam ce însemna nazismul pentru Germania, pentru Europa și pentru lume, în timp ce majoritatea concetățenilor mei, și odată cu ei Europa, odată cu ei lumea, nu înțelegeau. Așa trebuie să presupunem, spre cinstea lor, căci ce să credem despre democrația mondială admițînd că a înțeles fascismul nazist și totuși l-a ajutat ?

Dacă mi-aş fi descoperit simţămintele democratice abia din 1933, în exil, tot ce dezgroapă domnul Araquistain ar reprezenta o neloialitate mai puţin stupidă. Dar eseurile din culegerea *Order of the day* sînt datate ; domnia sa ştie deci ce timpuriu am izbutit să-mi întregesc concepţia umanistă prin aspectul ei politic, să-mi găsesc locul cuvenit în lupta omenirii şi să-mi fac datoria în această luptă. Cu toate acestea nu se sfieşte să pună întrebarea prostească : *„Who is the real Thomas Mann, the author of «Gedanken im Kriege» or the author of «Order of the Day» ?“* [1] Habar n-are de unitatea organică a unei vieţi de căutare, de devenire şi lărgire, de mărturisire prin multiple opere, de autoconservare prin ele. Dar se complace în rolul de autor de scrisori în *Literary Supplements.* [2]

În prima tinereţe am scris *Casa Buddenbrook, decăderea unei familii,* la 50 de ani, *Muntele vrăjit.* Acum, cînd mă apropii de al 70-lea an al vieţii, urmează să apară ultimul volum din *Iosif şi fraţii săi.* Prima carte a fost un roman german, a doua un roman european, a treia o epopee miticumoristică a omenirii. Un privitor binevoitor ar putea vorbi despre un proces de desfăşurare şi spiritualizare, determinat în mod inconştient de mari modele. Stimatul colaborator al ziarului *Times* din Londra pricepe dintr-o astfel de viaţă cît pricepe mîţa cînd se uită-n calendar.

Nu cred că acuzaţia adusă unor scrieri de-ale mele mai vechi va înstrăina gratitudinea pe care mii de inimi chinuite mi-o poartă pentru atîtea vorbe de mîngîiere şi încurajare pe care le-am rostit în vremurile cele mai sumbre ; nici că această acuzaţie va tulbura discernămîntul posterităţii strîmbîndu-i judecata care va fi că n-am produs numai cîteva lucruri frumoase, dar m-am şi străduit mereu, pe toate treptele atinse în cunoaştere şi înţelegere, să gîndesc identificîndu-mă cu ceea ce e bine şi just.

Sincerely yours

Thomas Mann

---

[1] Cine e adevăratul Thomas Mann : cel care a scris *Gînduri în război* sau cel care a scris *Cerinţa zilei ?* (engl.).

[2] Aluzie la *Times Literary Supplement,* în care apăruse scrisoarea deschisă incriminată.

Către SIEGFRIED MARCK

Pacific Palisades, California
15 aprilie 44

Iubite domnule profesor,

vii mulţumiri pentru înştiinţarea primită şi urări de noroc în noua calitate de membru.[1] Ştiţi bine că sfatul meu negativ a fost doar un „mai degrabă nu". Dar şi aşa e bine, iar Tillich e în orice caz un om de ispravă. Mi-a trimis un eseu despre filosofia existenţei, care merită într-adevăr să fie citit şi pe care-l defineşte într-o notă manuscrisă ca „o contribuţie la istoria tragică a spiritului german". Ţine de acel *self-pity*[2] german (contrapartea brutalităţii) să invoci mereu „tragismul" şi „demonismul", cînd e vorba de incapacitatea de a te pune în relaţii sănătoase cu viaţa, binefăcătoare pentru noi înşine şi pentru alţii. Ce bine văd acest lucru, şi totuşi nu pot să nu ascult de îndemnul de a scrie un roman al cărui subiect mai mult sau mai puţin secret e tragismul şi demonia germană.[3]

Chiar adineauri am primit vizita lui G. Seger. I-am spus pe şleau că mă enervează eternele săgeţi din *Volkszeitung*[4] împotriva ruşilor. S-a distanţat şi el faţă de ziar, declarînd că şi pentru gustul lui e cam prea de tot ce fac Katz[5] şi Stampfer[6].

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Profesorul Marck primise să fie membru în „*Council for a democratic Germany*", de curînd înfiinţat.

[2] Autocompătimire (engl.).

[3] Th. M. începuse să lucreze la *Doctorul Faustus*.

[4] *Neue Volkszeitung*, ziar german editat la New York.

[5] Rudolf Katz (1895—1961), ziarist social-democrat, în emigraţie a colaborat la *Neue Volkszeitung* şi alte ziare din S.U.A.

[6] Friedrich Stampfer (1874—1957), ziarist social-democrat, pînă în 1933 redactor şef al ziarului *Vorwärts* din Berlin, apoi redactor şef al ziarului *Neue Volkszeitung* la New York. Întors în Germania după război, a publicat un volum de memorii : *Erfahrungen und Erkenntnisse* (1957).

Către LION FEUCHTWANGER

Pacific Palisade
aprilie 194

Dragă Lion Feuchtwanger,

mi se pare destul de hazliu că trebuie să vă vorbesc via New York, prin mijlocirea acestei hîrtii de butie[1], pentru a vă transmite felicitările mele cu prilejul celei de-a 60-a aniversări, atunci cînd sîntem vecini pe acest neverosimil litoral și nu arareori am bucuria de a vă vedea ; de altfel nimic nu mă va împiedica să vin de 7 iulie personal în vizită în castelul dumneavoastră de pe marginea mării, ca să strîng mîna spre încurajare, tînărului meu coleg — Doamne, aveam 60 de ani încă pe vremea cînd Hitler era în plina inflorescență primăvăratică a crimelor sale ! Va fi mult mai bine decît să vă scriu. Dar nu vreau și n-am voie să fiu absent atunci cînd lumea literară se va reuni între coperțile unei elegante mape omagiale în cinstea dumneavoastră și a vieții dumneavoastră din belșug înzestrate cu daruri de preț, deși în zile de sărbătoare ar fi mai bine să nu fim ceea ce sîntem în toate zilele, adică niște mînuitori ai condeiului, care se ostenesc să formuleze și să-și cîntărească cuvintele.

Dați-mi voie să mă exprim pe scurt și din inimă ! Să fie și aceste rînduri mai degrabă o strîngere de mînă decît un eseu festiv ! Desigur că spiritului dumneavoastră de observație nu i-a scăpat că-mi sînteți drag și că de cîte ori sîntem împreună în societate, caut să avem o convorbire. Nici nu e greu de explicat. Sînteți un om prietenos, senin-comunicativ, un om — iertați-mi expresia — sincer și încrezător, al cărui fel de a se exprima cu neaoșe accente müncheneze e deosebit de agreabil ; apoi mai sînteți un om plin de cunoștințe și de experiență, de la care se poate învăța cîte ceva ; și în spatele acestei personalități omenești se ridică o operă diversă, plină de energie, istoric bine documentată, scrisă cu clarviţiune şi pătrundere în ce priveşte critica epocii noastre, o operă fericită, care a stîrnit de la începuturile ei un interes din cele mai largi, întîi în Germania, apoi dincolo de graniţe, în est şi vest, în Rusia la fel ca şi în ţările anglo-saxone. În Anglia, am auzit cu urechile mele spunîndu-se, atunci cînd cineva voia să laude vreo scriere : „*It's nearly as good as Feuchtwanger.*“ [1]

---

[1] Editura „Aufbau“, întemeiată la New York, trimisese prietenilor sărbătoritului coli de hîrtie specială, cerîndu-le contribuții manuscrise.

Existenţa dumneavoastră mi-a inspirat întotdeauna o simpatie admirativă. Norocul şi succesul v-au fost hărăzite din naştere, nu vă vor părăsi niciodată. Dumneavoastră sînteţi o exemplificare a adevărului consolator că seninătatea constituţiei individuale se afirmă în pofida întunecatelor împrejurări. Epoca v-a jucat urîte feste, ca şi nouă tuturor. Aţi suferit pierderi şi injurii, aţi fost smuls din rădăcini, aţi trecut prin primejdii — dar nu v-am auzit vorbind vreodată despre toate acestea altfel decît rîzînd ; şi toate au ieşit bine. Cred că aţi fost primul care a reuşit să-şi constituie în emigraţie un cămin mai mult decît demn, un cămin strălucit, la Sanary sur mer [2], unde am petrecut împreună primele luni după ce am fost concediaţi ca scriitori germani. Mi-ar fi plăcut să-l conduc pe Goebbels prin odăile de acolo şi să-i arăt priveliştea, ca să crape de necaz. Iar acum, ca oaspe venerat al acestei vaste ţări care ne-a devenit familiară, aşteptaţi, nu fără a duce o neobosită activitate, sfîrşitul episodului stupid care se cheamă naţional-socialism şi pentru a cărui evitare puteţi spune că aţi făcut tot ce v-a stat omeneşte în putinţă. Dat fiind că aveţi numai 60 de ani, tinere, veţi mai putea apuca o bună bucată din ce va urma după aceea, nu ca subsemnatul. Va fi oare o pierdere mare pentru mine ? Iată o întrebare pe care s-o lăsăm mai bine neelucidată. Pieirea ruşinii, a stupidităţii criminale care ne-au izgonit din Germania, o vom apuca împreună, pe cît se poate prevedea, o vom serba împreună şi ne vom lua rămas bun de la viaţă, fiecare cînd îi va fi sosit ceasul, cu rodul unei experienţe oricum liniştitoare, şi anume că pe corpul ceresc cu care am făcut o fugară cunoştinţă sînt cu putinţă fel de fel de lucruri nu tocmai nediscutabile din punct de vedere literar, dar că lucrurile cele mai stupide şi cele mai josnice nu s-au putut totuşi afirma pe el decît timp de vreo duzină de ani.

---

[1] „E aproape la fel de bun ca din pana lui Feuchtwanger“ (engl.).

[2] Localitate din sudul Franţei unde a stat cîtva timp şi Th. M.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către ERNST REUTER [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
29 aprilie 1944

Mult stimate domnule dr. Reuter,

vă anunţ cu recunoştinţă că scrisoarea dumneavoastră foarte emoţionantă mi-a parvenit cu bine, urmată curînd după aceea de copia ei împreună cu caietul conţinînd memorabila dumneavoastră cuvîntare despre Gerhart Hauptmann.

Permiteţi-mi să vă răspund, hărţuit fiind de lucrări şi treburi, pe de altă parte incomodat de un catar bronhial contractat în clima îngrozitoare din Chicago, spunînd doar următoarele :

Din motive de conştiinţă şi de tact, îmi repugnă un anumit patriotism al emigranţilor germani care, în plin război, într-un moment cînd duşmanul e încă ameninţător de puternic, cînd urmează să se mai aducă jertfe din cele mai grele pentru a-l învinge, se fac apărătorii Germaniei stînd parcă cu braţele întinse în faţa ei şi proclamînd că în nici un caz nu e admisibil să se întîmple ceva acestei ţări, atunci cînd celorlalte naţiuni europene li s-au tras cele mai incredibile neajunsuri din pricinia aceleiaşi Germanii. Eu unul cred că e o atitudine prematură, acum cînd avem o imagine încă atît de neclară despre Germania actuală şi despre forţele vii de acolo, devotate cauzei libertăţii, şi nu găsesc că se cuvine să dai, ca german, sfaturi şi să stabileşti norme de conduită bărbaţilor care vor fi chemaţi să adopte, după victoria încă foarte îndepărtată, măsurile ce li se vor părea necesare pentru asigurarea păcii. Din conduita anumitor emigranţi activi în politică nu grăieşte nici o urmă de simţ pentru tot ce au pătimit naţiunile celelalte şi ce mai pătimesc încă din partea Germaniei. Nu grăieşte din purtarea lor nici cea mai mică îngrijorare că ar putea jigni aceste naţiuni în sentimentele lor prea justificate. Aceşti oameni lansează avertismente să nu i se impună Germaniei o pace neînţeleaptă şi nedreaptă. În ce mă priveşte, mă gîndesc că o pace impusă Germaniei ar putea fi lipsită de înţelepciune, şi nu putem decît spera că învingătorii vor avea cumpătarea şi previziunea să împiedice o asemenea pace, dar după toate cîte s-au întîmplat, nu există vreo pace nedreaptă faţă de Germania.

---

[1] Ernst Reuter (1889—1953), om politic social-democrat, primarul Magdeburgului, a emigrat în 1933 în Turcia unde a funcţionat ca profesor de ştiinţe administrative la Ankara. Din 1947 pînă la sfîrşitul vieţii, a fost primarul Berlinului occidental.

Iată sentimentul meu în această privinţă, iată convingerea mea, şi oricîtă duşmănie mi-ar atrage, sînt silit să acţionez conform cu ea, sau mai degrabă să-mi interzic a întreprinde acţiuni care îi sînt potrivnice. Dar cu toate că sînt pe cale de a deveni cetăţean american şi sînt înconjurat de copii şi nepoţi care vorbesc engleza, sînt şi rămîn german, oricare ar fi cinstea problematică şi nenorocirea sublimă pe care-o reprezintă acest fapt. Sînt hotărît să păstrez pe veci fidelitatea faţă de limba germană, să duc la capăt opera vieţii mele în această limbă şi n-am altă dorinţă mai fierbinte decît să apuc clipa în care Europa va fi din nou deschisă cărţilor mele şi în care voi putea reintra în contact spiritual cu acei dintre concetăţenii mei care mai ştiu ceva despre mine şi mai vor să ştie de mine. Tot ce am de aruncat în cumpănă ca greutate morală şi spirituală, cum spuneţi, va fi pus, vă asigur, la dispoziţia ţării în a cărei cultură sînt înrădăcinat, atunci cînd din acest război va ieşi o Germanie maturizată, purificată şi dispusă să ispăşească, cînd va fi abjurat păcătoasa şi duşmănoasa manie a superiorităţii care a împins-o la această catastrofă.

Primiţi cele mai bune salutări şi urări !

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către HERMANN BROCH

Pacific Palisades, Califor
1550 San Remo Dri
7 iunie 19

Dragă domnule Broch,

Mulțumiri călduroase pentru scrisoarea dumneavoastră Amîndoi ne-am bucurat mult că ne-ați dat vești. Nu mi- fi închipuit că *Virgiliu*[1] e într-un stadiu încă atît de puț avansat și că pînă nu de mult ați mai avut atîta trudă cu e Prospectele și tot mecanismul anunțurilor m-au făcut să cre că ambele ediții sînt gata și se pot cumpăra. Mi-am comandat exemplarul cu săptămîni în urmă și sînt decepționat c mai trebuie să așteptăm pînă se adună alți 500 de subscriptori. Ei, toate vin la vremea lor, numai să răbdăm și să rezistăm. Psihologia maselor[2] face și ea parte din lucrurile car ne trezesc dorința de a mai zăbovi pe lume. Fontane are poezie foarte drăguță despre dorința de a mai fi prezent leacă din curiozitate : „Ce-o mai fi cu Bismarck, ei, da, ast aș vrea s-o mai apuc.“

Cu dragă inimă aș vrea să-i fiu de folos domnului Spitz[3] dar probabil că nu pot face mai mult decît să-i scriu o scrisoare spunîndu-i că sînt convins de importanța supraviețuiri institutului său. *To whom it may concern.*[4]

Realizarea doamnei Lowe care a reușit să traducă hazliu monstru antediluvian e desigur de admirat, dar faceți bine firește, să așteptați totuși cu lectura volumului IV pînă c apare ediția germană. Bermann mi-a promis-o în orice ca pentru luna asta.

Dealtfel nu mă mai interesez de Iosif decît din niște puncte de vedere cu totul nediferențiate. Ceea ce mă solicită noua carte — din toate cîte am întreprins, e treaba care poate rata cel mai ușor. Dar îmi aduc mereu aminte că Goethe a spus o dată rece și orgolios : „Despre suferință nici vorbă nu poate fi în artă.“ Punct. — Rece și orgolios e și eroul meu, numai că nu devine astfel un olimpian, ci cade sub stăpînirea diavolului. E un caz de menire artistică intelectualizată, care, prin simțul său pentru extensiunea imensă a domeniului banalului, trăiește pe marginea sterilității. Asta îl împinge în brațele diavolului. Un lucru foarte modern e trăit în stilul medieval. Nu e lipsit de farmec, dar atît de delicat, încît eu însumi simt nevoia de a căuta o destindere euforică. Ceea ce s-ar putea să fie bine așa. [...]

---

[1] *Der Tod des Vergil,* roman liric, opera cea mai însemnată a lui Broch, a apărut în ediție germană și engleză la New York în 1945.

[2] Subiect care intră în tematica romanului lui Broch.

[3] René A. Spitz (n. 1887), medic austriac, psihiatru psihanalist, emigrase în Statele Unite, unde a lucrat la Institutul de psihanaliză a Universității din New York, apoi la alte universități ; și-a trăit ultimii ani la Geneva.

[4] Pentru cei pe care-i privește (engl.).

Mă bucur că doamna bătrînă s-a făcut bine. Dar m-a mîhnit că Erich[1] a trebuit să refuze invitația la Puerto Rico. Să nu pierdem însă speranța că această țară se va mai folosi de darurile sale nobile.

De la fiii noștri primim știri bune cu regularitate. De ar rămîne așa ! [...]

Salutări cordiale dumneavoastră și tuturor prietenilor din Princeton !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
5 august 44

Dragă prietenă !

Zilele zboară atît de repede, mult prea repede — mie nu mi se pare că a trecut mult timp de cînd v-am scris, — oare s-o fi pierdut ceva pe drum ? Asta se cam întîmplă în ultima vreme, dar n-aș spune că e o mare pierdere dacă s-ar fi întîmplat în acest caz. Astăzi v-aș fi scris oricum, căci a sosit nu numai scrisoarea dumneavoastră din 1. ale lunii dar trebuia să vă mulțumesc și pentru cele două cărți cu care ați îmbogățit biblioteca mea și pe mine însumi. Croce e excelent, foarte just, rezonabil și onest, iar cartea lui Campbell[1] m-a preocupat și mai mult și mi-a sugerat din nou supoziția că acest Joyce e poate cel mai mare geniu literar al epocii noastre. În orice caz, studiul lui Mr. Campbell e admirabil ca performanță analitică și exegetică, iar pentru America va fi o cinste că s-a făcut aici ceva de această talie în favoarea operei irlandezului. În ce mă privește, trebuie să fiu recunoscător autorilor cu atît mai mult cu cît cărțile despre Joyce ale unor cunoscători și îndrumători sînt singura cale care-mi este deschisă către el ; căci pentru a-l studia direct, îmi lipsește libertatea receptivă și străduința necesară. Bănuiesc că mă înrudesc cu el întrucîtva, dar n-aș vrea s-o recunosc, pentru că, dacă ar exista într-adevăr o înrudire, ar însemna că Joyce a făcut totul mult mai bine, cu mai multă îndrăzneală, mai grandios. Ceea ce numesc libertate receptivă e ceva ce domnul Campbell trebuie să posede în cel mai înalt grad, altfel maniera mea de a scrie ar trebui să-i apară, alături de cea a lui Joyce, ca un tradiționalism din cele mai lîncede.

---

[1] Erich von Kahler. Bătrîna doamnă amintită înainte e mama acestuia.

Ieri v-am expediat un exemplar legat din *Iosif hrănitorul.* Numeroasele mici greșeli de tipar sînt supărătoare ; dar uitîndu-mă din nou prin carte, am constatat că e totuși împănată cu o mulțime de invenții tehnice. Trebuia să pun la contribuție o sumedenie pentru ca, eliminînd orice captivare prin tensiune, să fiu totuși captivant.

Ei, da, critica din *New Yorker*[2] nu lăsa nimic de dorit în materie de prostie bine informată. Ce să facem ? Oamenii sînt impertinenți exact în măsura în care împrejurările par să le-o permită, și în momentul de față ele par să permită multe în cazul meu. Astea sînt valuri, o mișcare ondulatorie pe care o cunosc prea bine. Cînd am să fiu mort, toate se vor aplana.

---

[1] Cartea lui Joseph Campbell, *A Skeleton Key to Finnegans Wake,* New York, 1944, scrisă în colaborare cu H. M. Robinson.

[2] În *The New Yorker* din 22 iulie 1944 apăruse un articol : *Tonio Kröger in Egyptian Dress : Joseph the Provider,* de Hamilton Basso.

V-a plăcut răspunsul la atacul profesorului Peyre[1]. Redactorul responsabil al revistei *Atlantic* însă voia nu numai să modifice titlul în *The Atonement of Germany*[2], dar mai avusese şi grijă să scoată din text toate săgeţile ironice care ar fi putut răni pe autorul scrisorii. Eu puteam să fiu rănit şi expus batjocurii fără menajamente, dar domnul Peyre trebuia menajat. Nu văd de ce ; aşa că mi-am retras articolul, şi-l dau numai dacă se decid să-l tipărească aşa cum l-am scris. Oricum, răspunsul vine cam tîrziu, şi se pune acut întrebarea dacă nu cumva acordăm acestor mărunte precipitate ale stupidităţii prea multă pondere, tratînd pe larg despre ele. [...]

Cu lucrarea îmi îngădui un răgaz, şi sînt silit s-o iau pe-ndelete, căci e treaba cea mai afurisit de complicată din cîte mi-am luat vreodată în cîrcă. Tot nu mai pot s-o termin înainte de sfîrşitul războiului din Europa. Acum evenimentele se precipită, deşi pînă la urmă o să mai intervină fireşte altele, care să întîrzie considerabil sfîrşitul, şi acesta nu se va produce într-o singură zi. Acum e o perioadă bună pentru Hitler, retrăieşte parcă momentele din 34, îi dă mîna să ucidă şi să facă seama rivalilor săi dornici de a acapara puterea. Drumul spre o încheiere normală, convenţională a războiului (a unui război pierdut, pe care, conform cu raţiunea militară, îl lichidezi, şi gata) a fost baricadat prin *generals-purge*[3]. Dictează fanatismul, care va avea grijă ca totul să se petreacă pe cît se poate de neconvenţional, de revoluţionar şi de fantastic-sîngeros. Ce a nutrit lumea la sînul ei crescîndu-i pe aceşti golani apocaliptici !

Cu aceleaşi sentimente fidele,

al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] Henri M. Peyre (n. 1901), francez de origine, profesor de literatură franceză la Universitatea din Yale, autor a numeroase eseuri, între altele : *The Contemporary French Novel.* Atacul lui Peyre din iulie 1944 se referea la articolul lui Th. M. *What is German ?* din revista *Atlantic Monthly.* Replica lui Th. M. a apărut în numărul din decembrie 1944 al aceleiaşi reviste.

[2] Ispăşirea Germaniei (engl.). Titlul original, sub care a şi apărut răspunsul lui Th. M. e : *In my Defense.*

[3] „Epurarea generalilor“ (engl.). După atentatul nereuşit din 20 iulie 1944 asupra lui Hitler, încercat de colonelul conte Klaus von Stauffenberg, au fost executaţi o seamă de ofiţeri superiori ; alţii, amestecaţi în complot, s-au sinucis.

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
11 oct. 4

Dragă prietenă,

Împotriva criticii lui Huxley, aspră, așa cum o faceți, nu s poate obiecta mare lucru, sau chiar nimic, și mă bucur c m-am distanțat și eu în mod hotărît de spiritul și mentalitatea cărții[1] — și ale omului în ansamblu. E un spirit extrem de vest-european, care și-a pierdut tăria, decadent, cum spuneți foarte just. În Rusia l-ar readuce rapid la cuminţenie, și nu poate fi decît îmbucurător că America îl respinge. Nu e de dorit ca acest defetism mistic să găsească ecou aici. Eu, care am o oarecare slăbiciune pentru decadentism, și mă simt acasă și în domeniul morbidului cu un fel de mîndrie de cunoscător, am fost iritat de lipsa totală de receptivitate, dovedită de recenziile pe care le-am văzut, față de farmecul cărții *ca roman*, un farmec pe care nu-l puteți nega nici dumneavoastră. Scena la telefon cu iubita de odinioară la un capăt al firului, citindu-i pasaje din scrisori vechi, și cu iubita actuală la celălalt capăt, în cameră ; moartea unchiului ; toată intriga cu costumul de seară mult dorit și încurcătura morală din care tînărul nu mai știe cum să iasă — toate acestea și altele sînt noi, *daring*[2], interesante, de o vivacitate răutăcioasă. Trebuie să fii un moralist prea de nezdruncinat ca să le refuzi pur și simplu. Și totuși nu neg că m-am simțit rănit moralmente la tot pasul. Însuși faptul că autorul își utilizează ura față de tot ce ține de viața simțurilor pentru a produce efecte atrăgătoare ca romancier prin redarea plăcerilor carnale are ceva ce te indispune. Dar răceala lui de gheață față de tot ce iubim și de tot ce urîm e de-a dreptul revoltătoare. Un profesor italian care-și părăsește țara tiranică și pleacă în exil nu trebuie să fie prezentat neapărat ca un neghiob; nu se poate să nu aibă ceva de preț în el. Iar modul în care e *zugrăvită* decepția și epuizarea unui luptător social nu dovedește atît un pesimism amar, nu e o acuzație împotriva lumii atît de greu de îmbunătățit, ci o batjocorire cinică a prostului care nu s-a gîndit mai degrabă la salvarea sufletului său.

---

[1] Cartea lui Aldous Huxley : *Time Must Have a Stop* (1944). În *Geneza Doctorului Faustus*, Th. M. scrie în schimb : *„Time Must Have a Stop* a lui Aldous Huxley mi-a făcut o plăcere extraordinară — o performanță supremă a romanului contemporan, fără îndoială."

[2] Îndrăzneț (engl.).

Nu e deloc cartea unui englez al zilelor noastre, ci pare să fi fost scrisă acum 10 ani, cînd lumea încă nu înțelegea și nu *voia* să înțeleagă ce însemnau lucrurile care se petreceau în Italia și în Germania. Căci prima premisă a cărții e că o familie britanică bogată trăiește în Italia lui Mussolini complet indiferentă față de ce se întîmplă acolo, ducîndu-și viața parazitară, estetic ornamentată. Antifascistul izgonit e obligat să trăiască în Anglia, în schimb englezii aceștia trăiesc în frumoasa Italie. Se constată lipsa oricărui simț pentru obtuzitatea morală pe care o reprezintă acest fapt, și cu această obtuzitate nu se poate împăca nici o superioritate ascetică asupra lumii.

Dar iată, consum hîrtie și timp ca să vă spun niște lucruri pe care le știți și așa, și pe care le-ați simțit o dată cu mine. Cartea e captivantă pentru că dovedește înzestrare și pentru că din punct de vedere literar e o performanță seducătoare. Dar e condamnabilă, aveți dreptate în această privință. Numai că eu însumi n-am conștiința perfect curată cînd e vorba de morbiditate și decadență. Am fel de fel de lucruri pe răboj în acest sens încă de pe vremea *Casei Buddenbrook*; *Moartea la Veneția* nu e nici ea ireproșabilă din acest punct de vedere, și ce se petrece acum, în *Doctorul Faustus*, iarăși nu e lucru curat. Dar în legătură cu toate acestea cred că ne putem aminti de nuvelistul din vechea mea schiță *La profet*[1], despre care spuneam: „Era într-o anumită relație cu viața".

În momentul de față, *Faustus* a intrat într-o fază de roman social. Acțiunea se petrece acum la München, și scotocesc printre amintirile mele despre societatea din München de prin 1900. Adrian nu se prea încadrează, firește, în atmosfera acestui Capua simpluț care a devenit apoi „leagănul mişcării". Am avut dintotdeauna presimţirea acestu destin al prostiei.

---

[1] Scurta povestire *Beim Propheten* (1904).

Doamne, Aachen![1] Va să zică, trebuie să-l facem pra şi cenuşă! Şi cînd te gîndeşti că locuitorii au arborat drapelul alb! *Poor people!*[2] Naziştii vor să împingă distrugerea şi haosul pînă la ultima extremitate, ideile lor despr acest război, pe care nu-l consideră drept un război ca oricare altul, au ceva nefiresc de înfricoşător. În nici un ca n-ar trebui ca Klaus şi Golo să fie trimişi în Germania, a fi asasinaţi în locul meu.

N-aş vrea să închei scrisoarea cu aceste gînduri sumbre ci cu expresia dorinţei de a vă şti din nou la înălţime sufleteşte şi trupeşte, privind cu încredere spre viitor. Atunc sînt şi eu dispus să fac la fel.

Al dumneavoastră T. M.

Către ERICH VON KAHLER

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
20.X.44

Dragul şi bunul meu prieten,

mi-ai scris cuvinte atît de frumoase şi binefăcătoare despre *Iosif* — iar eu îmi reproşez că te-am lăsat s-o faci. O carte de felul ăsta e un adevărat dar al Danailor: întîi se impune s-o citeşti, lucru care în cazul cel mai bun e distractiv pe alocurea, dar care în hărţuiala zilei e destul de greu de făcut; apoi se impune să-i mai şi scrii autorului ahtiat de vitamina E (logii) ceva amabil şi semnificativ — o povară în plus pe lîngă atîtea altele. De mult îmi făcusem reproşuri că nu ţi-am spus: „Nu-mi scrie! O să vorbim la iarnă despre ea!", iar acum nu pot să nu mă bucur că am omis la un păcătos să adaug această interdicție. Fiindcă o astfel de scrisoare e firește o mare plăcere, o consolare și un fortifiant, și permite să speri că [...] și ceea ce se află acuma pe șantier nu va fi tocmai o neghiobie. „Progresele la *Faust !*“ Cum sună cuvintele astea ! Ca și cum Zelter sau Humboldt le-ar adresa la Weimar. Am rîs într-adevăr de unul singur. Dar își are aspectul mitic-fermecător să ți se pună o asemenea întrebare, pe de altă parte orice lucru german mai acătării are ceva din *Faust* — *Muntele vrăjit* și *Iosif* aveau de asemenea mult din el, chiar dacă nemărturisit. De data asta însă numele se dă în vileag — și în același timp se face încercarea de a-l camufla nițeluș prin terminația latină : *Doctorul Faustus. Viața compozitorului german Adrian Leverkühn, povestită de un prieten.* Iată titlul, așa cum e stabilit acum, și mă gîndesc că nu dă loc totuși la concluzia că sufăr de paralizie progresivă însoțită de megalomanie. Epitetul de „german“ s-a strecurat nolens-volens, ca simbol al tuturor tristeților și mizeriilor singurătății despre care tratează cartea și care o fac să fie de asemenea simbolică. E foarte ciudat : în creațiile noastre pare să irumpă un soi de naționalism al melancoliei, reprezentînd o nuanță cu totul nouă. Leonhard Frank, care ne citește uneori pasaje dintr-o nouă nuvelă a sa, foarte inspirată, a cărei acțiune se petrece într-un mediu vechi german, de orășel de provincie și de meseriași, vrea să-i dea de-a binelea titlul capital de *Nuvelă germană !* Între noi fie vorba, această lucrare e de pe acum influențată de „germanismul“ romanului meu, care tocmai prin acest element îl aduce într-o stare de extaz la fiecare lectură. — Da, da, e foarte ciudat. E cu atît mai ciudat cu cît *mon dégoût*[1] de tot ce e german a crescut și a atins acum proporții incomensurabile. [...] Ei n-au învățat nimic din experiență, nu pricep nimic, nu se căiesc de nimic, nu simt cîtuși de puțin că nu au dreptul să-și aroge nici un eroism după toate cîte au comis și că sfîntul pămînt german de mult nu mai e sfînt, ci profanat și pîngărit peste poate de atîta nelegiuire și josnicie. Dar în mod stupid și lipsit de spirit critic vor continua încă luni de zile să-l mai apere, și o dată cu el pe Hitler și pe Himmler, cu „fanatismul“ care le-a fost inculcat. Ți-e mai mare mila și disperarea. Golo a citit în *Basler Nationalzeitung* că doamna Elsa Bruckmann (Cantacuzena)[1] a fost la festivalul din Lucerna. Îi înjură îngrozitor pe americani care bombardează dinadins şi sistematic spitaluri de copii din Germania. Unii şi-au exprimat îndoielile cu jumătate de gură şi au întrebat-o cu voce şi mai scăzută cum e cu groaznicele măceluri de copii din Germania. La care ea a răspuns : „Asta nu se poate compara, au fost doar copii de evrei.“ Ziarul adaugă că a fost pesemne o eroare să se creadă că numai germanii *tineri* au devenit bestiali şi întreabă ce să mai sperăm pentru viitor. — [...] Te trec fiorii.

---

[1] Aachen (Aix la Chapelle), oraş preţios prin monumentele sale, ca mormîntul lui Carol cel Mare din catedrală, de care se leagă legende ale poporului german.

[2] Bieţii oameni (engl.).

---

[1] Dezgustul meu (fr.).

Mii de salutări şi numai bine !

Al dumitale T. M.

Către BRUNO WALTER

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
1 martie 45

Dragă Bruno Walter,

Erika îmi scrie că aţi citit — Hofmannsthal ar zice : cu indiscreţie — fragmentul rupt din începuturile romanului şi publicat în *Aufbau,* şi că aţi avut obiecţii cu privire la mai multe chestiuni de tehnică muzicală, care nu stau în picioare „după convingerea dumneavoastră“, cum se exprimă ea. M-am speriat, fireşte, — deşi nu-mi pot închipui deocamdată ce ar putea fi nepotrivit în acele copilării, sau subiect de controversă pe temeiul unei convingeri. Să fie vorba de caracterul coloristic al diferitelor tonalităţi, de atîtea ori afirmat şi de atîtea ori contestat ? Sau de „descoperirea“ rozei vînturilor formate de tonalităţi ? Sau de faptul că tînărul experimentator dă peste mijlocul de modulaţie al preschimbărilor enarmonice ? Cam asta ar fi totul. Altele nu se mai ivesc. Şi ceea ce nu înţeleg chiar deloc este : cum poate trezi vreunul din aceste lucruri bănuiala că mi-ar fi fost insuflat de Schoenberg !

---

[1] Soţia editorului Hugo Bruckmann din München, născută Cantacuzino.

Vă rog să mă lămuriţi ! Dacă am reuşit să introduc în aceste menţiuni simpliste vreo prostie, sau chiar mai multe, de care profesionistul trebuie să rîdă, nu voi avea altă treabă mai grabnică de făcut decît să le şterg în urma indicaţiilor dumneavoastră. Werfel, care e totuşi familiarizat cu muzica, nu mi-a spus *nimic* ascultînd acest capitol, mai de mult, cînd i am dat citire în faţa lui. Doamna Mahler[1] era şi ea prezentă. Dar ce le pasă lor dacă mă compromit ! E foarte amabil din partea dumneavoastră că mă urmăriţi cu atenţie, şi încă cu o atenţie acerbă.

Nici eu nu mai am numărul acela din *Aufbau*. Nu mi-a făcut plăcere publicarea acelui fragment care nu spune nimic. Aşa că vă trimit o copie dactilografiată a capitolului, ca să vă puteţi aminti ce aţi avut de obiectat şi ca să-mi spuneţi şi mie ce părere aveţi.

Am avut în ultima vreme *a hell of a time*[2] din cauza dinţilor. Impresii, extracţii, *toute la lyre*[3]. În felul acesta n am pus la loc, fireşte, kilogramele pierdute prin *flu*[4] şi sînt un moşneag nervos. Ei da, ce vrei ! Poate că ar trebui să-mi acord şi eu un an de odihnă. Dar dumneavoastră aţi putut să scrieţi între timp, pe cînd eu nu prea mă văd dirijînd pentru a mă recrea ! E exclus, orice aţi spune. [...]

Conferinţa mea de la Washington (*Germany and the Germans !* Teren lunecos !) e fixată pe data de 29 mai. După aceea venim pentru cîteva săptămîni la New York. Sper că veţi fi prezent ? Atunci va trebui să vă povestesc cîte ceva mai precis despre romanul acesta, spunîndu-vă cam ce am de gînd cu personajul meu de muzician intelectual. Muzica „nouă“, „radicală“, chiar şi sistemul lui Schoenberg, joacă aici un rol, dragă prietene ; căci e neîndoios că muzica, la fel ca şi artele celelalte — şi nu numai artele ! — se află într-o criză care pare uneori să-i amenințe viața. În literatură, criz e uneori ascunsă sub un tradiționalism ironic. Dar Joyce, d pildă, de care sînt destul de apropiat într-o anumită privință este în aceeași măsură un afront pentru spiritul format l școala clasic-romantic-realistă, ca și Schoenberg și ai săi. De altfel, nici nu-l pot citi, de n-ar fi decît din motivul că pentru asta ar trebui să te fi născut în cultura engleză. Iar î privința corespondențelor pe care le are în muzică, n-aveț de ce vă teme pentru mine personal : în fond, sînt făcut di cap pînă-n picioare pentru producția de prost-gust romantică și auzind un frumos acord de septimă micșorată, mi se ma umplu și astăzi ochii de lacrimi.

---

[1] Alma Mahler-Werfel (n. 1879), văduva compozitorului Gustav Mahler, a emigrat din Viena în 1938 împreună cu Werfel în S.U.A. unde s-au stabilit şi s-au căsătorit. Autoarea unei cărţi despre Gustav Mahler şi a unei autobiografii.

[2] O perioadă infernală (engl.).

[3] Toată lira (fr.) = toată gama de sentimente ; titlul unei culegeri de versuri a lui Victor Hugo.

[4] Prescurtare uzuală pentru *„influenza“* — gripă (engl.).

În roman e vorba de o paralizare a creativității prin prea multă deșteptăciune, prin experiența intelectuală a crizei — și de un pact cu diavolul, încheiat din dorința de a străpunge stavila din calea inspirației. O chestiune cam profundă și bogată în aluzii. Muzica în sine joacă în fond doar un rol simbolic — ceea ce nu împiedică, firește, să avem exigența ca preciziunile date să fie *exacte.*

Din toată inima

al dumneavoastră Thomas Mann

P. S. Stau și mă gîndesc că e mai bine să vă trimit tot începutul romanului împreună cu capitolul în cauză. Așa, fără pic de atmosferă, fragmentul e prea de tot lamentabil.

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
29.III.45

Iată un simplu semn de viață, dragă prietenă, și un semn de fidelă deși tăcută aducere aminte, precum și de gratitudine pentru scrisoarea din 14 ale lunii, citită în repetate rînduri. Tare aș fi vrut să răspund mai de mult, dar sînt atîtea de făcut, mai bine zis, de lichidat, de isprăvit, de înlăturat din cale, *broadcasts*[1], *statements*[2], luări de poziție, scrisori. Comunicarea poştală cu Elveţia s-a redeschis, din Franţa ne dau de veste prieteni vechi pe care abia mai speram să-i credem în viaţă, de pildă Félix Bertaux, al cărui fiu a stat doi ani la puşcărie şi care e acum *commissaire de la République* la Toulouse. La fel şi Fernand Lion, editorul temporar al revistei *Mass und Wert*, care n-a fost deportat, ci a stat ascuns şi s-a descurcat, ne scrie din Haute Savoie...

---

[1] Emisiuni radiofonice (engl.).

[2] Declarații (engl.).

Am participat la emoţia pe care v-a prilejuit-o sosirea neaşteptată a ginerelui dumneavoastră — a fost într-adevăr obligat să plece în grabă după două zile, fără a putea aştepta să treacă ceasul greu şi glorios al soţiei sale ? Ce existenţă agitată, plină de îndatoriri implacabile şi de duritate neiertătoare e viaţa de astăzi ! Şi printre toate acestea, scrisoarea lui Claudel — o grandioasă mostră de poezie retorică, dedicată dumneavoastră, înălţîndu-vă împreună cu el însuşi în rîndul eroilor, al zeilor ! Puterea magică a simţului ludic şi a limbii îl împuterniceşte să facă acest lucru, iar el îşi exercită această putere cu încîntare. Să fiţi mîndră şi recunoscătoare fără preget — aşa cum de fapt sînteţi, şi cum sînt şi eu, fiindcă mi-a fost dat să iau parte la acest minunat act de *încoronare !*

Vă trimite poezii, — pe lîngă poemul care e scrisoarea, şi ar trebui să vă trimit şi eu măcar ceva, dar mai ezit, din diferite motive. Conferinţa e gata de mult, în măsura în care aşa ceva poate fi considerat gata, — dar amîn transcrierea pentru că evenimentele ar putea să mă silească să introduc adăugiri şi să fac modificări, şi pentru că sînt chinuit de scrupule din pricina unor pasaje despre caracterul german şi manifestările sale istorice. „Îndată ce vorbim, începem să greşim“ [1] ar trebui să figureze ca *motto* în fruntea oricărui text în care vorbim direct. Dar nu facem nici un serviciu oamenilor cu astfel de autolimitări şi restrîngeri. Ei pretind pe bună dreptate ceva pozitiv.

Nu vă puteţi face o idee despre demenţa patriotică a emigranţilor germani, despre furia pe care o provoci mărturisind adevărul, şi anume că naţional-socialismul nu este ceva impus germanilor din afara lor, ci are rădăcini seculare în istoria vieţii germane, fireşte, fără a se fi numit aşa, şi, fireşte, fără a fi neapărat nemuritor. Nu, ei nu vor să audă că poporul german, caracterul german, psihologia german ar avea ceva în comun cu nazismul, iar cine pretinde contrariul e un trădător și un renegat, toți tabără asupra lu cu urlete de furie, căci un asemenea om primejduiește formarea unei puternice democrații centraliste a Reichului chemată să bage în buzunar din nou toată Europa pest cîtva timp. Am multe de suportat din partea unor capet seci care consideră că sînt mai germani decît mine.

---

[1] O cugetare a lui Goethe.

Și apoi doriți să citiți, dragă prietenă, capitolul din roman în care Adrian se întreține cu +++. Da, sînt gat să vi-l trimit, dar o fac șovăind, fiindcă mă incomodeaz gîndul că-l veți citi rupt din context, și apoi poate și fiindcă eu însumi nu sînt încă pe deplin mulțumit de el. E drep că se pune întrebarea : cînd am fost mulțumit, dacă am fos vreodată ? Și totuși, acum mă îndoiesc adesea foarte serios dacă am să duc vreodată la bun sfîrșit ceea ce am întreprins și dacă am s-o dau din mînă. N-ar fi mai bine să vă citesc cîndva, la Washington, cîte ceva din ce am scris ? Am impresia că ar fi în avantajul lucrării dacă aș prezenta-o personal. — Nu, dacă vreți, v-o trimit. Poate două capitole legate unul de altul.

Conferința deasemenea am de gînd s-o dau întîi la transcris și apoi să v-o trimit. Modificări se mai pot introduce și pe urmă, chiar și în cursul traducerii. Munca aceasta o va efectua profesorul Arlt, un om capabil și dispus s-o facă — cum aș putea să vă încarc cu așa ceva în momentul de față !

Mai aveți răbdare cu mine ca și pînă acum și păstrați-mi aceeași afecțiune !

Al dumneavoastră T. M.

Către HERMANN HESSE

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
8 aprilie 1945

Scumpe domnule Hesse,

de mult n-ați mai primit vreun semn de viață de la fratele — sau cel puțin vărul — întru spirit rătăcit în vestul sălbatic, deşi era atît de îndreptăţită aşteptarea de a-l vedea manifestîndu-se într-un fel după ce aţi dăruit lumii spiritului, şi lui personal, acel dar uimitor care e monumentul romanesc de o atît de delicioasă maturitate şi bogăţie, *Jocul cu mărgele de sticlă*. Ştiţi însă bine că timp de luni de zile comunicarea cu Elveţia a fost întreruptă — cel puţin din partea noastră, în aşa fel încît nu se primeau la poştă misive adresate într-acolo —, şi apoi, încă în timpul interdicţiei, am intrat într-o perioadă de boală [...]. Pe scurt, e vorba în mod evident de un puseu de bătrîneţe, oricare ar fi deghizarea sub care s-a prezentat, împotriva căruia nu este nimic de obiectat, şi după care, de acum înainte şi pînă la definitiva închidere a ochilor întru Domnul, pantalonii îmi vor rămîne prea largi, fluturînd în jurul trupului redus. În pofida acestora arăt ca de vreo 55 de ani, mai ales cînd sînt proaspăt ras, iar medicul meu, cu totul pătruns de ideea modernă a deosebirii radicale dintre „vîrsta" pur numerică în ani şi cea biologică, mă sfătuieşte la fiecare vizită să nu-mi atribui cumva nişte slăbiciuni închipuite. Ei, totul e să privim cu o uşoară curiozitate cam ce intenţii sînt în joc faţă de noi. *The readiness is all.*[1]

Intenţiile faţă de dumneavoastră au fost grandioase şi minunate. Într-o perioadă a vieţii în care alţii obosesc (chiar şi *Anii de drumeţie*, care se prezintă de la sine ca termen de comparaţie, sînt doar o adunătură prea ostenită, produs al unei sclerozări pline de demnitate) aţi înălţat o nouă culme a operei dumneavoastră întrecînd-o şi încoronînd-o cu o creaţie a spiritului — romantic luxuriantă şi bogată în arabescuri, şi totuşi perfect menţinută într-o strictă unitate, o capodoperă ce odihneşte în sine împăcată, rotundă ca o sferă, în care faceţi cu mînă proprie „bilanţul vieţii şi al existenţei dumneavoastră", o adunare care a dat în cursul anilor o sumă atît de importantă.

Cartea mi-a parvenit pe atunci cu totul pe neaşteptate, nu mi-aş fi închipuit că am s-o primesc atît de curînd după apariţia ei. Cu cîtă curiozitate am luat-o în mînă ! M-am îndeletnicit cu lectura în mai multe feluri, unele fugitive, altele cu zăbavă. Mi-e dragă dispoziţia jucăuşă plină de seriozitate, această atmosferă în care vieţuieşte, şi care mi-e familiară ca o patrie. Fără îndoială, cartea însăşi are mult în comun cu o partidă de joc cu perlele de sticlă, şi anume cu un joc lăudabil şi glorios, — fiind una din acele fantezii pentru orgă pe tema tuturor conţinuturilor şi valorilor culturii noastre, cîntată la o treaptă de evoluţie a execuţiei unde se atinge putinţa de a fi universal, plutirea deasupra facultăţilor diverse. O asemenea plutire este fireşte echivalentă cu ironia care transformă întregul, solemn prin gravitatea gîndurilor, într-un amuzament artistic, plin de haz şi mucalit ; această ironie e izvorul comicului său inerent ca parodie a atitudinii grave de biograf şi de cercetător. Oamenii nu vor îndrăzni să rîdă, iar dumneavoastră veţi fi înciudat în taină din pricina respectului lor de o seriozitate împietrită şi obtuză. Cunosc aceste lucruri.

---

[1] Totul e să accepţi (engl.).

Printre sentimentele pe care le-am încercat citind cartea a fost şi o oarecare *stupefacţie* — văzînd o apropiere şi o înrudire care nu mă frapează acum pentru prima oară, dar care de data aceasta mă impresionează într-un mod cu totul precis şi concret. Nu e ciudat oare că de ani de zile, de cînd mi-am încheiat perioada „orientalistică“, lucrez la un roman, o adevărată „cărticică“, avînd forma unei biografii şi tratînd totodată despre muzică ? Titlul sună aşa :

Doctorul Faustus
Viaţa compozitorului german
Adrian Leverkühn
povestită de un prieten.

E povestea unui pact cu diavolul. „Eroul“ împărtăşeşte soarta lui Nietzsche şi a lui Hugo Wolf, iar viaţa sa, relatată de un suflet curat, iubitor, umanist, e ceva cu totul anti-umanist — beţie şi prăbuşire. *Sapienti sat.* [1] Nu se poate închipui ceva mai diferit, şi cu toate acestea asemănarea e frapantă — aşa cum se întîmplă uneori între fraţi.

Ca încheiere : Nu e de mirare că o operă care „planează“ aşa ca a dumneavoastră, se opune „politizării spiritului“. Ei bine, totul e să ne înţelegem asupra sensului pe care-l dăm expresiei. [...] Dacă „spiritul“ e principiul și puterea care vrea *binele*, atenția grijulie de a surprinde schimbările în imaginea adevărului, într-un cuvînt, „grija de-ale lui Dumnezeu“, care tinde spre apropiere de ceea ce este just, recomandat și scadent în ordinea temporală, atunci spiritul e politic, indiferent dacă găsește acest epitet simpatic sau nu. Cred că nimic viu nu poate ocoli astăzi politica. Refuzul este și el politică ; prin el se face o politică a cauzei nedrepte. [...]

---

[1] Cunoscătorului îi ajunge atît (lat.).

Rămîneți cu bine, scumpe domnule Hesse ! Să vă țineți bine, așa cum o să încerc și eu s-o fac, ca să ne mai revedem !

Al dumneavoastră Thomas von der Trave [1]

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, California
25 august 45

Dragă prietenă, vă datorez mulțumiri pentru mai multe lucruri remarcabile : pentru necrologul lui Gide în cinstea lui Valéry, simplu și cald, făcîndu-te să-ți dai seama, cu un sentiment care trezește de-a dreptul invidia, de unitatea literaturii franceze, de solidaritatea superioară a reprezentanților ei cei mai diverși ; apoi pentru capitolul din *Posedații*, suprimat pe vremuri, de care știam numai prin Merejkovski, fiindcă nu figurează în ediția germană din Dostoievski pe care o am. E într-adevăr o bucată de proză fantastică și captivantă, chiar dacă îndrăzneala ei nu depășește decît pur tematic, prin materia ei, ceea ce sîntem deprinși să găsim în Dostoievski. Găsesc că e foarte curajos și liberal din partea lui „Modern Library“ că a inclus acest capitol. Ar fi trebuit s-o știu, desigur, și fără îndoială face un efect puțin comic că în prefața mea vorbesc atît de misterios și în necunoştinţă de cauză despre ceva de mult cunoscut. Ei, n face nimic. Domnii de la Dial Press n-au băgat de seamă iar criticii ediţiei lor au avut un prilej binevenit ca să-şi arat cultura.

---

[1] Numele unui personaj din *Jocul cu mărgele de sticlă*, cu aluzie evidentă la Th. M., Trave fiind rîul pe care e situat Lübeck, orașul său natal.

Sînteţi acasă, sau din nou şi în continuare angajată î aventuri serioase, ale datoriei ? Sînteţi plină de bune intenţii vă daţi multă osteneală, învăţaţi şi încercaţi să sfătuiţi şi s ajutaţi. Vă admir, şi mi se pare aproape o grosolănie să dau glas unor îndoieli cu privire la şansele de reuşită în lupta împotriva fatalităţii. Toate au un aspect ameninţăto în lumea asta. Pacea are o înfăţişare sinistră, nimeni nu izbuteşte să creadă în ea, nici nu vrea să creadă, şi soarta omenirii întregi apare mai înfricoşătoare ca oricînd. Şi cu toate acestea nimeni nu e îndreptăţit să pretindă că ar şti să spună cum ar fi trebuit să se procedeze mai bine, sau cum ar trebui să se procedeze de acum înainte — [...] lucrurile au ajuns atît de departe încît pămîntul ar putea fi deviat din orbita sa prin forţa de recul a exploziei, aşa încît să nu se mai rotească în jurul soarelui, — la care s-ar putea spune, ce-i drept : ei, şi ! E totuşi ruşinos ca viaţa să fie silită să-şi caute un alt adăpost cosmic, pentru că pe pămînt a luat-o pe o cale cu totul greşită. Sau poate că nu există pentru viaţă, tocmai pentru că e viaţă, vreo cale care să fie într-adevăr cea bună ? Lumea începe să se îndoiască de înţelepciunea creaţiei. *„Drum besser wär's, wenn nichts entstünde“* [1], zice Mefisto. *„Ich liebte mir dafür das Ewig-Leere“.*[2]

Dealtfel, nu este cu totul exclus ca acest război să fi fost ultimul, ca omenirea să-şi strîngă toată voinţa de autoconservare, ca utilizarea paşnică a forţelor nucleare să reducă timpul de muncă la o oră pe zi : atunci va trebui să se procure distracţii. Nu fiecare om are de scris un roman.

Avem o vară admirabilă, aproape tot timpul senină, cu o briză răcoritoare dinspre mare ce ne apără de caniculă, şi

---

[1] „De aceea ar fi mai bine ca nimic să nu se iște“, citat din *Faust*, I, scena „Camera de studiu“.

[2] „În schimb, aş prefera eternul vid“, citat din *Faust*, II, act. V, cuvintele lui Mefisto după moartea lui Faust.

Sănătatea mea e bună. Lucrez cu regularitate la biografia aceea germană, nu ştiu însă ce să cred despre ea. Ori e ceva foarte nou şi original, aproape genial, ori e un rahat. Această alternativă trezeşte în mine oarecare curiozitate care mă menţine aplecat asupra lucrării.

Ca prietenă, vă veţi bucura să aflaţi că aniversarea mea a fost sărbătorită cu multă prietenie şi cinstire, ca să zic aşa, pretutindeni pe mapamond, pînă-n Africa de Sud. Peste tot au apărut articole şi s-au organizat celebrări, iar eu am primit felicitări din toate colţurile lumii. Un brav cetăţean din Queenstown-Georgetown, Guayana Britanică, îmi cere încuviinţarea pentru întemeierea unei *T. M. Society whose object would be to encourage the deeper study and discussion of my works.*[1] Ce să-i răspund la asta? *„In my opinion there is nothing more urgent than that“?*[2]

Copiii din San Francisco sînt la noi în momentul de faţă, iar la plecare ni-i vor mai lăsa pe cei doi nepoţi timp de cîteva săptămîni. Frido nu mai e la fel de „ideal“, s-a făcut mai băieţoi, dar e foarte amuzant, şi vorbeşte englezeşte cu un accent elveţian îngrozitor.

În „presa“ germană a apărut iarăşi un articol care-mi trasează datoria de a mă întoarce acasă spre a fi un medic sufletesc al poporului meu. Autorul e un oarecare Walter von Molo, care a participat tot timpul cu străşnicie la toate, aparţinînd şi Academiei literare naziste. Latura grotescă a chestiunii este că acolo toţi cred orbeşte în influenţa mea imensă asupra aliaţilor, cel puţin asupra americanilor, în hotărîrile lor privitoare la afacerile germane. Dacă germanilor le merge prost — şi cum să le meargă altfel — o să fiu eu cel vinovat, pentru că n-am intervenit suficient. *Sancta simplicitas!*

Al dumneavoastră *obedient servant*[3].

T. M.

---

[1] Societate Th. M., al cărei scop ar fi să încurajeze studiul mai adînc şi discutarea operelor mele (engl.).

[2] După părerea mea, nimic nu e mai urgent (engl.).

[3] Prea plecată slugă (engl.).

Către WALTER VON MOLO[1]

7 septembrie 1945

Dragă domnule von Molo,

sînt dator să vă exprim mulţumirile mele pentru foarte amabila urare trimisă la aniversarea naşterii mele, precum şi pentru scrisoarea deschisă care mi se adresează, publicată în presa germană şi preluată în extrase şi de presa americană. În această scriere se exprimă cu mai multă tărie şi insistenţă decît în rîndurile misivei private dorinţa, ba chiar cerinţa, formulată ca o îndatorire, de a mă întoarce în Germania şi a trăi din nou acolo, „spre a acţiona cu sfatul şi fapta". Nu sînteţi singurul care să-mi fi adresat acest apel ; l-a lansat şi radioul din Berlin de sub control rusesc, precum şi organul partidelor democratice reunite ale Germaniei, după cîte am aflat, cu motivarea mult exagerată că aş avea „de împlinit o misiune istorică în Germania".

Desigur, nu pot decît să mă bucur că Germania mă vrea din nou — şi nu numai cărţile mele, dar şi pe mine însumi, ca om şi persoană. Totuşi, aceste apeluri au pentru mine şi ceva apăsător, neliniştitor, mi se pare că desluşesc în ele ceva ilogic, chiar nedrept, ceva cam necugetat. Ştiţi prea bine, dragă domnule von Molo, cît de rare şi necesare sînt în Germania „sfatul şi fapta" astăzi, în situaţia aproape fără ieşire pe care şi-a făurit-o nefericitul nostru popor, şi mi se pare foarte îndoielnic ca un om îmbătrînit, al cărui miocard a fost şi el cam intens solicitat de vremurile noastre aventuroase, să mai poată contribui în mod notabil, el însuşi, direct, personal, în carne şi oase, la redresarea oamenilor pe care-i zugrăviţi atît de zguduitor, din starea lor de adîncă deprimare. Asta numai în treacăt. Necugetată mi se pare în acele apeluri și ignorarea greutăților tehnice, civice, psihologice care se opun „re-imigrării“ mele.

---

[1] Walter von Molo (1880—1958), romancier de un naţionalism patetic. Preşedintele Academiei Prusiene de literatură între 1928 şi 1930, a pactizat apoi cu nazismul, continuîndu-şi activitatea literară netulburat, deşi retras din viaţa publică după cîtva timp. Printre operele sale : biografia romanţată a lui Schiller (4 vol., 1912—1916), a lui Kleist *(Geschichte einer Seele,* 1938), apoi memorii apărute în 1957.

Oare se pot șterge acești doisprezece ani și consecințele lor, făcînd *tabula rasa*, ca și cum n-ar fi fost ? Destul de greu de suportat, oprimant pînă la angoasă, șocul acela din anul 1933, primit prin pierderea temeliei obișnuite a vieții, a casei și patriei, a cărților, amintirilor și averii, însoțită de lamentabilele acțiuni din țară, destituirile și refuzurile. Nu voi uita niciodată toată campania de ațîțare agramată și ucigătoare prin radio și prin presă împotriva eseului meu despre Wagner, organizată la München, făcîndu-mă să înțeleg abia atunci de-a binelea că drumul întoarcerii îmi e baricadat ; lupta cu cuvintele, încercările de a scrie, de a răspunde, de a mă explica, acele „scrisori trimise în noapte“ cum le zicea acestor monologuri înăbușite René Schickele, unul dintre numeroșii prieteni dispăruți. Destul de greu de suportat a fost ce a urmat apoi, viața de drumeție dintr-o țară într-alta, grijile legate de pașaport, existența prin hoteluri, în timp ce-ți țiuiau în ureche zvonurile despre faptele rușinoase petrecute zilnic în țara pierdută, sălbăticită, înstrăinată cu desăvîrșire. Acestea toate nu le-ați trăit dumneavoastră care i-ați jurat credință „conducătorului charismatic“ (groaznică, groaznică e cultura îmbătată !) și ați făcut cultură sub Goebbels. Nu scap din vedere că mai tîrziu ați trăit lucruri mai aspre, de care noi am fost feriți ; dar asta n-ați cunoscut-o, acest astm al inimii în exil, dezrădăcinarea, spaimele nervoase ale omului fără de patrie.

Uneori mă revoltau avantajele de care ați profitat. Am văzut în ele o dezicere de orice solidaritate. Dacă toată intelectualitatea germană, toți cei care aveau un nume și o notorietate în lume, medici, muzicieni, profesori, scriitori, artiști, s-ar fi ridicat pe vremea aceea ca un singur om împotriva acelei rușini și ar fi declarat greva generală, multe ar fi putut lua o altă întorsătură decît au luat. Fiecare în parte, dacă nu era întîmplător evreu, se afla mereu în situația de a înfrunta întrebarea : „În fond, de ce ? Ceilalți se conformează. N-o fi chiar așa de periculos !“

Spun : uneori mă revoltam. Dar niciodată nu v-am invidiat, pe dumneavoastră, care erați în posturi și funcții în interiorul ţării, nici măcar în zilele voastre de glorie. Ştia prea bine că acele zile de glorie nu sînt decît o spumă sî geroasă care se va topi în curînd. L-am invidiat în schim pe Hermann Hesse pe care l-am frecventat în acele prin săptămîni şi luni de exil, găsind la el mîngîiere şi încur jare — l-am invidiat fiindcă era liber de mult, se detaşa din vreme cu motivarea prea justificată: „Un popor ma şi însemnat, germanii, cine ar nega-o? Poate chiar sar pămîntului. Dar ca naţiune politică — imposibili! O da pentru totdeauna, nu vreau să am de-a face cu ei ca atare. Şi locuia într-o agreabilă securitate în casa sa din Monta gnola, unde juca boccia în grădină cu cel tulburat în adîn cul fiinţei sale.

Încetul cu încetul, lucrurile s-au aşezat şi s-au orîndui S-au găsit primele cămine, întîi în Franţa, apoi în Elveţia o relativă liniştire, statornicie şi apartenenţă s-au refăcu din pierzanie, ne-am reluat munca pe care o scăpasem di mînă, pe care parcă o crezusem distrusă. Elveţia, ospitalier prin tradiţie, dar trăind sub presiunea vecinătăţii amenin ţător de puternice şi silită să păstreze neutralitatea pînă ş în chestiunile etice, ne făcea să-i simţim mereu, lucru lesn de înţeles, uşoara jenă şi apăsare, pricinuite de prezenţa oaspetelui fără hîrtii de identitate, şi care stătea atît d prost cu guvernul ţării sale; aşadar ni se pretindea „tact" Apoi a venit invitaţia la Universitatea americană, şi iată ca dintr-o dată în uriaşa ţară liberă nu mai era vorba de „tact", totul era numai şi numai o sinceră deschidere spre o prietenie declarată şi neîngrădită de temeri, plină de voie bună, lipsită de reticenţe, sub un *motto* constant: *„Thank you, Mr. Hitler!"* Am oarecare motive, dragă domnule von Molo, să fiu recunoscător acestei ţări, şi am motive să mă arăt recunoscător.

Astăzi sînt cetăţean american, şi cu multă vreme înainte de groaznica înfrîngere a Germaniei am declarat, în public şi în particular, că nu am intenţia de a mai întoarce vreodată spatele Americii. Copiii mei, dintre care doi mai fac şi acum serviciu în armata americană, au prins rădăcini în această ţară, în jurul meu se ridică generaţia nepoţilor vorbind englezeşte. Eu însumi, multiplu ancorat acum în acest pămînt, legat, prin onoruri care angajează, de un loc sau tul, de Washington, de principalele universități ale statelor care mi-au conferit titlurile lor onorifice, mi-am construit pe această coastă splendidă, plină de suflul viitorului, o casă în al cărei adăpost aș vrea să-mi duc opera vieții la bun sfîrșit — ca părtaș al unei atmosfere de putere, rațiune, belșug și pace. Vorbind pe șleau: nu văd de ce nu m-aș bucura de avantajele oferite de ciudata mea soartă, după ce am deșertat pînă la fund cupa cu dezavantajele ei. Nu văd de ce aș face așa, mai ales pentru că nu văd ce serviciu aș putea aduce poporului german, și ce serviciu anume pe care să nu i-l pot face tot așa de bine din California.

Nu e uneltirea mea că totul s-a petrecut așa cum s-a petrecut! Nu, zău, chiar deloc! Totul a rezultat din caracterul și destinul poporului german — ale unui popor remarcabil, tragic-interesant într-o măsură suficientă pentru ca să accepți multe alte trăsături de-ale lui, ca să suporți multe din partea lui. Dar atunci să se recunoască acele rezultate, să nu se pretindă ca toată povestea să se încheie cu un banal: „Întoarce-te acasă, ți s-a iertat totul!"

Departe de mine îngîmfarea de a crede că am avut mereu dreptate! Nouă, celor din afară, ne era ușor să fim virtuoși și să ne spunem părerea pe șleau lui Hitler. Nu dau cu piatra în nimeni. Numai că sînt temător și „stingherel", cum se spune despre copiii mici. Da, în acești ani, Germania mi-a devenit destul de străină ca să mă simt stingher acolo. E o țară înfricoșătoare, trebuie să recunoașteți: Mărturisesc că mi-e frică de ruinele din Germania — de cele de piatră și de cele omenești. Și mi-e teamă că înțelegerea va rămîne totuși dificilă între un ins care a trăit sabatul vrăjitoarelor dinafară și voi, care ați jucat la aceste saturnalii și l-ați servit pe jupînul Urian[1]. Cum aș putea rămîne insensibil în fața efuziunilor epistolare pline de o mult reținută afecțiune pe care le primesc acum din Germania! Sînt adevărate aventuri ale inimii, emoționante, pe care le trăiesc. Dar bucuria pe care mi-o pricinuiesc e puțin adumbrită nu numai la gîndul că nici una dintre ele n-ar fi fost scrisă vreodată dacă Hitler ar fi învins, ci și de o anumită candidă neștiință și nesimțire care grăiește din ele, chiar și prin dezinvoltura n ivă cu care se reia contactul, ca și cum acești doisprezec ani nici n-ar fi existat. Și cărți îmi parvin uneori. Să mărturisesc că nu le-am văzut cu plăcere și că le-am pus curîn deoparte ? O fi o superstiție, dar în ochii mei cărțile care a putut fi tipărite în Germania între 1933 și 1945 sînt ma mult decît lipsite de valoare și nu e bine să le iei în mînă. Emană din ele un miros de sînge și rușine ; ar trebui topit toate.

---

[1] Diavolul.

Nu era admisibil, nu era cu putință să faci „cultură“ în Germania în timp ce în jur se petreceau cele ce știm. Însemna să înfrumusețezi degradarea, să împodobești crima. Dintre chinurile pe care le-am îndurat făcea parte spectacolul acesta al spiritului german, al artei germane care se pretau să fie scut și pavăză abjecției absolute. Că s-ar fi putut închipui o ocupație mai onorabilă decît să inventezi decoruri de spectacole wagneriene pentru Bayreuthul lui Hitler — ciudat : pare să lipsească orice simț pentru a concepe așa ceva. Să pleci cu învoire de la Goebbels în Ungaria sau în vreo altă țară germano-europeană ca să faci propagandă culturală pentru cel de-al treilea Reich cu vreo conferință inteligentă — nu zic că era rușinos, spun doar că îmi e de neînțeles și că mă înfricoșează revederea cu mulți dintre cei care au făcut-o.

Un șef de orchestră care dirija Beethoven la Zürich, Paris sau Budapesta, fiind trimis de Hitler, se făcea vinovat de o minciună obscenă — sub pretext că e muzician și face muzică, atît. Minciună era însă înainte de toate însăși această muzică, chiar și acasă. Cum se poate ca *Fidelio* al lui Beethoven, această operă festivă făcută pentru ziua autoeliberării germane, să *nu* fie interzisă în Germania celor doisprezece ani ? A fost un scandal că nu era interzisă, ba dimpotrivă, reprezentată în execuții ultrarafinate, că se găseau cîntăreți care s-o cînte, muzicieni care s-o execute, un public care s-o asculte. De cîtă obtuzitate era nevoie ca să-l asculți pe *Fidelio* în Germania lui Himmler fără să-ți îngropi fața în palme și să fugi din sală !

Da, multe scrisori îmi vin acum din patria străină, straniu, prin mijlocirea unor sergenţi şi locotenenţi americani[1], — nu numai de la persoane însemnate, ci şi de la oameni simpli şi tineri ; şi, lucru ciudat : acestora nu le vine să mă sfătuiască să mă întorc cît de curînd în Germania. „Rămîneţi unde sînteţi !“ îmi spun cu toată simplicitatea. „Petreceţi-vă amurgul vieţii în noua dumneavoastră patrie, mai fericită ! Aici e prea trist !...“ Trist ? De n-ar fi decît aşa — fără a fi în continuare în mod inevitabil şi rău şi duşmănos ! Ca *un fel de trofeu am primit* recent din partea unor americani un număr vechi al unei reviste germane : *Volk im Werden*[2], din martie 1937 (Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg), editată de un profesor nazist suspus şi dr. h. c. Numele lui nu era chiar Krieg[3], ci Krieck, cu ck. O lectură apăsătoare. Printre oameni îndopaţi timp de doisprezece ani cu asemenea droguri, mi-am zis, nu se prea poate trăi. Ai găsi fără îndoială mulţi prieteni buni şi credincioşi pe acolo, mi-am zis, bătrîni şi tineri, dar te-ar pîndi şi mulţi duşmani — poate duşmani învinşi, dar aceştia sînt cei mai înverşunaţi şi cei mai perfizi. —

Şi totuşi, dragă domnule von Molo, acestea toate nu sînt decît o latură a chestiunii ; reversul îşi pretinde şi el dreptul — dreptul de a se exprima. Profunda curiozitate şi emoţie cu care primesc orice ştire din Germania, directă sau indirectă, preferinţa indiscutabilă pe care i-o acord faţă de orice altă ştire din lumea întreagă aşa cum se reconstituie ea acum, foarte rece faţă de soarta de importanţă secundară a Germaniei, mă fac să-mi dau seama, în fiecare zi din nou, ce legături indestructibile mă ataşează totuşi de ţara care mi-a „retras cetăţenia“. Un cetăţean al lumii, american — foarte frumos. Dar cum să neg că rădăcinile mele sînt acolo, că în pofida întregii mele admiraţii rodnice faţă de ceea ce e străin trăiesc în sînul tradiţiei germane, chiar dacă vremurile nu au îngăduit ca opera mea să fie altceva decît un ecou morbid şi pe jumătate parodistic a tot ce a fost marea germanitate.

---

[1] Aluzie la proprii săi fii, voluntari în armata S.U.A.

[2] „Popor în devenire“.

[3] Război (germ.).

N-am să încetez niciodată să mă simt scriitor german, şi am rămas fidel limbii germane şi în anii în care cărţile mele îşi duceau zilele numai pe englezeşte — şi asta nu numa fiindcă eram prea bătrîn ca să mă adaptez adoptînd o altă limbă, ci şi în virtutea faptului, de care sînt conştient, că opera mea îşi are modestul ei loc în istoria limbii germane Romanul despre Goethe, scris în zilele cele mai sumbre ale Germaniei, din care cîteva exemplare au fost introduse în ţară prin contrabandă, nu e tocmai un document al renegării şi al uitării. Şi nu sînt nevoit să spun : *„Doch schäm ich mich der Ruhestunden, / Mit euch zu leiden war Gewinn ?“* [1] Germania nu mi-a lăsat niciodată ceasuri de tihnă. Am suferit laolaltă cu voi, şi n-am exagerat în scrisoarea mea către Universitatea din Bonn cînd am vorbit despre o grijă şi un chin, „un chin sufletesc şi intelectual de care nici un ceas al vieţii mele n-a fost scutit de patru ani încoace şi cu care am fost nevoit să mă lupt zi de zi spre a-mi putea duce înainte munca artistică“. Destul de des s-a întîmplat să nici nu mai încerc s-o duc înainte în pofida şi împotriva acelor suferinţe. Cele cincizeci de mesaje radiofonice către Germania (sau mai multe ?) care s-au tipărit acum în Suedia — aceste conjurări mereu repetate, pot servi drept mărturie că prea adesea mi s-au părut mai importante şi mai urgente alte lucruri decît „arta“.

Acum cîteva săptămîni am ţinut la Library of Congress din Washington o conferinţă cu tema : *Germany and the Germans.* Am scris-o în germană, şi e vorba să fie tipărită în numărul viitor al revistei *Neue Rundschau,* reînviată în iunie 1945. A fost o încercare psihologică de a explica unui public american cultivat cum de a fost cu putinţă ca totul să evolueze în Germania aşa cum a evoluat, şi am fost silit să admir bunăvoinţa calmă cu care acest public mi-a primit explicaţiile, atît de curînd după sfîrşitul acestui război îngrozitor. Fireşte că nu mi-a fost uşor să găsesc o cale de mijloc între o apologie nepermisă şi o renegare care mi s-ar fi potrivit la fel de puţin. Dar am izbutit aproximativ. Am vorbit despre acel fapt plin de har că în lumea asta răul generează adesea binele — şi despre cel diabolic că adesea răul se trage din bine. Am povestit pe scurt istoria „interiorităţii" germane. Teoria despre cele două Germanii, una bună şi alta rea, am respins-o. Germania cea rea, am afirmat, este cea bună care s-a rătăcit, cea bună în dezastru, vinovăţie şi declin. Nu stau aici în faţa dumneavoastră, am spus, ca să mă recomand lumii, conform unui prost obicei, drept întruchiparea Germaniei celei bune, în straie albe. Nimic din cîte am încercat să spun ascultătorilor mei despre Germania, am zis, nu provine dintr-o cunoaştere rece, străină, lipsită de participare ; toate acele componente le am şi în mine, le ştiu din proprie experienţă.

---

[1] „Mi-e ruşine de ceasurile de tihnă. A suferi laolaltă cu voi mi-a fost un cîştig“ : Goethe, *Des Epimenides Erwachen.*

A fost, cred, ceea ce se cheamă o declaraţie de solidaritate — în momentul cel mai riscant. Nu tocmai cu naţional-socialismul, asta nu. Dar cu Germania, care i s-a abandonat şi a încheiat pactul cu diavolul. Pactul cu diavolul e o veche tentaţie profund germană, şi un roman german, inspirat din suferinţele ultimilor ani, de suferinţa din pricina Germaniei, ar trebui desigur să aibă ca subiect tocmai acest angajament fioros. Dar în supremul nostru poem [1], necuratul e păcălit pînă la urmă, căci sufletul lui Faust îi scapă, şi departe de noi ideea că dracu a luat Germania în chip definitiv. Harul e mai presus de orice contract iscălit cu sînge. Cred în el şi cred în viitorul Germaniei, oricît de deznădăjduit ar părea prezentul ei, oricît mi s-ar părea că dezastrul interzice orice speranţă. Să se înceteze cu vorbăria despre sfîrşitul istoriei germane ! Germania nu e identică cu scurtul şi sumbrul episod istoric care poartă numele lui Hitler. Şi nu e identică nici cu deasemenea scurta eră bismarckiană a Reichului pruso-german. Nu e identică nici măcar cu perioada ei istorică de două sute de ani care poate fi denumită a lui Frederic cel Mare. Germania e pe cale de a lua o altă înfăţişare, de a trece la o altă treaptă de viaţă, care, după primele dureri ale prefacerii şi tranziţiei, promite poate mai multă fericire şi adevărată demnitate, fiind poate mai favorabilă dispoziţiilor specifice şi necesităţilor naţiunii, decît a fost cea veche.

---

[1] *Faust* de Goethe.

Oare istoria universală s-a încheiat ? Dimpotrivă, e în plină desfășurare, iar istoria Germaniei e cuprinsă în ea. E drept că politica forței continuă să ne prevină într-un mod drastic că nu e recomandabil să nutrim așteptări exagerate ; dar oare nu persistă speranța că se vor efectua necesarmente și de nevoie primii pași în tentativa de a ne îndrepta spre o situație mondială în care individualismul național al secolului al nouăsprezecelea să se destindă și chiar să dispară în cele din urmă ? O economie mondială, scăderea importanței granițelor politice, o anumită depolitizare a vieții statale în genere, trezirea omenirii la conștiința unității ei, ideea unui stat mondial pentru prima oară privită ca realizabilă — cum s-ar putea ca acest întreg *umanism social* care depășește cu mult democrația burgheză și în vederea căruia se dă acum bătălia cea mare, să fie străin și potrivnic naturii intime a germanilor. În acea înstrăinare temătoare de lume, caracteristică firii germane, a fost întotdeauna atîta dor de participare la lume ; în străfundul însingurării care o înrăia zace — și cine n-o știe ? — dorința de a iubi, dorința de a fi iubită. Germania să elimine din sîngele ei orgoliul și ura, să-și redescopere darul de a iubi, și va fi iubită. Ea rămîne, în pofida a toate, o țară plină de valori uriașe, care poate conta pe capacitățile oamenilor ei ca și pe ajutorul lumii, și căreia, după ce va fi trecut peste primele mari greutăți, îi e hărăzită o viață bogată în realizări și în prestigiu.

M-am lăsat antrenat departe în răspunsul meu, dragă domnule von Molo. Iertați-mă ! Într-o scrisoare ce pleacă spre Germania se cereau cuprinse multe. Și încă ceva : visul de a mai simți o dată sub picioarele mele pămîntul vechiului continent nu mă părăsește nici ziua nici noaptea, în pofida marelui răsfăț care se numește America, și, cînd va veni ceasul, dacă mai trăiesc și dacă starea mijloacelor de transport, precum și niște autorități lăudabile o permit, vreau să pornesc la drum. Dar am presimțirea că o dată ajuns acolo, timorarea și înstrăinarea, aceste produse ale celor numai doisprezece ani, nu vor rezista unei puteri de atracție care are de partea ei amintiri mai durabile, milenare. La revedere deci, de va fi voia lui Dumnezeu.

Thomas Mann

Dragă profesore KERÉNYI,

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
3 dec. 1945

Dragă profesore Kerényi,

ce colet splendid![1] Şi ce dovadă admirabilă, exemplară, a energiei, disponibilităţii şi creativităţii dumneavoastră! Vă mulţumesc din inimă pentru toată incitaţia şi efervescenţa intelectuală ce emană din cele trimise. Am impresia că jucaţi de pe acum în viaţa culturală din Elveţia un rol cu totul autohton şi unanim recunoscut cu respect. Vă mai gîndiţi totuşi să vă întoarceţi în patrie, a cărei problematică aţi analizat-o în *Neue Schweizer Rundschau* cu multă înţelepciune şi bineînţeles nu fără o notă subiacentă de participare afectivă? În curînd veţi fi în situaţia de a le explica elveţienilor problematica lor, căci unde nu există o problematică? Aici, în această ţară colosal de victorioasă şi de puternică, ultimul refugiu al unei *complacency*[2] burgheze, atmosfera e deasemenea atît de încărcată de probleme, încît te întrebi cît o să mai dureze aşa, fără vreo descărcare violentă. — Cert este că impulsurile ştiinţifice, de domeniul etnografiei, care pornesc de la dumneavoastră, se pot răspîndi în lume la fel de bine, sau chiar mai bine şi mai direct, din Elveţia şi în limba germană. Numai că în această privinţă, a limbii, care nu este totuşi limba dumneavoastră maternă (lucru pe care oricine-l uită uşor citindu-vă), aş vrea să vă rog să vă examinaţi întotdeauna cu vigilenţă şi severitate conştiinţa scriitoricească; ea şi are neapărat cuvîntul de spus în tratarea unor subiecte dintre cele mai nobile ca ale dumneavoastră. „Cum o asemenea întrebare se impunea pe vremea scrierii *Dare*

---

[1] Coletul primit conţinea numărul din *Neue Schweizer Rundschau* cu articolul lui Kerényi *Die ungarische Wendung*, broşura sa: *Bachofen und die Zukunft des Humanismus mit einem Intermezzo über Nietzsche und Ariadne* (1945), lucrările: *Die Töchter der Sonne. Betrachtungen über griechische Gottheiten* (Zürich, 1944) şi *Hermes der Seelenführer* (Zürich, 1944).

[2] Complezenţă (engl.).

de seamă de la Paris[1], la fel de imposibilă apare ea..." iată o construcție care nu e logică în limba germană. Corectă ar fi formularea simplă: „Pe cît se impunea... pe atît de imposibilă..." Sau ar trebui spus: „Oricît de puternic s-ar fi impus o asemenea întrebare etc..., ea pare imposibilă îndată ce etc." Nu e un caz cu totul izolat, cum e și lesne de înțeles. Dăscălire? Pedanterie? Nu pot decît să mai invoc o dată înalta demnitate a subiectelor pe care le tratați.

Cum vedeți, în pofida fascinantului neam cu luciri aurii în ochi (o idee magnifică!) și în pofida fiului Mayei[2], a divinității jucăuș-înșelătoare ispitind la tentative mereu repetate de a-i pătrunde misterul, atenția mea cea mai zeloasă și mai rodnică a fost captată stăruitor de scrierea despre Bachofen și Nietzsche, deoarece în momentul de față aceasta ține în mai mare măsură de mine, de sfera mea (sferă de incantație și de magie). *Fiind doar*, cum se spunea odinioară cu predilecție în limba germană, fiind doar romanul, poate imposibil, pe care-l rostogolesc înainte ca pe un pietroi încă din luna mai a anului 1943, în fond, un roman despre Nietzsche, și deci de asemenea ușor scăldat de un suflu mitic, deși acțiunea nu se petrece acum trei mii de ani, ci pe vremea războaielor noastre și tratează de fapt despre caracterul și destinul Germaniei. De n-ar fi decît prin faptul că e o operă de bătrînețe, romanul prezintă o oarecare înrudire cu *Jocul cu mărgele de sticlă.* Aici, figura lui Nietzsche e mai prezentă decît cea a lui Bachofen, care nu mai are pentru mine aceeași actualitate legată de o operă ca pe vremea cînd lucram la *Iosif.* Veți înțelege perfect că în deceniul 1920—1930, afirmațiile mele despre Nietzsche lipsite de greutate au fost inspirate într-o foarte mare măsură de temeri politice și de abuzul tendențios care se făcea cu opera sa. Cu tot simțul său pentru „elementul de jos" [3] (fără de care nici nu există umanitate), el nu e deloc un obscurantist, ci sistemul său de gîndire culminează în propovăduirea religiei lui Zeus. Felul și momentul prezentării mi s-au părut nepedalogice, dar în ce mă priveşte, nu m-am temut niciodată de filozoful de la Basel şi l-am studiat — aproape ca pe Schopenhauer. Citind acum în lucrarea dumneavoastră din nou despre ideea lui poetică a unei materialităţi mlăştinoase şi despre simbolica plantelor acvatice şi a faunei mlaştinilor, mi-am amintit, nu fără a fi amuzat, de „sfinţii părinţei" ai lui Putifar în volumul 3 din *Iosif*, însurăţeii frate şi soră, care inventează mereu unul pentru altul nume de alintare ca : „popîndău micuţ", „nutria mea de baltă", „păpădioară", sau „bunul meu bîtlan", precum şi „cîrtiţică" şi „ciovicule" nici nu mai ştiu cum să se sature afirmîndu-şi în acest fel apartenenţa arhaică la un „eon" premergător matriarhatului şi parodiindu-l pe Bachofen. —

---

[1] *Pariser Rechenschaft*, 1926, relatare scrisă de Thomas Mann despre prima sa ședere la Paris după războiul mondial.

[2] Hermes.

[3] Puterile telurice, infernele, „zeitățile din Hades", în opoziție cu cele „de sus", olimpice sau cerești, cum reiese clar din antiteza dintre „elementul de jos" și „religia lui Zeus".

Rămîneţi cu bine şi mai departe ! Călătoria mea în Europa mi se pare tot mai îndoielnică, în măsura în care era concepută să aibă loc încă în primăvara viitoare. Întîi, probabil că *Doctorul Faustus* nu va fi gata pînă atunci, în al doilea rînd lumea mă previne mereu să nu înfrunt împrejurările zdruncinate din Europa. Să ajungi dincolo mai merge, dar apoi voiajul pe continent se pare că e o improvizaţie aventuroasă, pe care nervii mei şi măruntaiele mele n-ar fi în măsură s-o înfrunte. Cu prilejuri de acest soi, fiind sincer cu mine însumi, mă simt mai înrudit cu Erasm decît cu Goethe.

Dar să păstrăm totuşi cu tărie speranţa unei revederi !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către THEODOR W. ADORNO[1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
30 dec. 1945

Dragă domnule Adorno,

aş vrea să vă scriu o scrisoare despre manuscrisul pe care l-am lăsat nu de mult la dumneavoastră şi pe care poate că ați și început să-l citiți. N-am impresia că scriindu-vă, îm întrerup munca.

---

[1] Theodor W(iesengrund) Adorno (1903—1970), gînditor, sociolog şi compozitor. În anii 1931—1933 cercetător apoi, după emigraţie (Anglia şi S.U.A.) din 1950 pînă la moarte profesor universitar la

Gîndul că acea compoziție ciudată, poate imposibilă, e în mîna dumneavoastră (cît există din ea pînă acuma) mă ține într-o oarecare încordare; căci în momentele tot mai frecvente de oboseală mă întreb dacă n-aș face mai bine s-o las baltă, și depinde întrucîtva de mina pe care o vеți face citind-o, dacă mai perseverez.

Ceea ce mă face să simt nevoia de a mă justifica printr-un comentariu e îndeosebi principiul *montajului* care se afirmă de-a lungul întregii cărți într-un mod caracteristic și poate destul de șocant — asta pe față, fără a se ascunde. Intervenția lui m-a izbit din nou, într-un chip pe jumătate amuzant, pe jumătate neliniștitor, deunăzi, cînd aveam de zugrăvit o criză a bolii eroului, și am introdus în carte simptomele lui Nietzsche, textual, așa cum sînt descrise în scrisorile sale, împreună cu menuurile prescrise etc.; le-am lipit, ca să zic așa, încît oricine le poate recunoaște. La fel am utilizat în montaj motivul admiratoarei și iubitei rămase invizibilă, niciodată întîlnită, evitată ca prezență carnală, pe doamna von Meck a lui Ceaikovski. Iau motivul așa cum e, ca dat istoric cunoscut, îl lipesc pe poveste și las să se estompeze contururile, îl las să se cufunde în compoziție ca o temă mitică, la libera dispoziție a oricui, aparținînd tuturor. (Pentru Leverkühn, această relație e un mijloc de a eluda interdicția de a iubi și porunca răcelii, impuse de diavol.)

Un alt exemplu: spre sfîrșitul cărții utilizez deschis și în manieră de citat tema sonetelor shakespeariene: triunghiul în care un bărbat își trimite prietenul la iubita sa, pentru ca s-o cucerească pentru el — iar acesta o cucerește pentru sine însuși. Desigur, dau o variantă: Adrian își *ucide* prietenul, pe care-l iubește, expunîndu-l prin legătura cu acea femeie unei gelozii ucigătoare (Ines Rodde). Dar asta modifică prea puțin caracterul de furt nerușinat al preluării.

Frankfurt am Main. Dintre operele sale cităm: *Kierkegaard* (1933), *Dialektik der Aufklärung* (1947, în colaborare cu Max Horkheimer), *Philosophie der neuen Musik* (1949), *Minima moralia* (1951), *Drei Studien zu Hegel* (1963), *Noten zur Literatur* (1961).

Invocarea vorbei lui Molière: *„Je prends mon bien où je le trouve“* [1] nu mi se pare mie însumi suficientă pentru a scuza procedeul. S-ar putea vorbi despre o înclinaţie *a bătrîneţii,* constînd în a vedea viaţa ca produs al culturii şi în forma unor clişee mitice pe care, cu o demnitate sclerozată, le preferi invenţiei „autonome“. Ştiu însă prea bine că şi înainte vreme m-am exersat într-un soi de copiere superior: de pildă, pentru a descrie tifosul micuţului Hanno Buddenbrook, am scos fără nici o jenă pasajul respectiv dintr-un *lexicon,* l-am transpus, ca să zic aşa, „în versuri“. A devenit un capitol celebru. Dar meritul lui constă numai într-o anumită spiritualizare a celor însuşite mecanic (şi în trucul de a da să se înţeleagă indirect că Hanno a murit).

Mai dificil, ca să nu zic: mai scandalos, e cazul în care e vorba de însuşirea unor elemente care sînt ele însele gata spiritualizate, deci de un veritabil împrumut literar, contractat cu aerul de a spune că ceea ce a fost prins din zbor e bun numai să fie pus în serviciul propriei compoziţii de idei. Veţi presupune pe drept cuvînt că mă gîndesc aici la insolentele — şi, să sperăm, nu întrutotul neghioabele — furtişaguri din anumite pasaje ale scrierilor dumneavoastră de filozofia muzicii, furtişaguri care au mare nevoie de a fi scuzate, mai ales că cititorul nu le poate constata pînă una alta, în absenţa vreunei posibilităţi de a-i atrage atenţia asupra lor fără a strica iluzia. (O notă în josul paginii: „Asta e luat de la Adorno-Wiesengrund“? Nu merge.) — E ciudat: relaţiile mele cu muzica au un oarecare renume, m-am priceput întotdeauna să fac muzică în literatură, m-am simţit pe jumătate muzician, am transpus în roman tehnica ţesăturii muzicale, şi încă recent, într-o scrisoare de felicitare, Ernst Toch [2] mi-a certificat în mod expres şi insistent „iniţierea muzicală“. Dar pentru a scrie romanul unui muzician, în care se întrezăreşte pe alocurea ambiţia lui de a deveni — între altele, în acelaşi timp cu altele — romanul muzicii însăşi — pentru asta e nevoie de mai mult decît de

---

[1] „Îmi iau bunurile de unde le găsesc“ (fr.), din *Les fourberies de Scapin.*

[2] Ernst Toch (1887—1957), compozitor austriac; a îmbinat elementele tradiţionale cu tehnici noi, uneori cu caracter serial. În emigraţie a trăit ca şi Th. M. la Santa Monica, în California.

„iniţiere“, şi anume de *pregătire teoretică,* care mie-mi lipseşte pur şi simplu.

De acea am şi fost decis de la bun început să nu mă da în lături de la utilizarea oricărui împrumut într-o carte car înclină oricum spre principiul montajului, să nu mă speri de procedeul de a-mi apropia cîte ceva din bunurile străine în credinţa că cele preluate sau învăţate de la alţii pot dobîndi o funcţie de sine stătătoare, o viaţă simbolică propri în interiorul compoziţiei — *rămînînd în acelaşi timp neatinse* la locul lor originar.

Tare aş dori să împărtăşiţi aceste vederi. — Într-adevăr dumneavoastră mi-aţi dat, mie, a cărui cultură muzicală abia dacă a depăşit romantismul tîrziu, acea idee despre muzica cea mai modernă de care aveam nevoie ca să scriu o carte avînd ca temă — între altele, odată cu altele —, *situaţia artei.* Ignoranţa mea „iniţiată“ avea nevoie de cunoştinţe exacte, întocmai ca la vremea lui pentru tifosul micuţului Hanno ; acum ar ţine de amabilitatea dumneavoastră să interveniţi corectînd în acele locuri unde aceste cunoştinţe exacte, puse în slujba iluziei şi ale compoziţiei (şi pe care nu vi le datorez exclusiv dumneavoastră) au ieşit strîmb, dînd loc unor contrasensuri şi putînd provoca rîsul omului de meserie. *Unul* măcar din acele pasaje a fost supus verificării printr-un specialist. I-am citit lui Bruno Walter fragmentele despre *Opus 111.*[1] A fost *entuziasmat.* „Ei, asta-i grandios ! Niciodată nu s-au spus lucruri mai bune despre Beethoven ! Nu bănuiam că l-aţi pătruns într-atît !“ Şi cu toate acestea n-aş vrea de fapt să institui cu prea multă stricteţe ca judecător în această materie numai pe omul de meserie. După mine, tocmai specialistul în muzică, întotdeauna foarte mîndru de ştiinţa sa ocultă, e prea lesne dispus să zîmbească cu superioritate. Vorbind cu prudenţă şi *cum grano salis,* s-ar putea spune că unele lucruri pot părea exacte, pot da impresia de exactitate, fără a fi întru totul şi întocmai exacte. — Dar nu vreau să vă dispun cu orice preţ în favoarea mea.

Romanul a avansat pînă la punctul unde Leverkühn, la 35 de ani, stăpînit de un prim val de inspiraţie euforică, îşi compune opera de căpetenie, sau prima sa operă de căpetenie, *Apocalipsis cum figuris*, după cele 15 gravuri ale lui Dürer, sau fie și direct după textul *Apocalipsului*, într-un timp neliniștitor de scurt. Aici se cere să fie imaginată, realizată, caracterizată cu oarecare forță sugestivă o compoziție (pe care mi-o închipui ca un produs foarte *german*, ca un oratoriu, cu orchestră, coruri, solo-uri și un recitator), și această scrisoare o scriu în fond pentru a rămîne la obiectul pe care nu prea îndrăznesc încă să-l atac. Ceea ce îmi trebuie sînt cîteva *preciziuni* făcute să caracterizeze, să confere realitate (nu e nevoie de multe) și să dea cititorului o imagine plauzibilă, ba chiar convingătoare. N-ați vrea să vă gîndiți, împreună cu mine, cam cum s-ar putea proceda pentru ca opera — mă refer la opera lui Leverkühn — să ia ființă ; cum ați construi-o dumneavoastră dacă ați fi în înțelegere cu diavolul ; și să-mi indicați cutare sau cutare caracteristică muzicală spre promovarea iluziei ? — Eu întrevăd ceva satanic-religios, demonic-evlavios, totodată strict riguros și dînd impresia de nelegiuit, adesea de batjocorire a artei, apoi și ceva ce se întoarce la primitiv și elementar (reminiscențe ale lui Kretschmar și Beissel) prin faptul că renunță la împărțirea în măsuri, ba chiar și la ordinea tonurilor (niște glissandi executați la trombon) ; apoi ceva ce practic abia se poate executa : game ale vechilor cîntece bisericești, coruri a-capella, de cîntat într-o acordare netemperată [1], așa încît abia dacă se poate regăsi vreun ton sau interval pe clapele pianului etc. Dar „etc." e ușor de spus. —

---

[1] Ultima sonată pentru pian a lui Beethoven, scrisă în plină maturitate, în 1822 (cinci ani înainte de a muri), contemporană cu *Missa solemnis* şi urmată de *Simfonia a noua.*

În timp ce scriam aceste rînduri am aflat că vă voi vedea mai curînd decît credeam, că ați și stabilit întîlnirea pentru miercuri după-amiază. Aș fi putut deci să vi le spun pe toate astea oral ! Dar pe de altă parte e mai cuviincios și mai liniștitor pentru mine să le aveți în mînă, negru pe alb. Convorbirea noastră va putea beneficia astfel de o pregătire, iar dacă există o posteritate, iată ceva pentru ea.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Temperat se spune despre un instrument acordat în așa fel încît intervalele de semitonuri sînt normalizate și egalizate.

Către PIERRE-PAUL SAGAVE [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
[28.1.46 — ştampila poştei]

Mult stimate domnule profesor,

a fost o mare plăcere pentru mine să primesc scrisoarea dumneavoastră împreună cu amuzantul desen inspirat de o vorbă din apelurile mele la luptă. Mulţumiri şi felicitări desenatorului ! Cele 55 de discursuri radiodifuzate au apărut acum într-o culegere, şi, spre propria mea uimire, nu dau impresia de monotonie, deşi spun cu insistenţă mereu acelaşi lucru. [...]

Sfîrşitul epocii culturale burgheze nu l-aş data abia din anul 1933, ci încă din 1914. Zguduirea pe care am resimţit-o noi pe atunci îşi avea temeiul în sentimentul că izbucnirea războiului marchează sfîrşitul unei lumi şi începutul a ceva complet nou în istorie. De atunci, totul se află într-o mişcare de răscolire şi răsturnare, şi va mai rămîne multă vreme aşa. Cum vreţi să precizez cu un cuvînt sau două noul care se va forma în urma luptelor şi convulsiunilor acestei crize de mutaţie ? Sînt prea puţin chemat s-o fac, căci sînt un fiu al individualismului burghez, şi ca atare foarte înclinat din fire (atunci cînd nu mă corectez prin raţiune) să confund cultura burgheză cu cultura însăşi, şi să consider drept barbarie ceea ce urmează după ea. Dar simpatia mea pentru viaţa în continuă prefacere mă învaţă că opusul „culturii" pe care am cunoscut-o noi nu e barbaria, ci *comunitatea*. Mă gîndesc în primul rînd la artă. Va fi caracteristic pentru epoca post-burgheză că va elibera arta dintr-o izolare solemnă care a fost rodul *emancipării culturii de cult*, rodul ridicării ei la funcţia de locţiitoare a religiei. Arta va fi eliberată din singurătatea ei împărtăşită cu o elită cultivată numită „public", care nici nu mai există, aşa încît arta va fi în curînd cu desăvîrşire singură, într-o singurătate ce duce la atrofiere şi moarte, afară de cazul că ar găsi calea spre „popor“, adică, pentru a exprima acelaşi lucru într-un fel neromantic, spre mase. Cred că întreaga ei tonalitate existenţială se va schimba, şi anume devenind cu seninătate mai *modestă.* Multe din ambiţiile ei melancolice o vor părăsi şi-i va fi hărăzită o nouă inocenţă, ba chiar o candoare inofensivă. Viitorul va vedea în ea — ea însăşi va vedea în sine din nou o slujnică a unei comunităţi care va cuprinde mult mai mult decît „cultură“, care nu va *avea* cultură, dar poate va *fi* ea însăşi un fel de cultură...

---

[1] Pierre-Paul Sagave (n. 1913), profesor de literatură germană la Aix-en-Provence. Printre eseurile sale figurează : *Réalité sociale et idéologie religieuse dans les romans de Thomas Mann* (1954).

Ei, iată ce s-ar putea numi o profeţie ! Aţi provocat-o prin întrebarea dumneavoastră, şi mă tem că am dat prea puţin, dînd prea mult. Acceptaţi vă rog ce v-am putut da !

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către redacţia revistei
„FREIES DEUTSCHLAND“ [1]

Pacific Palisades, California
6 februarie 1946

Stimaţi domni de la *Freies Deutschland,*

Apropiindu-se a şaptezeci şi cincea aniversare a naşterii fratelui meu, mă întrebaţi cum îi merge. Îi merge destul de bine, mulţumesc de întrebare. Pierderea suferită acum aproape un an şi jumătate a tovarăşei sale de viaţă, a femeii care l-a însoţit în memorabila zi de 21 februarie 1933 la Berlin, reţinîndu-şi eroic lacrimile în tramvai pînă la gara pentru Frankfurt (destinaţia era pe atunci numai Frankfurt), a suportat-o cu acea forţă şi linişte de spirit specifice care sînt pe măsura destinului, iar singurătatea sa, un element în fond firesc pentru cei de seama lui şi cu care s-a familiarizat în atîţia ani de tinereţe şi primă maturitate, e înviorată şi îndulcită prin grija discretă a amiciţiilor admirative şi prin dragostea respectuoasă a celor apropiaţi.

---

[1] Revistă lunară editată în limba germană la Mexico (1941—1945), apoi sub titlul *Neues Deutschland* (1945—1946), cu colaborarea lui L. Feuchtwanger, E. E. Kisch, H. Mann, Th. Plivier ş.a.

Distanţele din această ţară sînt incomode. S-ar fi putut ca cea dintre locuinţa lui şi a noastră să constituie o piedică mai mare decît este în realitate : o jumătate de oră de drum cu maşina, dacă ai noroc la stopuri. Lucrurile stau aşa : casa noastră se află mai aproape de ocean, în colinele de la Santa Monica, pe cînd el locuieşte în partea urbană, mai departe de ţărm, nu tocmai *down-town* [1], dar totuşi chiar în Los Angeles. Îi face plăcere să-l luăm la noi — asta se întîmplă cel puţin o dată pe săptămînă — în cartierul acesta mai cîmpenesc, şi petrece la noi orele între *lunch* şi înserare. Pentru varietate, ne ducem noi pe la el şi luăm împreună o cină gen picnic, de obicei extraordinar de agreabilă şi intimă, după care ne citeşte, după cum îi e dispoziţia, din noile curiozităţi pe care le-a scris, sau doreşte să audă cîte ceva din ce am mai dus eu la bun sfîrşit.

Stăm de vorbă, răscolim amintiri din trecut, vorbim despre zilele petrecute în Italia, despre miraculoasa cale providenţială a vieţilor noastre pe care ne-am învăţat s-o acceptăm cu seninătate, despre evenimentele zilei. Felul lui de a le comenta ar putea fi numit jovial, fiind apropiat de ceea ce observatorii critici ai lui Goethe au denumit „toleranţa sa fără îngăduinţă". Nu, îngăduitor nu este, dar e tolerant cu condescendenţă şi foarte pesimist. Pentru fascism prevede un viitor încă mare — şi e şi firesc, căci, de vreme ce războiul nu a fost purtat împotriva lui cu toată seriozitatea şi cu o voinţă neabătută, nici n-a fost înfrînt şi lumea îl favorizează, conştient, semiconştient şi de preferinţă inconştient, la fel ca pe vremea încercărilor de *appeasement* [2]...

Nu există divergenţe de păreri între noi cu privire la aceste lucruri. Nepoatei sale Erika, cea mai mare dintre fiicele mele, i-a spus o dată, în drum spre casă : „Cu taică-tău mă înţeleg acum într-adevăr foarte bine în materie de politică. E ceva mai radical decît mine." Cuvinte care au ceva nemaipomenit de comic, dar ele se refereau la atitudinea noastră față de scumpa Germanie, el fiind mai puțin mîniat pe ea decît mine, din simplul motiv că și-a dat seama mai din vreme de ceea ce se pregătește și astfel n-a fost expus decepțiilor. Astăzi refuză să vadă în spectacolul german un „caz monstruos, cu totul unic“, o „vinovăție absolută și fără legătură cu altele“ — îi citez cuvintele. Totul e determinat și explicabil, dacă nu și pardonabil, iar germanii sînt și ei doar niște oameni : cred că afirmația că sînt deosebit de răi i s-ar părea o formă a naționalismului. Din partea demenței germane a avut de suferit tot atîtea chinuri și pierderi ca și mine — mai multe chiar, fiindcă în timpul fugii sale din Franța, viața îi era periclitată. Dar reușește să nu le-o ia în nume de rău oamenilor de acolo chiar în același grad în care le port eu ranchiună pentru pierderea unor prieteni care au fost podoabe ale vieții mele (Karel Čapek, care a murit de inimă rea, Menno ter Braak în Olanda, care s-a împușcat). Lucrurile stau așa : deși are o constituție fizică mai firavă decît mine, a fost întotdeauna mai echilibrat sufletește, iar pe plan politic s-a lămurit mult mai de timpuriu.

---

[1] În partea de jos a oraşului (engl.).

[2] Împăciuire (engl.), se referă la încercările de a menţine pacea, cedînd în faţa pretenţiilor regimului hitlerist, ca în 1938 la München.

Dacă în Germania revoluția salvatoare ar fi izbucnit din vreme, pe el ar fi trebuit să-l proclame președinte al celei de a doua republici, pe el și pe nimeni altul. Și chiar acum — ce ridicol e că s-a iscat atîta zarvă în jurul chestiunii dacă mă întorc sau ba, în timp ce nimeni nu părea să se intereseze de ce va face el. În care dintre noi doi a fost activă dintotdeauna moștenirea spiritului politic latin din sîngele nostru ? Cine a fost vizionarul și plăsmuitorul social-critic ? Cine a scris *Supusul* și cine a propovăduit democrația în Germania, într-o vreme în care alții se complăceau în apărarea melancolică a civismului spiritual german protestanto-romantico-antipolitic ? Mi-am mușcat buzele cînd a pus o dată, foarte blînd, întrebarea : „Pe mine în fond de ce mă lasă lumea cu totul în pace ?“ Și am resimțit ca o adevărată ușurare clipa în care i-a parvenit acum, în sfîrșit, un apel din Germania, firește din zona rusească : Becher i-a scris și i-a comunicat că acolo toți îl așteaptă. Ei bine, era și timpul. Nu e prea probabil că o să se ducă ; și are scuze, Dumnezeu știe. Dar se cădea totuși să i se ceară prezența.

„Aşa cum stau lucrurile astăzi — a spus nu de mult — e mai bine să stai acasă.“ Şi asta a ieşit înduioşător de comic, căci e un „acasă“ cam întîmplător, ca să mă exprim cu menajamente, locul pe care-l numeşte el aşa, — undeva în regiunea unde Los Angeles formează o tranziţie spre Beverly Hills. Dar s-a ataşat de mica sa locuinţă comodă, la parter, în South Swall Street, de unde îşi poate face cumpărăturile pe jos, şi unde parcă mai pluteşte suflul femeii dispărute. În *living-room*-ul situat înspre stradă, bine mobilat, cu un birou elegant, pe care însă nu-l întrebuinţează, fiindcă lucrează retras în dormitor, are un aparat de radio excelent şi ascultă multă muzică seara — tocmai aici în California şi-a extins şi adîncit notabil cunoştinţele despre tezaurul simfonic universal. În anumite ore ale zilei citeşte cărţi franceze, germane şi engleze, şi anume, cînd proza o merită, cu voce tare. Dimineaţa, după ce şi-a băut cafeaua tare, scrie, începînd de pe la şapte şi pînă la amiază, produce imperturbabil, cu vechea îndrăzneală şi încredere în sine, susţinut de acea credinţă în misiunea literaturii pe care a mărturisit-o de atîtea ori în cuvinte de o orgolioasă frumuseţe, — îşi duce înainte opera actuală, umplînd, tot cu peniţa de oţel înmuiată mereu în cerneală, pagină după pagină cu scrisul său extraordinar de citeţ, cu litere latine bine rotunjite — desigur nu fără osteneală, căci tot ce-i bun e şi greu, dar totuşi cu facilitatea exersată a marelui muncitor.

Aşa se iscă deci neobositele noutăţi, inconfundabil marcate de pecetea spiritului său, despre care se va auzi vorbindu-se în curînd : scene epic-dramatice strălucind de poleiala de smalţ proprie coloritului istoric, care povestesc — e surprinzătoare alegerea acestei teme — viaţa lui Frederic prusacul în formă dialogată [1] ; apoi romanul *Empfang bei der Welt* [2], satiră socială fantomatică, a cărei scenă e pretutindeni şi nicăieri ; un alt roman iarăşi, nu ştiu încă cu ce subiect [3] ; şi, înainte de toate (eu găsesc că înainte de toate) fascinanta carte memorialistică : *Ein Zeitalter wird*

---

[1] A apărut postum sub titlul : *Die traurige Geschichte von Friedrich dem Grossen*, în R. D. G.

[2] *Primire în lume,* apărut postum, în anul morţii sale (1950).

[3] *Der Atem* (Suflul) 1949 ; subiectul e starea de spirit a refugiaţilor şi atmosfera de la Nisa la începutul războiului.

besichtigt[1], din care s-au putut citi ample fragmente în *Internationale Literatur* de la Moscova și a cărei traducere engleză e terminată ; e o autobiografie în chip de critică a epocii trăite, de o strălucire indescriptibil de severă și senină, de o naivă înțelepciune și de o mare demnitate etică, scrisă într-o proză a cărei simplicitate plină de sprinteneală intelectuală o face să-mi apară ca limba viitorului. Da, sînt convins că în cărțile de citire ale școlilor germane din secolul al XXI-lea se vor găsi ca modele pasaje din această carte. În momentul de față se află sub tipar în Suedia, și în ce mă privește, abia aștept ca germanii noștri de acasă s-o poată citi. Firește, vor fi ofensați — cînd n-ar fi ? Ei au în permanență nevoia de a se simți ofensați și neînțeleși cu orice preț, și dacă-i înțelegi prea bine, atunci sînt cu atît mai ofensați. Dar astea sînt copilării. Adevărul obiectiv, că acest om care are acum șaptezeci și cinci de ani a fost unul dintre scriitorii lor cei mai geniali, se va dovedi mai puternic decît capriciul lor, și mai curînd sau mai tîrziu se va impune și conștiinței lor îndărătnice.

Thomas Mann

Către BRUNO WALTER

Pacific Palisades
de ziua de 15 septembrie 1946

Dragă prietene,

e foarte supărător. Abia ne-am înțeles să ne spunem de acum înainte, *tu*, după o severă perioadă de punere la încercare care a durat treizeci și patru de ani, și iată că trebuie să-ți scriu o scrisoare de felicitare în care frumoasa inovație nici nu apare, de vreme ce în engleza asta a dracului de hipercivilizată i te adresezi și cîinelui tău cu *„you“*[2].

---

[1] *O epocă trecută în revistă*, 1945.

[2] Această scrisoare a apărut întîi în traducere engleză, în rev. *The Musical Quarterly* (New York, 1946), apoi în rev. *Aufbau* din New York. Manuscrisul original l-a primit adresantul.

Ei, fie ! Sentimentele camaradereşti pe care le nutresc pen tine, solemna cordialitate cu care te salut pe o înălţime vîrstei pe care am păşit şi eu de curînd, nu fără a clăti din cap a mirare, pe cota „şaptezeci“, îşi vor găsi, sp expresia şi în forma de apostrofare la plural abolită în noi, o expresie clară pentru noi şi pentru toţi cei care pa ticipă într-un fel oarecare la existenţa noastră, care au fo vreodată atinşi sau impresionaţi de ea : dacă ne-am apu să-i numărăm pe toţi cei care ştiu de noi, în faţa căro am dat un spectacol, am dat o bucată din viaţa noastr fiecare în felul său, am ajunge la o sumă reprezentînd debinelea un fragment considerabil al omenirii ce vieţuieş pe acest pămînt.

Cota parte mai însemnată îţi revine ţie, se înţelege. Motiv — presupunînd că tu nu ţi-ai făcut meseria pur şi simpl mai bine decît eu pe a mea — ţine de accesibilitatea aparen mai mare a artei tale, a muzicii, de aparenta ei bonomie î a accepta pura „savurare“, de caracterul ei sărbătoresc mon den, de faptul că şi în manifestările ei de mare calitate sîn atîtea efecte secundare emoţionale, senzoriale, sentimental „înălţătoare“ de care se poate bucura mulţimea. Muzic „lasă copilaşii să vină la ea“ — dar, fie vorba între noi prea mult nu-i lasă să se apropie. În fond e la fel de exclusivă, de rece, de inabordabilă ca orice altă artă, ca spiritualul însuşi — severă chiar şi cînd e foarte graţioasă, formal şi în plină glumă şi saturată de melancolie, ca orice lucru superior de pe pămînt. Cine a fost cel care a întrebat : „Cunoaşteţi o muzică veselă ?“ Mi se pare că tocmai Schubert „seninul“, „adorabilul“, care şi-a ales textele literare cu o ciudată predilecţie pentru sfera unei singurătăţi misterioase şi adumbrite de moarte...

Tot ce vreau să spun e că nu e o glumă desigur să fii un ales al muzicii, un muzician născut. Dar e totuşi o vocaţie şi o distincţie superbă, mai fericită probabil şi salutată de toată lumea cu o mai veselă mirare decît orice altă înzestrare specifică şi eminentă. De curînd ne-ai dăruit, dragă prietene, amintirile tale, povestea vieţii tale — un basm, într-adevăr, aşa cum le place copiilor mari şi mici să le asculte, calea unei vieţii pornite din cea mai modestă burghezie şi ducînd pe culmile visate ale succesului mondial — graţie darului pe care o zînă ţi l-a aşezat cu un zîmbet av în leagăn — cine știe de ce tocmai ție dintre mai mulți frați — grație darului fermecat al muzicii.

Talentul — ce mister de nepătruns și înveselitor! Nu pot privi fără amuzament poza din cartea ta unde copilul de zece ani ce erai, de pe atunci cineva care se producea în fața publicului, îmbrăcat în straie elegante, cu guler tare și cravată albă, stă picior peste picior pe o măsuță — foarte drept, cu capul sus, inteligent, mîndru, conștient de destinul său de excepție, cu o mînă îndrăzneață și fermă, gata să înfrunte lumea. Iată un copil care nu e un golănaș, un băiat oarecare, mijlociu. E marcat de înzestrare și dator s-o urmeze, unul pe care-l așteaptă cu siguranță o înălțare — bătrînul Radeke, directorul conservatorului Stern de la Berlin, a spus-o numaidecît. E atît de îmbucurător, și totul e întocmai cum scrie la carte: părinții, oameni cumsecade, uluiți de ce e în stare copilul lor încă de la vîrsta de opt ani, îl duc spre examinare în fața mai marelui muzicii, care i primește pe omuleți în impunătoarea sa cameră de lucru, unde se află un bust al lui Beethoven și un pian Bechstein. Ei, ei, hai să vedem! Ureche absolută? Se dovedește a fi infailibilă la cele mai complicate încercări. Mititelul cîntă după note bucăți necunoscute. Îi e dat să cînte pentru prima oară la un veritabil pian de concert piese de el alese, o bucată de Mozart, cîteva „lieduri fără cuvinte“. După aceea e pus să improvizeze puțin. Apoi domnul bătrîn îl trimite afară pentru a spune părinților cîteva vorbe la care băiatul nu trebuie neapărat să asiste. Le spune: „Ascultați, e ceva cu totul extraordinar! Merită instrucția cea mai îngrijită. Odrasla dumneavoastră e toată numai muzică pînă-n măduva oaselor.“ Într-o formă pedagogic atenuată ți s-a spus apoi și ție, ca o laudă menită să te stimuleze, ca un îndemn la sîrguință.

Sîrguință — oare omul înzestrat, posedat de înzestrare, mai are nevoie de îndemnuri spre a fi sîrguincios? El se identifică cu înzestrarea, ea îl îndeamnă spre hărnicie, iar el e doar mijlocul împlinirii ei. Geniul e în mod firesc sîrguincios pînă la manie. Te văd exersînd, în drum spre școală, sincronizarea optimilor regulate cu triolete de optimi, și anume numărînd la fiecare doi pași cu voce tare și într-un ritm perfect egal: „Unu, doi, trei“, în așa fel încît „unu“ să coincidă întotdeauna cu pasul piciorului stîng —

şi apoi numărînd „unu, doi“ la trei paşi, cînd „un“ trebuia să coincidă alternativ cu călcătura piciorului drept şi apoi a piciorului stîng. Oamenii se vor fi mirat. E comportarea unui apucat. Dar în felul acesta execuţia corectă a acompaniamentului de triolete la note simple devine o obişnuinţă practicată fără osteneală. Şi aşa se face că mai tîrziu Strawinsky, al cărui *Concerto* îl cîntaseşi cu el, la Paris, desigur puţin împotriva convingerilor tale clasic-romantice, va scrie în memoriile sale: „Graţie îndemînării sale neobişnuite, Walter îmi face misiunea deosebit de plăcută. Cu el nu trebuie să mă tem niciodată de acele pasaje al căror ritm primejduieşte execuţia bine sincronizată, nişte piedici de care se poticnesc atîţia dirijori.“

„La început a fost ritmul“, a spus Hans von Bülow[1]. E vorba unui dirijor, desigur, dar presupun că e valabilă pentru orice artă, şi e fără îndoială valabilă pentru arta poetică, prin care nu înţeleg numai lirica. Schiller a afirmat o dată că starea originară, de nebuloasă, a unei opere e o stare muzicală, o presimţire ritmică. În scris, te asigur că ideea e foarte adesea doar produsul unei necesităţi ritmice: ea e introdusă de dragul cadenţei, şi nu de dragul ei însăşi — chiar dacă aparent de dragul ei însăşi. Sînt convins că cea mai tainică şi cea mai puternică atracţie exercitată de proză rezidă în ritmul ei — ale cărui legi sînt mult mai delicate decît cele evidente ale metricii. Şi am fost extraordinar de flatat cînd un critic a spus despre primul meu roman că modul meu de execuţie are ceva din activitatea unui dirijor.

Odată, cînd mi-am exprimat proiectul metafizic de a mă face „data viitoare“ şef de orchestră, mi-ai dat elegantul răspuns: „Ei bine, mă bucur mult că nu te-ai făcut şef de orchestră de data asta.“

Adevărul, iată-l: în acest caz, unul dintre noi ar fi fost probabil de prisos. De m-aş fi născut muzician, aş fi compus cam ca César Franck şi aş fi dirijat — ca tine. Scuză-mă, asta am mai spus-o o dată, cu altă ocazie. În declarația asta rezidă o uriașă simpatie cu felul tău de a dirija, cu măsura și bunul gust din gestica ta, această participare mimetică la muzică, o uriașă admirație a suveranității și a stăpînirii tale magistrale a mijloacelor, pentru care te invidiez, susținînd că le-*aș* avea...

---

[1] Hans von Bülow (1830—1894), dirijor şi pianist, interpret care a făcut epocă. Prima sa soţie a fost fiica lui Liszt, Cosima. A dirijat premiera operei *Tristan şi Isolda.*

O, da, ceea ce *nu* știm să măiestrim, iată ce e măiestria. Se pare că ți-a scăpat și ție uneori un oftat care trăda că nici ție nu-ți este străină întotdeauna dorința de a face un schimb. Iar printre ai mei (pe care-i știi doar și-i iubești) circulă o vorbă despre noi doi : ce rar e, și ce spectacol frumos, să vezi doi moșnegi admirîndu-se reciproc cu atîta sinceritate. De cîte ori aud această frază, rîd pînă la lacrimi. Dar apoi îmi spun că din partea mea există mai multă motive de invidie și sînt tentat să te previn împotriva unor dorinți imprudente.

Ca prieten, nu pot să-ți recomand o reîncarnare ca scriitor, cu o existență cu totul și cu totul precară. Pe vremea cînd bătrînul Radeke te examina uimit, eu, împreună cu surorile mele, dădeam, pentru părinți și mătuși, reprezentații cu mici piese idioate pe care le compusesem, dintre care una, îmi amintesc prea bine, purta titlul : „Pe mine nu mă puteți otrăvi !“ Un bătrîn Radeke care mi-ar fi atestat pe baza ei că sînt „pînă-n măduva oaselor numai poezie“ s-ar fi făcut vinovat de cea mai fantastică ușurătate. Era destul de amuzant tot ce inventam, dar cred că nimănui nu-i dădea în gînd, și nici mie, să clădească pe asta speranțe de viitor. Dacă cineva perseverează apoi, ca mine, cu poezii și zmîngăleli fără rost (tendință strîns legată de lipsa unei vigori mai grosolane și voioase, de hipertrofierea vieții afective), atunci treaba începe să dea de gîndit și devine pentru cei apropiați numai un motiv de îngrijorare. La cincisprezece ani eram un elev prost și încolo nimic. Pe vremea aceea a murit tatăl meu ; în testamentul său scrisese despre mine că am o inimă duioasă și că-l voi plînge desigur. Asta era tot ce, cu cea mai mare bunăvoință, putea aștepta de la mine. Cu zece ani mai tîrziu, deci excepțional de timpuriu, mulțumită unei sîrguințe specifice, pe care-mi pot îngădui s-o aseamăn cu a ta, și mulțumită darului de a admira și de a învăța, scrisesem o carte care se putea înfățișa în lume. Zece ani — recunosc că acest răstimp adusese în vileag cîteva semne prevestitoare, destul de încurajatoare. În ansamblu însă fuseseră ani de recluziune timidă, de singurătate melancolică cu o vagă și neatestabilă conștiință de sine.

Nu, într-adevăr, a fost mai bine de tine — nu mai ușor, nu zic, dar mai bine. Cu cît e mai lesne de recunoscut, mai frapant, mai manifest, mai strălucit, mai *binevenit* talentul muzical decît cel literar ! Cu cît e mai bine adaptată societatea pentru a-l primi și a-l forma ! Talentul muzical poate fi examinat, și după aceea examinatul fenomenal are mina pe care o aveai tu pe poza aceea din copilărie. Institute de stat, conservatorii, academii de bel canto, opere sînt gata să-l primească, îl așteaptă cu brațele deschise. „Ce vrei să te faci ?“ — „Muzician.“ Și toate figurile se luminează. „Ce vrei să te faci ?“ — „Scriitor“. — Dar așa ceva nici măcar nu se spune.

Ceea ce prețuiesc nespus de mult la tine, bătrîne prietene, e că, avînd înzestrarea cea mai îndrăgită de lume din cîte are de hărăzit cerul, nu te-ai mulțumit niciodată cu ea, că înalta incertitudine a imperiului tonurilor în care ai fost stăpîn n-a fost totul pentru tine, ci ai simțit de timpuriu dorința de a cunoaște și onorurile și bucuriile formulărilor articulate ale spiritului, ale ideilor, ale cuvîntului, dorința de a fi om complet, dorința de cultură — să nu ne temem de acest cuvînt demodat Acest lucru nu e tocmai de la sine înțeles printre muzicieni, dar cel mai mare, Beethoven, a îndemnat într-un chip înduioșător spre asumarea unei asemenea îndatoriri, mărturisind într-o scrisoare : „Nu prea mai există vreun tratat care să fie prea savant pentru mine. Fără a avea nicidecum pretenția de a poseda o adevărată erudiție, m-am străduit încă din copilărie să prind sensul a ce a fost mai bun și mai înțelept în fiecare epocă. E o rușine pentru un artist să nu considere ca o datorie să ajungă măcar la atît în această materie.“

„Datoria“ aceasta a fost pentru tine o pasiune și o plăcere, o necesitate firească a spiritului tău treaz, pornit să caute cu vioiciune în toate direcțiile. Cartea ta de amintiri atestă cît ești de versat în literatura universală, conversația ta o atestă și mai mult. Și desigur că printre cei apropiați de tine prin legături de prietenie au fost la fel de mulți scriitori ca și muzicieni. Unul dintre ei am fost și eu, și dacă-mi voi scrie cîndva memoriile, voi pomeni cu mîndrie și recunoștință această împrejurare fericită a vieții mele.

Deocamdată, dragul meu, dă-mi voie să dau glas sentimentelor care mă animă în această înaltă zi a ta, la fel cum animă o întreagă lume receptivă, rezumîndu-le în cuvintele strigate de un entuziast de la galeria din Augusteum, la Roma, cînd ai început să execuţi da capo, după oarecare ezitări, la cererea zgomotoasă a mulţimii, *Călătorie pe Rin a lui Siegfried :*

„Bravo, Bruno !“

Thomas Mann

Către KARL KERÉNYI

Pacific Palisades, California
15.IX.46

Dragă profesore Kerényi,

ce mult m-a bucurat scrisoarea dumneavoastră din 1 august, şi ce recunoscător trebuie să vă fiu pentru încercarea pornită dintr-un suflet fidel de a mă apăra de anumite mici josnicii pe care ar trebui poate să le iertăm oamenilor, trecînd peste ele cu un zîmbet prietenos. Faptul că am depus o mărturie cu 30 de ani în urmă în favoarea mentalităţii romantic-protestant-naţionaliste şi am apărat o germanitate „spirituală“ împotriva pacifismului şi activismului expresionist [1] de atunci pare să nu-şi mai piardă atracţia pentru o seamă de scribi, care se simt îndemnaţi să atragă mereu din nou atenţia asupra lui, şi această obsesie pricinuită de biografia mea morală are de fapt şi ceva flatant. Numai că se merge cam departe, fireşte, punînd în paralelă atitudinea mea din 1914—1918 şi afirmaţiile îngrozitor de pronaziste ale lui Jung din 1933, şi scuzîndu-le pe acestea prin cele dintîi. Într-adevăr, asta-mi displace. În urma unei formaţii esenţial germane, ca un emul al lui Goethe şi Nietzsche, puteai nutri pe vremea războiului de atunci oarecare ironie faţă de retorica moralistă de factură iacobin-puritană a părţii adverse. Dar a nu recunoaște îndată că un excrement diavolicesc, cum a fost național-socialismul german e un excrement diavolicesc, ci a spune despre el la început lucruri cu totul diferite, nemaipomenit de penibile, a fost, cred eu, mai puțin pardonabil, deși găsesc deosebit de plicticos că se revine mereu asupra acestui fapt spre a-l reproșa marelui savant.

---

[1] Atît pacifismul cît şi activismul social-politic au fost trăsături esenţiale ale mişcării expresioniste.

Aș vrea să mă pot extinde mai mult asupra bogatului conținut de idei a scrisorii dumneavoastră. Trebuie să mărturisesc că am simțit întotdeauna multă simpatie voioasă și o vie aprobare pentru maxima lui Goethe despre corespondență, pe care o citați. Majoritatea scrisorilor care ne ocupă ochii și gîndurile amintesc în fond de o scenă a actorului comic Valentin [1] din München, în care își făcea intrarea în chip de maestru tîmplar Brandstädter și spunea : „Bună dimineața, domnule consilier ! Am venit într-o chestiune pentru — *mine.*“ Toți „urmăresc ceva pentru persoana lor“, și pînă să se găsească un corespondent care nu ține decît să-ți facă plăcere, un dezinteresat care nu vrea numai să te exploateze și să te înhame la ceva, trece multă vreme. Nu vreau să apăr răceala lui Goethe. O înțeleg prea bine și am și eu mult din ea. Dar știu că Goethe, ca toți oamenii noștri mari, ca Luther, Bismarck, Nietzsche, a fost o neînchipuită podoabă a germanității, însă, în calitate de putere ce i-a impus o pecete, a fost și o fatalitate pentru ea. În *Lotte la Weimar* m-am străduit să dau de înțeles acest lucru în toată comicăria lui care inspiră și aprehensiuni.

Ceea ce am spus despre necesitatea unui umanism resimțit în chip religios și despre *unirea* sub semnul lui mi-a pornit din inimă. Ar trebui ca popoarele să fie îndemnate să se unească împotriva relelor pe care un interes orb și feroce e pe cale să le pricinuiască omenirii. Cine ar fi crezut că după acest război, care a fost conceput de toți oamenii de bine ca o luptă pentru om și pentru libertatea omului, toate prostiile și viciile politice vor serba asemenea orgii ! Nu voi lăsa niciodată să planeze vreun dubiu asupra poziției mele, dar nu sînt un om al congreselor și discuțiilor publice, și cred că academia pe care o visaţi va fi posibilă de-abia sub un *world government*[1] care va mai rămîne probabil multă vreme un vis — deşi aici, în ţara asta, un grup întreg de oameni de treabă îl visează închipuindu-l cu multă precizie şi-i pregătesc în amănunte transpunerea în realitate. Asta se întîmplă tocmai la Chicago.

---

[1] Karl Valentin (1882—1948), actor comic din München, autor de scenete și texte de cabaret pe care de obicei le interpreta singur. Th. M. poseda toate discurile cu înregistrările sale ; unele texte le știa pe dinafară.

Cartea lui dr. Maier[2] mi-a căzut fireşte în mînă — m-am mărginit să parcurg numai unele pasaje. Faţă de strădainţi de acest gen reacţionez cu un „De ce nu ?“ şi cu îngăduinţă. Găsesc şi eu că unele observaţii ale sale trădează o timorare comică. Doamne ! Dacă mama m-ar fi făcut un patetic şi un profet greu accesibil, făceam şi eu faţă măcar cît George.[3]

Cu toată cordialitatea,

al dumneavoastră Thomas Mann

Către VIKTOR MANN[4]

Pacific Palisades, California
4. X. 46

Dragă Vikko,

scrisoarea ta din 7 august se află de cîteva zile în mîinile noastre şi ne-a făcut multă plăcere. E foarte rezonabil că precizezi exact care vă sînt dorinţele şi necesităţile *in puncto* ajutoare alimentare. Katja va face tot ce-i stă în putinţă ca să-ţi urmeze indicaţiile. Să sperăm doar că vă parvine întotdeauna tot ce pune în pachet cu atîta grijă. *„Manches geht in Nacht verloren“*, spune liedul lui Eichendorff-Schumann.[5]

De cîte ori cineva vrea să tipărească ceva din *Lotte la Weimar,* alegerea cade fără doar şi poate asupra pasajului care-ți dă de gîndit — un semn că oamenii se mai și amuză de anacronismul insolent pe care mi l-am permis acolo. Bineînțeles că nu poate fi numită altfel aluzia la răposatul Adolf. Astăzi aș fi în stare să-mi țin gura, dar pe vremea aceea nu era încă răposat, așa că n-am fost în stare. Remușcările mele din această pricină sînt blînde. În fond, nu consider cu totul absurd și imposibil ca gîndurile lui Goethe, îndată ce au ajuns să se oprească asupra germanilor, să se exacerbeze pînă a deveni anticipări pe atunci încă nejustificabile. Există exemple atît de surprinzătoare! Deschide o dată operele lui Keller la poezia *Detractorii publici*[1]. E de necrezut! Prilejul pentru zugrăvirea frenetică a acestui flagel era insignifiant: un mic ziarist șantajist din Zürich, după cîte am aflat. Dar pînă la ce viziuni profetice de groază ajunge în rătăcirile ei fantezia stîrnită de un dram de realitate! E de-a dreptul anticiparea național-socialismului, pînă și în întorsătura de la sfîrșit, în care se spune că se va vorbi cîndva despre astea „ca despre ciuma cea neagră". Iată că există asemenea anticipări.

---

[1] Guvern mondial (engl.).

[2] Hans Albert Maier (n. 1910), germanist american. Cartea amintită e: *Stefan George und Thomas Mann. Zwei Formen des dritten Humanismus in kritischem Vergleich*, Zürich, 1946.

[3] Poetul Stefan George.

[4] Viktor Mann (1890—1949), fratele mai mic al lui Th. M., autorul unei cărţi de amintiri despre familia Mann: *Wir waren fünf*, apărută postum în 1949.

[5] „Multe sînt pierdute-n noapte“: vers din poezia *Zwielicht* de Eichendorff, pusă pe note de Schumann în ciclul de lieduri op. 37.

Dar am pricinuit multă nedumerire comică. Poate ai auzit povestindu-se că, la Nürnberg, prosecutorul[2] britanic a citat o vorbă a lui Goethe despre germani, crezînd-o autentică, și care de fapt era din *Lotte la Weimar*. Presa engleză, vigilentă, a început să țipe că nu e de Goethe, ci din romanul meu, iar ambasada britanică din Washington mi s-a adresat mie, foarte încurcată, întrebînd cum stau lucrurile. Le-am răspuns că mă port chezaș pentru faptul că tot ce gîndește și spune Goethe în cartea mea ar fi putut foarte bine să fi fost gîndit și spus într-adevăr de Goethe, așa că, într-un sens superior, procurorul l-a citat deci totuși corect. Nu știu bine dacă asta l-a consolat pe lord Inverchapel[3] și pe *Foreign Secretary*[4] din însărcinarea căruia îmi scrisese. Incidentul rămîne penibil. —

---

[1] *Die öffentlichen Verleumder.*

[2] Procuror (engl.).

[3] Lordul Inverchapel era pe vremea aceea ambasadorul Marii Britanii la Washington.

[4] Ministru de externe (engl.).: Ernest Bevin.

În momentul de față, Bibi și Gret sînt la noi cu băiețașii lor drăguți. Și Eri mai e aici, dar ale ei *lectures* au început, cu mult succes, și în curînd ne va părăsi de tot. În schimb avem perspectiva venirii lui Golo. [...] Apoi îl așteptăm din Japonia pe fratele gemen al Katjei, pe bătrînul Klaus[1] cu fiul său[2]. Las puțin loc pentru Erika.

Din inimă,

T.

Fumez fără jenă. De fapt, plămînii îmi sînt sănătoși tun.

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades
1. dec. 46

Scumpă, stimată prietenă,

ce bucuros am fost văzînd că v-ați eclipsat măcar pentru cîteva zile și v-ați odihnit unde e bine și pașnic ! Mă tem că ați cam exagerat cu activitatea în ultimul timp și că sînteți iar pe cale de a o duce așa înainte — dar cine v-ar putea dojeni pentru acest spirit de sacrificiu ? Și apoi cine e dispus și cui îi dă mîna să ducă o viață comodă în ziua de azi ? Într-un fel sau altul ne consumăm cu toții, și, vrînd-nevrînd, luăm parte cu durere la nașterea unei lumi noi. Dacă firea mea n-ar fi un amestec atît de ciudat de iritabilitate și flegmatism, unde aș fi ajuns ! Am trecut doar prin cîte ceva, am trăit ura și disperarea, am luptat, și printre ele mi-am cîntat totuși cîntecele. Nu greșiți dacă mă considerați trecut prin ciur și prin dîrmon. M-am dezvățat să mă mai tem de „demoni“. Aceștia sînt niște ființe nefericite, lipsite de binecuvîntare, al căror sfîrșit lamentabil se apropie. Ce învîrteşte acest Lewis[1] în capul lui pătrat? Vrea oare să provoace un *show-down*[2] în urma căruia să devină dictator? O să fie strivit sub roţi. Dar ceea ce spuneţi despre rezistenţa împotriva urii pe care o dovedeşte acest bivol mă impresionează întrucîtva. Cînd mă gîndesc cît mă înfioară orice ură pe care o provoc (fără vreo intenţie, prin simplul fapt că exist), mă apucă ceva ce seamănă a admiraţie faţă de el. Trebuie să aibă nişte nervi ca sîrmele de telegraf.

---

[1] Klaus Pringsheim, dirijor, stabilit multă vreme la Tokio.

[2] Klaus Hubert Pringsheim, ulterior profesor de științe politice la Lawrence, Kansas.

În ansamblul ei, America nu e în dispoziţia cea mai fericită — păgubită moralmente de un război care a fost necesar, dar rău şi dăunător, de n-ar fi decît ca orice război. Iată antinomiile din această vale a plîngerii. Acum asistăm la multă întunecare a sufletelor, brutalitate hapsînă, politică reacţionară, ură rasială şi toate simptomele de depresiune spirituală — care nu trebuie însă să ne facă să uităm rezervele bogate de intenţii bune şi de raţiune sănătoasă de care se mai bucură această ţară. Ca german, eşti fireşte tentat să înclini spre pesimism şi te temi uneori că va trebui să mai trăieşti o dată toată mizeria, puţin modificată, din care n-ar mai exista posibilitatea de a emigra — căci încotro s-o iei? Condiţiile istorice, spirituale şi materiale sînt totuşi fundamental diferite şi mult mai favorabile aici. America o s-o scoată la capăt. Dar dacă se instaurează fascismul, voi putea invoca desigur că am fost invitat odată, împreună cu dumneavoastră, la masa senatorului Taft. Atunci poate scap de lagărul de concentrare.

La noi casa e plină de rude. A venit fratele geamăn al Katjei de la Tokio, cu băiatul lui, iar azi dimineaţă au sosit Golo şi Moni. Domnul locotenent colonel din serviciul civil e sătul de falsa existenţă de stăpîn prin Germania, o existenţă care te răsfaţă, şi te degradează spiritualiceşte, cum spune el, şi nu vrea să se mai întoarcă acolo. Ezită între un profesorat (pentru care cred că e făcut) şi un *educational job*[3], materialiceşte mai avantajos, pe care i-l oferă *State Departement*-ul. Cîteva săptămîni îl vom avea în orice caz printre noi, ceea ce mă bucură. Îi pare foarte rău că nu v-a întîlnit şi se grăbeşte să vă trimită la rîndul lui cele mai bune salutări.

---

[1] John L. Lewis (n. 1880), conducător sindical.

[2] Eliminare a adversarilor (engl.).

[3] Un post în sistemul pedagogic (engl.).

Oaspeţii din casă, care atrag la rîndul lor alţi musafiri, mă cam distrag, dar fac toate eforturile să duc romanul pînă la capăt şi cred că în februarie voi fi isprăvit treaba. Mrs. Lowe, a primit pînă acum 720 de pagini manuscrise şi s-a apucat de lucru. Tipărirea ediţiei germane a şi început — de data asta în Elveţia, şi aştept primele pagini pentru corecturi. E pentru prima oară după mulţi ani că pot să supraveghez din nou eu însumi tipărirea unei cărţi. Dealtfel sper că *Faustus* o să apară într-un moment în care cărţile mele vor putea pătrunde din nou în Germania. Asta se tărăgănează peste orice aşteptare !

V-am povestit despre lectura mea din Conrad ?[1] Dacă nu, ar fi o coincidenţă ciudată că-l citiţi tocmai acuma. Pe mine m-a captivat extraordinar, în special cu *Victory,* cu *The Nigger of the Narcissus* şi înainte de toate cu *Nostromo,* în care dă viaţă într-un mod grandios existenţei de corupţie din America de Sud. E un povestitor care a absorbit prea multă viaţă exterioară pentru a fi foarte interiorizat. Dar e un bărbat, şi foarte adesea un adevărat poet.

Şi ce poet este Blake ! Citatul dumneavoastră — dealtfel celebru ! — o dovedeşte cu prisosinţă. I-am adus un omagiu punîndu-l pe Leverkühn să pună pe note cîteva din textele sale ciudate, de pildă *Silent, silent Night*[2]. — Tocmai acum am primit de la un prieten american, Dr. Angell de la Pomona College, cartea *The Portable Blake,* o ediţie bună, îngrijită de Alfred Kazin.

Iată că am scris o lungă scrisoare de duminică ! Multe salutări — şi *more power to you !*[3] Mă gîndesc adesea că lumea ar duce-o mai bine dacă ar fi condusă de cîteva femei deştepte.

Al dumneavoastră T. M.

---

[1] Joseph Conrad (1857—1924), cunoscutul romancier englez de origine poloneză, figura printre autorii preferaţi ai lui Th. M. După mărturia fiicei sale Erika, romanele lui erau printre cărţile pe care le aşeza în dormitorul său.

[2] Poem de marele poet şi pictor vizionar englez William Blake (1757—1827).

[3] (Să aveţi parte de) mai multă putere (engl.).

Către ANNA JACOBSON [1]

Pacific Palisades, California
15 dec. 1946

Dragă domnişoară Jacobson,

cu multe mulţumiri că restitui astăzi cărticica lui Bauer [2], pe care aţi avut amabilitatea să mi-o împrumutaţi. Între timp am primit-o şi din Germania şi-mi pare bine c-o posed, fiindcă vorbeşte inteligent şi bine intenţionat despre viaţa şi străduinţa mea. S-ar părea că acasă se consideră totuşi din nou mai mult sau mai puţin *de bon ton* să se vorbească cuviincios despre mine — cu excepţii, fireşte, dar ce să-i faci, pe unii colegi nu-i putem împăca niciodată cu existenţa noastră. Ciudat. Sînt oare atît de mulţumiţi de ei înşişi şi de operele lor şi atît de împăcaţi cu ele, încît au chef să înjure pe alţii ?

De la Hesse, laureatul, am primit o scrisoare cu totul voioasă. Cu toată ipocondria lui şi înstrăinarea de lume, onorurile de care a avut parte în ultimul timp i-au făcut bine. Găseşte că se poate declara mulţumit : premiul Goethe, premiul Nobel şi în plus duşmanul lui cel mai detestat, Rosenberg [3], *spînzurat* la Nürnberg ! E aproape în stilul *Vechiului Testament*. Domnii de la Stockholm merită însă într-adevăr laude pentru că au dat curs în sfîrşit propunerii mele vechi de 10 ani.

Acum vă doresc sărbători fericite şi un an nou bun. Sănătate şi activitate rodnică !

---

[1] V. p. 147, n. 1.

[2] *Thomas Mann und die Krise der bürgerlichen Kultur* (Berlin, 1946) de Arnold Bauer (n. 1910), scriitor şi eseist.

[3] Alfred Rosenberg (1893—1946), ideologul mişcării naziste, încă din 1921 redactor al ziarului *Völkischer Beobachter,* promotor al rasismului prin scrierile sale, dintre care cea mai cunoscută e *Der Mythus des 20. Jahrhunderts* (1930). A făcut parte din conducerea partidului naţional-socialist ; condamnat şi executat la Nürnberg.

În momentul de față dau bătălia finală pentru romanul meu. Mai mult de 30—40 de zile din anul nou nu mai poate dura.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către EMIL PREETORIUS [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
30 dec. 46

Dragă Pree,

nu vreau să las să treacă complet anul fără să-ți scriu în sfîrșit din nou o vorbă de prietenească aducere aminte, chiar dacă-ți va parveni mult după începutul anului 1947 p. Chr. n. Să nu-mi iei în nume de rău lunga tăcere : restabilirea după operația aceea n-a mers totuși chiar așa de repede, mi-a rămas o mare oboseală, acum cronicizată prin tensiune joasă, pe care clima de aici o face să scadă și mai mult, și de cele mai multe ori, după ce am isprăvit cu porția de dimineață, nu mai sînt în stare de vreo corespondență personală — simt că-i „destul pentru ziua de azi". Dumneata știi că depun toate eforturile ca să termin romanul-monstru cu care mă îndeletnicesc deja de doi ani și jumătate, pe acest *Doctor Faustus* care a ajuns la asemenea dimensiuni pentru că, ce să-i faci, se cereau introduse prea multe din ceea ce ține de vremuri și de artă, și de suferință a vremii, și de mizerie a artei. Dar promit ca asta să nu mi se mai întîmple. Nu mă mai apuc de un roman, sînt hotărît. În anii care-mi mai rămîn, nu vreau să mai fac decît lucruri scurte, care se pot isprăvi repede ; eseuri, scrieri memorialistice, din cînd în cînd un *short story* [2] — îmi imaginez perioada asta ca foarte simpatică și neîngreunată ; a duce viața unui Atlas nu mai e de mine, *Casa Buddenbrook, Muntele vrăjit,* povestirile despre Iosif și, intercalate printre ele, interludiul olimpic cu Goethe, iar acum romanul ăsta — destule blocuri turn pentru o viață de om, iar pentru a mea, surprinzător de multe. Am avut răbdare — o însușire pe care Schopenhauer o numea eroică. Drăguțul de el, găsea eroic și sistemul său, care a fost unul și totul pentru el și la care a rămas neclintit toată viața. Sărmanul, mult bine nu i-a făcut omenirii cu cîntecul său despre viață. De acolo a pornit urcușul pînă la Nietzsche, în ghețurile eterne, iar apoi coborîșul necrezut de rapid, pînă necrezut de departe, în jos.

---

[1] Emil Preetorius (1883—1973), grafician și scenograf de renume mondial, reformator al scenografiei wagneriene la Bayreuth, președinte al Academiei Bavareze a Artelor. Th. M. a întreținut relatii amicale cu el, întrerupte de anii de exil.

[1] Nuvelă (engl.).

Acum sînt pe cale să închipui și să compun pentru muzicianul meu „cantata simfonică“ cu care-și ia rămas bun de la viața spirituală: *D. Fausti Weheklag* (după cartea populară [1]), un cîntec închinat tristeții, căci „bucuria“ din *Simfonia a noua* nefiind menită, pesemne, să existe, vestirea ei trebuie retractată. E o operă din cele mai expresive, căci expresia cea dintîi și cea mai autentică e jeluirea, și de îndată ce, la începutul istoriei ei moderne, muzica se emancipează făcîndu-se expresie, ea devine un lamento și un *„lasciatemi morir“* [2]. — Ei bine, lamentația e de fapt un conținut expresiv cît se poate de potrivit cu contemporaneitatea, și mi se pare probabil că și „sentimentul neplăcut de neîncredere în cultură“ [3] de care vorbești depășește cu mult neajunsurile și privațiunile materiale care, cel puțin așa încerc să mă conving, nu pot fi chiar la fel de grave în existența dumitale la țară, în Bavaria superioară, ca în alte regiuni ale Germaniei — E îngrozitor, îngrozitor! Mi se strînge inima cînd ascult relatările unora care au călătorit prin Europa, ca soții Dieterle de pildă. O asemenea viață cum ar putea genera altceva decît disperare în fața vieții? —

Curios! În momentul în care am ajuns pînă la acest punct al rîndurilor mele, îmi parvine scrisoarea dumitale din luna trecută. O scrisoare melancolică. Ce să mai zic? Că ar li mai bine ca voi germanii să scrieţi nişte scrisori vesele şi încrezătoare ? Vi s-ar cere cam mult. Ceea ce ţi-a ajuns la ureche nu e ceva nou, ceva de azi. Ai citit-o în scrisoarea către Molo, în acel pasaj mult criticat în care vorbeam despre simţămintele ciudate pe care mi le trezesc produsele celui de al treilea Reich. Noi, cei de afară, şi voi, cei din ţară, avem şi unii şi alţii o sensibilitate cam maladivă în chestiunile legate de acest al treilea Reich. Ajunge ! Vreau doar să mai precizez că ieri am început să scriu această felicitare de anul nou cu totul spontan, şi că scrisoarea dumitale a sosit abia azi.

---

[1] „Jelania doctorului Faust“. Th. M. preia din cartea populară *Historia von Dr. Johann Fausten etc.* (Frankfurt, 1587) motivul jelaniei, în contrast deliberat cu corurile legiunilor cerești din scena triumfală cu care se încheie poemul dramatic al lui Goethe.

[2] Începutul celebrului *lamento* din opera *Arianna* de Monteverdi.

[3] Aluzie la titlul lucrării lui Freud: *Das Unbehagen in der Kultur* (1930).

Cu prietenie, al dumitale

Thomas Mann

Către DECANUL FACULTĂŢII DE FILOZOFIE AL UNIVERSITĂŢII DIN BONN

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
28 ian. 1947

Mult stimate domnule Decan,

sînt dator să vă mulţumesc solemn şi din inimă pentru înnoirea diplomei de doctor honoris causa şi pentru frumoasele, multgrăitoarele scrisori pe care dumneavoastră şi domnul rector le-aţi adăugat documentului ca să-l însoţească. Am recitit nu fără emoţie textul documentului rătăcit, turnat în demne tipare latine, în care cinstea făcută muncii mele e justificată cu atîta amabilitate, şi nu e necesar să vă asigur, scumpe domnule profesor, că-mi încălzeşte inima să mă ştiu ataşat din nou unei universităţi germane ca membru al Facultăţii dumneavoastră de Filozofie.

Dacă e ceva care-mi poate scădea din bucurie şi satisfacţie, e gîndul la preţul îngrozitor care a trebuit să fie plătit pînă să ajungă celebra dumneavoastră instituţie academică în situaţia de a retracta pasul ce-i fusese impus pe vremuri. Biata Germanie ! O înălţare şi decădere istorică atît de violentă nu i-a fost hărăzită, cred, nici unei alte ţări şi nici unui alt popor.

În ce mă priveşte, am fost condus pe calea vieţii într-un chip destul de ciudat, şi nici în vis nu mi-aş fi închipuit pe vremea tinereţii mele că-mi voi petrece zilele tîrzii ca cetăţean american pe această coastă de palmieri. În fond însă, soarta a avut întotdeauna intenţii prietenoase cu mine, şi mă văd silit să admir modul în care individualul se afirmă întotdeauna împotriva generalului, împotriva împrejurărilor exterioare. Trăiesc şi-mi văd de treburi aici nu altfel decît în Herzogpark la München, iar în ce priveşte „dezgermanizarea“ mea, ca să întrebuinţez vorba lui Nietzsche, ea a făcut progrese foarte reduse. Dimpotrivă, găsesc că în străinătatea mai fericită abia devii mai conştient de germanitatea ta, şi tocmai în ultimii doi ani şi jumătate m-a preocupat un roman — sau cum vreţi să-i zicem — pe care-l voi încheia peste cîteva zile şi care e ceva atît de hipergerman încît mă tem mult că va fi intraductibil — sau mai degrabă nici nu mă mai preocupă dacă va fi traductibil sau nu.

Cu rugămintea, stimate domnule decan, de a transmite domnului rector Konen complimentele mele cele mai îndatorate, rămîn, cu cele mai călduroase urări de bine pentru dumneavoastră personal, pentru Universitatea din Bonn şi pentru vechea patrie,

al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către ERIKA MANN

(telegramă) [1]

Pacific Palisades
29 ianuarie 1947

superba copilă îndrăzneaţă [2] trebuie să afle că trista poveste a lui Adrian a fost definitiv dusă la bun sfîrşit astăzi

nesemnat

---

[1] Telegramă în limba engleză.

[2] În ultimul act din *Walkiria,* Wotan îi spune Brünnhildei : „*Du kühnes, herrliches Kind*“ ; Th. M. obişnuia s-o apostrofeze astfel, din glumă, pe fiica sa Erika.

Către MANFRED GEORGE[1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
11 martie 1947

Dragă domnule Manfred George,

vă înapoiez aici, recomandat, prin avion, autoapărarea lui Furtwängler[2]. Am citit memoriul cu atenție și-mi pot închipui cu ce comentariu favorabil îl va însoți revista *Aufbau*. Căci e neîndoielnic că în pofida dibăciei expunerii și a faptelor impresionante de care uzează, scrierea oferă multe puncte atacabile. În ce mă privește, după ce am examinat chestiunea pe-ndelete și m-am simțit oarecum tentat să iau poziție, am luat hotărîrea irevocabilă să n-o fac. În definitiv, eu am fost acela care a înfierat în fața lumii întregi atitudinea lui Furtwängler, și dacă acum se apără, nu e treaba mea să mă apăr la rîndul meu împotriva apărării sale. Cum sînt eu făcut, răspunsul m-ar duce neapărat foarte departe, și m-aș jena de această prolixitate. Căci acum sînt atîtea lucruri mai importante și mai arzătoare de spus, încît mi s-ar părea de prisos și de o îndîrjire exagerată, mai ales după o lungă tăcere, să polemizez cu un șef de orchestră și cu apologia sa, acum veche de patru luni, prin care caută să obțină dreptul de a-și exercita din nou arta în Germania. Pentru o revistă care discută în mod curent, săptămînă de săptămînă, tot ce se petrece în Germania, e cu totul altceva.

Din textul lui Furtwängler, ca și din atîtea alte documente, reiese pentru mine din nou ce prăpastie se cască între experiența trăită de noi și cea trăită de cei rămași în Germania. E absolut cu neputință să ajungi la înțelegere peste această prăpastie, și a trebuit să mă conving din ce în ce mai mult, deși fusesem incredul la început, că, în timpul războiului și după aceea, afirmațiile mele au fost și ele receptate în Germania ca vorbăria unui neștiutor, ca niște spuse ce nu se apropiau nici pe departe de experiența trăită de germani, putînd fi primite ca vorbe de consolare și de încurajare numai în afara Germaniei. Astfel a aflat dintr-o sursă demnă de încredere că scrisoarea mea către Bonn, care oricum a făcut ocolul lumii și despre care se poate spune că a fost resimțită ca un fel de reabilitare a spiritului german și a demnității germane, a fost citită „cu durere“ de filozoful Karl Jaspers, același care a ținut o cuvîntare atît de frumoasă despre culpabilitatea germană. Acestea rămîn strict între noi. V-o povestesc numai pentru a vă face să-mi înțelegeți hotărîrea de a nu mai pricinui „dureri“ germanilor și de a le lăsa pe al lor Furtwängler, dacă-l vor. Despre asta ajunge atît. [...]

---

[1] Manfred George (n. 1893), ziarist și scriitor, întemeietorul și redactorul-șef al săptămînalului de limbă germană *Aufbau* la New York.

[2] Wilhelm Furtwängler (1886—1954), dirijor și compozitor, șeful de orchestră al Filarmonicii din Berlin pînă în 1945 ; după activitatea sa sub regimul nazist, și-a reintegrat postul în 1950. În autoapărarea sa l-a atacat violent pe Th. M.

Primiți în orice caz mulțumirile mele pentru atenția dumneavoastră și cele mai bune salutări
de la al dumneavoastră

Thomas Mann

Către HERBERT FRANK [1]

Pacific Palisades, California
19. III. 47

Mult stimate domnule Frank,

cît de mult vă împărtășesc sentimentele, și cît aș vrea să pot răspunde pe larg la scrisoarea dumneavoastră plină de încredere în mine, de îngrijorare înțeleaptă și de pătrundere! Dar nu mi-e cu putință. [...] Așa stau lucrurile, „intelectualii“ au capul plin de propriile lor probleme; și nici nu știe unul de celălalt, nu vrea măcar să știe de celălalt; fiecare gîndește: „*Lebt man denn, wenn andre leben?*“ [2], fiecare îi neagă în secret pe ceilalți de parcă n-ar fi și se simte ca o insulă de problematică individuală și unică. În fond e și un semn de modestie sănătoasă dacă cineva, căruia îi vine suficient de greu să-și găsească propria mîntuire, nu se încumetă să mai salveze și lumea. „Spiritul“ nu e ceva omogen, cum prea bine constatați, ci e sfera personalității determinate în chipurile cele mai diferite de timp și de mediu, așa că o „organizare a intelectualilor“ nu prea e posibilă. Eu am făcut ocazional încercări în acest sens, întreprinse dintr-un sentiment al datoriei sociale, astfel de pildă ca membru în *Comité permanent des lettres et des arts* al Societății Națiunilor (unde eram împreună cu fasciști italieni și cu esteți francezi). Vă pot spune că a fost ceva fără speranțe, o vorbărie academică ce se învîrtea în jurul chestiunilor și trecea pe lîngă urechile celorlalți, evitînd toate problemele decisive. De atunci încoace ne-am mai îmbogățit experiența, și totuși mă cuprinde o profundă jenă închipuindu-mi un areopag mondial al intelectualilor în vederea limitării violenței. N-o să se facă oare de rîs ? N-o să pară comic chiar și în propriii săi ochi ? Tendința spiritului spre autoironie persistă în continuare. Cine să fie președinte, bătrînul Shaw ? El nu va oferi decît paradoxuri care-i încîntă vanitatea și va recomanda să se joace de acum încolo numai piesele sale.

---

[1] Herbert Frank (n. 1909), scriitor cu care Th. M. a rămas în contact în emigrație.

[2] „Oare trăiești dacă trăiesc alții?“, citat din Goethe.

Să nu mă înțelegeți greșit ! Am o caldă simpatie pentru toți oamenii bine intenționați, și aș vrea să fiu și eu unul dintre ei și găsesc că trebuie să vorbim și să acționăm ca și cum am crede, chiar dacă sîntem lipsiți de credință. Mă bucur că trăiesc într-o țară care, deși pentru moment trece peste ea un val reacționar, și clasa ei dominantă clocește fascismul, e plină de oameni bine intenționați, o țară unde zbîrnîie prin aer atîtea proiecte de *world-government*, atîtea idei despre o administrare economică comună a pămîntului, despre un parlament internațional al popoarelor destinat să impună pacea ș.a.m.d. Mă pun întotdeauna la dispoziție cînd sînt solicitat. Dar aveți firește dreptate spunînd că nu ne putem aștepta la cine știe ce rezultat de la hotărîrile unor conferințe și de la niște instituții juridice. Ar trebui creată întîi atmosfera prielnică pentru dezvoltarea unor asemenea instituții. Nietzsche a emis undeva părerea că în lumea viitorului forțele religioase ar putea fi încă destul de tari pentru a constitui o religie atee à la Buddha care să treacă peste deosebirile de confesiune, iar ştiinţa n-ar avea nimic împotriva unui nou ideal. „Dar ea nu va fi o obştească dragoste de oameni", adaugă el cu prudenţă. — Şi dacă totuşi ar fi tocmai asta ? Un umanism cu o temelie şi o coloratură religioasă, care ar include în cinstirea misterului omenesc toată conştiinţa noastră a demonicului şi abisalului ? Un respect care ar străbate prin toate înstăpînindu-se peste toate, angajant pentru fiecare, respectul faţă de misterul care se numeşte om ? Faţă de nobleţea şi dificultatea de a fi om ? Dacă această simţire ar face una cu noi, devenind o atmosferă vitală căreia nimeni să nu i se poată sustrage, atunci ar putea decurge din ea şi practic multe consecinţe bune. Poetul şi artistul, prin acţiunea lor de sus care se extinde imperceptibil în lărgime, pot face cîte ceva spre a crea această atmosferă.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către redacţia ziarului „NEUE ZEITUNG" [1]

Flims, Graubünden [2]
25 iunie 1947

Domnilor mult stimaţi,

cu ajutorul unor ziare germane, scriitorul Manfred Hausmann răspîndeşte ştirea că în anul 1933, într-o scrisoare adresată ministrului de interne Frick [3], aş fi cerut cu insistenţă permisiunea de a mă întoarce în Germania naţional-socialistă, dînd asigurări că acolo — în opoziţie totală cu comportarea mea de pînă atunci — voi păstra tăcere şi nu mă mai voi amesteca în treburile politice. Afirmam, se pare, că nu vreau în nici un caz să trăiesc în emigraţie. Iată ce conţinea, după Hausmann, scrisoarea mea, care ar fi rămas fără răspuns.

---

[1] Ziar editat în Germania sub egida americanilor, a funcţionat între 1945 şi 1955.

[2] Localitate şi canton din Elveţia.

[3] Wilhelm Frick, politician naţional-socialist, după funcţia de ministru de interne a deţinut-o pe cea de „protector" al Boemiei şi Moraviei. A fost condamnat şi executat la Nürnberg în 1946.

Deci m-aş fi întors cu plăcere în al treilea Reich, dar am fost silit să rămîn pe dinafară împotriva voinţei mele, pentru că n-am obţinut permisiunea de a călca pe teritoriul german.

Absurditatea acestei delaţiuni e evidentă. Pentru întoarcerea mea în Germania nu era nevoie în 1933 de nici o „permisiune". Această întoarcere era tocmai ceea ce se dorea: o dorea Gestapoul din München, spre a se putea răzbuna asupra mea pentru lupta purtată împotriva catastrofei care se anunţa, şi o doreau oficinele propagandei lui Goebbels la Berlin, din motive de prestigiu internaţional şi pentru ca Academia literară să poată dispune de numele meu. Nişte aluzii mai mult decît limpezi (de pildă în *Frankfurter Zeitung*) îmi dădeau să înţeleg că se va da uitării tot ce a fost, dacă mă întorc acasă. Bermann-Fischer, care pe vremea aceea spera să-şi poată păstra editura la Berlin, mi-a promis să vină în întîmpinarea mea pînă la graniţă ca să mă ia cu automobilul şi să mă ducă la Berlin. Mi l-a trimis pe redactorul S. Sänger de la *Neue Rundschau* la Sanary sur Mer ca să mă convingă să mă întorc acasă. Am refuzat. În paginile mele de jurnal din 1933-1934, publicate recent, se reflectă groaza profundă pe care o simţeam pe atunci în faţa Germaniei, şi de care mă tem că n-am să mai scap niciodată în întregime. Din aceleaşi pagini grăieşte şi credinţa nestrămutată că de la acest regim nu i se putea trage Germaniei şi lumii întregi altceva decît mizerie, decît o nenorocire sîngeroasă, şi se mai citeşte printre rînduri încă de pe atunci o mare milă de poporul german care a investit o imensitate de credinţă, de entuziasm, de mîndre speranţe în ceva ce era în mod evident macabru şi infam. Declaraţiile mele publice din Elveţia, solidarizarea mea cu emigraţia au avut darul de a provoca cu de-a sila retragerea cetăţeniei mele, un pas pe care Goebbels nu-l dorise deloc: „Atîta vreme cît am un cuvînt de spus, acest lucru nu se va întîmpla". — Şi acum se cheamă că am implorat permisiunea de a depune jurămînt de credinţă Führer-ului şi de a adera la Camera de cultură. Hausmann aşa ştie.

De ce mă atacă pe la spate cu asemenea denunţuri absurde, cu ce am meritat-o din partea lui, ce rău i-am făcut, nu ştiu. E oare atît de mînios pentru că astăzi „nu vreau" ceea ce pe atunci „nu-mi era permis"? N-au trecut doi ani de cînd i-a scris editorului nostru comun din Statele Unite că e disperat, că se simte un străin în patria sa. Că poporu acesta e definitiv pervertit, pînă la rădăcinile ființei sale și că el nu mai dorește altceva decît să-și scuture praful d pe picioare și să plece în străinătate. Azi vorbește despre „ Germanie ce-i drept sărăcăcioasă și nefericită, dar totuș oarecum democratică“, în care eu, ce urît din partea mea, nu vreau să mă reîntorc. Lucrurile stau fioros de îngrijorăto cu echilibrul mental german — dar cine ar putea găsi că- de mirare !

Dacă printre „scrisorile trimise în noapte“ (așa voia să le intituleze René Schickele), pe care le-am scris în chinurile mele de atunci, dacă printre apelurile pe care le lansam în urma Germaniei ce se depărta plutind pe ape, se găsește vre scrisoare către Frick, și dacă Manfred Hausmann s-a priceput să pună mîna pe ea, atunci s-o publice *in extenso*, în loc să umble colportînd un cuprins cu toată evidența fals. Sînt sigur că un astfel de document din anul 1933 n-ar fi spre dezonoarea mea [1], ci spre rușinea numai a celui osîndit între timp, care, cum constată Hausmann cu un fel de satisfacție, „nu mi-a răspuns“.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către HEDDA EULENBERG [2]

Flims, Gbd., Hotel Surselva
6 iulie 47

Scumpă și mult stimată doamnă Hedda Eulenberg,

din păcate, scrisoarea dumneavoastră atît de emoționantă a rămas multă vreme, împreună cu o cantitate zdrobitoare de corespondență, fără răspuns și mulțumiri. Iertați-mă ! [...] Germania a devenit în ochii mei nespus de stranie, și mă domină impresia că majoritatea oamenilor de acolo sînt pe 3/4 scrîntiți, sau cel puțin s-au ales cu o trăsneală incurabilă și nici nu ar fi de mirare. Așa că stima mea față de cei care au păstrat o ținută dreaptă ca admirabilul dumneavoastră soț e fără margini. Ar trebui să fie numit cetățean de onoare nu al Düsseldorfului, ci al lumii — și va purta într-adevăr acest titlu. Să nu credeți că nu era cît pe aci să-mi dea lacrimile citind descrierea oamenilor din fața intrării beciului și din interiorul bisericii în ruine, acest public venit să asculte *Patimile* după Matei și după Ioan. Toată povestea asta e un cîntec de necîntat, aveți dreptate. Cu toate acestea am încercat în romanul *Faustus* să cînt cîte ceva din el — și m-am îmbolnăvit, am făcut un abces pulmonar și a trebuit să mă operez. Niciodată vreo altă carte nu m-a atins așa pînă la os. În comparație cu ea, *Iosif* a fost ca pura plăcere de a compune o operă. Dar ce bucurie mi-a făcut caracterizarea dumneavoastră muzicală referitoare la partea a patra ! Din punct de vedere artistic a fost ceva în genul *Amurgului zeilor*, o reluare a unor motive vechi după interludiile *Tristan* și *Maeștrii cîntăreți*[1]. [...]

---

[1] Scrisoarea a fost găsită în arhivele germane, datată din primăvara anului 1934, și publicată în 8 august 1947 în *Neue Zeitung* din München cu autorizația autorului. Conținutul ei contrazice evident alegațiile lui Hausmann.

[2] Hedda Eulenberg (1876—1960), soția scriitorului Herbert Eulenberg, ea însăși autoare de romane, nuvele și eseuri. Prietenii ei cei mai

Ce imense pierderi ați suferit ! Bonomul de Goering numea asta „*kahljeschossen*“ [2]. Așa sînt și eu în parte. Prieteni, care au fost podoaba vieții mele, s-au omorît, au fost uciși, s-au prăpădit de inimă rea ș.a.m.d. Un cîntec de necîntat.

Dragoste și omagii pentru Herbert !

Al dumneavoastră Thomas Mann

---

intimi fuseseră executați, familia ei pierise în lagăre. Cu toate acestea, îi scrie lui Th. M. : „...în fața acestui popor [german] care suferă într-o muțenie tragică, ce altă reacție poți avea decît lacrimi !“

[1] Asemuirea cu *Amurgul zeilor* se întemeiază pe paralelismul stabilit de Th. M. între cronologia celor două tetralogii : așa cum Wagner și-o încheie reluînd motive de pe vremea elaborării primelor opere din *Inelul Nibelungilor* după „interludiile“ amintite, Th. M. intercalase între *Iosif în Egipt* (1936), partea a treia, și *Iosif hrănitorul* (1943), partea a patra a tetralogiei *Iosif și frații săi* romanele *Lotte la Weimar* (1939) și *Capetele schimbate* (1940).

[2] Ras de gloanțe (germ.).

Către KITTY *şi* ALFRED NEUMANN[1]

Flims, Gbd,. 14 iulie 4

Dragă Alfred Neumann şi dragă doamnă cloşc
făcătoare de minuni ![2]

Nu e deloc frumos că în toată călătoria asta nu m-am învrednicit încă să dau un semn de viaţă, dar ştiţi bine ş vă puteţi închipui cum am trăit de cînd am plecat de l Washington şi New York (ce mult e de atunci !) : am trecu într-un suflet printr-o întreagă suită de solicitări, serbări eforturi, precum şi tensiuni, enervări, acţiuni de apărare faţă de insistenţe neplăcute, care veneau fireşte din G. Am avu parte de invitaţii oficiale şi neoficiale, s-au prezentat trimişi care stăruiau. Dar nu m-am putut decide [...] şi fac tot ce-mi stă în putinţă ca să atenuez resentimentele, am trimis scrisori unor reviste germane, la St. Gallen am ţinut o conferinţă în beneficiul orfelinatului din München etc....

Conferinţa despre Nietzsche[3] a făcut faţă foarte bine în engleză (mai ales la Londra) şi apoi încă şi mai bine în germană, în oraşele elveţiene. Dar mai simpatic din toate a ieşit citirea pe care am dat-o unor pasaje din *Faustus* la Schauspielhaus din Zürich, unde, situaţia fiind aidoma cu cea din 1938, la serbarea de adio, cînd am citit din *Lotte*, am reluat firul de unde-l lăsasem, aşa încît cei nouă ani de viaţă ce s-au scurs între timp parcă se scufundaseră în nefiinţă. M-am produs cu capitolul unde apare Fitelberg (tentaţia „lumii"), şi a domnit o mare voioşie şi cordialitate. La urmă am citit *Opus 111*[4]. La Zürich, lumea, cînd e foarte încîntată, bate din picioare în timp ce aplaudă, aşa că rezultă un fel de tunet. Erika era în culmea fericirii. De atunci şi-a băgat în cap că trebuie să scriu o comedie în care să jucăm amîndoi. Ei, dar n-aş crede că m-ar ţine puterile s-o fac şi pe asta !

---

[1] Alfred Neumann (1895—1952), scriitor din München, a avut mult succes cu romanele sale istorice. În patrie ca şi în emigraţie (Franţa, apoi Statele Unite), Th. M. a întreţinut cu el relaţii cordiale.

[2] Poreclă inventată de Th. M. pentru că doamna Neumann ştia să procure în timpul războiului tot felul de lucruri greu de găsit.

[3] *Nietzsches Philosophie im Lichte unserer Erfahrung,* conferinţă ţinută la Washington, New York, Londra, apoi la începutul lui iunie la congresul din Zürich al PEN-Clubului.

[4] Pasajele din *Doctorul Faustus* care conţin descrierea interpretativă, amintită într-o scrisoare anterioară, a faimoasei sonate de Beethoven.

Aici e foarte frumos şi binefăcător după atîta vîlvă şi mondenitate : splendide păduri de brad cu decoraţii de stînci şi prăpăstii ca desenate de Doré [1], şi spectacolul zidurilor, crenelurilor şi pajiştilor alpestre e şi el ceva deosebit după eternul Pacific. Am avut (şi mai am) de rezolvat o valiză plină de corespondenţă, lăsată să zacă, un adevărat grajd al lui Augias, şi unde mai pui că am citit aici corecturile romanului — cu sentimente amestecate. În orice caz e ceva ieşit din comun, poate chiar prea de tot, şi pe lîngă lucruri realmente notabile are destule lungimi, slăbiciuni, greşeli. Acuma e cum e. Bermann susţine că chestiunea *copyright*-ului e aranjată cu americanii, şi ediţia germană poate să apară la toamnă. Pe el nu l-am văzut încă. Mi-a comunicat telegrafic că în curînd vor apărea pe piaţa germană ediţii mari şi ieftine din cărţile mele şi ale altora (150.000 de exemplare din fiecare).

Aţi avut supărări, dragă prietene ? Supărarea a provenit fără doar şi poate de unde vin toate, din G. Ghicesc că e vorba de ticăloşii împotriva romanului care se petrece la München [2]. Dar o să ne povestiţi.

Nu găsiţi că povestea cu Niko [3] a fost palpitantă ? După scrisoarea lui Gottlieb nu ne rămînea alta de făcut decît să-l plîngem. Pe urmă am aflat că se dusese frumuşel acasă. E mai deştept decît noi toţi.

Pe ziua de 20 ne întoarcem la Zürich. De acolo mai avem de făcut o mulţime de excursii, şi pe meleaguri italiene, ca să-l vedem pe Mondadori, şi la Lucerna, ca să ne întîlnim cu Hesse. Apoi urmează cîteva săptămîni în Olanda, iar în 29 august ne îmbarcăm pe micul „Vesterdam“ care porneşte din Rotterdam. Am fi găsit locuri şi pe „America“, dar ne temeam de călătoria pînă la Cherbourg, care se zice că complicată şi legată de şicane.

---

[1] Gustave Doré (1832—1883), grafician şi ilustrator francez. Una din cele mai cunoscute cărţi ilustrate de el, povestirile lui Perrault, era o carte de căpătîi a lui Th. M.

[2] Cartea lui Neumann intitulată *Es waren ihrer sechs* (Stockholm, 1945) despre grupul de rezistenţă antihitleristă din München, numit *Weisse Rose*.

[3] Căţelul familiei Mann.

Cu fratele meu din München[1] ne-am văzut la graniţă l-am dus chiar cu noi la Zürich. Am avut posibilitatea s facem datorită protecţiei unui ofiţer de grăniceri francezi. [...]

La revedere cu bine !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către JEAN COCTEAU[2]

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
8 octombrie 194

Scumpe domnule Cocteau,

Klaus mi-a povestit vizita sa la dumneavoastră. Ştiind bine cît mă interesează aceste lucruri, mi-a scris amănunţit despre multipla dumneavoastră activitate literară, şi cum nu îngăduiţi ca anumite perturbări pricinuite de starea sănătăţii dumneavoastră s-o întrerupă. Asta m-a impresionat. Am considerat întotdeauna că în judecarea unei opere ar trebui să se ţină cont de împrejurările în care şi împotriva cărora a fost creată. În *Lotte la Weimar* (întrebaţi-l pe Gide) îl pun pe bătrînul Goethe să-şi spună : „Ei apreciază cel mult opera ; viaţa, nimeni n-o apreciază. Dar eu zic : Să facă vreunul ca mine fără să-şi frîngă gîtul ! („*Machs einer nach und breche nicht den Hals !*“). În cursul convorbirii aţi întrebat în ce stadiu a ajuns proiectul meu de a vă traduce *Maşina infernală* pentru teatrul german. Am fost încîntat să aflu că după atîţia ani aţi rămas fidel acestei idei — *şi* dumneavoastră, căci fiţi sigur că eu n-am pierdut niciodată din vedere această muncă atrăgătoare. Dar erau de făcut volumul trei şi patru din *Iosif*, între ele *Lotte*, apoi, între 1943 şi 1946, *Faustus*, lucrul cel mai straniu, pentru mine cel mai palpitant din cîte am făcut. Într-un cuvînt, am avut mereu de dus o povară grea și a trebuit să amîn mereu proiectul nostru.

---

[1] Viktor Mann.

[2] Scrisoare redactată în limba franceză.

Acum, sub impresia scrisorii fiului meu, am luat în mînă volumul care m-a însoțit de-a lungul tuturor migrațiilor mele cu seducătorul chip de înger pe care mi l-ați desenat, și recitindu-l am reînnoit vechiul vis. Ce m-ar putea împiedica să-l realizez în sfîrșit ? Pentru moment, o antologie americană din Goethe, pregătită pentru 1949, pe care trebuie s-o alcătuiesc și s-o prevăd cu o introducere.[1] După aceea mi se pare că într-adevăr nu va mai exista vreun obstacol serios, și dorința mea de a mă apuca de treabă e cu atît mai vie cu cît îmi amintesc de promisiunea Schauspielhaus-ului de la Zürich de a juca piesa îndată ce voi fi tradus-o.

Vorbind de teatru : Klaus mi-a spus că ați fi dispus să vă ocupați prietenește de versiunea franceză a piesei sale *Al șaptelea înger*[2]. Asta m-a bucurat nespus. Autorul ne-a citit piesa cu prilejul ultimei sale vizite la noi, și n-aș putea tăgădui că am fost captivat de o anumită poezie stranie, îndrăzneață și delicată ce emană din aceste scene. Mi se pare că ele ar putea fi gustate de publicul parizian, mai ales dacă ați aduce ultimele retușe textului francez.

Rămîneți cu bine, scumpe domnule Cocteau. Sînt pentru totdeauna prietenul și admiratorul dumneavoastră. În noul meu roman vă pomenesc o dată în mod expres.

Mereu al dumneavoastră Thomas Mann

Către LION FEUCHTWANGER

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
9 oct. 1947

Dragă domnule Feuchtwanger,

mulțumiri pentru splendida dumneavoastră carte[3] cu dedicația prietenească ! Am petrecut ore plăcute cu ea și o socot printre cele mai bune din cîte aţi scris, ba, sub impresi proaspetei lecturi, sînt înclinat s-o socot chiar cea mai bun prin suverana stăpînire a subiectului, prin modul cum e construită, prin caracterizare şi ţinută stilistică. Ce mă delectează anume e vioiciunea spirituală, voioşia plăsmuirii, pentru care vă felicit. Elanul juvenil asociat cu exerciţiul îndelung şi experienţa prilejuiesc fireşte o mare plăcere. Rămîneţ încă multă vreme atît de tînăr, şi dacă îmbătrîniţi, poate c va fi iar frumos în alt fel !

---

[1] The Permanent Goethe, New York, 1948.

[2] Piesa lui Klaus Mann *Der siebente Engel* a rămas netradusă și nereprezentată.

[3] E vorba de volumul 17 al operelor complete apărut în 1947 la Querido, Amsterdam, conținînd prima parte a romanului *Vulpile în vie.*

Ne-ar face multă plăcere amîndurora să vă vedem iarăş la noi cît de curînd, dar trebuie să ţinem seama cu mult temere de debilitatea nervoasă a actualului nostru *help* [1] şi nu putem îndrăzni să facem invitaţii decît la intervale destul de mari. Totuşi : pe curînd ! Subiecte de conversaţie — arzătoare, fioroase sau înveselitoare — nu lipsesc.

Cu salutări prieteneşti de la toţi ai casei către toţi ai casei

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către MR. GRAY [2]

(*concept*)

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
12 octombrie 1947

Dear Mr. Gray,

cele două afirmaţii din *living-room*-ul lui Bob Nathans nu vor fi fost formulate întocmai aşa cum le raportează Mr. Lyons. E cu neputinţă ca Feuchtwanger să fi spus : *„I'm going home to Germany“* [3], căci nu are de gînd s-o facă, aşa cum n-am de gînd nici eu, şi să fi caracterizat Germania, și încă în casa unui scriitor american, ca o țară în care, în opoziție cu America, *„real culture can be found“* [1]; e un lucru pe care nu l-ar face, cum nu l-aș face nici eu. Așa cum îl știu pe Lion al nostru, va fi apărat un patriotism al limbii, în virtutea căruia vede viața cuvîntului german legată de viața Germaniei. A explicat probabil că o limbă nu poate exista în aer, că neavînd spatele asigurat printr-un popor și un stat, ea devine o limbă moartă și lipsită de glas, și că în consecință noi, scriitorii germani, avem un interes legat de existența politică a Germaniei. Acest lucru conține mult adevăr.

---

[1] Ajutor în menaj (engl.).
[2] Necunoscut.
[3] Mă duc acasă în Germania (engl.).

În ce mă privește, am citit în mai multe rînduri că aș fi menit să fiu mereu un patriot, și de vreme ce am renunțat să mai fiu un patriot german, am devenit un patriot american. Declarația pe care mi-o atribuie Mr. Lyons pare să confirme acest lucru, și e într-adevăr posibil să fi spus așa ceva. A fost o vreme în care credința mea în misiunea universală a Americii era foarte fermă. Ea o fost expusă în ultimii ani unor ușoare oscilări. În loc să conducă lumea, America pare să se fi decis s-o cumpere, — ceea ce în fond e deasemenea destul de grandios în felul său; însă mai puțin entuziasmant. Faptul că rămîn și în aceste împrejurări un bun patriot american mi-l dovedește mîhnirea sinceră cu care observ impopularitatea crescîndă a Americii în restul lumii. Poporul american nu e vinovat de ea și nici n-o înțelege. Vocile care ar putea să-l lămurească asupra cauzelor acestei impopularități sînt tot mai mult reduse la tăcere. Se fac simțite primele semne ale unei terori, ale spionării opiniilor, ale inchiziției politice și ale unei insecurități juridice crescînde, și ca scuză se invocă pretinsa stare de *emergency* [2]. Ca german nu pot spune decît : așa a început și la noi. Dar o spun doar cu voce scăzută, pronunț avertismentul doar ocazional și fără prezumție întocmai ca în această scrisoare, și nu l-aș pronunța de loc dacă n-aș păstra în inima mea convingerea că această mare țară e demnă de dragostea, de grija — și de încrederea noastră.

---

[1] Se mai poate găsi adevărată cultură (engl.).

[2] Caz de urgență, împrejurare critică (engl.).

Către AGNES E. MEYER

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
31 oct. 194

Dragă prietenă,

[...] Lupta dumneavoastră împotriva dominaţiei exercitată de biserică asupra învăţămîntului e o dovadă de curaj draga prietenă, pe care-l admir, — poate şi de prea mare credinţă în statul modern, în statul ca mare putere care e un monstru vorace. Trebuie să recunoaştem că de pildă părinţii iezuiţi au fost nişte fini pedagogi şi, cel puţin în Europa, au întreţinut şcoli excelente (Feldkirch, Stella matutina), cu multă muzică şi mult teatru — asta ar fi fost ceva pentru mine, dacă ar fi putut exista în genere vreo şcoală care să-mi fie pe plac. Dat fiind rolul destul de sinistru pe care-l joacă biserica catolică în marea discuţie a epocii, fireşte că influenţa ei asupra educaţiei nu prea e de dorit. De ar exista vreun surogat al religiei, spre a umple vidul moral care se cască azi pretutindeni, spre a remedia degradarea nihilistă atît de curentă, mai ales în rîndurile tineretului! Dar oare statul e în stare să-i vină de hac ? Sau o pot face ideile de patrie, democraţie şi datorie cetăţenească ? Puştii nu mai cred în nimic, şi din păcate sînt destul de îndreptăţiţi să nu mai creadă în nimic. Noul umanism, despre care vorbesc mereu cu atîta plăcere şi în a cărui venire aş dori să cred, ar fi în stare s-o realizeze, fiind un angajament general de natură religioasă, făcut să disciplineze. Dar oare va avea măcar răgazul să prindă rădăcini în suflete ? Nu se va precipita oare omenirea în nişte catastrofe despre care o auzim vorbind zilnic cu o uşurătate înfiorătoare, şi care ne-ar scuti de orice reflecţie asupra educaţiei ?

Oricum, dumneavoastră duceţi lupta din bune intenţii materne, şi de aceea e o luptă dreaptă. Şi Înalt preasfinţia Sa o va stima, dacă este aşa cum îl zugrăviţi.

Cordial,

al dumneavoastră T. M.

Către HERMANN HESSE

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
25 nov. 1947

Dragă domnule Hesse,

sînt în posesia (e o posesie) simpaticei dumneavoastră scrisori din octombrie cu amabilul adaus dăruit de doamna Ninon și cu frumosul schimb de scrisori despre *Jocul cu mărgele de sticlă.* Se vede din el cît de pure, înălțătoare, intime sînt efectele acestei opere „incomensurabile“, și se poate constata din nou că absolut nimic nu e interesant afară de ceea ce e incomensurabil. Acest epitet a fost aplicat *Faust*-ului lui Goethe, întîi de el însuși, și într-adevăr, *Faust* rămîne exemplul pilduitor la care te gîndești cînd mai apare ceva din această speță extraordinară. Nu de mult m-am îndeletnicit din nou, cu prilejul unei antologii Goethe, cu *Faust,* partea a doua. Oare puteți înțelege că a fost considerată de atîtea ori ca un plicticos șir de alegorii obscure și mistificatoare ? Am fost și de data asta cu desăvîrșire *transporté* [1] și *încurajat* de lectură — oricîte s-ar putea invoca împotriva ciudatului produs cu îndoielnicul lui erou, împotriva sfîrșitului catolicizant și ca de operă precum și împotriva amestecului de revistă și poem cosmic. Dar ce *excelent* e totuși în tot locul, ce plin de duh și de umor în tratarea mitului, pe cîmpiile farsalice și pe Peneios, și a misterului Elenei ! Cum *nimerește* peste tot exact ce trebuie, grație cuvîntului glumeț, înțelept, liric ! Și poate fi perfect cuprins și pătruns, așa încît te-ar cam apuca pofta de a scrie o dată un comentariu cu totul proaspăt și familiar al lui *Faust,* care să șteargă teama prea respectuoasă a oamenilor față de opera înaltă și senină, nicidecum inaccesibilă, și, excepțională cum este, îndrăzneață și supusă erorii omenești.

Jocul cu mărgele de sticlă este întrucîtva din aceeași familie, în schimb în straie de proză, — așa ceva se face astăzi în proză. Cea mai bună recenzie a cărții a scris-o, mi se pare, E. R. Curtius în revista germană *Merkur* — cunoașteți, firește, eseul ; l-am lăudat mult pe autor pentru lucrarea ast cînd l-am întîlnit la Zürich, dar încolo a fost puțin agreabil în materie de politică nici nu se putea asculta ce spunea — aici e la mijloc o închircire și chiar o pauperizare intelectuală cel puțin parțială, constatabilă la aproape toți cei car au stat în țară în toată perioada asta ; e ceva care-ți tai pofta și totodată te întristează.

---

[1] Răpit, entuziasmat (fr.).

Europa a și rămas mult în urmă, ca un vis la care zăbovesc adesea în gîndurile mele, mai ales la reluarea contactului cu Elveția, la reîntîlnirea noastră. Toate erau cu „re-“ la sfîrșit a mai fost o revedere, după opt ani, cu un loc mul iubit, cu „Huis ter Duin“ la Noordwijk „aan Zee“. Actualmente e pe cît de prost pe atît de scump acolo, dar terasa uriașă, plaja, marea sînt splendide, și am scris din nou în căsuța plină de nisip. La intrarea vaporului în Hudson, controlorul pașapoartelor a spus : „*Are you the Thomas Mann? Welcome home!*“ [1] Ei, da, *home.* Se poate spune așa. Ce anume e „*home*“, nici eu nu mai știu bine de multă vreme, în fond nici n-am știut-o vreodată. Vezi în această privință *Călătorie pe mare cu Don Quijote* [2] din care v-am citit ceva la Montagnola, pe vremea cînd era proaspăt scrisă.

Ce uimitor că ați vrea să mai auziți o dată vechile eseuri ! În volumul *Noblețe a spiritului* [3] sînt altele mai bune, și anume tocmai cele mici ar merita, cred eu, să fie citite, cel despre Storm și cel despre Platen, care s-a bucurat de aprobarea lui Croce, lucru impresionant pentru mine. În definitiv, el e un critic de formație, ceea ce eu nu sînt nicidecum. Mie îmi face doar plăcere să aduc omagii intime, și, cu această ocazie, să dezvălui cîte ceva cu un pic de indiscreție.

În momentul de față nu fac nici o treabă, încerc în gînd ba una ba alta (ce ați zice dacă aș dezvolta fragmentul din *Felix Krull*, făcînd din el un veritabil roman picaresc, spre distracția zilelor mele de bătrînețe ?) și nu-l pierd din ochi pe *Doctorul Faustus* care a pășit acum în lumea europeană, [...] răvășesc toată corespondența primită ca să văd mai întîi dacă a sosit ceva din Suedia sau din Elveția, referitor la carte. Mi-au și parvenit multe, și în toate mai vibrează în orice caz puțin din emoția caracteristică a acestei cărți, cu toate că, și prin însuși faptul că e plictisitoare. Dar o aveți măcar ? Neîncrezător în oficiile editurii, ar trebui să v-o trimit, pînă acum nu mi-au parvenit însă decît cîteva exemplare de care am avut neapărată nevoie aici. Îndată ce voi primi mai multe, pleacă unul spre dumneavoastră — dacă nu aflu între timp că o aveți deja. Cele mai cordiale salutări de la noi toți spre dumneavoastră toți, de la o pereche la alta !

---

[1] Sînteți acel Thomas Mann ? Bine ați venit acasă (engl.).

[2] *Meerfahrt mit Don Quijote*, proză eseistică scrisă în timpul primei traversări a Oceanului spre America, în 1934, publicată în mai multe numere din *Neue Zürcher Zeitung*.

[3] *Adel des Geistes*, 1945, eseuri.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către BARKER FAIRLEY [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
1 dec. 1947

Stimate domnule profesor,

Oxford University Press a avut amabilitatea de a-mi trimite cartea dumneavoastră *A study of Goethe*, poate la indicația dumneavoastră, poate din proprie inițiativă. Oricum ar fi, țin să vă mulțumesc personal dumneavoastră, autorului - și anume în limba lui Goethe, pe care o stăpîniți cu o familiaritate făcută să ne rușineze — pentru orele extraordinare, înviorătoare, pline de rod, pe care le-am petrecut și le mai voi petrece cu „studiul“ dumneavoastră (ce denumire modestă !). E firesc să fii recunoscător pentru o carte care-ți dovedește că mai ești în stare să citești participînd la lectură, scufundîndu-te în ea cu același zel înfocat ca pe vremea cea mai receptivă a tinereții. Cred, într-adevăr, că n-am citit niciodată o carte mai bună, ce zic, o carte atît de bună, atît de interesantă despre Goethe, o carte atît de justă, concludentă, care să împrospăteze astfel în fața noastră întregul fenomen, o carte care să corespundă într-atît exigențelor mele critice, prin căldura și prin simțul adevărului pe care le atestă. La această impresie contribuie în mare măsură perspectiva extragermană din care e văzut aici ceea ce e germanic-interesant și mare, precum și o distanțare care, departe de a fi lipsită de o familiarizare într-adevăr aprofundată cu cosmosul goethean pînă-în colțișoarele sale îndepărtate, permite totuși o vedere mai sigură, mai liniștită, mai clară a obiectului ei remarcabil decît cea pe care e în stare s-o dea cultul german pentru Goethe, înclinat spre un servilism lipsit de simț psihologic. Ce bine se potrivește optica vest-europeană tocmai acestei figuri care, ca orice întruchipare mare a germanității, are atîtea elemente anti-germane! Primești impresia de a avea în fața ta un alt Goethe, nu micșorat, dar mai precis conturat, mai de cuprins cu privirea din punct de vedere omenesc și mai demn de a fi iubit cu toată problematica sa, decît cel care ni se oferă de obicei.

---

[1] Barker Fairley (n. 1887), germanist englez, din 1915 profesor la Universitatea din Toronto (Canada), a publicat numeroase studii despre autori clasici ai literaturii germane.

Există în această operă amănunte critice demne de admirație pe care mi le-am însemnat. Astfel se relevă că monologul iambic „*Erhabner Geist*" („Spirit sublim") e cel mai ciudat corp străin în cadrul lui Faust, și că e un amestec de „*nature and Charlotte*" [1]. Apoi remarca subtilă despre remușcările lui Faust, pe care în zadar le căutăm după pieirea Margaretei, ele consumîndu-se în vinovăția și purificarea lui Oreste [2]. Sau ceea ce spuneți despre ritmul personalității lui Goethe, despre contradicția dintre o dezvoltare aproape anormal de înceată și întîrziată și înșelătoarea rapiditate exterioară a ființei sale. Această contradicție, s-ar putea adăuga, se regăsește în atitudinea sa față de însuși *timpul,* care e de două feluri: o vigilentă economie și cultivare a darului timp și o neglijență care-l îndeamnă spre delăsare și tergiversări. — Deasemenea și cîte o vorbă atît de simplă și bună ca: „*He was no friend of last words and never or hardly ever tried to say one*" [3] — în care se ascunde atît de mult din „proximitatea haosului“ și din nihilismul magic-naturist, din nesiguranța în care a trăit tot timpul, cu supremă artă și demnitate.

---

[1] „Natură și Charlotte" (engl.) — Influența Charlottei von Stein era potrivnică pornirilor „naturale" violente ale poetului.

[2] În *Ifigenia în Taurida.*

[3] Nu era un prieten al „ultimului cuvînt" în vreo chestiune și n-a încercat niciodată, sau aproape niciodată să pronunțe vreunul (engl.).

N-ar fi trebuit să încep cu citate și exemple. — Într-un loc exprimați ideea că dacă comparăm anumite caracterizări ale lui Goethe din vremurile mai vechi (a lui Carus) cu cele ulterioare, ne întrebăm dacă în fond cunoașterea lui Goethe ne-a avansat sau ne-a dat înapoi. Mi se va ierta că în acel loc, ca și în alte cîteva rînduri în timpul lecturii, mi-am dorit să vă fi căzut în mînă *Lotte la Weimar*, romanul despre Goethe pe care l-am scris între volumul al 3-lea și al 4-lea din ciclul *Iosif*, și pe care l-ați putea citi în original, har Domnului, căci traducerile sînt — atît de bune pe cît pot fi. Nu mă îndoiesc că acest Goethe pus să umble și adus aproape de noi v-ar amuza — deși am avut oarecare mustrări de cuget la citirea împotrivirii dumneavoastră foarte justificate față de un *„point of view that would have preferred to have him go to pieces at all costs like a good poet rather than make a success of things“*.[1] Căci nu se poate nega că romanul are ceva din acest *„point of view“* în melancolicele sale reflecții, ale lui și ale eroinei sale, despre „posibil“ și „real“, despre renunțare și închircire. Dar e numai o aparență că aș avea ceva împotrivă *„to make a success of things“*. E o cauză care e întru totul și a mea. Acea problematizare a „succesului“ ca lucru îndoielnic e legată de intenția de a arăta aspectul apăsător al geniului, și asta dintr-o experiență specific germană ; căci în Germania măreția tinde întotdeauna spre hipertrofiere și spre instituirea unei sclavii. În cele din urmă și Goethe a fost ceva de genul unui tiran care apasă ca o povară, un eu supradimensionat, mult mai depărtat de poporul său decît oricare dintre geniile țărilor cu o civilizație compensatorie, și era ridicul dar *adevărat* ce a spus Börne despre el, și anume că a fost „o forță extraordinar de stăvilitoare“.

Ce bine ați redat înclinația lui necesarmente reacționară, apolitică și antipolitică ! Aici pot și eu să spun un cuvînt, căci le-am trăit și eu pe toate acestea pe urmele lui, și, exact la 40 de ani, primul război mondial a jucat pentru mine ac lași rol ca pentru el Revoluția franceză. Nici acum atitudin mea de atunci, opoziția disperată față de democrație, n- fost uitată și iertată, deși am făcut multe ca s-o repar.

---

[1] Punct de vedere care ar fi preferat să-l vadă fărîmîndu-se cu orice preț ca un bun poet, decît știind să ia lucrurile din partea lor bună, reușind în viață (engl.).

Dealtfel apreciez ca un merit deosebit că dumneavoastr ca vesteuropean, nu vedeți și nu preamăriți în Goethe, dup tradiția banală din străinătate, pe clasicistul și umanistul di el, partea de „Germania bună“, ca să zic așa, ci constata cu oarecare satisfacție: „*It was Faust that won out, not th* *Classics*“ [1]. El n-a fost deloc „Germania cea bună“, ci Ge mania pe culmile ei cele mai fericite și mai cultivate, acol unde ea devine o demonie urbană — fiind mult mai civil zat decît Luther, dar mult mai „rău“ și mai violent dec Erasm. —

Iertați această efuziune obositor de lungă și în acela timp insuficientă, și primiți felicitările mele pentru oper dumneavoastră necrezut de știutoare și reconfortant de plin de duh.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către EMIL PREETORIUS

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
12 dec. 194

Dragă Pree,

coletul trimis de Piper și cel trimis de mine, adică ale du mitale *Gînduri despre artă* [2] și tirajul separat al eseului me despre Nietzsche, s-au încrucișat, și trebuie să mărturisesc c în acest schimb eu sînt cel favorizat: pentru o lucrare ocazională, care satisfăcea în cel mai bun caz necesitățile momentului, dar care rămîne mult în urma visurilor nutrite d mine de cîte ori mă gîndeam să-mi descarc inima mărturisind tot ce cred despre Nietzsche, primesc opera eseistică pe deplin maturizată şi elaborată a unui artist care a reflectat în sfera activităţii sale atît de sincer şi adînc ca puţini alţii şi care posedă toate mijloacele de expresie şi toată cultura necesară pentru a-şi transpune experienţa într-o învăţătură frumoasă pentru alţii. În fond, eu nu sînt un tip vizual, ci mai degrabă un muzician mutat în sfera literaturii, dar dacă din plăcerea resimţită citindu-ţi cartea trag concluzii referitoare la plăcerea pe care trebuie s-o resimtă cu atît mai mult artiştii plastici, atunci nu-mi pot imagina altă reacţie a lor la acest dar decît o gratitudine entuziastă. Am într-adevăr sentimentul că de la Ruskin [1] încoace nu s-a mai scris cu atîta pricepere şi înţelepciune despre artă. Eseiştii noştri întru-ale artei de tipul lui Meier-Graefe [2] erau doar nişte foiletonişti care ţineau degetul pe pulsul timpului, şi nici chiar Wölfflin [3], fără îndoială un mare cunoscător, interpret şi istoric, nu prea avea această profunzime filozofică. Citatele din Goethe puse pe frontoanele eseurilor sau conferinţelor nu sînt o pură decoraţie menită să dea o poleială unor lucruri puţin semnificative. Ceea ce urmează după ele e cu totul în spiritul şi de nivelul lor, iar în ultima parte, în încheierea aforistică, se află multe fraze pe care le-am putea întîlni într-adevăr în *Maxime* sau în jurnalul Ottiliei [4].

---

[1] Faust a fost cel care a cîștigat partida, nu clasicii (engl.).

[2] *Gedanken zur Kunst*, de Emil Preetorius, München, 1947

Cu această carte le-ai oferit germanilor ceva spiritual şi bun, aşa cum aveau în vremurile lor de glorie. Să sperăm că n-o vor cumpăra numai ca „valoare reală", ci vor şti s-o aprecieze după valoarea morală pe care o reprezintă tocmai în ziua de astăzi. —

Eseul despre Nietzsche, repet, nu e tocmai ceea ce am aşteptat eu însumi şi probabil nici ce au aşteptat alţii de la mine despre acest subiect. Acestor așteptări le corespund mult mai degrabă romanul lui Faustus [...] Ediția pentru Germania cred că intră tocmai la tipar, și pot — sau să spun mai bine : trebuie să țin seamă de posibilitatea că romanul o să-ți cadă în mînă cît de curînd. De aceea cîteva vorbe despre el. E o carte a vieții scrisă cu o lipsă de menajamente aproape reprehensibilă, o curioasă specie de autobiografie transpusă, o operă care m-a costat mai scump și m-a consumat mai adînc decît oricare alta [...] și în care agitația interioară răzbește, cred, pînă și în pasajele cele mai plictisitoare. Ea mai vibrează încă în aproape toate recenziile din cîte am citit pînă acum, și chiar un critic rece ca Emil Staiger[1] spune în *Neue Schweizer Rundschau* că *Faustus* nu se integrează pur și simplu în seria operelor mele de pînă acum, ci i se cuvine un rang superior „chiar și printre cele de acest nivel“, și că aici operează o pasiune „pe care nimeni n-ar fi avut îndrăzneala s-o presupună avînd în vedere vîrsta biblică a autorului“. [...]

---

[1] John Ruskin (1819—1900), istoric şi critic de artă englez, a susţinut şcoala prerafaelită.

[2] Julius Meier-Graefe (1867—1935), istoric de artă, care a pregătit succesul impresionismului în Germania. A fost în relaţii de prietenie cu Th. M.

[3] Heinrich Wölfflin (1864—1945), istoric de artă elveţian, succesor la catedra lui Burckhardt la Basel, cunoscut în special prin lucrarea de filozofia stilurilor *Renaştere şi baroc*.

[4] *Maxime şi reflecţii* — aforisme de Goethe. Jurnalul Ottiliei, protagonista *Afinităţilor elective,* conţine de asemenea în special cugetări filozofice şi psihologice.

Cercul se închide. După cincizeci de ani de peregrinări prin spațiu și timp, e o întoarcere acasă în mediul vechilor orașe germane, în elementul muzical-german, și „întîmplarea“ a vrut ca prin reimprimarea unui capitol din *Casa Buddenbrook* într-o antologie americană, *The worlds best*, să mă reîntîlnesc cu romanul meu de tinerețe. O întoarcere acasă în ce împrejurări schimbate și cutremurătoare ! Mai răscolitoare decît ar fi putut fi revederea personală pe care am evitat-o și oferind în locul ei, cum vei recunoaște, o largă compensație morală.

De data asta n-a ieșit o epopee a generațiilor, ci o biografie fictivă în care, formînd un amestec ciudat, se combină calmul măsurat al unui cronicar cu demonia subiectului, și care încearcă să cuprindă epoca trăită de mine, acțiunea petrecîndu-se între 1884 și 1945. Așa cum *Casa Buddenbrook* s-a înfiripat departe de teatrul acțiunii, la Roma și la München, la fel și această carte, încă și mai departe de locurile acțiunii, adînc despărțită de ele prin toate împrejurările în care a fost scrisă — între 1943 și 1946 —, ceea ce a contribuit să-i sporească lipsa de menajamente, radicalismul ei uman. Să-i zic umanitate ? În figura însăși a eroului, a acestui Adrian Leverkühn, rezidă ceva rece și inuman, dar și atîta sacrificiu de sine încît răscumpără poate multe din detaliile omenești crude ale cărții : portretul mamei mele făcut la rece, sau darea în vileag a soartei surorilor mele. O tehnică specială a *montajului*, care dă tensiune și provine din tensiune interioară ca tot restul, a reușit să se impună ; ea constă în aceea că unele fragmente de realitate spirituală — ca de pildă amănunte din povestea suferințelor lui Nietzsche și tema din sonetele lui Shakespeare — dar și fragmente din realitatea obișnuită burgheză, nume, fapte, au fost parcă lipite pe trama ficțiunii — ceva ce nu mi s-a mai întîmplat și ce n-am mai întîlnit în acest chip.

---

[1] Emil Staiger (n. 1908), critic și istoric literar elvețian, traducător din clasicii greci. Dintre scrierile sale amintim : *Meisterwerke deutscher Sprache im 19. Jahrhundert, Die Zeit als Einbildungskraft des Dichters, Grundbegriffe der Poetik, Friedrich Schiller, Goethe* (3 vol.), *Musik und Dichtung, Die Kunst der Interpretation, Zeit und Zeitgeist.* A făcut școală prin teoria sa a „interpretării imanente operei“.

Undeva printre ele, în strînsă legătură cu opera de căpetenie a lui Leverkühn, bogată în prevestiri, intitulată „Apocalipsis cum figuris“, sînt niște scene ce se petrec într-un club de dezbateri din München ; pe cînd le scriam m-a pus dracu să-mi amintesc de anumite seri petrecute cu niște domni spirituali în locuința dumitale din Ohmstrasse și să utilizez această amintire, în fond cu totul decentă, ca substrat în descrierea evoluției progresive a răului ! Trebuie oare să te rog să nu te îngrozești și să nu fii supărat ? Desigur că trebuie să exprim această rugăminte și fac bine s-o repet insistent, pînă la implorare, mai ales că amabilul amfitrion, plin de curiozitate și vorbind cu accentul de la Darmstadt, apare și el ca figură marginală, cu totul estompată, mai mult ca o umbră, fantomatică și fără a avea o existență deplină, avînd în comun cu persoana dumitale doar cîteva trăsături exterioare, asta-i tot. Încă o dată : *trebuie oare să te rog* să treci, împreună cu mine, peste prostia și răutatea, precum și peste indignarea acelora care vor spune că ăsta ești dumneata ? Absurd ! Și totuși, formulez rugămintea, necesară din partea mea, chiar dacă ai să dai din umeri. Mai am și altceva de solicitat : te rog să recitești această scrisoare cînd ai să te apuci într-o bună zi de lectura lui *Faustus*.

Rămîi cu bine, dragă maestre! Îţi pun în plic o mic poză de a mea foarte recentă, făcută de o prietenă americană, şi o vedere a casei şi a grădinii noastre.

Al dumitale Thomas Mann

Către MAX RYCHNER [1]

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Drive
24 dec.1947

Dragă domnule Rychner,

numărul din *Neue Schweizer Rundschau* cu admirabilul dumneavoastră studiu de tip „şi“ [2] mi-a fost desigur trimis de dumneavoastră personal. Mulţumesc deci, şi complimentele mele sincere! Aţi cîntat „urîtul cîntec“ [3] atît de melodios şi plăcut, cu tact şi gust, încît încetează *aproape* să fie urît — sînteţi cel mai bun mînuitor al condeiului printre toţi confederaţii.

Nu v-a scăpat „politica“ lui Serenus Zeitblom, filozofia sa a „ieşirii din impas“ etc. Acel *dégoût* al său în faţa virtuţilor iacobin-puritane, simpatia sa pentru Rusia revoluţionară din 1919, apoi opţiunea sa pentru Occident, toate acestea corespund destul de exact etapelor propriei mele „dezvoltări“. Însă aşa cum au evoluat lucrurile de atunci încoace, ştiu că mi s-ar cuveni să păstrez *cea mai adîncă tăcere* dacă s-ar ajunge la un conflict mortal între Est şi Vest.

Era uşor pentru Valéry, Gide şi Proust să tacă în 1914. Aveau de partea lor toate aplauzele morale ale lumii în favoarea ţării lor, şi tăceau din acelaşi bun-gust pe care l-aş f dovedit şi eu în situaţia lor. Asta n-are nimic de-a face c atitudinea superioară a unui cetățean al lumii. De fapt, *Considerațiile unui apolitic* conțineau mai mult din această atitudine decît scrierile lui Rolland care n-a știut să separe nici o clipă cauza Franței de cauza omenirii. „Oare eram mai german decît ați fost dumneavoastră francez, domnule Rolland ?“ Și astăzi încă mai pot pune această întrebare, și contest și astăzi că el ar fi fost mai mult *au dessus de la mêlée*“ decît mine.

---

[1] Max Rychner (1897—1965), istoric literar, eseist şi poet elveţian, apreciat de Th. M. ca bun cunoscător al operei sale ; preşedinte al „Societăţii Th. Mann“ din Zürich.

[2] *Thomas Mann und die Politik*, în *Neue Schweizer Rundschau*, decembrie 1947.

[3] Aluzie la : *„ein garstig Lied, pfui, ein politisch Lied“* (*Faust*, I, pivniţa lui Auerbach).

Vorba despre „nisipul chestiunilor metafizice“ și „a da pămîntului un sens omenesc“ e de fapt a lui Nietzsche, și are o coloratură socialistă, lucru cert, tot așa cum există și un fals mod idealist de a vorbi despre „materialism“. De ce n-ar fi fost atinsă sensibilitatea sa de tendințele socialiste ale vremii ? [...]

Ura mea față de canaliile naziste și criminalitatea lor nesăbuită nu întîmpină la dumneavoastră un simț corespunzător, o știam. Nota respectivă din josul paginii a primit astfel o nuanță de dispreț. Credeți-mă, n-am jucat rolul de agitator și n-am parafrazat nimic care să-mi fi fost prescris ca model, ci am înjurat din străfundurile inimii mele, și cred cu un fel de misticism că ura mea *ucigătoare* n-a rămas fără influență asupra mersului lucrurilor.

Lărgimea orizontului și a culturii dumneavoastră se manifestă prin referirile lui Lukács, Benjamin[1], Bloch[2], care sînt extraordinar de bine caracterizați. Această sferă — afurisită treabă ! — e fără îndoială cea mai *deșteaptă* astăzi, oricare ar fi valoarea pe care o acordăm acestui atribut, și nu mă pot împiedica să mă simt flatat cînd îmi parvine o vorbă de laudă din mijlocul ei. Lukács, care e oarecum binevoitor față de mine (și care se vede că nu s-a recunoscut în Naphta), a scris poate cel mai bun articol prilejuit de a 70-a aniversare a nașterii mele, publicat în *Internationale Literatur*, trecînd desigur sub tăcere ciclul lui *Iosif*. Despre acesta, în schimb, Bloch a spus lucruri foarte favorabile : formula despre „refuncționalizarea mitului“ e de el. — Din cartea lui Benjamin *Originea tragediei germane* am citit în timp ce lucram la *Faustus* — cu unele străfulgerări de înțelegere din cînd în cînd.

---

[1] Walter Benjamin (1892—1940), critic și istoric literar, estetician de mare profunzime. Se afirmă ca gînditor original din 1915 prin interpretarea liricii lui Hölderlin. Dintre operele sale mai însemnate cităm : *Zur Kritik der Gewalt* (1921), *Goethes Wahlverwandtschaften* (1924), *Ursprung des deutschen Trauerspiels* (1928), *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit* (1936, în trad. franceză). Un studiu important despre Baudelaire și Parisul secolului al XIX-lea nu a fost terminat. Reeditarea operei lui Benjamin a început în 1950 din inițiativa lui Adorno.

[2] V. p. 217, n. 4.

Și ce frumoasă e vorba dumneavoastră despre funcția catartică pe care au avut-o *Considerațiile* în viața mea — o funcție pe care n-au avut-o pentru germani. Tocmai asta le-am luat-o în nume de rău cu atîta înverșunare. Stai să te ostenești în numele creștinătății, ca să mă exprim în felul lui Claudel, iar creștinătatea e prea leneșă ca să facă și ea ceva.

Un an nou fericit !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către MAXIMILIAN BRANTL [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
26 dec. 1947

Dragă domnule Brantl,

întrucîtva mirat, vă mulțumesc pentru ampla dumneavoastră scrisoare ; dintre toate ecourile stîrnite de eseul meu — oh, atît de insuficient, atît de pripit — despre Nietzsche, aceasta e în orice caz cea mai vie reacție din cîte mi-a fost dat să văd ; o cascadă întreagă de exhortații insistente, prin care însă, iertați-mă, nu faceți decît să forțați uși deschise. La început am crezut într-adevăr că vreți să luați apărarea lui Nietzsche împotriva mea. Apoi m-am lămurit ; critica mea a lui Nietzsche nu era nici pe departe suficient de radicală după părerea dumneavoastră. Şi totuşi, cu greu se poate proceda mai radical decît reprezentînd viaţa sa ca istoria unei paralizii ce acţionează ca un factor de inspiraţie şi redînd desfăşurarea filozofiei sale ca procesul decadenţei unei idei, justificată la origine din punctul de vedere al criticii epocii. Doar scriu mereu istorii ale unor „decăderi“, începînd cu primul meu roman, care se trage tot din contactul cu Nietzsche ; iar *Doctorul Faustus*, pe care-l veţi citi în curînd, e un adevărat roman al lui Nietzsche, în comparaţie cu care acel eseu nu e decît *small talk*[1], o mică piesă conversaţională. Elveţia e înlăcrimată de săptămîni de zile din pricina acestei cărţi.

---

[1] Maximilian Brantl (1881—1959), avocat, a reprezentat interesele lui Heinrich Mann și a fost în relații bune și cu Th. M. Eseist amator.

Pentru mine, boala nu e absolut devalorizantă — poate că aici rezidă deosebirea dintre noi. Creştinismul dumneavoastră catolic e prea lesne şocat de cuvîntul „idiot“ aplicat sfinţeniei supreme. Dar e însuşi titlul unei vieţi de sfînt, al romanului poate cel mai profund din cîte a scris acel psiholog bizantin pe care Nietzsche îl admira neţărmurit. Vreţi să negaţi că prinţul Mîşkin poartă trăsături cristice ? Şi dacă prin „om sfînt“ nu înţelegem doar un om evlavios, ci privim acest tip sub un aspect mai neliniştitor, atunci trebuie să recunoaştem că Nietzsche avea mult, cutremurător de mult în comun cu un sfînt — oamenii simpli din Torino au simţit acest lucru foarte limpede : *„Un santo !“*[2]

„Ce cuget nalt într-însul s-a surpat !“[3] Acest *motto* e la locul lui, şi nu vă puteţi plînge că am insistat prea puţin spre a arăta distrugerea şi elementul distrugător. Şi n-ar trebui să-mi luaţi în nume de rău stima pe care o păstrez pe de altă parte pentru elevaţia fără seamăn a limbii, pentru bogăţia de spirit şi de pătrundere extraordinară, aproape inegalate, risipite în cărţile sale mai timpurii, cît şi pentru spectacolul unei vieţi de o măreţie mitic-înfiorătoare.

„Omul mare e o calamitate publică“, spun chinezii. Şi îndeosebi omul mare *german*. Oare Luther n-a fost o calamitate publică ? Oare Goethe n-a fost ? Priviţi-l bine, şi veţi vedea ce mult din imoralismul nietzschean se ascunde în anti-moralismul său adorator al naturalului. Pe vremea aceea toate astea puteau fi încă frumoase, senine și clasice. Apoi au devenit grotești, euforice, pline de suferința crucificării și criminale. Acesta e cursul vremii, cursul spiritului, cursul destinului. Numai oamenii de teapa lui Flake[1] scriu împotriva lui, cînd momentul li se pare oportun, niște broșuri simpliste.

---

[1] Conversaţie uşoară, pălăvrăgeală (engl.).

[2] Un sfînt (it.).

[3] Citat din *Hamlet*, III, 1 (trad. de Vladimir Streinu).

Nu pot fi supărat pe Nietzsche pentru că „mi-i-a stricat pe germani“. Dacă au fost atît de proști să se lase păcăliți de diabolismul lui, e treaba lor, și dacă nu sînt în stare să-și suporte oamenii mari, atunci n-ar trebui să-i mai producă.

Cordial,

al dumneavoastră Thomas Mann

Către OSCAR SCHMITT-HALIN[2]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
7 ian. 1948

Multstimate domnule Schmitt-Halin,

n-aș vrea să-mi amîn mulțumirile pentru scrisoarea dumneavoastră călduroasă și interesantă, deși în momentul de față nu le pot exprima decît într-un chip sărăcăcios și laconic în comparație cu rîndurile primite. Printre scrisorile lui Zelter[3] către Goethe există una splendidă în care, vorbind despre *Afinitățile elective*, muzicianul caracterizează într-un chip cu totul fermecător vraja deosebită a prozei goetheene. Pasajul acesta mi l-au rememorat cuvintele dumneavoastră delicate despre puțintica mea „muzică“ proprie. Am admis întotdeauna că arta-soră pe care o considerați atît de depărtată de arta cuvîntului și care se află într-adevăr într-o oarecare opoziție cu raționalitatea limbajului, exercită o largă influență asupra modului meu de creație, și datorez poate mai mult decît tuturor lecturilor atenției cu care i-am observat mijloacele, căile, felul „cum procedează“. Primejdiile ei, caracterul ei inarticulat-grăitor, mistica ei seducătoare le-am resimțit desigur deasemenea cu multă acuitate, îndeosebi cu gîndul la spiritul german, la a cărui înstrăinare de lume a contribuit desigur foarte mult o dăruire față de muzică insuficient corectată de literatură.

---

[1] Otto Flake (1882—1963), scriitor alsacian de limbă germană.

[2] Oscar Schmitt-Halin (n. 1906), a lucrat în industria cinematografică, apoi a fost jurisconsult și girant al Uniunii Tipografilor din R.F.G.

[3] Karl Friedrich Zelter (1758—1832), în prima tinerețe zidar, apoi compozitor, a ajuns în fruntea Academiei de canto din Berlin și profesor universitar; a compus îndeosebi cîntece și coruri în stil popular și a creat melodii pe texte de Goethe, de a cărui prietenie s-a bucurat din 1795 pînă la moartea poetului, survenită cu două luni înainte de propria sa dispariție. Din vasta corespondență goetheană, scrisorile către Zelter sînt printre cele mai călduroase și intime.

Ceea ce îmi povestiți despre mișcarea „iconoclastă“ din Germania, despre antiromantismul spăsit, își are, firește, aspectele lamentabile. Denotă un soi de cult al eșecului această denigrare a unor valori cu ajutorul cărora ar fi urmat ca lumea să se însănătoșească, dacă Germania nu pierdea războiul. De ce să nu-l discredităm atunci și pe Beethoven ? Cu el a început de fapt „muzica expresiei“, el reprezintă căderea în păcat a muzicii, din celest în uman. Asemenea procese și fatalități ale istoriei sufletului omenesc trebuie totuși venerate, inclusiv Wagner, acest mitician ambiguu, care a scris multă muzică superbă. Acum se tună și se fulgeră împotriva lui Luther, Frederic, Bismarck, Nietzsche, Wagner, pe cît se poate și împotriva lui Goethe. Oare vor să se dezbare de istoria lor, de germanitatea lor ? E mult adevăr și multă bună intenție, dar și ceva deplorabil în această autoflagelare și această renegare a măreției germane, care, ce-i drept, e cea mai riscantă și dubioasă dintre toate mărețiile. Întrebuințez cuvîntul „deplorabil“ în sensul deplin al cuvîntului. Trebuie să recunoaștem că germanii se află într-o situație jalnică... O compensează printr-un viguros neo-naționalism.

Epoca romantică a muzicii e fără îndoială încheiată. Avatarurile ei mai recente, așa logice cum sînt, cuprind de asemenea multe elemente fatale și reprezintă o componentă a crizei culturale generale, redată în romanul din care ați citit un fragment prin mijlocirea muzicii și a unei individualități fictive de muzician. „*Opus 111*“, care nici nu apare ca titlu, este doar un episod strecurat printre celelalte. Titlul destul de provocator e *Doctorul Faustus*, iar romanul e povestea unui om care, din disperare intelectuală, încheie un pact cu diavolul. Fireşte că toată cartea se referă la Germania, se cufundă adînc în problematica germană şi m-a afectat mai mult decît orice altă scriere anterioară. Acest lucru se şi simte ; întregul public cititor din Elveţia e profund agitat din pricina cărţii. În curînd, Suhrkamp va scoate o ediţie în interiorul Germaniei.

Iată că scrisoarea a ieşit totuşi destul de amplă. O închei cu cele mai bună urări şi salutări.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către MICHAEL MANN

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
31 ian. 1948

Bunul meu Bibi,

deşi căţeluşul H.[1] e aici, în camera de alături, nu vreau să treacă ziua primirii articolului fără să-ţi mulţumesc pentru recenzia într-adevăr excelentă a lui *Faustus*[2], pe care am aşteptat-o cu înfrigurare şi pe care am citit-o acum cu plăcere şi satisfacţie : satisfacţie nu numai de dragul cărţii şi pentru mine, ci îndeosebi o satisfacţie paternă, fiindcă recenzia e o lucrare atît de deşteaptă, excelent scrisă, dovedind o privire fermă şi ştiutoare în evaluarea lucrurilor, toată spre cinstea ta. Păcat că mustăciosul[3] n-o poate citi, din mai multe motive, altfel te-ar așeza, din respect, numaidecît cu cîteva rînduri mai în față. Dar să i-o dăm neapărat lui Ormandy [1], ca să vadă că ești cineva.

---

[1] *„Hündchen H."*, porecla doamnei Constance Hallgarten, prietenă a familiei Mann încă din vremea de la München, apoi şi în emigraţie.

[2] *Über Thomas Manns Doktor Faustus*, recenzie apărută în *Schweizer Musikzeitung*, ianuarie 1948.

[3] Porecla dirijorului Pierre Monteux (1875—1964), sub bagheta căruia lucra pe atunci Michael Mann în San Francisco Symphony Orchestra.

Articolul e plin de idei bune, pătrunzătoare, și mă întreb uneori dacă le-ai dobîndit singur sau dacă unele convorbiri purtate aici își au partea de contribuție la ele. Cuvîntul „montaj“ de pildă, întrebuințat de mai multe ori, m-a frapat, pentru că eu însumi îl aplic cu predilecție acestei cărți, și pentru că ideea de montaj a jucat într-adevăr un rol de la bun început, încă de la conceperea romanului. Eram decis să aplic orice soi de „montaj“, căci ceea ce denumim noi, amîndoi, prin acest cuvînt e în legătură directă cu felul particular al acestei cărți de a depăși literarul, cu modul ei „de a se dezbăra de aparența artei“ cu caracterul ei real. Acest lucru îl scoți foarte bine în relief — depășind astfel la rîndul tău, pe plan critic, aspectul de pură analiză făcută de un muzician de meserie. Bineînțeles că și invizibila Meck face parte din compoziție [2]. Dar scrisorile lui Beethoven către Zelter nu le-am citit.

Erai dator să semnalezi unele gafe în materie de istorie și teorie a muzicii, și le recunosc fără discuție. Pasajul cu modulația primitivă dar ininteligibilă de la pagina 282 l-am scos între altele, așa încît nu va mai figura în edițiile următoare. La pian pot să-ți arăt cum vine, am feștelit-o însă indicînd greșit tonurile (sol diez în loc de la diez, sau așa ceva). Oricum, pasajul e inutil. Mă bucur că-l consideri pe Beissel ca aparținînd acestei sfere. Adorno m-a sfătuit mereu să nu-l introduc, și totuși își are locul acolo. De asemenea foarte bun este felul în care definești atitudinea mea față de muzica lui Adrian, constituită mai mult din milă și stimă decît din simpatie. Eu n-aș scrie niciodată o astfel de muzică și m-am simțit mai fericit descriind alte sunete, cele ale uverturii *Leonora*, ale preludiului la actul III din *Maeștrii*

---

[1] Eugene Ormandy (n. 1899), dirijor de origine maghiară, foarte apreciat în Statele Unite.

[2] Nadejda von Meck (1831—1894), „doamna misterioasă“ care a jucat un rol important în viața lui Ceaikovski, fără să-l fi întîlnit vreodată. În *Doctorul Faustus*, la înmormîntarea lui Adrian Leverkühn apare o doamnă voalată, necunoscută, așa cum a apărut în realitate la înmormîntarea lui Ceaikovski.

cîntăreți, chiar și cele din „*Mon coeur s'ouvre à ta voix*“ [1] decît lucrînd la oratoriile seriale, care sînt în fond o artă a disperării. O intuiesc, o simt, dar nu am căzut în mrejele ei.

Motivul „răcelii“ e foarte important în toată povestea asta diavolicească ; și pe drept cuvînt îl pui îl legătură cu invenția tehnicii dodecafonice. După oarecare ezitare, m-am hotărît totuși să-i trimit lui Schoenberg cartea cu dedicația : „*Dem Eigentlichen*“ [2]. Încă n-am nici o veste de la el. Vorba despre „căldura animală a muzicii“ îi aparține și a fost și ea „montată“ — un cuvînt mai blînd pentru „subtilizată“. — Dealtfel, nici el nu îngăduie ca invenția sa să-l împiedice de a considera gama temperată ca un compromis cu totul vremelnic (ca și Toch).

Încă o dată mulțumiri și felicitări și multe, multe salutări pentru Gret și băiețași ! [3] Despre Echo vorbești distanțat, stăpînit și demn

Al tău Z.

Către SAMUEL SINGER [4]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
13. febr. 1948

Scumpe, mult stimate domnule profesor,

sînt adînc mișcat de marea dumneavoastră amabilitate ! Îmi pot da seama ce excelentă e traducerea dumneavoastră în proză, deoarece am primit orignalul (în ediția lui Hermann

---

[1] Arie din opera *Samson și Dalila* de Saint-Saëns.

[2] Celui adevărat (germ.).

[3] Soția și copiii lui Michael Mann. Băiatul mai mare, Frido, preferatul lui Th. M., a servit ca model pentru figura copilului Echo din *Doctorul Faustus*.

[4] Samuel Singer (1860—1948), germanist austriac, din 1896 profesor la Universitatea din Berna. A publicat în special lucrări despre literatura germană medievală și a editat texte și proverbe vechi.

Paul[1] de la biblioteca universității de aici. Îl înțeleg cu unele lacune, dar nu prea multe, iar traducerea dumneavoastră îndepărtează vălul subțire care acoperea pentru mine începuturile poemului[2]. Dispoziția sufletească de pocăință tolstoiană în care-și are originea („Prea multe fleacuri lumești, păcătoase, am scris") a devenit limpede pentru mine abia grație dumneavoastră.

Adevărul e că povestea asta, care e amintită pe scurt încă din *Faustus* și care are rădăcini atît de adînci și atît de ramificate în tradiție, aș dori s-o repovestesc cu mijloacele prozei moderne, în chip de legendă grotesc-evlavioasă, poate prin gura unuia care trăiește înainte de Hartmann, a unui călugăr irlandez, venit în vizită la mănăstirea St. Gallen, sau cam așa. Oricum nu va fi ușor să localizez povestea. Aquitania e de fapt Guyenne[3], prea la sud, asta nu-mi convine. Aș prefera un ducat de Flandra-Artois, legendar. Și unde să ne închipuim mănăstirea spre care valurile să poarte copilașul abandonat? Hartmann îl pune pe copilul crescut acolo să spună *„manic tiutsch wort"*[4] vorbind cu abatele, așa încît acesta e prea îndreptățit să spună că „ar înțelege la fel de bine dacă i s-ar vorbi pe grecește"! — Aș vrea să situez mănăstirea pe litoralul englez. — Ceea ce mă atrage e un ev mediu internațional, anglo-franco-german.

Iertați-mi pălăvrăgeala! Treaba asta îmi umblă prin cap în chip de divertisment; ar putea ieși ceva foarte comic și emoționant, ceva caracteristic pentru harul divin care-și alege ca locțiitor pe pămînt tocmai un asemenea rod extrem al păcatului! — Dar cum aș putea să vă rog acum de-a dreptul să continuați cu traducerea clarificatoare?! Trebuie să mă tem că v-aș împovăra cu ea în modul cel mai lipsit de modestie, şi, în definitiv, mă descurc eu oarecum cu germana medievală. Numai dacă v-ar face plăcere dumneavoastră şi dacă găsiţi în munca asta o ocupaţie uşoară şi distractivă, atunci, într-adevăr, ar fi un prea prietenesc ajutor pentru mine dacă aţi traduce în continuare.

---

[1] Hermann Paul (1846—1921), germanist, profesor la München, reprezentant al școlii neogramatice în lingvistică. A editat texte de poeți medievali ca Walter von der Vogelweide, Hartmann von Aue.

[2] *Gregorius auf dem Steine* de Hartmann von Aue (1165?—1215?). Precizările aduse de aliniatul următor ne introduc în geneza povestirii fantastice *Der Erwählte (Alesul)*, inspirată de legenda lui Gregorius.

[3] Ținutul dintre Pirinei și Garona, numit Aquitania în vechea Galie.

[4] Multe vorbe nemțești (germ. mediev.).

Dogmă şi poezie[1] n-a sosit încă, dar îmi va parveni cu siguranţă. Imprimatele întîrzie de obicei mult.

Cordiale salutări dumneavoastră şi domnişoarei dr. Bauer !

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către ARNOLD SCHOENBERG

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
17 febr. 1948

Dragă domnule Schoenberg,

iată într-adevăr un document curios[2]. M-a zguduit ca un semn al zelului sacru cu care discipolii dumneavoastră păzesc gloria şi onoarea maestrului lor. Dar atîta răutate forţată şi în acelaşi timp lovind în gol are pe de altă parte şi ceva comic.

---

[1] *Dogma und Dichtung*, extras din revista *Publications of The-Modern-Language-Association of America*, vol. 62, nr. 4, part. I, dec. 1947.

[2] Schoenberg îi trimisese lui Th. M. un extras dintr-o enciclopedie americană fictivă, semnat Hugo Triebsamen, din care reieşea că Th. M., muzician la origine, a inventat de fapt sistemul dodecafonic, dar devenind scriitor, a acceptat tacit ca un compozitor numit Schoenberg să-l plagieze, însuşindu-şi invenţia sa. Abia în *Doctorul Faustus* şi-a dat în vileag paternitatea, proclamîndu-se inventatorul inovaţiei în muzică. — Într-o scrisoare cordială din 25 februarie 1948, Schoenberg a mărturisit apoi că Triebsamen era un nume fictiv, compus din „Hugo Riemann şi dr. Rubsamen", cu scopul de a-l convinge pe Th. M. că-i periclitează gloria postumă atribuind invenţia sistemului dodecafonic personajului Adrian Leverkühn.

În ziua de astăzi, probabil că orice negrişor ştie cine este creatorul aşa-numitei tehnici dodecafonice. Dar cu siguranţă o ştie orice om care ia măcar în mînă o carte ca *Doctorul Faustus.* De ce vorbeşte atunci acest Triebsamen ca şi cum aş fi insinuat că sînt inventatorul sistemului ? Într-un roman care încearcă să dea o imagine de ansamblu a epocii, am prezentat un fenomen cultural extraordinar de caracteristic pentru epocă, transferîndu-l de la inventatorul lui real asupra unei figuri fictive de artist, asupra unui reprezentant şi martir al epocii. E puţin probabil să apară vreo recenzie a cărţii, în orice limbă ar fi, care să nu vă pomenească numele, dacă se ocupă cît de cît de modul în care e înfăţişată acolo situaţia muzicii. De fapt, cartea oferă mai multe prilejuri de a vă pomeni decît numai introducerea tehnicii seriale. De ce Triebsamen nu face scandal şi din pricina ideii transpunerii orizontalului în vertical, idee prin care se lărgeşte noţiunea de armonizabil şi care provine în mod evident din teoria dumneavoastră a armoniei ? N-a observat oare că toată teoria muzicală din carte e saturată de ideile dumneavoastră, ba, că prin „muzică“ se înţelege de fapt mereu muzica lui Schoenberg ?

Romanul epocii înţelege prin muzică : muzica lui Schoenberg. Nu e tocmai o diminuare a figurii dumneavoastră istorice !

Desigur, orice vină se răzbună pe pămînt ![1] Întrebuinţînd o mulţime de fragmente de realitate într-un montaj, am confabulat fel de fel de lucruri („Mult mai mint poeţii“, spune Homer), şi acum la rîndul lui, fidelul Triebsamen se dedă la fabulaţii furibunde despre intenţiile mele de a deveni compozitor, despre faptul că v-am cunoscut de timpuriu, despre dezbinarea de mai tîrziu dintre noi etc. etc. Lumea n-o să înţeleagă nimic din toate balivernele acestea încîlcite, mai ales că romanul nici n-a apărut încă în engleză. Şi ce reprezintă de fapt această scriere ? O scrisoare ? Un articol publicat ? Am mai spus că are ceva emoţionant ca dovadă a unui devotament plin de zel combativ. Şi totuşi te sileşte te gîndeşti la vechiul oftat : „Doamne, apără-ne de prieteni

---

[1] Citat din Goethe : versul de încheiere din cîntecul harpistului din *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister.*

Îmi pare rău, stimate domnule Schoenberg, că aţi fost împins să vă fixaţi atît de excluşiv asupra acestei laturi a că ţii. *Întregul* ar fi fost, cred, ceva pe gustul dumneavoastră Acum v-a pierdut probabil ca cititor. Şi totuşi, a fost u dar bineintenţionat, cel pe care vi l-am azvîrlit peste zi în grădină !

Să sperăm că pe la dumneavoastră gripa a pierit şi c sînteţi cu toţii sănătoşi !

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către OSCAR SCHMITT-HALIN

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
3 mai 48

Vă sînt îndatorat pentru amabila dumneavoastră scrisoare şi pentru cartea lui Flake.[1] Aceasta mi-a displăcut, cu toate că apreciez judecăţile juste pe care le conţine. A-l defini pe Nietzsche ca filozof al naţional-socialismului e o barbarie, şi prea se simte că aici nu se comunică o trăire, ci se practică doar o critică intelectuală — într-un moment de conjunctură favorabilă. Cartea e lipsită de dragoste, admiraţie şi milă, deasemenea îi lipseşte orice simţ pentru vraja mitică ce emană din spectacolul acelei vieţi. Tocmai prin absenţa trăirii, aminteşte în mod neplăcut de cartea lui E. Ludwig despre Wagner, care nici ea nu era lipsită de judecăţi juste.

Cu Germania e o jale. E de plîns şi rămîne totuşi primejdioasă. Vă doresc să treceţi cu bine prin epocă.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Otto Flake : *Nietzsche, Rücblick auf eine Philosophie.*

Către WALTER HAMMER [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
22 octombrie 1948

Mult stimate domnule Hammer,

primiţi mulţumirile mele pentru veştile emoţionante pe care mi le daţi. [2] Lumea întreagă ştie astăzi că sub regimul de teroare al lui Hitler şi Himmler au trăit mii de oameni eroici, bărbaţi şi femei, care, în împrejurări ce-ţi răpeau orice speranţă, erau gata să-şi sacrifice viaţa pentru adevăr, libertate şi demnitate umană. Acestor oameni care au salvat onoarea Germaniei li se cuvine admiraţia noastră cea mai profundă ; transformînd acum unul din locurile martirajului lor tăcut într-un locaş al aducerii aminte şi al reculegerii, faceţi o faptă bună, de însemnătate naţională ; fie ca toţi germanii s-o resimtă ca atare !

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către „SATURDAY REVIEW OF LITERATURE"

Pacific Palisades, California,
1550 San Remo Drive
10 decembrie 1948

Sir :

scrisoarea lui Arnold Schoenberg către *S.R. of L.* m-a surprins şi m-a mîhnit. Corespondenţa noastră privată în această chestiune a avut în toate fazele ei un caracter c totul amical ; încă nu de mult, după ce-i trimisesem ediţi engleză a *Doctorului Faustus* prevăzută cu precizarea me ulterioară, maestrul mi-a mulţumit cordial, în tonul unei satisfacţii depline, şi eram autorizat să cred că diferendul, „cazul Leverkühn", e aplanat şi încheiat. Acum văd cu regre că nu-i dă pace, ba chiar îi provoacă o stare de iritare crescîndă — şi asta tot fără să-mi fi citit cartea. Dacă n-ar cunoaşte-o doar prin pălăvrăgeala colportatorilor, ar şti că printre încercările mele de a înzestra eroul cărţii cu „însuşirile de care un personaj de roman are nevoie pentru a stîrni interes", transferul operat atribuindu-i invenţia lui Schoenberg, „*the method of composing in twelve tones*" [1], nu e tocmai singurul şi cel mai important. El numeşte această tehnică a compunerii „proprietatea sa literară" — în mod ciudat, de vreme ce trebuie s-o considerăm mai degrabă un sistem muzical de mult intrat în patrimoniul cultural, un sistem adoptat de nenumăraţi compozitori din lumea întreagă, care şi l-au însuşit cu toţii pe tăcute furîndu-l de la inventatorul lui. Tocmai de răspîndirea şi practica intensă a acestei tehnici însă se leagă eroarea fundamentală de care sînt silit să mă acuz. Am crezut într-adevăr că în aria noastră culturală mai fiecare copil a auzit vorbindu-se cîte ceva despre tehnica dodecafonică şi despre iniţiatorul ei, şi că e absolut exclus să se găsească cineva care să creadă, pe temeiul romanului, că eu aş fi inventatorul ei, sau că aş vrea să dau impresia că aş fi. Am fost întărit în această credinţă de multiplele recenzii ale cărţii, elveţiene, germane, suedeze şi franceze, în care se pomenea în modul cel mai firesc numele lui Schoenberg. Abia el însuşi m-a lămurit asupra erorii mele. Mi-a dat de ştire că romanul meu va trage după sine neînţelegeri grave, dacă nu întreprind ceva. Fitecine va trece drept autorul creaţiei sale, afară de el însuşi, şi aşa cum îi cunoaşte el pe muzicologi, peste o sută de ani îmi vor atribui mie paternitatea teoriei sale, de vreme ce am dezvoltat-o în cartea mea. Contemporaneitatea îl privează de prea multe

---

[1] Walter Hammer (n. 1888), publicist influent după primul război mondial, cînd a editat revista *Der Fackelreiter*. Ca socialist, a fost condamnat sub regimul nazist la cinci ani de închisoare. Eliberat în 1945.

[2] Hammer a iniţiat crearea unui monument în cinstea luptătorilor din rezistenţă executaţi în Brandenburg. A publicat apoi mai multe

---

scrieri despre suferinţele şi eroismul deţinuţilor. Scrisoarea aceasta a lui Thomas Mann a fost publicată ca prefaţă la broşura lui Hammer : *Brandenburg — das deutsche Sing-Sing*, 1952.

[1] Metoda de a compune în 12 tonuri (engl.).

pentru ca să nu fie grijuliu măcar în ceea ce priveşte renumele său postum.

Vorbele acestea m-au mişcat, oricît de absurde mi s-au părut temerile exprimate. E complet neadevărat că a fost nevoie de *„much pressure“* [1] pentru a mă determina să-i acord creditul datorat. Îndată ce-am înţeles ce doreşte, am dat indicaţia ca în toate traducerile şi, pe cît de curînd posibil, şi în ediţia originală germană să se adauge în încheiere observaţia care se poate citi acum în ediţia engleză din *Doctorul Faustus*. Era concepută ca un aviz pentru neinformaţi, şi i-am dat forma cea mai obiectivă. Ea vrea să spună : „Să ştiţi că printre noi trăieşte un compozitor şi un filozof al muzicii cu numele de Arnold Schoenberg ; *el* a inventat de fapt metoda de compoziţie în 12 tonuri, nu eroul romanului meu.“ Problema : cine e contemporan cu cine, n-a fost atinsă în această notă. Dacă Schoenberg doreşte aşa, însuşirea cea mai frumoasă şi mai mîndră a noastră, a tuturor, e să fim contemporanii lui.

De îndată ce am fost în posesia primelor exemplare ale ediţiei germane, i-am trimis unul, în care am scris : „Celui adevărat“. Asta însemna : „Nu Leverkühn e eroul acestei epoci a muzicii ; dumneata eşti.“ — Era o plecăciune. Personal şi în scrisori, l-am întîmpinat întotdeauna pe artistul fără compromisuri şi îndrăzneţ Arnold Schoenberg cu cea mai mare veneraţie, şi voi continua s-o fac.

Gîndul că Adrian Leverkühn ar fi însuşi Schoenberg, că figura ar putea fi un portret al lui, e atît de absurd încît nici nu ştiu cum l-aş putea aborda. Nu a existat nici o tangenţă, nici umbra unei asemănări între origina, tradiţiile, biografia, caracterul şi destinul muzicianului meu şi existenţa lui Arnold Schoenberg. S-a spus despre *Faustus* că e un roman al lui Nietzsche, şi într-adevăr, cartea, în care numele lui Nietzsche e trecut sub tăcere din motive bine întemeiate, conţine multe aluzii la tragedia spirituală a acestuia, ba chiar şi citate din istoricul bolii sale. S-a spus deasemenea că m-aş fi dedublat în această operă, povestitorul din carte şi eroul avînd ambii cîte ceva din mine. Şi acest lucru are un dram de adevăr, — deşi nici eu nu sînt chiar un paralitic. Dar a spune că e vorba de un rom despre Schoenberg, asta nu i-a dat încă în gînd nimăn

---

[1] Multă presiune (engl.).

În loc să vadă — cu un zîmbet — în cartea mea pur simplu o bucată de literatură contemporană care depu mărturie despre influenţa lui uriaşă asupra culturii muzica a epocii, el vede într-însa o faptă păgubitoare şi jignitoa E un spectacol dureros să vezi cum un om însemnat, de iritabilitate lesne de înţeles în urma unei existenţe care pendulat între glorificare şi ignorare, se încurcă aproap voluntar într-un hăţiş de gînduri de persecuţie, crezîndu- nedreptăţit şi furat, şi se pierde în certuri veninoase. Fie c el să se poată ridica peste amărăciune şi bănuială, găsind pac în conştiinţa certă a măreţiei şi a gloriei sale !

Thomas Mann

Către ARCHIBALD MACLEISH[1]

(concept)

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
27 februarie 194

Dear Archie,

scrisoarea dumitale, frumoasă ca o poezie şi binefăcătoar ca vorba unui prieten, se află de ieri în mîinile mele. Am citit-o cu o bucurie nespusă — şi cu regrete aproape la fel d mari. De ce ? Pentru că în 27 mai voi fi departe de New York Ştiţi : e anul Goethe, şi că n-am să scap de obligaţii, de asta puteam fi sigur dinainte. Într-adevăr, s-a pus la punct un program destul de copios de îndatoriri : la sfîrşitul lui aprilie pornim spre Chicago, unde începe hora, apoi ţin o conferinţă la Washington despre *Goethe şi democraţia,* apoi la New

---

[1] Archibald Macleish, cunoscut poet american (născ. în 1892). Fusese director al Library of Congress (1939—1945) unde Th. M. ţinuse mai multe conferinţe ; la data scrisorii, director la *State department,* avînd deasemenea o funcţie hotărîtoare la Academia americană de arte şi litere.

York, apoi plecăm în Anglia, apoi în Suedia, de acolo în Elveția, probabil și în Austria — pe scurt, vara se va fi sfîrșit aproape pînă să ne întoarcem. În ziua ceremoniei anuale a Academiei noastre [1], va trebui, *hélas*, să vorbesc la Universitatea din Lund în Suedia, un angajament care dobîndește o greutate deosebită prin conferirea unui titlu onorific (asta deocamdată confidențial).

Mă agită o întrebare, pe care însă o pun probabil în zadar. Șederea mea la New York înainte de plecarea cu avionul spre Europa va ține din 3 pînă în 10 mai inclusiv. Din aceste zile, numai ziua de 6 și *seara* de 7 sînt ocupate. Există oare o cît de vagă posibilitate ca ceremonialul să fie mutat înainte, în ziua de patru sau cinci mai, în dimineața de șapte, sau în opt, nouă sau zece ? Nu cred, firește, că va fi cu putință, întreb numai așa, ca să-ți arăt cît de rău îmi pare să nu fiu de față personal la cinstirea [2] care mi-a fost destinată cu atîta gentilețe și să nu-mi pot exprima mulțumirile personal.

Declar deci prin prezenta c-o accept — cum sună aceste cuvinte ! Ca și cum m-aș simți de ieri ca un copil care primește un dar ! Crede-mă, știu să prețuiesc gestul generos al Institutului dumitale la întreaga lui valoare și întreaga lui însemnătate. S-a spus despre mine, desigur batjocoritor, că nici un alt scriitor nu s-a simțit vreodată atît de demn de distincțiile de care s-a bucurat din partea contemporaneității ca mine. Tare aș vrea să știu cum am reușit să produc această impresie eronată, să dau o imagine cu totul falsă despre atitudinea mea lăuntrică ! Uitîndu-mă în urmă, îmi spun : „Merge, a fost în orice caz acceptabil așa cum e“. Dar sînt prea adînc conștient de natura precară a aranjamentului meu personal cu arta pentru ca să fi dat vreodată din mînă o operă, de la prima la ultima, fie și cu cea mai mică speranță de succes. Cînd succesul venea, eram uluit, înveselit, emoționat, chiar și neliniștit și obiectiv interesat să aflu pe ce anume se întemeia — m-am simțit în toate felurile, numai mulțumit de mine și „demn“, nu. Niciodată laudele și preamărirea nu mi-au zguduit scepticismul. Acestea erau adesea chiar prea copioase, aşa că prevedeam reacţia, care s-a şi produs di belşug în chip de discreditare exagerată şi iritată.

---

[1] The American Academy of Arts and Letters.

[2] *Merit Medal*, premiu anual, acordat odată la cinci ani unui scriitor.

Timpul o să le echilibreze pe toate. Faptul că, dup apariţia unei opere de bătrîneţe mai mult ciudate decît exemplare, dar desigur născute dintr-o adîncă cutremurare, colegi mei americani adunaţi în *Academy* îi acordă străduinţii mel de o viaţă distincţia rarisimă pe care o pot dărui mă umpl de bucurie şi gratitudine. Este o vorbă frumoasă a lui Goethe „Arareori sîntem mulţumiţi de cele ce facem ; cu atît ma mare e mîngîierea dacă am mulţumit pe alţii.“

Cordially yours

Thomas Mann

Către HANS REISIGER

Pacific Palisades, California,
1550 San Remo Drive
19. III. 49

Dragă Reisi,

îţi datorez o scrisoare fermecătoare, comunicată întregii familii, şi o lectură din cele mai frumoase: capitolul din *Salamis* [1], serios, nobil, deştept, omeneşte cald şi poetic elevat, apoi *Herder* [2], primit abia alaltăieri, din care am citit mult de pe acum, cu singurul regret că n-ai prevăzut culegerea, care deschide, fireşte, perspectivele asupra persoanei sale şi asupra întregii epoci, cu o prefaţă proprie, de genul neuitatului dumitale eseu despre Whitman [3]. Oare simpatia nu era totuşi suficientă pentru a o scrie ? Aş înţelege dacă ar fi aşa. Căci, cu toată elevaţia spiritului, e multă comprimare sufletească, nefericire, lipsă de tact în acest caracter care decade vizibil cu vîrsta — un semn rău cu privire la temelia sa. — Văd cu bucurie că munca istoric-arhivistică ți-a refăcut numaidecît productivitatea și ți-a inspirat povestea de la Bückeburg [1], despre care vorbești cu atîta exactitate și vioiciune încît dai impresia că o ai gata elaborată în cap. Asta-mi dovedește ce puțin pot impieta belelele trupești, despre care ai pomenit în treacăt cîte ceva pe un ton foarte răbduriu, asupra prospețimii, curiozității, energiei întreprinzătoare a spiritului dumitale. [...] Și eu vreau să devin mai glumeț după întunecarea lui *Faustus*, care n-a fost nici el de un soi vlăguit, mi se pare.

---

[1] *Aeschylos bei Salamis* (Eschil la Salamis), o nuvelă amplă a lui Reisiger (1952).

[2] *Johann Gottfried Herder — Sein Leben in Selbstzeugnissen, Briefen und Berichten,* o reconstituire documentară a vieţii lui Herder publicată de Reisiger în 1942.

[3] Prefaţa lui Reisiger la operele lui Walt Whitman în traducerea sa (1922).

Susmenționatele belele nu lipsesc nici la mine. O afecțiune a ochilor, de origine infecțioasă, care se manifestă printr-o conjunctivită perpetuă, s-a cronicizat și începuse să mă împiedice complet să mai citesc și să scriu. Un medic de o comoditate agreabilă, care nu făcea nimic, a lăsat ca povestea să se tărăgăneze. Abia acum, la insistențele soției mele și a Erikăi, a procedat la un examen bacteriologic și mi-a prescris un tratament care a și început să-și facă efectul.

Adevăratul deranj în muncă nu vine însă de aici, ci — de acolo, de pe la voi. Mă pregătisem pentru călătoria de primăvară în Anglia, Suedia și Elveția, elaborînd de bine, de rău, o conferință despre Goethe, și reluasem apoi munca la romanul-legendă. Atunci a urmat o corespondență cu oficialitățile din München, și rezultatul a fost că m-au făcut președinte de onoare al secției literare a noii „Academii a artelor frumoase". Iar cînd acceptasem președinția (după ce, spre a restabili echilibrul, am acceptat la repezeală și premiul Goethe din Weimar), mi-a scris Preetorius conjurîndu-mă solemn să vin neapărat în iunie la München, ca să țin o cuvîntare la festivitatea oficială! Sperasem mereu, și crezusem pe jumătate, că o să se înlăture de la mine acest pahar al revederii, deși îmi dădeam seama uneori că pînă la urmă nu va fi cu putință. Primisem invitații prietenoase din Frankfurt (unde l-am recomandat în locul meu pe Unruh), apoi din Leipzig și Weimar (zona +++), și le refuzasem. Iar acum să mă duc numai la München ? E adevărat că tot n-aş fi în stare să suport o raită prin toată ţara pînă la Lübeck etc., şi se poate susţine că o vizită în oraşul în care am petrecut 40 de ani din viaţa mea serveşte drept simbol pentru vizitarea *întregii* Germanii, idee pe care aş putea s-o dezvolt. Dar sînt foarte încurcat de cînd mi s-a deschis această perspectivă. Încă n-am acceptat, e însă probabil că mă voi vedea silit s-o fac, şi liniştea mea s-a dus. Desigur că n-ar trebui să-mi vină atît de greu, dar nu pot altfel, n-am încotro, după aceşti 16 ani de înstrăinare resimt revederea ca o aventură fantomatică şi o adevărată încercare. Prea multă vreme a fost un coşmar „să fii adus în Germania", „să cazi în mîna germanilor". Şi ce să spun ? Totul e atît de complicat ! Nu prea sînt în stare de altceva decît să elaborez în gînd încercări de discurs — şi nici de asta nu sînt în stare, există undeva o barieră interioară, şi conştiinţa că ne-am îndepărtat unii de alţii în aceşti ani prin trăiri divergente mă împiedică să găsesc tonul potrivit. O situaţie penibilă — din care voi şti totuşi să ies în ceasuri mai fericite. Este însă de temut că tot ce aura „germană" a lui *Faustus* a reuşit să înjghebe în sensul împăciuirii să fie anihilat de cartea, în curs de apariţie, cu amintiri din anii genezei sale. Perspectiva asupra lucrurilor, modul de a le trăi erau atît de diferite atunci. Bucuria pe care o manifestam, aflînd despre debarcarea în Franţa, ca şi cum aş fi primit un dar de ziua mea, sau intensitatea cu care doream pieirea acelor lifte infernale, în genere *ura* din mine, singura ură cu adevărat de moarte pe care am cunoscut-o în viaţa mea, şi pe care cei din Germania n-au cunoscut-o — altfel situaţia scandaloasă nu s-ar fi putut menţine atîta vreme — : cu privire la aceste lucruri e totuşi greu să se stabilească o înţelegere. Pe de altă parte, nu e neapărat necesar să vină vorba despre acestea, mai bine numai despre (foarte problematicul) viitor şi despre *old* Goethe.

---

[1] Nuvela *Herder la Bückeburg* a rămas nescrisă.

Ai veni şi dumneata la München în cazul că m-aş decide ? Dacă rămînem în Elveţia, tragem nădejde să te putem remorca şi aduce acolo.

Urări cordiale de sănătate, de spor la muncă ! La revedere, într-un fel sau altul.

Al dumitale Thomas Mann

Către HEINZ WINFRIED SABAIS[1]

Zürich, 12. VI. 49
Hotel Baur au Lac

Mult stimate domnule Sabais,

amabila dumneavoastră scrisoare de la începutul lunii mai m-a ajuns din urmă aici, și vă datorez multe mulțumiri.

Despre hotărîrea deputaților orășenești din Weimar[2] am citit în aceste ultime luni în ziarele diferitelor țări, dar nu eram sigur de starea lucrurilor, fiind fără știri directe din orașul dumneavoastră. De aceea m-am adresat acum cîteva zile de aici domnului primar principal din Weimar (poate că acest titlu nici nu există acolo) cerîndu-i lămuriri. Această scrisoare e depășită acum grație rîndurilor dumneavoastră, devenind inutilă. Răspunsul meu se înțelege de la sine, și anume că *accept* cu bucurie și gratitudine cinstirea care mi se oferă. Vă rog să-l anunțați pe domnul consilier eclesiastic dr. Herrmann și transmiteți-i salutările mele îndatorate.

Dumneavoastră personal vă mulțumesc pentru considerațiile mai generale din scrisoare, pe care le împărtășesc întru totul. Umanitatea se „cultivă“ fără îndoială cel mai bine acceptînd noul din lumea în necontenită prefacere fără a i se împotrivi cu îndărătnicie, fără a-i opune idealuri învechite și devenite între timp ipocrite, rămînînd, dimpotrivă, deschis spre viață și arătîndu-se față de ea prietenos și serviabil, fără a renunța la propria sa personalitate.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] Heinz Winfried Sabais (n. 1922), poet și eseist, în 1948—1950 secretarul Comitetului Goethe la Weimar și Berlin, apoi colaborator la arhivele Goethe și Schiller din Weimar. Mai tîrziu secretarul PEN-Clubului din R.F.G.

[2] Hotărîrea de a-i oferi lui Thomas Mann titlul de cetățean de onoare al orașului Weimar.

Către HERMANN HESSE

Vulpera, 6 iulie 49

Scumpe Hermann Hesse,

scrisoarea mea precedentă abia plecase cînd au sosit, cu mare întîrziere, rîndurile dumneavoastră și ale stimatei dumneavoastră soții cu vorbele bune în legătură cu moartea fiului nostru Klaus[1]. Vă mulțumesc încă o dată amîndurora, în numele nostru al tuturor.

Această viață scurtată mă preocupă mult și cu mîhnire. Atitudinea lăuntrică față de el a fost dificilă și nu cu totul lipsită de sentimentul vinovăției, de vreme ce de la bun început existența mea a aruncat o umbră asupra existenței lui. Totuși, ca adolescent și tînăr, la München, era un prințișor destul de zburdalnic și rîzgîiat, și și-a permis unele lucruri destul de provocatoare. Mai tîrziu, în exil, a devenit mult mai serios și mai moral precum și într-adevăr sîrguincios, dar lucra prea ușor și prea repede, ceea ce explică multiplele pete și neglijențe din cărțile lui. În ce moment a început să se dezvolte în el dorul de moarte, care contrasta într-un mod atît de enigmatic cu firea lui aparent însorită, amabilă, neîmpovărată și mondenă — asta rămîne în tenebre. În pofida sprijinului și dragostei de care a avut parte, înclinația spre autodistrugere i-a fost nestăvilită, și în cele din urmă a devenit incapabil de orice reținere dictată de fidelitate, menajamente și gratitudine.

Cu toate acestea, a fost un talent deosebit. Nu numai *Gide*[2], și *Ceaikovski*[3] e o carte foarte bună, iar *Vulcanul*[4], făcînd abstracție de părțile pe care *ar fi putut* să le facă mai bine, e poate cel mai bun roman din emigrație. Odată, cînd o să adunăm tot ce e mai izbutit dintre scrierile sale, se va vedea că e tare păcat de el. A fost mult nedreptățit, chiar și după moarte. Îmi pot îngădui să-mi spun că l-am lăudat și l-am încurajat mereu.

---

[1] Klaus Mann s-a sinucis la 21 mai 1949 la Cannes.

[2] *André Gide, The Crisis of Modern Thought* (New York, 1943), apărută în traducerea germană a autorului sub titlul *André Gide, Geschichte eines Europäers* (Zürich, 1948).

[3] *Symphonie pathétique,* roman (Amsterdam, 1935 ; Berlin, 1952).

[4] *Der Vulkan,* roman (Amsterdam, 1939 ; Frankfurt, 1956).

Pregătirea unei conferințe pentru Germania[1] îmi cere osteneli și chinuri de-a dreptul ridicole. La asta se adaugă supărarea și regretul că datele noastre de călătorie, de o parte și de alta, nu se potrivesc. La Sils, sau pe aici undeva în împrejurimi ar fi fost atît de bine să fim împreună. Dar ce să facem ! Deci, pe anul viitor !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către LUDWIG KUNZ[2]

Amsterdam, 5 aug. 49

Mult stimate domnule Kunz,

mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră și pentru frumoasele flori !

Se poate vorbi, într-adevăr, despre o criză a culturii și o cotitură în mersul timpurilor, cu întregul cortegiu de greutăți și suferinți ale adaptării care însoțesc în genere un asemenea fenomen și care sînt formele lui de manifestare. O simțim în toate mădularele și ne vine greu tuturor să ne comportăm într-un fel cît de cît înțelept, just și demn. Despre un efect „nivelator“ al crizei generale asupra literaturii *nu* poate fi vorba, dat fiind că oglindirea ei literară e atît de diversă și de nuanțată, după diversele personalități artistice, într-o serie de opere, „însemnate“ tocmai prin faptul că poartă urmele crizei și iau atitudine față de ea mai mult sau mai puțin direct. În speță, aceste opere provin în majoritate, după cît mi se pare, de la autori mai în vîrstă, sau chiar bătrîni, probabil pentru că orizontul acestora e ma larg, cultura şi experienţa lor mai bogată, decît a tinerilo născuţi în plină disoluţie. Personal consider un avantaj să mai fi apucat ultimul sfert din secolul al nouăsprezecelea, cel burghez.

---

[1] *Ansprache im. Goethejahr,* conferință ținută în Paulskirche la Frankfurt, în 25 iulie, apoi la Teatrul Național din Weimar, la 1 august 1949, o reluare a eseului *Goethe und die Demokratie,* cu mici adaosuri și modificări dictate de prilej : anul jubiliar Goethe și totodată prima reîntoarcere a lui Th. M. în Germania.

[2] Ludwig Kunz (n. 1900), critic literar și traducător, din 1938 stabilit la Amsterdam ; editor al unor reviste literare și al unor antologii de poeți neerlandezi.

Vergiliu de Broch, romanul tardiv al fratelui meu, *Suflul*, *Jocul cu mărgele de sticlă* al lui Hesse, multe din scrierile lui Aldous Huxley, chiar şi propriul meu roman *Faustus* sînt mai însemnate şi mai concludente ca documente ale epocii decît ceea ce au produs pînă acum tinerii. Fie ca aceştia să crească, să cîştige puteri şi să dezvolte mai departe moştenirea noastră. Cultura occidentală a trecut prin multe în cursul vremurilor şi nu va pieri nici de data asta.

Acum trebuie să mă îmbarc spre America. E ultimul moment.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către EMIL PREETORIUS

Pacific Palisades, Calif.
6. dec. 49

Dragă Pree,

a ţinut totuşi mai mult decît doream eu pînă ce scrisoarea dumitale a fost urmată de eseul despre Wagner[1]. Cît de tare rămîn eu însumi prins în mrejele acestui subiect mi-o dovedeşte încordarea cu care am deschis cărticica numaidecît — în pofida atîtor alte lecturi care mă solicită, şi care s-a menţinut pînă la ultimul cuvînt, făcîndu-mă s-o citesc fără s-o mai las din mînă. Mi se întîmplă rar să golesc astfel paharul dintr-o sorbitură ; de obicei obosesc repede, dar nici gînd de aşa ceva fiind vorba de această temă şi de această abordare sau prezentare a ei, atît de inteligent şi iubitor pătrunzătoare, pornită dintr-o adîncă preocupare. Dealtfel, discursul e captivant, fiindcă se află în continuă ascensiune : întîi problema pare pusă numai din unghiul de vedere al scenografului şi decoratorului modern — iar fraza care spune că tocmai din acest punct de vedere „valabilitatea supratemporală a operei wagneriene, posibilitatea efectului ei durabil devine o problemă cu totul specială, făcută *să ne pună pe gînduri*, şi cît se poate de greu de soluţionat" rămîne probabil fraza centrală a întregii expuneri. Dar apoi cartea creşte, se amplifică dincolo de orice problematică specială, devenind o circumscriere şi explicitare, îndrăzneaţă prin gradul de iniţiere, a întregului fenomen colosal în sine, — şi dacă în cursul expunerii se întîmplă uneori ca tonul să fie niţel cam pompos, umflat şi „german" — deşi nu se poate pierde din vedere nici o clipă că cel care vorbeşte are o înaltă cultură estetico-filozofică — ei bine, nu eşti dumneata de vină, cauza însăşi o cere şi o aduce cu sine.

---

[1] Emil Preetorius : *Wagner, Bild und Vision* (1949).

Ah, această cauză ! Ce bine ar fi să putem discuta oral despre ea, la o ceaşcă de ceai şi ţigări, timp de vreo *trei ore*. Ne-am înţelege bine în entuziasmul nostru — şi în răsfrîngerile lui sceptice. În eseul dumitale prea îl crezi pe Wagner pe cuvînt, lăsînd la o parte, fără să vrei şi prin forţa lucrurilor, prea multe din ceea ce a fost oribil la el, transfigurîndu-i pînă şi succesul mondial, ceea ce atinge aproape limita nepermisului. Crezi într-adevăr — nu se poate s-o crezi cu toată seriozitatea ! — că marşul triumfal prin lumea burgheză se datorează dorului „de a se scufunda din nou în atotcuprinzătoarele hăuri şi în sfînta noapte" — şi nu cumva mai degrabă amestecului german de barbarie şi rafinament, prin care a subjugat şi Bismarck toată Europa —, şi în plus unui erotism cum nu mai fusese niciodată exhibat în societate ? Îţi mai vine oare să asculţi muzica pariziană a *Muntelui Afroditei ?* [1] Uneori e de-a dreptul îngreţoşătoare. Şi, pe de altă parte : mai poţi suporta înţelepciunea teatrală a lui Hans Sachs, pe gîsculiţa de Evchen cea dulce, pe Beckmesser, „evreul în spini" [2] ? Deşi pantomima acestuia, pînă găseşte melodia, e pur și simplu strălucită, preludiul la actul acela splendid, iar cvintetul o bucată minunată. Dar ce manier totodată, ce pretenții, ce autoslăvire și autoînscenare d mistagog — de nespus și de nesuportat. De ce tocmai despr această operă, care, cu toată sinteza personală, e luată ca de pretutindeni, se pretinde că e creatoare de spirit naționa și mîntuitoare a lumii, o știu numai zeii. Există în lăudăroșenia lui Wagner, în perorațiile sale veșnice, în mania sa de a vrea să vorbească numai el, o indicibilă lipsă de modestie care-l prefigurează pe Hitler — da, desigur, e mult „Hitler" în Wagner ; lucru pe care l-ai omis, pe care a trebuit firește să-l omiți, — cum era să pui în legătură cu Hitler opera pe care o slujești ! S-a aflat destulă vreme în legătură cu el.

---

[1] Versiune a pasajului respectiv din *Tannhäuser,* compusă de Wagner pentru Opera din Paris. Scandalul stîrnit de reprezentaţie (în 1861, cînd Baudelaire îi ia apărarea în scrierea apologetică : *Wagner et Tannhäuser à Paris*) l-a determinat să compună o nouă versiune, a patra, cea „vieneză" din 1878.

[2] Aluzie la un basm al fraţilor Grimm.

Actul doi din *Tristan*, cu voluptuoasa lui unduire metafizică, așa găsesc acum, e ceva potrivit mai mult pentru tinerii munciți de sexualitate. În schimb, cînd am mai ascultat o dată, recent, actul întîi, cu dramatismul lui realist, am fost complet entuziasmat. Cîntecul Isoldei despre *„der Kahn, der klein und schwach"*, scena de tensiune între ei doi, începînd cu *„Begehrt, Herrin, was Ihr wünscht"* și dominată de tema introductivă *„Wüsstest — du nicht, was ich — begehre"* [1] întrece pur și simplu totul ca putere expresivă. Și să nu uităm că aici, datorită modelului epic, limba se mai menține între limitele stilistice pure. Cu toate acestea, nu l-aș mai putea suporta pe *Tristan* în întregime. Dar pe *Lohengrin*, da, al cărui preludiu e poate cel mai minunat lucru din cîte a scris, și pe care, în frumusețea lui albastru-argintie, îl mai iubesc și acum din străfundul inimii — e o dragoste de tinerețe veritabilă, durabilă, înnoită la fiecare nouă întîlnire. Mai am un disc vechi cu „Delia de aur" [2] (care nu de mult a trebuit să-și întrerupă din păcate înainte de vreme seara de cîntece dată aici cu Walter, fiindcă s-a simțit indispusă) în rolul Elsei cu pasajul *„Einsam in trüben Tagen"* [3], iar la intrarea pp a trompetei, cînd textul sună așa : *„In lichter*

---

[1] „Barca mică și fragilă" ; „Cereți, stăpînă, ce doriți" ; „De n-ai ști — ce eu — doresc".

[2] Cîntăreața Delia Reinhardt, căreia Preetorius îi zicea „Delia de aur", fusese prima soprană lirică a operei din München, sub direcția lui Bruno Walter.

[3] „Singuratică în zile triste."

Waffen Scheine — ein Ritter nahte da“ [1] sînt de fiecare dată transportat de încîntare ca la optsprezece ani; e punctul culminant al romantismului.

Aş dori să-l văd pe *Lohengrin* în montarea dumitale! Dar pe *Parsifal* nu l-ai înscenat niciodată? Opera asta de bătrîneţe, mult subestimată, e în fond cea mai interesantă. Mai cuprinde muzică dintre cele mai grandioase (schimbarea de decor din actul III), iar figura lui Kundry e fără îndoială cea mai înaltă dintre realizările sale poetice. Îşi dădea bine seama.

Scrisori atît de lungi, domnul meu, nu mai scriu cu nici un alt prilej. Atîta doar că întineresc, cînd e vorba de Wagner. Mulţumiri pentru incitarea şi răscolirea înnoită pe care mi le-a adus cartea dumitale.

Am primit la vremea lui şi frumosul, foarte frumosul necrolog dedicat lui Wolfskehl [2], şi l-am citit cu emoţie. Cuvintele dumitale calde şi iubitoare mi l-au evocat întreg, în toată unicitatea sa.

Rămîi cu bine, şi mult succes pretutindeni în lume!

Al dumitale Thomas Mann

Către G. W. ZIMMERMANN [3]

(concept)

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
(nedatat, aproximativ 7 decembrie)

Mult stimate domnule Zimmermann,

redacţia revistei *Der Monat* mi-a trimis chestionarul dumneavoastră, adăugînd că se ştie ce corespondent deosebit de bun la inimă şi răbdător sînt, deci voi răspunde poate dîn socoteală, aşa cum cer întrebările din chestionar. Redacţi nu crede că e cazul să ia poziţie.

---

[1] „În lumini de arme lucii — un cavaler s-apropie“.

[2] Karl Wolfskehl (1869—1948), poet şi scriitor. A făcut parte din cercul lui Stefan George şi a murit în emigraţie, în Noua Zeelandă.

[3] G. W. Zimmermann, inginer, alte date personale lipsesc.

Acum trebuie să vă spun că tonul scrisorii dumneavoastră felul de a pune întrebările, formule ca : „Nu v-aţi dat seam încă —“, „Tot n-aţi priceput că —“, „Oare aţi reflecta vreodată asupra —“ „N-aţi devenit conştient de faptul —“ care mi se adresează aşa, de sus, mi se par cam necuviincioase nu prea potrivite şi lipsite de tact. Dar tactul nu e latur forte a germanilor, iar manierele dumneavoastră vă privesc De aceea nu vreau să dezmint bunul meu renume de om car răspunde la scrisori. Aşadar :

Nu l-am inclus pe Adolf Hitler în consideraţiile mel fiindcă nu a fost o figură monumentală germană, nu a fos deloc o figură monumentală, nu a fost deloc o figură, c doar o scîrbă. Nu-l puteam pune pe plebeul turbat şi agramat alături de uriaşul plin de vicleşuguri, de cea mai cizelată formaţie europeană [1], care a dorit să aibă ca vecin de moşie pe Lassalle, care scria o proză de prim rang şi care, e drept, a avut o acţiune fatală asupra eticii germane prin succesul orbitor al priceperii sale machiavelice în politică şi diplomaţie, o pricepere făcută dintr-un amestec de brutalitate şi rafinament. Aveţi dreptate spunînd că fără pre-educaţia dată de Bismarck, Hitler n-ar fi putut avea atîta noroc la germani. Dar asta se citeşte printre rînduri în ce am scris, şi mi-aţi citit prost articolul dacă aţi înţeles că schiţa de portret a lui Bismarck pe care-o oferă e o preamărire şi o elogiere. Alţii au văzut în portretul deasemenea mai mult schiţat care-l precede, al lui Luther, exact contrariul, adică o defăimare care jigneşte sentimentul naţional. E greu să respecţi adevărul şi totodată să-i mulţumeşti pe oameni.

Cu totul eronată mi se pare afirmaţia dumneavoastră că Bismarck „a călcat în picioare valoroasele principii politice“ ale lui Frederic al II-lea. Pe această iazmă genială n-am inclus-o în seria mea din „neamul uriaşilor“, pentru că, prin totala sa înfeudare faţă de cultura franceză, mi se pare prea puţin german, abstracţie făcînd de trăsătura mefistofelică pe care Nietzsche o relevă laudativ la orice întruchipare mare germanității. Bismarck a practicat însă o politică preponderent fredericiană. El a fost cel care a dus la împlinire ideea lui Frederic a unei Germanii unite pe temeiuri dinastice, sub conducere prusacă și cu excluziunea Austriei. Carl August de Weimar era cucerit de această idee, Goethe era net împotriva ei. Vorbesc în treacăt despre acest lucru la conferința *Goethe și democrația*, apărută și ea în *Der Monat*, pe care însă probabil că n-ați citit-o. Altfel ați ști că „am reflectat“ totuși asupra deosebirii dintre sublima poporanitate a lui Goethe, dragostea sa de elementul dătător de hrană al inconștientului — și cultul umanității la Schiller, de esență revoluționară.

---

[1] Bismarck.

Încercarea de a dovedi că la „Cei trei uriași“, Luther, Goethe, Bismarck, există anumite asemănări, trăsături de familie național-psihologice, este oare atît de abjectă, merită 15 întrebări răutăcioase ? Nu l-am așezat pe Bismarck „pe aceeași treaptă“ cu Goethe, căci pe acesta, nu pe cel dintîi, l-am calificat drept „miracolul german“. I-am zis așa pentru că reprezintă elementul germanic-monumental în forma lui cea mai cuceritoare, cea mai demnă de dragoste, cea mai binecuvîntată de Muze, fiindcă formează cea mai fericită legătură dintre Germania și lume. Ceea ce numiți „trăsături politice dubioase“ a fost relevat de mine, deoarece găsesc că e searbăd să-l socoți pe Goethe un fel de „copil model“ în ale democrației și un reprezentant al „Germaniei celei bune“. Era prea mare pentru a fi numai bun, și orice germanitate mare conține întotdeauna și ceva din „Germania cea rea“. Scrierile mele ocazionale în jurul problematicii germane, ca de pildă : *Germania și germanii*, au deschis ochii multor englezi și americani asupra faptului că o *reeducation* a „foștilor mei concetățeni“ nu e o treabă tocmai simplă.

N-am nimic împotrivă dacă eseul meu *Goethe, miracolul german* se citește aproape ca un capitol din scrierea mea *Considerațiile unui apolitic*, veche de 32 de ani. Asta dovedește numai că „ruptura“ din viața mea e o legendă prostească, ea formînd de fapt o unitate în desfășurare. *Considerațiile* erau o carte foarte justă prevăzută cu un semn greșit. Datorită ei am învățat mult prea mult pentru a asculta de îndemnul de a mă distanța de ea, adică de mine ; dumneavoastră deasemenea aţi face mai bine dacă aţi învăţa d ea, decît să vorbiţi, cu o „permisiune“ pe care nu v-o nimeni, întîi de toate nu v-o conferă ierarhia spirituală personală, de o „inepţie politică“.

Fără îndoială, scriind ultimul cuvînt al *Consideraţiilo* nu mai eram pe aceeaşi poziţie ca la cel dintîi. Trecuse mai departe, aşa cum se cuvine s-o facă un spirit viu ; do că nu mi-e felul să las să cadă nimic din viaţa mea, ci iau cu mine, în perioade ulterioare, cele ce au existat m timpuriu, aşa încît orice poate deveni din nou producti Dacă aţi fi făcut cunoştinţă cu mult discutatul roma *Doctorul Faustus*, v-aţi da seama de acest lucru. Dar c cunoaşteţi din lucrările mele şi ce ştiţi în fond despre mine Poate *Lotte la Weimar*, romanul cu Goethe ? Sau tetralogi *Iosif ?* Sau *Muntele vrăjit ?* Probabil că nimic. Fără pregătire, fără a stabili legături.

(sfîrşitul scrisorii lipseşte)

Către ARNOLD SCHOENBERG

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
19 decembrie 1949

Mult stimate domnule Schoenberg,

un *„character document“* [1] al dumneavoastră din revista *Music Survey* pe care redacţia a avut amabilitatea să mi-l trimită (alte lucruri apărute între timp mi se pare că mi-au fost ascunse) m-a făcut să-mi dau seama, spre spaima mea, că pe vremuri, cu ani în urmă, mi-aţi dat tratatul dumneavoastră de armonie numai cu împrumut, şi nu ca dar. Într-adevăr, acest fapt indiscutabil mi se ștersese din memorie, în închipuirea mea cartea împrumutată s-a transformat încetul cu încetul într-o proprietate a mea — poate pentru că, într-un sens superior, mi-o apropriasem într-adevăr : iată o explicație psihologică, dar nicidecum o scuză. Dimpotrivă, scuzele trebuie să mi le cer, cu toată sinceritatea. Pe vremea aceea mi-ați atras atenția în mod expres asupra numărului mic de exemplare, așadar e și mai greu de iertat că v-am făcut să așteptați atîta vreme pînă să restitui acest bun prețios. Dar de ce nu mi-ați adresat niciodată un rînd amintindu-mi că trebuie să-l înapoiez ?

---

[1] „Document caracterologic“ (engl.) : articol al lui Schoenberg, intitulat : *Further to the Schoenberg-Mann Controversy*, apărut în *Music Survey* din toamna anului 1949, revistă trimestrială editată între 1948 şi 1952.

Acum, după un răstimp rușinos de lung, mă grăbesc să vă trimit acest bun al dumneavoastră prin poștă. Am studiat cartea pe vremuri cu multă seriozitate, și sper că urmele răsfoirii frecvente nu sînt prea vizibile.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

P.S. Cu acest prilej, o întrebare : dacă o să mă simt din ce în ce mai prost sub grindina atacurilor dumneavoastră, o să-mi dați voie atunci, la ananghie, să public scrisoarea din 15 octombrie 1948, pe care mi-ați adresat-o după primirea ediției engleze din *Dr. Faustus*, prevăzută cu nota de la urmă, și în care-mi mulțumiți din inimă pentru că v-am împlinit dorința, vă declarați perfect satisfăcut și adăugați : „Eram ferm convins că nu mă pot aștepta de la dumneavoastră la altceva decît de la mine însumi, și sînt foarte bucuros că încrederea mea a fost recompensată în felul acesta“ — ?

Pe atunci, nota mea lămuritoare de la urmă nu era deci „un act de răzbunare“. Cum de a devenit în ochii dumneavoastră așa ceva, nu știu. Mă întreb însă în zadar de unde mi-ar putea veni impulsul de „a mă răzbuna“ asupra dumneavoastră. Nici notația aceea insignifiantă de jurnal intim de pe vremea genezei lui *Faustus*, referitoare la „scara lui Iacov“ a dumneavoastră nu poate avea nimic în comun cu un act de răzbunare, de n-ar fi decît prin simpla cronologie.

Vă înverșunați să loviți într-o gogoriță care nu sînt eu, ci o creație a fanteziei dumneavoastră. Așa nu se pot naște dorinţe de răzbunare. De vreţi să-mi fiţi duşman cu or preţ — pe mine tot nu veţi reuşi să mă faceţi duşmanul du neavoastră.

T.

Către SIEGFRIED MARCK

Pacific Palisades, Californ
1550 San Remo Dri
1 ian. 19

Dragă domnule profesor,

mulţumiri pentru aducerea aminte! Mi-a părut extrem rău, şi soţiei mele deasemenea, cînd am aflat de boala pr care aţi trecut între timp. Principalul e că a trecut, şi sînteţi de mult pe panta ascendentă...

Lucrarea mea, foarte insignifiantă de astă dată, a pr gresat într-adevăr mult, şi adesea mă amuză realmente să l crez la ea. Între timp însă, din cauza aşa-zisului meu „c munism“, mi-am stricat relaţiile cu toţi „oamenii de bine şi zilnic îmi cad sub ochi lucruri groaznice ce se scriu de pre eclipsa mea morală. Lumea a înnebunit de-a binele Dacă exprimai în 1932 credinţa că va veni o lume org nizată în mod unitar şi planificat, o administraţie comun a globului pămîntesc şi o distribuţie a bunurilor în care n vor mai exista milioane de oameni flămînzi, mai rămîne totuşi măcar pe jumătate un om de onoare. Astăzi, pronu ţînd aceleaşi cuvinte, te vezi încolţit de furia coordonată întregii prese a Pactului Atlantic, bărbaţi stacojii de mîni femei certăreţe ce scot ţipete stridente tabără asupra ta declară unanim că omul şi opera sînt pe veci dezonorate desfiinţate.

Peste 50 de ani, toată cearta aprigă se va fi topit în civilizaţie, ca şi alte polarităţi şi antagonisme de neîmpăcat atunci se va arăta că „Apusul“ a învăţat mai mult de l „Răsărit“ decît invers.

Cu cele mai bune urări

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către THEODOR W. ADORNO

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
9 ian. 1950

Dragă domnule Adorno,

multe mulțumiri pentru scrisoarea dumneavoastră substanțială și interesantă. A fost citită și răscitită, am citit-o și celorlalți, iar ieri am vorbit de ea cu soția dumneavoastră, cînd a fost la noi, la *lunch*. În sfîrșit, după atîta vreme! De mult n-am ajuns să ne vedem, fiindcă am fost suferind și nu prea apt de sociabilități: m-a sîcîit o inflamație infecțioasă care mi-a astupat trompele, făcîndu-mă uneori aproape complet surd, o stare foarte deprimantă, însoțită de chinurile mîncărimii, cu nopți nedormite. O îngrijire care mi-a răpit mult timp a adus o ameliorare, dar îndată după aceea a intervenit o faringită acută, de care n-am scăpat nici acuma — pesemne e aceeași infecție care de răul descîntecelor s-a refugiat în altă parte. Nu știu cum, aerul de aici mi se pare mereu plin de asemenea lucruri necurate, și mă impresionează grozav că vă simțiți atît de înviorat și bine dincolo, în patria străină. Noi, aici, în străinătatea devenită patrie, trăim în fond într-un loc nepotrivit, ceea ce conferă existenței noastre ceva imoral. Asta pe de altă parte mă amuză. Dealtfel, sînt foarte atașat de casa noastră, care e întru totul ceea ce-mi trebuie, și iubesc și țara și oamenii, care au rămas amabili și prietenoși, deși atmosfera politică devine *more and more unbreathable*[1]. Nu de mult, Hotelul Beverly Wilshire și-a refuzat sala pentru un dineu dat de *Arts, Sciences and Professions Council*[2], pentru că un comunist ca dr. Männ avea să țină o alocuțiune cu acest prilej. A urmat apoi, firește, o asemenea agitație în această *commu-*

---

[1] Din ce în ce mai irespirabilă (engl.).

[2] La dineul organizat de National Council of Arts, Sciences and Professions în 14 ianuarie 1950, Th. M. a ținut o cuvîntare și a primit o diplomă de onoare „pentru distinsele contribuții, ca autor și ca cetățean, la progresul păcii, al libertății intelectuale și al culturii democratice".

nity și a căzut o asemenea grindină de telegrame asupra hotelului, încît acesta a capitulat și ne dă sala. Dacă îmi trece durerea de gît, am de gînd să mă duc și să țin o cuvîntare cît se poate de decantată, așa cum e potrivit cu anii mei. De fapt, aș avea deplinul drept cetățenesc să înjur, fiindcă anul acesta am fost obligat să arunc ca hrană pentru fiara războiului rece un impozit de 16 000 de dolari. Pentru asta l-am scris pe *Faustus ?* Nicidecum !

Vă vine să credeți că Schoenberg a mai tras o salvă din toate tunurile de pe bord împotriva cărții, împotriva mea și a dumneavoastră ? Asta s-a întîmplat în revista londoneză *Musical Survey*, dar de data asta articolul a fost atît de stupid încît editorul l-a supranumit un *„character document"* ca să-l scuze. Între altele, povestește acolo că nici unuia dintre cei care au păcătuit împotriva lui nu i-a mers bine, că dintre două doamne care s-au făcut vinovate de așa ceva, una și-a rupt piciorul, iar cealaltă a fost și ea lovită de nu știu ce nenorocire. E de neînchipuit ca așa ceva să fie cu putință. I-am scris însă din nou că dacă ține neapărat să umble prin lume în chip de dușman al mèu, n-are decît, pe mine nu va reuși să mă facă dușmanul lui.

Escrocului [1] îi adresez și acum doar niște zîmbete de la distanță, căci *Alesul* nu e încă gata, deși a progresat mult. Într-adevăr, *nimic* nu mă împiedică să lucrez diminețile.

Acum penitentul șade pe pietroiul lui, și pentru a-i raționaliza alimentația, iau în ajutor, sau călugărul ia în ajutor, ideea lui Epicur (și a lui Lucrețiu) despre *„uteri"* [2] pămîntului și despre „laptele" pe care aceștia l-au produs pentru a-i hrăni pe primii oameni. Din tuburile acelea care atîrnau la pămînt și-și înfigeau rădăcinile în el a rămas unul pentru Gregorius. Trebuie să știi să te descurci. Dealtfel, mi se pare că la Hartmann există o aluzie la așa ceva. Vă trimitem toți multe salutări și vă dorim în continuare petrecere plăcută la sofisticăria cu copiii.

Al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] E vorba de personajul Felix Krull.

[2] Th. M. dă cuvîntul în latină, ca citat. La Lucrețiu e întrebuințat mai mult în sensul de „sînii" pămîntului.

Către HANS REJSIGER

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
16 febr. 1950

Dragă Reisi,

mi-ai făcut un dar atît de drăguţ cu *Thésée* al lui Gide[1], o mică lucrare fermecătoare, executată cu o mînă atît de uşoară, plină de spirit şi suficient de frivolă. Jocul cu elementul mitologic e întotdeauna amuzant! Chiar şi J. W. von Goethe era plin de voie bună şi de haz cînd îl practica. Multe mulţumiri pentru acest dar. Traducerea ar putea fi mai bună — şi anume dacă ai fi făcut-o dumneata.

În ce-l priveşte pe Gide, am conştiinţa încărcată. Nu i-am mai scris şi nu l-am felicitat nici pentru premiul Nobel, nici de a 80-a aniversare[2] — nu ştiu de ce, dar există asemenea inhibiţii care se întăresc cu fiecare omisiune. Şi totuşi, am fost în relaţii de bună prietenie cînd eram în Europa ; în *Jurnalul* său, a lăudat *Lotte la Weimar*, iar prefaţa sa la eseurile mele a înglobat-o în cartea *Feuilles d'automne*.

Poţi să-mi relatezi ceva îmbucurător despre ameliorarea, măcar şi înceată, a braţului dumitale ? De cînd cu ultimele veşti primite de la dumneata, am fost cam îngrijorat din pricina asta. Cît despre mine, bătrîn ca un codru, n-am absolut nici un drept să mă plîng. Nu pot decît să constat cu resemnare că nu-mi merge prea grozav. [...] Nici nu ştiu dacă voi putea şi voi avea chef să vin în Europa în primăvara asta, care dealtfel e înfricoşător de apropiată. Ce frumos ar fi să ne întîlnim în ţara helvetică !

Al dumitale T. M.

---

[1] Traducerea germană a acestei cărţi din 1946 apăruse în 1949

[2] Gide a primit premiul Nobel în 1947 şi a împlinit 80 de ani în 1949. Th. M. a scris despre cartea *Si le grain de meurt*, şi apoi un articol necrolog : *Zum Tode André Gides.*

Către BERNHARD BOEHNKE [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
20 februarie 1950

Mult stimate domnule Boehnke,

mulțumiri pentru rîndurile dumneavoastră prietenoase. Declarația că printre cele șase opere pe care le-aș lua cu mine ca lectură pe o insulă pustie ar figura *Părinți și copii* voia să exprime, firește, numai în linii generale înalta mea prețuire față de această capodoperă. Celelalte cinci pe care le-aș lua cu mine nu-mi erau atunci prezente în minte. Aveți desigur dreptate în privința lui *Faust* de Goethe. La aceasta s-ar adăuga fără îndoială ceva din Dostoievski, *Frați Karamazov* sau *Demonii.* Și în ceea ce privește *Război și pace* de Tolstoi ați ghicit bine. Apoi cred că ar mai face parte din listă un volum de Stifter, poate *Pietre multicolore.* Dintre cărțile franceze, probabil *Educația sentimentală.* Cu asta să încheiem, e mai mult decît ați dorit să aflați. Cu cele mai bune salutări și urări, al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către KURT WESTPHAL [2]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
5 martie 1950

Mult stimate domnule Westphal,

cele mai bune mulțumiri pentru scrisoarea dumneavoastră și pentru fermecătoarea „convorbire închipuită“ ! Îmi place acest gen de parodie și am tot respectul față de îndrăzneala dumneavoastră serioasă. Îl maltratați pe bătrînul mai rău decît bosumflatul de Riemer[1] în cartea mea — pentru a ajunge în cele din urmă la concluzia, cam optimistă, că viitorul îi aparține spirtului său. Oare și viitorul muzicii? Natura acestei arte mi se pare greu de aliat cu felul de a fi goethean. Nietzsche a emis părerea că în muzica germană, elementul Goethe se află în fond doar la — Mendelssohn. Gîndul acesta îți devine inteligibil doar sporadic. Dar dată fiind amuzicalitatea și antimuzicalitatea lui Goethe, nici nu ne aflăm pe un teren prea ferm. A cunoscut totuși momente de profundă gratitudine, momente în care s-a simțit cucerit de ea:

---

[1] Bernhard Boehnke (n. 1914), consilier guvernamental al orașului-land Hamburg, profesor de drept comercial ; a publicat lucrări de specialitate. Ca prizonier de război în Uniunea Sovietică, Boehnke formase un cerc de admiratori ai lui Th. M. Întors din prizonierat, Boehnke îi ceruse unele lămuriri.

[2] Kurt Westphal (n. 1904), muzicolog, din 1962 directorul Conservatorului din Berlin. A publicat studii despre clasicismul vienez, despre scrisorile lui Mozart, ultima lucrare fiind *Vom Einfall bis zur Symphonie,* 1965.

Da schwebt hervor Musik mit Engelsschwingen...
Das Auge netzt sich, fühlt im höhern Sehnen
Den Götterwert der Töne wie der Tränen.[2]

Ciudat, și Nietzsche a asociat mereu muzica și lacrimile.
Mulțumind încă o dată,
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către WOLFGANG SCHNEDITZ[3]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
7 martie 1950

Mult stimate domnule Schneditz,

„mulțumesc preafrumos", cum se spunea odinioară și cum ar trebui să se mai poată spune și azi, pentru emoționantul dar al celor două volume Trakl cu care m-am îndeletnicit mult şi intens în ultimele zile. O tristă şi singuratică viaţă de adolescent din această epocă s-a transformat aici în poezie, o poezie din cele mai intense ; cunoşteam din ea unele piese izolate, dar acum, în multitudinea plăsmuirilor ei, m-a mişcat mai mult ca oricînd. De fapt, cu toată ardoarea expresiei, avem de-a face cu o sferă dureros de închisă în sine, care nu tinde spre „înţelegere" în sensul raţional, şi cînd e confruntată cu o anumită închidere inerentă vîrstei, ca în cazul meu, rămîne o distanţă care creşte uneori pînă la a deveni înfricoşătoare. Dar de partea asta a prăpastiei rămîne mereu certitudinea că poezia de dincolo de ea va *dura*, prin culori ce nu pot păli, prin sunete ce nu se pot stinge.

---

[1] Friedrich Wilhelm Riemer (1774—1845), filolog, educator în casa Humboldt, apoi preceptorul fiului lui Goethe. După moartea poetului a publicat mărturii despre Goethe. Apare ca personaj în *Lotte la Weimar.*

[2] Iată, se ivește muzica, plutind pe aripi îngerești... / Ochiul se umezește, cuprins de-un dor mai înalt, / Simți prețul divin al sunetelor și-al lacrimilor." (Goethe, *Trilogie der Leidenschaft*).

[3] Wolfgang Schneditz (1910—1964), scriitor și critic literar, a publicat între altele o carte despre Rilke, un volum Trakl după mărturii și operele lui Trakl cu o biografie ca prefață.

În introducerea dumneavoastră ne-aţi deschis, mai mult ca oricine înainte, înţelegerea pentru viaţa, pentru fiinţa umană din care a purces acea operă perenă, realizînd astfel o faptă meritorie în favoarea poetului. Cred că dorinţa dumneavoastră de a vedea gloria postumă a lui Trakl crescînd şi extinzîndu-se de la o ţară la alta se va împlini. *„Schon längst verbreitet sich's in ganze Scharen, das Eigenste, was ihm allein gehört"*.[1]

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către MAXIMILIAN BRANTL

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
19 martie 1950

Dragă domnule Brantl,

vă mulţumesc din inimă pentru telegramă şi pentru vorbele călduroase din scrisoarea dumneavoastră. Aţi fost un prieten credincios al celui dispărut[1]; căci prietenie și fidelitate nu înseamnă desigur să încuviințezi întrutotul calea pe care o apucă celălalt sub îndemnul destinului său spiritual, ci a crede în puritatea lui și a nu-l părăsi nici în rătăcirile sale, sau ceea ce ni se pare a fi rătăcire.

---

[1] „De mult se răspîndeşte în mulţime ce numai lui anume-i aparţine" (Goethe : *Epilog la Clopotul de Schiller*).

Ca scriitor profund înrădăcinat în tradiția europeană, mai cu seamă cea latină, și înzestrat fiind, așa cum dovedesc unele cărți ale sale, cu un instinct politic extrem de rar în Germania și de-a dreptul profetic, marele nostru dispărut vorbea tot mai net, pe măsură ce înainta în vîrstă, în numele viitorului, fiind astfel pe înțelesul puținora în timpul vieții sale. Dar extrem de sezisant era tocmai faptul că în creațiile sale literare și în publicistica sa, acest spirit foarte evoluat, sever și strălucit tindea spre simplicitate, și căuta o cale spre popor, spre o comunitate socială, fără a ceda ceva din distincția sa. Mai cu seamă recent de tot, în opera sa memorialistică : *O epocă se trece în revistă*, acest amestec făcut din intelectualitate elastică și din simplicitate, ba chiar naivitate în căutarea contactului cu poporul produce impresia de ceva nou, remarcabil și aparținînd viitorului.

În ultima vreme fusese de multe ori suferind, îmbătrînise mult și ca aspect exterior, totuși voia să ia asupra sa, peste vreo 6 săptămîni, ostenelile mutării la Berlinul de est, unde-l așteptau belșugul și onorurile supreme. Voia și nu prea voia ; aventura îi apărea, și ne apărea și nouă, în culori înfricoșătoare, rămînînd de fapt incredibilă. În ultima seară, contrar obiceiurilor sale, stătuse treaz pînă tîrziu, ascultînd muzică și savurînd-o îndelung, și nu se îndura, în pofida insistențelor, să se ducă la culcare. Apoi, în somn, o hemoragie cerebrală, fără să scoată un sunet, fără să facă o mișcare. Pur și simplu nu a mai putut fi trezit dimineața. Inima a mai bătut pînă spre amiază, dar nici un mijloc n-a fost eficace pentru a-l face să revină din starea de inconștiență. Să nu fim ingrați ! În fond a fost ieșirea cea mai îndurătoare.

Solemnitatea înhumării a fost demnă. Au vorbit un pastor din Unitarian Church și Lion Feuchtwanger, un cvartet a cîntat o compoziție frumoasă, lentă, de Debussy, apoi am pășit în urma coșciugului peste pajiștea caldă a cimitirului de la Santa Monica.

---

[1] Heinrich Mann murise la 12 martie 1950 la Santa Monica în California.

R.I.P.[1] Deasupra lui, la lumină, lucrurile nu se petrec în așa fel încît să avem motive de a-l deplînge prea cu osebire. [...]

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către WALTER H. PERL[2]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
25 martie 1950

Dragă domnule dr. Perl,

[...] recenzia la *Cum am scris Doctor Faustus*[3] ați făcut-o fără îndoială foarte bine. Elogiile absolute nici nu sînt agreate pe aici. Critica să critice, și nici un copac să nu crească pînă-n cer[4] — în această privință, democrația mai e stăpînă în țara asta. Ura împotriva mea, stîrnită de rătăcirea mea în „politica zilei" (cum numiți criza culturii și a umanității sub semnul căreia se află lumea și de care nu te prea poți salva refugiindu-te în apolitism), vă apare, sub influența mediului dumneavoastră de germaniști, în culori prea sumbre. Căci în pofida tuturor acestor lucruri, mai am parte în țara asta de manifestări copioase de prietenie. De altfel nu sînt astăzi mai rătăcit în politica de actualitate decît eram în 1933. Protestul împotriva arestării apărătorilor în procesul conducătorilor partidului comunist nu l-am inițiat, firește, dar l-am semnat, pentru că spunea adevărul, cuvînt cu cuvînt, și în cuvinte foarte potrivite. El se ridica împotriva unei încălcări crase a dreptului și a imunității avocaților unor acuzați aduși în fața justiției oricum în chip ilegal, de vreme ce activitatea lor nu fusese ilegală. Și într-adevăr, *lawyer* [1]-ii au și fost puși în libertate sub presiunea unei opinii publice încă destul de intacte. Asta nu poate supăra decît pe niște germaniști și pe niște fasciști.

---

[1] *Requiescat in pace* (lat.) : odihnească în pace.

[2] Walter H. Perl (n. 1905), profesor de germanistică la Universitatea din Huntington, S.U.A., a publicat studii despre simbolismul austriac, apoi lucrarea : *Thomas Mann 1933—1945. Vom deutschen Humanisten zum amerikanischen Weltbürger*, New York, 1945.

[3] Recenzia n-a fost publicată.

[4] Nimeni să nu devină prea mare, să nu fie prea slăvit. Parafrază a unui proverb german.

Credeți-mă : nu sînt pe cale de a deveni martirul unei cauze care nu e a mea, adică a cauzei statului totalitar, al cărui partizan nu voi putea fi *niciodată*. Pe cale de a deveni martir e însă oricine aici, dacă se ridică împotriva *distrugerii democrației*, care se desfășoară din plin, sub pretextul de a o apăra. Oare toate acestea nu vi se par înfricoșător de cunoscute încă din Germania ? „A trebuit să se întîmple ceva foarte greșit și foarte rău“, da, desigur. Se petrec lucruri și se pregătesc lucruri de neconceput pînă acum într-o țară în care fascismul nu izbucnise încă din plin și deschis. „Războiul rece“ *ruinează* America fizic și moral, de aceea sînt împotriva lui — și nu „împotriva Americii“. Dacă se votează legea Mundt-Nixon [2], *fug* de aici în goană mare, cu toate cele șapte doctorate de onoare ale mele. Cred că dorința de a păstra legătura cu opera mea v-o puteți împlini fără scrupule, chiar și ca membru al comunității Congregational Church. Există creștini americani, ca de pildă, părintele Stephen Fritchman de la First Unitarian Church din Los Angeles, care se rătăcesc mai abitir în politica zilei decît mine.

Cu bine

Al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] Avocații (engl.).

[2] Proiect de lege mult discutat, propus de K. E. Mundt, pe vremea aceea senator, și de R. Nixon, pe vremea aceea deputat în Congres, amîndoi membri ai Comitetului pentru activități antiamericane ; proiectul prevedea măsuri radicale „prin toate mijloacele“ împotriva activităților considerate antistatale ; deși a fost votat, el n-a ajuns să fie propus senatului.

Către „GERMANIC REVIEW“

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
29 martie 1950

Mult stimaţi domni,

m-am bucurat primind rîndurile dumneavoastră şi am fost mişcat înţelegînd că aveţi de gînd să publicaţi în revista dumneavoastră, spre a marca a 75-a mea aniversare, unele consideraţii binevoitoare asupra operei vieţii mele. O şi mai mare satisfacţie am resimţit-o însă aflînd că vreţi să legaţi aceste atenţii de un omagiu adus geniului fratelui meu răposat, faţă de care această ţară are într-adevăr, aşa cum spuneţi, unele greşeli de îndreptat. A trăit foarte necunoscut şi singuratic aici, şi dacă l-am încurajat, atîta vreme cît încă nu era în mod evident prea tîrziu, să accepte invitaţia insistentă a guvernului Democraţiei Populare Germane de a se muta la Berlin, am făcut-o ştiind că acolo i-ar fi fost hărăzit un amurg al vieţii bogat în cinstiri. Îi doream un asemenea amurg, găseam că i se cuvine, şi am sprijinit deci dorinţa forurilor oficiale germane, cu toate că mutarea lui ar fi însemnat desigur o separare pe veci şi cu toate că devenea tot mai limpede că el nu mai dorea în fond decît să fie lăsat în pace.

Îmbătrînise mult în ultima vreme, îl încercaseră diverse boli. Nu mai lucra, mai scria doar scrisori, în care vorbea despre pregătirile sale de plecare, citea puţin şi asculta muzică. Cu productivitatea intelectuală se petrece un lucru curios : cînd dispare, în cele din urmă, fiindcă eşti prea obosit, ea nu-ţi mai lipseşte ; nu l-am auzit plîngîndu-se niciodată de scăderea puterii sale de muncă ; se vede că-i era complet indiferentă. Pe de altă parte ştia că opera sa — o operă considerabilă ! e îndeplinită, deşi ultima mare scriere întreprinsă, scenele epic-dramatice, luminate de strălucirea de smalţ a coloritului istoric, care povestesc (ce surprinzătoare e alegerea acestui subiect !), în formă dialogată, viaţa lui Frederic al Prusiei, a rămas neterminată. Ce contează că aceste fragmente rămîn fragmente ! Viaţa sa de artist s-a încheiat desăvîrşită în acordurile ei finale, în ultimele două romane :

Primire în lume, o satiră socială fantomatică, a cărei scenă se află pretutindeni și nicăieri, și *Suflul*, această ultimă dovadă de consecvență a artei sale, produs al avangardismului unui moșneag, care încă mai înaintează printre primii, în timp ce pălește și se stinge.

În același fel s-a desăvîrșit ca eseist în fascinanta carte memorialistică *O epocă trecută în revistă*, o autobiografie concepută ca o critică a epocii trăite, plină de o strălucire nespus de severă și senină, de înțelepciune naivă și demnitate morală, scrisă într-o proză care prin simplitatea ei vibrînd de elasticitate intelectuală îmi apare ca limbajul viitorului. Da, sînt convins că manualele de literatură germană din secolul al XXI-lea vor cuprinde mostre din această carte dîndu-le drept modele. Căci faptul că acest om acum răposat a fost unul dintre cei mai mari scriitori de limbă germană va pune stăpînire mai curînd sau mai tîrziu pe conștiința încă reticentă a germanilor.

[...]

Odihnească în pace după o viață bogată în înfăptuiri, a cărei urmă nu se poate șterge de pe pămînt, cred eu, decît odată cu cultura însăși și cu stima de sine a omului.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către THEODOR W. ADORNO

Dolder Grand Hotel
Zürich
11 iulie 1950

Scumpe dr. Adorno,

să nu vă fie cu supărare! V-am spus doar că am știut cum să citesc acel articol al dumneavoastră[1]! Dacă și Rychner s-a priceput să-l citească și să-l interpreteze în felul său, asta se datorează prejudecății „favorabile“ cu care întîmpină reîntoarcerea ca atare şi activitatea în Germania. Aceşti e veţieni conservatori sînt germanofili şi ostili emigraţiei, laudă tot ce seamănă a retractare şi împăciuire. Dacă as menea gînduri nu figurează într-un text, ei le adaugă di închipuire, — treabă la care *Frankfurter Hefte*, o foaie ca mă discreditează şi mă insultă încontinuu, după bunele obi ceiuri neogermane, pare să-i fi dat o mînă de ajutor lu Rychner prin numeroase mici retuşe şi degradări ale expre siilor. Dealtfel, Rychner nu e numai un eseist de un nive cert, dar şi un adevărat poet, şi a publicat recent un „epyl lion“ [1], *Cei dintîi*, un trio cîntat de Eva, Adam şi Şarpele de o incontestabilă frumuseţe. Toate lucrurile au într-o atî de mare măsură două feţe ! Nu mă pot bucura că germanii vă au acum printre ei, dar în acelaşi timp înţeleg prea bine satisfacţia pe care o găseşte acolo dorinţa dumneavoastră de posibilităţi de desfăşurare, de activitate, şi vă urez din suflet noroc cu prilejul instalării dumneavoastră în noua locuinţă comodă, fără să mai vorbim de pianul Steinway. Pe de altă parte însă : ce e cu cariera dumneavoastră universitară ? N-o să vă facă niciodată profesor titular ! Dar cum arată lucrurile în America ? Pe noi ne cam bate gîndul de a o *părăsi*, şi stăm adesea să întoarcem acest gînd pe toate feţele. Cine ar fi crezut acum trei ani că ar fi cu putinţă o a doua emigraţie ! Eseul dumneavoastră despre Benjamin [2] e o lectură *fascinantă*, şi a fost un lucru deştept din partea lui Bermann să vă însărcineze cu conferinţa despre Kafka. Cine altul ar putea vorbi acolo despre el ? Găsesc că termenul „*événement*“ pe care-l întrebuinţaţi ironic, e foarte la locul lui.

---

[1] *Auferstehung der Kultur in Deutschland?* în *Frankfurter Hefte*, 5 mai 1950.

Kafka l-a iubit pe *Tonio Kröger*, asta e una din amintirile mele printre multe altele (legate de Hofmannsthal, Schnitzler, Beer-Hofmann [3], Hesse, chiar Hauptmann) care contrazic afirmaţiile lui Hans Mayer despre lipsa de ataşament a contemporanilor de condei faţă de operele mele şi despre rolul meu de „om neiubit“. Cartea lui [4] conţine multe lucruri inteligente, pentru care merită recunoştinţă, dar şi multe altele alături de adevăr şi eronate, iar cît despre ideea că diavolul în chip de muzicolog ar fi desenat după înfăţişarea dumneavoastră, asta e cu totul absurdă. Nici nu ştiu : purtaţi ochelari de baga ? În orice caz, nu are nici o altă trăsătură de-a dumneavoastră. Dar oamenii ţin să „remarce" cît se poate de multe.

---

[1] Mic poem epic.

[2] *Charakteristik Walter Benjamins*, în *Neue Rundschau* 9, 1950.

[3] Richard Beer-Hofmann (1866—1945), poet, povestitor şi dramaturg austriac din cercul lui Hofmannsthal şi Schnitzler, emigrat în 1938 în Elveţia, apoi în Statele Unite.

[4] Cartea lui Hans Mayer : *Thomas Mann. Sein Leben und Werk*, Berlin, 1950.

O asemenea carte e oare de ajutor, mă întreb, şi e în stare să fixeze pe firmamentul spiritual traiectoria unei vieţi ? Faţă de autor am exprimat această credinţă, mulţumindu-i. Dar tocmai acum am citit în scrierile lui Spitteler[1] cîte şi ce fel de gînduri profunde s-au scris despre Viktor Scheffel[2] pe care Sp. însuşi îl admira foarte mult. Ei, ce să facem, plecăm şi nu vom şti nimic. În fond, ne poate lăsa indiferenţi. Manifestările de dragoste debordante şi defăimările stupide mă plictisesc cam în aceeaşi măsură. Domnul docent Kunz abia de va figura în scrisorile mele atît cît e pomenit „spiritualul danez dr. Georg Brandes" [3] şi prelegerile sale în cele ale lui Nietzsche.

Oricum, nu regret că mi-am mutat aici prăznuirea micii sărbători a vieţii mele. A decurs cu o cordialitate sinceră şi la un nivel respectabil — prin cuvîntări ca a lui Strich[4], Helbling[5], de Salis[6]. „Bunăvoinţa contemporanilor rămîne ultima fericire încercată", spune Goethe. Iar în *Faustus* sînt totuși ceva mai multe pîlpîiri, cred eu, decît în *Trîmbițaș* *din Säkkingen* ! [1]

---

[1] Carl Spitteler (1845—1924), poet, romancier, eseist şi critic literar elveţian, de inspiraţie nietzscheană *avant la lettre,* dar foarte divers ; pare să-l fi influenţat pe Freud prin simbolismul romanului său *Imago* (1906). Premiul Nobel în 1919.

[2] Josef Viktor von Scheffel (1826—1886), poet şi povestitor minor, dar de mare succes prin sentimentalismul său idealizant, postromantic.

[3] Georg Brandes (1842—1927), istoric literar danez. Pe lîngă numeroase monografii de scriitori, a publicat o lucrare monumentală despre curentele literare europene din secolul al XIX-lea.

[4] V. p. 165, n. 2.

[5] Carl Helbling (n. 1897), istoric literar elveţian, profesor universitar la Zürich. A editat operele complete ale lui G. Keller. Este autorul primei teze de doctorat din Elveţia despre Th. M.

[6] Jean Rudolf de Salis (n. 1901), istoric şi scriitor, profesor la politehnica din Zürich, în timpul războiului comentator al radiodifuziunii elveţiene.

Cele mai calde gînduri dumneavoastră și soției ! M bucur că-l voi citi a treia oară pe *Benjamin* în *Rundscha* „Toate exteriorizările sale sînt la fel de apropiate de punctu central“ — ideea asta m-a făcut să mă gîndesc la Schopenhauer, care n-a respectat nici el granița dintre eseistică filozofie, la fel de puțin ca mai tîrziu Nietzsche. — N-a păstra însă expresia : „Ceea ce e în chip excepțional în fire sa“ — „în chip“ rămîne oricum o locuțiune adverbială. N rămîne decît să spui : „ceea ce e de natura excepției“, sau „d un fel excepțional“, dacă nu vrei să spui „excepționalul“

Al dumneavoastră Thomas Mann

Sîmbătă plecăm la Sils-Maria, Waldhaus

„Tot ce era excepție în firea sa“ ?

To the Editors of „THE NATION“ [2]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
3 noiembrie 1950

De ziua împlinirii a 85 de ani de la înființare aduc și eu revistei *The Nation* omagiul meu și cele mai cordiale felicitări.

Numai 12 ani din viața ei ajunsă la o vîrstă respectabilă am trăit alături de ea, întîi ca oaspete al acestei țări, apoi ca cetățean al ei ; dar în cursul acestor ani abia dacă mi-a scăpat vreun număr al săptămînalului deschis ca spirit, militant în forma literară cea mai urbană ; și pînă acum n-a fost număr în care să nu mă întîmpine cîte un exemplu de critică lucidă, ghidată de duhul echității, vădind dispreț pentru aprobarea mărginiţilor, încît m-a desfătat, m-a instruit, m-a ajutat să progresez, mi-a făcut bine sufleteşte şi spiritual. Nu înseamnă o diminuare a rolului actual al revistei şi nu e, probabil, decît o afirmaţie caracteristică pentru registrul de sentimente specific unui emigrant german dacă spun că îndeosebi în timpul celui de-al doilea război mondial, pe vremea luptei împotriva lui Hitler, lectura revistei *The Nation* era un adevărat elixir.

---

[1] *Der Trompeter von Säkkingen* (1854), povestire liric-epică în versuri de Scheffel.

[2] *Către editorii revistei The Nation.* Săptămînalul american liberal a publicat această scrisoare de felicitare în numărul din 16 decembrie 1950.

Vremurile s-au schimbat, dar revista şi-a păstrat întreaga oroare de concepţia cea mai lamentabilă şi cea mai vătămătoare din toată istoria politică, anume fascismul — a păstrat-o într-o constelaţie mondială nefericită, care tulbură democraţia, făcînd prea adesea ca această repulsie să scadă şi să dispară în întregime, ba chiar să se schimbe, prin panica în faţa comunismului, într-o simpatie nesănătoasă.

Bărbaţii şi femeile care dau revistei înfăţişarea pe care o are posedă o privire ageră — poate cea mai ageră în această ţară — pentru primejdiile morale ce se iscă în calea democraţiei americane şi a democraţiei în genere prin existenţa acestei nefericite constelaţii numite „război rece" — iată ceea ce apreciez în cel mai înalt grad la dumneavoastră. Critica patriotică pe care o exercitaţi arătînd slăbiciunile şi inconsecvenţele morale ale politicii noastre interne şi externe, tendinţa înfricoşătoare de a sacrifica democratismul crezînd că-l apărăm şi condescinzînd să întrebuinţăm în lupta împotriva comunismului metodele sale, promptitudinea înspăimîntătoare cu care sîntem dispuşi să permitem atrofierea drepturilor omului la noi acasă, să renunţăm la libertatea gîndirii, să obţinem cu de-a sila, prin metode poliţieneşti, un conformism imposibil, să lăsăm mînă liberă denunţiatorilor şi să dezarmăm disidenţii printr-o nemiloasă constrîngere economică — sprijinind totodată cu bani şi cu arme, numai fiindcă e necomunist, tot ce e rău în lume, putred, depăşit, odios popoarelor — această critică practicată cu desăvîrşită loialitate şi exclusiv în cadrul celei mai bune tradiţii americane e într-adevăr meritorie şi indispensabilă ; în fond, ea e doar o variaţie a vorbei : „La ce i-ar folosi omului să cîştige lumea întreagă de-ar fi să-şi piardă sufletul !" şi sînt convins că istoria o va cinsti.

Thomas Mann

Către OTTO BASLER [1]

Pacific Palisades, Califor
1550 San Remo Dri
19.XI.

Dragă domnule Basler,

mulţumiri călduroase pentru rîndurile dumneavoastră ! Oa Hesse să nu-şi fi trimis scrisoarea prin avion ? Asta i-ar ca semăna ; şi apoi, în cazul contrar, răspunsul lui ar trebui fi sosit de cîteva zile, ca şi scrisoarea dumneavoastră. Ei, î tr-o bună zi o să sosească, şi mă bucur dinainte de cuvinte omului drag ! Îmi face plăcere să aflu că-şi vede de sănătat ducîndu-se la Baden pentru cură. Nu mi-ar veni uşor să supravieţuiesc. Pe urmă va sosi din nou la dumneavoastră vizită. Atunci vă veţi aşterne pe treabă de va găsi casa m turată şi împodobită, în măsura în care acel cămin perfe ar avea nevoie de aşa ceva. Aşteptaţi, că am să mă urc eu iarăşi pînă la dumneavoastră, cînd o să poposesc din no în ţară helvetică — sau trebuie spus în cazul acesta : î ţara helvetică ? Germana e o limbă grea[2] — fie pentr o vizită, fie „*for good*“[3]. Din cînd în cînd tot mai vorbi despre această a doua posibilitate. Nici vorbă de politică Ea n-are nici un rol în această chestiune. Recurg mereu l argumentul că mi-am exprimat întotdeauna dorinţa să-m petrec amurgul vieţii în Elveţia.

Da, dacă aţi citit scrisoarea mea către Hesse, nu ma ştiu să vă povestesc chiar nimic — doar atît că vestea despre terminarea lui *Gregorius* a fost cam prematură. Abi isprăvisem, cînd mi-au venit scrupule în privinţa capitolului de încheiere, cu întîlnirea dintre mamă şi fiu în Lateran, şi m-am hotărît să-l modific, dar n-am apucat s- fac numaidecît, fiindcă a trebuit să pregătesc în grabă u necrolog de o jumătate de oră despre G. B. Shaw pentr

---

[1] Otto Basler (n. 1902), profesor şi eseist, prieten bun cu Hesse A scris în repetate rînduri despre Th. M.

[2] În original redat într-o grafie sugerînd pronunţia franceză.

[3] De-a binelea, definitiv (engl.).

Third Program la B.B.C. Îl promisesem. Asta s-a făcut, și acum migălesc din nou la ultimul capitol, ca și cum acesta și toată povestea ar avea atîta importanță. Oricum, nu e cine știe ce mare lucru. E vorba însă de întrebarea dacă după 22 de ani femeia își recunoaște fiul și soțul sub tiara papală sau ba — fără să pierdem din vedere că în acest caz „a recunoaște“ e un concept foarte gingaș, căci într-o oarecare măsură, în fundul sufletului, ea îl recunoscuse și atunci cînd i s-a înfățișat pentru prima oară, ca tînăr, și totodată, pe de altă parte, nu-l recunoscuse, căci cum să-l fi recunoscut ? Între sugaciul părăsit odinioară la voia întîmplării, și tînărul cavaler e o distanță uriașă, iar acum e o distanță uriașă între acel tînăr și Preasfinția Sa Papa Grigorie, la care a venit să se spovedească. E cu neputință să facă o legătură între cei doi, prin urmare nu-l recunoaște, și scena trebuie mînuită în consecință ; în același timp însă scena se cere mînuită și în sensul că-l recunoaște totuși, căci îl recunoaște mereu pe „el“. — Vedeți, dar, că nu e chip să mă sfătuiți absolut deloc cum trebuie făcută treaba asta, și dați din umeri, spunînd : „Vezi tu de ale tale“. Deci, rămîneți cu bine, eu trebuie să văd de ale mele.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către MARTIN FLINKER[1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
21 noiembrie 1950

Dragă domnule Flinker,

n-aș vrea cu nici un preț să scap prilejul, pe care mi-l oferă almanahul dumneavoastră de Crăciun, de a-mi aminti cu recunoştinţă zilele frumoase petrecute la începutul veri trecute la Paris. Nu le-am petrecut ca un turist cultivat prin galerii de artă, muzee, biserici şi biblioteci. O, nu ! A trebuit să strîng mîini, să semnez cărţi (timp de trei ore o ştiţi prea bine), să dau interviuri, să ascult discursuri (c discursuri ! Francezii ăştia vorbesc toţi ca Cicero) şi să încerc să răspund cu discursuri. Printre picături am izbutit totuşi să trăiesc din nou frumuseţea de necrezut a acestui oraş — nu-l văzusem de doisprezece ani şi uitasem de fapt cît e de frumos ! În hoinăreli rapide, mi-am adăpat ochii privind splendoarea largă a vastelor lui perspective, strălucirea istorică nestinsă a arhitecturii lui, şi m-am integrat cu toate simţurile şi cu toţi nervii în viaţa lui specifică, o viaţă care se păstrează aceeaşi fără osteneală şi din fire în mijlocul şi în pofida tuturor răsturnărilor din lume — această atmosferă îmbibată de oxigenul literaturii, o atmosferă de uşurinţă, de poftă de rîs, de scepticismul experienţei, de civilizaţie ce se menţine şi acum încă în frunte, în vîrful cel mai înaintat... Nu mă exprim exact, nu scriu bine... Sînt acolo mici cafenele de bulevard unde îşi duc zilele nişte intelectuali zdrenţăroşi, nişte boemi, confraţi bătrîni întru absint, care trăiesc din spirit şi din *farniente,* — şi unde în fiecare clipă ţi se pare că-l vezi pe Verlaine :

---

[1] Martin Flinker (n. 1895), scriitor și librar vienez, emigrat în Elveția, apoi în Franța și în Africa de Nord. În 1947 a deschis o nouă librărie la Paris. A publicat o serie de eseuri, între altele și despre Th. M.

„Je suis un berceau
qu'une main balance
au creux d'un caveau —
silence, silence."

Destul despre impresiile mele pariziene, la fel de zdrenţuite ca acele umbre ale lui Verlaine. Dar e neîndoielnic că aici e locul potrivit pentru a-mi exprima bucuria pricinuită de primirea aproape agitată hărăzită *Doctorului Faustus* de către publicul parizian şi de critica franceză, graţie unei traduceri a cărei măiestrie e cel mai uimitor lucru în această poveste. Zic : aici e locul potrivit, fiindcă Flinker tatăl şi fiul au contribuit mult pentru a răspîndi printre oameni această carte a inimii mele, acest rezumat al vieţii mele, căci aşa trebuie să-i spun, astfel încît curajul lui Albin Michel[1] a fost recompensat prin succes. Dar acest succes rămîne un fenomen remarcabil din punct de vedere psihologic. Romanul e german pînă la exces. Din motive artistice, din motive ideale, germanitatea lui se află aplicată în straturi aproape la fel de groase ca la *Maeştrii cîntăreţi*. El sugerează cu toate mijloacele ceea ce este profund german, periculos de german. Şi asta le place francezilor? Da, din curiozitate. Există un interes al francezilor pentru germanitate — infinit mai plin de duh decît orice naţionalism german, care îmi repugnă la fel de mult pe cît mă bucură acel interes. Şi totuşi, în bucuria mea se amestecă şi o oarecare strîngere de inimă.

---

[1] Albin Michel, editura cunoscută de la Paris care a publicat *Doctorul Faustus* în traducere franceză.

Am făcut o treabă de cîrpaci schiţînd impresiile mele pariziene. Am lăsat la o parte tendinţa spre resemnare, spre demisiune, care e şi ea un element al atmosferei pe care o respiri acolo. Nu! numai asta nu! Am momente cînd, simţind aşa ceva, sînt apucat de gaullism. Există o dispoziţie de a iubi prin care te dezarmezi singur. Europa integrată pe temeiul autodezarmării spirituale a Franţei n-ar fi Europa visată de „bunii europeni". Ar fi victoria postumă a lui Hitler — o victorie care ameninţă de pretutindeni. N-ar fi nici Europa celor mai buni germani, care vor o Germanie europeană şi nu o Europă germană. Simpatia franceză pentru germanitate să vină dintr-un prisos al conştiinţei de sine, să nu fie o capitulare! Un „*faible*", dar nu o „*faiblesse*".[1]

O fi extrem de ridicol să leg asemenea gînduri de primirea binevoitoare a unei cărţi germane în Franţa. Dar orice prilej îmi e binevenit ca să le exprim.

Vă doresc să faceţi în continuare o treabă bună şi fericită pe Quai des Orfèvres![2]

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] *Un faible* — slăbiciune în sens de simpatie, afecţiune; *une faiblesse* — slăbiciune în sens de lipsă de vigoare şi fermitate.

[2] Chei al Senei în Ile de la Cité, unde se afla librăria lui Flinker.

Către ERWIN SCHROTTER [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
11 ianuarie 1951

Mult stimate domnule Schrotter !

rîndurile dumneavoastră din 3 decembrie mi-au parvenit, dar sînt oarecum încurcat, neştiind cum să vă răspund la întrebare. Eu însumi n-aş prea fi în stare să duc la bun sfîrşit compunerea pedagogică pe care intenţionaţi s-o scrieţi, fiindcă nu prea văd cum s-ar putea extrage şi formula ceea ce se cheamă că e relevant din punct de vedere pedagogic în *Iosif în Egipt.*

Înainte de toate mă întreb dacă prin *Iosif în Egipt* înţelegeţi numai volumul al treilea din întreaga operă, partea care e astfel intitulată, sau poate chiar opera întreagă, *Iosif şi fraţii săi.* Fiindcă procesul se desfăşoară de-a lungul celor patru volume : un om foarte înzestrat din naştere, dar avînd o anumită înclinaţie artistică egocentrică, primeşte educaţia experienţei spre a deveni aproapele celorlalţi oameni, un slujitor al societăţii şi un „hrănitor". *Iosif hrănitorul,* aşa se şi cheamă ultimul volum. Despre această educare a lui Iosif prin viaţa sa, despre felul cum a fost călăuzit de destin, s-ar putea desigur scrie ceva pedagogic. Volumul al treilea, *Iosif în Egipt,* în care Iosif e condus a doua oară la groapă, arată în fond doar atît : că e la fel de periculos să te joci cu dragostea ca şi cu ura. Căci ceea ce-l duce la a doua groapă e de fapt jocul nu prea scrupulos al tînărului erou cu patima femeii lui Putifar, aşa cum prima dată ajunge acolo pentru că nu ia în seamă ura fraţilor săi. Trebuie să vă rog să acceptaţi aceste cîteva cuvinte şi vă doresc noroc la lucrare.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

---

[1] Erwin Schrotter (n. 1916), învăţător.

Către WERNER WEBER [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
6. IV. 51

Dragă domnule Weber,

ce farmec deosebit are întotdeauna o scrisoare prevăzută cu antetul *Neue Zürcher Zeitung!* Şi iată că aveţi amabilitatea de a-mi trimite studiul dumneavoastră despre *Alesul!* I-aţi făcut multă cinste micii mele cărţi prin această critică de mare anvergură, care depăşeşte pe departe tot ce se înţelege printr-o „recenzie de carte“ într-un ziar. Articolul e întru totul de natură să trezească curiozitate cu privire la obiectul lui, pe care-l înfăţişează sub atîtea faţete. Dar oare nu mă confundaţi prea tare cu Adrian Leverkühn, aşa încît vedeţi întreaga carte într-o lumină diabolică şi răutăcios-nihilistă? Eu am avut de gînd să fie ceva mult mai senin şi mai afectuos. Dacă veţi include vreodată eseul într-un volum, lucru pe care l-ar merita pe deplin, v-aş sfătui să mai supuneţi unui examen unele expresii crase şi dureroase ca „respingător“, „meschin“, „scîrbos“. Dumnezeu mi-e martor, nu ştiu la ce anume din poveste se potrivesc! Dar, fireşte, dacă aş şti, aş fi procedat altfel, deoarece aveţi probabil dreptate în fondul chestiunii, chiar dacă nu aveţi poate în întregime dreptate în forma de exprimare.

Nimeriţi din plin adevărul caracterizînd povestea ca o operă tîrzie, în toate sensurile; nu numai cu privire la vîrsta mea, dar şi ca produs al unei epoci tîrzii în care noţiunile de cultură şi de parodie încep să se amestece. *Amor fati* [2]: nu am mare lucru împotrivă să fiu un tîrziu, un ultim venit, unul cu care se încheie ceva, şi nu cred că această poveste de multe ori povestită, ca şi cea a lui Iosif, va mai fi repovestită după mine. Pe cînd eram foarte tînăr, l-am pus pe micul Hanno Buddenbrook să tragă o linie lungă sub genealogia familiei sale, şi cînd a fost tras la răspundere, l-am pus să îngăime: „Credeam că — credeam că — nu mai urmează nimic." — Nu mai urmează nimic. Coboară barbaria peste noi, poate se lasă o noapte lungă şi o adîncă uitare. Un opuscul ca acesta reprezintă o cultură tîrzie, cea care precede barbaria, şi încă de pe acum e privită de contemporani cu ochi aproape străini. Pentru ei conţine prea multe idei, aluzii, citate, prea multă travestire parodică despre care se spune — după zona geografică — fie că e „depărtată de mit", fie că e „străină de popor", şi care, în fond, e totuşi mai degrabă melancolică decît frivolă. Visător pierdut în joacă, romanul-stil, formă tîrzie a legendei, se dedă la multe glume. Dar păstrează cu o pură seriozitate sîmburele religios al legendei, creştinismul ei, ideea de păcat şi de har. [...]

---

[1] Werner Weber (n. 1919), scriitor şi eseist, din 1946 foiletonistul literar al ziarului *Neue Zürcher Zeitung,* din 1951 redactorul suplimentului lui literar.

[2] Iubire a destinului (lat.). La Nietzsche: atitudine afirmativă faţă de existenţă.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către HANS CAROSSA [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
7 mai 1951

Mult stimate domnule Hans Carossa,

pentru cartea [2] pe care ne-aţi dăruit-o precum şi pentru amabila dedicaţie vă exprim, totodată în numele soţiei mele, cele mai calde mulţumiri. E într-adevăr un dar preţios, această carte, a cărei nobilă umanitate îşi găseşte expresia cea mai pură în limbajul ei.

Îndeosebi m-a preocupat fireşte relatarea vieţii dumneavoastră. Din ea reiese pentru mine, între altele, că v-am nedreptăţit spunînd într-una din alocuţiunile mele radiofonice prin B.B.C. (care, ca tot ce am spus vreodată despre Germania și către germani, erau totuși cu totul altceva decît „capricioase înțepături de floretă“) că ați prezidat acel congres fantomatic al scriitorilor europeni la Weimar. Așa eram informat. Așa se anunțase. Abia acum citesc în cartea dumneavoastră, cu prețul cîtor suferinți și primejdii ați *fugit* de acest rol. Spuneam atunci despre dumneavoastră: „Bietul Hans Carossa“ și am auzit că ați fost de acord. Doar că nu puteam ști în ce sens ați încuviințat spusele mele.

---

[1] Hans Carossa (1878—1956), medic şi scriitor, poet liric interiorizat, influenţat de Rilke şi St. George, autor al unor scrieri cu caracter autobiografic.

[2] Cartea de amintiri *Ungleiche Welten*, 1951.

Pe de altă parte trebuie să relev în relatarea dumneavoastră o inexactitate referitoare la mine, dorind s-o îndreptați într-o viitoare reeditare a scrierii. Pomeniți scrisoarea pe care am adresat-o din Elveția în 1933 ministerului de interne al Reichului (nu lui Frick), și spuneți că întrebam acolo de condițiile în care întoarcerea mea în Germania ar fi posibilă. Nimic de acest gen nu era cuprins în acea scrisoare, care dealtfel a fost publicată de atunci în repetate rînduri, dar de care pesemne n-ați avut prilejul să luați cunoștință. O asemenea întrebare și rugăminte ar fi fost lipsită de sens, căci nu eram exilat, și întoarcerea nu numai că rămînea la latitudinea mea, era chiar dorită de oficialități, doar că eu nu voiam să mă întorc. Pentru a-mi forța mîna, se dăduseră dispoziții consulatelor să-mi refuze prelungirea pașaportului care expirase, și mi s-a reținut tot avutul aflător în Germania, după ce o bună parte din el fusese pur și simplu furat pe cale „revoluționară“. În scrisoarea aceea ceream revocarea acestor două măsuri: refuzarea pașaportului și confiscarea averii, și declaram în mod expres că *nu* doresc deocamdată să mă întorc în Germania, ci să trăiesc *ca german* în străinătate. La *acestea,* și nu la o cerere să mi se permită întoarcerea în țară, n-am primit nici un răspuns. Dar decît să mă întorc în țara aceea dementă de care simțeam o indescriptibilă groază, am preferat să se ducă pe apa sîmbetei casa și banii, biblioteca și obiectele de artă, toate bunurile pămîntești agonisite într-o viață de șaizeci de ani, și mi-am luat o hîrtie de identitate provizorie în Elveția, pînă ce Beneš mi-a dat un pașaport cehoslovac, care mi-a oferit din nou libertatea de a călători.

Vedeți dar cît de inexact am fost informați amîndoi unul despre celălalt. Că am trăit într-adevăr, așa cum îmi propusesem, „ca german“ în străinătate, cred că istoria mi-o va atesta. Germanii se uită chiorîş şi cu un zîmbet răutăcios la tot ce am realizat în aceşti 18 ani ; asta nu le foloseşte însă la nimic, oricum, *„der Fund“*, rămîne totuşi *„wenn längst dahin der Finder, ein sichres Eigentum der deutschen Ehre“*.[1] — Dealtfel, pasajul din cartea dumneavoastră, chiar la început, unde vorbiţi despre *Elveţia* ca ţară de refugiu şi ţara morţii poeţilor germani, m-a impresionat profund, şi nu în zadar. Cuvintele acestea veneau în întîmpinarea unor gînduri nostalgice şi apăsătoare care se intensifică în mine pe măsură ce timpul mi-e mai măsurat : a dorului de întoarcere pe vechiul pămînt. N-aş vrea să odihnesc în ţărîna fără suflet căreia nu-i datorez nimic şi care nu ştie nimic despre mine. Acolo unde şi-au găsit lăcaşul George, Rilke şi Mombert, aş dori să am şi eu piatra mea funerară. Se pune însă întrebarea dacă va fi cu putinţă.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către CHARLOTTE KESTNER[2]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
18 iunie 1951

Mult stimată domnişoară Kestner,

vă mulţumesc din inimă pentru amabila dumneavoastră scrisoare din 25 mai. A fost deosebit de emoţionant pentru mine şi cu totul remarcabil să primesc această scrisoare a unei descendente directe a eroinei romanului meu, purtînd chiar acelaşi nume, şi va fi o plăcere pentru mine să răspund la întrebările pe care mi le puneţi, chiar dacă o voi face cu toată simplitatea.

---

[1] „Bunul găsit (rămîne) un cert avut al onoarei germane, cînd găsitorul de mult s-a dus“, citat din August von Platen.

[2] Charlotte Kestner (n. 1895), stră-strănepoată a Charlottei Buff, măritată Kestner, modelul Charlottei din *Suferinţele tînărului Werther*, la rîndul ei modelul Lottei din *Lotte la Weimar*. Fostă infirmieră, trăia pe vremea aceea în Franţa.

Înainte de toate, puteţi avea toată certitudinea că anecdota pe care o dezvolt în roman, adică vizita la Weimar a doamnei consilier de curte Kestner, în anul 1816, e un fapt istoric. În 25 septembrie din acel an, Goethe notează foarte sec şi laconic: „La masă soţii Ridel şi Madame Kestner din Hanovra." La masa aceea au fost invitate într-adevăr numai rudele Charlottei, la care sosise în 22 septembrie. A locuit în casa lor şi nu în hotelul „La Elefant", aşa cum prezint eu lucrurile. Apoi masa a avut loc într-un cerc cu totul restrîns, nefiind un dineu pentru şaisprezece persoane, aşa cum îl descriu eu. Charlotte Kestner nu era însoţită de fiica ei mai mare, Charlotte, ci de alta mai mică, numită Clara. S-a păstrat o scrisoare a acesteia către fratele ei, care se chema Georg, dacă nu mă înşel, şi căruia îi povesteşte despre şederea la Weimar şi despre vizita la Goethe. Pesemne, marele om i-a făcut cam aceeaşi impresie întrucîtva deziluzionantă pe care a avut-o şi mama ei. Bileţelul către Goethe trimis de Charlotte de la hotelul „La Elefant" îndată după sosirea ei l-am inventat în întregime; în schimb, fragmentul de scrisoare de la pagina 489 e autentic, l-am luat dintr-o scrisoare a Charlottei către fiul ei, consilierul de legaţie Kestner.

Multe amănunte ale romanului sînt preluate din mărturii contemporane; astfel, doamna von Schiller, văduva lui Friedrich Schiller, pomeneşte într-o scrisoare de tremurul din cap al bătrînei doamne, slăbiciune pe care am pus-o în valoare într-un anumit sens psihologic şi ca leitmotiv. În ceea ce priveşte povestea cu rochia albă şi cu panglicile dintre care lipseşte una, ea e numai în parte atestată. În aceeaşi scrisoare, doamna von Schiller relevă cu indignare amănuntul că Lotte se îmbrăcase *în alb*, ca o *femeie tînără*, dar despre panglici nu spune nimic, le-am adăugat eu — într-un mod pardonabil sau impardonabil.

Trebuie să vă rog să vă mulţumiţi cu aceste informaţii. V-am scris în germană, în nădejdea că strănepoata Charlottei Buff nu va fi uitat această limbă.

Cu cele mai bune salutări
Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către ERICH VON KAHLER

Pacific Palisades, Californi
1550 San Remo Driv
23 iunie 195

Dragă Erich,

ne-am gîndit mult la dumneata de cînd am primit vestea morții lui Hermann Broch, care ne-a atins și pe noi într-atît. Dar cît de trist trebuie să fii dumneata, și cît de părăsit te vei fi simțind. Întîi scumpa dumitale mamă, apoi cel mai apropiat prieten. Desigur că te-a îndurerat adînc, întrecînd mult mîhnirea noastră pricinuită de pierderea spirituală pe care o reprezintă pentru noi toți, pentru lume în genere, regretabila lui dispariție prea timpurie. Ce viață plină de *promisiuni*, dincolo de grandioasele realizări de pînă acum, a fost curmată înainte de vreme ! E foarte, foarte dureros, iar dumitale, care ai fost mai apropiat de el și ești îndoliat știind mai bine ca oricine ce s-a pierdut prin el, tare aș vrea să-ți pot strînge mîna.

Cu bătrînul Alvin Johnson [1], care știa deasemenea cine este Broch, am avut nu demult un schimb de scrisori referitoare la el, și m-am declarat bucuros de acord să-l propun la Stockholm, împreună cu un grup de intelectuali americani, pentru Premiul Nobel. Alegerea lui ar fi însemnat o selectare fină, care ar fi făcut impresie și ar fi contribuit la prestigiul Comitetului ! Acum s-a dus și asta. —

Acum cînd Erika o duce mai bine, după ce a fost suferindă, vrem să ne mai facem totuși călătoria în Europa și în anul acesta. [...] În 9 iulie vom fi la New York (St. Regis) pentru o singură zi. Oare te vei putea aranja să petreci seara aceea cu noi ? Nu am avea motive să ne mirăm dacă nu merge, dar ar fi frumos.

Femeile îmi spun să-ți transmit cele mai bune salutări.

Al dumitale Thomas Mann

---

[1] Alvin Johnson (n. 1873), profesor de economie politică și științe politice la diferite universități americane, a luptat în favoarea oprimaților sociali și rasiali, a publicat lucrări de economie și pedagogie.

Către GEORG VOLLMER [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
25 iunie 1951

Mult stimate domnule Vollmer,

cele mai calde mulţumiri pentru amabila dumneavoastră scrisoare din 26 mai. Remarcabilul *symbolum veritatis* [2] trimis alăturat ar fi fost ceva potrivit pentru Adrian Leverkühn, eroul romanului meu *Faustus*.

În ceea ce priveşte informaţia cerută în legătură cu sensul preludiului la *Iosif şi fraţii săi*, pot să spun doar atît că acel eseu fantastic nu vrea să fie altceva decît o introducere în tematica romanului în genul uverturilor, un fel de pregătire amănunţită înainte de a întreprinde călătoria în fîntîna trecutului. Fireşte că intervin tot felul de motive, adunate de ici, de colo, din diferite sisteme de gîndire mistice, dar preludiul însuşi nu formează o parte dintr-un întreg mai larg, aşa cum presupuneţi, şi exprimă o anumită concepţie despre lume doar într-un singur loc. Şi anume la pagina 53 din carte, unde e vorba despre sufletul împletit cu natura şi despre spiritul extramundan, despre principiul trecutului şi cel al viitorului. Acolo se spune că ambele principii pretind a fi „apa vieţii", şi că fiecare îl acuză pe celălalt de a fi de partea morţii, şi de fapt nici unul n-o face pe nedrept, de vreme ce natura fără spirit, la fel ca şi spiritul fără natură, cu greu pot fi numite viaţă. Se mai spune acolo că marea speranţă rezidă în unirea lor, adică în adevărata pătrundere a spiritului în lumea sufletului, şi în sfinţirea unuia prin celălalt spre fiinţarea unei ipostaze a omenescului care să fie binecuvîntată, ca şi Iosif, „cu binecuvîntarea de sus, din cer, şi cu binecuvîntarea de jos, din adîncuri".

---

[1] Georg Vollmer (n. 1892), funcţionar superior. După 1946, conducătorul grupărilor teozofice germane şi redactorul-şef al unei reviste de această orientare.

[2] Simbolul adevărului (lat.) : aici e vorba de interpretarea astrologică a binecuvîntării lui Iacov.

Iată umanismul care, o concepţie despre lume, dacă vrem străbate întreaga operă şi răsună aici, în preludiu, pentr prima oară, ca motiv principal al unei drame muzicale.

Cu cele mai bune urări şi salutări
al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către GENEVIÈVE BIANQUIS[1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
27 iunie 51

Mult stimată domnişoară Bianquis,

abstracţie făcînd de prilejul special, m-a bucurat nespus să mai primesc o dată un semn de viaţă de la dumneavoastră, dar prilejul a fost fireşte foarte plăcut şi însemnat. Studiul dumneavoastră despre „timpul" în opera mea[2] e o lucrare plină de duh şi de interes — cred că judec obiectiv — care va oferi cititorilor lui *Journal de Psychologie* o plăcere spirituală, chiar dacă nu-mi cunosc romanele. Eu însumi uit multe din cîte am scris, şi mi-aţi readus în memorie o seamă de lucruri care m-au făcut să mă gîndesc: „Uite ce frumuşel! *Possible que j'ai eu tant d'esprit?*" Înainte de toate: eram prea puţin conştient de faptul că motivul timp joacă efectiv un rol permanent în cărţile mele. *Muntele vrăjit*, da, l-am numit un „roman al timpului"; dar felul în care aţi ştiut să dovediţi perpetua ingerinţă a acestei teme atît în

---

[1] Geneviève Bianquis (n. 1886), germanistă franceză, profesoară de liceu şi traducătoare, între 1930 şi 1956 profesoară la Universitatea din Dijon. A publicat între altele studiile: *Nietzsche et la France* (1929), *Faust à travers quatre siècles* (1935), *La vie quotidienne dans l'Allemagne romantique* (1958) şi a tradus următoarele opere ale lui Th. M.: Dezordine şi durere timpurie, Alteţă regală, Stăpîn şi cîine, Casa Buddenbrook. A tradus şi din Goethe, Hölderlin, Novalis, Jean Paul, Nietzsche (cu comentarii).

[2] *Le temps dans l'oeuvre de Thoman Mann,* în *Journal de Psychologie normale et pathologique,* ianuarie-iunie 1951.

Iosif cît şi în *Faustus* m-a surprins, şi în cele din urmă găsesc chiar că: nu-i destul! Femeia asta deşteaptă ar fi putut merge şi mai departe, aducînd dovada că el există şi în *Lotte la Weimar* (în engleză: *The beloved returns*). Ataşamentul meu faţă de ideea şi darul timpului poate fi într-adevăr numit o obsesie. Ultima mea conferinţă din turneul de anul trecut se chema chiar *Timpul meu,* şi acolo i se dădeau de asemenea toate onorurile acestui dar divin pe care atît de puţini oameni ştiu să-l folosească din plin. Un ogor roditor, o mare putere şi un mare prilej e timpul, şi cine ţine să înfăptuiască ceva în timp, trebuie să caute cu toată lealitatea să-l împlinească. Goethe şi-a notat: „Nimic nu e de preţuit mai mult decît valoarea zilei." Din Franţa primesc multe semne de prietenie. *Doctorul Faustus* a fost primit cu un interes surprinzător de viu, iar despre ediţia germană a cărţii mele cele mai recente, *Alesul,* Maurice Boucher [1] a publicat de pe acum în *Hommes et Mondes* o recenzie foarte elogioasă.

[...]

Primiţi, *chère Madame,* salutările şi urările mele cele mai călduroase!

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către LION FEUCHTWANGER

Strobl am Wolfgangsee
6 august 1951

Dragă Lion Feuchtwanger,

marele dumitale roman [2] l-am citit încă pe vapor, unde se afla dealtfel în mîinile multora. Nimic nu ne-a tulburat lectura, căci de cînd sîntem n-am mai apucat o traversare atît de calmă ; în cele 8 zile și jumătate, oceanul a fost tot timpul liniștit ca un fluviu, și deși la mijlocul drumului am preluat de pe un mic vapor de război american un caz de apendicită de *emergency*[1] (în urma unui apel prin radio ; se prezentase și un vapor olandez numaidecît ; la Los Angeles nu-i chip să dai așa de repede de un medic), am sosit încă prea devreme la Le Hâvre.

---

[1] Maurice Boucher (n. 1885), germanist francez, critic muzical, editor al revistei *Revue d'Allemagne,* apoi profesor la Sorbona. A publicat între altele o monografie *Claude Debussy* (1930), *Le roman allemand contemporain et la crise de l'esprit* (1935; interzisă în 1940, reeditată în 1961), *Le sentiment national en Allemagne de 1750 à 1815* (1948).

[2] Romanul *Goya sau Drumul spinos al cunoaşterii,* 1951.

Amîndoi am fost pătrunși de lectură și am stat mult de vorbă despre carte ; i-am povestit și Erikăi despre ea, acum a luat ea volumul. *Caprichos* ale lui Goya, așa cum le zugrăvești, mi se par cea mai bună parabolă pentru cartea însăși : „toată Spania e cuprinsă“, Spania în întregime, așa cum am trăit-o o dată, rapid și aproximativ, într-o călătorie — aici e prezentă fizicește infinit mai exact și mai fundamentat istoric, după temeinice studii, într-o frescă uriașă de o sumbră strălucire, care te face să simți atît de puternic caracterul imuabil al acestei țări, natura ei pe jumătate extraeuropeană, îndeosebi de pildă prin rolul sinistru pe care-l mai juca acolo inchiziția în secolul lui Voltaire — un capitol revoltător de interesant ! Multitudinea figurilor ce prind viață pe fundalul zugrăvit amplu și totodată minuțios, între altele, o figură atît de convingătoare ca psihologie umană încît îți vine să rîzi, și atît de originală în amestecul ei de caracteristici cum e cea a primului-ministru Don Manuel ; însăși viața marelui pictor în mijlocul temerilor și al onorurilor ; multiplele aluzii la contemporaneitate, care-ți sar în ochi fără a fi cîtuși de puțin insistente — totul e excelent, captivant, instructiv, bogat și puternic, și nu rămîne decît să fii felicitat pentru o operă al cărei succes la cititorii de acolo și de aici, *hic et ubique*[2], mi se pare asigurat.

Troheii de la sfîrșitul capitolelor, uneori cam ciudați ca aspect, indică printr-o notă parodistică existența unor modele spaniole necunoscute mie. Ei sînt un „capriciu“ la care mă pricep prea bine, poate spre deosebire de alți cititori. Se crede — în speță germanii cred — că proza e ceva *mai prejos* ca versurile ; ea poate fi însă și ceva superior versului, îl poate include în sine și-l poate produce din sine cu ușurință. Asta poate produce impresia de prestidigitație și capriciu jucăuș, și într-adevăr se iscă dintr-o suverană exuberanță. Romanul, cînd e la înălțime, poate orice.

---

[1] Caz de urgență (engl.).

[2] Aici și pretutindeni (lat.).

De aici ne mai ducem pentru cîteva zile la Salzburg, apoi la Gastein, Haus Gerke. Asta o să fie în ziua de 15. Trei săptămîni după aceea ne întoarcem la Zürich, unde ne-am incartiruit în Waldhaus Dolder.

Toate cele bune amîndurora și la revedere la începutul lui octombrie.

Al dumitale Thomas Mann

Către IRITA VAN DOREN[1]

(concept)

Bad Gastein, 28 august 1951

Dear Miss Van Doren,

îmi veți atesta că a trebuit să-mi scrieți de două ori pînă am acceptat să dau o contribuție la „*Author's Number*“[2] al revistei dumneavoastră. Se vorbește mult prea mult despre mine, și-mi repugnă să mai contribui și eu din partea mea la vorbărie. Pe de altă parte e adevărat că sînt în vogă atîtea păreri eronate despre mine, pe vechiul continent abia ceva mai puține decît dincolo, la noi — neînțelegeri în parte nemeritat de elogioase, în parte la fel de nemeritat de jignitoare — încît n-ar trebui poate să scap prilejul de a menționa unele dintre ele, încercînd să le îndrept cu toată loialitatea.

Constat de pildă uneori, nu fără un gest de apărare rușinată, că pe temeiul cărților mele sînt considerat o minte de-a dreptul universală, un om cu cunoştinţe enciclopedice. Tragică iluzie! În realitate sînt — iertaţi-mi expresia tare — de o incultură greu de imaginat la un scriitor de renume mondial. În şcoli n-am învăţat nimic decît să scriu şi să citesc, tabla înmulţirii şi un pic de latină. Tot restul îl refuzam cu o îndărătnicie sumbră şi treceam drept un leneş patentat — judecată pripită; căci mai tîrziu am dat dovadă de o sîrguinţă de albină, cînd era vorba să fundamentez ştiinţific vreo operă literară, adică să adun cunoştinţe pozitive pentru a juca cu ele un joc literar, deci, riguros vorbind, pentru a mă ţine de năzbîtii. Astfel am fost pe rînd medic şi biolog calificat, orientalist, egiptolog, mitolog şi istoric expert al religiilor, specialist în cultură şi poezie medievală şi multe altele. Partea gravă e însă că de îndată ce opera de dragul căreia mă lansez într-o asemenea cheltuială de savantlîc e terminată şi expediată, uit cu o repeziciune uimitoare tot ce am învăţat *ad hoc*, şi continui să trăiesc cu mintea goală, cu conştiinţa deplorabilă a ignoranţei mele totale. Oricine-şi poate imagina prin urmare cu ce rîs amar reacţionează cugetul meu la acele elogii.

---

[1] Irita Van Doren (n. 1891), din 1926 pînă în 1963 editoarea paginii literare a ziarului *New York Herald Tribune.*

[2] Număr consacrat autoportretelor unor scriitori. Scrisoarea de față a apărut în acel număr din 7 oct. 1951 sub titlul colectiv : *Some of the Authors of 1951, speaking for themselves.*

Pe de altă parte nu cred că merit anumite epitete reprobatoare şi supărătoare prin care sînt *adesea* caracterizate maniera mea de a scrie şi toată atitudinea mea spirituală, în special în patria mea nouă — nici chiar atît de nouă acum —, America. Sînt epitete ca: *„olympic“*, *„pompous“*, *„ponderous“* şi altele asemănătoare, pe care mi-a fost dat să le citesc în legătură cu scrierile mele, şi nu-mi venea să-mi cred ochilor — cu atît mai puţin atunci cînd pe deasupra se mai lăsa să se înţeleagă că sînt un om foarte îngîmfat care acceptă elogiile şi cinstirea lumii cu un firesc suveran, ca un lucru de la sine înţeles, ba chiar că aş pune totul la cale pentru a provoca asemenea cinstiri.

Cît de greşite sînt acestea toate! La fel de greşite ca şi credinţa în erudiţia mea. Prietenii mei ştiu că nu am nici o urmă de manifestări olimpice; că tot ce e solemn, grav, înălţat, profetic, pretenţios, e cu totul străin persoanei mele şi gustului meu — că *„ponderous“* e un adjectiv care, dacă ar fi potrivit, ar însemna eşecul tuturor străduinţelor mele. Străduinţa mea e să fac ca tot ce e greu să devină uşor;

idealul meu e claritatea ; iar dacă scriu fraze lungi, lucru către care limba germană tinde în mod firesc, caut cu tot dinadinsul — şi cred că nu fără a reuşi — să dau perioadelor o transparenţă perfectă şi o fluiditate ca a vorbirii. O dată, la începutul povestirilor despre Iosif, mi-am permis amuzamentul de a scrie o frază care se întinde pe o pagină şi jumătate de tipar. Traducătorii au ciopîrţit-o fireşte în multe fraze scurte. Dar cine ştie nemţeşte, să citească această frază cu voce tare, şi va vedea dacă pe parcurs se pierde firul măcar o singură dată. Ea nu e nici *pompous* nici *ponderous ;* e umoristică, şi avem aici un exemplu de autopersiflaj care în genere nu e străin scrierilor mele — şi probabil e şi motivul pentru care de atîtea ori sînt greşit înţeles.

Autopersiflajul e strîns legat de parodierea nicidecum batjocoritoare ci iubitoare a tradiţiei, o tendinţă fără îndoială potrivită în epoci de sfîrşit şi de tranziţie, pentru un autor care, aşa cum e potrivit cu acele vremi, îşi găseşte menirea în rolul întîrziatului, al celui care încheie şi împlineşte, şi totodată în rolul unui inovator care subminează vechiul şi-l duce la disoluţie. E rolul şi situaţia unui conservator ironic. Un roman întreg, pe *Doctorul Faustus*, l-am atribuit unui bun umanist şi respectabil profesor de liceu, punînd spusele în gura lui sau dictîndu-i-le, încît par ieşite de sub pana lui, — şi totuşi un critic elveţian[1] a putut să scrie despre această carte : „Contactul fie numai cu o singură pagină a acestei opere ne scoate din toate făgaşurile tradiţionale ale romanului german..." Urmează apoi unele aprecieri exagerate ale mijloacelor datorită cărora se petrece această răsturnare, în aşa fel încît eu n-am avut altă obiecţie, afară de cea referitoare la exagerarea însăşi amintită, decît următoarea : coloratura sumbră a cărţii l-a împiedicat pe comentatorul ei să desluşească printre acele mijloace şi umorul, înainte de toate umorul.

Într-adevăr, mă simt în primul rînd umorist — şi acest gen de sentiment despre sine însuşi nu prea rimează cu atitudinea olimpică şi pompoasă. Umorul, cred eu, e expresia unei înclinaţii prietenoase faţă de oameni şi a unei bune camaraderii pămîntești, pe scurt a simpatiei, care e animat de intenția de a face un bine oamenilor, de a-i deprinde c simțul grației și de a răspîndi printre ei o voie bună eliberatoare. Dealtfel, umorul e mai înrudit cu modestia decî cu aroganța și îngîmfarea, și dacă modestia n-ar înceta s fie modestie lăudîndu-se că există, aș zice că sînt un om modest. În opera vieții mele văd produsul unei tranzacți cu totul personale și foarte precare cu arta, un produs car e departe de a fi exemplar, și cînd aud că mi se spune: „Primul povestitor al epocii", plec fruntea rușinat. Absurd! Nu eu am fost, ci Joseph Conrad, cum s-ar cădea să se știe. Niciodată n-aș fi fost în stare să scriu *Nostromo*, nici splendidul *Lord Jim*; iar dacă el la rîndul său nu ar fi putut scrie *Muntele vrăjit* sau pe *Faustus*, bilanțul astfel făcut iese întru totul în favoarea lui. Am fost mult ponegrit prostește, dar mult mai adesea înălțat în slăvi peste măsură, și rog să fiu crezut că niciodată n-am dat o mînă de ajutor pentru asemenea slăviri. Niciodată n-am mișcat un deget ca să „fac ceva" pentru persoana mea, pentru a provoca cinstiri sau pentru a facilita eventual tipărirea unor cărți scrise despre mine.

---

[1] Eduard Korrodi : *Thoman Mann's „Doktor Faustus"*, în *Neue Zürcher Zeitung*, 22 X 1947.

Trăiesc retras, văd puțini oameni, doar în timpul călătoriilor frecventez mai multă lume, și nu mă preocupă nimic afară de îndatoririle mele, pe măsură ce se ivesc, iscîndu-se unele din altele. Între timp nu mă gîndesc la public și la succes, și dacă succesul vine, e accidental, căzut din nori — sau mai degrabă eu însumi sînt picat din nori, căci încă nu mi s-a întîmplat să dau o carte din mînă fără să fiu convins că e ilizibilă. Îndeobște chiar așa este, în ceea ce privește cîte una în parte, și nu cutare carte a determinat succesul, ci întregul; o viață lungă, plină de muncă, a făcut încetul cu încetul oarecare impresie.

De „poziția" mea în lume nu sînt însă niciodată conștient; cu privire la acest punct, închipuirea mea îmi refuză serviciile, și mă port ca și cum nimeni nu s-ar sinchisi de mine, atunci cînd de fapt ar trebui să știu că există destui care stau la pîndă așteptînd să dezvălui prin vreun gest necugetat un punct vulnerabil, ca să poată țipa în gura mare, făcînd vîlvă în jurul chestiunii. Îmi lipsește simțul politicii personale — o scădere de care nu prea mai sînt speranțe să scap la o vîrstă atît de înaintată.

Iată mărturisirea mea, făcută în grabă. Mă tem că ar dinamita cadrul anchetei dumneavoastră, de altfel va sosi dincolo de ocean prea tîrziu pentru „*Author's Number*". Nu știu dacă în acest caz voi zice „Păcat!" sau: „E bine și așa!" și „Cu atît mai bine!"

Sincerely yours

Thomas Mann

Către JONAS LESSER

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
15. X. 1951

Dragă domnule Lesser,

calde mulțumiri pentru cuprinsul bogat al celor trimise. Bucata referitoare la *Faustus* mă interesează cel mai puțin dintre toate. E o lucrare de sîrguință filologică, puțin cam obositoare pentru gustul meu, și care, găsesc eu, nu merită atîta sîrguință. Firește, e mai bine s-o faceți dumneavoastră decît s-o facă altul, cu intenții mai puțin loiale. Dar, în fond, în *Cum am scris Doctorul Faustus* (concepută îndeosebi pentru a acorda „credit"[1] lui Adorno) mi-am recunoscut deschis — și într-adevăr de bună voie — împrumuturile din proprietatea sa spirituală și am bătut de-a dreptul toba mărturisindu-le. La ce mai sînt bune deci aceste dovezi și alăturări care, așa simt eu, subliniază chestiunea excesiv și dăunează operei în care aceste idei sînt integrate organic? Nu-mi vine să vă sfătuiesc nici să publicați lucrarea, nici să i-o trimiteți lui Adorno. Prin *Cum am scris Doctorul Faustus* am îndreptat asupra lui un reflector foarte puternic în a cărui lumină se umflă în pene într-un chip nu tocmai plăcut, așa încît prezintă lucrurile de-a dreptul ca și cum în fond el l-ar fi scris pe *Faustus*. Astea să rămînă între noi. Admiraţia mea pentru intelectul lui extraordinar nu a scăzut cu nimic. În *Minima moralia* se găsesc deasemenea lucruri strălucite. Dar le voi lăsa acolo unde sînt, nici o grijă. Dealtfel, în dactilograma lucrării dumneavoastră apare de cîteva ori „Adorno" în loc de „Adrian", o perfidie a maşinii care nici ea nu prea i-ar prii dacă ar vedea-o.

---

[1] Expresia engleză, tradusă de Th. M. *ad litteram* (așa cum am făcut și noi), înseamnă în acest context „a acorda stima datorată", „a da onorurile cuvenite".

Uitasem că şi scrisoarea dumneavoastră către profesorul catolic[1] tratează în bună parte despre *Faustus*. De fapt argumentaţia nu e făcută să combată cu succes vederile sumbre pe care le nutreşte omul acela despre mine, dar e o critică a punctului său de vedere, care, fără să-i zdruncine poziţia, îi va arăta că se poate adopta şi o altă poziţie, tot cu inima curată. Trebuie să spun că o negare a operei vieţii mele într-un stil atît de mare încît o include într-un proces de pervertire datînd încă de pe la sfîrşitul Evului Mediu nu mă doare. Se loveşte totodată în atîtea lucruri mari, încît pot fi liniştit. Ce m-ar putea nelinişti e reproşul lui că nu sînt de ajutor germanilor în străduinţa lor de a se înnoi. Dar el singur încă n-a observat că nici nu vor să se înnoiască? Faptul că el refuză titlul de „umanist" îmi place mai degrabă: dovedeşte caracter. Un umanist a fost Goethe, care vedea în religie un produs al culturii ca oricare altul, şi o trata ca pe oricare altul. Cum vreţi să pretindeţi aşa ceva unui papist? — Nu sînt nici eu un antipapist, la fel de puţin ca Hesse, care se exprimă foarte frumos despre biserică şi despre religiozitatea liberă într-o scrisoare către Fiedler[2] (în volumul său de corespondenţă[3]). Spune că cea din urmă stă fireşte pe o treaptă spirituală mai înaltă şi s-ar putea să fie „mai apropiată de Isus". Dar n-a produs bazilici, catedrale gotice, un Palestrina şi un Bach, şi nici nu le va produce vreodată. Teologia liberală e totuşi pînă la urmă un cerc pătrat, — ceea ce, cred eu, se putea citi şi în *Faustus*.

---

[1] Wilhelm Grenzmann. Cartea sa: *Dichtung und Glaube. Probleme und Gestalten der deutschen Gegenwartsliteratur* (1950) conţine un capitol despre opera tîrzie a lui Th. M.

[2] Kuno Fiedler v. nota la scris. din 19 iulie 1953.

[3] Hermann Hesse *Briefe*, 1951, volum comentat de Th. M. cu entuziasm într-o scrisoare către Hesse.

Cartea despre Berg[1] era o biografie, din păcate nu mai ştiu cum se chema autorul. Adorno mi-a împrumutat-o şi mi-a cerut s-o restitui curînd după aceea. — Numele de Zeitblom l-am luat din scrisorile lui Luther. Despre pictorul de la Ulm nu ştiam nimic pe vremea aceea, cu atît mai puţin despre socrul lui.[2] Modelul după care am descris „Bunavestire“ în *Alesul* a fost o pictură din şcoala renană (Konrad Witz, Germanisches Museum, Nürnberg).

Povestirea din timpul Reformei[3] ar deveni o pură nuvelă de caracter, liberă pe plan spiritual şi totuşi angajată, întrucît în vremurile tulburi şi în contradicţiile secolului al XVI-lea se oglindesc atîtea din ale noastre.

Cele mai bune urări de sănătate!

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HANS HEINZ STUCKENSCHMIDT[4]

Pacific Palisades, California
19 oct. 1951

Stimate domnule Stuckenschmidt,

mulţumiri călduroase pentru rîndurile dumneavoastră şi pentru frumoasa carte despre Schoenberg pe care mi-o dăruiţi; ea mi-ar putea fi de mare ajutor cînd va fi vorba să dau curs invitaţiei lui Křenek[5] de a vorbi la începutul anului

---

[1] Willi Reich: *Alban Berg,* 1938.

[2] Pictorul de la Ulm: Bartholomäus Zeitblom. Socrul său a fost Hans Schüchlin, deasemenea pictor la Ulm (1440—1505).

[3] Povestirea n-a fost terminată.

[4] Hans Heinz Stuckenschmidt (n. 1901), muzicolog şi compozitor. Din 1947, profesor de istoria muzicii la Politehnica din Berlin. Critic muzical al ziarelor *Neue Zürcher Zeitung* şi *Frankfurter Allgemeine Zeitung.* Autorul multor lucrări de istorie muzicală şi de monografii de muzicieni.

[5] Ernst Křenek (n. 1900), compozitor austriac, adept al tehnicii dodecafonice; a publicat scrieri despre muzica modernă şi o autobiografie.

viitor cu prilejul comemorării răposatului la Los Angele
Dar probabil că n-o să am totuşi curajul s-o fac.

Nu s-a mai ajuns la o nouă întîlnire personală cu Schoenberg care de mult a fost mereu suferind.[1] Destul că hotărîrea mea absolut fermă de a nu-i ţine isonul în duşmănie, d a o lăsa să rămînă unilaterală şi de a nu spune niciodat vreo vorbă răutăcioasă despre el a ieşit pînă la urmă triumfătoare. Această hotărîre reieşea cu destulă claritate, încă din răspunsul meu la scrisoarea lui către *Saturday Review of Literature*, şi am confirmat-o într-o epistolă privată pe care i-am adresat-o ceva mai tîrziu, după ce publicase într-o revistă engleză încă un atac foarte bizar împotriva mea, un articol pe care redacţia revistei l-a denumit un *„character document"*. Asta şi era, pesemne, ca toate manifestările sale, care meritau toate respectul oricui. Mi-a răspuns atunci că l-am împăcat, „să îngropăm aşadar toporul de război", numai că nu vrea să procedeze la această faptă pe cale publică, pentru că i-ar putea decepţiona pe cei care i-au ţinut partea în afacerea *Faustus*, că se va ivi vreun prilej festiv, de pildă o a 80-a aniversare, cînd vom putea da în vileag încheierea păcii dintre noi.

Prilejul acela, vai, nu l-a mai apucat. Dar înainte de decesul lui a mai urmat un moment în care am încheiat pacea a doua oară, şi anume atunci cînd *Saturday Review* a vrut să includă într-o antologie schimbul nostru de scrisori apărut în revistă. I-am scris numaidecît că acest lucru nu e deloc pe gustul meu, iar el, care răspunsese revistei că încuviinţarea sa depinde de a mea, m-a împuternicit să transmit redacţiei că sîntem de acord să refuzăm.

Încă o dată : cartea dumneavoastră e foarte călduroasă şi frumoasă şi documentată. Eu mă pricep numai foarte teoretic la muzica nouă. *Ştiu* desigur cîte ceva despre ea, dar în fond nu pot s-o savurez şi s-o îndrăgesc. Doar am declarat în public că în fond lumea triplului acord din „*Ring*"[2] e patria mea muzicală.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Schoenberg murise în 14 iulie 1951.

[2] „Inelul", adică tetralogia wagneriană *Inelul Nibelungilor*.

Către JENŐ TAMÁS GÖMÖRI [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
15 nov. 1951

Dragă domnule Gömöri,

multe mulțumiri pentru scrisoarea dumneavoastră! M-am bucurat din inimă să primesc iarăși o veste de la dumneavoastră, și în special m-a interesat firește poezia anexată [2]. Cît de elocvent exprimă imposibilitatea de a transpune o creație poetică din limba în care a fost concepută, în care s-a născut, într-alta! Că nu se poate traduce poezia lirică e un lucru mai general recunoscut. Dar că e la fel cu orice proză de ordin superior, că se denaturează, i se frînge ritmul, că toate nuanțele ei mai delicate se elimină, ba că se desfigurează adesea intențiile cele mai intime, ținuta sufletească și atitudinea spirituală pînă ce devin de nerecunoscut, pînă la neînțelegerea totală, chiar și cînd se tinde cu toată bunăvoința spre o redare fidelă — asta o știu puțini, cel mai bine o știu înșiși traducătorii de mare sensibilitate, dintre care nu unul mi s-a plîns, destăinuindu-și suferințele. Astfel mai țin minte bine că traducătoarea și prietena mea americană, Helen Lowe-Porter, mi-a spus o dată, oftînd în timp ce lucra la versiunea engleză a romanului *Lotte la Weimar*: *„I am committing a murder"* [3].

Partea comică e că lucrările prost scrise se pretează cel mai bine să fie traduse, și nu rareori cîștigă mult prin transpunere. Pe de altă parte există în zonele cele mai înalte cîteva cazuri extraordinar de norocoase, ca traducerea germană a lui Shakespeare și tălmăcirea lui *Don Quijote* făcută de Tieck — ocurențe fabuloase de veritabilă incorporare a unor mari bunuri literare în patrimoniul spiritual al altui popor. Și ca să cobor din nou pînă la mine însumi, fiecare francez îmi spune că *Muntele vrăjit* în chip de *Montagne magique* al răposatului Maurice Betz e deasemenea un caz norocos de incorporare, și așa mi se pare și mie cînd răsfoiesc traducerea. E o adevărată reconstituire a romanului meu dintr-un alt material lingvistic, e acum o carte franceză — și, vai ! cît de germană a rămas totuși !

---

[1] Jenő Tamás Gömöri (n. 1890), om de litere și traducător maghiar, a tălmăcit între altele o antologie de nuvele de Th. M.

[2] Poezia e traducerea germană a unor versuri în limba maghiară despre o nuvelă a lui Th. M. și despre dificultățile de a o tălmăci.

[3] Comit o crimă (engl.).

Cine s-ar încumeta însă să interzică popoarelor traducerea cărților străine, numai fiindcă *în fond* e imposibilă ? Înclinația germanilor spre tot ce e străin și dorința lor de a cunoaște totul în limba lor nu e trăsătura lor cea mai proastă Ei au fost întotdeauna traducătorii cei mai zeloși, și au fost vremuri în care și-au ridicat astfel cultura la o nouă treaptă. Poeții germani ai Evului Mediu, Wolfram, Gottfried, Hartmann, au tradus în fond din franceză. Și nu trebuie să uităm că unii scriitori străini importanți ca Ibsen, Strindberg, Hamsun, chiar și G. B. Shaw, și-au dobîndit renumele mondial via Germania, datorită furiei germane a traducerilor.

Nu știu nici o vorbă rusească și traducerile germane prin care i-am cunoscut în prima tinerețe pe mari autori ruși ai secolului al XIX-lea erau foarte slabe. Cu toate acestea trebuie să socot aceste lecturi printre cele mai importante trăiri cultural-formative din cîte am avut. Dacă o carte are substanță, se păstrează mult din ea, chiar și într-o traducere proastă, împăcați-vă cu atît. Și prea puțină lume e familiarizată cu o limbă străină întocmai ca unul care s-a născut în mediul ei, în așa fel încît să nu-i scape nici o subtilitate dintr-o operă scriitoricească străină citită în original. Înclin să cred că pierdem, ce-i drept, mai puțin, citind o scriere în original decît dacă o citim în propria noastră limbă, dar nu cu mult mai puțin, dacă traducerea e onestă.

În cele din urmă v-am scris totuși un fel de apologie a traducerilor. Să n-o luați însă în sensul că n-aș fi perfect de acord cu plîngerile și exigențele exprimate în poezia dumneavoastră !

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către HENRY HATFIELD [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
19 nov. 51

Dragă domnule Hatfield,

eseul dumneavoastră „realist“ [2] e excelent. L-am citit numaidecît, şi mi-a făcut o reală plăcere. Îndeosebi m-au captivat afirmaţiile referitoare la *Simplicissimus* [3] şi la romanul picaresc — din motive personale, deoarece mă preocupă din nou nişte şotii „picareşti“.

În limbajul neo-rus, al criticii marxiste, „realist“ nu înseamnă altceva decît „referitor la social“. Dar ce artă de calitate ar putea fi de fapt nerealistă ? Tot ce e pertinent, adevărat, tot ce ne face să recunoaştem în mod frapant viaţa reală este ceea ce ne bucură în ultimă instanţă în artă, pe plan sufletesc ca şi pe cel concret. Tînăr fiind, am mai apucat la München un mare comedian din vechea şcoală, de aşa-zisă „orientare ideală“ : pe Ernst von Possart, pe care l-am văzut de multe ori jucînd. Ce realistă pînă la ilaritate era însă adesea dicţiunea sa extraordinar de şcolită, şi tocmai în tragedii, de pildă cînd spunea : „Copiii atît de deştepţi arareori îmbătrînesc.“ Sau : „Oameni atît de răi nu există, e cu neputinţă !“ [4] — Putem să stilizăm şi să simbolizăm cît vrem, fără realism nu merge. Realismul e şira spinării în artă, e ceea ce convinge. Ce alta am făcut în *Iosif* şi în *Alesul* decît să „realizez“ ? „Laptele pămîntului“ [5] de pe stînca stearpă e doar un mitologem vechi, datînd de Epicur şi chiar mai de demult. Dar în povestire joacă un r realizator, un rol realist.

---

[1] Henrp C. Hatfield (n. 1912), profesor de literatură germană la Harvard University, între 1947 şi 1953 a editat *Germanic Review*, a scris numeroase studii şi eseuri, între altele despre Winckelmann, Th. M. Schnitzler, Kafka etc.

[2] Eseul : *Realism in the German Novel*, în *Comparative literature*, III, 1951.

[3] *Aventurosul Simplicius Simplicissimus*, roman picaresc de H. J. Christoffel von Grimmelshausen (1622—1676).

[4] Citate din *Richard al III-lea* (III, 1) şi din *Othello* (IV, 2), redate nu în forma lor exactă, din traducerea germană, ci în felul în care le rostea marele comic Possart.

[5] În *Alesul, Gregorius* îşi ispăşeşte păcatele stînd ani de zile pe o stîncă, unde singura hrană e acel „lapte“ din stîncă.

Mulţumiri şi salutări !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către PAUL AMANN [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
23. XII. 51

Dragă domnule Amann,

mii de mulţumiri pentru scrisoarea dumneavoastră cu belşugul ei conversaţional şi pentru studiul despre Riemer, împotriva căruia n-am absolut nimic de obiectat, nici împotriva citatelor din scrisori, din care, ce-i drept, nu prea reiese mai mult decît că n-am ştiut să dau vreun răspuns adecvat. Eseul e incontestabil interesant, şi dacă *Modern Language* n-ar fi publicat recent mai multe articole despre mine, nu m-aş îndoi deloc că l-ar primi. În orice caz, reprezintă un frumos compromis între istorie şi poetizare (tolerant faţă de aceasta din urmă), şi ar trebui să apară în tipar.

Am mai scris tot felul de adausuri la memoriile lui Krull, dar sînt mereu ameninţat de primejdia de a cădea în „elementul faustic" şi de a pierde forma. Astfel îl aduc pe erou, care e un erotist, în contact cu ideea însăşi a *fiinţei,* care e poate doar un episod între neant şi neant, aşa cum viaţa de pe pămînt e doar un incident cu un început şi un sfîrşit, de vreme ce orice astru e locuibil doar un timp limitat. Şi toate se interferează unele cu altele fără graniţe precise : omul are treceri în animalic, animalicul în vegetal, organicul în existenţa anorganică, materialul în imaterial, în fiinţarea la limită și în neființă, unde nu e spațiu și timp. Creația originară : cum și cînd s-a ivit prima vibrație a existentului (electromagnetică sau cum o fi fost) ? Aceasta e adevărata creație originară, noul cel dintîi. Al doilea e ceva în plus față de anorganic, numit viață, ceva ce se adaugă fără un nou adaus de materie. Un al treilea adaus față de lumea animalic-organică e omenescul. Se păstrează caracterul tranzitoriu, dar se mai ivește în plus ceva indefinisabil, ca și în cazul îndreptării către „viață". — Iubirea, înțeleasă ca emoție senzuală dată de caracterul episodic al *ființei*, nu numai al vieții, nu numai al omului. Iar ființa să fie deci totuși ceva iscat din neființă prin iubire ? — Prostii, nu înțelegeți o vorbă ! Unul din nepoții mei, ieșind o dată din biserică, a spus : „Cînd începi să cugeți despre Dumnezeu, capeți o astupație cerebrală" [1]. Un cuvînt nou și deloc nepotrivit. Vă cer scuze și vă doresc sărbători fericite.

---

[1] Paul Amann (1884—1958), filolog austriac, istoric al culturii, traducător din franceză, pacifist, admirator al lui Romain Rolland. A emigrat în 1939 în Franţa, apoi în S.U.A. ; a scris opere eseistice şi versuri, a dus o corespondenţă bogată cu Th. M.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către A. M. FREY

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
19 ian. 52

Dragă domnule Frey,

mulțumiri pentru ambele scrisori ! Mă emoționează profund că *Romanul unui roman* [2] vă preocupă atît de stăruitor. La început m-am simțit îndemnat să scriu o scurtă relatare numai din necesitatea morală de a-i da credit (pe aici se spune *„to give credit"* [3]) lui dr. Adorno pentru ceea ce împrumutasem de la el cu insolenţă, precum şi pentru cee ce-mi dăruise, colaborînd cu mine la partea muzicală. Un act de loialitate. Apoi relatarea a devenit desigur un exemplu fragmentar de autobiografie, centrată de fiecare dată în jurul operei respective, aşa cum spuneţi. Cu *opus Iosif* am încercat ceva asemănător[1], fără să intru nici pe departe în atîtea amănunte cu privire la porţiunea de viaţă exterioară care l-a înconjurat. Ar fi probabil greu să reconstitui viaţa întreagă în jurul operelor după modelul adoptat în *Cum am scris Doctorul Faustus*. Dar această scriere rămîne în picioare, cred, şi ca *pars pro toto*[2], căci, în esenţă şi *mutatis mutandis*, lucrurile au decurs de fiecare dată şi în fiecare stadiu la fel.

---

[1] *Gehirnerschütterung* (comoție cerebrală) a fost transformat în vorbirea copilului în *Gehirnverschüttung* (*Verschüttung* însemnînd astuparea unei gropi, îngroparea unui lucru sub o avalanșă).

[2] Subtitlul jurnalului *Cum am scris Doctorul Faustus.*

[3] V. p. 395, n. 1.

În ansamblu, mă tem de scrisul nemijlocit autobiografic, care îmi apare ca problema cea mai dificilă, aproape insolubilă pentru tactul literar. Dealtfel, nu sînt deloc sigur că în *Cum am scris Doctorul Faustus* n-am păcătuit, şi nu o dată, împotriva acestui tact. N-am dat la tradus volumaşul în engleză[3], în parte din pricina prezicerilor despre evoluţia Americii post-Rooseveltiene pe care le cuprinde, şi care din păcate s-au dovedit chiar prea întemeiate, în parte însă şi din simplul sentiment că singurătatea nu se cuvine să se asocieze cu familiaritatea. Sărmanii de noi, germanii! Singuratici sîntem în fond, şi cînd sîntem „celebri". Nimeni nu ne iubeşte cu adevărat, şi în celelalte culturi nimeni n-are poftă să se sinchisească de noi, afară de cîţiva specialişti în germanistică. [...] În fond e prea firesc ca cei născuţi în limba şi cultura anglosaxonă să fie preocupaţi de propria lor sferă şi unii de alţii, şi să-i irite cînd e vorba să se mai ocupe şi de un *„germanic approach"*[4] picat din senin şi aparent pretenţios, în realitate însă foarte timid. Tînărul Toynbee[5], un fiu al filozofului istoriei, a publicat recent pe undeva un mic articol inteligent despre mine: *The lonely world-citizen*, „Singuraticul cetățean al lumii“ [1], în care susține că izolarea mea derivă direct din germanitatea mea. Spune cu mult haz că dacă ai întreba un critic englez care sînt cele zece nume notabile ale literaturii contemporane, acesta ar pomeni patru englezi, trei americani și trei francezi. Dacă i-ai aduce apoi aminte de mine, ar pocni din degete, exclamînd: „Da, adevărat, și pe ăsta ar trebui să-l plasăm printre ei!“ Toynbee mai spunea foarte amuzant că romanele mele diferă mult unele de altele, dar toate la un loc nu seamănă nicidecum cu oricare dintre romanele care se scriu azi. Ca german — ca cetățean al lumii — tocmai *ca* cetățean al lumii iarăși extrem de german — și ca atare iarăși foarte aparte — iată cum mă înfățișez, citit în traduceri denaturante care estompează orice farmec originar, — un nume mare, neiubit. Nu știu dacă mi-e îngăduit să spun „neiubit, fiindcă necunoscut“. Germana e nespus de nepopulară, asta e cert, și să fii un scriitor german e o mare nenorocire, un dezavantaj de neînlăturat. Să te naști în cultura engleză sau în cea franceză — ce privilegiu, ce existență infinit mai ușoară! A fi german te face timid. Nu incită la familiaritate autobiografică.

---

[1] *Sechzehn Jahre* (Şaisprezece ani), eseu despre geneza tetralogiei, cuprins în volumul *Altes und Neues* (1953).

[2] Parte care ţine locul întregului (lat.).

[3] Traducerea engleză a apărut postum, în 1961, în Anglia şi S.U.A., sub titlul *The Genesis of a Novel.*

[4] Apropiere (sau tentativă de apropiere) germanică (engl.).

[5] Philip Toynbee (n. 1916), fiul istoricului englez Arnold J. Toynbee. Publicist şi scriitor, colaborator al revistei *The Observer.*

Și dumneavoastră — dacă ați scrie englezește, sau franțuzește, cu cît ați duce-o mai bine! Dacă v-ar chema Fry în loc de Frey, povestirile dumneavoastră n-ar mai sta să vi se acrească, ceva de nivelul romanului *Verteufeltes Theater* [2] n-ar zăcea ani de zile prin sertarele editorilor. „Un scriitor german — un martir german“, spunea încă la vremea sa Goethe, chiar și el!

Trebuie să fie ceva fermecător să vezi „nașterea Venerei“ transpusă o dată din mitologic în cosmologic. Îmi place mult să citesc asemenea cărți. Jeans [3] mă captiva puternic mai de mult. Există pe aici cîteva cărți recente de acest gen, extrem de atrăgătoare: *The Universe and Dr. Einstein*, de Lincoln

---

[1] Articolul *Thomas Mann: The Isolated World Citizen* a apărut în *The Observer*, nr. 5589, 1951.

[2] *Teatrul blestemat*. Romanul a apărut abia în 1957.

[3] Sir James Jeans (1877—1946), marele fizician și astronom englez a scris fascinante cărți de popularizare ca *The Mysterious Universe* (1930), *Through Space and Time* (1934), *Physics and Philosophy* (1942) etc.

Barnett[1] şi *Is Another World Watching?* de Gerald Heard[2]. Prima e strict ştiinţifică, a doua e o gogoaşă savantă, dar şi ea foarte distractivă. E vorba despre „*Flying Saucers*"[3], a căror enigmă pare s-o dezlege cu mare meticulozitate, explicînd-o prin îngrijorarea locuitorilor de pe Marte (nişte fiinţe cam de structura insectelor, dar foarte avansate), inspirată de modul nostru iresponsabil de a umbla cu forţele atomice, aşa încît vor să observe de pe acele vehicule pe care le vedem apărînd mereu , în ce măsură sîntem pe cale de o provoca un dezastru cosmic.

Destul pentru astăzi.

a-l dumneavoastră Thomas Mann

Cînd vom fi la Zürich, trebuie să vă citesc tot felul de lucruri curioase din Krull.

ADRESANT NECUNOSCUT

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
21 ianuarie 1952

Mult stimată doamnă,

în interesul lucrării dumneavoastră, îmi cereţi informaţii despre relaţia mea cu cultura germană. Iată o temă vastă, şi nu o pot aborda decît în puţine cuvinte.

Aparţin culturii germane şi sînt înrădăcinat în tradiţia ei, la fel cum orice francez sau englez sau italian ascultă de legile limbii și gîndirii din sfera sa națională. Dar simpatiile mele cosmopolite au fost puternice de la bun început. Nu sînt de sînge pur germanic, de vreme ce mama mea era din partea maternă de origine latino-americană. Acest fapt cred că s-a putut remarca întotdeauna în travaliul artistic al fratelui meu Heinrich și în al meu, atît pe plan formal cît și pe cel spiritual: în privința celui spiritual însă în mai mare măsură la fratele meu decît la mine. Cu toate acestea, nici pe mine nu m-a satisfăcut niciodată complet, cel puțin pe plan artistic, ceea ce e pur german, și, de la bun început, cartea care mi-a adus prima oară un anumit renume, *Casa Buddenbrook*, vădește influențe literare de pretutindeni. Ea e de neconceput fără admirația mea pentru arta romanului englez, rus, scandinav, ceea ce n-a împiedicat-o să devină, cu toată receptarea atîtor elemente străine, o carte extraordinar de germană.

---

[1] Lincoln Barnett (n. 1909), autor cu formaţie ştiinţifică, a scris între altele : *The World we Live in* (1955). Cartea citată în scrisoare a apărut în 1948 la New York cu o prefaţă de Einstein.

[2] Titlul complet : *The Riddle of the Flying Saucers — Is Another World Watching?* (1950). Gerald Heard (n. 1889), scriitor englez, autorul unor cărţi despre destinul omenirii (dar şi al unor romane poliţiste), cu tendinţe mistice prin care l-a influenţat pe A. Huxley în ultima lui perioadă de creaţie.

[3] Farfuriile zburătoare (engl.).

În genere cred că nici o carte de a mea n-ar putea proveni de la un autor de altă naționalitate decît cea germană, și chiar și studiile mele eseistice, de pildă cele strînse în volumul *Adel des Geistes*, sînt dedicate aproape exclusiv unor spirite germane, lucru remarcat aici în America, în momentul apariției cărții, cu oarecare reprobare. Cu excepția lui Tolstoi și Cervantes, e vorba în aceste eseuri exclusiv de fenomene germane.

Cu aceasta am descris pe scurt felul meu de existență în același timp național și cosmopolit. Din punct de vedere pur istoric-cultural se poate spune, cred, că împreună cu fratele meu am conferit romanului german, care se păstrase pînă atunci într-o oarecare măsură în provincialism, un anumit interes european. [...]

Sper că aceste rînduri vă vor parveni: adresa dumneavoastră e scrisă din păcate foarte necitet.

Vă rog să transmiteți și doamnei Theilhaber-Thompson mulțumirile mele pentru prietenoasele ei rînduri care însoțesc scrisoarea dumneavoastră.

Cu cele mai bune urări și salutări
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către EMIL PREETORIUS

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
11.III.52

Dragul şi excelentul meu Pree,

multe mulţumiri pentru scrisoarea dumitale. Nu, n-am fost nicidecum ofuscat că n-a sosit multă vreme nici una. O întîlnire personală de felul celei care ne-a fost hărăzită te satisface pentru un timp şi scade necesitatea unui schimb de scrisori. Afară de asta, doar ştiu cum trăieşti şi ce exigenţe neîncetate are lumea faţă de dumneata — am cu atît mai multă înţelegere pentru astfel de situaţii cu cît a mea *mutatis mutandis* nu e mult diferită, numai că înghesuiala se petrece la mine de obicei între cei patru pereţi. Dar este o înghesuială şi o strîmtoare. Romanul nimereşte sau se rătăceşte din nou în „faustic" ; am de compus ceva de o jumătate de oră despre *Artistul şi societatea* (!) pentru B.B.C., de redactat şi de prefaţat o culegere de eseuri, material din cinci decenii, iar cît despre lecturile obligatorii şi scrisorile la care sînt dator să răspund, nu-mi mai văd capul. Plîngeri de acest soi cam sună a lăudăroşenie, dar dumneata ştii cît de sincere sînt aceste suspine. De-aş putea spera că în Europa situaţia s-ar ameliora ! Mă tem însă că ar putea deveni şi mai rea.

Atîta avantaj am şi eu că mă pot retrage după zidul de apărare care e vîrsta mea înaintată — cu un pic de ipocrizie, căci, abstracţie făcînd de puţină oboseală, nu prea mă supără cei „aproape 77" de ani. Oricum ar sta lucrurile cu productivitatea, adesea savurez în taină prospeţimea receptivităţii care mi-a rămas fidelă. Astfel am citit nu demult, în cîteva seri, de fapt pentru prima oară, romanul timpuriu al lui Kafka, *America,* cu un indescriptibil interes, cu uimire şi chiar admiraţie. Ce fiinţă cu totul ciudată, acest Kafka, comic-oniric, angoasant, plin de aluzii religioase şi *corect !* Aşa ceva nu există de două ori. E drept că lipseşte dezvoltarea şi variabilitatea. *Procesul* şi mai tîrziu *Castelul* nu sînt nici ele altceva decît *America :* ceva oniric-hazliu-cu-sensuri-ascunse şi corect.

Alte impresii de lectură puternice am primit zilele trecute prin cartea unui anumit Erich Auerbach [1], care trăieşte aici şi publică în Elveţia : *Vier Untersuchungen zur Geschichte der französischen Bildung* (Francke A. G., Bern). Cel puţin două din aceste analize : *Pascals politische Theorie* şi *Baudelaire's Fleurs du Mal und das Erahabene* sînt studii critice de prim rang. Îndeosebi despre Pascal n-am mai citit ceva atît de luminos şi în genere n-am mai întîlnit o intimitate atît de mare cu cultura franceză. La München trăia un scriitor care se chema Wilhelm Weigand [2] ; la el am găsit ceva asemănător. Dar orizontul lui nu era atît de larg, şi n-ar fi fost în stare să scrie atît de bine despre legătura dintre Montaigne şi ideile extrem de augustiniene din *Pensées* referitoare la lume ca imperiu al răului. Mai apuci uneori să te îndeletniceşti cu asemenea lucruri ? Observ de ani de zile că dezvolt un interes pentru probleme teologice care mi-era cu totul străin înainte, şi pe care *Faustus* precum şi *Alesul* îl atestă probabil într-o oarecare măsură, de vreme ce mi-au adus un număr de scrisori din partea unor teologi.

Nici n-am întrebat încă de boala dumitale, despre care povesteşti cam vag, probabil pentru că medicii nu s-au putut lămuri prea bine ce ai. Mie mi se pare că a fost un fel de „depresiune“ biologică, un trecător „nu mai vreau“, din care o fire vajnică şi dotată cu o misiune se ridică în curînd la vechea dispoziţie întreprinzătoare.

Situaţia noastră e supărător de incertă. Nu ştim cînd vom putea veni în Europa, adică în ce moment vom fi lichidat treburile de aici. Aş vrea să meargă mai repede. Mi-a făcut bine corespondenţa cu oficialităţile din Berna, care au exteriorizat o reală şi caldă bucurie aflîndu-mi intenţiile.

Al dumitale Thomas Mann

---

[1] Erich Auerbach (1892—1957), romanist, între 1929 şi 1935 profesor la Marburg, între 1936 şi 1947 la Universitatea din Istambul, apoi în Statele Unite, la Yale University, New Haven. Dintre lucrările sale cităm : *Dante als Dichter der irdischen Welt* (1929). *Das französische Publikum des 17. Jahrhunderts* (1933) ; e cunoscut îndeosebi prin cartea sa *Mimesis* (1946), publicată şi în traducere românească.

[2] Wilhelm Weigand (1862—1949), scriitor şi eseist, traducător din franceză ; opere : *Friedrich Nietzsche* (1893), *Montaigne* (1911), alte eseuri, o scriere autobiografică şi poezii.

Către FERDINAND LION

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
13 martie 52

Dragă Fernand,

mii de mulţumiri ! Scrisorile dumitale dau mult de furcă, dar merită întotdeauna. Ceea ce se poate descifra, merită osteneala, ce se ghiceşte aproximativ, merită deasemenea, şi pînă şi restul îţi mai dă vagi presimţiri plăcute. E emoţionant că, apucat uneori de un *„fit“* [1] de umanitate, mai scrii cîte un cuvînt deasupra rîndului. Destul ca să inspiri dorinţa ca eventual să mai scrii o dată *totul* deasupra. Dar atunci poate că ar fi numai pe jumătate atît de fermecător.

Îl citeşti pe Schopenhauer — asta m-a impresionat cel mai mult. Tare aş vrea să găsesc răgazul necesar ca să mai reiau o dată cuvînt cu cuvînt, *con amore*, măcar opera principală. În definitiv, a fost cea mai puternică impresie de lectură a tinereţii mele. Şi nu e oare de *prim rang* şi ca eseist european (să lăsăm la o parte doctrina metafizică !), egalul celor mai buni din alte ţări ? Nu prea e necesar să „mă întorc“ la el, fiindcă de fapt nu l-am părăsit şi nu l-am pierdut niciodată. Scrierea mea despre el datează din anul '38 — deci de pe vremea înfloririi primăvăratice a optimismului meu democratic. Orientare despre care tînărul Toynbee (fiul istoricului) a spus recent în *The Observer* că e *„almost too good to be true“* [2]. Are dreptate, atitudinea mea democratică nu e întru totul autentică, e doar o reacţie de iritare la „iraţionalismul“ german şi la şarlataneria „profunzimii“ (cu discriminarea ei otrăvită dintre noţiunea de „creator“ şi de „scriitor“), precum şi la fascism în genere, pe care într-adevăr şi sincer nu pot să-l sufăr. Fascismul a reuşit să facă din mine uneori un orator ambulant în favoarea democrației — rol în care apăream adesea destul de straniu în propriii mei ochi. Am simțit întotdeauna că pe vremea îndărătniciei mele reacționare din *Considerațiile unui apolitic* am fost mai interesant și mai departe de platitudine.

---

[1] Acces (engl.).

[2] Aproape prea bună pentru a fi adevărată (engl.).

Bineînțeles, mi se pare că în contactul direct cu mizeria umană nu contează atît să fii interesant. Mă sfiesc mult să urmez sfatul : *„Sucht nur die Menschen zu verwirren : sie zu befriedigen ist schwer“.* [1] Aș vrea mult să-i satisfac iubindu-i și, oricît de stupid ar putea suna aceste cuvinte, am o netă înclinație spre bunătate. Lessing a spus despre *Nathan :* „Nu va ieși cîtuși de puțin o piesă satirică, pentru a părăsi cîmpul de bătălie cu rîsete sarcastice. Va fi o piesă mai *emoționantă* decît am scris vreodată.“ Nu găsești și dumneata că în acest sens pînă și *Alesul,* oricît ar face haz de multe, e o „piesă emoționantă“ ? — Credința ! Cred că ea nu e nicidecum necesară pentru ca să ai bunătate, și că aceasta poate fi la fel de bine un produs al celui mai desăvîrșit scepticism. Arta n-are de fapt altă credință decît în sine însuși, și totuși există la temelia ei un dram de bunătate — lucru care e poate legat de specificul noțiunii de „bun“, și anume starea ei de suspensie între estetic și moral.

[...]

Gîndul la Europa se leagă deci acum pentru mine de gîndul la primirea cărții dumitale despre „sursele vitale ale filozofiei franceze“ [2], de care mă bucur dinainte. N-ar fi bine oare să-mi trimiți cartea pînă mai sînt aici ? Situația noastră e atît de incertă — nici măcar nu știm în cît timp lichidarea treburilor de aici ne va permite să pornim la drum. S-ar putea să se întîmple foarte curînd, sau să se tărăgăneze cu lunile. În orice caz, îți spun la revedere, mai curînd sau mai tîrziu.

[...]

Al dumitale Thomas Mann

---

[1] „Căutați să-i zăpăciți numai pe oameni, să-i satisfaci e mult prea greu“ (*Faust,* prologul în teatru).

[2] *Lebensquellen der französischen Metaphysik,* 1949

Către FERDINAND LION

Pacific Palisades, Californ
1550 San Remo Dri
28 aprilie 195

Dragă Fernand,

e o carte frumoasă, deşteaptă, iubitor iniţiată şi bogată în poezie spirituală, cartea dumitale. Într-adevăr, îmbinarea dintre inteligenţa ascuţită şi poezie e lucrul cel mai frapant şi mai cuceritor din ea — n-ai scris niciodată pe un diapazon atît de înalt şi gingaş, şi totodată cu atîta disciplină intelectuală. Îndrăgesc şi admir sincer aceste eseuri care formează şi reprezintă „un şir unitar şi viu" ; cu o voluptate trează m-am lăsat legănat de ritmul frazelor dumitale, şi voi păstra volumul la îndemînă şi de acum înainte. Felul dumitale de a fi „aici şi acolo", rolul de mijlocitor între sferele spirituale naţionale e într-adevăr foarte frumos, util şi favorabil progresului în acest sens. Dumneata ştii cel puţin pentru ce exişti, şi deşi umbli tiptil, mucalit şi modest, ca un student venit să audieze cînd la unii cînd la alţii, îţi poţi spune că faci mai mult în interesul „Europei" decît toate conferinţele paneuropene. Dealtfel, sînt încredinţat că fiecare om simplu din popor care s-ar aşeza întîmplător lîngă dumneata, pe o bancă, şi cu care ai schimba cîteva vorbe, şi-ar zice : Iată un mic domn deosebit de subţire.

Ce mult aş vrea să am un eseu despre Schopenhauer scris de dumneata. Va veni fără îndoială într-o bună zi — doar mai ai mult timp în faţă, spre deosebire de mine, disc incomplet al lunii în descreştere, care se ridică trist pe cer. N-ar fi trebuit să mai iau în cîrcă ceva cum sînt *Memoriile lui Felix Krull* ; în nici o privinţă, nici ca subiect, nici ca exigenţe, inerente tematicii, treaba asta nu mai e *de mon âge*[1]. Panerotism şi furt de bijuterii — astea sînt glume cărora să le dedici anii tîrzii ai vieţii ? Şi sînt dificile şi de lungă durată, aceste glume! Cîteva din cele recent adăugate sînt destul de remarcabile; şi totuşi, adesea mă bate gîndul să pun capăt, să abandonez treaba în stadiul de fragment amplificat, ca să am mîinile libere pentru ceva nou, care m-ar putea împrospăta, ca de pildă nuvela despre Erasm pe care mă încurajezi s-o fac. Pe de altă parte nu sînt deloc învăţat să „abandonez". Nu din întîmplare i-am atribuit lui Grigorie al meu „o mînă ce ţine cu fermitate", şi sînt de fapt, în limitele fiinţei mele, unul care duce la împlinire. Numai că, în fond, după *Faustus,* isprăvisem pesemne. Chiar şi *Alesul* a fost numai un postludiu glumeţ, iar ceea ce fac acum e doar o distracţie ca să treacă timpul.

---

[1] Potrivit cu vîrsta mea (fr.).

La vară venim din nou în Europa, întîi la Gastein, apoi în Elveţia. Dealtfel, acum s-a înfiripat proiectul de a transforma călătoria de întoarcere într-o călătorie în jurul lumii, luînd-o prin India şi Japonia. Cu ambele ţări s-au stabilit în ultima vreme relaţii prieteneşti. Nehru e un cititor al lui *Faustus.*

Rămîi cu bine! *A tantôt!* [1]

Al dumitale T. M.

Către HERMANN HESSE [2]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
14 iunie 1952

Dragul meu Hermann Hesse!

Să lipsesc de data aceasta? Cu neputinţă! Pe de altă parte nu-mi pot manifesta prezenţa într-un mod întrucîtva la înălţimea prilejului. Am scris cînd aţi împlinit 60 de ani, apoi la a 70-a aniversare, şi nu ştiu ce aş mai putea adăuga.

---

[1] Pe foarte curînd (fr.).

[2] Această scrisoare a apărut la a 75-a aniversare a lui H. Hesse în *Neue Schweizer Rundschau* din 3 iulie 1952.

J-ai vidé mon sac.[1] Atîta știu că în plină admirație, vă îndrăgesc din toată inima. Dar asta o știe toată lumea, o știți și dumneavoastră. Îngăduiți-mi să v-o spun încă o dată de a șaptezeci și cincea aniversare cu toată simplicitatea și să vă felicit sincer pentru viața binecuvîntată, dătătoare de bucurii, pe care ați dus-o, să vă doresc noroc și pace și seninătate pentru înserarea încă darnică a acestei vieți ce ne rămîne prețioasă.

„Învățături confuze îndemnînd la acțiuni confuze domnesc peste lume", citim în ultima scrisoare a lui Goethe. Așa e și astăzi, mai rău chiar, după cît ni se pare, mai periculos, și e mai greu pentru omul de factură spirituală să aibă o atitudine și o ținută demnă față de vremea absurdă și confuză — așa cum încercați s-o faceți și dumneavoastră, venerabile prieten, în „cetățuia" dumneavoastră. O faceți într-un mod exemplar, găsesc eu — curat și liber, înțelept, bine și ferm — pentru asta deasemenea, pentru această ținută exemplară, înainte de toate pentru ea, vă felicit. Și nu cumva să muriți înaintea mea! Întîi pentru că n-ar fi frumos să mi-o luați înainte; căci eu sînt următorul „la rînd". Și apoi: mi-ați lipsi teribil în această lume învălmășită. Căci îmi sînteți un bun companion, o mîngîiere, un ajutor, o pildă dătătoare de putere în mijlocul ei, și tare m-aș simți singur fără dumneavoastră.

În curînd vom fi din nou împreună, colo sus, în „cetățuia" dumneavoastră, cu bunele noastre soții. O să ocărîm și o să oftăm, o să ne apuce puțintel disperarea în fața omenirii, lucru care în fond nu ne stă bine niciunuia dintre noi, și apoi o să mai facem și haz de marea, marea prostie. Flaubert era în stare să fie de-a dreptul entuziasmat de ea. „*H-énorme!*" zicea, plin de admirație uimită în fața proporțiilor ei uriașe.

La revedere, scumpe bătrîn tovarăș de drum prin valea lacrimilor, unde ne-a fost dată amîndurora mîngîierea viselor, a jocului și a formei.

Al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] Mi-am golit sacul (fr.).

Către ALBRECHT GOES [1]

Pacific Palisades, California
1550 San Remo Drive
16 iunie 52

Stimate domnule paroh,

sfinția voastră mi-a făcut o reală bucurie cu scrisoarea și cu acea cărticică a durerilor [2], blîndă și plină de viziuni, care m-a emoționat mult. E o operă lirică, așa cum e tot ce scrieți. Căci sînteți poet, orice ați face, format întru totul prin poezie și pentru poezie. E curios cum genurile literare, ceea ce e fundamental liric — dramatic — epic, sînt repartizate diverselor talente. Există niște uriași ca Balzac și Tolstoi care n-au făcut cu siguranță nici un vers în viața lor, și nici pagini de o proză aeriană ca această „vizită la un bolnav“ în care nu apare nici un medic, nici o infirmieră, nici un vizitator — afară de fetița care se strecoară în cameră și apoi se face nevăzută —, nimic afară de atmosferă, gînd, vis și sunet. Trebuie să fie o încîntare să trăiești în această sferă, și ce robust pînă la grosolănie îți apari în comparație, ca povestitor realist și obiectiv. Hai s-o mărturisesc: nu drama mi se pare vie în cel mai înalt grad, ci povestirea, atunci cînd atinge una din culmile ei. Tocmai acum l-am recitit iarăși pe *Hagi Murat* [3] unde elementul epic e de-a dreptul hipertrofiat. Dumnezeule, sînt un șoricel pe lîngă un asemenea leu. Academiile pot să-mi mai decerne o mulțime de premii mondiale pentru isprăvile mele — știu totuși ce e mare, și ce e de mărime medie în cel mai bun caz. E bine să ședem frumos cu toții laolaltă, simțindu-ne mici de tot și să privim *în sus!*

Să sperăm că ne vom revedea în curînd. Pornim la drum în ziua de 24, iar în 29 luăm avionul spre Europa (care, așa cum ne scrie Golo, e totuşi continentul făcut „pentru oameni“). Întîi facem un popas în Elveţia (Zürich : Hotel Bau au Lac). Pentru luna august avem camere reţinute la Gastein. În septembrie vreau să mă duc la Roma, să-i mulţumesc Accademiei dei Lincei.[1] Va fi ciudat să revăd oraşul în care am stat cu mulţi, mulţi ani în urmă împreună cu fratele meu, şi am lucrat la *Casa Buddenbrook*.

---

[1] Albrecht Goes (n. 1908), pastor și scriitor. A publicat poezii, predici și povestiri, acestea din urmă fiind traduse în multe limbi. A recenzat în presă și la radio ultimele opere ale lui Th. M., cu care a intrat în relații prietenești după sfîrșitul războiului.

[2] *Krankenvisite* (Vizită la un bolnav). Șase alocuțiuni, 1952.

[3] Povestire de Tolstoi.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HANS REISIGER

Zürich, Waldhaus Dolder
21 septembrie 52

Dragă Reisi,

n-ai putea să mă ajuţi puţin, în pofida propriilor obligaţii împovărătoare ? Iată cum stau lucrurile : în 9 noiembrie va avea loc la Frankfurter Schauspielhaus un matineu de deschidere a săptămînii festive Hauptmann, la care urmează să vorbesc timp de 20 de minute despre răposatul cu prilejul celei de a 90-a aniversări a naşterii sale. Văduva o cere cu insistenţă, teatrul, oraşul o doresc, şi n-am putut să mă eschivez, oricît de greu mi-ar veni şi oricît m-ar deranja această misiune. Mă mocăiesc la ea de pe acum, fără să ştiu cum o s-o scot la capăt, căci trebuie să rezolv problema cît mai curînd, şi să aştern pe hîrtie cele aproximativ 8 pagini de maşină care să umple 20 de minute[2], încă înainte de a mă duce în Italia şi apoi la München. Mi-a fost uşor să scriu ocazional cu o respectuoasă ironie despre acest ciudat şi, orice-am zice, *simpatic* caz de măreţie cumva împotmolită ;

---

[1] Accademia dei Lincei din Roma, instituţie cu tradiţii seculare în domeniul filozofic-umanist, fusese dotată cu un fond pentru premii internaţionale de artă şi literatură. Th. M. a fost primul căruia i s-a atribuit acest premiu, în iunie 1952.

[2] Conferinţă inclusă în volumul de eseuri *Altes und Neues 1953*.

dar s-o fac cu un prilej solemn, în chip de discurs festiv, e foarte greu, şi mă chinuieşte cu atît mai mult cu cît aş prefera pe departe să-mi termin nuvela şi să mă întorc la *Memoriile lui Krull*.

N-ai vrea să fii atît de amabil şi bun, să-mi vii în ajutor cu cîteva ponturi, notiţe, indicaţii, idei, amintiri, date reale care să-mi trezească mintea şi pe care să le pot concocta cu ale mele ? L-ai cunoscut pe Hauptmann mai devreme şi mai de aproape decît mine, îi cunoşti şi opera mai bine, mai ales opera de bătrîneţe, şi ştii cum trebuie caracterizate aceste Ifigenii etc. Mi-ai povestit ocazional că ţipa în somn, dintr-o anumită efervescenţă a preaplinului său sufletesc, care s-ar putea să nu fi prins viaţă în întregime în figuri şi opere. Iată o temă. Poţi să mi-o dezvolţi întrucîtva ?

Ce mă impresionează mai ales în această viaţă sînt afluenţele biologice hărăzite firii sale, care — cu toată insuficienţa sa pe plan spiritual — erau totuşi voite de spirit şi cauzate de spirit şi care au făcut ca tînărul slăbuţ, palid, probabil tuberculos, ascetic în chip sectar, să devină bărbatul voinic, cu viaţă lungă, iubitor de vin, mîncău şi de o mîndră vitalitate. Şi asta e o temă, nu găseşti ?

Care era grupul de sectari, scriitori, reformatori căruia îi aparţinea sau de care era apropiat în tinereţe, şi după ce localitate fusese denumită ? — Fiind cu treisprezece ani mai tînăr, nu l-am cunoscut în tinereţea sa, am făcut cunoştinţă cu el cînd îşi atinsese „plenitudinea". De ce origine era, ce a fost tatăl său ? Nu-i aşa că voia să se facă sculptor ? — Nu ştiu în ce an s-au reprezentat pentru prima dată *Inainte de răsăritul soarelui* şi apoi *Ţesătorii*. Neavînd cărţi la dispoziţie aici, tare aş vrea să-mi amintesc cum spune textual la un sfîrşit de act în *Schluck und Jau*[1], unde e vorba despre un butoi mare de rachiu din care sug o sută de mii de fluturi — sau aşa ceva. E foarte reuşit.

Cîteva cuvinte despre epopeile sale, *Eulenspiegel* etc. Una din ele nu se chema oare *Anna*[2], sau ce-mi umblă prin cap ?

---

[1] *Vor Sonnenaufgang* (1889), *Die Weber* (1893), *Schluck und Jau* (comedie, 1900).

[2] *Anna* (1921).

Poate soarele care nu răsare ?! Într-un cuvînt, scrie-mi cev despre el, repede, ce-ţi vine în minte ! Te rog din suflet ş la ananghie. Am nevoie de împrospătarea gîndurilor mele recalcitrante. Iartă-mi pretenţiile ! Şi această smîngăleală

Al dumitale Thomas Mann

Către HANS REISIGER

Zürich, 26.IX.52

Splendid, bunul meu Reisi ! Eşti un *ghost-writer* [1] pentru care Truman şi Eisenhower m-ar putea invidia ! Cu acestea alături, am să scot eu ceva cu chiu şi vai — ceva care, de-altfel, aşa cum îmi apare tot mai limpede, va fi în esenţă o apologie a portretului pe care i l-am făcut lui Hauptmann în *Muntele vrăjit.* Întîmplător mi s-au trimis tocmai acum volumele de semnat, am recitit cele trei capitole cu Peeperkorn, şi sînt *uluit* de ciudata asemănare interioară a acestui portret grotesc. Nu e o batjocorire şi nici caricatură nu e, fiind produsul unei sincere emoţii în faţa acestui fenomen uman, e o redare mai adevărată a fiinţei sale — Ghetsemane şi mare preot păgîn — transmise astfel posterităţii mai exact decît prin toate cărţile în genul lui Hans von Hülsen. [2] E un desen grotesc, desigur, dar cînd eşti mişcat de ceva, — şi abia retrospectiv îmi dau seama cît eram de fascinat — „ai curajul de a întrebuinţa expresii care par crase şi lipsite de pietate, dar care sînt mai solemne decît nişte cuvinte pioase luate în concesiune“. Aşa spun la sfîrşit.

Cu toată recunoştinţa. Te-ai dovedit un adevărat prieten. — Cărţile îţi vor fi reexpediate cît de curînd.

Al dumitale T. M.

---

[1] Scriitor-fantomă (engl.), „negru“ literar care redactează un discurs.

[2] Hans von Hülsen (n. 1890), a scris între altele *Freundschaft mit einem Genius,* amintiri despre Gerhart Hauptmann (1948).

Către ROBERT SCHUMAN[1]

(concept)

Erlenbach-Zürich
26. dec. 52

Mult stimate domnule ministru,

scrisoarea dumneavoastră oficială precum și rîndurile particulare pe care ați avut bunătatea să le adăugați sînt în mîinile mele. Un dar de Crăciun mai frumos ca acesta nici că se putea să primesc. Nu e o formulă de politețe dacă spun că nici o cinstire de care a avut vreodată parte opera mea nu m-a bucurat într-atît ca aceasta[2]; și sînt deosebit de adînc mișcat și de fericit de cuvintele prin care guvernul francez motivează înalta distincție pe care mi-o acordă. Totodată sînt rușinat citindu-le, un sentiment care se cere deasemenea exprimat. Și totuși doresc, și am motive să doresc, ca ele să fie citite pretutindeni[3]: în Germania, în America — și în această țară care poate găsi în ele o justificare a amabilității indiscutabile cu care m-a primit și mi-a acordat îndată dreptul de a mă stabili aici.

Aș asculta de un impuls foarte firesc dacă aș porni îndată la drum spre Paris, pentru a-mi exprima personal mulțumirile și a primi ordinul pe cît posibil chiar din mîna dumneavoastră. Din păcate nu pot îndrăzni să întreprind călătoria în acest anotimp. Sănătatea mea lasă de dorit. M-am surmenat cu turnee de conferințe prin orașe germane și austriece și sufăr de un catar bronhial persistent — în genere readaptarea la condițiile climatice ale Europei centrale îmi supune organismul la încercări mai grele decît m-aş fi aşteptat. Dealtfel, ne-am instalat abia alaltăieri în noul nostru cămin din Erlenbach, pe malul Lacului Zürich, şi trăim încă o dată, la o oră destul de înaintată, greutăţile legate de întemeierea şi organizarea unei noi baze de existenţă.

---

[1] Robert Schuman (1886—1963), politician francez, în 1947—1948 președinte al Consiliului de Miniștri, între 1948 și 1952 ministru de externe.

[2] Crucea de ofițer al Legiunii de Onoare.

[3] Motivarea din actul oficial sună după cum urmează: *„Cette distinction est un hommage rendu par la France à l'exceptionnelle valeur et à la signification mondiale de votre oeuvre littéraire ainsi qu'à la lutte que vous n-avez cessé de mener dans l'intérêt de la liberté et de la dignité humaine."* (Această distincție e un omagiu adus de Franța excepționalei valori și semnificației mondiale a operei dumneavoastră literare, precum și luptei pe care n-ați încetat s-o duceți în interesul libertății și a demnității umane.)

Aşadar mă văd silit să apelez la indulgenţa dumneavoastră şi să vă cer permisiunea de a amîna vizita mea la Paris pînă la primăvară. Îngăduiţi-mi însă să adaug că m-ar durea — poate într-un fel copilăreşte — să nu pot purta încă luni de zile cocarda roşie, însemnul interimar al unui ofiţer al Legiunii de Onoare. Prin urmare v-aş ruga, dacă acest lucru nu e contrar regulamentului, să aveţi bunătatea de a-mi trimite vreun exemplar sau două încă de pe acum ! [1]

Primiţi, domnule ministru, în încheiere, călduroasele mele salutări de Crăciun şi urări de bine pentru anul nou ! Cele ce se petrec în politica internă franceză mă preocupă intens şi constant. Dar oricum s-ar rezolva criza actuală — nu-mi pot imagina ca ţara să voiască şi să poată renunţa la serviciile dumneavoastră.

Al dumneavoastră adînc devotat

Thomas Mann

Către MAX RYCHNER

Erlenbach-Zürich
11 aprilie 1953

Dragă domnule Rychner,

splendid aţi cîntat elogiul cărţii vorbăreţe [2]. Multe mulţumiri !

M-am amuzat cuvîntul „filozof“ strecurat fără voie, pentru că-mi aminteşte de fosta mea patrie de peste ocean. În

---

[1] Ministrul de Externe al Franţei, Robert Schuman, l-a vizitat pe Th. M. spre mijlocul lunii ianuarie a anului următor, spre a-i înmîna ordinul personal.

[2] *Altes und Neues. Kleine Prosa aus fünf Jahrzehnten.* Recenzia lui Rychner a apărut în revista *Die Tat* din 11 aprilie 1953.

America eram adesea caracterizat ca *„philosopher“*, şi-mi venea să rîd de fiecare dată, căci se întrebuința cuvîntul într-un sens mult mai naiv decît îl foloseşti dumneata. Acolo, se spune numaidecît despre orice idee simplă şi rezonabilă: *„That's good philosophy“*.

Doamne, cînd citesc ceva de genul ultimului număr din *Neue Rundschau*, cu contribuţii de Kahler, Adorno, Karl Löwith [1] etc., mă simt complet covîrşit de atîta intelectualitate [2] şi-mi spun că n-ar mai trebui să deschid gura niciodată în materie de critică. Oricum, mă pricep mai bine la „spiritul povestirii“ şi mă bucur că povestesc din nou. Povestea aceea a unei femei [3] e gata, şi acum iată că stau din nou aplecat asupra vechiului material pentru *Krull*, recitesc ce am scris ultima dată şi caut să regăsesc „tonul cantabil“ specific.

Al dumitale devotat

Thomas Mann

Către FRIDO şi TONI MANN

(ilustrată)

Roma, 30 aprilie 1953

Dragă Frido şi dragă Toni,

o caldă salutare din Roma, în ultima clipă înainte de plecarea noastră. Poza vă arată biserica Sf. Petru. Ieri am fost în vizită la Papa, Sanctitatea Sa Pius al XII-lea. A fost foarte prietenos. Ne revedem în curînd, băieţii mei dragi. Lucru de care se bucură

al vostru opapa

---

[1] Karl Löwith (n. 1897), profesor de filozofie la Marburg, apoi în Japonia, în S.U.A. şi, din 1952, la Heidelberg. Scrieri: *Kierkegaard und Nietzsche* (1933), *Jacob Burckhardt (1936)*, *Von Hegel zu Nietzsche* (1958), *Heidegger, Denker in dürftiger Zeit* (1960).

[2] *Die Neue Rundschau*, nr. 1, 1953, cuprinde între altele studiile: *Untergang und Übergang der epischen Kunstform* de Erich von Kahler, *Arnold Schoenberg 1876—1951* de Th. Adorno, *Heidegger's Auslegung des Ungesagten in Nietzsche's Wort „Gott ist tot“* de Karl Löwith.

[3] Povestea eroinei din nuvela *Die Betrogene* (Înşelata).

Către GOTTFRIED BERMANN FISCHER

Erlenbach-Zürich
27 mai 1953

Dragă domnule Bermann,

multe mulţumiri pentru scrisoarea dumneavoastră. Ce plăcere îmi face să aflu că noul nostru volum[1] vă e pe plac. N-a fost totuşi o idee proastă! Constat şi eu că această culegere se bucură de multă simpatie.

O idee bună a fost pesemne şi călătoria dumneavoastră în Mexic. Din fiecare cuvînt al scrisorii grăieşte cîştigul interior de care aţi avut parte. O experienţă asemănătoare, deşi pe de altă parte foarte diferită, a fost pentru mine călătoria noastră la Roma, şi oricît m-aş simţi de obosit şi topit, m-am bucurat de receptivitatea juvenilă de care mai sînt în stare cu asemenea prilejuri. Am fost impresionat de perspectiva milenară care ţi se deschide acolo şi care a întărit în mine conştiinţa de sine a europeanului. Ah, continentul nostru ar trebui să se regăsească prin sentimentul vechii sale demnităţi şi prin conştiinţa încercărilor istorice înfruntate, şi să poarte capul sus, în loc să piară de servilitate în faţa banului şi a stupidei puteri.

Îmi propusesem de la bun început să fac o vizită la Papa de vreme ce voi fi oricum la Roma, şi deşi termenul pentru obţinerea unei audienţe era foarte scurt, s-a putut aranja în mod surprinzător, numai în cîteva zile, cu ajutorul Academiei şi al unui domn de la *Osservatore Romano* (!). După ce înaintasem încetul cu încetul, prin sălile de vestibul, aşteptîndu-mi rîndul, a urmat o convorbire între patru ochi de un mic sfert de oră, şi totuşi, pentru mine, un moment de viaţă remarcabil şi emoţionant, să mă văd în faţa figurii în alb care evocă atît de multe lucruri. A fost extrem de amabil, dar arăta încă foarte obosit după viroza prin care a trecut cam în acelaşi timp cu mine. „Boala“, a zis, „mai merge. Dar tratamentul! Nu mai scapi de urmările lui.“ Vorbeşte foarte bine nemţeşte, şi am avut impresia că-şi aminteşte cu cea mai mare plăcere de vremea cînd era nunţiu papal în Germania [1], pesemne cea mai bună epocă a vieţii sale. În 1949, stînd în faţa Wartburg-ului [2], primarul din Eisenach mi-a povestit că, însoţindu-l pe cardinalul Pacelli, se opriseră în acelaşi loc, şi acesta uitîndu-se în sus, la zidurile cetăţii, spusese: „E o cetate binecuvîntată!" Ceea ce e totuşi o afirmaţie memorabilă din gura unui înalt prelat al bisericii catolice. I-am amintit de această vorbă, spunîndu-i că mă impresionase atît de tare fiindcă arată cum că *homini religiosi* sînt în fond uniţi în cuget şi că aspectul confesional nu joacă la urma urmei un rol atît de important. Mi-a încuviinţat părerea cu vioiciune, şi „unitatea lumii religioase" a format de fapt miezul convorbirii. Ca semn că trebuie să i se pună capăt (aşteaptă doar atîţia) îţi dăruieşte ca amintire o mică medalie de argint cu portretul său, apoi mai faci o genuflexiune, pe care am executat-o foarte uşor şi firesc. Îmi amintesc cu plăcere şi cu o anumită înduioşare de această scenă.

---

[1] *Altes und Neues*, 1953, apărut la Fischer Verlag.

Acum plecăm din nou la drum: la Cambridge, în Anglia, unde vor să mai aşeze iarăşi o pălărie de doctor pe capul meu neinstruit, apoi de la Londra (Hotel Savoy) la Hamburg, pentru două lecturi, în cadrul Societăţii Goethe şi la Universitate. [3] Avem de gînd să ne întoarcem înainte de mijlocul lui iunie, dacă nu cumva vremea va fi atît de frumoasă încît să ne mai ducem pentru cîteva săptămîni la Marea Nordului. Dar probabil că va fi prea rece.

Ne vom vedea deci, să sperăm, vara asta, pe care o vom petrece probabil pur şi simplu aici, la altitudinea noastră aerată. Am primit o invitaţie din America, trimisă în comun de trei mari colegii de quakeri, să le țin o conferință la toamnă. Bunii oameni! Dar, ca să vorbesc ca golanul lui Thoma[1]: „Nu sînt chiar așa de prost!“ M-a liniștit mult să aflu că s-au luat măsuri pentru multiplicarea copyright-ului.

---

[1] Cardinalul Eugenio Pacelli (1876—1958, papa Pius al XII-lea) fusese nunţiu apostolic pentru Bavaria între 1917 şi 1920, apoi nunţiu pentru Germania între 1920 şi 1929; a fost ales papă în 1939.

[2] Wartburg, castel în Turingia, lîngă Eisenach, celebru între altele prin şederea lui Luther în anii 1521—1522. După tezele sale de la Wittenberg şi după ce atacase primatul papei şi infailibilitatea conciliilor, Luther, împotriva căruia se deschisese procesul pentru erezie, şi-a început acolo traducerea *Bibliei*.

[3] În 8 şi 9 iunie 1953, Th. M. a dat citire unor fragmente din *Felix Krull*.

Katja și Erika vă trimit multe salutări.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către KUNO FIEDLER[2]

Erlenbach-Zürich
19 iulie 53

Părinte,

mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră iarăși atît de plină de bunătate precum și pentru poză. *Corriere* îmi cere colaborări, dar nu știu ce le-aș putea oferi.

La noi e iminentă o sărbătoare familială: a 70-a aniversare a soției mele. Copiii și nepoții se adună; fiecare cameră e ocupată, masa s-a lungit, iar eu sînt distrat. Am și mult de reflectat la viața noastră în comun și la toate poverile purtate împreună de 48 de ani încoace. Moartea ne va desface mîinile și fiecare va intra în singurătatea neființei sale. Ce ciudate sînt toate acestea!

În septembrie vrem să petrecem cîteva săptămîni în Tessin. Sperăm să vă găsim acolo. Am și comandat camere în Villa Castagnola.

Al dumneavoastră T. M.

---

[1] Ludwig Thoma (1867—1921), scriitor, în conducerea redacției lui *Simplicissimus*, revistă la care a lucrat Th. M. în tinerețe. Deosebit de popular prin *Lausbubengeschichten* (Povestiri cu golani).

[2] Kuno Fiedler (n. 1895), preot și profesor, a intrat în corespondență cu Th. M. încă din 1915 și i-a botezat fata cea mai mică, Elisabeth. Închis sub regimul hitlerist, a evadat și s-a refugiat în Elveția. A publicat numeroase studii teologice, filozofice și literare, între altele și despre Th. M.

Către IDA HERZ

Erlenbach-Zürich
6 sept. 53

Dragă domnişoară Herz,

astăzi, duminica, ţin totuşi să mai aştern şi eu o dată pe hîrtie cîteva rînduri pentru dumneavoastră, însoţindu-le cu un nou pachet de tăieturi din ziare, mai mult sau mai puţin demne de a fi păstrate, destinate arhivei dumneavoastră ; la mine ar zăcea fără nici un folos, fără să mă mai uit vreodată, de fapt fără să mă fi uitat vreodată de-a binelea la ele. Ar fi mai multe dacă n-aş reţine totuşi un număr de recenzii germane, franceze şi anglo-americane despre *Faustus* pentru colecţia mea proprie, pe care am constituit-o în mod semnificativ tocmai din recenzii despre cartea asta, îndată după apariţia ei, păstrîndu-le mereu adunate.

Cele trimise au intenţia să fie un mic contra-cadou pentru *King Solomon's Ring*[1] cu care mi-aţi făcut o mare plăcere, aşa cum v-a scris soţia mea mai de mult. E o carte bună, veselă, plină de afecţiune şi demnă de afecţiune, şi cea mai plăcută distracţie. Nu prea ne cad în mînă lucruri bune, deşi ne sosesc cărţi cu duiumul. Dar sînt atent pe cît mi-e cu putinţă, şi chiar am găsit ceva interesant în germană : *Der Gefesselte* (Înlănţuitul), povestiri de Ilse Aichinger[2], nişte schiţe suprarealiste, scrise cu mult talent, uneori cu uşoare reminiscenţe din Kafka, şi înrudite, potrivit stilului generaţiei, cu produsele americane, cum e de pildă remarcabila povestire *Der Reisende* (Călătorul) de Wallace Stegner[1], pe care am găsit-o în ediţia germană a revistei *Perspectives*[2]. Trebuie să mai aruncăm cîte o privire asupra celor ce comit urmaşii cu caş la gură ! Mai sigur e fireşte întotdeauna să te ţii de cei mari şi vechi, aşa că în prezent citesc, ca să nu zic : înghit un volum de Balzac după altul în ediţia mică şi maniabilă a lui Rowohlt pe care mi-a dăruit-o editura. Căci într-adevăr toate acestea sînt făcute ca să fie înghiţite pe nerăsuflate : captivante, senzaţionale, grandioase ca fabulaţie, adesea insuportabil de romantice, deşi aproape întotdeauna e vorba de bani, sentimentale, chiar bigote, dar cu un enorm simţ pentru social, totodată cu o simpatie aventuroasă pentru revolta criminală *împotriva* societăţii, şi în ansamblu de o sălbatică grandoare, care-mi dă întotdeauna impresia că dinamitează de-a dreptul formatul francez. Dealtfel stilul acesta mi-e binevenit acum pentru propria mea bucătărie, şi anume pentru *Krull*, care, ce-i drept, înaintează încet, din pricina frecventei mele oboseli. În clipa de faţă e tocmai în audienţă la regele Portugaliei, şi distrează pe Maiestatea Sa Dom Carlos atît de plăcut, încît acesta îi atîrnă de gît decoraţia portugheză a Leului Roşu, clasa a doua — care, fireşte, n-a existat niciodată.

---

[1] Konrad Lorenz (n. 1903), medic şi biolog, cercetător în domeniul anatomiei comparate şi al psihologiei animalelor. Din 1956 director al Institutului „Max Planck“ şi profesor la Universitatea din München. În 1973 Premiul Nobel pentru etiologie. Opere : *Er redete mit dem Vieh, den Vögeln und den Fischen* (1949), *So kam der Mensch auf den Hund* (1950), *Das sogenannte Böse* (1963), *Evolution and Modification of Behavior* (1965) ş.a. Prima dintre cărţile citate, o ataşantă şi spirituală popularizare a observaţiilor sale asupra animalelor, a apărut în 1953 la Londra, sub titlul *King Solomon's Ring,* cu o prefaţă de Julian Huxley.

[2] Ilse Aichinger (n. 1921), autoare de nuvele şi piese radiofonice. S-a afirmat după război, Th. M. o descoperă deci cînd încă nu era prea cunoscută.

Încolo cred că soţia mea v-a ţinut la curent cît se poate de bine în ceea ce priveşte „stările“ de la noi, cum ar spune von Goethe. Am văzut recent, la Schauspielhaus, o reprezentaţie drăguţă cu *Minna von Barnhelm*, piesa poate cea mai fermecătoare a scenei germane, cu cel mai bun Riccaut de la Marlinière[3] din cîţi am întîlnit vreodată — un actor din Basel, deci *firm*[4] în franceză, ceea ce era foarte amuzant. [...]

---

[1] Wallace Stegner (n. 1909), scriitor american, îndeosebi autor de nuvele.

[2] *Perspectives*, revistă editată de James Laughlin, a apărut trimestrial între 1952 şi 1956, în ediţie engleză şi germană.

[3] Personaj din comedia amintită de Lessing, tipul aventurierului, în contrast cu onestitatea rigidă care e atmosfera piesei şi producînd efecte comice prin eforturile sale nereuşite de a-şi exprima ambiguităţile în limba germană. În această privinţă, escrocul Felix Krull e un pendant al personajului, întrucît îşi datorează cariera internaţională tocmai abilităţii cu care adoptă elasticitatea conversaţională franceză.

[4] Ferm, solid, sigur (engl.).

La sfîrşitul săptămînii plecăm pe malul Lacului Geneva, poate ca să găsim un castel, iar de acolo pentru 14 zile la Lugano, Villa Castagnola, în apropiere de Montagnola. [...]

Dacă nu le puteţi citi pe toate astea, nu face nimic.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HANS REISIGER

Erlenbach-Zürich
8 sept. 1955

Dragul şi bunul meu Reisi,

mulţumesc din suflet pentru vorbele bune şi calde din 28.8 ! Aş fi răspuns mai prompt dacă nu s-ar ivi mereu atîtea şi atîtea şi îndeosebi dacă după-amiaza, timpul consacrat corespondenţei, nu mi-ar fi răpit de musafiri la ceai. Zürich e un fel de oraş de tranzit, şi, trecînd pe aici, fiecare ţine să ne facă o vizită. Nu-i vorbă, uneori e foarte drăguţ, dar mai adesea e pură pierdere de vreme, şi pe cît posibil mă apăr refuzînd.

Articolele lui Eberle [1] despre locurile familiare mi-au făcut plăcere. E un bun autor de relatări de călătorie, cu o privire proaspătă şi un fericit dar al comunicării. Transmite-i salutări şi mulţumiri din partea mea ! M-am simţit complet reîntors în urmă, în timpul propriilor mele călătorii de inspecţie şi chiar în romanul însuşi [2], la care face o dată aluzie. Predilecţia dumitale pentru acest roman îmi face atît de bine de fiecare dată. Opul e puţin cunoscut, fiind prea costisitor şi pentru că lectura lui e o antrepriză prea vastă şi complicată pentru oamenii de azi. Cu toate acestea cred că aprecierea dumitale e justă. A fost o culme a vieţii — o culme care s-a mai perpetuat, sau chiar a mai fost depăşită o dată la 70 de ani, într-un profund zbucium, cu *Faustus*. Cele ce au urmat apoi sînt postludii, să le acceptăm ca bune — atît de bune pe cît mai pot fi în virtutea obişnuinţei, ca în cazul *Înşelatei*, pe care n-o preţuiesc peste măsură, puţin prost dispus şi răsfăţat de lucruri precedente cum sînt — sau ca în cazul urmării la *Krull* care avansează tîrîş-grăpiş, printre sutele de deranjuri şi oboseli, într-o stare de a „nu-prea-mai-avea-poftă-în-fond". Totuşi, mereu se mai înjgheabă cîte ceva amuzant.

---

[1] Josef Eberle (n. 1901), editor, scriitor, autor de relatări de călătorie. Articolele amintite, intitulate *Ägyptisches Traumbuch,* apăruseră în suplimentul literar al ziarului *Stuttgarter Zeitung* din 6 şi 13 iunie 1953.

[2] *Iosif şi fraţii săi.*

Ai şi dumneata, cum văd împărtăşindu-le, mizeriile şi supărările dumitale, cele aduse de vîrstă. Medicul meu de aici, dr. Mäder din Bahnhofstrasse, spune mereu : „Deceniile — gîndiţi-vă !" Bineînţeles că mă gîndesc, şi în fond găsesc că în al 79-lea an ar trebui să-i lăsăm pe medici în pace. Nici pentru dumneata, nici pentru mine viaţa n-a fost o joacă, sau dacă da, a fost cam ostenitoare. Slavă Domnului că tulburarea cristalinului n-a fost şi nu e nimic — în orice caz, nu o dezlipire de retină, despre care şi eu am auzit întotdeauna numai lucruri nefavorabile. Doctorul Gscheidel mi-a adus aminte de dentistul Gosch din München, care, tratînd nişte rădăcini de măsele, exclama în fiecare clipă : „Auleo, vai, asta iese prost !" Foarte încurajator !

O mie de exemplare din *Salamis* — asta nu e chiar aşa de rău, dragă prietene ! Şi a fost, cu siguranţă, şi un succes literar. Iar acum mai vine şi Atena [1], asta m-a impresionat. Fie ca proiectul să se realizeze ! Ar fi foarte frumos şi solemn.

În iulie am avut o perioadă agitată din cauza celei de-a 70-a aniversări a soţiei mele, care a fost sărbătorită în stil mare, aşa cum de fapt ea nu ar fi vrut, dar cum merita. S-au adunat copiii şi nepoţii, fiecare cămăruţă a casei era ocupată, şi nişte prieteni elveţieni au oferit o masă festivă la Eden au Lac, cu multe discursuri frumoase. Avuseseră grijă încă de dimineață să avem și o serenadă cu muzică de cameră în fața ferestrelor. Presa elvețiană s-a exprimat și ea cu amabilitate, iar în *Neue Zeitung* din Frankfurt a apărut un articol prietenesc cu adevărat frumos și cald al lui Bruno Walter, care dealtfel se află acum la noi.

---

[1] Era vorba să se traducă la Atena cartea lui Reisiger, *Salamis*, proiectul nu s-a realizat însă.

Erika e la Göttingen, pentru a salva ce mai e de salvat dintr-un film făcut din *Alteță regală* [...] Dar vine la sfîrșitul săptămînii ca să ne ducă cu mașina pe țărmul Lacului Leman, unde se pare că mai există, de pildă între Vevey și Lausanne, niște obiecte de locuit accesibile ca preț și totuși impozante. Asta fiindcă am o invincibilă antipatie pentru meschin, și ce avem noi aici e un piculeț meschin în comparație cu casa noastră pe San Remo Drive, care s-a vîndut acum, dar sub valoare. În camera mea de lucru de aici nu pot nici măcar să așez o canapea, de care am totuși nevoie pentru lucru, fiindcă nu-mi face bine să stau ore întregi aplecat peste masa de scris. — În general și în ansamblu, omul ar trebui să aibă mai mulți *bani*, nu găsești și dumneata ?

De la Geneva vrem să ne ducem la Lugano (hotelul Villa Castagnola), unde am sta două săptămîni, nu în ultimă instanță ca să-i salutăm pe soții Hesse pe care nu i-am văzut încă de cînd ne-am întors în Elveția. La începutul lui octombrie vom fi iar acasă. Ne dai voie să te invităm atunci la noi, ca pe vremuri la Küsnacht ? Ai putea lucra în voie, iar împrejurimile, pe malul lacului și de pe culmile din jurul lui, sînt delicioase. Am ieși cu mașina, ne-am duce o dată la teatru, la operă, am asculta muzică la aparatul nostru foarte bun, am citi cîte ceva cu glas tare ș.a.m.d. ca odinioară. Cum obișnuia să spună Medi : „Cu domnul Reisiger, domntăticu e întotdeauna atît de *voios.*“

Al dumitale Thomas Mann

P.S. Trebuie să ți se pară cam ciudat că te invit într-o casă despre care singur spun că e cam meschină. Într-adevăr, e cam strîmt pe aici, și cazarea dumitale n-ar fi tocmai cuvenită. Soția mea spune că te-ar încartirui la „Sonne“ din Küsnacht, un hotel foarte frumos așezat și bine administrat. În definitiv, nici la Gastein n-am locuit împreună.

Către RUDOLPH WAHL[1]

Erlenbach-Zürich
21. X. 53

Mult stimate domnule Wahl,

primiți mulțumirile mele pentru marea dumneavoastră operă[2] și pentru dedicația care mi-a mers la inimă! Am petrecut de pe acum multe ore bune cu cartea atît de cuprinzătoare și am să mai petrec multe altele cu ea, pînă noaptea tîrziu, căci e captivantă, și nu e ușor s-o lași din mînă. Întîi m-am precipitat asupra secolului al XVI-lea, cu Luther, Carol Quintul etc., căci e calul meu de bătaie și mai sper și acum că o să-l încalec o dată pentru un pic de echitație de înaltă școală. Apoi m-a ademenit Bismarck, și în seara aceea m-am dus la culcare de asemenea foarte tîrziu.

Cu toată seriozitatea, ați dobîndit mari merite față de germani povestindu-le istoria lor cu atîta știință și echitate, cu atîta respect al adevărului și atîta simț pentru ce e nefericit și ce e grandios în această istorie. Cred că vor fi receptivi față de toate acestea și că se vor arăta recunoscători.

Dincolo de participarea la ce ține de destinul german, cartea trezește un profund sentiment al istoriei — care are firește o coloratură tragic-melancolică. Toate aceste vieți eroice, mînate înainte de demonie, toate aceste vreri și fapte și neliniști și întîmplări sîngeroase, efemere, ieșind veșnic prost — la ce? Pentru ce *„Ich liebte mir dafür das Ewig-Leere"*[3], spune Mefisto, — și totuși, pe de altă parte, n-are dreptate vorbind împotriva marelui spectacol. Căci Nimicul n-are nimic care să poată fi îndrăgit, pe cînd ființarea cea mai absurd dureroasă tot mai are ceva.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Rudolph Wahl (1894—1961), istoric. A scris între altele: *Karl der Grosse* (1934) *Barbarossa* (1941), *Kleopatra* (1956) *Das Mittelalter endet erst jetzt* (1957).

[2] *Die Deutschen. Eine Historie* (1953).

[3] „Aş prefera în schimb eternul vid" (Goethe, *Faust* II, act. V).

Către R. J. HUMM[1]

Erlenbach-Zürich
21.XI.1953

Mult stimate domnule Humm,

Golo mi-a transmis scrisoarea. E foarte drăguț din partea dumneavoastră că, fiind într-o perpetuă stare de „șah-mat“ în fața operei mele, mi-l dați ca locțiitor al dumneavoastră pe acest catolic amabil.[2] Știrea despre simpatia acestui om evlavios și liber nu mă surprinde atît cît credeți. De cînd cu *Iosif*, cu *Faustus*, cu *Alesul*, nu un singur teolog, chiar dintre cei hirotonisiți, de confesie fie catolică, fie protestantă, mi-a arătat un interes asemănător, și îmi face plăcere să consider drept încoronarea acestei experiențe convorbirea mea între patru ochi din primăvara trecută cu Pius al XII-lea. Îmi ținea mîna, de parcă n-ar mai fi vrut să-i dea drumul.

Dar aveți atîta dreptate: slăbiciunea prietenului dumneavoastră din Buochs e „miraculoasă“ pentru dînsul, pentru catolicism (într-adevăr!) și pentru mine. Găsesc însă că e miraculoasă și pentru dumneavoastră, căruia astfel i se demonstrează în fața ochilor că această operă desigur problematică poate trezi bucurie, chiar încîntare, sau, ca să îndrăznesc să spun cuvîntul cel mai tare, dragoste, oricît de puțin ar izbuti acest fenomen să vă ajute să vă redresați din starea de „șah-mat“.

În ce privește credința: ați vrea să știți ce fel de credință e „strînsă în dulapul meu“, dar nu izbutiți să vedeți nici una. Examinîndu-mi conștiința ajung la următorul rezultat cît se poate de banal: cred în bine și în spiritual, în ceea ce e adevărat, liber, îndrăzneț, frumos și drept, într-un cuvînt în seninătatea suverană a artei, a acestui solvent formidabil al urei și al prostiei. Probabil că nu e suficient. Poate că omul trebuie să creadă pe deasupra în bunul Dumnezeu și în Pactul Atlantic. Dar mie-mi ajung celelalte.

---

[1] R. J. Humm (n. 1895), scriitor elvețian, autor de povestiri, romane, drame și eseuri.

[2] Amabilul catolic: Leonard von Matt, fotograf, autor de albume cu peisaje, îndeosebi din Italia.

Credința ! Mi-am petrecut toată viața în admirația a ceea ce e mare și magistral — toată eseistica, ce-mi însoțește opera, *constă* în întregime din admirație ; iar opera însăși a fost săvîrșită toată în prezența grandorii spirituale, sub ochii ei și cu privirea mereu ridicată spre ea, — o privire ce se ridica spre ea, dar pătrundea totodată în țesătura ei interioară, uneori cu o familiaritate îndrăzneață. Însă niciodată lipsită de venerație.

Să aflu că eu însumi sînt obiectul admirației, asta mă încurcă ; nu mă simt *à mon aise* [1] în această situație, nu mă simt în rolul meu firesc — din simplul motiv că admirația îmi apare ca un sentiment pe care se cuvine să-l am eu, care ține de mine, eu fiind subiectul care s-o resimtă. Într-atîta sînt un om al privirii ridicate spre ceva superior, într-atîta văd în ceea ce am făcut eu însumi doar un reflex al grandorii. Vine însă R. J. Humm și spune : numai Dumnezeu știe unde mi-o fi ascunsă credința. Aici nu e nimic de făcut.

Transmiteți salutări locțiitorului ! Sînt mișcat de bucuria lui. Eu însumi am avut adesea parte de bucurie în timp ce lucram, sînt mîhnit cînd alții nu sînt în stare să-mi împărtășească bucuria și sînt cu atît mai bucuros în fața oricărei capacități de a o împărtăși.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către JACQUES MERCANTON [2]

Erlenbach-Zürich
6 decembrie 1953

Dragă domnule Mercanton,

primiți multe mulțumiri pentru comunicarea articolului dumneavoastră din *Journal de Genève !* [3] L-am citit cu o reală plăcere și satisfacție.

---

[1] La largul meu (fr.).

[2] Jacques Mercanton (n. 1910), scriitor, profesor de literatură franceză la Universitatea din Lausanne, a scris mai multe articole despre Th. M. și a prefațat o ediție franceză a *Muntelui vrăjit.*

[3] Articolul lui Mercanton *A propos de Thomas Mann,* în *Journal de Genève,* 28/29 noiembrie 1953.

Expresia „răfuială“ nu-i aparţine profesorului Muschg[1] care predă istoria literaturii la Basel, ci redactorului acelei mici reviste[2]. Cuvîntul „literar“ prin care mă caracterizează Muschg e intraductibil. A devenit în limba germană un fel de înjurătură, aşa încît expresia obiectivă şi calmă de *„homme de lettres*“ nu-i redă sensul. În genere, afirmaţiile profesorului sînt făcute cu intenţii injurioase, căci merge atît de departe încît să susţină că prin zmîngăleala mea nihilistă am împins Germania în braţele naţional-socialismului şi am adus-o astfel la punctul cel mai de jos al istoriei ei, dacă nu al întregii istorii universale. Multora li s-a părut că asta merge cam departe, şi reacţia presei elveţiene a fost foarte tăioasă.

Felul în care trataţi dumneavoastră această chestiune e foarte distins, iar ideea pe care o expuneţi, că linia de demarcaţie între „poet“ şi „scriitor“ e trasată în interiorul persoanei însăşi, nu în afara ei, e cu totul după placul inimii mele. Goethe a fost un scriitor minunat, abstracţie făcînd de faptul că a fost un poet minunat. Lessing a negat, pe nedrept, că ar fi un „poet“, iar eu am pus o dată întrebarea : „Trebuie oare să fii neapărat un poet cînd eşti un Lessing ?“

Journal de Genève are toate motivele să se bucure de frumoasa dumneavoastră contribuţie.

Cu cele mai prietenoase salutări.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Walter Muschg (n. 1898), istoric literar elveţian, profesor la Universitatea din Basel, din 1949 rectorul universităţii. A publicat numeroase studii de istorie şi critică literară.

[2] Revista oficioasă *Domino* de la Zürich publicase în noiembrie 1953 articolul lui W. Muschg, *Thomas Mann oder der Sieg des Literaten.*

Către J. MA. CORREDOR[1]

Erlenbach-Zürich
martie 1954

Mult stimate domn,

părerea mea despre Pablo Casals? Nu e o părere, e un adînc respect și o admirație ce seamănă a jubilare în fața unui fenomen omenesc care întrunește o înzestrare artistică covîrșitoare și o fermitate desăvîrșită în a refuza orice compromis cu răul, cu tot ce e moralmente lamentabil și tot ce încalcă dreptatea, îmbinîndu-le într-un fel care purifică și înalță însăși noțiunea de artist, sustrăgînd-o ironiilor și oferind într-o vreme sălbăticită un model de integritate mîndră și incoruptibilă.

La el nu găsim nici o urmă de „evazionism", de neutralitate estetizantă în chestiuni legate de umanitate, nimic din acea promptitudine de a accepta prostituția care caracterizează atît de des mica tagmă a artiștilor și în virtutea căreia se spune: „Eu cînt pentru oricine dacă mă plătește." Un talent fantastic, după care aleargă toată lumea, care e sigur de succese furtunoase oriunde, căruia i se oferă averi spre a obține profituri datorită lui — dar el pune condiții care n-au nimic de-a face cu banii și cu succesul. Acest mare virtuoz nu pune piciorul pe teritoriul nici unei țări în care libertatea și dreptatea sînt disprețuite. Nu se duce nici în țări care afirmă despre ele însele că sînt „libere", dar pactizează în mod oportunist cu răul. El privează de geniul său o lume care, deși scufundată în vinovăție pînă-n gît, și anume vinovată tocmai față de țara sa de baștină, Spania, ar vrea să se delecteze estetic grație acelui geniu. În genere nu mai acceptă invitații, nu mai părăsește localitatea din apropierea graniței dintre Franța și Spania pe care și-a ales-o ca refugiu: Prades. Numele acestei localități îl cunoșteau puțini înainte de a fi fost legat de numele său. Acum îl cunoaște toată lumea. A devenit simbolul unei misiuni de artist care se păstrează demnă, neatinsă de ispite, simbolul unității de nezdruncinat dintre artă și moralitate.

---

[1] J. Ma. Corredor (n. 1912), emigrant spaniol, profesor de liceu la Perpignan (Franța), apoi translator al Națiunilor Unite la Geneva, a fost ani de zile secretarul lui Pablo Casals. În *Conversations avec Pablo Casals* (1954), această scrisoare a lui Th. M. figurează în chip de cuvînt înainte.

E o unitate victorioasă — căci muntele sihastrului devine ținta pelerinajelor pioase din toate colțurile lumii. Da, lumea dă năvală spre cel care nu mai voia să meargă la ea, și „Festivalele din Prades" sînt opera atracției exercitate de un mare caracter, nu în mai mică măsură decît a entuziasmului pentru muzică, un entuziasm care în acest caz nici că se poate să nu devină un protest împotriva stăpînirii răului.

Ce triumf! Ce satisfacție înbucurătoare! Neamul omenesc cu slăbiciunile sale a avut întotdeauna nevoie de cîțiva care să-i salveze onoarea. *Un astfel de salvator al onoarei* omenirii e acest artist. Mărturisesc cu bucurie că existența sa e pentru mine, ca și pentru alții mii, un adevărat elixir.

Thomas Mann

Către IDA HERZ

Erlenbach-Zürich
21.III.54

Dragă Ida,

multe mulțumiri pentru *Doors of Perception*[1], deși nu prea pot împărtăși entuziasmul pe care ți l-a stîrnit dumitale această carte. Ea reprezintă ultima și, îmi vine parcă să spun, cea mai insolentă expresie a evazionismului lui Huxley, lucru cu care nu m-am putut împăca niciodată la acest scriitor. Mistica încă mai era relativ onorabil*ă* ca mi*j*loc de evadare. Dar că a ajuns acum la droguri, mi se pare mai degrabă scandalos. Eu încerc niște mustrări de cuget numai fiindcă iau seara un pic de sedonal sau phanodorm ca să dorm mai bine. Dar să mă pun ziua în amiaza mare într-o stare în care tot ce e omenesc să-mi devină indiferent și să cad într-o voluptate estetică de unul singur, lipsită de scrupule, asta m-ar scîrbi. Iată însă ce recomandă el lumii întregi, zicînd că altfel îi e hărăzit să se tîmpească, în cazul cel mai bun, iar în cel mai rău, să sufere. Ce întrebuințare a expresiei „cel mai bun caz“ și „cel mai rău“ mai e și asta! Misticii lui ar fi trebuit să-l învețe că „Suferința e cel mai iute animal, care ne duce spre perfecțiune“, ceea ce nu s-ar putea afirma despre stupefiante. Iar cît despre scufundarea în miracolul existenței unui scaun și în tot felul de încîntătoare năluciri cromatice, ea are mai mult în comun cu tîmpirea decît crede.

---

[1] *Porțile Percepției* (1954) de Aldous Huxley.

Medicul din Hamburg Frederking[1] își avertizează cititorii că numai omul cu multă experiență psihoterapeutică e în stare să înfrunte stările de surescitare date de mescalină (și Huxley nu posedă această experiență, el e un diletant), și că prescrierea euforiei provocate de mescalină trebuie să fie strictă și limitată. Mai spune că nu se poate deloc prevedea dacă rezultatul obținut cu mescalina va justifica încercarea întreprinsă. Ei bine, în urma recomandării elocvente a renumitului scriitor, mulți tineri englezi și mai ales americani vor face încercarea. Cartea se vinde vertiginos. E însă o carte cu totul — nu vreau să spun imorală, dar trebuie spus: lipsită de simțul răspunderii, și nu poate decît să contribuie la prostirea lumii și la incapacitatea ei de a întîmpina rațional problemele de gravitate mortală ale vremii.

În ce ne privește, urmează acum mutarea în casa noastră din Kilchberg am Zürichsee, Alte Landstrasse 39. În ziua de 25 vin ambalatorii, și acum e cazul să mă acuz pe mine însumi de evazionism, fiindcă nu pot să suport toată harababura și mă mut pentru două săptămîni la hotelul Waldhaus Dolder.

Al dumitale Thomas Mann

---

[1] Walter Frederking (1891—1964), psihiatru din Hamburg cunoscut și în cercuri anglo-americane; a publicat o seamă de lucrări în special despre utilizarea drogurilor în psihoterapeutică.

Către FRIEDRICH H. WEBER[1]

Zürich, Waldhaus Dolder
28.III.54

Mult stimate domnule Weber,

soţia mea e atît de ocupată cu mutatul încît trebuie să scriu eu. Cu „propoziţiile reprezentînd maxime" e cam greu, nu prea vă pot fi de ajutor la căutarea lor, căci pentru moment cărţile mele nu-mi sînt accesibile, şi nu numai că nu le ştiu pe dinafară, dar le cunosc chiar destul de aproximativ, în majoritate, de vreme ce nu m-am mai uitat prin ele de mult. Oare nu s-ar găsi cineva la Basel sau în împrejurimi care să poată aduna vreo două pagini de asemenea citate, sau măcar şi una singură ? Dar chestiunea rămîne delicată, fiindcă în cărţile mele multe din cele spuse trebuie trecute în contul personajului care se exprimă în acel moment, iar eu nu pot fi crezut pe cuvînt, ca şi cum mi-aş asuma personal acele spuse. Aşa se întîmplă în cazul lui Settembrini şi în al lui Naphta în *Muntele vrăjit*, de cele mai multe ori şi în cazul povestitorului Zeitblom din *Faustus*. Pe scurt, cărţile mele sînt mult prea dialectice şi prea anume întocmite ca să redea ceea ce e caracteristic pentru personaje spre a putea fi nişte mine de sentinţe propriu-zise. Una ar fi poate : „Fericirea scriitorului e ideea care se poate transforma toată în simţire, simţirea care poate deveni în întregime idee." (*Moartea la Veneţia*). Sau, în ton glumeţ : „Un scriitor e un om căruia îi vine mai greu să scrie decît le vine altor oameni" (*Tristan*). Astea sînt două exemple utilizabile — vreau să spun : exemple de ce poate fi utilizat. Eu însumi nu ştiu altele pentru moment. Dar fără îndoială s-ar putea scoate din eseuri şi povestiri mai multe de acelaşi gen.

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Friedrich H. Weber (n. 1908) scriitor, cronicar plastic şi teatral la Basel.

Către OSCAR JANCKE[1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
3 mai 54

Dragă domnule Jancke,

sînt cu totul partizanul acestei inițiative și vă notez aici programul concertului pe care l-aș dori.

1.) Wagner, preludiul la *Lohengrin ;*
2.) César Frank, *Simfonia în re ;*
3.) Debussy, *L'Après-midi d'un Faune ;*
4.) Trei Lieduri
    a) Schubert, *Călătoria de iarnă, În sat* și *Teiul ;*
    b) Schumann, *Amurg* (Eichendorff) ;
5.) Schubert, *Trio op. 99 în si bemol major ;*
6.) Beethoven, *Uvertura Leonora Nr. 3.*

Iată, în ceea ce mă privește, un răspuns la întrebarea dumneavoastră : „Cine dorește ce ?“ [...]

Dacă împlinirea dorințelor mele ar cere prea mult timp, vă rog să lăsați în seama mea scurtarea programului.

Vă rog să aveți amabilitatea de a transmite secției competente chestionarul anexat.

Cu cele mai bune salutări,
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

---

[1] Oskar Jancke (1898—1957), scriitor, eseist, autorul primei teze de doctorat despre Th. M. : *Das kritisch-analytische Schaffenselement im Werke Thomas Mann's* (1921). În 1949 a contribuit în mod hotărîtor la înființarea Academiei germane de limbă și literatură (R.F.G.) ; începînd din 1951 a condus secția literară și științifică la *Süddeutscher Rundfunk.* Scrisoarea de față e un răspuns la un chestionar, adresat de Jancke în această calitate unor personalități, referitor la preferințele lor muzicale.

Către FELIX HENSELEIT[1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
8 mai 1954

Mult stimate domnule Henseleit,

pentru scrisoarea dumneavoastră cele mai bune mulţumiri. Am aflat cu interes despre publicaţia festivă care trebuie să apară cu prilejul celui de-al IV-lea Festival internaţional al filmului de la Berlin, al cărei coeditor şi redactor sînteţi dumneavoastră. Faptul însuşi că există asemenea festivaluri şi asemenea publicaţii festive sînt o mărturie a rolului pe care-l joacă astăzi filmul în existenţa noastră. Filmul e un fenomen remarcabil cu o istorie specifică, iar interesul meu pentru el a crescut mereu în cursul anilor. În urma unei dezvoltări îndelungate, pornind de la primele încercări primitive, de care-mi amintesc încă bine, el a devenit un factor cultural fără de care nici nu ne mai putem închipui viaţa modernă, o mare putere în domeniul divertismentului, care mişcă şi influenţează milioane de oameni. Filmul e un fenomen alăturat artei, îi este adesea mult inferior, fiind numai senzaţie brută, iar în cazurile cele mai fericite se uneşte cu ea într-un chip fascinant, pătrunzînd cu adevărat în sfera ei — în ciuda adevărului că efectele lui păstrează, prin realismul lor fotografic, mai mult din efectele realităţii însăşi, ale contactului nemijlocit cu viaţa, decît arta, care e un mediu de filtrare mai strict, mai rece, mai creator de distanţă.

Dealtfel, contrar aparenţelor, spiritul filmului e mai mult de natură epică decît dramatică. Dacă are ceva prin care e superior teatrului, superioritatea constă în detaliul narativ, de vreme ce îi stă în putinţă să-l aducă pe acesta mai bine în faţa ochilor noştri decît o poate face teatrul. Romanele și nuvelele se pot transpune în film într-un chip mai fericit decît dramele. Îmi e îngăduit să spun că am regretat filmul mut, atunci cînd a fost înlăturat de filmul sonor ? Filmul mut împărtășea cu muzica și cu arta plastică avantajul de a fi inteligibil pretutindeni, de a fi acasă în lumea întreagă. Cînd filmul a început să vorbească, universalitatea lui a fost ciopîrțită de limbile naționale, iar titlurile traduse și mai ales sincronizarea sînt niște expediente lamentabile. Dezvoltarea filmului mut era încă foarte promițătoare în faza tehnică în care a fost curmată de apariția filmului sonor. În istoria filmului s-ar zice că fiecare progres tehnic aduce cu sine în primul rînd un regres artistic. Și tridimensionalitatea actuală pare să-l arunce înapoi — presupun că doar vremelnic — pe o treaptă mai primitivă : probabil doar prin faptul că tehnica nouă e o senzație care tinde să ocupe primul plan. La urma urmei, n-a fost altfel nici la apariția filmului în culori, care la început, cînd îi lipsea încă experiența artistică, era pestriț și țipător ca pozele ieftine, trezind numai dorința de a revedea pe ecranul animat imaginile în negru și alb. Într-un timp scurt, gustul și îndemînarea au făcut mult pentru ca varianta colorată a filmului să devină plăcută ochiului, iar acolo unde această variantă e la locul ei, parcă n-am mai vrea să ne lipsim de ea.

---

[1] Felix Henseleit (n. 1903), critic de teatru şi de film, redactor al unor publicaţii de artă cinematografică. Scrisoarea de faţă a apărut sub titlul *Unterhaltungsmacht Film* în publicaţia *Filmfesttage in Berlin*, editată cu prilejul celui de-al IV-lea Festival al filmului, Berlinul Occidental, 1954.

În această privință, pot vorbi din experiență proprie, căci somptuosul film în culori realizat după romanul meu *Alteță regală*, pe care cu drept cuvînt aveți intenția să-l pomeniți în publicația dumneavoastră festivă, de vreme ce a fost făcut cu atîta dragoste și o grijă neprecupețită, e într-adevăr un spectacol plăcut, și înțeleg perfect succesul și afluența de care a avut parte în multe orașe germane și austriece. Fără îndoială că va fi primit la fel și aici, în Elveția, unde va fi prezentat în curînd. Nu vreau să susțin că nu-mi dă un fel de satisfacție și nu mă liniștește gîndul că pe lîngă filmul *Alteță regală* mai dăinuie și cartea cu același titlu. Dar faptul că această carte a putut oferi o idee și unele motive unei realizări de frunte a industriei artistice germane îmi face plăcere.

Thomas Mann

Către KLAUS MAMPELL [1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
17. V. 54

Dragă domnule Mampell,

vă mai datorez multe mulţumiri pentru scrisoarea dumneavoastră din 10, bogată în experienţe de viaţă. Am citit-o cu sentimente amestecate, unele inspirate de comicul situaţiei, altele de indignare simpatetică. E destul de plăcut să faci o călătorie, dar că v-aţi lăsat ademenit, mai bine zis atras în cursă de „Grupul 47" [2], mă miră totuşi. Cunosc neobrăzarea aşa-zisei tinere generaţii de acolo. E probabil legată şi de ridicola înflorire economică a coloniei americane preferate : „Germania de Vest", această insolentă şi imorală bunăstare după mîrşăviile care s-au încheiat în 1945 cu coborîrea în infern... Nu sufăr nicidecum de o exagerată autopreţuire, dar moda de a mă zeflemisi cu impertinenţă ca individ sfîrşit, lichidat, bun de aruncat la fier vechi, prea e stupidă. Karl Kraus [3] a scris o dată :

> *„Ich bin nur einer von den Epigonen,*
> *Die in dem alten Haus der Sprache wohnen...*

---

[1] Klaus Mampell (n. 1916), biolog şi scriitor, între 1946 şi 1955 profesor de genetică la Universitatea din Philadelphia. A publicat povestiri, lucrări de popularizare a ştiinţei, precum şi o „istorie a vrăjitorului de faimă rea dr. Faust" : *Geschichte des berüchtigten Zauberers Doktor Faust* (1962).

[2] „Grupul 47", grupare literară a scriitorilor tineri, constituită în 1947, al cărei avangardism uneori supărător a fost contrabalansat de o atitudine pozitivă, astăzi de mult recunoscută, faţă de valorile vechi şi noi, devenind un for dătător de ton în viaţa literară postbelică din R.F.G.

[3] Karl Kraus (1874—1936), scriitor austriac cunoscut ca polemist acerb şi spiritual, a editat timp de cîteva decenii revista *Die Fackel,* tribună de luptă înverşunată împotriva mediocrităţii şi a degradării limbii. Printre operele lui Kraus, cea mai notabilă e voluminoasa dramă *Die letzten Tage der Menschheit* (Ultimele zile ale omenirii), 1922, de tendinţă pacifistă, cu pasaje de satiră acerbă, pe alocuri într-un stil apropiat de cel caragialesc.

Bin Epigone, Ahnenwerthes Ahner.
Ihr aber seid die kundigen Thebaner“[1]

Niciodată n-am fost un admirator entuziast al lui, dar versurile astea îmi plac, cu excepţia formulării contorsionate „*Ahnenwerthes Ahner*“[2]. Un astfel de „teban ştiutor“[3] a publicat în *Merkur*, aceeaşi revistă în care a apărut *Înşelata*, o recenzie a volumului de eseuri *Altes und Neues* de o condescendenţă cu priviri piezişe — de care nu vă puteţi face o idee. Înainte de toate constată lipsa mea de *tradiţie*, apoi mărginirea mea naţională şi precaritatea culturii mele europene.[4] Astea le scrie un biet viermişor german care abia de cîţiva ani este din nou pe lume — în măsura în care este. Nici urmă de bunăcuviinţă, de modestie, de cunoaştere a măsurii proprii şi — a măsurii altora —, nici o gratitudine, nici o capacitate de a ridica privirea, de a admira, de a iubi — fără de care nu înveţi nimic. N-au învăţat nimic, în nici o privinţă, sînt doar nişte obrăznicături — şi vă mai miraţi ? Purtarea celor de la „Grupul 47“ la lectura dumneavoastră[5] e fireşte de o mojicie aproape incredibilă ; aşa ceva nu e cu putinţă decît într-o asemenea bandă de scandalagii. Milioane de indivizi de aceeaşi teapă se vor revărsa acum asupra lumii, călătorind bine aprovizionaţi cu valută forte, și pretutindeni își vor da drumul la gură cu impertinență. Unii germani de calitate se tem și ei de acest potop. Dar asta-i conjunctura.

---

[1] Sînt numai unul dintre epigonii / Ce-n vechea casă-a limbii-s locuitori... / Doar bănui a înaintaşilor valoare, / Dar voi sînteţi tebanii ştiutori !

[2] Formulare într-adevăr ciudată şi sofisticată, intraductibilă ca joc de cuvinte, întemeiat pe omonimia dintre *ahnen* (a bănui, a presimţi) şi *Ahnen* (strămoşi), *Ahnenwerthes* devenind astfel : „a valorii strămoşeşti“ precum şi, prin contaminare, „ceea ce e demn de a fi presimţit“.

[3] Expresia, folosită pentru a denumi ironic o persoană care ştie mai multe, sau crede că ştie mai multe decît alţii, provine din *Regele Lear* (III, 4) — „*learned Theban*“ —, fiind la origine o aluzie la Edip care dezleagă enigma Sfinxului. În contextul lui K. Kraus, aluzia la Edip are şi alte implicaţii, dat fiind că atacurile împotriva lui — lucru pe care Th. M. îl ştia fără îndoială — porneau de la reprezentanţii criticii psihanalitice.

[4] Recenzia din *Merkur*, nr, 1 1954, e semnată de Walter Boehlich, publicist contestatar, ulterior timp de cîţiva ani redactor-şef al editurii Suhrkamp.

[5] La întrunirile anuale ale „Grupului 47“, cineva dădea citire unui text, care apoi se discuta într-un mod uneori turbulent, cum reiese din context.

Nu e bine că ați lăsat să vă deprime treaba asta chiar într-atît încît să vă taie pofta de a mai merge la Roma. Orașul e hipermotorizat, cum sînt astăzi toate orașele, și abia te mai poți plimba pe Pincio. Dar tot mă mai entuziasmează de fiecare dată prin perspectiva milenară pe care o oferă, și revăzînd San Pietro sau Foro Romano, îmi bate inima mai tare. Mi se pare că sînteți lipsit de tradiție.

Vă trimit concomitent cu aceste rînduri niște piese de fier vechi, ceva de mult depășit de progresul literar.

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către HANS NORBERT FÜGEN [1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
29 mai 54

Dragă domnule Fügen,

îmi spuneți multe lucruri gentile și prietenoase în scrisoarea dumneavoastră — vă mulțumesc! Copilașii mei, despre care vorbiți, au desigur cu toții un anumit aer de familie, dar probabil că aveți dreptate preferîndu-l dintre toți acești frați pe Iosif. Eu însumi am o predilecție pentru el, probabil mai ales din pricina unei ultime melancolii care-i învăluie figura de copil născut într-o zodie norocoasă. Dealtfel, se pornește de la o idee destul de plată despre însușirea de a fi vrednic de iubire atunci cînd se consideră că Adrian Leverkühn nu e o figură făcută să fie iubită. I se cuvine totuși o oarecare simpatie, căci în definitiv e un om care poartă suferința epocii.

---

[1] Hans Norbert Fügen (n. 1925), asistent la Institutul de sociologie și etnologie al Universității din Heidelberg. A publicat studii de sociologie literară.

În scrisoarea dumneavoastră am subliniat pasajul referi la scopul în care a fost scrisă — anume dorința de a pri „o mică indicație“ asupra atitudinii și poziției celei mai ju pe care se cuvine s-o adoptăm în lumea noastră tulbure dezbinată. Era mai bine dacă lipsea ! Este un lucru care fa ca scrisoarea dumneavoastră atît de plăcută să-mi cre dificultăți, căci „mica indicație“ s-ar umfla în mod inevita devenind o întreagă pantomimă plicticoasă, pe care mi-e neputință s-o întreprind. N-ar trebui să mi se pună asemen întrebări. Viața mea și tot ce a generat sînt ca o carte de chisă în fața tuturor. Dacă se găsește în ele ceva exempl din punct de vedere omenesc, ceva ce poate fi de ajut atunci să fie folosit, fără să i se mai ceară bătrînului și ni maxime înțelepte. În cele din urmă rămîne valabilă tot î țelepciunea goetheană :

„Eines schickt sich nicht für Alle.
Sehe jeder, wie er's treibe,
Sehe jeder, wo er bleibe,
Und wer steht, dass er nicht falle.“ [1]

Cu cele mai bune urări,

al dumneavoastră Thomas Mann

Către CEI CARE AU TRIMIS FELICITĂRI DE ANIVERSARE

Kilchberg am Zürichsee, 8 iunie 19

spre uimirea mea, atîtea persoane din atîtea colțuri ale lun și-au amintit de a 79-a aniversare a nașterii mele, trimițîn felicitări amabile atît de numeroase, încît mi-e cu neputin să-mi exprim recunoștința altfel decît în această formă s mară. Rog pe fiecare în parte să considere că mulțumiri mele i se adresează personal și din toată inima.

Thomas Mann

---

[1] „Una și aceeași nu pentru toți e lege, / Fiecare să ia seama ce face și drege, / Unde și cum rămîne, fiecare să vadă, / Și de stă picioare, ieie seama să nu cadă !“

Către AGNES E. MEYER

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
21 iunie 54

Dragă prietenă,

mi-aţi făcut o adevărată bucurie cu scrisoarea şi cu discursul dumneavoastră[1]. Acesta din urmă e o mostră frumoasă şi impresionantă de gîndire liberă, energică, curajoasă, şi nu mă mir de succesul pe care l-a obţinut. Primiţi toată recunoştinţa mea pentru a vă fi gîndit în astfel de clipe privilegiate ale vieţii la prietenul şi protejatul dumneavoastră bătrîn din depărtare şi pentru a-l fi pus în situaţia de a participa la ele! Nu-i aşa, şi el e un fel de „instituţie" pentru dumneavoastră, după cum şi eu v-am denumit aşa o dată, spre amuzamentul dumneavoastră.

Acum vă doresc din inimă odihna relativă pe care o căutaţi la splendidul Mount Kisco[2]. La Washington, cu atîtea *hearings*[3], intrigi şi dezbinări în partide trebuie să fie o fierbere teribilă, ca în ceaunul vrăjitoarelor, insuportabilă pentru nervi. Văzută din afară, viaţa internă a Americii nu pare tocmai fericită. Dar vă cunosc credinţa nestrămutată în geniul bun al ţării dumneavoastră, şi cînd îmi aduc aminte de această credinţă în timp ce clatin din cap cu îngrijorare, încetez să-l mai clatin.

Au trecut cîteva luni de cînd ne-am mutat în casa pe care am achiziţionat-o pe malul stîng al lacului şi pe care am amenajat-o cît se poate de plăcut. Am o frumoasă cameră de lucru — în fond două, fiindcă alături mai e o încăpere pentru bibliotecă, cu o uşă de sticlă înspre mica terasă care dă în grădină. — [...] În privinţa lui *Krull*, nici nu ştiu măcar dacă e bine să vă trimit cartea. N-o să fiţi de acord cu aceste glume în parte destul de uşuratice, găsind că nu se pot concilia cu seriozitatea vremurilor. „Seriozitate" nici nu e un cuvînt suficient de tare pentru situația actuală omenirii, și orice umor trebuie înțeles astăzi numai ca um negru.

---

[1] Discursul: *Democracy as a Moral Force,* rostit la Boston în 22 mai 1954.

[2] Proprietate a familiei Meyer.

[3] *Hearing* (engl.), audiere.

Am intrat acum în al 80-lea an al vieții, și în aces împrejurări, omul face bine să nu întreprindă lucruri perspectivă îndepărtată. Trebuie să fiu bucuros că la 25, 50, 60 și 70 de ani am putut da totuși cîte ceva ce seamăn a realizare (*Casa Buddenbrook*, *Muntele vrăjit*, *Iosif Faustus*) după modele admirate. Dumnezeu mi-e marto n-am fost mare. Dar o anumită intimitate copilărească a r lațiilor mele cu grandoarea a adus în opera mea un zîmb care face aluzie la grandoare și care ar putea să-i delecte pe cei știutori, înzestrați cu bunătate îngăduitoare și gata se lase amuzați, acum și mai tîrziu.

Al dumneavoastră T. M.

Către FRIEDRICH H. WEBER

Kilchberg am Zürichse
Alte Landstrasse 3
18 iulie 5

Mult stimate domnule Weber,

vă mulțumesc din inimă, dumneavoastră și domnului Mathys pentru scrierea publicată cu ocazia „expoziției“ de la Basel[2] Amîndoi, precum și Otto Basler (căruia în mod scandalo nici măcar nu i-am mulțumit încă), ați realizat acolo o treab frumoasă care a întrecut toate așteptările mele. Înainte d toate, ele au fost depășite, țin să adaug, prin demnitatea p care o păstrați în polemică, prin calmul și echitatea cu car

---

[1] Fritz Karl Mathys (n. 1910), organizator al expozițiilor Cercul literar din Basel.

[2] Expoziție „Thomas Mann“ organizată la Basel în 1954 ; scriere editată cu acest prilej, intitulată *Für T. M.*, cuprindea contribuții d O. Basler : *Thomas Mann und die Kritik*, F. K. Mathys : *Die Thomas-Mann-Ausstellung im ABC Basel* și F. Weber : *Walter Muschgs Kriterium*.

îl tratați pe autorul *Tragicei istorii literare*[1] în eseul *Criteriul lui Walter Muschg*. Mărturisesc încă o dată că n-am avut în mînă niciodată cartea mult pomenită. Dar văd tot mai limpede că e vorba de o prezentare a lucrurilor ieșită din comun, un fel de creație poetică în care mie îmi revine de bună seamă rolul de răufăcător și de individ dăunător. Zugrăvind această figură detestabilă, autorul nu pare să se fi simțit obligat să răspundă de adevărul „științific", dar a trasat-o pesemne cu spirit, fantezie și o nobilă mînie, și mi-am dat seama de mult că n-ar trebui să mă supere faptul că mi se oferă odată o prezentare a existenței mele în această stilizare în negru — n-ar trebui să mă supere în special fiindcă eu însumi sînt destul de tare în ce privește îndoiala asupra mea și fiindcă faimosul : *„Thou com'st in such a questionable shape"*[2] nu mi-e deloc străin ca vorbă aplicată mie. Asta ar putea vorbi în favoarea mea, dacă vrem ; dar dacă *nu* vrem, și dacă mi se dă dreptate — mergînd mai departe decît a-mi da doar dreptate — în privința îngrijorării mele referitoare la ceea ce e problematic în mine, pot oare s-o iau în nume de rău ? Cu vorba lui : „El desfată o lume pierdută, fără a-i da în mînă o urmă de adevăr salvator", fabulatorul Muschg nu greșește chiar întru totul. E interesant că-i zice lumii noastre, adică celei burghezo-capitaliste în stadiul ei tardiv, o lume *pierdută*. Uneori, și eu i-am dat să înțeleagă, cu menajamente, același lucru, dar să găsești pentru ea cuvîntul salvator, asta e foarte greu ; pariez că nici Muschg nu-l știe ; în schimb, el desfată lumea cu o istorie literară tragică. Nu puțini dintre scriitorii conștiincioși s-au întrebat : „Oare nu înșel cititorii cu talentul meu, de vreme ce tot nu știu să dau răspunsuri la ultimele întrebări ?" Îl citez aici pe Anton Cehov, lucrînd tocmai la un eseu despre el, fiindcă-mi este nespus de simpatic, și anume tocmai prin „teama" pe care i-o inspira gloria sa. La 29 de ani a fost capabil să se transpună în starea sufletească a unui moșneag în prag morții (în capodopera *O poveste plictisitoare*) [1], a unui savan de renume mondial, care realizase, ce-i drept, lucruri importante, dar care trebuie să recunoască în cele din urmă c viața i-a fost lipsită de o „idee centrală" ; și cînd o fiin iubită, care se află într-o situație disperată și e compl dezorientată, îl imploră să-i dea un sfat întrebîndu-l : „C să fac ?", se vede silit să răspundă : „Pe onoarea și conștiin mea, nu știu."

---

[1] Ca și expoziția însăși, publicația amintită era un răspuns, în apărarea lui Th. M., la cartea lui W. Muschg : *Tragische Literaturgeschichte* (1948 ; ed. 3, 1953) în care Th. M. era aprig criticat.

[2] Citat din *Hamlet*, I, 4. — „Prin chipul tău mă-ndemni să-ntreb atîtea" (trad. Dușescu-Levițchi), spune Hamlet către stafie ; mai fidel, și pentru a păstra frazei sensul generalizabil ar fi : „Apari sub o înfățișare atît de problematică" sau „sub o înfățișare care incită la atîtea întrebări."

Muschg aduce figurii create de el, care se cheamă că sîn eu, imputarea că are și ea același destin, — pe drept cuvîn trebuie s-o accept. De ce însă tocmai acelei figuri, tocma mie ? Mi se pare că avem aici o fixație nu tocmai sănătoas a acestui om asupra existenței mele. Căci e evident că vorbește despre mine nu numai cînd vorbește despre mine, c și atunci cînd nu e vorba de mine, așa cum indicați, arătîn că tot capitolul său despre „glorie" e o abstracție la car ajunge pornind de la persoana mea, derivată din ea. Fireșt că se referă numai la „gloria" falsă, înșelătoare, obținută pri tertipuri. Or, trebuie să spun un lucru : există un punct î care creația sa e prea de tot nerealistă, unde invenția poetic e de-a dreptul o palmă în obrazul adevărului, și anume î caracterizarea personajului ca om de afaceri iscusit, ca speculant al pieții și vînător de succese. Doamne, Dumnezeule Aici fabulatorul a nimerit într-adevăr alături de țintă. Adevăratul T. M., așa cum viețuiește în afara *Istoriei literar tragice*, n-a mișcat vreodată un deget pentru a atrage asupr lui succesul. Într-un oarecare sens metafizic o fi vinovat d ceea ce este și de felul său de a fi — de succesele sale nu absolut deloc vinovat, doar că și-a scris cărțile. Le-a scris c osteneală și îngrijorare, în totală singurătate și cu totală lips de menajamente, a dat drumul fiecăreia șovăind, fără ce mai mică încredere în putința lor de a avea succes, iar cîn succesul venea, era uimit, căzut din nori. Mai e și un om d afaceri foarte neglijent, și dacă n-ar avea alții grijă de el ar fi fost tras pe sfoară în așa fel încît n-ar avea din c trăi. Pe scurt, oricum ar sta lucrurile cu mine în alte privințe, — povestea cu iscusita organizare a succesului e o trăsătură total neasemănătoare cu originalul, o trăsătură pe care o caricatură făcută cu talent n-ar trebui s-o prezinte. La o nouă ediție a romanului său, maestrul ar trebui s-o șteargă.

---

[1] *Povestea unui necunoscut*, scrisă de Cehov între 1887 și 1892

Cu mulțumiri reiterate, stimate domnule Weber,
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
22 aug. 54

Dragă Agnes,

întorși de cîteva zile de la Sils Maria, plecăm mîine în Renania, unde am de ținut o conferință la Köln și la Düsseldorf. Înainte de plecare, aș vrea să revin asupra remarcabilei cărți primite în dar, ultimul roman al lui Faulkner[1], pe care în fond mi l-ai trimis ca să-mi afli părerea despre el. Nu știu dacă te mai interesează, dar trebuie totuși s-o exprim, chiar dacă o fac cu ezitări, căci am citit cartea cu sentimente destul de șovăielnice — cum a fost probabil cazul și la dumneata ; altfel nu mi-ai fi cerut părerea. Îmi displace să judec, și de condamnat nu condamn nimic, căci cine stă într-o casă de sticlă, face bine să nu arunce cu pietre, și cînd mă gîndesc cît de „ambivalente“ vor ieși foarte curînd, la toamnă, judecățile despre primul volum din *Memoriile lui Felix Krull*, e mai indicat să tac chitic în materie de critică.

Iată ce se poate spune : Pentru un străin, romanul se citește cu multă osteneală, și m-ar mira dacă americanii și englezii nu s-ar chinui și ei destul cu lectura lui. Mie mi se reproșează frazele mele lungi, găsind că stilul meu e

---

[1] *A fable* (O legendă, 1954).

„pomtous“ şi *„ponderous“*. Dar, sfinte Dumnezeule,
stil e doar un graţios dans pe vîrful picioarelor în compa
cu perioadele încărcate, supraaglomerate, tărăgănate şi p
transparente pe care Faulkner le-a considerat, din cine
ce motive, potrivite pentru această operă. În părerea e
lentă pe care o nutreşte, *în parte cu îndreptăţire*, despre a
roman al său, îl întăreşte faptul că a lucrat la el timp
nouă ani. Dar tocmai asta e : se simte prea tare munca, c
şi suflul greoi al scrisului te face s-o simţi, a transpirat
crînd la această operă — desigur nu în zadar, dar de tran
rat a transpirat, ceea ce n-ar trebui să se observe, căci a
trebuie să dea impresia că greul e uşor. *A fable* îi zice căr
De fapt ar trebui să se cheme *A parable*, iar parabola e r
lizată foarte semnificativ, plină de semnificaţie, aproape
pedanterie. Iată-l pe subofiţerul Cristos cu cei 12 învăţă
ai săi, dintre care nu lipseşte nici Petru nici Iuda. S-a năs
corect, în grajdul unui han, moare jertfindu-se, îndurînd mo
tea între doi tîlhari, iar Maria, Marta, Maria Magdalena (d
Marseille) — toate sînt prezente. Nu cumva ai găsit ca
ieftin că-l face pe cititor să simtă fiori de evlavie de-a lun
spinării prin această deghizare în biblic ? N-aş prea putea
te contrazic. Totul e prea de tot sistematic, acordat, limpe
şi nici pomeneală să te ducă gîndul spre Kafka, cu religio
tatea lui vagă de vis, cu comicul, incalculabilul şi adîn
mea lui.

Totuşi, romanul are *mari* merite, vei fi desigur de aco
cu mine în această privinţă. Cunoştinţele militare ale auto
lui sînt impunătoare, şi modul fantastic în care sînt utiliz
e poetic. Consfătuirea generalilor adverşi despre restabilir
disciplinei pentru ca războiul să poată fi continuat se poa
spune că e o satiră grandioasă, şi grandioasă e şi discuţia dr
matică dintre subofiţerul care vrea să moară pentru mîntuir
omenirii şi comandantul suprem cu propunerile lui ispititoa
Cel mai frumos lucru : dragostea scriitorului pentru om, pr
testul său împotriva militarismului şi războiului, credinţa
în triumful final al bunătăţii. Astea te-au mişcat, îmi înch
pui. Şi eu am fost mişcat, şi dacă romanul va avea un succ
uriaş, aşa cum se poate presupune, voi fi foarte, foar
mulţumit. [...]

Rămîi cu bine !

Al dumitale T. M.

Către EMIL PREETORIUS

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
6 sept. 54

Dragă Pree,

sînt consternat aflînd că ai aşteptat veşti de la mine. Iar eu am zăbovit închipuindu-mi că drumul dumitale te va aduce aici cam în perioada asta a anului, şi că ne vom putea întreţine pe larg despre planul dumitale, despre tot ce-i tentant în el, despre sensul lui, despre problema necesităţii sale — şi despre situaţia mea. Acum îmi scrii cîte mai ai de făcut înainte de a te putea gîndi la o vizită la Zürich : Amsterdam, Paris, Milano, Viena, München, cu puneri în scenă peste tot ! Să-ţi mărturisesc că pentru mine e un gînd de-a dreptul *salutar* să te ştiu supraîncărcat cu treburi ? Aş vrea să fii atît de ocupat încît asta să te silească să-ţi scoţi deocamdată din minte toată sesiunea asta blestemată [1], în loc să te silesc eu, nefericitul de mine, prin insuficienţa mea şi prin faptul — la care se potriveşte într-adevăr calificativul „blestemat“ că aş fi de neînlocuit. — De neînlocuit ? Dar dacă aş fi murit, cum prea lesne s-ar putea să fie cazul, atunci nu s-ar mai putea imagina deloc sesiuni culturale ? Peste 2 sau cel mult 5 ani, dacă nu mai devreme, asta se va fi întîmplat negreşit. Întristătoare perspectivă.

Să lăsăm glumele. Starea mea nu e tocmai excelentă, mă stăpîneşte o chinuitoare lipsă de energie, forţele mele productive par a fi epuizate. În definitiv, o fi ceva psihologic, şi ar trebui să mă resemnez, să fac ca Hesse, care s-a retras cu hotărîre din activitate, scriind ici-colo un foileton, o circulară către prieteni, dar încolo acordîndu-şi o plăcută seară a vieţii. Eu însă nu mă pricep să fac aşa, nu ştiu cum să-mi petrec zilele nelucrînd, şi mă zbat să mai realizez ceva, fără a găsi resortul necesar. O stare chinuitoare. Să accept să sărbătorit pentru cele realizate înainte, ca recent, Düsseldorf, e mai degrabă ruşinos decît încurajator, şi seamă a înşelăciune. Aşa că public acum fragmentul din *Felix Kr* lărgit la dimensiunile unui volum de roman, ca „par întîi“ a întregului, ca şi cum urmarea acestor glume ar pe drum, pe cînd în realitate nici un cuvînt din continua nu e încă pus pe hîrtie şi cînd ştiu în fond că nu voi du niciodată la capăt treaba asta absurdă. De fapt aş vrea fac ceva cu totul diferit, ceva mai demn, mai potrivit vîrsta mea, dar forţa de a-l întreprinde mi se refuză, şi gîndesc cu o indescriptibilă autoinvidie la vremurile *Faustus*, cînd aveam 70 de ani, şi pe deasupra mai eram bolnav, dar, oricum, eram cu zece ani mai tînăr.

---

[1] Emil Preetorius proiecta să organizeze o sesiune pentru dezbaterea unor probleme de limbaj la care Th. M. urma să ţină conferinţa introductivă. Proiectul s-a realizat sub titlul *Wort und Wirklichkeit* abia în 1957, într-adevăr aşa cum presimţise Th. M., după moartea sa.

Şi cu toate astea mă angajez cu promisiuni şi apoi sî muncit de griji, neştiind cum să le ţin. Ştii că am accept să pronunţ în luna mai a anului viitor, la Stuttgart, di cursul festiv la comemorarea lui Schiller la a 150-a aniver sare a morţii sale, într-un cadru cu totul oficial. Oameni au vorbit şi au insistat întocmai ca dumneata : numai e singur aş fi omul potrivit, altul nu, şi de vreme ce sînt î viaţă, trebuie să consimt. Acum am misiunea asta în faţ şi trebuie s-o îndeplinesc înainte de a mă putea gîndi l altceva. Ce greu îmi vine să-mi fac treaba asta mai uşoar nu se poate spune. Căci trebuie soluţionată uşor, naiv-personal şi cu suflet, pentru a face faţă în toată libertatea alătur de munţii de scrieri istorico-literare despre acest subiect atunci cînd dintre cei o mie şi unul de autori fiecare ar f mai demn, mai calificat, mai chemat decît mine să ţină această cuvîntare la Grosses Theater din Stuttgart[1]. Totuşi m-au ales pe mine, şi poate că o să-mi facă bine şi mă va trezi la energie să vorbesc despre o viaţă de maximă desfăşurare de energie. Foarte dificile sînt limitarea, forma, compoziţia ; şi cît de dificil e să stabileşti o relaţie oarecare între figura lui Schiller şi vremurile noastre ! Singurul ajutor în acest sens îmi vine poate din faptul că nici cu vremea sa nu era în altă relaţie decît cea de a o smulge şi înălţa. Dar, pe de altă parte, cum mi se cuvine *mie* să vorbesc despre ceea ce smulge spre a *înălţa*?

---

[1] Cuvîntarea festivă a fost rostită de Th. M. în 8 mai 1955 la Teatrul de Stat din Stuttgart şi repetată în 14 mai la Teatrul Naţional din Weimar.

În orice caz, înainte de toate trebuie să dau gata neapărat această îndatorire şi să-i asigur soluţia — oricum ar ieşi. [1]

Lunile următoare îi sînt dedicate, poate chiar tot răstimpul pînă la termenul din primăvară. De aceea doresc ca deocamdată să-ţi scoţi din minte proiectul acela al dumitale, să-l *amîni*. Nu vreau să fac haz de „indispensabilitatea“ mea la realizarea lui. Într-un anumit sens ai dreptate spunînd aşa. Dar pur şi simplu nu sînt liber pînă la o dată imprevizibilă, şi cînd voi fi liber, toate dorinţele mele se vor îndrepta spre o nouă muncă de plăsmuire, şi vor fi potrivnice obligaţiei de a mai elabora încă o conferinţă. Cuvîntarea despre Schiller însă, dacă va fi cît de cît izbutită, va trebui s-o ţin desigur nu numai la Stuttgart, ci şi la Zürich — aşa cum m-am şi angajat —, şi apoi cine ştie în ce alt loc. Ce ar fi deci dacă am face din ea o contribuţie la „congresul“ dumitale şi dacă aş repeta conferinţa la München, în cadrul reuniunii plănuite? E o propunere de bună înţelegere [2]. Aş putea sta la dispoziţie în luna mai 1955, după ziua de 8. Se pune fireşte întrebarea dacă propunerea e acceptabilă pentru acel anotimp. Mai curînd nu se poate, iar o amînare pe un termen mai îndepărtat, de pildă pînă în toamna lui 1955, nu mi se pare recomandabilă, de vreme ce actualitatea subiectului se volatilizează repede.

M-am destăinuit deci în întregime şi ţi-am mărturisit situaţia în care sînt. Fii înţelegător, reflectează şi spune-mi ce părere ai!

Al dumitale Thomas Mann

---

[1] Eseul voluminos despre Schiller, din care a extras apoi cît a fost necesar pentru conferinţă, e ultima lucrare a lui Th. M. publicată sub formă de carte (în 1955), o adevărată încoronare a operei sale eseistice.

[2] Ca de atîtea ori, Th. M. foloseşte citate goetheene, *Vorschlag zur Güte* (Propunere de bună înţelegere) fiind titlul uneia dintre scrierile mărunte ale lui Goethe.

Către FRITZ MARTINI [1]

Kilchberg, 17 oct.

E excelent, mult stimate domnule profesor ! Eseul [2] ofe într-un spaţiu restrîns o privire de ansamblu inteligent i formativă asupra isprăvilor şi scrierilor mele, iar mostra c eseistică [3] e bine aleasă. Multe mulţumiri pentru acest da din care face parte şi amabila dumneavoastră scrisoare. fost liniştitor pentru mine să aflu că năzbîtiile „picareşti din *Krull* v-au plăcut. Schiller a spus că şi frivolitatea î are locul în artă dacă îi vine în ajutor forma, — şi aces Hermes modern nici măcar nu e frivol în fond, ci are anumită evlavie comic împăciuitoare în faţa lumii — aş mi se pare.

Cu cele mai bune urări şi salutări,
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către MARGARETE HAUPTMANN [4]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
ianuarie 1955

Scumpa mea doamnă Margarete Hauptmann,

se apropie a 80-a aniversare a naşterii dumneavoastră, şi un adînc simţ al solemnităţii şi frumuseţii emoţionante a acestei zile se cere exprimată, îndemnîndu-mă să pun mîna pe condei pentru a vă aduce — ca tovarăş de vîrstă — prinosul felicitărilor şi urărilor mele calde şi respectuoase.

---

[1] Fritz Martini (n. 1909), profesor de teorie literară şi estetică la Politehnica din Stuttgart. A publicat monografii despre Kleist şi W. Raabe, o *Istorie a literaturii germane* şi volumul *Das Wagnis der Sprache. Interpretationen deutscher Prosa von Nietzsche bis Benn* (1954), cu un capitol despre *Moartea la Veneţia.*

[2] *Thomas Mann* în vol. *Denker und Deuter im heutigen Europa* (1954).

[3] Mostrele erau din : *Die Kunst des Romans* (Arta romanului) şi *Süsser Schlaf* (Somn dulce).

[4] Margarete Hauptmann (1875—1957), a doua soţie a lui Gerhart Hauptmann. Înainte de căsătorie (în 1904) fusese violonistă, cîtva timp şi actriţă.

Cîte amintiri, înşirate de-a lungul anilor, începînd încă din tinereţea mea, din tinereţea noastră, se trezesc în timp ce scriu aceste rînduri ! Imagini despre întîlnirile noastre pe ici pe colo, la Berlin, la Hiddensee, la Bozen, la München, întîlniri timpurii şi tardive, fugare şi altele care s-au prelungit în adevărate şederi laolaltă timp de săptămîni întregi, imagini despre festivităţi sărbătorite împreună, prilejuite de existenţa falnică a marelui dumneavoastră tovarăş de viaţă, — pînă şi acea ultimă festivitate melancolică, de la Frankfurt, la care nu mai era printre noi, care s-a ţinut în amintirea sa şi la care mi-a fost dat să vorbesc, în faţa dumneavoastră şi a sutelor de oameni din teatrul ticsit, omagiindu-l şi aducînd mărturii despre experienţa contactului cu personalitatea sa regească, o trăire care mi-a fost de atîtea ori hărăzită.

Astăzi nu vreau să vorbesc încă o dată despre toate acestea care vor rămîne pentru mine pînă la sfîrşitul vieţii un bun de preţ. Gîndul meu se îndreaptă spre dumneavoastră, fiinţa care i-a fost cea mai scumpă pe pămînt, pe care a lăsat-o printre noi, şi care acum îi îngrijeşte opera. Aproape niciodată nu l-am văzut fără să fiţi prezentă, iar dumneavoastră v-aţi arătat plină de bunătate faţă de mine, ca şi el. Într-un ceas memorabil mi-a spus cîndva frate. Eu am văzut în el, ca Grillparzer în persoana lui Goethe, mai degrabă un tată. Dar amintindu-mi de sărutarea de soră cu care m-aţi recompensat pentru cuvintele rostite atunci, la Frankfurt, în văzul tuturor, vă rog să-mi îngăduiţi ca de ziua cinstirii dumneavoastră, cea nepieritor emerită prin ce aţi însemnat pentru viaţa sa şi pentru înalta sa activitate, să vă trimit un salut de frate întru doliul lui, întru dragoste şi fidelitate faţă de el.

Pentru totdeauna al dumneavoastră

Thomas Mann

Kilchberg am Züric
Alte Landstrasse
8 ian.

Dragă Lavinia,

nu, nu te uităm, nu, niciodată. Numai că, aşa cum ţi-a sp
s-o darul dumitale de divinaţie, „Schiller al nostru“ m
„prins“ atît de tare încît am fost silit să neglijez totul şi
fiecare. A ieşit o scriere mai mare, cam de o sută de pagi
din care mai trebuie să scot acum cît e necesar pent
elaborarea discursului. Asta urmează să se facă la Arosa, un
ne ducem peste cîteva zile pentru a sta mai multe săptămîn
sperînd să găsim puţin soare ; căci aici, sub veşnicul acop
riş de ceaţă, te apucă melancolia — spre care oricum exist
în mine o înclinaţie perpetuă. De aici glumele cu Feli
Krull, despre care nici în vis n-am bănuit că vor da o ase
menea lovitură : ediţia a 3-a (pînă la 60 000) trebuie să ias
încă luna asta. Se vede cît jinduiesc oamenii după puţin
înveselire, mai ales de soiul uneia care pe de altă parte t
şi face să te mai gîndeşti la una şi la alta.

Eseul despre Schiller l-am scris, după ce am parcurs di
nou toată opera şi îndeosebi *Wallenstein,* cu adevărată dra-
goste şi admiraţie. Fireşte că există la el unele component
de un comic emoţionant. Dar vai de cel ce nu ştie să re-
cunoască măreţia lui specifică !

De Crăciun ni-au împrumutat şi nouă pe băieţii de la Fiesole. Frido, care are acum 14 ani şi jumătate şi s-a deşirat, năltuţ, frumuşel şi cu un fel de a fi cuceritor, e preferatul meu. De fapt, noi l-am crescut în bună parte, eu l-am purtat în braţe, l-am plimbat în cărucior. Şi apoi, prin copilul Echo din *Faustus,* mă leagă de el un ataşament deosebit, pe care-l simte şi el şi-l împărtăşeşte, şi care are pentru mine ceva oarecum sfînt.

Katia e activă şi se ţine bine — cum încerc şi eu să fac. Erika lucrează la München în domeniul cinematografiei, dar o să ne revedem cu ea la Arosa (Hotel Excelsior).

Mii de bune urări !

Al dumitale Thomas Mann

Către HANS JOSEF MUNDT[1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
18 februarie 1955

Mult stimate domnule Mundt,

am primit scrisoarea dumneavoastră și acel prim proiect al editurii în vederea întocmirii antologiei: „Cele mai frumoase povestiri din lume". Ambele le-am citit cu cea mai mare atenție și cu admirație pentru privirea cuprinzătoare asupra literaturii universale de care dă dovadă această listă de titluri. Am stat să reflectez asupra chestiunii ziua și noaptea, cred că pot spune așa, și nu am dreptul să las să mai treacă timpul fără să vă mărturisesc îndoielile grave care mi s-au furișat în minte cu privire la posibilitatea de a comprima într-un singur volum, chiar dacă ar fi confecționat cu mijloacele cele mai moderne, un conținut corespunzător titlului lucrării plănuite, în așa fel încît cartea de peste o mie de pagini să rămînă maniabilă. O carte de felul celei concepute de editură va fi inevitabil expusă criticilor din toate părțile. Dată fiind cantitatea mai mult decît îmbelșugată de material care se cere luat în seamă, alegerea va da fără doar și poate impresia de ceva întîmplător, arbitrar, capricios și insuficient, începînd chiar cu capitolul german al antologiei, care ar urma să constea din trei nuvele. Dacă în loc de *Suferințele tînărului Werther*, probabil mult prea voluminos totuși, aș pune *Nuvela*[2], dacă aș păstra *Die Marquise von* O ***[3], și în locul unei povestiri de-ale mele, care în nici un caz nu-și are locul într-o asemenea culegere, aș lua pe *Abdias*[4] sau una din bucățile cele mai frumoase din *Pietre multicolore* de Stifter, atunci rămîn pe dinafară Gotthelf[1] (*Păianjenul negru*), Tieck, Hoffmann, t restul romantismului, Keller, Conrad Ferdinand Mey Storm, și Dumnezeu știe cîte și mai cîte. La fel stau de fa lucrurile cu toate compartimentele, cel englez, rus, franc italian precum și cel scandinav. Sînt prea puțin versat în l teratura antică și cea asiatică pentru a avea latitudinea de opera într-adevăr o selecție, și în genere sînt prea puțin cit pentru a fi editorul potrivit al unei asemenea antologii mon diale[2].

---

[1] Hans Josef Mundt (n. 1914), redactor al editurii Desch din München; împreună cu scriitorul Robert Jungk a editat colecția: *Modelle für eine neue Welt* (1964—1965).

[2] Nuvelă cu acest titlu, de Goethe.

[3] Nuvelă de Heinrich von Kleist.

[4] Nuvelă de Stifter.

Cîte texte n-ar trebui să vă cer cu împrumut, cîte n- trebui să citesc, pentru a putea semna cu oarecare seriozita și simț al răspunderii ca editor al acestei „cărți de citire pen tru toți". Mi-ar cere infinită osteneală, aș avea infinit scrupule să-mi asum acest rol, oricît ați fi de dispus să m menajați. Și sînt doar în convalescență, după ce am zăcu săptămîni de-a rîndul (la Arosa am contractat o viroză de tul de gravă, și abia m-am întors acasă din spitalul canton din Chur), mai sînt încă profund obosit după această boal și chinuit de pierderea de timp pentru planurile și dorințel mele de muncă, pe care am suferit-o din pricina ei.

Trebuie să recunosc că răspunsul afirmativ pe care v l-am dat, adică pe care l-am dat editurii Desch[3], a fost da cu ușurătate, fără să-mi închipui exact ce anume luam asupra mea. Ar fi fost o misiune potrivită pentru Hofmannsthal, deși mi se pare probabil că ar fi avut aceleași scrupule ca și mine. N-aș putea spune cine ar putea intra astăzi în considerație în locul meu. Poate că Hermann Hesse ar accepta. În orice caz nu-mi îngădui să vă rețin tergiversînd, trebuie să vă declar din timp, adică imediat, că mă văd silit să-mi retrag colaborarea la o lucrare ale cărei dificultăți mi se par aproape insurmontabile și pe care în împrejurările descrise nu mă simt fizic în stare s-o duc la bun sfîrșit.

---

[1] Jeremias Gotthelf (1797—1854), povestitor elvețian, precursor al lui Keller, autor de povestiri din popor, scrise într-o limbă aspră, neaoșă, viguroasă.

[2] Ca de atîtea ori, Th. M. se codește să se angajeze, pentru a ceda apoi și a lua asupră-și efectuarea lucrării cerute. Prefața la antologia *Die schönsten Erzählungen der Welt* (1955), scrisă la Noordwijk, în luna iulie, a fost ultima lucrare pe care a dat-o la tipar.

[3] Editură din München înființată în 1945 de Kurt Desch.

Nu-mi rămîne alta de făcut decît să vă exprim dumneavoastră și domnului Desch regretul meu sincer că trebuie să vă decepționez în felul acesta. Poate că în aceste rînduri am pus prea mult accentul pe greutățile obiective care se opun realizării îndrăzneței idei. S-ar putea ca dumneavoastră, cei de la editura Desch, care sînteți tineri, întreprinzători și mai bine înarmați împotriva scrupulelor, să fiți perfect capabili să biruiți o asemenea muncă și să duceți la capăt cu succes lucrarea întreprinsă.

Cu această urare închei,
al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către redacția revistei „SONNTAG“ [1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
19 februarie 1955

Mult stimați domni,

aflu cu plăcere de intenția dumneavoastră de a retipări în săptămînalul dumneavoastră, de a 150-a aniversare a morții lui Schiller, micul meu tablou de atmosferă din viața eroică a poetului : *Ceas greu.* [2]

Pe cînd aveam treizeci de ani, am scris mica bucată de proză cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la moartea lui Schiller, pentru revista *Simplicissimus* a lui Langen [3] și-mi mai amintesc cu plăcere ce elogii cordiale au adus editorul și colaboratorul său principal, Ludwig Thoma, acestei contribuții. Schița care-l înfățișează pe poet, bolnav de pe atunci, în odaia sa de lucru de la Jena, în plină luptă nocturnă cu imensul material pentru *Wallenstein,* a rămas şi pentru mine personal întotdeauna un lucru îndrăgit, şi mă bucu că după o jumătate de secol noua comemorare atrage iarăş atenţia asupra ei. Probabil că se înfăţişează ca şi cum mi-ar fi ieşit cu uşurinţă din condei, dar ştiu şi acum prin cîte lecturi biografice m-am pregătit pentru lucrare şi cîtă osteneală şi grijă i-am dedicat din respect faţă de marele meu subiect. Şi cu toate acestea nici numele lui Schiller, nici al operei despre care e vorba, nu e amintit nicăieri în povestire — ceea ce se poate explica prin dorinţa autorului de a se ridica deasupra particularului şi unicului — în pofida elaborării lor meticuloase — şi de a conferi zugrăvirii o valabilitate generală, simbolică pentru singuraticele chinuri ale oricărui destin de creator.

---

[1] *Sonntag,* săptămînal pentru politică culturală, artă și știință, întemeiat în 1946 ; apare la Berlin, R.D.G.

[2] *Schwere Stunde,* apărut în numărul festiv al lui *Simplicissimus* dedicat lui Schiller, in 5 mai 1905.

[3] Albert Langen (1869—1909) a întemeiat în 1896 săptămînalul satiric *Simplicissimus,* la care a lucrat și Th. M. cîtva timp în tinerețe.

În ultimul timp, pentru a veni în sprijinul memoriei mele în materie de istorie, am luat în mînă aceleaşi cărţi care mi-au servit acum cincizeci de ani, cu scopul de a relua într-un cadru mai larg ceea ce am făcut atunci. Dintr-un discurs festiv cu care am fost însărcinat şi pe care am de gînd să-l ţin la Stuttgart şi la Weimar, cele două oraşe ale lui Schiller, a ieşit un eseu voluminos, din care abia de voi putea rosti un sfert şi care îşi caută cuvintele pentru a celebra grandoarea specifică a acestui geniu — o grandoare atît de generoasă, înaripată, înflăcărată, înălţătoare, cum nu o vădeşte nici chiar măreţia mai înţeleaptă, una cu firea, a lui Goethe ; un geniu posedat de o beţie cosmică şi totodată un educator cultural în sens umanitarist, bărbătesc în toate în gradul cel mai înalt, nicidecum exaltat, şi cu trăsături puternic realiste, menit spre nobile succese şi apt pentru cele pămînteşti, în adîncurile sale însă însetat de ceresc, de lepădarea pămîntescului, de transfigurare.

Mi-am dat osteneală cu iubire, şi se vor găsi poate cîteva pasaje bune în ampla încercare a bătrîneţii mele. Dar cine ştie dacă n-a fost mai proaspătă, mai adînc iubitoare, mai fericită, mai perenă acea scurtă schiţă de pe vremuri, şi dacă n-aţi ales partea mai bună, reluînd-o pentru iminenta comemorare festivă.

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către AGNES E. MEYER

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
16.III.55

Dragă prietenă,

scrisoarea dumitale a sosit ieri, dar tot ţi-aş fi scris din nou, fiindcă îndată ce mi-a parvenit ştirea funestă de la Paris[1] am simţit nevoia intensă de a-mi exprima participarea din toată inima la cumplita pierdere pe care ai suferit-o prin moartea marelui dumitale prieten. Trebuie să fi fost un şoc puternic pentru dumneata, în pofida vîrstei sale înaintate. Cînd a fost pe aici, a spus de pe scenă: *„Regardez-moi bien, j'ai 86 ans, vous ne me reverrez pas.“*[2] *„We know, 'tis common; all that lives must die, passing through nature to eternity.“*[3] — „Şi să dobîndească cele veşnice trecînd prin vremelnicie“, scrie în traducerea germană. Iar el credea în cele veşnice, de aici desigur ultimele sale cuvinte: *„Je n-ai pas peur.“*[4] Să acceptăm cu dragă inimă să aibă parte de pace după o viaţă lungă, bogată în înfăptuiri! Probabil că n-a suferit mult. Atacul de cord, după care părea să se mai facă bine, va fi fost momentul cel mai greu — cum se întîmplă adesea, ca agonia morţii să preceadă moartea, la oarecare distanţă, aşa că încetarea din viaţă se petrece apoi fără suferinţă. Aşa a fost şi la Goethe.

O scrisoare din partea dumitale a fost ultima lui bucurie. Acum nu vei mai primi scrisori afectuoase de la el. Dar ceea ce a fost rămîne, iar amintirea acestei prietenii îşi va revărsa strălucirea şi de acum înainte asupra întregii dumitale vieţi.

---

[1] În 23 februarie 1955 murise Paul Claudel.

[2] „Uitaţi-vă bine la mine, am 86 de ani, n-o să mă mai vedeţi“ (fr.).

[3] Citat din *Hamlet* I, 2 (în orig.: *Thou know'st,...*) „Ştim, e lucru comun; tot ce trăieşte e sortit să moară, trecînd prin fire spre veşnicie“.

[4] „Nu mi-e teamă“ (fr.).

Acum mi-am revenit cît de cît după incidentul cu grip Oraşul meu natal, Lübeck, în care au existat multă vrem resentimente împotriva mea, m-a făcut cetăţean de onoar Va trebui deci să fac o vizită pe acolo, după festivităţil Schiller. Afară de asta pică invitaţii ca grindina din tot soiu de oraşe germane, aşa că aş face mai bine să mă apăr de el trimiţînd înştiinţări cu scuze tipărite.

Ceva nou din *Krull* nu pot trimite. Nici un singur cuvînt din continuare nu e încă aşternut pe hîrtie. Între noi fie vorba, îmi umblă-n cap cu totul altceva, şi anume o piesă reprezentabilă : *Nunta lui Luther*, pentru care citesc şi notez multe, fără a fi deloc sigur că voi izbuti s-o închegheb.

Îţi doresc sănătate dumitale şi lui Eugene, căruia te rog să-i transmiţi salutări cordiale din partea mea !

Al dumitale T. M.

Către HERMANN LANGE [1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
19.III.55

Dragă Hermann Lange,

mi-ai făcut o mare bucurie cu scrisoarea ta prietenească. Îţi mulţumesc din inimă pentru gîndul de credincioasă aducere aminte ! Soţia mea, căreia i-am dat să citească rîndurile tale, a fost deosebit de plăcut impresionată de sfatul tău grijuliu de a păstra măsura la festivităţile ce vor avea loc în curînd şi de a nu mă extenua dintr-un sentiment de datorie. Dar ce să fac ? Stuttgart, Weimar şi Lübeck, apoi, în iunie, sărbătorirea organizată aici, în comuna Kilchberg şi la Zürich, iată într-adevăr minimul la care am putut reduce exigenţele scumpei lumi. [...]

Ciudat, să ai atîţia duşmani, să trebuiască să înghiţi atîtea pilule amare (năpîrci, zicea Zola), dar toţi sînt totuşi curioşi să vadă rinocerul. Dealtfel, nu vreau să fiu nedrept: în mare parte e totuşi la mijloc un interes real pentru viaţa mea şi scrisul meu, şi nu-i întotdeauna uşor să te menţii pe poziţii defensive.

---

[1] Hermann Lange (1876—1961), fiul unui comerciant din Lübeck, coleg de clasă cu Th. M. în 1889—1890, apoi director de fabrică.

Scrisoarea ta m-a mişcat atît de mult şi se potriveşte atît de bine cu propria mea stare sufletească, pentru că e atît de plină de vechi amintiri şi de atmosfera trecutului. Îndeosebi m-a înduioşat că cinstirea de la Lübeck a fost pentru tine un prilej să-ţi aminteşti de tatăl meu. Şi eu mă gîndesc la el, m-am gîndit de multe ori la el în ultimele decenii, dorind ca el să-mi fi putut urmări calea măcar puţin mai departe sau să-şi fi putut face cumva o imagine adecvată despre ea. O dorinţă iraţională, fireşte; căci această cale, începînd de la *Casa Buddenbrook*, din ale cărei figuri face şi el parte, nu a putut fi străbătută decît fără el. Dar că nu i-am putut da nici o urmă de speranţă că s-ar putea totuşi să devin şi eu ceva apreciabil, de asta-mi pare rău adesea.

Am îmbătrînit amîndoi — în ce mă priveşte, am apucat o vîrstă neaşteptat de înaintată. Ce departe sînt, undeva în urmă, copilăria şi tinereţea, împreună cu priveliştea pe care o aminteşti, din camera mea de elev spre grădina cu fîntîna ţîşnitoare şi cu nucul bătrîn care juca un rol în primele mele poezii de copil. Toate, sau aproape toate, s-au dus, căci a vieţui mult înseamnă a supravieţui multora [1], şi te pomeneşti aproape singurul rămas din vremea tinereţii, un trunchi desfrunzit. Mai nimenea nu mai e prezent, dintre cei cu care ţi-ai putea aduce împreună aminte de cele timpurii şi foarte timpurii, cu care să poţi schimba acel: „Mai ştii?“ Văd că, în fond, numai cu tine o mai pot face, şi, răscolind amintirile, se dovedeşte că dintre toţi colegii de odinioară, pe care-i înscrii pe o listă nici măcar completă, ai fost nu numai cel mai constant, dar şi cel mai deştept şi capabil de a evolua cultivîndu-te. Enumerarea ta cuprinde numele de Armin Martens, nicidecum scos în relief (probabil intenţionat), şi totuşi ar fi meritat să fie subliniat cu roşu. Căci *pe acesta* l-am iubit — el a fost de fapt prima mea iubire, şi nu mi-a fost hărăzit să am alta mai gingaşă, mai fericit-dureroasă. Aşa ceva nu se uită, chiar dacă trec peste o asemenea trăire

---

[1] „A vieţui mult înseamnă a supravieţui multora“, citat din corespondenţa lui Goethe.

70 de ani plini de cîte toate. O fi ridicol, dar păstrez amintirea acestei pasiuni a inocenţei ca pe o comoară. Fireşte, e uşor de înţeles că el n-avea ce face cu dragostea mea exaltat-visătoare pe care i-am mărturisit-o o dată într-o zi „însemnată". Faptul ţinea de mine şi de el. Aşa că pasiunea s-a stins cu încetul, cu mult înainte ca el însuşi, al cărui farmec scăzuse notabil încă din pubertate, să piară pe undeva şi să moară, primul dintre toţi. Dar i-am ridicat un monument în *Tonio Kröger*, — o povestire care a devenit de pe acum în unele ţări o carte de şcoală pentru studiul limbii germane (prevăzută cu vocabular) ; şi e ciudat să te gîndeşti că astăzi unii tineri englezi, americani, francezi, unguri, îşi apleacă fruntea peste paginile care relatează despre el şi despre suferinţa pe care mi-a pricinuit-o. E ciudat deasemenea gîndul că toată menirea acestei fiinţe omeneşti a constat în a trezi un sentiment din care avea să iasă într-o bună zi o creaţie durabilă.

Transmite complimentele mele scumpei tale soţii şi rămîi cu bine !

Al tău Thomas Mann

Către FRANZ C. WEISKOPF[1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
8 aprilie 1955

Dragă domnule Weiskopf,

scrisoarea dumneavoastră zace aici încă de pe la mijlocul lunii martie, şi mă tem foarte că n-am apucat încă să vă mulţumesc pentru ea şi pentru cele comunicate, şi anume : în ce chip prietenos intenţionează revista dumneavoastră să-mi sărbătorească a 80-a aniversare, care, dealtfel, mă preocupă mult mai puțin decît comemorarea premergătoare a lui Schiller — hotărît premergătoare — și pentru care mă pregătesc cu partea mea de contribuție străduindu-mă cît îmi permit puterile.

---

[1] Franz C. Weiskopf (1900—1955), scriitor de limbă germană din Praga. După emigraţie s-a întors în Germania (trăise la Berlin) unde a editat revista din R.D.G. *Neue Deutsche Literatur*. Cunoscut mai ales prin nuvelele sale şi prin scrieri memorialistice.

Vorbiți foarte emoționant despre atașamentul scriitorilor și al cititorilor din Republica Democrată Germană față de opera vieții mele — un atașament pe care *Neue Deutsche Literatur* l-a manifestat de mai multe ori și pe care are de gînd să-l manifeste în mod deosebit în cursul lunii iunie. Ei bine, despre același atașament din partea mea vreau să aduc o mărturie venind în luna mai la Weimar, pentru a spune cîte ceva insuficient dar plin de dragoste despre Friedrich Schiller, eroul limbii germane, al spiritului german, în numele căruia Germania, în pofida rupturii politice nefirești, urmează să se prezinte solemn unită în fața lumii întregi. Va fi o bucurie pentru mine să contribui în ceea ce privește persoana mea la această imagine care nu va rămîne desigur nicăieri lipsită de efect.

Permiteți-mi să trimit de pe acum, înaintea vizitei mele, un salut către cititorii dumneavoastră, printre care mă număr și eu, și anume printre cei care știu să prețuiască sincer strădania și valoarea muncii dumneavoastră publicistice. Datorită atenției dumneavoastră prevenitoare, primesc *NDL* cu regularitate și pot spune că nu există un număr care să nu-mi fi oferit ceva instructiv, atrăgător, făcut să incite la reflecție. De sărbătorirea lui Schiller, revista s-a apucat din vreme: am păstrat numărul din august al anului trecut cu eseul despre *Wilhelm Tell* de Edith Braemer[1], o excelentă mostră de muncă istorico-critică. E de presupus că întregul an Schiller nu va da la iveală multe lucrări mai bune, sau la fel de bune. Și acesta e doar un exemplu al nivelului intelectual pe care-l ating contribuțiile din revista dumneavoastră.

Germania în totalitatea ei nu e săracă astăzi în reviste literare de valoare și de interes. La cele de mult existente, ca *Neue Rundschau*, *Deutsche Rundschau*, *Hochland* și altele, s-au adăugat unele proaspăt înfiinţate ca : *Merkur, Sin und Form, Akzente, Texte und Zeichen*, ca să amintesc do cîteva. Printre ele, *Neue Deutsche Literatur* îşi joacă rol cu o nobilă şi fericită străduinţă. Îi doresc mulţi cititor mulţi ani de existenţă, o activitate voioasă şi liberă în slujb moravurilor spirituale germane.

---

[1] Edith Braemer (n. 1909), germanistă din R.D.G., la data aceea lector la Universitatea din Jena. A publicat între altele studiul intitulat: *Aspekte der Goethe-Rezeption Thomas Manns* în vol. *Vollendung und Grösse Thomas Manns*, editat de G. Wenzel (1962).

Al dumneavoastră devotat

Thomas Mann

Către GUIDO DEVESCOVI [1]

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
1 mai 1955

Mult stimate domnule Devescovi,

multe mulţumiri vă datorez pentru însemnatul dar al lucrării dumneavoastră despre *Doctorul Faustus* şi pentru dedicaţia atît de amabilă cu care aţi prevăzut-o. Spre ruşinea mea trebuie să mărturisesc că citesc italiana destul de greu, şi prin urmare n-am putut urmări întotdeauna cu exactitate ideile expuse. Dar e remarcabil cît de multe înţelegi totuşi cînd e vorba despre tine însuţi şi despre ale tale ; şi cînd e vorba tocmai despre această carte care a rămas mai apropiată inimii mele decît toate celelalte, poate fiindcă m-a costat mai mult decît oricare, atunci sînt în stare să-mi închipui că sînt un bun şi expert cititor pînă şi al unor limbi care-mi sînt mai străine decît italiana, oricum familiară cît de cît şi mult auzită încă din tinereţe.

Ceea ce a reieşit limpede pentru mine din pătrunzătorul dumneavoastră studiu, a fost, înainte de orice, faptul că posedaţi o cultură germanistică imensă, pe care am toate motivele s-o admir. Cît ați absorbit din tezaurul gîndirii germane, cîte ați citit ! De n-ar fi decît scrierile mele și cele despre mine — numai despre *Faustus*, cincisprezece lucrări care mie însumi nu mi-au căzut sub ochi niciodată —, spre fericire, trebuie să spun fără îndoială, căci printre ele sînt multe dușmănos negative, și e de-a dreptul uimitor că toate scrierile dezaprobatoare pe care le-ați avut de prelucrat nu v-au putut înăbuși interesul simpatetic față de acest roman, simțul pentru ciudata și radicala sa directețe. Pentru mine, cartea are încă și acum ceva dintr-o butelie de Leyda pe care n-o atingi fără să primești lovitura unei descărcări electrice. Dar firește că obtuzitatea și aversiunea din principiu sînt blindate împotriva unor asemenea efecte.

---

[1] Guido Devescovi (n. 1890), profesor de limbă şi literatură germană la Universitatea din Triest, poet şi eseist, autorul unor monografii despre Goethe, Grillparzer, Musil etc. Scrierea despre care este vorba în scrisoare e : *Il Doktor Faustus di Thomas Mann — problemi e considerazioni,* 1955.

Broșura aceea de Holthusen [1] n-am avut-o în mînă niciodată. Nu mi-a fost trimisă, iar eu n-am cerut-o. Se pare că de atunci încoace a mai redus ceva din critica sa zdrobitoare. Pe vremea aceea, cînd i s-a cerut, cu oarecare dezaprobare, să și-o justifice, se pare că a răspuns : „Trebuie să se întreprindă ceva. Altfel ne *strivește pe toți.*" Intenția asta chiar că n-a avut-o această carte a durerii, care-și are locul parcă în afara literaturii.

Dintre lucrurile mai în afara circulației asupra cărora se extind lecturile dumneavoastră, extraordinar de bogate pentru un străin, face parte eseul lui Rychner : „T. M. și politica" ! Era o lucrare inteligentă, de înalt nivel, care a fost însă depășită în critică de un eseu mai recent al lui Alfred Andersch [2] în noua revistă *Texte und Zeichen* (numărul 1). Eseul se intitula : *Mit den Augen des Westens. Thomas Mann als Politiker* [3], și era din punct de vedere psihologic cel mai just lucru din cîte s-au spus în special despre relațiile mele cu „Estul". Îngăduiți-mi să vă dau această indicație !

---

[1] Hans Egon Holthusen (n. 1915), eseist, autorul unei monografii despre Rilke. În studiul : *Die Welt ohne Transzendenz : Eine Studie zu Thomas Manns „Doktor Faustus" und seinen Nebenschriften* (1949) îl atacă pe Th. M.

[2] Alfred Andersch (n. 1914), romancier cunoscut din R.F.G., a scris între altele romanul *Sansibar oder der letzte Grund* (Zanzibarul sau ultima rațiune), tradus și în românește.

[3] *Cu ochii Occidentului. Thomas Mann ca politician,* eseu înglobat apoi în volumul *Die Blindheit des Kunstwerks* (1965). Th. M. i-a adresat în 23 martie 1955 o scrisoare de mulțumire în care se arată încîntat de finețea și inteligența realizării, în special în înțelegerea evoluției dialectice a atitudinii sale politice.

Deosebit de adînc m-a mișcat nota pe care o dați : „*La figura di Heinrich Mann, oscurata dalla grande ombra del fratello per tanto tempo, appare oggi sempre più nella giusta luce e grandezza.*"[1] Fie ca lucrul acesta să se adeverească ! Rangul acordat oficial răposatului e foarte mare în partea astăzi comunistă a Germaniei, dar în Occident domnește tăcere despre el, cu puține excepții, dintre care citați una ; iar Italia sa mult iubită, Franța sa și mai mult iubită se arată deasemenea puțin receptive față de opera sa formată cu totul în spirit romanic și purtînd pecetea acestuia, o operă care prezintă puncte culminante absolut geniale ca *Orășelul, Profesorul Unrat, Henri IV* precum și capodopera tîrzie O *epocă se trece în revistă.* Vă asigur că jena apăsătoare din pricina acelei „*grande ombra*" ce-l întuneca m-a însoțit de-a lungul întregii mele vieți, începînd încă de la *Casa Buddenbrook.* E drept că am contribuit și eu la europenizarea romanului german, dar felul meu de a o face a fost mai tradițional german, mai apropiat de muzică, mai captivant prin ironie decît al său, — un avantaj îndoielnic, și totuși un avantaj în ochii germanilor și ai germaniștilor latini. Cu toate acestea, atitudinea mea interioară față de fratele mai vîrstnic și față de opera lui cu severa și distanta ei mîndrie spirituală a fost întotdeauna cea a fratelui mai mic care se uită în sus la cel mare ; asta e redat autobiografic în *Alteță regală,* unde Klaus-Heinrich spune către fratele său, Marele Duce : „Am privit întotdeauna în sus spre tine, pentru că întotdeauna am știut că dintre noi doi tu ești mai distins și mai suspus, pe cînd eu sînt doar un plebeu în comparație cu tine. Dar dacă mă învrednicești să stau alături de tine și să-ți port titlul *și să te reprezint în fața poporului,* deși nu găsesc că aș fi chiar atît de prezentabil și am și inhibiția asta din pricina mîinii stîngi pe care trebuie s-o ascund mereu, — atunci îți mulțumesc și-ți stau la dispoziție."

---

[1] „Figura lui Heinrich Mann, multă vreme eclipsată de marea umbră a fratelui său, apare astăzi tot mai mult în adevărata ei lumină și grandoare" (it.).

L-am reprezentat pe „Albrecht“ în fața poporului *per tanto tempo* cu întregul spirit de familie care ne caracteriza pe amîndoi. Englezul Nicolson[1] a scris odată ceva despre „*that amazing family*“[2], și asta m-a bucurat mai mult decît m-a bucurat vreodată o laudă care se referea numai la mine personal. Dealtfel am certitudinea liniștită că posteritatea va face dreptate în ceea ce privește ierarhia în această familie. De nedescris mi-a fost însă comoția, și mi s-a părut că visez, cînd Heinrich, cu puțin înainte de a muri, mi-a dedicat una din cărțile sale cu cuvintele : „*Marelui meu frate* care a scris *Doctorul Faustus*.“ Cum ? Ce ? Marele frate fusese întotdeauna el. Iar eu m-am umflat în pene și m-am gîndit la vorba lui Goethe despre cearta prostească a germanilor în jurul chestiunii cine e mai mare, el sau Schiller : „Ar face mai bine să se bucure că au doi asemenea inși !“

Al dumneavoastră foarte devotat

Thomas Mann

Către ROBERT FAESI

Bad Kissingen
11 mai 55

Scumpe profesore Faesi,

în ultimul moment înainte de plecare am primit amabila dumneavoastră scrisoare și cartea dumneavoastră, frumoasă, prietenoasă, aprobatoare a existenței mele. O caldă mulțumire pentru acest cadou de a 80-a aniversare ; e cel dintîi și va rămîne desigur cel mai însemnat. În clipele libere am și citit cîte ceva din ea și mă gîndesc că trebuie să te simți totuși mai bine în sufletul tău cînd ai înțelegere și acorzi locul cuvenit celor ce există decît cînd ocărăști și diminuezi pe cineva cum face Holthusen. Glasul dumneavoastră sună calm şi prietenos, în acelaşi timp e foarte măsurat, pe cînd vocea acelui om plin de ură se frînge în ţipete stridente. Dealtfel se pare că nu mai susţine cu toată convingerea tot ce spune în pioasa-i diatribă.

---

[1] Sir Harold Nicolson (n. 1886), diplomat englez, a publicat o biografie a regelui George al V-lea și studii de istorie a diplomației.

[2] Acea familie uimitoare (engl.).

Deosebit de recunoscător vă sînt pentru faptul că aţi consemnat pe ici pe colo în cartea dumneavoastră elementul *elveţian* intrat pe alocurea în compoziţia lui *Faustus*, lucru care nu s-a mai făcut niciodată. De pildă numaidecît în scrisoarea introductivă, apoi în legătură cu micuţul Nepomuk, a cărui „funcţie" era să întoarcă limbajul mai în urmă, din stadiul lutherian spre germana medievală. Acolo se află punctul de joncţiune cu *Alesul*. Slavă Domnului, mititelul a suportat cu bine uciderea sa de către diavol. Acum are aproape cincisprezece ani, şi de la Florenţa, unde învaţă la o şcoală elveţiană, va veni de ziua mea la Kilchberg „într-un costum bleu-marine, cu pantaloni lungi", după cum îmi scrie. Habar n-are că o dată l-a luat dracu', dar eu mă simt mereu cam vinovat faţă de el şi mă bucur de fiecare an pe care-l împlineşte. Dealtfel nu mai are nimic din aerul lui de epifanie.

Aici ne odihnim cîteva zile. La Stuttgart am fost pus la încercări dure ca un soldat elveţian. Dar discursul despre Schiller a plăcut. La sfîrşit, lumea s-a sculat în picioare.

Pe curînd ! Şi din nou mulţumiri !

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către CEI CARE AU TRIMIS FELICITĂRI DE ANIVERSARE

Kilchberg, 7 iunie 1955

Datorez multe mulţumiri, mult prea multe pentru ca să-mi fie cu putinţă să le aştern pe hîrtie răspunzînd fiecăruia personal, de la om la om. Zilele acestea, în care îmi împlinesc al 80-lea an al vieţii, am primit din toate colţurile lumii manifestări de simpatie, de emoţionant interes pentru existența, pentru străduința și activitatea mea, venite în chip de scrisori, telegrame, flori splendide și daruri ingenioase, într-o cantitate atît de incredibilă, astăzi încă de necuprins cu ochii, încît sînt uluit, rușinat, fericit ; și silit să mă folosesc de acest mijloc sumar : cîteva rînduri tipărite, pentru a exprima fiecăruia dintre cei care mi-au trimis un salut bucuria resimțită văzînd că mi-a fost hărăzit să cîștig pentru ființa mea și pentru cele ce am făcut — a căror imperfecțiune o știu prea bine —, pentru străduința depusă prin cuvînt în favoarea binelui și a justului, totuși atîția prieteni. „Bunăvoința“, spune Goethe,

> *„Wohlwollen unsrer Zeitgenossen,*
> *Das bleibt zuletzt erprobtes Glück.“* [1]

Rog pe fiecare dintre cei care primesc aceste rînduri tipărite să uite cît sînt de sumare și să considere că mulțumirile mele îi sînt adresate anume, cu totul personal.

Thomas Mann

Către MARTIN FLINKER

Kilchberg am Zürichsee
Alte Landstrasse 39
14 iunie 1955

Dragă domnule Flinker,

Din telegrama pe care v-am trimis-o îndată după ce am primit cartea *Hommage de la France à Th. M.* ați înțeles bucuria pe care mi-a făcut-o acest cadou cu totul extraordinar încă de la prima privire, de la prima răsfoire. De atunci am citit mult din cuprins, am citit, cred, *totul*, și satisfacția mea în fața acestei cinstiri prețioase este — să mă exprim prudent ! — neîntrecută de nici o altă satisfacție resimțită în fața vreuneia dintre toate cîte s-au abătut asupra mea î ultimele zile într-un chip amețitor.

---

[1] „Bunăvoința contemporanilor noștri / Rămîne ultima fericire încercată“.

Mulțumirile mele vi le adresez dumneavoastră, fiindc sînteți inițiatorul acestei uimitoare manifestări de simpatie a francezilor pentru străduința mea de o viață, și i-ați adăuga personal cuvinte calde prin care-mi atestați tocmai ceea c îmi place mai mult să văd atestat, și anume că am știu să țin seamă de indicația lui Goethe cu privire la felul în care „se poate fără îndoială străbate o bucată de drum“

„Ältestes bewahrt mit Treue,
Freundlich aufgefasstes Neue.“ [1]

Sub egida unor asemenea cuvinte, ați condus spre mine toat floarea Franței, aristocrația spirituală a națiunii, în frunt cu oameni de stat iluștri, pentru ca să-mi prezinte, fie doa printr-o semnătură de confirmare, sau prin cîteva vorbe d atașament colegial, fie chiar prin întregi eseuri artistic elaborate — și cît de îmbelșugat figurează acestea — felicităr de sărbătoarea tîrzie a vieții mele — un eveniment care mă emoționează adînc, mă copleșește. Îmi dați voie să vă adresez rugămintea de a găsi căi și mijloace pentru a transmit mulțumirile mele tuturor celor care au contribuit la realizarea neprețuitului document ? [2]

Ceea ce însă m-a neliniștit și m-a tulburat întrucîtva parcurgîndu-l, a fost afirmația politicos dojenitoare a scumpului și veneratului nostru Georges Duhamel, că ar fi citit cîndva un articol al meu în care aș fi susținut că Franța nu ma produce *dans l'époque contemporaine* romancieri mari ! C fel de articol o fi fost acela, ce greșeală de exprimare mi-o fi scăpat, sau în ce traducere l-o fi citit Duhamel ? Lucru pe care se prea poate să-l fi spus, ca un *laudator tempori acti* [3] ce sînt uneori, e simplul adevăr că, în genere, formatu producției artistice, al personalității artistice a devenit ma firav în secolul al douăzecilea decît fusese în al nouăsprezecelea. Uneori am făcut pe apărătorul acestei epoci apuse și nemuritoare, căreia îi datorez atît de mult, împotriva criticii moderne, care o discreditează cu înfumurare. Romanul englez, rus, francez, pictura franceză, muzica germană — într-adevăr, n-a fost o epocă proastă acel secol al nouăsprezecelea ; cînd privim în urmă, el ni se înfățișează ca o pădure de oameni mari de o luxurianță aproape tropicală a grandorii, iar noi, cu toată puțintica noastră afinare, n-avem să-i alăturăm nimic care să fie de același rang. Se poate oare contesta acest lucru ? Dar că Franța, țara lui Roger Martin du Gard, Saint-Exupéry, Mauriac, Jules Romains, Sartre, Camus și a unui anumit Georges Duhamel, ca să pomenesc doar cîțiva, n-ar mai produce romancieri demni de admirație, că Franța s-ar afla în declin literar, nu, o asemenea aberație nu puteam spune.

---

[1] „Străvechiul păstrat cu credință, / Noul primit cu bunăvoință.“

[2] Această scrisoare a fost publicată în *Figaro Littéraire* din 1 iunie 1955 sub titlul *Le salut de Thomas Mann à la littérature française.*

[3] Lăudător al timpurilor trecute (lat.).

Franța nu se află deloc în declin, cum trăncănesc unii. Europa întreagă a suferit o pierdere notabilă de putere și dominație, pricinuită de evoluția mondială. Cu toate acestea păstrez convingerea că autoritatea spirituală a Europei asupra lumii se va perpetua, și această convingere se sprijină tocmai pe Franța. O țară cu temelii firești, de o sănătate binecuvîntată, așa cum le are Franța, își poate permite desigur să manifeste o nervozitate politică ce ține de geniul ei și care, departe de a fi un simptom de declin și destrămare, reprezintă un amestec de amuzant și eroic, cum nu s-a mai văzut la nici o altă națiune aparent mai robustă. Iar în privința hegemoniei culturale, tot din Franța, din acest laborator al civilizației, luminat de spirit, vin și acum produsele cele mai fine ale sensibilității europene, ale pornirii europene spre experimentul artistic, și anume în formulări exemplar-decantate. Așa va rămîne. Pentru cine oare Franța nu e țara literară *par excellence* ? Dacă e adevărat ceea ce susține Jules Romains, că am introdus în proza germană cîte ceva ce nu cunoscuse înainte, am făcut-o, ce-i drept, situîndu-mă pe linia ce descinde din marii germani creatori de limbă ca Luther, Goethe și Nietzsche, dar cum ar fi fost cu putință acest lucru dacă nu aș fi urmat, ca și cei doi mai tîrziu apăruți dintre aceștia trei, învățătura școlii franceze ?

Glumind s-ar putea spune că de te-ai născut muzician, ești aproape un german, iar de ești dedat literaturii, pe jumătate francez. Asemenea majorității dintre dumneavoastră, co legi francezi, port la butonieră mult grăitoarea rozetă, port cu mîndrie și ostentație, iar cînd voi muri, e drept c nu vreau să fiu înmormîntat în pămînt francez cum ține grenadierul napoleonian al lui Heine, ci în pămînt elvețian dar întocmai ca el voi spune :

„Das Eherenkreuz am roten Band
Sollt ihr aufs Herz mir legen.“ [1]

Al dumneavoastră Thomas Mann

Către familia MICHAEL MANN

Zürich, Spitalul cantona
9 aug. 5

Dragi omuleți,

Mulțumesc din inimă! A fost tare drăguț din parte voastră că v-ați asociat ca să scrieți această scrisoare de familie care a fost o mîngîiere și o bucurie pentru mine. A și nevoie, căci duc în prezent o existență cît se poate d lamentabilă, a cărei durată e încă imprevizibilă. Să zaci mereu, cu un picior învelit într-o compresă cu alcool sau c acetat de aluminiu, deși de fapt nu te doare [2] ; dar acest mo de viață imobilă are atîtea implicații neplăcute, dintre ca din bunăcuviință nu pomenesc decît diversele exeme cu mîncărimi groaznice pe care le contractez prin căldura constant a patului, mai ales la picioare, care trebuie mereu badijonate cu o mixtură albă mentolată, a se agita înainte de în trebuinţare. Pe scurt, e agasant, şi de mîncat nu prea îmi vine să mănînc nimic. După-amiaza pot să petrec cîte o oră şezînd, în fotoliu, şi între timp Mielein[1] îmi pune muzică la aparatul pe care ni l-a pus la dispoziţie domnul Motschan[2]. Dar nervii mei nu prea suportă multă, şi e mai bine să citesc din cartea lui Alfred Einstein despre Mozart[3], care e foarte bună, nu-i aşa, Bibi ? Pe mine m-a interesat îndeosebi că M. nu avea simţ pentru natură, nici pentru arhitectură, şi în genere pentru curiozităţi şi monumente, primind incitări mereu numai de la muzica însăşi, făcînd, ca să zicem aşa, muzică din muzică, un soi de endogamie pe plan artistic, foarte remarcabilă. Mai era şi aristocrat şi, spre deosebire de Haydn, nu prea agrea ceea ce e popular, asemenea lui Goethe. Toată viaţa s-a necăjit fiindcă era scund şi de aspect insignifiant. Probabil că nu arăta a nimic.

---

[1] Crucea de onoare cu panglica roșie / Pe inimă să mi-o așeza

[2] Boala îl surprinsese în Olanda în timpul șederii la Noordwi aan Zee, după ce fusese decorat cu crucea de comandor al Ordinul de Orange-Nassau și primit în vizită de regina Juliana. Durerile d piciorul umflat, pe care le crezuse de natură reumatică, erau pricinui de o tromboză ; transportat de urgență în spitalul de la Zürich, Th. M a fost lăsat în iluzia că suferă de o trecătoare inflamație a venelor.

Băieţii mi-au descris împrejurările şederii voastre la Forio d'Ischia extraordinar de sugestiv, îndeosebi Frido, care a făcut progrese mari în scriere şi exprimare. Dar şi Toni scrie cu multă prospeţime şi energie. Cred că timp de cîteva săptămîni mi-ar plăcea şi mie modul vostru de viaţă. Dacă ai o mare limpede ca să faci baie, peste zi soare, iar seara o lampă de petrol şi lumînări, ce nevoie mai ai de electricitate şi apă curentă. Dar apoi, la Medi, totul o să vi se pară desigur absolut princiar.

Însănătoşire grabnică pentru încheietura mîinii lui Bibi şi în general toate cele bune şi gînduri dragi pentru fiecare dintre voi !

Al vostru Z. şi O.[4]

---

[1] Numele mic dat de copii doamnei Katja Mann.

[2] Georges Motschan (n. 1920), prieten elveţian devotat familiei Mann ; în 1949 l-a condus pe Th. M. cu maşina lui în primul său voiaj de după război la Frankfurt, München şi Weimar, în vederea alocuţiunilor în anul festiv Goethe. Th. M. i-a dăruit manuscrisul acelui discurs prevăzut cu o dedicaţie.

[3] Alfred Einstein (1880—1952), muzicolog, pe lîngă monografia *Mozart* (1947) a publicat lucrări despre muzica romantică, despre madrigalul italian etc.

[4] Iniţialele denumirilor uzitate de copii : Z — *Zauberer* („vrăjitorul"), şi de nepoţi : O — Opapa.

Către LAVINIA MAZZUCCHETTI

Spitalul cantonal, Zürich
10 aug. 55

Dragă prietenă,

a trebuit să intervină mizeria mea actuală pentru ca să apuc să mă îndeletnicesc mai îndeaproape cu numărul din *Ponte* în care a apărut frumosul dumitale eseu de aniversare [1], şi simt cu toată intensitatea cîtă recunoştinţă mai sînt dator să-ţi exprim pentru a te fi pronunţat atît de călduros despre existenţa mea personală şi despre schimbul nostru amical de vederi timp de atîţia ani. Dar, vai, aceste mulţumiri nu vor da loc unei scrisori demne de laudele pe care le aduci în eseul festiv manifestărilor mele epistolare ! Capul mi-e gol, stomacul greu, ca şi cum aş fi mîncat prea mult, cînd de fapt nu mănînc aproape nimic. Dar aceste slăbiciuni, ca şi eczemele cu mîncărimi pe care le contractez prin căldura constantă a patului, sînt doar simptomele secundare ale beteşugului principal, stagnarea circulaţiei în picior, care e pe cale de ameliorare continuă, aşa că speranţa de a relua o existenţă normală se apropie încetişor. După-amiaza mi se permite să stau o oră în fotoliu, mi se promite că peste cîteva zile mă voi putea plimba puţin pe coridor, şi cînd o să mi se dea voie să ies în grădină, va fi aproape ca şi cum aş fi acasă. Mişcare liberă în aer liber, omul nu ştie ce posedă cînd le are, atîta vreme cît i se par de la sine înţelese. Dar dacă datorită injecţiilor moderne acest *intermezzo* mohorît nu mă va costa într-adevăr decît 4—5 săptămîni în total, se cheamă că voi fi scăpat foarte ieftin. De fapt, ţine de natura unor astfel de tulburări de circulaţie să fie de lungă durată ; mai de mult, dacă aveai aşa ceva, puteai să zaci nemişcat timp de şase luni. Nu vă puteţi închipui ce rău mi-a părut să plec înainte de vreme de la Noordwijk, sau mai degrabă să fiu dus — cu ambulanţa. Şederea e atît de plăcută acolo, e cea mai superbă plajă din cîte cunosc, şi în căsuța mea [1], cu ajutorul aerului care te întremează, am reușit chiar să scriu cîteva mărunțișuri, deși intra mult nisip și mi se împrăștia pe hîrtie. M-am simțit deosebit de bine, și tocmai atunci a trebuit să mi se întîmple povestea asta! Dar iată ce te paște cînd Schiller își serbează a 150-a aniversare a morții sale, iar tu însuți, a 80-a zi a nașterii! Pur și simplu am întrecut măsura, sau am lăsat ca alții s-o întreacă cu mine, iar planurile cu Roma, Paris, Oslo trebuie să le abandonez deocamdată.

---

[1] Eseul Laviniei Mazzucchetti : *L'uomo Thomas Mann* în revista *Il Ponte* din Florenţa, 6 iunie 1955.

Rămîi cu bine și încă o dată mulțumiri pentru *Il Ponte*. Medi Borgese a scris și ea foarte emoționant și amuzant, apoi mai erau și alte lucruri atît de bune și de prietenoase în revistă. Transmite, te rog, redacției expresia gratitudinii mele!

Al dumneavoastră Thomas Mann

---

[1] Pe plajele din nord se instalează în loc de corturi căsuțe de lemn care apără de vînt. Th. M. a scris multe pagini instalat astfel la malul mării.

INDICE DE DESTINATARI

ADORNO, Theodor W. 277, 361, 371
AMANN, Paul 402
ANGELL, Joseph 161
BAB, Julius 22, 28, 29, 76, 80
BASLER, Otto 376
BERMANN FISCHER, Gottfried 422
BERTAUX, Félix 59, 65
BERTRAM, Ernst 122
BIANQUIS, Geneviève 388
BOEHNKE, Bernhard 364
BORN, Wolfgang 49
BOUTELL, C.B. 238
BOY-ED, Ida 57
BRANTL, Maximilian 330, 366
BRECHT, Bertolt 235
BROCH, Hermann 248
CAMPBELL, Joseph 197
CAROSSA, Hans 382
Cei care au trimis felicitări de aniversare 444, 470
COCTEAU, Jean 314
CORREDOR, J. Ma. 434
Decanul Facultății de filozofie, din Bonn 150, 303
DEVESCOVI, Guido 466
DISTEL, Hilde 12, 19
DÖBLIN, Alfred 233
EICHMANN, Arnold Heinz 146
EINSTEIN, Albert 113, 176
ELIASBERG, Alexander 31
ENDRES, Fritz 86
ENGELMANN, Konrad 149
EULENBERG, Hedda 310
EULENBERG, Herbert 66
FAESI, Robert 85, 469
FAIRLEY, Barker 321
FEUCHTWANGER, Lion 244, 315, 389
FIEDLER, Kuno 424
FISCHER, Ernst 87
FISCHER, Samuel 6
FLINKER, Martin 377, 471
FRANK, Herbert 306
Freies Deutschland 283
FREUD, Sigmund 91, 148
FREY, Alexander M. 146, 403
FUČIK, B. 102
FÜGEN, Hans Norbert 443
GEORGE, Manfred 305
Germanic Review 370
GIDE, André 53, 64, 93, 138
GOES, Albrecht 415
GÖMÖRI, Jenö Tamás 399
GRAY 316
HAHN, Bolko von 168
HAMBURGER, Käte 106
HAMMER, Walter 341
HARDEN, Maximilian 25

HARTMANN, Martha 5
HATFIELD, Henry 401
HAUPTMANN, Gerhart 78
HAUPTMANN, Margarete 454
HEIMERAN, Ernst 62
HENSELEIT, Felix 439
HESSE, Hermann 23, 213, 260, 319, 350, 413
HERZ, Ida 425, 435
HOERTH, Otto 95
HOFMANNSTHAL, Hugo von 30
HUMM, R.J. 431
JACOBSON, Anna 147, 300
JANCKE, Oskar 438
KAHLER, Erich von 254, 386
KAUFMANN, Fritz 202
KAYSER, Rudolf 114
KERÉNYI, Karl 118, 124, 169, 175, 275, 293
KESTNER, Charlotte 384
KORRODI, Eduard 139
KOSZTOLÁNYI, Desider 62
KUNZ, Ludwig 351
LANGE, Hermann 462
LAUGHLIN, James 194
LESSER, Jonas 173, 395
LION, Ferdinand 410, 412
LUBLINSKI, Samuel 7
MACLEISH, Archibald 344
MAMPELL, Klaus 441
MANN, Erika 304
MANN, Erika şi Klaus 171
MANN, Frido şi Toni 421
MANN, Heinrich 1, 33, 188
MANN, Katja 7, 8, 10, 11
MANN, Michael 334, 474
MANN, Viktor 295
MARCK, Siegfried 205, 243, 360
MARTENS, Kurt 13, 20
MARTINI, Fritz 454
MAZZUCCHETTI, Lavinia 111, 456, 476
MERCANTON, Jacques 432
MEYER, Agnes E. 177, 185, 191, 196, 199, 207, 218, 225, 249, 252, 258, 263, 297, 318, 445, 449, 461
MOLO, Walter von 266
MUNDT, Hans Josef 457
Neue Zeitung 308
NEUMANN, Alfred şi Kitty 312
NIEBUHR, Reinhold 227
OLDEN, Rudolf 184
OPITZ, Walter 108
PERL, Walter H. 368
PFANNER, Adolf 89
PFITZNER, Hans 82
PONTEN, Josef 69, 73
PREETORIUS, Emil 301, 408 451
RACHÉ, Paul 4
REHM, Walter 97
REISIGER, Hans 346, 363, 416, 418, 427
REUTER, Ernst 246
ROMAINS, Jules 223
Rupprechtspresse 51
RYCHNER, Max 328, 420
SABAIS, Heinz Winfried 349
SAGAVE, Pierre Paul 282
Saturday Review of Literature 341
SCHICKELE, René 116, 121, 133 136
SCHLUMBERGER, Jean 98
SCHMITT-HALIN, Oscar 332, 340
SCHNEDITZ, Wolfgang 365
SCNITZLER, Arthur 55
SCHOENBERG, Arnold 338, 358
SCHROTTER, Erwin 380

SCHUMAN, Robert 419
SEGER, Gerhart 190
SERVICEN, Louise 128
SFORZA, Carlo 204
SINGER, Samuel 336
SLOCHOWER, Harry 131, 193, *216*, *224*
Sonntag 459
STEEGEMANN, Paul 46
STRECKER, Karl 37
STRICH, Fritz 165
STUCKENSCHMIDT, Hans Heinz 397
The Nation 374
Uniunea scriitorilor sovietici 157
VAN DOREN, Irita 391
VOLLMER, Georg 387
VOSSLER, Karl 127
WAHL, Rudolph 430
WALTER, Bruno 230, 256, 287
WEBER, Carl Maria 38
WEBER, Friedrich H. 437, 446
WEBER, Werner 381
WEISKOPF, Franz C. 464
WERFEL, Franz 180
WESTPHAF, Kurt 364
WITKOP, Pilipp 12
ZIMMER, Elisabeth 32
ZIMMERMANN, G.W. 355
ZSOLNAY, Paul 109
ZWEIG, Stefan 45, 84, 90, 115
ZWEIG, Friderike 220

Lector : DIETHER FUHRMANN
Tehnoredactor: AURICA IONESCU

Tiraj 3630. ***Bun de tipar:*** *22.11.1974. Coli tipar 32.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/509 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România

Thomas
Mann

Scrisori

univers

Lei 19